Anđeo Marija Miškov : vjerski i nacionalni preporoditelj hrvatskoga puka

Džankić, Zvonko

Doctoral thesis / Disertacija

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:222:664371

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Catholic Faculty of Theology
University of Zagreb

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

Zvonko Džankić

ANĐEO MARIJA MIŠKOV: VJERSKI I NACIONALNI PREPORODITELJ HRVATSKOGA PUKA (1848. – 1922.)

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2011.

UNIVERSITY OF ZAGREB
CATHOLIC FACULTY OF THEOLOGY

Zvonko Džankić

ANĐEO MARIJA MIŠKOV: RELIGIOUS AND NATIONAL REFORMER OF THE CROATIAN PEOPLE (1848 – 1922)

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2011.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

Zvonko Džankić

ANĐEO MARIJA MIŠKOV: VJERSKI I NACIONALNI PREPORODITELJ HRVATSKOGA PUKA (1848. – 1922.)

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc., akademik Franjo Šanjek

Zagreb, 2011.

O. Anđeo Marija MIŠKOV (1848.– 1922.)

SADRŽAJ

Kratice
Proslov
Uvodne napomene **4**

I. dio

ANĐEO M. MIŠKOV, DOMINIKANAC, APOSTOL I ORGANIZATOR **6**

I. poglavlje

A. M. MIŠKOV (1848. – 1922.): OSNOVNE ŽIVOTNE CRTICE 6

a) Školovanje 7
b)Svećenički poziv u Red braće propovjednika 8
c) Studij 11
d) »Praedicator generalis« i doktor teoloških znanosti 12
e) Dušobrižnik, kateheta, upravitelj župe 12
f) Provincijal Dalmatinske dominikanske provincije 15
h) Zasluge, priznanja i povlastice 16
e) Profil oca Miškova 17
f) Posljednji dani života i smrt 19

II. poglavlje

UTEMELJITELJ KONGREGACIJE SESTARA SV. ANĐELA ČUVARA 21

a) Dolazak sestara dominikanki u naše krajeve 21
b) Jezgra nove Kongregacije sestara dominikanki 22
c) Pravna i duhovna skrb nad šibenskom i splitskom zajednicom 23
d) Kršćanski i nacionalni duh reformi 24
e) Reforma i osnutak Kongregacije 27
f) Miškovljev koncept novoosnovane Kongregacija Sv. anđela čuvara 31
g) Zaključak 35

III. poglavlje

PUČKI MISIONAR 41

1. Dominikanci – navjestitelji Radosne vijesti 42

a) Razvoj dominikanske misijske djelatnosti u hrvatskim krajevima 43
b) Pravilnik dominikanskih pučkih misija 44
c) Obrednik dominikanskih pučkih misija 46

2. Anđeo M. Miškov i početak velikoga duhovnog preporoda hrvatskoga naroda 49

a) Splitsko-makarska biskupija 50
b) Porečka i pulska biskupija 58
c) Dubrovačka biskupija 59
d) Hvarska biskupija 62
e) Šibenska biskupija 67
f) Bosansko-srijemska biskupija 70
g) Zadarska nadbiskupija 96
h) Krčka biskupija 99
i) Zagrebačka nadbiskupija 100
j) Kotorska biskupija 104
k) Senjska i modruška biskupija 105
l) Bačka biskupija 109
lj) Pečujska biskupija 111
m) Vrhbosanska nadbiskupija 113
n) Mostarsko-duvanjska biskupija 116

3. Vjerski, kulturni i nacionalni doprinos pučkih misija 117

IV. poglavlje

UTEMELJITELJ BRATOVŠTINE VJEČNOGA RUŽARIJA 122

a) Bratovština svete krunice ili presvetoga ružarija 122
b) Bratovština vječnoga ružarija – Societas a Rosario Perpetuo 123
c) Bratovština vječnoga ružarija u Dalmaciji 125
d) Ustanovljenje i širenje Vječnoga ružarija u Dalmaciji i Hrvatskoj 126
e) Način ustroja 129
f) Miškovljeva Pravila Vječnoga ružarija za Dalmaciju 130
g) Bratovština vječnoga ružarija u vjerskoj i socijalnoj preobrazbi hrvatskoga puka 132

V. poglavlje

POKRETAČ GLASNIKA »GOSPINA KRUNICA« 136

a) Utemeljenje, teškoće i gašenje Gospine krunice 136
b) Temeljne smjernice časopisa 140
c) Koncepcijska struktura časopisa 142
d) Urednici i suradnici Gospine krunice 143
e) Vjerski doprinos 146

II. dio

SPISATELJ, PREVODITELJ, LEKSIKOGRAF I PROPOVJEDNIK 148

I. poglavlje

PASTORALNI PRIRUČNICI O. ANĐELA M. MIŠKOVA 148

a) Rukovodnik Braće i Sestara Prijsvetoga Ružarja Bl. Div. Marije 148
b) Jesenska Ružica ili Gospino Ružarje 150

c) Svećenik kod bolestnika 151
d) Naputak, Pravilnik i Obrednik Svetih Apoštolskih poslovanja… 154

II. poglavlje

MIŠKOVLJEVA RUKOPISNA OSTAVŠTINA 156

a) Duhovno vižbanje razdiljeno u Osam Poukâ 156
b) Osvrt 165
c) Duhovne vježbe za svećenike 167
d) Osvrt 192
e) Sveti Otci Pape 194
f) Sveti godišnji odvjetnici 194
g) Život Vinka Fererskog 196
h) Životopis bl. Ozane Kotorske 197
i) Osvrt 206

III. poglavlje

LEKSIKOGRAF 207

a) Lexicon hrvatsko-latinsko-talijanskih rieči… 207
b) Vokšim – Lekšikon hrvatsk –latinsko –italijansk –njemačko–francuskih rieči… 207
c) Osvrt 219

IV. poglavlje

PREVODITELJ 221

a) Sbirka Čudnovatih Slučajeva 221
b) O sjedinjenju svoje sa božjom voljom… 223
c) O potrebi, o moći i uvjetima Molitve… 224
d) Kršćanska Razmišljanja za cielu godinu… 225
e) Poslanica Bl. Humberta petog Vrhovnog Naučitelja Reda… 227

f) Opomene ili Dokaznice za umirenje bojažljivih duša 231

V. poglavlje

KULTURNI DJELATNIK 234

a) Povjerenik Matice hrvatske za Šibenik (1880.–1882.) 234
b) Povjerenik Društva sv. Jeronima za Šibenik i okolicu 236
c) Osnivač čitaonice »Biblioteca ambulante« 242
d) Član odbora tiskare »Katolička Dalmacija« u pokrajini 243
e) Miškov i Bratovština hrvatskih ljudi u Istri 245

VI. poglavlje

PROPOVJEDNIK 246

1. Propovijedi oca Miškova 248

a) Propovjedničke teme 249
b) Osvrt na propovjedničke teme 297
c) *** 299

ZAKLJUČAK **301**
Sažetak **306**
Abstract **308**
PRILOZI **310**
Izvori i literatura **334**
Kazalo osobnih imena **347**
Bilješke o autoru **357**

Kratice:

AHDP = *Arhiv Hrvatske dominikanske provincije*

ADSK = *Arhiv dominikanskoga samostana u Korčuli*

ADSS = *Arhiv dominikanskoga samostana u Splitu*

ADSD = *Arhiv dominikanskoga samostana u Dubrovniku*

AKK = *Arhiv Kongregacije Korčula*

AM = *Ave Maria*

MO = Miškovljeva ostavština

VHDP = *Vjesnik Hrvatske dominikanske provincije*

BS = *Bogoslovska smotra*

CCP = *Croatica christiana periodica*

GK = *Gospina krunica*

LBSM = *List Biskupije Splitske i Makarske*

GBBS = *Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske*

LDB = *List Dubrovačke biskupije*

LPD = *Liber Provinciae Dalmatiae*

ZAP = *Zapisnik Svetih Apoštolskih Poslovanja Dalmatinskih Dominikanaca*

DSJ = *Društvo sv. Jeronima*

NAZ = *Nadbiskupski arhiv u Zadru*

NAS = *Nadbiskupski arhiv u Splitu*

KL = *Katolički list*

Proslov

Hrvatski narod tijekom svoje povijesti bilježi različita nacionalna, kulturna i vjerska buđenja. Jedno od njih koje je ostavilo velikoga traga u hrvatskoj historiografiji poznajemo pod nazivom *Hrvatski narodni preporod*. Snažnim djelovanjem političkih, kulturnih i crkvenih krugova, od sredine XIX. stoljeća u svim hrvatskim krajevima događaju se značajniji pomaci na području nacionalnoga osvješćivanja, kulture i obnove vjerskoga života.

Kako su u njemu sudjelovali mnogi svećenici kroz politički, kulturni i duhovni angažman, potaknut pisanim uratkom akademika Petra Strčića o dominikancu Anđelu Mariji Miškovu (1848. – 1922.), u kojem je naglašena potreba za adekvatnim valoriziranjem njegova djelovanja i doprinosa duhovnoj i kulturnoj prosvjeti hrvatskoga puka [*VHDP*, XXXII (1995.) 77, 25–31], kao i podrškom hrvatskoga povjesničara, dominikanca i akademika Franje Šanjeka, odlučio sam podrobnije proučiti njegovo bogoljubno i domoljubno djelovanje u prijelomnim trenutcima rascjepkane Hrvatske. Naime, Miškov započinje svoje djelovanje u razdoblju rastakanja i okončanja Austro-Ugarskoga kraljevstva i talijanske dominacije u Dalmaciji, kao i u početcima stvaranja nove države, Kraljevine SHS (Jugoslavije).

Na temelju arhivske građe koja se najvećim dijelom nalazi u dominikanskom samostanu u Korčuli[*], a zatim i u Arhivu Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu, Arhivu dominikanskoga samostana u Splitu, Arhivu Kongregacije časnih sestara dominikanki u Korčuli, Nadbiskupskom arhivu u Splitu, Nadbiskupskom arhivu u Zadru, kao i uz pomoć drugih objavljenih izvora i relevantne literature, nastojat ću oko tumačenja osnovnih bogoljubnih i domoljubnih sastavnica Miškovljeva djelovanja, i o osvjetljivanju njegova doprinosa vjerskom i prosvjetiteljskom napretku Hrvata.

Kako bih postigao cilj i pokazao stvarni doprinos oca Miškova društvenom, kulturnom, političkom i vjerskom napretku hrvatskoga naroda u svomu ću istraživanju koristiti nekoliko znanstvenih istraživalačkih metoda čiju će uporabu odrediti aspekti obrade pojedine teme: analiza i sinteza, metoda dokazivanja i opovrgavanja, povijesna metoda, metoda generalizacije i specijalizacije te metode deskripcije i kompilacije.

---

[*] Arhiv dominikanskoga samostana u Korčuli čuva najveći dio rukopisne ostavštine oca Miškova. Razbacana arhivska građa za pisanje ovoga doktorata izdvojena je i sadrži propovijedi, osobne zabilješke, službene dopise, potvrde, prijevode, pisma, govore, duhovne vježbe, kronike i sl.

Budući da je za izradu ove disertacije bilo potrebno prikupiti potrebnu arhivsku građu i drugu odgovarajuću literaturu, koristim prigodu zahvaliti na pomoći arhivarima dominikanskih arhiva, sestrama dominikankama u Korčuli i arhivarima nadbiskupijskih arhiva u Splitu i Zadru. Također zahvaljujem i pojedinim župnicima koji su mi ustupili određene spise i koji su pomogli u rasvjetljivanju određenih tema. Zahvalu upućujem i lektorima i korektorima rada. Na osobit način zahvaljujem mentoru disertacije, akademiku Franji Šanjeku, na savjetima i svesrdnoj pomoći oko završetaka ove doktorske disertacije.

Uvodne napomene

Iako prošlost ne možemo vratiti, ipak nas ona može mnogo čemu poučiti. Stoga i ne čudi latinska izreka: »*Historia magistra vitae est*« – »Povijest je učiteljica života«, kada prepoznajemo vrijednosti što ih u sebi čuva i koje onda ugrađujemo u sadašnjost, a kada uočavamo pogrješke, priznajemo ih s jednim ciljem: »nikada više«.

Ovaj je doktorski rad svojevrsni povratak u prošlost s ciljem otkrivanja bogoljubnih i domoljubnih vrijednosti što su ih u teškim vremenima hrvatske povijesti, na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, oblikovali, njegovali i u hrvatski narod ugrađivali samozatajni svećenici. Ovdje nije riječ samo o povratku radi povratka, nego o povratku radi učenja od vrijednih pregalaca koji su obilježili burno preporodno razdoblje hrvatske povijesti, a čije nam djelovanje može pomoći u potrebnoj preobrazbi današnjega društva u svim njegovim segmentima. Tim više što se posljednjih godina novije hrvatske povijesti opetovano govori o potrebnoj preobrazbi društva kao nužnu preduvjetu za njegov uspješan napredak. Dakle, jedan od samozatajnih svećenika koji je predanim radom aktivno sudjelovao u preporodu hrvatskoga naroda jest učeni dominikanac o. Anđeo Marija Miškov.

Budući da se o njegovu životu i djelovanju do sada uglavnom pisalo općenito bez detaljnijega uvida u stvarni i sadržajniji radni opus, cilj je naše disertacije ukazati na višeslojno djelovanje učenoga dominikanca na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće i njegov doprinos vjerskom, kulturnom i nacionalnom preporodu hrvatskoga naroda. Ono o čemu su pojedini autori detaljnije pisali jest utemeljenje Kongregacije sestara dominikanki u gradu Korčuli dok su druge Miškovljeve djelatnosti tek površno zastupljene. Stoga mi je nakana ovim radom, a u kontekstu vjerskih i društveno-političkih prilika koje su vladale u hrvatskim krajevima od 80-ih godina XIX. pa do 20-ih godina XX. stoljeća, potanko osvijetlili doprinos oca Miškova napretku hrvatskoga naroda.

Najprije valja istaknuti da je otac Anđeo M. Miškov prije svega svećenik i dominikanac, a ne politička ličnost. Njegovo je djelovanje obilježeno podložnošću riječi Božjoj i njegovoj volji te služenjem bratu čovjeku, a ne nikako nekoj političkoj opciji ili sustavu. Učeni dominikanac započinje svoje djelovanje utjelovljujući riječ Božju u stvarnost, konkretnu zbilju za dobrobit pojedinca i šire društvene zajednice.

Djelovanje A. M. Miškova što će, nadamo se, pokazati i ova naša disertacija, višeslojna je i uključuje sve segmente života jednoga naroda – njegovu vjersku, kulturnu i nacionalnu dimenziju. Predan rad i velika ljubav prema hrvatskomu narodu omogućili su ocu

Miškovu da ponajprije vjerski preporodi kršćanski puk diljem hrvatskih krajeva, da ga kulturno obnovi i nacionalno osvijesti i učvrsti.

Disertacija je kompozicijski podijeljena na dva dijela, a dijelovi po poglavljima.

Prvi dio disertacije podijeljen je na pet poglavlja. U prvomu donosim osnovne životne crtice oca Anđela M. Miškova. Kongregacija sestara dominikanki, koja je odigrala važnu odgojno-obrazovnu ulogu u Dalmaciji početkom XX. stoljeća, tema je drugoga poglavlja. Treće analizira Miškovljev apostolski rad u okviru pučkih misija, koje predstavljaju jedno od njegovih najznačajnijih, ako ne i najvećih djela, kojima je ovaj hrabri misionar i propovjednik doprinio preporodu hrvatskoga puka. Na četvrtomu je mjestu Bratovština žive krunice, pobožna ustanova koja je činila duhovnu poveznicu hrvatskoga naroda i koja još i danas živi. Posljednje, peto poglavlje govori o časopisu *Gospina krunica* koji je, unatoč kratku vremenu izlaženja, uspio podjednako pripomoći vjerskoj i kulturnoj obnovi, s osobitim naglaskom na edukaciju. Valja istaknuti da ovaj časopis nije bio lišen ni rodoljubne dimenzije.

Drugi dio disertacije, posvećen ocu Miškovu kao spisatelju, prevoditelju, leksikografu i propovjedniku, podijeljen je na šest poglavlja. Prvo poglavlje ima za temu publicirane pastoralne priručnike koji su zbog svoje sadržajne i jezične jednostavnosti bili vrijedno pomagalo ponajviše za vjersku pouku puka, svećenika, a ne manje i za njihovu pismenost. Rukopisna ostavština čini drugo poglavlje rada, a uključuje važnija rukopisna djela, kraćega i opširnijega sadržaja. Iako je riječ o neobjavljenim djelima, neka od njih – osobito *Duhovne vježbe za puk* i *svećenstvo* – sastavni su dio Miškovljeva pastoralnoga djelovanja. Njihov nam sadržaj govori o nastojanju učenoga dominikanca oko katehizacije puka i svećenstva. Treće nas poglavlje upoznaje s Miškovom leksikografom i njegovim jednim i nažalost nedovršenim djelom. Četvrto poglavlje predstavlja oca Miškova kao prevoditelja mahom manjih priča i raznih teoloških rasprava, od kojih je pojedine koristio u svojemu dušobrižničkom radu, ali ih nije publicirao nego su ostali u rukopisu. Peto poglavlje govori o ocu Miškovu kulturnomu djelatniku – povjereniku dviju tada najznačajnijih nacionalnih kulturnih institucija: *Matice hrvatske* i *Društva sv. Jeronima*, kao i nekim drugim kulturnim i domoljubnim aktivnostima unutar pojedinih društava i institucija. Posljednje, šesto poglavlje disertacije usmjereno je propovjedničkoj tematici oca Miškova. Nakon uvodnih napomena središnje mjesto poglavlja zauzimaju homiletske teme koje nas uvode u njegov propovjednički diskurs te otkrivaju propovjednički cilj. Na kraju slijedi propovjednički profil oca Anđela M. Miškova.

Zaključak, sažetak na hrvatskomu i engleskom jeziku, popis korištenih izvora i literature, prilozi, kazalo osobnih imena i životopis autora s popisom objavljenih djela, slijede na kraju rada.

I. dio

ANĐEO M. MIŠKOV, DOMINIKANAC, APOSTOL I ORGANIZATOR

I. poglavlje

A. M. MIŠKOV (1848. – 1922.): OSNOVNE ŽIVOTNE CRTICE

Otac Anđeo Marija Miškov rođen je u utorak 28. studenoga 1848. u 20 sati u mjestu Zlarin na istoimenome otoku[1] kao drugo dijete u obitelji Ivana i Tomice r. Beban.[2] Kako sam piše: »Prvi im je cvit ljubavi bio sinčić Ante rodjen na 2 sičnja 1847, pa kao prvi Bogu ga dali i u nebeske angjele ubrojili na 3 listopada 1848, bila mu godina i 8 misecih.«[3] U zlarinskoj župnoj crkvi 6. prosinca[4] 1848. krstio ga je župnik Antun Carminati, a kumovi su bili Mate Hadum i Tomica Milutinova, majčina rodica.

Na krštenju je dobio ime Ivan Andrija[5], po dvojici apostola. Nije navršio ni dvije godine kada mu je 21. listopada 1850. umro otac, u dvadeset trećoj godini.[6] Nakon četiri godine i sedam mjeseci braka Tomica ostaje udovica da bi se tri godine poslije udala ponovno

---

[1] Ovako je Miškov 1873. opisao Zlarin: »Zlarin je moje rodno misto, to ti je ukusna varošica na istoimenom otoku, do kojega je 3 morske milje od Šibenika: broji 1780 duša a obitelji, stanovnici su svi pomorci i bave se ribarenjem i lovljenjem koralja, dočim ženskadija oprema kod kuće sve poljske radje. Varošicu nazvaše Zlarinom zar od zlata, što su vazda stanovnici nakupljali svojim neumornim trudom, tako da i latinski je nazivlju kad i kad: Insula aurea (zlatni Otok). Zlarin i danas broji priko 30 do 40 vlastitih brodova (trabakulâ) osim 60 i više omanjih brodica.« ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Moj Pismovnik. Ot. Angjel-Marija Miškov, Pridpovidničk. Reda u Dalmaciji, 1. (Dalje: *Pismovnik*). (Sadrži jedanaest pisama koja je Miškov uputio Mihovilu Nikoliću grko-katoličkom biskupskom vikaru i župniku u Kričkama – Drniš, od 1873. do 1877.)

[2] Ivan, sin Ivanov, obiteljskim nadimkom Kunac, rođen je 4. listopada 1827. na otoku Zlarinu. Tomica, kći Ante Bebana, rođena je 20. rujna 1826. Ivan i Tomica su se vjenčali 15. veljače 1846. ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Rodoslovlje I. (Dalje: *Rodoslovlje*). (Riječ je vlastoručnim fragmentima jednoga dijela obiteljskoga rodoslovlja.) ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Zgodopisje Otca fra Angjela Marije Miškova Pridpovidničkoga Reda u Dalmaciji, 1. (Dalje: *Zgodopisje*). (Vlastoručne crtice oca Miškova o najvažnijim događajima njegova života od 1848. do 1886.).

[3] *Pismovnik*, 1.

[4] Iako se na krštenici oca Miškova šesti navodi kao datum krštenja, otac Miškov u svojim spisima svugdje spominje četvrti prosinac kao datum krštenja. AHDP, Fond A. M. Miškov, *Krštenica iliti Svjedočba za rodjenje i krštenje*, Zlarin, 22. prosinca 1879.; *Pismovnik*, 1; *Zgodopisje*, 1. *Tabula vitae*.

[5] U nastavku koristit ću samo Miškov kako bih izbjegao moguću zbrku s imenima.

[6] Što se tiče datuma smrti oca, Miškov sam spominje dva datuma. Jedan je ovdje navedeni, a drugi je 23. listopada. S obzirom na potonji datum, Miškov ga navodi u svom životopisu koji je objavljen u časopisu sestara dominikanki: A. M. MIŠKOV, »Moj životopis«, *AM* (2004.) 4, 54. Spomenuti datum koristi i T. Vereš u članku »Pučki misionar koji se istrošio za Boga O. Anđeo-Marija Miškov (1848–1922) dominikanac«, u: *Subotička Danica 1998.*, Subotica, 1997., 207. Ja se sam se odlučio za 21. listopada jer ga Miškov spominje na nekoliko mjesta: *Pismovnik*, 2; *Zgodopisje*, 1; *Rodoslovlje* I.

i to za Marka Lovrić-Caparina iz Rogoznice pokraj Šibenika, s kojim je potom živjela oko 12 godina.[7] Premda je sa sobom željela povesti sina, majka Tomica popustila je ipak molbi sinovljeve bake Marije Ane da on ostane u njihovoj obitelji. Za štitnika određen mu je Toma Beban, brat njegove majke. U dobi od sedam godina, zbog širenja kolere u ljeto 1855., Miškov se teško razbolio i jedva je ostao živ.[8]

a) Školovanje

Nakon ozdravljenja od kolere, u jesen 1855., Miškov počinje školu u *pučkoj učioni* u Zlarinu gdje završava dva razreda. Učitelj mu je bio Dominik Mondini za kojega Miškov kaže kako je vrlo slabo govorio hrvatski.[9] Godine 1857. Miškovljev djed i udomitelj s otoka Zlarina seli se u Šibenik. Miškov u Šibeniku polazi treći razred javne škole kod učitelja Frane Dorkića, a četvrti kod učitelja Frane Kurira. Miškov mnogo godina kasnije piše kako ga je strašno boljelo što je u školi bila »pusta talijanština i dah ti u grlu davila, a da te bolje zadavi, zamišali nam i 2 ure nimačke škole.«[10]

Od hrvatskih predmeta u uporabi je bila samo čitanka za koju Miškov veli kako se jedva trpjela. Vjeronauk mu je predavao o. Bonaventura Pinica, franjevac konventualac, i to na talijanskom jeziku. Ljetne praznike provodio je kod majke u Rogoznici. Nakon djedove smrti 9. veljače 1858. povjeravaju ga poštenoj šibenskoj obitelji Nikole Fosca. Poslije završenoga četvrtog razreda *početne škole*, a kako u Šibeniku nije bilo javne gimnazije, Miškov pohađa privatnu gimnaziju kod učena svećenika Dominika Katalinića, kojem su pomagali svećenici Kažimir Forlani[11], koji je podučavao talijanski, i fra Ivan Šimunović, koji je poučavao njemački. S uspjehom je završio prvi razred privatne gimnazije.

---

[7] O. Miškov govori o tome kako je došlo do braka s Markom iz Rogoznice: »Nakon smrti Otečeve mi, Brat mu Mate a moj stric već u 23 godini stane i on da se ženi, i namiri se u Rogožnici na pravu, vridnu i kripostnu divojku Perinu, kćer bogate kuće Blaža Lovrić-Caparina, i to je s mojom Majkom bila kô da su dvi poli jedne te iste razkrižane jabuke. Zaruke se ovršile na 11 rujna 1853. Nego u toj prigodi i moja Majka ko sestra Virenika hode u Rogožnicu, da izprose divojku, a bio u kući Virenice Brat, mladi udovac Marko, zagleda se on u mladu i lipu udovicu moju Majku, te što ona dodje da Bratu izprosi divojku, divojčin brat izprosi nju, i tako moja se Mati udade i isto to vrime u Caparinovu kuću, dočim je iz Caparinove kuće izlazila da udje u kuću Miškovu Perina mi strina: te dvi poli jedne jabuke prisadiše se jedna u misto druge.« *Pismovnik*, 2.

[8] *Zgodopisje*, 1.

[9] Miškova je jako pogodilo nepoznavanje hrvatskoga jezika njegova učitelja. Nazvao ga je *zadrtinom* koji jedva natuca hrvatski. Miškov još ističe kako su to bila loša vremena za hrvatski narod, odnosno kako ih je »talijanština davila i mučila i materinsko mliko u nami trovala!« *Pismovnik*, 3.

[10] *Pismovnik*, 3.

[11] Godine 1879. postaje kotorski biskup.

b)Svećenički poziv u Red braće propovjednika

Tijekom školskih praznika 1860. u Rogoznici majka mu je postavila pitanje o njegovu daljnjem školovanju i izboru zvanja. Među ostalim, majku je interesiralo zanimaju li ga pomorstvo, trgovina, liječnički i činovnički posao. Sve je to Miškov redom odbijao. Zatim ga je majka upitala želi li možda u *pope*, na što je on odgovorio niječno, ističući kako se ne želi zaviti u crno. Na to mu je majka uzvratila da ima i bijelih fratara, na što je Miškov kazao: »U te bile fratre najvolim!«[12] Miškovljeva majka ozbiljno je uzela njegov odgovor u vezi s bijelim fratarima i potražila najprije savjet od župnika u Rogoznici, a potom od kanonika Ivana Ivačića iz Trogira. No kako od potonjega nije bilo odgovora, Tomica u Trogir šalje izaslanika Filipa (Pilipa) Pirulova da izvidi situaciju u dominikanskom samostanu u Trogiru. Ondje je tada živio samo jedan dominikanac, o. Frane Baldić, koji je istodobno upravljao i samostanom sv. Križa na otoku Čiovu. Baldić je već od kanonika Ivačića čuo za Miškova jer je Ivačić izviđao situaciju u Splitu, no nikakva odgovora nije bilo. Nakon razgovora Filipa Pirulova s ocem Baldićem ovaj mu je obećao da će primiti Miškova u samostan.

Na svetkovinu Svih svetih 1860., u pratnji majke i Filipa Pirulova, Miškov dolazi u trogirski samostan u kojemu je zatekao još jednoga kandidata – Niku Livakovića iz Lukšića. Kasnije im se priključio još jedan kandidat tako du su uz učitelja Baldića bila trojica. Budući da je otac Baldić vodio brigu o dva samostana, nije imao toliko vremena za poučavanje i odgoj kandidata pa su oni bili prepušteni sami sebi. U to je vrijeme u dominikanskom samostanu u Trogiru bila smještena jedna satnija hrvatskih vojnika s kojima su se kandidati sprijateljili i provodili dosta vremena. Školu su rijetko imali, tek nešto iz latinskoga jezika. Kako nije bilo redovitosti u životu kandidata, oni su se u samostanu snalazili kako su znali. Između ostaloga, radili su i kojekakve nepodopštine, zbog kojih je o. Baldić nakon pola godine boravka Miškova otpustio iz samostana.[13]

Ukrcali su ga u brod za Rogoznicu i dali mu otpusno pismo za majku. Ondje je stigao ujutro u dva sata. Majka je bila jako tužna, a bilo joj je i neugodno zbog sumještana koji bi joj se mogli podsmjehivati zbog sinovljeva otpusta. Kako bi sve to izbjegli, još za noći, u

[12] *Zgodopisje*, 2. Miškov kaže kako je rado odlazio u crkvu, a s osobitim je zanimanjem slušao propovijedi. Kada bi došao doma, znao je skočiti na stolicu ili stol i oponašati župnika, izgovarajući pojedine njegove riječi koje je upamtio.

[13] O svojim nepodopštinama piše: »Bilo u vrtu nijkoliko kamenitih stupića, to smo mi jednoga po jednoga uzpravljali, pa pločami udaraj i nišan, tkô sgodi taj stupić pripolovi. Ja neznam jesam li ja takav silni nišandžija bio, da sam svakiput i svakoga pogadjao, pa dojednoga razlupao, a drugi bili tako krive ruke da nisu nikad u nijednoga pogodili, svakako kašnje sva se ta čast meni dala… Jedan put, bez da me itko šalje uzpeo sam na veliki Oltar da prominim križ, posrne mi noga, padem iza Oltara, i razlupa se križ, udari na me krivca.« *Pismovnik*, 7.

Rogoznici se tada slučajno zadesio majčin brat Niko koji je trebao ujutro otploviti na otok Zlarin. Da izbjegnu pitanja sumještana, nisu čekali jutro, nego su, isplovili čim su mogli. Došavši na Zlarin, Miškov se smjestio kod ujaka Tome i ondje ostao neko vrijeme, sve dok ga on nije odveo polubaki Marijani u Šibenik. Ondje su odmah poslali po kanonika Carminatija, njegova krstitelja i bivšega zlarinskog župnika, kojemu je Miškov ispričao sve detalje svoga boravka u trogirskom samostanu.

Kako je u ono vrijeme u Šibeniku stolovao dominikanski provincijal Pijo Buccelli, Carminati ga je pohodio i ispričao mu sve pojedinosti u vezi s Miškovom. Dan nakon Carminatijeva susreta s provincijalom Buccellijem susret je imao i Miškov koji mu je ispričao sve što se događalo tijekom njegova boravka u Trogiru. Buccelli mu je obećao da će ga primit u Red, a njegov boravak u Trogiru proglasiti nezakonitim jer on kao provincijal za njega nije ni znao. U međuvremenu Provincijal je posjetio o. Baldića u Trogiru te se raspitao o Miškovljevu boravku ondje. Vrativši se u Šibenik, Provincijal je priopćio Miškovu da je redovito primljen i da 1. studenoga 1861., na svetkovinu Svih svetih, dođe u šibenski samostan. Iako Miškov često netočno navodi Trogir i 1. studeni 1860. kao mjesto i datum početka svoje kandidature u dominikanskom redu[14], a uz Trogir pojedini njegovi životopisci spominju i Bol.[15]

Tajnu oko njegova otpuštanja i nezakonita primanja u Red, koje sam ovdje spomenuo, Miškov je otkrio Mihovilu Nikoliću, grkokatoličkom svećeniku, župniku u Kričkama, danas dijelu Drniša, u pismu na Božić 1873. Prema tome, njegov službeni početak kandidature u Redu braće propovjednika vezan je uz samostan u Šibeniku, a ne u Trogiru i Bolu, kako se do sada tvrdilo.[16]

Miškov je u Šibeniku proveo godinu dana, nastavljajući gimnazijske nauke pod vodstvom o. Rafe Pascullija, Talijana. U međuvremenu, 21. lipnja 1861., primio je sakramenat prve pričesti, a 26. srpnja 1861. potvrde, koju mu je podijelio šibenski biskup, mons. Maupas kasniji zadarski nadbiskup. Krizmani kum mu je bio bivši zlarinski župnik, kanonik Ante Carminati.[17] Nakon jednogodišnjega boravka u Šibeniku novoizabrani

---

[14] A. M. MIŠKOV, Moj životopis, 54; ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Oporuka, Split u samostanu sv. Otca Dominika na Mlado Ljeto godine 1901, prvi dan XX stoljeća.

[15] ADSK, MO, Spisi, A. FARČIĆ, Govor na sprovodu, Korčula, 28. kolovoza 1922., 2. (*Rukopis*). A. PRIZMIĆ, »Lik i djelo o. Anđela Maria Miškov-a O. P. reformatora ss. Dominikanka i osnivača Kongregacije Sv. Anđela Čuvara – Korčula«, *AM* II (1973.) 5, 40; T. VEREŠ, Pučki misionar, 207; M. BIŠKUP, *Hrvatski dominikanci XIX. i XX. stoljeća širitelji štovanja Majke Božje*, Štovanje Bogorodice u Hrvata u XIX. i XX. stoljeću, Zagreb, 1990., 61.

[16] *Pismovnik*, 7–8.

[17] ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Tabula vitae. (Dalje: *Tabula vitae*). Sadrži najvažnije događaje Miškovljeva života od 1848. do 1903. Riječ je o rukopisu bez oznake stranica.

provincijal Anđeo Bojanić pozvao je Miškova u Bol kamo stiže na IV. nedjelju došašća 1862. Dva mjeseca poslije, 8. ožujka 1863., odlukom provincijala, o. Antonin Cacciapuoti starješina šibenskoga samostana pred Gospinim oltarom u samostanskoj crkvi, dodjeljuje mu redovničko ime Anđeo i habit.[18] Miškov je tada imao 14 godina, tri mjeseca i devet danâ.[19] U Bolu je ostao do početka 1864. godine, a zatim je otišao u Dubrovnik u kojemu je 24. siječnja započeo godinu novicijata pod vodstvom učitelja Augustina Đurđevića i učitelja Ludovika Vidaka.[20] Godinu dana kasnije Miškov je završio novicijat. Položio je sve propisane ispite za redovničko zavjetovanje i bio od zajednice odobren. Iako su zavjeti trebali uslijediti istoga dana po završetku novicijata, to se nije dogodilo.

Miškov je na zavjete čekao gotovo dva mjeseca zbog ondašnjih Pravila dominikanskoga reda prema kojima je prije negoli kandidat položi zavjete jedan od samostana unutar Provincije morao ponuditi svojevrsno skrbništvo za budućega redovnika, odnosno morao ga je »posiniti«. Kako je Provincijal Miškovljevo posinjenje ponudio šibenskom samostanu, stvar se otegla jer su dvojica redovnika bila protiv. No ipak su popustili te je Miškov u samostanskoj kapelici 19. ožujka 1865. u 11 sati na ruke oca Augustina Đurđevića, zamjenika starješine samostana, položio prve redovničke zavjete.[21] Miškov je uz ime Anđeo, koje je primio prilikom ulaska u novicijat, pri polaganju zavjeta pridodao i ime Marija u znak

[18] Kako su redovnici u ono vrijeme prije oblačenja morali uzimati drugo ime, zanimljiva je Miškovljeva priča o tome. Smatrajući je vrijednom, donosim je u cijelosti: »Nijkoliko dana prije toga, dadoše nam oblast da si sami izaberemo novo redovničko ime. Franetoviću se svidilo nazvati se Dalmacijom (a taj Bl. Dalmacij je Svetac našega Reda), ja pak da sve to životu držim uspomenu svoje mile Majke izabram si njezino: Tomas, tim više što je S. Tomas veliki naš svetac i učenjak bio na glasu, i što sutradan po njegovoj svetkovini imali smo se obući. Kad nas zvali da kažemo koje smo ime izabrali, Državnik mi ne begeniše moje, jer da je i drugi bio takvoga imena pa da je izdao i svukao se (…) Bilo mi žao to ime odpustiti tad ja zamolim da mi barem dopusti nazvati se Angjelko, a to je čestiti naslov kojim se obično nazivlje S. Tomas Aq. Angjelski nučitelj; ni to mi podje za rukom, jer da je drugi djak u Dubrovniku koji se istim imenom zove (…) Kad je vidio da ja nebih sretan u svome izboru, prepustih Starešini na volju da mi on nadjene ime kojemu drago, a on će mi tad: dobro, a ti ćeš nositi moje ime Angjel. Naravno na tu rič, ja bilo mi ugodno ime ili ne, moradoh se pokloniti i zahvaliti na ljubav što mi otim izkazati htide. Nu bio tu o. Cacciapuoti, zaleti se u rič i primiti, da je pristojnije sinovcu nositi ujčevo ime, pa da zato Franetović se nazove Angjelko a ja Dalmacije. Kriknem ja na to, da ponipošto nebi se stim imenom rad nazivati… zaokupiše me tad da kažem uzrok (…) Kad sam ono godinu natrag u Šibeniku bio, i Redovnicim u Crkvi časoslov skupno molio, bio na me red da Pridpive ili Antiphone govorim; bilo dakle uoči tog B. Dalmacija a ja još nevišt latinštini, misto da rečem iza Magnificat u pridpivu: Confessor Dňi Dalmati, rekoh Dalmatiae, a tvoj ti Starešina onaj isti Cacciapuoti tako me silno zauši da mi je svu glavu raztrubio, ozubih se ja rad toga na Bl. Dalmacija (…) Kad ja dakle to kazao udarili svi u grohotan smih, pa stali me nagovarati da baš zato i iz harnosti prama Svetcu imam njegovo ime nositi (…) Došao odredjeni dan, ono jutro iza pričešćenja, stao ja opet moliti, a oni tvrdo, eh tad se prigorih Božjoj Volji. Kad mi prid Gospom na podnožje Oltara već obučeni o. Cacciapuoti iza talijanskog govora (a hrvatski nije znao ni pisnuti jer talijanac) stane da nam nadine imena. Okrene se prama Franetoviću, koji je prvi odiven bio (…) i nadine mu ime Dalmacij. Kad ja to čuo razblaži mi se srdce, a uz to čujem di meni veli: ati na misto da se zoveš Ivanom zvati ćeš se unaprid fra Angjelom.« *Pismovnik*, 9–10.

[19] *Pismovnik*, 10.

[20] *Pismovnik*, 13; *Zgodopisje*, 3.

[21] ADSK, MO, Spisi, Posvjedočenje o jednostavnoj profesiji, 19. ožujka 1865.

svoje osobite pobožnosti prema Majci Spasiteljevoj. Dakle, o. Miškov od prvoga redovničkog zavjetovanja nosi ime Anđeo-Marija, a nikako od redovničkoga oblačenja.[22]

c) Studij

Poslije zavjetovanja Miškov ostaje u Dubrovniku do kraja kolovoza, pohađajući školu *krasnoslovlja*. U međuvremenu, 26. ožujka 1865., Vicko Zubranić, biskup dubrovački (1856.–1870.), podjeljuje Miškovu takozvane niže redove.[23] Nakon završetka novicijata i kratka odmora u Zlarinu mladi redovnik odlazi u Split te u studenome 1865. započinje studij *mudroznanja* (filozofije) pod vodstvom dominikanca o. Jordana Zaninovića kasnijeg hvarskog biskupa.[24] Nakon završetka studija u Splitu, krajem studenoga 1867., odlazi u Šibenik kako bi kod o. Ludovika Bonora, Talijana, pohađao predavanja iz uvoda u teologiju (*Loca Thaeologica*). Po završetku prve godine teologije, u samostanskoj crkvi u Šibeniku u kolovozu 1868., na ruke o. Pija Karmelića, Miškov polaže doživotne redovničke zavjete[25], a početkom akademske 1868./69. godine, odlukom provincijala Matijace, odlazi u Trogir i započinje studij sv. Tome.[26] Dogmatiku je slušao kod Talijana o. Tome Merlija, a moralnu teologiju kod o. Alberta Novallija, također Talijana.[27] Studij sv. Tome Miškov nastavlja u Dubrovniku, pohađajući predavanja iz Sv. pisma kod o. Antonina Pesentea, Talijana.[28]

U dominikanskoj crkvi u Gružu pokraj Dubrovnika, 24. srpnja 1870., prima red subđakonata, a 5. veljače 1871. u stolnoj crkvi u Kotoru red đakona, polaganjem ruku Jurja Markića (1868. –1879.), biskupa kotorskoga.[29] U nedjelju 11. lipnja 1871. u Kotoru, rukama spomenutoga biskupa biva zaređen za svećenika.[30] Prvu misu slavio je 19. lipnja u crkvi sv. Dominika u Dubrovniku, i to pred oltarom Gospe od Ružarija prigodom 50-godišnjice

[22] *Pismovnik*, 15–16; *Zgodopisje*, 3.
[23] ADSK, MO, Spisi, Povelja o primljenim redovima, 7. travnja 1865., br. 3; *Zgodopisje*, 3; *Tabula vitae*; *Pismovnik*, 20.
[24] Po završetku prve godine filozofije Miškov prima vijesti o bolesti majke koja umire 2. rujna 1866. Kako Miškov piše: »Bilo joj je 40 godina manje 18 dana, a meni tad 18 god. manje 3 miseca.« *Zgodopisje*, 3 i 5.
[25] *Pismovnik*, 21; *Zgodopisje*, 5.
[26] ADSK, MO, Spisi, Dekret o studiju, Split, 16. studenoga 1868.
[27] Spomenute talijanske dominikance, kao i još nekolicinu njih, prihvatio je provincijal Matijaca nakon njihova protjerivanja iz Venecije te smjestio u samostan u Trogiru. U samostanu su ostali oko godinu dana. *Pismovnik*, 21.
[28] ADSK, MO, Spisi, Potvrda o završenoj III. god. teologije, Dubrovnik, 26. kolovoza 1870.
[29] ADSK, MO, Spisi, Potvrda o primljenom redu đakonata, Kotor, 6. veljače 1871.
[30] ADSK, MO, Spisi, Potvrda o primljenom redu prezbiterata, Kotor, 12. lipnja 1871.

misništva pape Pija IX.[31] Nakon što je zaređen za svećenika, provincijal Bojanić asignira ga u šibenski samostan gdje se, zatim, priprema za ispovjedni ispit, učeći kod oca Lazarevića.[32]

d) »Praedicator generalis« i doktor teoloških znanosti

Zbog izvanrednog propovjedničkog umijeća, Provincijska skupština, održana u Šibeniku 24. lipnja 1882., pokrenula je postupak proglašenja Miškova općim propovjednikom (*Općim Virovistnikom*).[33] Tako Miškov 16. svibnja 1886. u Splitu pristupa ispitu pred komisijom koju su činili oci Matijaca, Zaninović, Đivanović, Moscattelo i Žižak. Ispit je bio pismeni, a Miškov ga je s uspjehom položio. Izvještaj o ispitu poslan je Učitelju dominikanskoga reda u Rim koji mu 31. svibnja 1886. dodjeljuje naslov *općega propovjednika*. [34] Osam godine poslije, 21. lipnja 1894., Učitelj dominikanskoga reda, Miškovu dodjeljuje naslov *Doctor et magister in S. Theologia*.[35] Diploma je Miškovu pročitana i uručena u dominikanskom samostanu u Bolu na Braču 16. srpnja 1894.[36]

e) Dušobrižnik, kateheta, upravitelj župe

Ovdje spominjem samo one službe koje nisu predmetom moga govora u nastavku rada. To su vojni dušobrižnik, kateheta – učitelj, upravitelj župe i redovnički starješina.

Što se tiče njegove prve službe, Miškov u kolovozu 1869., za vrijeme boravka u Šibeniku, naredbom šibenskoga poglavarstva pristupa vojničkom novačenju.[37] No kako je ondašnji Zakon o vojnoj službi svećeničke kandidate oslobađao služenja do završetka studija,

---

[31] *Zgodopisje*, 6; *Tabula vitae*; *Pismovnik*, 22–23. Nakon Dubrovnika Miškov slavi svoju drugi misu, 27. kolovoza, u Bolu, za pokojne roditelje; treću 8. rujna u Splitu, četvrtu u Šibeniku na blagdan Ružarice i 500-godišnjicu Lepantske bitke i najzad petu u Zlarinu, svom rodnom mjestu.

[32] *Zgodopisje*, 7. Prvi ispovjedni ispit Miškov je položio 10. veljače 1873. u Splitu pred komisijom koju su činili oci Zaninović, Matijaca i Karmelić, a drugi u Bolu na Braču 2. siječnja 1885. pred ocima: Petrićem, Bojanićem i Petrinčićem. *Zgodopisje*, 22.

[33] *Zgodopisje*, 16; Acta Capituli Provincialis Provinciae Dalmatiae, Ordinis Praedicatorum, Spalati 1882., 6–7.

[34] *Zgodopisje*, 23-24; *Tabula vitae*.

[35] ADSK, MO, Spisi, Diploma, Rim, 21. lipnja 1894.; A. M. MIŠKOV, Moj životopis, 55; P. STRČIĆ, »Prilog proučavanju života i djela fr. Anđela Marije Miškova«, *VHDP* XXXII (1995.) 77, 31; P. STRČIĆ i F. ŠANJEK, »O. Anđeo Miškov (28. studenoga 1848. – 5. kolovoza 1922.)«, u: F. ŠANJEK, *Dominikanci i Hrvati*. Osam stoljeća zajedništva (13. – 21. stoljeća), Zagreb, 2008, 227. Iako Miškov u spomenutom životopisu navodi 1894. kao godinu proglašenja doktorom teologije, što donose spomenuti autori, ipak nekolicina autora piše kako je to bilo 1896., što je, kako se vidi iz diplome, pogrješno. Pretpostavljam kako je sestra Prizmić svojim člankom o ocu Miškovu [A. PRIZMIĆ, Lik i djelo, 40.] zbunila druge autore pogrješno navodeći dvije stvari. Prvo, ističe kako je Miškov 1896. dobio doktorat teologije, a drugo, kako je 1894. postao *magister sacrae theologiea*. Potonji je podatak točan i u sebi uključuje prvi jer je riječ o istom naslovu *Doctor et magister in S. Theologia*.

[36] ADSK, MO, Spisi, Diploma. Svečanom činu proglašenja nazočili su: Alfons Petrinčić, provincijal, Dominik Petrić, prvi svjedok, Reginald Radić, drugi svjedok, i Tomo Radičić, treći svjedok.

[37] ADSK, MO, Spisi, Poziv na novačenje, Šibenik, 14. kolovoza 1869.

odnosno svećeničkoga ređenja, tako je bilo i s Miškovom. Premda je bio vođen u pričuvi, tek 1873. biva ubrojen u carsko-kraljevsku vojsku kao vojni kapelan 2. razreda 79. domobranskog *Tisućničtva*.[38] Miškov o tome piše: »Sad sam ti dakle brajane moj i Božji i kraljevski Vojnik, nu samo u slučaju potribe.«[39] Nakon toga Miškov je bio u stalnoj komunikaciji s vojnim zapovjedništvom, šaljući izvješća o mjestu boravka ili bilo kakvim promjenama u slučaju mobilizacije. Prvi njegov dušobrižnički i jedini angažman ostvaren je u svibnju 1881. u prigodi podizanja spomen-ploča za domobrane iz Šibenskoga kotara koji su 15. kolovoza 1880. poginuli u borbi s Turcima. Miškov je nazočio u svim mjestima prigodom podizanja spomen-ploče, a u Docu pokraj Primoštena održao je i prigodno slovo.[40] Službe vojnoga kapelana razriješen je 3. ožujka 1882. nakon 12 godina i 4 mjeseca, kako sam piše, »bez da sam doduše nigda u službi bio«.[41] Spominje kako mu je vojno zapovjedništvo nudilo aktivnu službu u nekoj od hrvatskih postrojba, no on im se na tome zahvalio.[42] Ovime se pretpostavka kako je Miškov otpušten iz vojne službe zbog svoga rodoljublja pokazala netočnom. Dakle, kako sam kaže, nije bio gotovo nimalo zaokupljen službom vojnoga dušobrižnika, a ono malo angažmana odnosilo se na hrvatsku pukovniju tako da nije bilo povoda ni razloga za otpust zbog njegova rodoljublja.

Druga služba koju želim ovdje spomenuti jest služba katehete u *Carsko-kraljevskoj nižoj realnoj gimnaziji* u Šibeniku. Naime, *Šibensko biskupsko naredbeničtvo* dekretom od 31. listopada 1873. nalaže Miškovu preuzimanje službe vjeroučitelja u spomenutoj gimnaziji.[43] Uz obavljanje te službe Miškov je predavao hrvatski i latinski jezik u prva dva razreda škole, u kojoj je ostao do njezina ukinuća, 1875. godine.[44] Nakon njezina zatvaranja *Šibensko biskupsko naredbeničtvo* 20. listopada 1875. imenuje Miškova vjeroučiteljem u *mužko-ženskim pučkim učionama* u Šibeniku.[45] Kateheta u toj školi ostaje samo godinu dana. Biskupovim dekretom od 18. studenoga 1876. biva razriješen službe vjeroučitelja.[46] Dok je vršio službu starješine u Šibeniku, 1880. godine, u dominikanskom samostanu poučavao je kandidate Reda *hrvatskom i latinskom jezikoslovlju.*[47]

---

[38] ADSK, MO, Spisi, Potvrda o unovačenju, Benkovac, 2. studenoga 1873. *Zgodopisje*, 6. O ustroju Austrougarske vojske vidi: M. POJIĆ, »O ustroju Austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1869.–1914.«, *Arhivski vjesnik* 43 (2000.), 147–169, Hrvatski državni arhiv Zagreb.
[39] *Pismovnik*, 25.
[40] *Zgodopisje*, 13. Govor je sačuvan i dio je Miškovljeve ostavštine.
[41] ADSK, MO, Spisi, Otpusnica iz vojne službe, Beč, 3. ožujka 1882., br. 3185/165 – VI.; *Zgodopisje*, 15.
[42] *Zgodopisje*, 15.
[43] ADSK, MO, Spisi, Dekret o imenovanju, Šibenik, 31. listopada 1873., br. 944.
[44] *Zgodopisje*, 7.
[45] ADSK, MO, Spisi, Dekret o imenovanju, Šibenik, 20. listopada 1875., br. 901.
[46] ADSK, MO, Spisi, Dekret o razrješenju, Šibenik, 18. studenoga 1876., br. 1246.
[47] ADSK, MO, Spisi, Voditelj škole Provincijalu, Šibenik, 15. rujna 1880.

Premda samo kratko vrijeme, Miškov je bio i upravitelj župe u Kaštel Lukšiću. Zbog bolesti župnika i kanonika Matijace, a poslije i smrti, a u nedostatku svećenika, na poziv mjesnoga ordinarija otac Miškov 14. rujna 1887. preuzima župu kojom upravlja do 13. prosinca 1888.[48] Primopredaja se je dogodila 7. siječnja 1888. u župnoj kući u Kaštel Lukšiću.[49] Iako je bila riječ samo o četveromjesečnom razdoblju, Miškov je tijekom toga vremena homogenizirao župnu zajednicu i obnovio vjerski život.[50]

Uz spomenuto otac Miškov je obnašao vrlo odgovorne redovničke službe. Nedugo poslije svećeničkoga ređenja i asignacije u šibenski samostan Miškov od 26. veljače 1874. vrši službu privremenoga starješine (vikara) samostana[51], da bi ubrzo, 15. travnja, bio imenovan priorom.[52] Službu je prihvatio 18. travnja 1874., u »10 urih prije podne«.[53] Za starješinu samostana Miškov je imenovan po drugi put, a službu je prihvatio 12. travnja 1878.[54] Istu službu vrši od prosinca 1881. i u samostanu Marije Milosne u Bolu na Braču.[55] Priorat je završio 6. prosinca 1884., a 3. siječnja 1885. napušta Bol i odlazi u trogirski samostan.

Samo nekoliko mjeseci nakon završetka službe priora u Bolu provincijal Baldić ga 21. lipnja 1885. imenuje priorom samostana u Starom Gradu na Hvaru. Zbog bolesti koja ga je pogodila početkom kolovoza te nemogućnosti izlječenja u drugoj polovici rujna odlazi u Split na liječenje. U Splitu ostaje do izlječenja i slušajući savjet liječnika ne vraća se u Stari Grad. Na Dušni dan 1885. odriče se službe priora, a krajem studenoga biva asigniran u dubrovački samostan.[56] U dubrovački samostan dolazi kako bi riješio probleme koje je prouzročila nekolicina redovnika.[57]

---

[48] *Tabula vitae*; ADSK, MO, Spisi, Biskupski ordinarijat Miškovu, Split, 13. prosinca 1887., br. 3660.; ADSK, MO, Spisi, Biskupski ordinarijat Provincijalu, Split, 13. prosinca 1887., br. 3660.

[49] ADSK, MO, Spisi, Zapisnik primopredaje, Kaštel Lukšić, 7. siječnja 1888. (*Rukopis*).

[50] »Za kratko vrieme Vašega dušobrižnikovanja u K. Lukšiću pišuće se je ponovno osvjedočilo o riedkim Vašim sposobnostima i vrlinama, kao što i o plamtećoj Vašoj ljubavi za kuću božju i spasenje duša.« ADSK, MO, Spisi, Biskupski ordinarijat Miškovu, Split, 13. prosinca 1887., br. 3660. O njegovu pastoralnom radu u K. Lukšiću: »Nadgorbi govor progodom zadušnice na pk. o. Anđela M. Miškova u K. Lukšiću, g. 1922.« Govor čini dio ostavštine o. Miškova i sadrži četiri stranice; ADSS, Fond V. Lujo Matijaca, L. MATIJACA, Dominikanski samostan u Splitu i rad njegovih članova na proširenju Sv. Ruzarija, Split, 1953., 11–16.

[51] ADSK, MO, Spisi, Povelja o imenovanju, Bol, 26. veljače 1874.

[52] ADSK, MO, Spisi, Povelja o imenovanju, Bol, 15. travnja 1874.

[53] Povelja o imenovanju, Bol, 15. travnja 1874.; *Tabula vitae*; *Zgodopisje*, 8.

[54] ADSK, MO, Spisi, Povelja o imenovanju, Bol, 4. travnja 1878.; *Tabula vitae*.

[55] ADSK, MO, Spisi, Povelja o imenovanju, Dubrovnik, 12. studenoga 1881.

[56] *Zgodopisje*, 20–21; *Tabula vitae*.

[57] Riječ je o jednoj skupini redovnika dubrovačkoga samostana koja je htjela odcjepljenje od Provincije i stvaranje Dubrovačke kongregacije.

Provincijalovom odlukom Miškov 23. studenoga 1885. preuzima upravu samostana kao *Vicarium in capite supra Priorem et membra*, a poslije kao predsjednik (*Praeses*).[58] Službu predsjednika vršio je do veljače 1887.[59]

Nakon Dubrovnika Miškov boravi u Trogiru i Splitu, a da nije vršio starješinsku službu, a 21. prosinca 1900. provincijal Zaninović asignira ga u samostan sv. Nikole u Korčuli u koji stiže 9. siječnja 1901.[60]

f) Provincijal Dalmatinske dominikanske provincije

Na Provincijskoj skupštini 14. lipnja 1902. u Starom Gradu na Hvaru Miškov je izabran za provincijala (*redodržavnika)* Dominikanske dalmatinske provincije *(redodržave)* sa sjedištem u Korčuli.[61] Kao provincijal nastojao je obnoviti dominikansku autentičnost u Provinciji. O tome svjedoči ne mali broj pisama i govora.[62] Provincijal je bio u četverogodišnjem razdoblju, od 1902. do 1906.

Završetkom službe provincijala Miškov nije prestao biti starješina. Naime, vrhovni pohoditelj Dominikanske dalmatinske provincije, otac Salvati, 19. studenoga 1907. imenuje Miškova vikarom samostana sv. Nikole u Korčuli. Dekret o imenovanju pročitan je u zajednici 24. studenoga.[63] Spomenutu je službu Miškov vršio do početka siječnja 1911.[64] Nakon toga Miškov se još jedanput, ali kratko, našao na čelu samostana sv. Nikole. Naime, početkom siječnja 1917. provincijal Knego imenuje oca Miškova privremenim upraviteljem spomenutoga samostana. Službu je vršio do 1. lipnja 1917. kada je redovitu upravu samostana preuzeo o. Vice Carević.[65]

---

[58] ADSD, Liber Consiliorum ab. anni 1884. usque ad 1907., 6.
[59] Liber Consiliorum, 27.
[60] *Tabula vitae*; ADSK, Zapisnik Samostana Sv. Nikole Reda Sv. O. Dominika na Korčuli od godine 1898–1952., 9.
[61] *Acta Capituli*, Spalati 1902., III–IV; Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 16.
[62] Navodim samo neke s početka službe: Litterae pastoralis, Korčula, 4. kolovoz 1902; Govor prigodom prvog kan. pohoda u Dubrovnik, 7. srpnja 1902; Govor novacima u Novicijatu u Dubrovniku, srpanj 1902.; Govor dominikanskim trećeoretkinjama u Dubrovniku, 1902.; Govor đacima prigodom kan. pohoda u Dubrovniku, 15. studeni 1903.; Govor u kaptolu na koncu kan. pohoda u Dubrovniku 15. studenoga 1903. ADSK, MO, Govori.
[63] Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 30.
[64] Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 37.
[65] Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 49 i 52.

h) Zasluge, priznanja i povlastice

Zbog predana rada otac Miškov od trojice biskupa bijaše imenovan za prosinodalnog sudca i savjetnika njihovih dijeceza. Najprije je to učinio Josip Fosco, biskup šibenski, 1. ožujka 1878.[66], a potom J. J. Stossmayer, biskup bosansko-srijemski 3. rujna 1889[67]. Naposljetku, 1903. to isto čini Filip F. Nakić, biskup splitsko-makarski.[68] Miškov je primio i dva vrijedna priznanja. Naime, 8. svibnja 1912. Općinsko vijeće grada Korčule na svojoj sjednici, a na prijedlog gradonačelnika, jednoglasno je donijelo odluku da se oca Miškova proglasi počasnim građaninom Korčule. Tu vijest Miškovu je osobno priopćio sam gradonačelnik.[69] Kako se ističe u reportaži o ocu Miškovu koju donosi list *Dan*, on »je prvi i jedini poč(asni) gragjanin kroz ovo zadnjih četrdeset godina otkad je općina u hrv(atskim) rukama. Doisto Mp. o. Miškov zaslužio je tu čast«.[70] Otac Miškov je primio još jedno iznimno priznanje. U ožujku 1918., kako izvješćuje *Smotra dalmatinska*, Miškovu je uručeno odlikovanje Red željezne krune 3. stupnja, a koje se uručuje za vojne i građanske zasluge.[71] Uz spomenuto Miškovu su bile podijeljene brojne povlastice. Tako Sv. zbor iz Rima 21. studenoga 1873. dopušta Miškovu čitati i držati zabranjene knjige,[72] a 15. lipnja 1877. to je dopuštenje prošireno[73]. Papa Pio IX. 30. svibnja 1877. daje Miškovu dopuštenje podjeljivati papinski blagoslov i blagoslivljati krunice za razdoblje od pet godina[74], a papa Lav XIII. 27. siječnja 1880. ovlašćuje Miškova da tijekom propovijedi i pobožnosti može vjernicima udjeljivati oproste.[75] Miškov je povlastice redovito primao i njima se za duhovni napredak vjernika u skladu s dopuštenjima Crkve služio.

---

[66] ADSK, MO, Spisi, Povelja o imenovanju, Šibenik, 1. ožujka 1878., br. 348.; *Zgodopisje*, 10; *Tabula vitae*.
[67] ADSK, MO, Spisi, Povelja o imenovanju, Đakovo, 3. rujna 1889., br. 938.
[68] »Odlikovanje«, u: *GK*, IX (1903.) 5, 153. Što se tiče ovoga imenovanja, Miškov spominje kako je to bilo 1893. *Tabula vitae*.
[69] ADSK, MO, Spisi, Miškov Provincijalu, Korčula, 26. svibnja 1912.
[70] »Reportaža o ocu Miškovu i zavodu Angjela čuvara«, *DAN*, br. 34, 22. kolovoza 1912.
[71] »Naši dopisi, Koručula, 5. o. m.«, *Smotra dalmatinska* XXXI., br. 21, 13. ožujka 1918.: »Na 3. o. m. u ovdašnjem Zavodu sv. Angjela Čuvara gosp. kot(orski) poglavar Krsto Radimiri svečano je predao preč. O. *Miškovu* odličje viteškog reda željezne krune 3. stepena, u prisustvu svih državnih i vojničkih vlasti, općinskog Upravitelja, svećenstva, lijepe kite odličnih gragjana, pitomkinja i učenica Zavoda sa svojim učiteljicama. Gosp. Poglavar u biranom govoru dotaknuo se je svečareva gesla '*Bogu, redu i narodu*', te spomenuvši njegov apostolski rad po svim hrvatskim krajevima za širenje vjere i morala, istaknuo je napose njegove zasluge oko utemeljenja Zavoda i njegovog procvata, blagotvorni plod, kojim je taj zavod do danas urodio na sreću naroda odgajanjem čestitih djevojaka i uzornih majka.«
[72] *Pismovnik*, 25.
[73] ADSK, MO, Spisi, Molba i dopuštenje čitati zabranjene knjige, 15. lipnja 1877., br. 1035.
[74] ADSK, MO, Spisi, Molba i dopuštenje blagoslivljati krunice, 30. svibnja 1877.
[75] ADSK, MO, Spisi, Papa Lav XIII. Miškovu, 27. siječnja 1880.

e) Profil oca Miškova

Kao dijete Miškov je bio prilično živ. O tome sam piše: »Bio sam ti, brate posve vragometne ćudi, na se nebi nikomu dao, znao bi se kadgod i starijemu opriti.«[76] Njegova živost očitovala se i tijekom prvoga boravka u Trogiru, zbog koje ga je o. Baldić poslao kući, a o tome sam već nešto kazao prije. Tijekom školovanja u Šibeniku Miškov je iskazivao svoju buntovničku narav. Jednom zgodom, kada je zbog učinjenih prijestupa bio kažnjen, zatvorili su ga u sobu, no ne mogavši podnijeti zatvor, šakom je razbio prozor kako bi mogao izići. To je smatrao svojom pobjedom jer kaže: »okrvavljena ruka mi je ništo junačkoga odavala.«[77] Također, kada ga je učitelj Mondini ukorio kaznom bez objeda i zatvorio ga u školsku prostoriju, Miškov je iskočio kroz prozor i pobjegao, pokazujući na taj način svoju pobjedu. Za sebe kaže kako se ničega nije bojao. Bez straha se penjao na visine, hodao po krovovima i *gomilama* jer veli kako ga je to silno zanimalo.[78] Doza buntovništva bila je prisutna i u Bolu na Braču.[79] Bio je živ i po dolasku u Dubrovnik.[80] To je bila strana njegove dječje i tinejdžerske naravi koju možemo razumjeti. U spomenutim slučajevima Miškov je osjećao nepravdu jer je smatrao da nije kriv ili da neke stvari mogu biti drukčije, pa je stoga i reagirao. Dakle, dok je s jedne strane bio buntovan, s druge je bio pobožan. U crkvu je redovito išao i sve ga je u njoj zanimalo, od obreda i načina na koji se slave, do liturgijske odjeće i predmeta.[81] Susreti s majkom i rodbinom govore o njegovoj ljubavi i pažnji prema njima. Da je tome tako, svjedoči ponajprije njegova briga za majku koja se nakon smrti prvoga muža preudala. Naime, zbog patrijarhalnoga načina života njegova majka, kao i druge

---

[76] *Pismovnik*, 4.
[77] *Pismovnik*, 4.
[78] *Pismovnik*, 4.
[79] Miškov je bio živo dijete, sklon različitim nepodopoštinama i radnjama. Jednu od svojih neobičnih radnji učinio je u Bolu. Evo kako on o tome izvješćuje: »Na Bolu rekoh ne bilo kave s mlikom, premda se držala u vrtlu koza za potribu. Bilo je to jednog svibanjskog miseca, kad je Državnik odsutan bio…, a u Samostanu osim mene i Franetovića, bio je još nijko staro momče Petar Karninčić rečeni Kalafat (kojemu je šunulo bilo pofratriti se, ali je slabo latinštinu grizao), jedno popodne dakle kad su svi fratri po sobam opočivali ja nagovorim tog Petra da me sveže su dve plahte i da me spušti niz jedan prozor na gusternu, da pomuzem kozu, i sit se mlika napojim. Petar se je s početka nećkao, ali sam ga se ja kô napast uhvatio, ne mogao a da mi neugodi. Svezav me dakle, stao me spuštati, ali uz to dogodi se meni kô onomu što je s vragom tikve sadio. Koso pod prozorom s kojega je mene Petar spuštavao bio je prozor od kuhinje, a u kuhinji pram tom prozoru svaljen ta tko kuhač Ante spavao ili pravilnije ležao i kunjao. Kad iznenada ništo mu se prid očima zablišti, pogleda i vidi dvi noge van prozora da vise. Prene se on i stane vikati. Petar ozgor čuje tu viku, pristraši se, a pošto nije imao vrimena mene ustegnuti, spuštat me se je bojao, da sebe ne odade, što će ti on: veže on mene gori, i ostavi me tu viseća a on uteče. Uz to izadje Ante i vidiv me tu da visim udari u smih, i stane na glas vikati i zvati Starešinu o. Pascullia, koji je tu prozor svoje sobe imao. Zaklinjem ja njega da muči i da me odriši; a on sve to više; razsrdim se ja, stanem se silno životom drmati, edali bi se ikako izkučao, i bome spušti se gornji uzalj, i ja ti pras o tle. Brže bolje se skočim i umaknem momku, i tako me je ta mimoišla.« *Pismovnik*, 12.
[80] *Pismovnik*, 11–13.
[81] *Pismovnik*, 4.

žene u Caparinovoj kući, dosta su patile. Nisu čak smjele jesti za glavnim stolom, nego su bile stjerane u kut, ističe Miškov.[82] On je takvo ponašanje smatrao neshvatljivim, neprihvatljivim i uvredljivim za čovjeka i njegovo dostojanstvo. Dakle, nije bila riječ samo o njegovoj brizi za majku, nego za sve žene. Briga za rodbinu i povezanost s njima svjedoči o njegovu plemenitu karakteru.[83] Krasila su ga sloboda, komunikativnost i vedrina već od dječaštava. Nije se bojao reći što misli, i to bez dlake na jeziku.[84]

Tijekom novicijata u Dubrovniku Miškov u mnogočemu sazrijeva, osobito duhovno. To se najviše očitovalo u pobožnosti prema Bl. Djevici Mariji. Da je tome tako, pokazuje uzimanje imena Marija prigodom polaganja prvih redovničkih zavjeta. To potvrđuje i dominikanac Anđelko Faznić koji je bio ministrant u crkvi sv. Nikole u Korčuli dok je ondje živio o. Miškov. Fazinić ističe kako je ga je fascinirala Miškovljeva duboka pobožnost prema Gospi i zanesenost tijekom moljenja ružarija.[85] Svoju izrazitu pobožnost prema Bogorodici potvrdio je brojnim pisanim uradcima, kao i osnovanim bratovštinama, o čemu će biti govora u nastavku rada.

Njegov veseo i zdrav duh prepoznali su gotovo svi. Kako piše jedan njegov štovalac: »U privatnom pak životu sa svakim je ljubezno općio: bolesnike revno pohadjao, žalosne tješio, s veselima se veselio. Njemu su bila otvorena svačija vrata, a još više svačije srce, Veseo, otvoren, iskren, pošten, znao je svakoga da osvoji, te je brojio mnoštvo prijatelja i poštovatelja.«[86] Imao je osjećaj za humor i »kad bi u užem krugu počeo pričati svoje šale i mrtvoga bi, što no se reče, na smijeh nagnao«.[87] Fazinić ističe i kako je Miškov znao izvrsno oponašati lavež pasa, kao i neke druge životinje, što je veselilo djecu.[88] Uz zdrav i veseo duh, dobrotu i osjećaj za druge, Miškov je bio čovjek izvanredna uma, kulture i naobrazbe. Bio je čovjek za sve i svima je nastojao biti prijatelj. O tome *Hrvatski glasnik* piše: »Putovao je u svom životu mnogo i po inozemstvu, dolazio u doticaj, stvarao poznanstva i prijateljstva, sa

---

[82] *Pismovnik*, 6.
[83] *Pismovnik*, 26–27.
[84] Tome u prilog jedna zgoda iz Dubrovnika tijekom proslave sv. Vlaha. Miškov – novak ovako bilježi: »Gledam ja dakle to sa ostalima, kad će ti mi nijki dubrovčanin: gusta li Vas ova festa?, da, odgovaram mu ja. A on će ti tad meni posprdno po dubrovačku: Ovakijeh festa u Dalmaciji nema!.. (Jer da znaš dubrovčani zovu nas Dalmatinci, kô da oni nisu). Ta njegova sprdnja dakle skocne me malo, ošinem ga okom iz kojega mi vrcne iskra i pa ću ti mu hladnokrvno što ga je i ubilo. Dakako, da ovakova šta u donjoj Dalmaciji nije viditi, jer nismo nigda robovi bili! Zamuti se i njemu oko, pa će ti mi: spjegaje te se! Hoću velim: ova svečanost pod izlikom (?) nije već uspomena na onoga robovanja u kojem je Skupovlada držala narod, koji je dužan bio o S. Vlahu svake godine ovako svečano u grad doći da se robski Gosparim pokloni i da im harač donese. Dakle ako se Vi gosparu moj dičite ovom svečanosti, vi se dičite posve sramotnom uspomenom, kojoj dalamatinac navikao nije. To su Vaše insolence! reče mi i ode. A ja ostanem zadovoljan, da mu nisam na insolenci dužan ostao!« *Pismovnik*, 15.
[85] A. FAZNIĆ, »Moja sjećanja na pok. O. Anđela M. Miškova«, *AM* XII (1983.) 1 (36) 4.
[86] »U spomen o. Miškovu«, *Narodna svijest* IV (1922.) 35, 2.
[87] U spomen o. Miškovu, 2.
[88] A. FAZNIĆ, Moja sjećanja, 3.

odličnim ljudima svih naroda i svih vjera.«[89] Stoga se za njega s pravom može reći kako je već onda bio ekumenist, čovjek dijaloga i tolerancije. Miškov je uz sve spomenuto bio velik rodoljub, što se najprije očitovalo tijekom njegova djelovanja u Šibeniku, »u danima kad je trebalo pohrvaćivati Dalmaciju i protiv svemoćnih Talijana, a sred nesvijesti narodne, u toj borbi i svoj život izlagati«.[90] Njegovo rodoljublje bilo je živo, vidljivo i sveprisutno, no nikada se nije spuštao »do sjenke kakve grube političke ili partijske borbe«.[91] Zbog toga je bio poštovan i cijenjen od svih i zato je njegovo djelovanje bilo uspješno, ističe se u listu *Novo doba.*[92] Ukupan trud i neumoran rad o. Miškova bili su motivirani ljubavlju prema svome, hrvatskome narodu. To je uvijek naglašavao i »nikada se nije sramio hrvatskog imena niti tajio jezik roda svoga«.[93] Sve što je činio, radio je iz ljubavi prema *Bogu, Redu i Narodu* uz duhovni moto: *Spiritu fervens + Domino serviens*![94]

f) Posljednji dani života i smrt

O samostanu sv. Nikole u Korčuli kao posljednjoj ovozemnoj stanici Miškov je dugo sanjao. Pokraj velebnog zdanja Kongregacije sestara dominikanki u gradu Korčuli, koje je s velikom ljubavlju podigao, želio je naći mir kako bi mogao raditi i moliti, a sestrama biti od duhovne pomoći. Želja mu je uslišana te je nakon završetka službe provincijala, za vrijeme koje je također živio u Korčuli, ostao u samostanu sv. Nikole sve do smrti. Premda je pobolijevao, Miškov se uvijek izvlačio i nastavljao povjerenu mu misiju. Često je razmišljao o smrti i nije se bojao. Ipak, teška nezgoda koja se dogodila 25. siječnja 1917. Miškovu je oduzela dio života. Naime, dok se iz pošte vraćao u samostan sv. Nikole za vrijeme jake kiše, nezgodno je pao. Kako nije bilo ulične rasvjete, zbog ratnih prilika, a on bez ručne svjetiljke, gubeći kontrolu nad širinom ulice ispred samostana časnih sestara, strovalio se u ponor s visine od tri metra. Pao je na oštru hrid, a potom u more. Nakon mnogo muke uspio je stubama ispuzati na cestu. Nakon toga je 69 dana odležao u ambulanti samostana časnih sestara dominikanki.[95] Miškov se uspio vratiti svojim svakodnevnim obvezama u samostanu

[89] »O. fra Andjeo M. Miškov. Preminuo jedan zaslužni narodni svećenik«, *Hrvatski glasnik* Chicago, 31. kolovoza 1922.
[90] O. fra Andjeo M. Miškov.
[91] »O. A. M. Miškov«, *Novo doba* (1922.), br. 176.
[92] O. A. M. Miškov.
[93] U spomen o. Miškovu, 2.
[94] Duhom gorjeti + Gospodinu služiti (Sf. + Ds.). »Ovo je moje geslo, pravilo moga života, kojega sam tajnim uvijek ta samoga sebe držao i prema njemu se vladao, a sada ga na slavu Božju, očitujem.« ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Oporuka, Korčula, 31. prosinca 1904.
[95] Cjelovit vlastoručni zapis o. Miškova o nezgodi: Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 49–51. Uspjevši preživjeti, Miškov je, između ostaloga, zapisao: »Vjerujem da me je sam gosp. Bog, po mojem Anđelu čuvaru, kojemu je

sv. Nikole. Dočekao je oslobođenje Korčule od talijanske okupacije i tom prigodom održao kratak pozdravni govor, a 11. lipnja 1921. proslavio je 50-godišnjicu misništva.[96] Godinu dana poslije, točnije 18. svibnja 1922., Miškov odlazi u Dubrovnik kako bi ondje sudjelovao u radu Provincijske skupštine koja se imala održati od 29. lipnja do 6. srpnja. Uoči početka Skupštine, 22. lipnja, Miškov je opet nezgodno pao i slomio desnu ruku. Nije dočekao završetak Skupštine, nego se 3. srpnja vratio u Korčulu. Ruka je dobro cijelila i već je 22. srpnja mogao samostalno slaviti sv. misu. U međuvremenu, na desnoj strani prsiju pojavio mu se velik čir koji je trebalo odstraniti. Prilikom rezanja došlo je do zatrovanja krvi, a kako je bolovao od dijabetesa, stanje se pogoršalo. Ujutro 5. kolovoza 1922. Miškov je u 74. godini života umro u samostanu sestara dominikanki u Korčuli. U Zapisniku samostana sv. Nikole piše kako je Miškov preminuo pribran i s osmijehom na licu, okružen provincijalom Orlandinijem i redovnicima samostana sv. Nikole i časnim sestrama.[97] Pokopan je u Korčuli 6. kolovoza 1922. Kako prenosi *Narodna svijest*: »U nedjelju 6. VIII. 1922. bio je dan opće narodne žalosti za grad Korčulu. Sve zastave na po stijega, sa prozora kuća vise crni zastori, fenjeri zapaljeni a crninom oviti.«[98] Sprovodne obrede vodili su oci franjevci, a sprovodu su nazočili općinske vlasti, Korčulani, bratovštine i pobožne udruge.[99]

---

naložio da me čuva i brani *in omnibus vis meis, ne fonte offendam ad lapidem pedem meum*, dne 25. siječnja o. g. čudnovato izbavio iz težke nezgode, koja me je zadesila, te ako nisam u istoj konačno nastradao, te životom poginuo ili barem osakaćen ostao, moram prepisati samoj božjoj dobroti i milosrdju.«

[96] Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 55, 57–58.

[97] Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 61–62. O posljednjim danima života vidi: A. PRIZMIĆ, Lik i djelo, 48–50.

[98] U spomen o. Miškovu, 2. Uoči sprovoda, Općinske vlasti Korčule uputile su sljedeći proglas: »Općinska Uprava časti se pozvati sve mjestne vlasti, društva i korporacije, da izvole prisustvovati zadušnicama i sprovodu blagopokojnog počasnog gradjanina Korčule o. Andjela – Marija Miškov što će se održati dana 6. tek. mjes. U 9 sati pr. pod u crkvi Sv. nikole.« ADSK, MO, Spisi, Proglas Opčinskog Upraviteljestva Korčule, Korčula, 5. kolovoza 1922.

[99] Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 62–63.

II. poglavlje

UTEMELJITELJ KONGREGACIJE SESTARA SV. ANĐELA ČUVARA

Organizatorski zamah oca Anđela M. Miškova događa se u vrijeme još uvijek rascjepkanih hrvatskih prostora koji će tijekom XIX. st. i njegovim radom doživjeti svoj narodni preporod i nacionalno ujedinjenje. Dvadesetih godina XIX. st. na svim prostorima događaju se znatnija gibanja koja promiču ideju ujedinjenja, odnosno osiguranja nacionalne svijesti i stvaranja zajedničke države. Svjestan kako samo prosvijećen puk može doprinijeti bržem preporodu i sjedinjenju razdvojenoga hrvatskog etnikuma i njegovu sveopćem napretku te želeći na pravi način sudjelovati u već pokrenutim projektima rodoljubnih i domoljubnih nositelja preporodnih ideja, Miškov odlučuje da od već postojeće zajednice sestara dominikanki u Šibeniku i Splitu osnuje novu kongregaciju u Korčuli, a koja će imati ulogu odgoja mladeži u kršćanskom i hrvatskom duhu.

U ovomu će poglavlju biti riječi o ukupnu Miškovljevu doprinosu reformi sestara dominikanki i utemeljenju nove kongregacije.

a) Dolazak sestara dominikanki u naše krajeve

Povijesno gledajući, sestre dominikanke su najstarija grana Reda propovjednika[1]. U Prouilleu pokraj Fanjeauxa u južnoj Francuskoj sv. Dominik, skupa s biskupom Diegom iz Osme, 1206. osniva prvi samostan u koji su smještene preobraćenice s krivovjerja. Godine 1211. sv. Dominik je potvrdio Pravila zajednice sestara iz Prouillea, što je ujedno označilo i početak njihova širenja u druge krajeve Europe.[2] Prema tradiciji Reda propovjednika, sestre su pratile braću i pomagale im u propovijedanju. Povjesničar Krasić ističe kako je prisutnost sestara dominikanki u hrvatskim krajevima nedovoljno istražena, no ipak pretpostavlja da su one u hrvatske krajeve došle nakon osnutka Reda, odnosno utemeljenja prvih muških zajednica.[3] Prvi ženski samostani sestara koludrica (monahinja) spominju se u Ninu, Zadru,

[1] Kada se govori o sestrama dominikankama, potrebno je razlikovati klauzurne sestre – koludrice (lat. *moniales*). One su najstarija grana dominikanskoga Reda. Zatim slijede sestre III. samostanskog reda, koje žive u zajednicama i polažu redovničke zavjete, te trećoredice, žene koje su živjele u zajednicama i nisu polagale redovničke zavjete.
[2] S. KRASIĆ, *Dominikanci. Povijest Reda u hrvatskim krajevima*, Zagreb, 1997., 119., bilj., 307.
[3] S. KRASIĆ, *Dominikanci*, 120 i 121.

Dubrovniku, Karlobagu, Kotoru, Starom Gradu na otoku Hvaru i Splitu. Pouzdan trag o prisutnosti sestara dominikanki u Ninu vezan je uz mongolsku provalu u Ugarsku i Hrvatsku. U bijegu pred mongolskom najezdom našla se i nekolicina sestara dominikanki koje su u Ninu našle utočište i u njemu 1241. osnovale samostan.[4] Po svemu sudeći, ninski je samostan predstavljao odskočnu dasku za osnivanje drugih samostana. Tako nekolicina sestara iz sigurnosnih razloga napušta ninski samostan i u Zadru osniva novu zajednicu.[5] Uz osnovani samostan koludrica u Zadru, dobrotom dubrovačke plemkinje Nikoline Gučetić, 1399. započeta je gradnja samostana u Dubrovniku.[6] Samostani koludrica u Karlobagu, Kotoru i Starom Gradu na Hvaru osnovani su krajem XV. i početkom XVI. stoljeća. Uz samostane sestara koludrica sestre trećoredice od XIII. stoljeće imaju svoje samostane u hrvatskim krajevima. Bile su to pobožne djevojke koje su živjele u zajednicama i nisu polagale redovničke zavjete.[7] Miškov uz spomenute zajednice sestara piše i o jednoj kući sestara pokraj Stona. Prema njegovim spoznajama, ove su sestre živjele izvan institucija Reda i nisu nosile redovničko odijelo.[8]

b) Jezgra nove Kongregacije sestara dominikanki

Unatoč turbulentnim povijesnim vremenima, tri zajednice dominikanskih trećoredica uspjele su se održati u Šibeniku i Splitu. Prema Miškovu, sestre u Šibeniku prisutne su već od 1400. godine, a živjele su najprije u jednoj kući da bi se nakon nekog vremena podijelile, no nije poznato zašto i koje godine.[9] Bavile su se kućnim radinostima te pružale konačište putnicima.[10] Nazočnost dominikanskih trećoredica u Šibeniku spominje Vinko Pulišić, šibenski biskup, u pismu što ga je uputio dominikanskom provincijalu, podsjećajući ga kako u njegovoj dijecezi »obstoji od pamtivieka redovnička kuća domenikanskih trećorednica u

[4] F. ŠANJEK, »Redovništvo u Hrvatskoj«, u: Za bolje svjedočenje evanđelja: Zbornik radova I. redovničkog tjedna [(Zagreb, 4. do 6. IX. 1973) ; (priredio: Lj. Maračić)], 92. A. FAZINIĆ, Kongregacija sestara Dominikanki – dodatak u dijelu E. Cacciato, *Dominik – propovjednik istine*, Korčula, 1984., 122.
[5] F. ŠANJEK, Redovništvo u Hrvatskoj, 92. Iz samostana Sv. Dimitrija, sačuvan je najstariji hrvatski tekst pisan latinicom: *Red i zachon* (*Pravila*) sestara dominikanki sv. Dimitrija u Zadru (oko 1345.). F. ŠANJEK, *Dominikanci i Hrvati*, 183.
[6] F. ŠANJEK, Redovništvo u Hrvatskoj, 92; S. KRASIĆ, *Dominikanci*, 127.
[7] S. KRASIĆ, *Dominikanci*, 132–134.
[8] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija Svetih Anđela Čuvara, Sestara dominikanka utemeljena 1904–5., 5–6. Dijelovi navedene kronike objavljeni su u glasilu Kongregacije sestara dominikaki (*Ave Maria*) pod naslovom »Vlastoručni zapisi o. Miškova«, od 1997. U radu sam koristio fotokopiranu Kroniku Kongregacije koju je vodio otac Miškov. Original iste čuva se u Arhivu Kongregacije u Korčuli. »Vlastoručni zapisi o. Miškova«, *AM* (1997.) 2, 51.
[9] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 4; Vlastoručni zapisi, 50.
[10] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja Bogu, Redu i Narodu*. Kongregacija sestara dominikanki Sv. anđela čuvara, Korčula – Zagreb, 2005., 16.

habitu, u zajednici živećih, koje su zar preostatak prastare nekadašnje zadruge domenikanaka u Dalmaciji. Ove su redovnice uviek bile pod vlašću dalmatinske Redodržave Reda O. Propovjedalaca, kojemu pripadaju po porietlu, po duhu i po dojeći, te su samo od god. 1879, prama sadašnjoj crkvenoj disciplini, prešle pod vlast Ordinarija.«[11] Život sestara u dvjema zajednicama (kućama) tekao je u kontinuitetu. Iako su sestre duže snivale vlastiti prostor za življenje, to se nije ostvarilo sve do 1865.[12] No vlastiti prostor nije značio i početak zajedničkoga življenja sestara. Naime, ne mogavši prihvatiti podijeljenost sestara, starješina šibenskoga dominikanskog samostana moli mjesnoga biskupa Ivana Zaffronija[13] da donese uredbu prema kojoj bi sestre bile obvezne živjeti zajedno. Unatoč biskupovu ukazu njihov zajednički život bio je evidentiran tek 1870.[14]

Što se tiče zajednice sestara u Splitu, otac Miškov spominje kako su sestre u njemu prisutne od 1400. godine, a živjele su u samostanu sv. Martina, koji je bio smješten uz zidine Dioklecijanove palače.[15] Prvi pisani tragovi koji govore u prilog sestarskoj prisutnost u Splitu potječu iz 1555.[16] One su živjele od darova i od ručnoga rada. Širenje kuge u Splitu iz 1784. prisililo je sestre da napuste samostan koji je spaljen da bi se ubrzo nakon prestanka epidemije vratile u Split i počela s gradnjom nove kuće.[17]

c) Pravna i duhovna skrb nad šibenskom i splitskom zajednicom

Kako je već spomenuto, šibenske su sestre živjele u dvije kuće, o čemu Miškov piše: »One prve su dakako, kô bliže, odanije i privrženije bile svojoj braći i njihovoj crkvi; koju su svakidan pohadjali; dočim druge ko odaljenije bile su i otudjenije, te su radje pohadjale bližnju crkvu sv. Duha, a k svojoj Sv. Dominika valjda su njekoje, samo svetačnikom dolazile.«[18] Miškov još napominje kako je, još dok je bio kandidat Reda i stanovao u

[11] ADSK, MO, Spisi, Biskup Pulišić Provincijalu, Šibenik, 31. srpnja 1908., br. 1313., 1.
[12] O tom događaju Miškov između ostaloga piše: »Zajedničkim silama odlučiše prodati svoje obje kuće i nabaviti si novu udobniju i prostraniju, što su i učinile, 16. siečnja 1865. kupivši sadašnju kuću trokatnicu od gospodje Jelisave Picciolato de Grisogono, postavljenu na gorici pred crkvicom Sv. Antuna opata, pod broj 306., u koju se iste godine sjediniše i nastaniše, i u kojoj i danas stanuju.« A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 5; Vlastoručni zapisi, 50–51.
[13] I. ZAFFRON, rođen je u Korčuli 1. lipnja 1807., a umro 16. rujna 1881. Bio je šibenski biskup u razdoblju od 1863. do 1872. i dubrovački od 1872. do rujna 1881. Kao dubrovački biskup bio je i apostolski upravitelj Trebinjsko-mrkanske biskupije. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzaf.html, posjet 5. travnja 2011.
[14] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 16–17, bilj., 19.
[15] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 4; Vlastoručni zapisi, 50.
[16] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 18, bilj., 28.
[17] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 18, bilj., 32.
[18] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 5; Vlastoručni zapisi, 50.

Šibeniku, primjećivao sestarsku podijeljenost.[19] Što se tiče jurisdikcije i duhovne skrbi nad sestrama, Miškov ističe kako su sestre bile pod upravom provincijala dominikanske provincije, a koji je preko samostanskih starješina upravljao sestrama. Ta je uprava nad sestrama sa strane dominikanskoga provincijala trajala sve do druge polovice XIX. stoljeća kada je, dekretom Crkve, briga za kako ženske, tako i muške zajednice koje su polagale samo jednostavne zavjete povjerena mjesnom biskupu, podsjeća Miškov.[20] Nakon ujedinjavanja u zajednici je bilo deset sestara koje su, dekretom šibenskoga biskupa Zaffronija iz 1870., službeno pripale pod biskupovu jurisdikciju.[21] Jurisdikcijske ovlasti mjesnoga biskupa nad šibenskim sestrama potvrdio je Zaffronijev nasljednik na biskupskoj stolici Antun Josip Fosco[22], koji dekretom od 15. ožujka 1878. uz jurisdikcijske ovlasti daje izraditi *Pravilnik življenja*.[23] Premda je jurisdikcijsko pravo bilo pridržano mjesnom biskup, ipak je dominikancima bilo dopušteno da podjeljuju redovničko odijelo sestrama i primaju njihove redovničke zavjete.[24] Za razliku od šibenskih sestara, dominikanke u Splitu bile su i ostale pod jurisdikcijom dominikanskoga reda. Kako piše Miškov, one nisu polagale zavjete, nego su samo davale »obećanje«, prema Pravilniku Trećega svjetovnog reda pokore sv. o. Dominika.[25]

d) Kršćanski i nacionalni duh reformi

Miškov je dobro poznavao stanje šibenske zajednice, bilo da se ono odnosilo na redovničku disciplinu ili pak učenost sestara. Kao starješina dominikanskoga samostana u Šibeniku, svakodnevno se s njima susretao, uočavao njihove probleme i bavio se mišlju o »novom identitetu«. Tako 1874. Miškov piše upute[26] za sestre, no one su bile samo privremene jer je biskupovim dekretom iz 1879. uprava nad sestrama prešla u njegovu nadležnost. Uzimajući u obzir nacionalno i vjersko stanje u Dalmaciji, Miškov nije mogao prihvatiti činjenicu da su »tudjinske Sestre raznih Redova i kongregacija, prema duhu i zahtjevima vremena, odgojene i naobražene, osvojile po Dalmaciji sve bolnice i zakloništa

[19] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 5.
[20] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 6–7; Vlastoručni zapisi, 51.
[21] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 17, bilj., 20.
[22] Rođen 19. ožujka 1826. u Šibeniku, a umro 1894. Šibenskom biskupijom upravlja od 7. travnja 1876., odnosno sve do smrti. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bfosco.html, posjet 17. veljače 2011.
[23] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 7; Vlastoručni zapisi, 51.
[24] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 7.
[25] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska kongregacija, 7; Vlastoručni zapisi, 51.
[26] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 23., bilj., 52. Krišto donosi faksimil prve stranice uputa koje sadrže 25 točaka. Rukopis se čuva u Arhivu sestara dominikanki u Šibeniku.

naših siromaha, dok su talijanske prikupile čitav naš ženski podmladak, da ga tudjinskim duhom zadoje i odnarode.«[27] Jasan i nedvojben nacionalni osjećaj ponukao je Miškova na aktivniji angažman oko novoga identiteta sestarskih zajednica u Dalmaciji. Imajući na umu osnivača Reda sv. Dominika, koji je naložio braći i sestrama da propovijedaju na različite načine, razumljivo je zašto Miškova »boli stanje hrvatski dominikanki«. Piše: »Kako nisam mogao podnieti da su moje Sestre, koje moj isti habit nose, tako zanemarene, zabačene, pače prezirom gledane, jer su izostale svojim odgojem i naobrazbom prama potrebi vremena; tako me je duša boljela, videć na svoje oči iznarodjenje cvieta naše ženske mladeži, te da kod nas u Dalmaciji nema nikakvog domaćeg zavoda, koji bi preuzeo odgoj i naobrazbu našeg ženskog podmladka u čisto kršćansko-hrvatskom duhu.«[28] Duboki vapaji Miškova govore o njegovoj nutarnjoj pogođenosti, kao i o čvrstoj nakani da dominikanke u Dalmaciji dobiju novo lice.

Svoje razmišljanje o novom identitetu sestara dominikanki u Dalmaciji Miškov dijeli s mnogim istaknutim nositeljima preporodnoga gibanja u Dalmaciji kao što su Mihovil Pavlinović[29], Ivan Vranković[30], Miho Klaić[31] i Gajo Bulat[32].[33] Iako se na početku reformi osjećao pomalo usamljenim, Miškov se nije predavao. On najprije upozorava na neprikladan način života i na nedovoljnu obrazovnu osposobljenost sestara. S obzirom na način života, Miškov ističe sestarsko prosjačenje koje je pak umanjivalo njihovo samopoštovanje i autentičnost. Također, podsjeća na prijezir prema sestrama koji je pokazivao viši društveni sloj zbog »raspuštenosti«. Kada je riječ o obrazovnom elementu, Miškov podsjeća na njihovu neukost i smatra kako se sestre kao takve nisu kadre uhvatiti u koštac s autonomaškim

---

[27] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 8; Vlastoručni zapisi, 52.

[28] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 8; Vlastoručni zapisi, 51

[29] Rodio se 28. siječnja 1831., a umro je 18. svibnja 1887. godine. Za svećenika je zaređen 23. rujna 1854. u splitskoj prvostolnici. Najveći dio života bio je župnik u Podgori. Pavlinović je već tijekom školovanja iskazivao svoje domoljublje. Bio je pokretač i vođa Narodne stranke, oko 1860., a kasnije zastupnik u Dalmatinskom saboru, Hrvatskom saboru i bečkom parlamentu. Uz svećeničku službu, koju je predano vršio, Pavlinović je bio dobar političar, vrstan književnik i jedan od vođa preporodnih gibanja hrvatskog naroda u Dalmaciji u drugoj polovici XIX. st. Mihovil Pavlinović, *Hrvatski razgovori* (priredio: N. STANČIĆ), Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Globus, Zagreb, 1994.; N. STANČIĆ, *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji. Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869*, Zagreb, 1980.

[30] Rođen 1831. u Starom Gradu na otoku Hvaru. Završetkom studija prava angažira se u hrvatskom narodnom preporodu u Dalmaciji. Zastupnikom Narodne stranke u Dalmatinskom saboru za općine Drniš, Knin i Vrliku postaje 1864. Umro je 14. prosinca 1900. »Vranković, Ivan«, u: Hrvatska enciklopedija 11 Tr-Ž, Zagreb, 2009., 502.

[31] Rodio se 19. kolovoza 1829. u Dubrovniku, a umro 3. siječnja 1896. u Zadru. Bio je istaknuti predstavnik Narodne stranke i jedan od nositelja hrvatskih preporodnih ideja te zastupnik u Dalmatinskom saboru. Suosnivač je *Matice dalmatinske* i njezin predsjednik. »Klaić, Miho«, u: Hrvatska enciklopedija 5 Hu–Km, Zagreb., 2003., 690; N. STANČIĆ, *Hrvatska nacionalna ideologija*, 61–72.

[32] Rodio se 4. siječnja 1836. u Supetru na Braču, a umro 9. lipnja 1900. u Beču. Po struci je bio odvjetnik. Iako je odgojen u talijanskoj kulturi, Bulat postaje zagovornik hrvatskih nacionalnih ideja i zastupnik u Dalmatinskom saboru. Borio se za uvođenje hrvatskoga jezika u škole, kao i prometno povezivanje Dalmacije s drugim hrvatskim krajevima. »Bulat, Gajo (Filomen)«, u: Hrvatska enciklopedija 2 Be–Da, Zagreb, 2000., 396.

[33] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 9; Vlastoručni zapisi, 52.

zamahom u Dalmaciji. Intenzitet oko stvaranje »nove kongregacije« dodatno se pojačao njegovim izborom za provincijala Dalmatinske provincije (1902.–1906.). Kako je za svoje sjedište uzeo samostan sv. Nikole u Korčuli, time je više pojačao rad oko reforme i utemeljenja nove kongregacije.

Kao što je šibenska zajednica trebala reformu, tako je i splitska zajednica trebala pokretački element koji bi obnovio lice zajednice.[34] Budući da je splitska zajednica, za razliku od šibenske, bila pod upravom Reda, provincijal Dalmatinske dominikanske provincije[35] Jordan Zaninović[36], upoznat s alarmantnim stanjem u zajednici, piše ocu Miškovu: »Već krat se je otčinsko Naše srce ljuto ražalostilo i ucviljeno bilo, radi neurednog i skroz sablažnjivog ponašanja naših Tretorednica Sv. Martina u Splitu, ter smo jih više i više puta po dužnosti Svojoj i opomenuli i prikorili ali na žalost sve dosad bez ikakvog uspitka i dobrog ploda: tako da ucviljenim okom gledasmo kako sveta odića našega Sv. Reda, kojaje za tolike vikove počašćena i poštovana bila, radi njihovog neurednog ponašanja postane ruglom i sramotom, ne samo nego još i sablazni virnicim na osob njihovim komšijama, koje su nam se više puta krvavo potužile.«[37]

Neautentičan život kojim je živjela splitska zajednica zahtijevao je obnoviteljski korak. Stoga provincijal o. Jordan Zaninović nalaže Miškovu da kao dobar poznavatelj stanja sestara trećoredica u Splitu poduzme potrebne korake kako bi uklonio sablazni. U tu svrhu, provincijal Miškovu zapovijeda »da te naše Tretorednice Sv. Martina u Splitu osobitim tečajem duhovnih vižbanja svom svojom skrbnom revnosti tražiš, uznastojiš i svu silu upreš, nebili jih jednom sa stramputice na pravac sveo.«[38] Provincijalovo pismo Miškovu svjedoči o ozbiljnosti situacije u splitskoj zajednici, kao i o čvrstoj nakani da se sestarska zajednica

---

[34] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 7.

[35] F. ŠANJEK, *Dominikanci i Hrvati*, 56–60. Dalmatinska dominikanska provincija osnovana je bulom pape Urbana VI. 3. ožujka 1380. godine. Sve do 1962. nosila je naziv *Provincia Dalmatiae*, a od 1963. nosi naziv Hrvatska dominikanska provincija Navještenja Blažene Djevice Marije. Hrvatski prijevod bule (preveo: A. PAVLOVIĆ), *VHDP* XV (1978.) 42, 7–8.

[36] Rodio se 13. veljače 1840. u Starom Gradu na Hvaru, a umro 20. listopada 1917. u Hvaru. U Red je stupio 1856. u Rimu, a za svećenika je zaređen 1862. Bio je lektor teologije i predavao je filozofsko-teološke predmete u Splitu ta aktivno sudjelovao u radu Generalnoga učilišta u Dubrovniku. Oba je puta vršio službu provincijala, i to od 1886. do 1894. i od 1898. do 1902. Za biskupa je posvećen 19. travnja 1903. u Splitu. Hvarskom je biskupijom upravljao od 1903. do 1917. »Iz hvarske biskupije«, *LDB* XVII (1917.) 11, 128.

[37] ADSK, MO, Spisi, Provincijal Miškovu, Split, 5. srpnja 1891. O stanju zajednice sestra u Splitu Miškov u Kronici Kongregacije piše: »Sestre pak toliko u Šibeniku koliko u Splitu, bile su kćerke samog naroda, bez ikakve više naobrazbe i kulture, nisu valjda ni sve znale čitati i pisati, živjele su skroz siromaški, prosjačile bi po zagorskim predielima, a kod kuće bi se bavile tkanjem sukna i poučavanjem u molitvi sitne pučke dječice. Bile su iz naroda, pa ih je narod uzdržavao i rad ih je imao, te ih je narod nazivao ko iz poštovanja svojim 'tetama' a u opće 'picokarama' ili 'manjuricama'. Dočim ih naobraženija ruka omalovažavala i skoro prezirala, te ih smatrala, nekorisnim stvorovima, što je dakako žalostilo njihovu braću, koja ih je ipak voljela.« A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 7.

[38] Provincijal Miškovu, Split, 5. srpnja 1891.

reformira. Za tu su svrhu organizirane duhovne vježbe na kojima su sudjelovale sve sestre iz samostana sv. Martina. Duhovne vježbe polučile su potrebne rezultate, a stanje u zajednici počelo se mijenjati. Da je tako, svjedoči pismo koje je provincijal Zaninović uputio s. Katarini Čulić, predstojnici samostana. Piše: »Želeći uvesti red i mir u toj redovničkoj kući Sv. Martina, kojoj ste Vi od tolikih godina Starešicom bili, naredbu smo dali svome obljubljenome sinu u Gospodinu, M. P. Otcu Miškov-u, da Vas tečajem duhovnih Vižbanja pripravi i u Gospodinu opomene: te sad po primljenu izvišću radostnim srdcem opažamo da su sve sestre rado primile Božju Rič, i da je ona dobrim plodom urodila medju vam.«[39] Završavajući pismo, provincijal dodaje kako se nada da će *odsele* sestre živjeti u ljubavi, skladu, miru i redovničkom opsluživanju, a također im kao starješina zapovijeda da se drže propisanih pravila i redovničke stege.[40] Iz ovoga je jasno kako se kod reforme najprije vodilo računa o uvođenju reda u zajednice.

e) Reforma i osnutak Kongregacije

Svjestan stanja u šibenskoj i splitskoj zajednici, kao i u društvu, Miškov se nije predavao. Pomno je analizirao postojeće stanje i čekao prigodan trenutak za početak reformi. Iako je do sada najviše upozoravao na probleme autentična življenja dominikanskih trećoredica, Miškova je ipak najviše boljela činjenica da su sestre neuke i da se kao takve ne mogu uhvatiti u koštac s postojećim stanjem u Dalmaciji. Kako je u to vrijeme ključao »hrvatski duh«, a u kojemu je vrlo važno bilo odgovoriti na sve prisutnije autonomaštvo, razumljivo je njegovo nastojanje oko početka reformi. Planirana reformira nije se odnosila samo na zajedničku upravu ili pak novo ime, nego na »novi duh« sestara koje bi se bavile odgojem mladeži te se na taj način uključile u započetu obnovu hrvatskoga društva. Kao prilog tome valja spomenuti i pozitivna gibanja u hrvatskom društvu nakon Prvoga hrvatskog katoličkog pokreta koji je od 3. do 5. rujna 1900. održan u Zagrebu i koji je iznjedrio važne odluke vezane uz snažniji angažman katolika u društvenom i javnom životu.[41] Prvi važan korak za oblikovanje »novog identiteta« sestara počinje s Miškovljevom službom provincijala. Došavši u Korčulu, viziju reforme sestara Miškov najprije iznosi dominikancu Anđelu Šoljanu[42], starješini samostana

[39] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Provincijal starješici samostana sv. Martina, Split, 10. srpnja 1891.
[40] Provincijal starješici samostana sv. Martina, Split, 10. srpnja 1891.
[41] S. VITKOVIĆ, »Crkva i kultura u Hrvata na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće«, u: *BS*, 55 (1986.) 3–4, 447–452. Iscrpnije o tome: »Hrvatski katolički pokret«, *Zbornik radova* (uredio: Z. MATIJEVIĆ), Zagreb, 2002.
[42] Rođen 17. kolovoza 1865. u Starom Gradu na otoku Hvaru, a umro 19. kolovoza 1907. u Korčuli. Prve zavjete položio je 10. prosinca 1885., a za svećenika je zaređen 27. siječnja 1889. u Dubrovniku. Filozofsko-teološki studij završava na Generalnom učilištu u Dubrovniku, postavši lektor teologije.Vršio je razne službe u provinciji.

sv. Nikole, a potom Josipu Faziniću, *dobrom kršćaninu, gorljivom trećoredcu i izvanrednom ljubitelju našega reda i sve naše braće*.[43] O svojim nakanama Miškov upoznaje i šibenskoga biskupa Mate Zannonija, koji mu je obećao pomoć, no nažalost smrt ga je pretekla u tome. Jedna od važnijih osoba s kojom je Miškov intenzivno komunicirao i s kojom je dijelio viziju reforme sestara zasigurno je srijemsko-bosanski biskup Josip Juraj Strossmayer.[44] Tijekom njihova susreta u Đakovu 1902. biskup Strossmayer, saslušavši o. Miškova o novoj kongregaciji, kazao je: »S mjesta da si se na posao dao, uzdaj se u dragoga Boga, tvoja je nakana sveta i rodoljubna, sutra ćeš dobiti moju prvu pomoć.«[45] O Miškovljevoj nakani da reformira sestre nekoliko godina kasnije šibenski biskup Vinko Pulišić piše dominikanskom provincijalu: »Nego nakon mog dolaska u dijecezu, doznao sam da se je tadašnji redodržavnik Vaše Redodržave Vlč. O. Andjeo Marija Miškov, iz same ljubavi prama svojim sestrama i svom habitu, a privolom i dozvolom mog predšastnika, zauzeo bio preteškog i predelikatnog posla, naime reformiranje ove šibenske redovničke kuće«, i još dodaje: »Pa kad je spomenuti O. Redodržavnik i meni svoju nakanu objavio, ja sam ga ne samo pohvalio nego sam ga osokolio.«[46]

Poduzetoj reformi snažan zamah dala je karizma Ozane Kotorske, o čemu je o. Miškov izvijestio šibenskoga biskupa Pulišića. Tom prigodom, kako kasnije piše biskup Pulišić provincijalu Jordanu Zaninoviću, Miškov mu je spomenuo da »od obstojećih sestara istoga Reda u Dalmaciji, oživi i uskrisi staru redovničku zadrugu domenikanaka u Dalmaciji, kojoj, kako mi on objavi, pripadala je i Bl. Hosana iz Kotora, za potvrdu crkvenog štovanja, koje, on se toliko zauzimao; te da sastavi novu kongregaciju pod naslovom i zaštitom Sv. Andjela Čuvara, pripojivši ovoj kao najstarijoj kući-matici u Šibeniku – još i kuću istih sestara obstojeću u Spljetu, i kuću novicijata, koju je već bio počeo podizati milodarima dobrotovra u gradu Korčuli.«[47] Zahvaljujući dobrotvorima, najprije je kupljena starija kuća u kojoj su sestre trebale živjeti, dok su se aktivnosti oko budećega zavoda pomno planirale te su s

---

Schematismus fratrum et sororum Provinciae Dalmatiae Sacri Ordinis Praedicatorum, Ragusii A. D. 1905., 20 i 26; Z. DŽANKIĆ, *Dominikansko učilište u Dubrovniku 1886.–1967*., Zagreb, 2007., 58 i 170.

[43] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 10.

[44] A. PRIZMIĆ, Lik i djelo, 40–45; »Prva epoha kongregacije«, *AM* (1997.) 3, 39–40.

[45] A. L. FAZINIĆ, Korespodencija Strossmayera s hrvatskim dominikancima, posebni otisak iz: *Nova et Vetera*, god. XXXV. –1985., Sarajevo, 1985., 76, bilj., 7. Strossmayer je s velikim zanimanjem pratio izgradnju Zavoda na Korčuli, što se vidi zs kratkog pisma koje je uputio o. Miškovu 29. rujna 1903. U njemu Strossmayer zahvaljuje na izvještaju o započetim radovima, hvali i hrabri njegov rad oko Zavoda i obećava mu materijalnu pomoć. Godinu dana poslije Strossmayer šalje obećanu novčanu pomoć za dovršetak Zavoda. A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 12–13.

[46] Biskup Provincijalu, Šibenik, 31. srpnja 1908., br. 1313., 1.

[47] Biskup Provincijalu, Šibenik, 31. srpnja 1908., br. 1313., 2

dobivanjem potrebne dozvole započeli radovi.[48] Dok su tekle pripreme oko novoga zavoda, Miškov je »kovao« plan za sestre i njihov angažman u Korčuli. Za to je bilo potrebno odabrati nekoliko sestara koje bi bile voljne doći u Korčulu. Kako su sestre iz Šibenika bile pod jurisdikcijom mjesnoga ordinarija, potrebno je bilo dobiti i njegovu suglasnost. Pošto je šibenski biskup prihvatio novi izazov sestara, a dubrovački Marčelić[49], kao novi mjesni ordinarij sestara, izdao dopuštanje za njihovo djelovanje, jedan dio reformi mogao je početi. Tražeći mjesto za angažman sestara u Korčuli, Miškovu je pošlo za rukom da od *mjesne Javne dobrotvornosti* za sestre dobije Zaklonište siromaha, koje im je dodijeljeno 13. studenoga 1902.[50] Prema dogovoru, tri sestre koje su 29. prosinca 1902. iz Šibenika došle u Korčulu, 1. siječnja 1903., preuzele su upravu Zakloništa.[51] Istoga dana opat dr. Božo Trojanis u ime *Javne dobrotvornosti* i o. Miškov, starješina Milosrdnih sestara, sklopili su ugovor u pet točaka o preuzimanju Zakloništa, kojim su definirane sve dužnosti i obveze, kako sestra, tako i *Javne dobrotvornosti*.[52] Iako se jedan dio planova o. Miškova počeo ostvarivati – onaj o dolasku sestara u Korčulu – on se nije mirio. S nakanom da stvori potrebnu instituciju koja bi koordinirala rad sestara, Miškov starješici šibenske zajednice priopćava da njihova kuća postaje matičnom kućom sestara, a ona predstojnicom (majkom) Milosrdnih sestara Trećega reda sv. o. Dominika. Sestrama je propisao nošenje redovničke odjeće i vanjskih simbola. Za redovničko odijelo (habit) određeno je da bude kao i kod redovnika, s kožnatim remenom oko pasa, a oko vrata da nose križ s raspelom.[53]

Reforma je za Miškova značila mnogo više od same gradnje objekta. Kako bi sestre, a osobito one koje tek stupaju u Red, imale prigodu upoznati dominikansku baštinu i kako bi bile spremne odgovoriti na zadaće koje su pred njima, Miškov u listopadu 1904. u Beč šalje sestre Sedmak, a 1905. u Rim s. Imeldu Jurić i s. Ozanu Peran da se »izvježbaju i priuče redu

---

[48] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 12; AKK, Spisi Kongregacije, Akta u arhivu, br. 4, Miškvoljeva molba Općini Korčule, Korčula, 25. travnja 1905. Dopuštenje za gradnju dali su oci dominikanci na čijem je teritoriju planirana gradnja samostan, kao i mjesni, dubrovački biskup Marčelić. J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja Bogu*, 46, bilj., 154 i 155.

[49] JOSIP MARČELIĆ, rođen 23. ožujka 1847. u Preku, a umro 1928. u Dubrovniku. Za dubrovačkoga biskupa imenovan je 18. svibnja 1894. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmarcgg.html, posjet 17. veljače 2011.

[50] »Podpisano Povjerenstvo ima čast javiti Vašem gospodstvu da Povjerenstvo Mjestne Javne Dobrotvornosti u sjednici 13 Studenoga t. g. ustanovilo je jednoglasno da bi Milosrdnice Vašeg III reda primile upravu Zavoda Zakloništa Siromaha.« AKK, Spisi Kongregacije, Povjerenstvo Javne Dobrotvornosti, 13. studenoga 1902., br. 77.

[51] To su bile sljedeće sestre: Imelda Jurić, Bonaventura Pauk i Vica Bralić. Zaklonište za siromahe (poslije Dom umirovljenika) sestre su vodile do 2000. godine. Zapisnik Samostana Sv. Nikole, 18; J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja Bogu*, 32–37. Važnu ulogu oko sestarskoga djelovanja u Zakloništu siromaha odigrao je Josip Fazinić, koji je ujedno bio član *Javne dobrotvornosti*, ravnatelj Zakloništa i skrbnik sestara. ADSK, MO, Spisi, Šoljan Provincijalu, Korčula, 27. studenoga 1906.; AKK, Spisi Kongregacije, Poljubljenomu u Gospodu Josipu Fažiniću, Trećoredcu Sv. O. Dominika na Korčuli, Korčula, 2. veljače 1903., br. 87.

[52] AKK, Spisi Kongregacije, Pogodba, 1. siječnja 1903.

[53] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja Bogu*, 33–34.

i zaptu redovničkog života«.[54] Kako bi napokon razriješio pravne dvojbe oko jurisdikcije nad upravom sestara, Miškov je povjerio o. Šoljanu da izradi Konstitucije Kongregacije. Predanim radom o. Šoljana Konstitucije su vrlo brzo bile gotove, a već 16. svibnja 1905. šibenski biskup Pulišić ih odobrava i potvrđuje.[55] Na dan potvrde novih Konstitucija biskup imenuje Miškova svojim povjerenikom i povjerava mu svu svoju jurisdikciju »in spiritualibus et temporalibus« nad šibenskom zajednicom koja je već postala kućom maticom.[56] Istoga dana kada su potvrđene nove Konstitucije počela je biskupova službena vizitacija šibenske zajednice, a sam posjet pretvorio se u Osnivačku skupštinu Kongregacije Svetih anđela čuvara Trećega reda pokore sv. o. Dominika, osnovane 16. svibnja 1905.[57] Novoosnovana Kongregacija bila je pod jurisdikcijom biskupa kojemu je bilo pridržano imenovanje povjerenika za Kongregaciju. Šibenski biskup Pulišić to i čini 18. prosinca 1905. kada imenuje Miškova za vrhovnoga upravitelja čitave Kongregacije.[58] Otac Miškov je u tijeku konstituirajuće Skupštine Kongregacije postavio, odnosno potvrdio starješice kuća u Šibeniku, Splitu i Korčuli te imenovao njihove zamjenice.[59] Novosagrađeni samostan na blagdan Anđela čuvara 2. listopada 1905. blagoslovio je vrhovni upravitelj Kongregacije o. Anđeo M. Miškov. [60]

U korak s novim početkom u Korčuli počela su pristizati i nova zvanja. Tako 8. prosinca 1905. o. Miškov prima redovničko oblačenje četiriju kandidatica, što je ujedno bilo i prvo oblačenje sestara u Korčuli.[61] Prigodom obreda oblačenja Miškov je održao govor u kojemu

---

[54]A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 17 i 24. J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja Bogu*, 39.

[55] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 20–22.

[56] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 22–23; Biskup Provincijalu, Šibenik, 31. srpnja 1908., br. 1313.

[57] Uz biskupova povjerenika, o. Miškova, Osnivačkoj skupštini nazočili su starješina dominikanskoga samostana u Šibeniku o. Mirić, biskupski kancelar dr. Bjažić i sestre šibenske zajednice. Uz spomenute koji su svojim potpisom potvrdili osnutak Kongregacije, nekoliko je sestara to učinilo naknadno. Schematismus, Spalati 1906., 38; J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja Bogu*, 42–45. Iako je Kongregacija utemeljena 16. svibnja 1905., sestre 2. listopada, na blagdan Anđela čuvara, slave dan Kongregacije. O tome: AKK, Spisi Kongregacije, Akta u Arhivu, br. 37, Korčula, 2. listopada 1905.

[58] Biskup Provincijalu, Šibenik, 31. srpnja 1908., br. 1313., 3.

[59] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja Bogu*, 44. Za šibensku starješicu Miškov je postavio s. Rozu Jurić, splitsku s. Agnezu (Janju) Damjanović i korčulansku s. Bonaventuru Pauk. S. Roza nije bila dugo starješicom. Naime, 17. svibnja 1905. podnosi ostavku. O. Miškov od novopostavljene s. Vice Bralić traži da se s. Rozi, zavjetovanoj redovnici, uskrati pravo glasovanja u čitavoj Kongregaciji zbog još uvijek prisutna nereda u kući matici. ADSK, MO, Spisi, Vrhovni Upravitelj Kongregacije Sv. Angjela Čuvara dominikanskih tretorednica u Dalmaciji, Častnoj Majci, Sestri Vici Bralić, prevremenoj Prestojnici dominikanskih tretorednica, Kongregacije Sv. Angjela Čuv. u Šibeniku, Korčula na dan Sv. Josipa, 1906.; AKK, Spisi Kongregacije, Odreka s. Jurić, Korčula, 17. svibnja 1905., br. 7.

[60] AKK, Spisi Kongregacije, Akta u Arhivu, br. 37, Korčula, 2. studenoga 1905.; J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 49.

[61] Bile su to sestre: Marija Dominika Fazinić, Imelda Sladović, Pija Budrović i Anđela Milinković. Zapisnik samostana Sv. Nikole, 24; AKK, Spisi Kongregacije, Akta u arhivu br. 45, Kongregacije Sv. Anđela čuvara Sestara Dominika u Dalmaciji, Korčula, 8. prosinca 1905.; ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Govor O. Angjela Marije Miškova prigod red. oblačenja tretorednica Sestara: Marije Dominike Faznić, Imelde Sladović, Angjele Milinković i Pije Budrović, Korčula, 1. prosinca 1905.

je sestrama objasnio što znači biti pozvan u redovništvo, istaknuvši kako je »Bog u svojoj neizmiernoj dobroti svakoga na svietu zove putem spasenja: ali ti su puti raznovrstni, i svakomu Bog ili jednoga ili naznači i opredieli: jer nije za svakoga svaki put, niti tko može taj put koji vodi k spasenju po svojoj volji izabrati, to treba da Bog opredieli«, na kraju istaknuvši ciljeve nove Kongregacije, a to su »uzgoj djetce, navlastito ženske mladeži«.[62] Uz ove sestre koje su započele novicijat, treba spomenuti i dvije sestre Sedmak koje su neko vrijeme živjele u Beču radi edukacije, a koje su 2. listopada 1906. položile prve redovničke zavjete.[63] Broj redovničkih zvanja se počeo povećavati. Tome svjedoči pismo koje je Miškov uputio provincijalu Augustinu Đivanoviću, a u kojemu ga moli dopuštenje za osiguranje posebna mjesta za sestre u crkvi sv. Nikole tijekom liturgije jer im je broj rapidno porastao, pa »ostali pobožnici nemaju se gdje smjestiti, već se više puta prigodi da se mješaju i med Sestrama«.[64] Jasno je kako je otvaranjem kuće u Korčuli ili, bolje rečeno, nakon autentičinijega svjedočenja sestara broj redovničkih zvanja porastao.[65]

f) Miškovljev koncept novoosnovane Kongregacija Sv. anđela čuvara

Premda je došlo do utemeljenja Kongregacije, Miškovu je preostalo mnogo posla. Trebalo je uozbiljiti kako šibensku, tako još više splitsku zajednicu, koja se držala po strani. O Miškovljevim aktivnostima vezanim uz reformu šibenske zajednice, koja je ujedno bila kuća matica, šibenski biskup Pulišić izvještava provincijala Zaninovića: »Spomenuti Vlč. O. Redodržavnik (čitaj Miškov), ozbiljno se na posao dao, te ne žaleć truda, unatoč teškim neprilikam, što mu je bilo svladati, u kratko vrieme pošlo mu je presretno za rukom i sa mojim najvećim zadovoljstvom tako iz temelja preurediti ovu šibensku redovničku kuću, da sam ju smatrati mogao uzorom ostalih redovničkih ženskih kuća, što u dijecezi imam.«[66] Novoutemeljena Kongregacija sastojala se od tri kuće-samostana (Šibenik, Split i Korčula) i

[62] Govor O. Angjela Marije Miškova prigod red. oblačenja tretorednica Sestara: Marije Dominike Faznić, Imelde Sladović, Angjele Milinković i Pije Budrović, 1 i 6. Sestre Marija Dominika, Imelda i Anđela položile se prve zavjete u Korčuli 26. prosinca 1906. ADSK, MO, Duhovne vježbe, A. M. MIŠKOV, Duh. Vježbe: S. Mariji, S. Imeldi i S. Angjeli, I Zavjetovanje 26/12., 1906. Četvrta sestra, s. Pija Budrović, prve zavjete položila je u Šibeniku. »Zavjetovanje sestara«, u: *GK*, XIII (1907.) 1, 30.

[63] ADSK, MO, Spisi, Miškov Provincijalu, Korčula, 17. rujna 1906. Duhovne vježbe sestrama Sedmak održao je o. Miškov u razdoblju od 23. rujna do 1. listopada 1906., a sastojale su se od 25 tema. ADSK, MO, Duhovne vježbe, A. M. MIŠKOV, Duh. Vježbe (Sestri Ćirili i S. Metodiji), I. Vježbe – I. zavjetovanje 2. listopada 1906.

[64] ADSK, MO, Spisi, Miškov Provincijalu, Korčula, 27. studenog 1907., br. 7.

[65] Kako piše *Narodni list*: »Bila bi prava grehota, kad taj jedini zavod u Dalmaciji u čisto hrvatskom duhu ne bi našao dovoljna odaziva kod naših rodoljubnih obitelji u pokrajini, a što se čvrsto nadamo, da se neće dogoditi. Ne zaboravimo nikad znamenite rieči velikog rodoljuba, blagopokojnoga Pavlinovića: 'Dokle Dalmacija ne dobije sviestnih hrvatskih majka, dotle će uviek biti slab naš narodni preporod'«. *Narodni list*, br. 82, Zadar, 12. listopada 1910.

[66] Biskup Provincijalu, Šibenik, 31. srpnja 1908., br. 1313., 2.

brojila je četrnaest sestara.[67] Osnutak Kongregacije pružao je pravne okvire za daljnji tijek reformi. Dok su se rješavale jurisdikcijske stvari, gradnja novoga samostana u Korčuli odvijala se ponajprije zahvaljujući brojnim dobrotvorima.[68] Broj sestara počeo se mijenjati zahvaljujući započetim reformama. Uz već postojeću kuću novicijata u Šibeniku, novicijat je također započeo u Korčuli, a učiteljicom novakinja imenovana je s. Hozana Peran.[69] Iste godine kada je i utemeljena Kongregacija, Učitelj dominikanskoga reda Jacint Marija Cormier pridružuje Kongregaciju Trećem redu pokore ili Isukrstove vojske sv. o. Dominika, što je ujedno označilo početak djelovanja Kongregacije unutar dominikanske obitelji.[70] To je ponukalo Miškova da počne razmišljati o samostalnoj upravi Kongregacije o čemu se konzultirao i s Učiteljem reda Cormierom koncem travnja 1908. u Rimu. Miškov je za tu prigodu u 25 pitanja izložio najvažnije pravne detalje vezane za ustroj nove Kongregacije.[71] U dopisu *Konsultora Sv. kongregacije* iz Rima od 27. svibnja 1908. predstavljeni su odgovori na sva postavljena pitanja, a što je u mnogome Kongregaciji olakšalo započeti ustroj.[72] O odgovorima iz Rima Miškov je upoznao biskupe u čijim su se biskupijama nalazile kuće sestara, kao i same sestre, te im priopćio kako im kani prepustiti upravu Kongregacije. Miškov 14. lipnja 1908. imenuje s. Imeldu Jurić za prvu vrhovnu predstojnicu Kongregacije, a potom imenuje i prvo Vijeće Kongregacije.[73] Rezultat svih prethodnih aktivnosti bilo je sazivanje Prve opće skupštine Kongregacije krajem kolovoza 1912. Na njemu je za vrhovnu upraviteljicu Kongregacije Sv. anđela čuvara izabrana s. Imelda Jurić.[74]

U Korčuli je tako sve bilo spremno za novi početak Kongregacije. Samostan je već imao novu starješicu, s. Imeldu Jurić, kao i prepoznatljive redovničke institucije: postulaturu i novicijat. Polako su se počeli završavati građevinski radovi u Zavodu, a u listopadu 1912.

---

[67] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 27.

[68] AKK, Spisi Kongregacije, Imenik Dobrotvora Zavoda Svetih Anđela Čuvara u Korčuli, god. 1905., ili pak Album Dobrotvora Zavoda Sv. Anđelâ Čuvarâ u Korčuli za odgoj ženske dalm. mladeži, utemeljen godine 1905. Kako je Miškov običavao voditi pisanu evidenciju mnogih sadržaja u više primjeraka, tako je bilo i s Imenikom dobrotvora. Ipak, u jednom, vjerojatno originalnom Imeniku, Miškov pravi podjelu dobrotvora na: I. razred koji čine Dobrotvori utemeljitelji: »Preuzvišeni gosp. Juraj Dr. Posilović, hrvatski Metropolit i zagrebački Nadbiskup itd. kr(una) 28.000, Preuzvišeni gosp. Josip Juraj Dr. Strossmayer, hrvatski Mecena, bosansko-sriemski Biskup itd. kr. 20.000, Preuzvišeni gosp. Ivan Krstitelj Dr. Krapac, bosansko srimeski biskup u Djakovu itd. kr. 22.000. Potom slijede *Dobrotvori počastni*, te dalje dobrotvori II. razreda: *Dobrotvori hiljadarici*« i dr.

[69] AKK, Spisi Kongregacije, Akta u arhivu, br. 36, Imenovanje, Korčula, 2. listopada 1905.

[70] AKK, Spisi Kongregacije, Akta u arhivu, br. 41, Primanje Kongregacije, Korčula, 21. studenog 1905.; A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 28–30.

[71] ADSK, MO, Spisi, Quesiti e Risposte circa la Congregazione dei Ss. Angeli Custodi delle Suore Terz Ordine del S. P. Domenico instituita in Dalmazia nel 1904. (Copia) »In nomine Christi: Amen. Roma il 5. maggio, sacro a S. Pio V. nel 1908: Il P. fra Angleo Maria Miškov, Maestro Exp. dei PP. Predicatori in Dalmazia, institutore della Congregazione dei Ss. Anglei custodi delle Suore domenicane in Dalmazia, per l´ educazione.«

[72] ADSK, MO, Spisi, *Quesiti e Risposte*.

[73] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 57–58.

[74] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 81; J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 66–67.

otvorena je i samostanska kapela. S brigom oko novih prostora Kongregacije u Korčuli nije prestala briga i drugim dvjema kućama u Splitu i Šibeniku.[75] Premda je *kuća matica* još uvijek bila u Šibeniku, to nije stvaralo zapreke u daljnjem širenju Kongregacije. Zahvaljujući brojčanom stanju sestara, kao i započetoj edukaciji pojedinih sestara, valjalo je poći korak dalje i prihvati novi izazov. Kako je Miškov već bio razmišljao o sestrama koje će se baviti odgojem, tako je još više pojačao angažman oko otvaranja nove odgojne ustanove. Želja mu je bila da to budu vrtić i škola, no svjestan kako još uvijek nedostaje osposobljenih sestara za rad, Miškov na tomu radi polagano, ali sigurno. S jedne strane, podsjeća donatore da bi se osigurao prikladan prostor za rad odgojnih institucija, a s druge, pregovara s nadležnim institucijama grada kako bi dobio na vremenu i osigurao sve potrebne uvjete za otvaranje odgojne ustanove.

Nakon stanovitog vremena, kada su koliko–toliko bili osigurani temeljni uvjeti za otvaranje odgojne ustanove, Pokrajinsko školsko vijeće, uz prethodnu suglasnost Ministarstva bogoštovlja i nastave, izdaje dopuštenje s. Milinković za upravljanje školom, a u rujnu 1906. odobrava otvaranje (»fröbeljanske škole«) vrtića za djecu od četiri do šest godina s programom na hrvatskom ili srpskom jeziku.[76] Iako je bio zadovoljan otvaranjem vrtića, Miškov je imao viziju škole za odgoj mladeži u, kako je on volio kazati, hrvatskom duhu. Problemi koji su postojali kod pripreme i otvaranja vrtića reflektirali su se na organizacijske poslove oko otvaranja škole. Miškovu je bilo jasno da osposobljenih sestara koje bi mogle podučavati nema, no kao i u slučaju vrtića, nastojao je da ideja škole ne ode u zaborav. Stoga je često kontaktirao nadležne institucije pokušavajući dobiti njihovu dozvolu za otvaranje, iako je pred njih često izlazio s nejasnim podatcima o broju stručnih osoba.

U nakani da organizira školu Miškov se nije dao pokolebati, nego nastavlja s molbama mjerodavnima predlažući za upraviteljicu škole s. Anđelu Milinković, a za učiteljice Benussi i Šimunković, civilne djevojke. No ni to nije bilo dovoljno za mjerodavne institucije jer nisu bili ispunjeni traženi uvjeti s obzirom na stručno osoblje. Pitanje otvaranja škole produženo je sve do travnja 1910. kada je Kongregacija poslala novi zahtjev te predočila imena novih učitelja.[77] Ovo je urodilo plodom pa je Kotarsko školsko vijeće u rujnu 1910. izdalo dopuštenje za otvaranje Privatne ženske građanske škole u Zavodu sestara dominikanki bez prava javnosti i uz uvjet da stručno vođenje škole bude povjereno školovanu učitelju iz

[75] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 67–71.
[76] AKK, Spisi Kongregacije, Akta u arhivu, br. 19, Pokrajinsko šk. vijeće Miškovu, Korčula, 28. rujna, 1906.; J. J. FAZINIĆ, *Prilozi povijesti školstva na otoku Korčuli*, Korčula, 2010., 294–295; J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 50–52.
[77] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 54.

Korčule te da se poštuju dopuštenja izdana pojedinim učiteljicama za poučavanje.[78] Premda s krnjom organizacijskom strukturom, škola je otvorena početkom listopada 1910.[79]

Nastavni program sestarske škole slijedio je program drugih javnih škola. Nastava se odvijala na hrvatskom jeziku uz i dalje obvezni talijanski jezik. Uz pohađanje školskoga programa polaznice škole obučavale su se i u domaćim radinostima.[80] Kako je škola još uvijek bila bez prava javnosti, uprava Kongregacije je u više navratila tražila priznanje prava javnosti koje je dobila 20 rujna 1921. ali pod uvjetom da završnim ispitima na kraju školske godine predsjeda državni predstavnik. Tri godine poslije škola je dobila dopuštenje za rad bez ograničenja.[81]

Ono čemu je Miškov toliko težio počelo se ostvarivati. Škola je počela s radom, a broj polaznica se stalno povećavao. Kako je cijelo vrijeme naglašavao odgojnu-obrazovnu dimenziju, i to u hrvatskom duhu, to se počelo i ostvarivati. Da je tomu tako, svjedoči reportaža o ocu Miškovu i Zavodu u listu *Dan*: »Poznato je u pokrajini i izvan nje, da je ovaj velezaslužni redovnik svojim velikim pouzdanjem u Božju pomoć, svojim neumornim radom i svojom revnošću, sagradio na najljepšem položaju grada, pokraj mora, krasan zavod za odrasle djevojčice, gdje su one, bez ikakva uštrba zdravlja, odgajaju u čisto kršćanskom i hrvatskom duhu, da jednom budu uzor majke, kakve naš siromašni narod trebuje.«[82]

U razvoju Kongregacije bilo je teških razdoblja, no jedno od njih zasigurno je nastupilo tijekom 1914. godine, kada je započeo Prvi svjetski rat. Problemi uzrokovani ratom osjetili su se u svim segmentima života. Rat je zaustavio i započeti proces reformi. Planirana Druga izborna skupština Kongregacije, koja se trebala održati 1918., prolongirana je za neko mirnije vrijeme. Unatoč ratnim nedaćama, Kongregacija je nastavila sa započetim aktivnostima oko ustroja i širenja Kongregacije u druge gradove. Kako se od prije htjelo

---

[78] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Korčula, 5. listopada 1910.; J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 56.

[79] Miškov Provincijalu, Korčula, 5. listopada 1910. O otvaranju Miškov piše: »Jučer je bio svečani otvor, u prisutnosti K. Poglavara, Načelnika, Kot. Nadzornika, crkvene vlasti, šk. Obćinskog Vjeća, svih učitelja i učiteljica vanjskih škola, napokon 40. njihovih učenica (20 vanjskih a 20 internistica). Bio je prije u nutarnjoj kapeli zaziv Duhu sv., pak u šk. dvorani, razni govori. Bilo je svečeno.« O otvaranju više J. J. FAZINIĆ, *Prilozi povijesti školstva na otoku Korčuli*, Korčula, 2010., 253–257.

[80] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 56. O školi Zadarski *Narodni list*, od 12. listopada 1910., u br. 82. izvještava: »Neumorni i dobro poznati rodoljub O. Miškov neizrecivom požrtvovnošću i radom, a obilnom temeljnom podporom nezaboravljenog našeg Mecene Strossmayera, pa i znatnim pripomoćima drugih rodoljuba po svim hrvatskim zemljama, utemeljio je u ovom gradu ukusni zavod za odgoj i višu naobrazbu ženske mladeži u pravom kršćanskom i hrvatskom duhu, kako se je odavna ćutila potreba u Dalmaciji, te je taj zavod od neizmjerne koristi ne samo Korčuli i njezinoj okolici nego i cieloj pokrajini. U tom zavodu pruža se rodoljubima u pokrajini liepa prilika, da odgajaju svoje kćeri prama svome duhu i jeziku, a da jednom postanu uzorne kršćanske majke i sviestne Hrvatice.«

[81] J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*, 56–61. Sestre su uz vođenje spomenute građanske škole vodile i žensku pučku školu s pravom javnosti kao odgojnu instituciju prijelaznoga tipa.

[82] »Reportaža o ocu Miškovu i Zavodu Angjela čuvara«, *DAN*, Split, br. 34, 22. kolovoza 1912.

Kongregaciju staviti pod upravu dominikanske provincije, na prijedlog Miškova Skupština Provincije, održana u Dubrovniku od 15. do 20. lipnja 1918. godine, donijela je odluku kojom se, uz uvjet da mjesni biskupi daju svoj pristanak, stavlja pod upravu Provincije.[83] Iako je odlukom Provincijske skupštine uprava Kongregacije povjerena provincijalu, Miškov ostaje vezan uz sestre u svojstvu zamjenika, a poslije i vizitatora Kongregacije.[84] Budući da su sestre i dalje imale privremene Konstitucije koje još nisu bile priznate od Sv. Stolice, Miškov intenzivno radi na tome da bi ih revidirane 1923. uputio u Rim na odobrenje. Kongregacija za redovnike u svibnju 1928. odobrava nove Konstitucije uz probni rok od sedam godina. Unatoč tešku razdoblju, sestre uz svesrdnu pomoć Miškova okreću novu stranicu povijesti Kongregacije i započinju osnivanje novih kuća i odgojnih ustanova prema Miškovljevoj zamisli.[85]

g) Zaključak

Geslo »Bogu, Redu i Narodu«, uklesano na pročelju Zavoda sestara u Korčuli, najbolje govori o tome kakvu je reformu sestara Miškov želio. U promišljanju o svom redovničkom pozivu, Miškov naglašava tri elementa: prvi, *Bog* je prva zvijezda danica, koja ga je stvorila i pratila, drugi *Red* koji nazivlje drugom majkom koja ga je odgojila, treći *Narod* jer, kako ističe: »O kad sam svećenik postao uz te 2 zvijezde ako je do tada tinjala, nada mnom zasijala mi treća zvijezda rodoljublja – Roda mog, te upoznavši prava i nevolje naroda našega, bijah srcem i dušom hrvat, što sam i danas.«[86] Spomenutim geslom Miškov se služio od početka svoga svećeničkog djelovanja pa nije ni čudo kada kaže da kao svećenik ima dva oltara: »Prvi oltar Boga mog, a drugi oltar Roda mog«![87] Prema tome, ova krilatica predstavlja *vjersko-nacionalnu piramidu* koja jasno pokazuje kakav je bio njegov vjernički i nacionalni identitet.

Upoznat s problemima hrvatskoga naroda ponajprije u Dalmaciji, a potom i u drugim hrvatskim krajevima, Miškov se prihvatio »velikoga zalogaja« kada je počeo reformu. Kako

[83] *Acta Capituli*, Ragusi 1919., 5. br. XXII.
[84] ADSK, MO, Spisi, Miškov Vrhovnoj predstavnici Kongregacije, Korčula, 1919.: »Uz ostale dužnosti skopčane sa Vašom službom (subdelegata) jest takodjer kan(onski) pohod svih kuća Kongregacije dvaput na godište; te točno Izvješće o stanju kuća i sestara, koje ćete podastrijeti pojedinim Ordiniarijima preko provincijalnog ureda koncem svake godine.«
[85] Budući da u ovom naslovu govorim o Miškovljevu doprinosu nastanku Kongregacije anđela čuvara, ograničavam se isključivo na razdoblje Kongregacije do njegove smrti 1922. O drugom dijelu povijesti Kongregacije više: J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja*.
[86] ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Osobne bilješke, Korčula bez navođenja godine.
[87] Osobne bilješke, Korčula bez navođenja godine.

je bio svestran, a o tim aktivnostima bit će govora na drugom mjestu te imao potporu i razumijevanje osoba, kako iz crkvenih krugova, tako i nositelja hrvatske političke misli u Dalmaciji i šire, Miškov se uhvatio u koštac s reformom sestara dominikanki u Dalmaciji s jasnim ciljem – »odgoj mladeži u kršćanskom i hrvatskom duhu«. Reformu sestara počinje osamdesetih godina XIX. stoljeća kada u Dalmaciji dominiraju tri političke stranke nacionalnoga predznaka: hrvatska, srpska i talijanska.[88] Premda je imao neke simpatije prema Hrvatskoj stranci prava, koja je bila okupljena oko lista *Katolička Dalmacija*[89], Miškov se nije deklarirao kao aktivan član nijedne političke opcije. O njegovoj širini nacionalnih ideja najbolje svjedoči povezanost s mnogim osobama iz crkveno-političkoga života, a koje su bile nositelji različitih političkih ideja.[90] Prve korake za obnovu sestara dominikanki Miškov poduzima u Šibeniku. Više puta je o tome pisao i upozoravao na dominaciju Talijana koji su za njega bili kolonijalni došljaci, koji su koristili svaku prigodu da istaknu svoju premoć u svemu, od broja svojih sunarodnjaka pa do dominacije u kulturi.[91]

Stoga je često naglašavao potrebu za izobrazbom sestara kako bi se konačno mogle suprotstaviti talijanskoj dominaciji i početi odgoj u čisto kršćansko-hrvatskom duhu.[92] Svjestan njihovih težnja za potpunom dominacijom, Miškov kristalizira platformu za reformu sestara dominikanki. S njome je počeo u Šibeniku, premda samo u formi vizije, a nastavio u Korčuli. Dolaskom u Korčulu 1902. u službi provincijala Dalmatinske provincije Miškov se iznova susreće s autonomaškim elementima koji su čvrsto priječili put ujedinjenju Dalmacije s drugim hrvatskim zemljama. No to ga nije omelo da nastavi započeti put reformi. Uz snažnu potporu, ponajprije biskupa J. J. Strossmayera, Korčulanina Vice Fazinića, kao i pojedinih nositelja preporodnih ideja u Dalmaciji, Miškov zdušno počinje reformu u duhu gesla »Bogu,

---

[88] J. VRANDEČIĆ, »Nacionalne ideologije u Dalmaciji u 19. stoljeću«, u: *Zbornik Dijalog povjesničara-istoričara*, (4), Pečuh, 2000., 89–90.

[89] List pokrenut od skupine mladih svećenika izlazi 1870. kao *La Dalmazia cattolica*; najprije izlazi na talijanskom jeziku uz poneki hrvatski tekst. List poslije uređuje don Ivo Prodan koji donosi isključivo tekstove na hrvatskom jeziku. Od 1883. list se zove *Katolička Dalmacija* i postaje nositelj pravaških ideja. M. MATAUŠIĆ, »Odnos katoličke Crkve prema novijim idejnim strujanjima u hrvatskim zemljama 1848–1900.«, u: *BS*, 55 (1985.) 1–2, 204–205.

[90] Mihovil Pavlinović, Ivan Vranković, Miho Klaić, Gajo Bulat, Josip Juraj Strossmayer i dr.

[91] Šime PERIČIĆ, »O broju Talijana/talijanaša u Dalmaciji XIX. stoljeća«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45 (2003.) 327–355.

[92] ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Prigodom 50-godišnjice svećenstva Preuzv(išenog), gosp. Ivana Dr. Krapca, bosansko-srijemskoga Biskupa, proslavljene u Djakovu 15. kolovoza 1916., 24. U prigodnom govoru Miškov nije propustio svratiti pozornost na Kongregaciju i njezinu ulogu u Dalmaciji. U zahvali biskupu Krapcu za pomoć oko gradnje zavoda sestara u Korčuli Miškov je podsjetio: »Ali još dalje dosiže njegova blagodarnost, čak i do naše nesretne Dalmacije. Ja sam tomu presretan svjedok, koji da odkupim i spasim, nesretnu našu žensku mladež, od upliva i otudjenog odgoja talijanskoga duha, nadahnut, osokoljen i izdašno pripomožen, od bl(ago), pk. hrv(atskog) Mecene Strossmayera, uz veliki rad i napor, goloruk ali opet izdašnom pripomoći samih rodoljuba i prijatelja a ponajviše iz Hrvatske i Slavonije, podigao sam u gradu Korčuli, velebni zavod za odgoj hrvatske ženske mladeži.«

Redu i Narodu«. Što su za njega predstavljale ove tri sastavnice ugrađene u temelje Kongregacije?

Na prvom mjestu Miškovljeve vjersko-nacionalne piramide jest »Bog«, kako sam ističe, »zvijezda, stvarateljica i pratiteljica«. Bog je u počelu svake njegove aktivnosti. U Knjizi Postanka, u govoru o stvaranju, Miškov nalazi inspiraciju za svoj početak, nastavljajući Božje stvarateljsko djelo. U obnoviteljskoj slici i preobrazbi koju donosi Isus Krist Miškov produbljuje svoj rad, držeći se načela evanđelja. Duhovno ozračje koje je u sebi gajio pružalo mu je dovoljno snage da započne obnovu. S izraženom duhovnošću i evanđeoskom ljubavlju, svjestan duhovnoga siromaštva sestara, razvidno je zašto Miškov počinje s Bogom. On počinje s Onim koji svemu daje smisao, a »Povist svakoga puka i naroda, od postanka svita pa do današnjega dneva, prijpuna je očitih dokaza neizmirne Božje blagosti i milosrdja (…) i Bog je napokon taj svit stvorio, pa kako ga je stvorio, tako hoće da ga i uzdrži; a da je On ikad svoju ruku odmakao, svita bi dostine nestalo bilo, a svitom i narodi i puci u sunovrat bili bi propali«.[93] O tome koliko je vodio brige o vjerničkoj dimenziji sestara najbolje svjedoče brojne duhovne vježbe, konferencije i nagovori, koje je imao sestrama.[94] U duhu evanđelja Miškov je uznastojao pomoći sestrama da razviju duhovnu dimenziju, i to dušom i umom. Duhovna pouka koju je Miškov pružao sestrama odlikovala se nadom i otvorenošću. »Naprid dakle u toj odluci. Ne osvrtajte se natrag, uvijek gledajte napried«,[95] govorio je Miškov sestrama. Bog, počelo stvaranja, na početku je reforme koju je Miškov dovršio, podijelivši sa sestrama naputak »dasve što činimo, činimo iz ljubavi, a ne preko volje; te kad se što iz ljubavi i za ljubav čini, čini se drage volje, pripravno i veselo. Nu pošto mi sve što radimo, sve za Boga radimo; zato svako naše djelo, treba da bude gorljivim duhom začinjeno«.[96]

»Red«, drugu piramidalnu odrednicu, Miškov naziva *drugom zvijezdom – majkom, koja ga je odgojila*. Nije ni čudo da tako naziva Red kada se zna koliko ga je ljubio. Stoga, odlučujući se za reformu sestara, podsjeća: »Iz ljubavi napram našem III. Redu, kao sin našeg S. Otca Dominika, kakovim se ponosim, odavna sam začeo misao i želju, Hožanino sjeme III Reda u Dalmaciji uzkrisiti: nu, nigda mi je moglo to za rukom poći valjda je Bog tako htio! Napokon iste ove godine kad se u prvoj osudi Blaženicom proglasila naša Bl. Hožana, njezinim doisto zagovorom, pošlo mi je za rukom uz pripomoć i savjet moga redodržavnog druga O. Angjela Soljana i još jednog Tretoredca, pak uz blagodarnost blagopokoj(nog), hrv.

[93] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Drugi pridgovor propovijedi, Split, 1886.
[94] ADSK, MO, Duhovne vježbe, A. M. MIŠKOV, Duhovne vježbe: Korčula, 26. prosinca 1906., Korčula, 1. rujna 1909., Split, 14. rujna 1911., Trogir 18. rujna 1911. i dr.
[95] ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Osobne bilješke bez lokacije i broja stranice.
[96] ADSK, MO, Duhovne vježbe, A. M. MIŠKOV, Konf(erencija), III. Redu u Korčuli na Mladince, 28. prosinca 1919. II. dio.

Mecene biskupa Strossmayera i još drugih dobrotvora, pošlo mi je rekoh sretno za rukom uzkrsnuti u Dalmaciji tretoredno Hožanino sjeme, i utemeljiti dalmatinsku Kongregaciju pod naslovom Sv. Angjela čuvara, dominikanskih tretorednica«, čija je glavna zadaća »uzgoj djetce, navlastito ženske mladeži.«[97]

Po uzoru na tradiciju dominikanskoga reda po kojoj sestre zajedno s braćom šire Radosnu vijest i poučavaju, Miškovljeva želja je bila da to isto čine sestre dominikanke u Dalmaciji. Kao dobar poznavatelj crkveno-političkih gibanja, Miškov je razmišljao na koji način sestre sv. Dominika u Dalmaciji mogu pomoći preporodu hrvatskoga puka i utkati u njegovo »biće« kršćanske i nacionalne vrijednosti. Kako bi se one mogle uhvatiti u koštac s izazovima u društvu, Miškov najprije šalje pojedine sestre u inozemstvo kako bi se educirale i to znanje prenijele drugim sestrama, a potom mladeži. Odluka o osnutku odgojne ustanove nije slučajna. Naime, Miškov je dobro upoznat sa situacijom u talijanskim školama koje su pohađala hrvatska djeca te pokušajima da se odnarodi mladež.[98]Prepoznavši takva nastojanja *tuđinaca*, Miškov osniva novu Kongregaciju s ciljem odgoja ženske mladeži u kršćanskom i hrvatskom duhu.[99] Njihovom reformom i otvaranjem odgojno-obrazovnih ustanova druga piramidalna odrednica (Redu) postala je prepoznatljivom nositeljicom vjerskoga i društvenoga života u Korčuli, a kasnije i u drugim hrvatskim krajevima.

»Narod« čini treću piramidalnu sastavnica reforme. U prikazu nastanka Kongregacije istaknuta su Miškovljeva zapažanja o talijanskoj dominaciji i konstantna čežnja za promjenom njihove dominacije u kulturi. Dobro upućen u svekolike aktivnosti *tuđinaca*, Miškova muči takvo stanje pa konstatira kako u Dalmaciji nema nikakva domaćega zavoda koji bi preuzeo odgoj i naobrazbu ženskoga podmlatka u čisto kršćansko-hrvatskom duhu.[100]

Da je bez prestanka na tomu radio, svjedoče pripreme za jednu takvu ustanovu koja bi, uz vjerski, ponudila i nacionalni odgoj. U Korčuli se u vrijeme osnutka Kongregacije naziru jasniji obrisi nacionalne svijesti i oblikovanja hrvatskoga etnikuma. Naime, u to vrijeme novoutemeljena Hrvatska stranka pobjeđuje na izborima, što se onda reflektiralo na ukupnu situaciju u Korčuli. Miškov nije politički aktivan, ali kao pučki misionar i propovjednik bio je dobar poznavatelj političke situacije na svim hrvatskim prostorima. Stoga koristi svaku prigodu kako bi skrenuo pozornost na negativnosti u društvu, osobito na one koje štete

---

[97] ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Govor O. Angjela Marije Miškova prigod red(ovničkog) oblačenja tretorednica Sestara: Marije Dominike Fazinić, Imelde Sladović, Angjele Milinković i Pije Budrović, Korčula, 1. prosinca 1905., 6.

[98] M. DIKLIĆ, »Hrvatski klub i nastanak stranke prava u Dalmaciji«, *Pravaška misao i politika* (ur: J. TURKALJ i dr.), Zagreb, 2007., Hrvatski institut za povijest, 71.

[100] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 8.

nacionalnom jedinstvu. Između onih koje je često znao prozivati jesu tiskovine koje naziva »sablaznicima«. Za njih Miškov kaže: »Sablaznici nisu rodoljubi, nego izdajice svoga naroda, jer ih oni svojim krivim, bezbrižnim i opakim neukima i djelovanjem kvare i upropašćuju.«[101] Premda ih smatra štetnima, ipak naglašava da su tiskovine »uzvišeno sredstvo kojim bi se moglo silna dobra učiniti«.[102]

Kada govori o narodu, Miškov često koristi pojam »rod-rodoljub«, uz jasno isticanje nacionalne pripadnosti: »bijah srcem i dušom hrvat, što sam i danas«. Dakle, on kao Hrvat misli o hrvatskom narodu, kao i o hrvatskoj domovini, koja ima zajednički prostor, nacionalno, vjersko i jezično zajedništvo. Što se pak rodoljublja tiče, riječ je o pripadnosti ili, bolje rečeno, ljubavi prema naciji kako je Miškov doživljava.[103] Njegovo rodoljublje, dakle, vezano je uz narod kojemu pripada, za naciju kojom se ponosi i za domovinu koju je priželjkivao. Zanimljivo je kako Miškovljev suvremenik, isusovac, dr. Ante Alfirević (1875.–1945.). definira rodoljublje. On ističe: »Radoljublje jest ljubav, kojom na dopušteni način ljubimo svoj narod ili ti domovinu ili ti otadžbinu i radimo za nje.«[104] Prema tome, Alfirević će za rodoljuba reći kako »nije rodoljub onaj, koji ne ljubi one, što su s njime iste krvi, jezika, težnja, i ne poštiva i ne ljubi veze, koje ga spajaju s njima i sa zemljom, kojoj pripada k tome prava ljubav se ne ograničuje na riječ ili čuvstva, već se mora pokazati i u djelima, dapače i osobito u požrtvovnim djelima, kojima se podržavaju svi oni činbenici, koji sačinjavaju jedan narod. Stoga nitko nije nitko pravi rodoljub, koji pokazuje svoju ljubav prema narodu jedino riječima, niti je prema gore rečenom onaj pravi rodoljub, koji pri toj ljubavi ne pazi na sredstva, jesu li dopuštena ili ne, već se ogrješuje i o pravednost i o svaki kršćanski moral«.[105]

Iz spomenutoga je jasno kako je Miškovljevo rodoljublje oslonjeno na Boga. On je ponajprije kršćanin i svećenik koji u skladu s kršćanskim načelima propovijeda o ljubavi prema rodu svomu (narodu) i domovini, a potom je Hrvat koji voli svoju domovinu, svoje sunarodnjake i njihovu kulturološku pripadnost. Isto to ne niječe drugima da budu svoji na svomu. Takav pristup čini ga čovjekom dijaloga i tolerancije. Iako je bio upoznat s različitim političkim strujanjima i napetostima koje su postojale između pojedinih hrvatskih političkih opcija, kako u Dalmaciji, tako i šire, Miškov ostaje vjeran evanđeoskim načelima, ljubeći svoj narod i poštujući druge. Kršćanska platforma koju je zagovarao pružala mu je dovoljno prostora da komunicira s različitim slojevima društva i da čuje njihova mišljenja glede

[101] Osobne bilješke bez lokacije i broja stranice.
[102] Osobne bilješke bez lokacije i broja stranice.
[103] O nacionalnoj identifikaciji više: M. VUJEVIĆ, »Nacionalna identifikacija u Hrvatskoj«, u: *Društvena istraživanja*, 16 (2007.) 3 [89], 379–404.
[104] A. ALFIREVIĆ, »Katolička crkva i rodoljublje«, u: *Hrvatska straža*, 1 (1903), 63, 63.
[105] A. ALFIREVIĆ, Katolička crkva i rodoljublje, 63–64.

Zavoda. Nije se pokolebao ni kada je nailazio na različite objede,[106] nego je s još većim žarom pristupio gradnji Zavoda, vodeći se plemenitim idejama o novoj hrvatskoj mladosti. Prema tome, Kongregacija sestara dominikanki, čiji je prvotni cilj briga o odgoju hrvatske mladeži, samo je jedan od svjedoka rodoljubnih djela oca Miškova.

[106] »Kako se žive u samostanu bijelih duvna?«, *Novi list*, 291, 6. kolovoza 1910. »Evandjeoski propovjedaoc dominikanac Miškov zasnovao je samostan duvna u našemu gradu (op. Korčuli) nedaleko samostana dominikanskih fratara. Popi i fratri po Dalmaciji i po Banovini snube nevine djevojčice, da stupe u dominikanski red, obećajuć im raz i svako dobro. I one tome vjeruju, pa traže od roditelja, da ih dobro obskrbe i opreme u ovaj samostan. Naročito vrebaju na jedinice kćerke i na one, kojima može da padne u dio obilat miraz, a nijesu im na odmet ni ispitane učiteljice, ako se dadu nagovoriti i stupiti kod njih u službu. A kad stupe, tad ih lako ne puštaju van, već upotrebljavaju sve moguće, da ih pridrže… I u svemu ovomu imade jedna vrlo čudna zagonetka. Sve ovo i mnogo više toga poznato je našoj moćnoj gospodi, ali ona sve to taji i zabašuruje, da se tobož ne bi zamjerila pobožnom Miškovu, koji ima sveza i pristupa kod visokih krugova.« O nakani izvješća najbolje govori završna rečenica korčulanskog izvjestitelja: »Za danas ovoliko, a do prigode javit ćemo se opet valjda sa još pikantnijim stvarim.«

III. poglavlje

PUČKI MISIONAR

Tragove misijske djelatnosti susrećemo u starozavjetnim spisima koji nas izvješćuju o misijskoj službi proroka, kojoj pripada najvažnija i najradosnija poruka za ljudski rod i njegovo spasenje – navještaj Isusova rođenja: »Evo, začet će djevica i roditi sina i nadjenut će mu ime Emanuel!« (Iz 7,14). I upravo *Emanuel* postaje misionar ljubavi koji poziva i šalje svoje učenike po svemu svijetu da naviještaju Radosnu vijest te učine sve narode njegovim učenicima (Mk 16,15).

Primajući misijsku zadaću od Oca, Sin Božji, Isus Krist, postaje prvim i trajnim znakom misijske djelatnosti Crkve. Naučavajući i propovijedajući, riječju i djelom, Isus je pozvao sve ljude da nastave njegovo misijsko djelovanje. Između prvih pozvani bijahu apostoli koji nakon silaska Duha Svetoga na dan Pedesetnice polaze na sve strane svijeta da započnu veliko djelo evangelizacije – navještaj Radosne vijesti. Sam je Krist odredio cilj misija kada je kazao da nije došao zvati pravedne, nego grješne i pozivati ih na obraćenje (Lk 5,31–32). Cilj jasno uočavamo u riječima koje donosi evanđelist Luka kada govori o Isusovu djelovanju u Galileji: »Duh Gospodnji na meni je jer me pomaza! On me posla blagovjesnikom biti siromasima, proglasiti sužnjima oslobođenje, vid slijepima, na slobodu pustiti potlačene, proglasiti godinu milosti Gospodnje« (Lk 4,18–19).

Dakle, cilj i jasne naputke za svako naviještanje i misijsko djelovanje odredio je Sin Božji. Stoga uloga Crkve jest navještaj evanđelja, a to znači posijati u svako ljudsko srce Radosnu vijest. Samo je Radosna vijest kadra istinski dotaknuti ljudsku nutrinu i pozvati čovjeka na obraćenje te mu pružiti utjehu i nadu u spasenje. Uz poziv na obraćenje, iskorjenjivanje psovke, poboljšanje međuljudskih odnosa, cilj se misija očituje i u prosvjećivanju puka te u izgradnji pravednijega društva. Tu zadaću Crkva nastavlja u kontinuitetu, počevši od Krista, preko apostola i prvih stoljeća kršćanstva do naših dana.

Svoju ćemo pozornost u ovomu poglavlju najprije usredotočiti na početke misijske djelatnosti u okrilju Reda propovjednika kako u svijetu, tako i u hrvatskim krajevima. Nakon upoznavanja s ciljevima i prvim misionarskim koracima dominikanskih redovnika slijedi dio u kojemu se bavimo Pravilnikom i obrednikom pučkih misija koji određuju njihovu slavljeničku dimenziju i pomažu njihovu razumijevanju. Nadalje se usredotočujemo na Miškovljevu misionarsku djelatnost koja uključuje pripremnu fazu, početak i širenje pučkih misija po svim hrvatskim krajevima na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Na kraju

naslovljenoga poglavlja slijede vjerski, kulturni i nacionalni elementi zastupljeni u Miškovljevoj misionarskoj djelatnosti te njihov doprinos ukupnoj preobrazbi hrvatskoga naroda.

1. Dominikanci – navjestitelji Radosne vijesti

Kada se početkom XIII. stoljeća u većini europskih zemalja počela osjećati velika vjerska kriza potaknuta različitim krivovjernim strujanjima, osobito na jugu Francuske, na religioznoj se sceni događaju veliki pomaci zahvaljujući pojavi prosjačkih redova, franjevaca i dominikanaca. Njihovi utemeljitelji, sv. Franjo i sv. Dominik, na različite su načine počeli glavno poslanje Crkve – navještaj Radosne vijesti. Dominik, najprije kao kanonik, upoznaje žalac krivovjerja u južnim dijelovima Francuske. Taj je susret s krivovjercima za života odredio apostolat sv. Dominika, kao i njegove redovničke subraće.[1] Godine 1216. sv. Dominik ustanovljava Red s ciljem propovijedanja evanđelja za spasenje svijeta. Njegova koncepcija propovijedanja evanđelja, ugrađena u »srce« novoga Reda, temeljila se na nasljedovanju apostola. To je značilo da samo onaj koji je slobodan od materijalne navezanosti, ponizan pred Gospodinom, otvoren za slušanje, spreman i poučen govoru te uvažavanju različitosti, može potpuno prihvatiti službu navjestitelja evanđelja. Iz iskustva s krivovjercima sv. Dominik je bio svjestan da pravi propovjednički duh traži apostolsko držanje i učenost. Prema tome, Red je propovjednika počeo s prvim sveučilišnim centrima u Parizu i Bolonji.

U teologiji poučene i govorništvom obdarene, poput Gospodina koji šalje svoje učenika »po svemu svijetu«, sv. se Dominik upušta u novu misijsku avanturu i upućuje dvojicu po dvojicu braće u različite krajeve Europe sa zadaćom propovijedanja Božje riječi za spasenje ljudi. Šaljući braću, sv. ih je Dominik sokolio Isusovim riječima: »Bolesne liječite, mrtve uskrisujte, gubave čistite, zloduhe izgonite! Besplatno primiste, besplatno dajte!« (Mt 10,8).[2] Nakon smrti utemeljitelja Reda dominikanski redovnici nastavljaju započetu misijsku djelatnost i zahvaljujući dvojici učitelja Reda, Ivanu Nijemcu (1241.–1252.) i bl. Humbertu (1254.–1263.), polaze u druge dijelove svijeta, naviještajući Radosnu vijest.[3] Ustanovom Reda propovjednika otvorena su vrata za naviještanje evanđelja izvan župa, mjesnih crkava i kontinenata.

---

[1] S. TUGWELL, *Sveti Dominik i Red propovjednika*, Zagreb, 2004., 19.
[2] E. CACCIATO, *Dominik – propovjednik istine*, Korčula 1984., 78.
[3] W. A. HINNEBUSCH, *Dominikanci: kratka povijest Reda*, Zagreb, 1997., 45.

a) Razvoj dominikanske misijske djelatnosti u hrvatskim krajevima

Dominikanski se red još za života sv. Dominika proširio i u naše krajeve, najprije u Dalmaciju, a onda drugdje.[4] Njihov je dolazak i početak misijske djelatnosti u znaku susreta s krivovjerjem u Bosni. No to je ujedno bila i želja sv. Dominika koji je imao nakanu doći propovijedati evanđelje na područje između Dunava i Urala.[5] Budući da mu se ta želja nije ostvarila, njegova će redovnička braća nastaviti misijsku djelatnost u Ugarsko-hrvatskomu kraljevstvu, a zadaća širenja Reda pripala je Pavlu Dalmatincu, uglednu profesoru prava i teologije na Bolonjskomu sveučilištu.[6] Prvi samostani nastali u Dalmaciji bili su polazna točka za propovjedničku djelatnost koju su dominikanski redovnici počeli vršiti u Bosni, u kojoj je krivovjerje već bilo raširenо. Vješti i učeni propovjednici bilježili su prve uspjehe koji su rezultirali obraćenjem ne samo puka nego i dvojice bosanskih banova. Iako su gotovo do kraja potisnuli krivovjerje u Bosni, misijska će djelatnost dominikanaca tamo završiti, i to ne zbog toga što nisu htjeli nastaviti s propovijedanjem ili pak zbog kriva nauka, nego zbog čudnih okolnosti pod kojima je franjevcima dodijeljena služba inkvizitora. To je ujedno bio znak dominikancima da Bosni nisu više potrebni.[7]

Nakon povlačenja iz Bosne dominikanci nastavljaju s gradnjom novih dominikanskih samostana i propovjedničkom djelatnošću u drugim hrvatskim krajevima. Plejada hrvatskih dominikanaca ostavit će snažan propovjednički pečat ne samo na našim prostorima nego i šire. To su bl. Augustin Kažotić, zagrebački i lucerski biskup, Martin Zadranin, vrsni teolog, Ivan Stojković, diplomat i teolog, Andrija Jamometić, diplomat i borac za obnovu Crkve, Klement Ranjina, duhovni pisac i istaknuti propovjednik, Serafin Crijević, povjesničar, i dr.[8] Briga o propovijedanju kao obilježju dominikanskoga reda nastavila se u kontinuitetu o čemu svjedoče opće skupštine Reda na kojima se od provincijala izričito tražilo da svaka provincija pronađe sposobne propovjednike za misijsku djelatnost.[9] Dubrovački dominikanac i povjesničar Serafin Crijević (1686.–1759.) u *Monumenti Congregationis sancti Dominici de Ragusio I.* ne propušta istaknuti kako su dominikanci po dolasku u Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo vršili misijsku djelatnost (pučke misije) po svoj Dalmaciji. Napominje i kako su se

[4] F. ŠANJEK, *Dominikanci i Hrvati*, 12–14; S. KRASIĆ, *Dominikanci*, 7–14.
[5] S. KRASIĆ, *Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni*, Đakovo, 1996., 7.
[6] F. ŠANJEK, *Dominikanci i Hrvati*, 12–14 i 139–149.
[7] S. KRASIĆ, *Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni*, 8–44.
[8] F. ŠANJEK, *Dominikanci i Hrvati*, 135–237.
[9] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik Svetih Apoštolskih poslovanja Braće Pripovjedalaca Reda S. O. Dominika u Dalmaciji*, Zagreb 1897., 17–18.

dominikanski propovjednici služili hrvatskim jezikom.[10] Kako bi nastavili s propovjedničkom i misionarskom tradicijom koja se tijekom stoljeća uvriježila u našim krajevima, redovnici Dominikanske dalmatinske provincije na Provincijskoj skupštini, koja je održana u Dubrovniku u srpnju 1878., na poticaj oca Miškova donose odluku o obnovi pučkih misija (apostolskih poslanja). Odluka je s veseljem prihvaćena, a pučke misije, kao i misionare, stavili su pod zagovor Kraljice svete krunice, sv. Dominika i sv. Vinka iz Ferrare.[11]

b) Pravilnik dominikanskih pučkih misija

Slavljenička dimenzija pučkih misija određuje se posebnim Pravilnikom koji sadrži pedeset propisa prema kojima se definira realizacija pučkih misija od pripremnoga do završnoga dijela.

Početni dio Pravilnika više je napomena negoli samo pravilo i sadrži podatke o vremenu ustanovljenja pučkih misija, upravitelju i načinu njegova imenovanja te definira obveze upravitelja s obzirom na dogovaranje pučkih misija, termina i odabira misionara.[12] Nakon općih podataka Pravilnik se bavi ulogom župnika župe u kojoj se imaju održati misije. Njime se od župnika zahtijeva da prije početka misija od mjesnoga ordinarija zatraži dopuštenje za njihovo održavanje i pomoć od susjednih župnika za ispovijedanje, a u slučaju da želi ustanovljenje *Bratovštine svete krunice*, da na vrijeme uputi zahtjev upravi Dominikanske provincije i pisano izrazi svoju nakanu. Također se od župnika zahtijevalo da prije održavanja pučkih misija u župi na vrijeme obavijesti puk i rastumači mu svrhu, o misijama obavijesti mjesne škole i zamoli školsku upravu da u te dane, ako je moguće, oslobodi učenike nastave. Uz to se treba pobrinuti da u mjestu tijekom dana održavanja misija ne bude zabava i rada trgovina te gostionica tijekom službe u crkvi.[13]

Nakon pravila koja se odnose na vrijeme prije početka misija slijede ona koja se tiču dolazaka misionara u župu i službenoga početka misija. Taj dio Pravilnika zahtijeva od župnika da dolazak i odlazak misionara bude skroman, bez prevelika hvalisanja, a nakon što misionari pristignu u župu, da s njima definira program liturgijskih slavlja i dogovori eventualne posjete misionara mjesnoj upravi. Prije početaka misija, koji je uobičavao biti ponedjeljkom, još je bilo potrebno dogovoriti mjesto za propovjedaonicu koja se obično

[10] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 19., bilj. 1 do 5.
[11] *Zgodopisje*, 10.
[12] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 3–4. Kako je to od početaka Reda, u misije su se upućuivala po dvojica propovjednika od kojih je jedan bio upravitelj (*Dux verbi*), a drugi zamjenik (*Socius)*.
[13] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 4–6.

smještala u sredinu crkve. Pravilnik nadalje određuje slavljeničku dinamiku otvaranja misija, vrijeme liturgijskih slavlja i njihov broj te druge pobožnosti. Njime se također određuju pravila u župi tijekom održavanja misija, a odnose se na mjesne crkvene običaje, red u crkvi, animiranje puka za sudjelovanje u liturgijskim slavljima, osobito onih koji rijetko ili gotovo nikako ne dolaze u crkvu.[14]

Što se tiče propisa koji se odnose na liturgijsku disciplinu u Crkvi, Pravilnik traži zabranu svih pastoralnih aktivnosti dok traje propovijed, određuje dan, vrijeme i mjesto za slavlje sakramenta ispovijedi, a također obvezuje župnika da vodi brigu o redovima onih koji se ispovijedaju (*penitenti*) i o redovitoj pričesti ispovijeđenih. Od ispovjednika pak traži da bude strpljiv i ljubazan u slušanju ispovijedi te da u slučaju bolesnih i nemoćnih u župi uredno ih posjeti u kući i podijeli sakramente.[15] Pravilnikom se zatim određuje da nakon propovijedi o *okorjelu grješniku* crkvena zvona zvone pola sata kao poziv grješnicima na obraćenje, a kada se propovijeda o *pomirenju*, od župnika se zahtijeva da javno pozove puk na pomirenje, što on i čini prvi, tražeći oproštenje od svih.

Od misionara Pravilnik zahtijeva da šire kruničarsku pobožnost u puku i da svaki put pozivaju zajednicu vjernika na povjerenje prema vlastitomu župniku te suradnju. Vrijeme dnevnih obroka, posljednji dan misija i njihov sadržaj, svršetak i oproštaj s misionarima, također je definiran Pravilnikom.[16] Po završetku misija Pravilnik traži od župnika župe u kojoj su održavane misije da o plodovima misija izvijesti Ravnateljstvo pučkih misija i da nastavi njegovati milosti pučkih misija. Od misionara se pak traži da na polasku iz župe od župnika zatraže putnički blagoslov; da za obavljene misije ne traže nikakvu materijalnu korist; da o svojemu radu svake četvrte godine podnesu opširan izvještaj i da svake godine pristupe desetodnevnim duhovnim vježbama.[17]

[14] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 6–9.
[15] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 9–11.
[16] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 11–14.
[17] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 15–16. ADSK, MO, Spisi, Godišnji sastanak ap(ostolskih) poslanika reda Sv. Dominika u Dalm(aciji). Izvještaj nema datuma ni godine!

c) Obrednik dominikanskih pučkih misija

Svrha je Obrednika da pomogne dostojanstvenijemu slavlju pučkih misija i da stvori zajedništvo puka. Obrednik se sastoji od četiri dijela koji određuju slavljeničku dinamiku pučkih misija od početka do završetka.

Prvi dio čine obredni naputci vezani za vrijeme i način otvaranja, odnosno početka pučkih misija u župi. Prema Obredniku župnik obučen u ljubičasto misno ruho dočekuje misionare na ulaznim vratima crkve. Dočekavši ih, zajedno s njima poklekne pred križem dok misionari tiho izgovaraju molitvu[18] nakon koje poljupcem iskazuju počast križu koji im predaje župnik i nastavljaju s molitvama *Očenaša, Zdravo Marije, Vjerovanja* i *Pokajničkoga čina*. Potom slijedi molitva župnika nad misionarima: *Smilovao nam se svemogući Bog… i odrješenje.* Onda svi zajedno mole Ps 122 (*Obradovah se kad mi rekoše: Hajdemo u Dom Gospodnji!…*) i završavaju recitiranjem *Slava Ocu* i zaključnom molitvom, a župnik uzima blagoslovljenu vodu i škropi misionare, nakon čega i oni ustaju i počinju evanđeoski hvalospjev – *Blagoslovljen*[19].

Poslije prvoga otpjevanog retka slijedi procesija do središnjega oltara. Pošto sudionici procesije dođu pred oltar, svi pokleknu i u tišini se neko vrijeme klanjaju pred Presvetim, a onda započinju s pjevanjem litanija po dominikanskome obredu. Otpjevavši litanije, svi zajedno mole *Očenaš*. Nakon Gospodnje molitve župnik misionarima upućuje riječi dobrodošlice i puk poziva na aktivno sudjelovanje u dane misija. Poslije kratka obraćanja misionarima i vjernicima župnik po drugi put predaje križ misionarima uz prigodnu molitvu. Primivši križ, misionari se upućuju prema propovjedaonici kako bi se obratili puku najprije sljedećim riječima: »Život kratak… a smrt stalna… Njoj se ne zna… dan ni čas… Ako vrieme… gubim sada… Neću g' imat… zadnji čas!…«, a zatim bi, stavivši križ na za njega pripremljeno mjesto, nastavili s uvodnim govorom, tumačeći svrhu i cilj pučkih misija.[20] Nakon pojašnjenja i poticajnih riječi slijedili su molitveni zazivi upućeni *Bogu Ocu, Bogu Sinu, Bl. Djevici Mariji, sv. Dominiku, sv. Vinku Fererskom* i zaštitniku župe u kojoj se održavaju misije. Na kraju uvodnoga govora slijedila su obećanja koja je puk davao

[18] *Klanjamo ti se, Kriste, i blagoslivljamo te. Jer si po svojem svetom križu otkupio svijet.*
[19] Zaharijin hvalospjev (Lk 1,68–79).
[20] »Svrha dakle našega poslovanja je ta da zabludjene grišnike s krivoga na pravi put obratimo, pa da ih s Bogom pomirimo; a pravednike da u dobru utvrdimo i proti zlobnom neprijatelju duše da ih oboružamo; napokon da božju osvetu grisim zasluženu od vas odbijemo, a Svemožnoga Boga radi griha i opačina vrlo rasrdjena utažimo.« ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Uvod u Tečaj Svetih Apoštolskih Poslanstva, 1886., 1 i 3–4. *Rukopis*.

misionarima.[21] Poslije uvodnoga dijela pristupalo se zazivu Duha Svetoga i klanjanju pred Presvetim otajstvom koje se po završetku pospremalo u svetohranište, a zatim bi uslijedio pozdrav Gospi (*Anđeo Gospodnji*) i završna molitva.[22]

Drugi dio Obrednika određuje slavljeničku dinamiku euharistijskoga slavlja. Obrednik, kao i Pravilnik, nalaže da se *Služba Božja* redovito slavi dvaput na dan, i to jutrom i poslijepodne. Jutarnju, tihu svetu misu obično predslavi župnik, dočim jedan od misionara klečeći čita pojedine dijelove mise naglas i animira vjernike na ponavljanje istih. Osim uloge čitanja molitvenih formula tijekom službe misionar bi održao propovijed, a isto bi se događalo u popodnevnim satima ukoliko su za to postojali pastoralni razlozi.[23]

U trećemu se dijelu Obrednika govori o redoslijedu *Večeranje službe*, koja se redovito sastojala od kruničarske pobožnosti koju se predmolili misionari. Nakon krunice, Gospinih litanija i zaključne molitve, slijedila je propovijed te redoviti završetak pobožnosti uz klanjanje pred Presvetim i molitvu *Anđeo Gospodnji*.[24]

Četvrti se dio odnosi na završni dio pučkih misija. *Služba* je *Božja* počinjala redovito u devet sati. Prva sastavnica službe bila je obnova krsnih obećanja. Misionari i župnik, obučeni u bijelo liturgijsko ruho, pristupali bi oltaru, a potom bi se jedan od misionara, obično upravitelj (*Dux Verbi*), obratio puku prigodnim govorom o sakramentu krštenja.[25] Nakon izlaganja slijedila je služba Riječi i popratne molitve između kojih su se izmjenjivali liturgijski pokreti uz uporabu svijeća i kadionice. Potom bi se procesija od oltarnoga prostora uputila prema krstionici, recitirajući Simbol vjere i na kraju molitvu Očenaša. Dolaskom do krstionice, svećenici i ministranti okružuju krstionicu dok župnik počinje s kađenjem svih nazočnih. Pošto župnik završi s kađenjem, on se puku obraća poticajnim riječima, pripremajući ih na Odreknuće i Ispovijest vjere. Zatim slijedi nekoliko molitava predviđenih Obrednikom i škropljenje puka.

U završnomu dijelu obnove krsnih zavjeta slijede molitveni zazivi i blagoslov.[26] Poslije blagoslova, a nakon kratka molitvenoga zaziva, slijedila je propovijed misionara, a nakon svršetka svečana pjevana misa prema mjesnim običajima koju je predvodio župnik. Po završetku svete mise, a prema Obredniku, slijedila je procesija od crkve do groblja, ako su je

---

[21] Obećanja se odnose na svakodnevno sudjelovanje u liturgijskim obredima, izbjegavanje bilo kakva grijeha i skrušenu ispovijed tijekom misija. A. M. MIŠKOV, Uvod u Tečaj Svetih Apoštolskih Poslanstva, 7–8.
[22] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 3–16.
[23] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 17–32.
[24] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 31–42.
[25] ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Govor prigodom Obnovljenja Krštenih Uvita, 1886. *Rukopis*.
[26] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 43–56; A. M. MIŠKOV, Govor prigodom Obnovljenja Krštenih Uvita, 1–5.

dopuštali vremenski uvjeti. Obred na groblju sastojao se od blagoslova grobova i molitve za Odrješenje grijeha.[27]

Posljednjega dana pučkih misija, ukoliko je postojala želja i ako su za to bila dobivena dopuštanja Dominikanske provincije, uslijedilo bi ustanovljenje Bratovštine presvete krunice.[28] Ustanovljenjem Bratovštine ili pak bez njega, prije papinskoga blagoslova, misionari su se sa župnom zajednicom opraštali završnim govorom, koji se sastojao od uvoda[29], oporuke[30], blagoslova[31], pozdrava[32], papinskoga blagoslova[33] i zahvale župniku[34]. Na samu kraju, prije rastanka s misionarima, slijedio je putnički blagoslov[35] i odlazak misionara.[36]

---

[27] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 56–60.

[28] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 61–67; ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Govor prigodom Utemeljenja Sl(avne) Bratovštine Prijsvetoga Ružarja, 1886., 1–10. *Rukopis.*

[29] »Pravovirni Narode! odabrani puče! kruno moja i veselje moje! da si mi zdravo!.. Evo prispio je već i konac našim duhovnim sastancima. Ja i moj Drûg navršivamo sritno večeras kod vas, od Bog a primljeni nalog; a tim red nam se je s vama oprostiti i odiliti, težke su ovo beside koje progovaram, ali red je dužnost!« ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Zaglavak Tečaja Svetih Apoštolskih Poslanstva, 1886., 1. *Rukopis*.

[30] »Sinci dakle i Kćerce moje, poslušajte zadnji glas duhovnih vaših otaca!... Svojim trudom okripljenim Božijim blagoslovom, u Božje smo vas krilo povratili, na božje smo vas baštinstvo priveli, deh! ne sadjite već moja ditco s puta na koji smo vas sveli: Svoga Boga svrh svega ljubite, a svoga iskrnjega kakono sami sebe: bojte se Boga, dobro dilujte a zla se kanite! Ostavitese (p. m.) ostavite se, za miloga Boga ostavite… (pijanstva, lupežtine, proždrlosti, zaduživanja, bluda i nečistoće, mrmošenja i klevetanja, (…), nevire, mržnje, svadje, neprijateljstva, a osobito bogumrzke kletve i vražje psosti!).« A. M. MIŠKOV, Zaglavak Tečaja Svetih Apoštolskih Poslanstva, 3.

[31] Miškov podjeljuje trinaest blagoslova, između kojih izdvajam sljedeći: »Blagoslovi, Gospodine, sve svitovne Vlasti ovoga mista, neka ne samo nastoje na vrimenito dobro i korist svojega mista i svojih podanika, nego a to i navlastito na njihovo ćudoredno i kršćansko ponašanje, osobito ih zato okripi i blagoslovi da proganjaju tebi mrzke bogopsovce, neka čine javno obsluživati dan svetčani, neka javnu nećudorednost progone i neka tamane proklete krčme, u kojima se najveće Tebe vridja, poštenje se cipa, svadje se radjaju, novac se troši, žitak se razsiplje, obitelji i ćudoredno i vrimenito propadaju.« A. M. MIŠKOV, Zaglavak Tečaja Svetih Apoštolskih Poslanstva, 6.

[32] »Bio vam u blagoslovu i ovaj zadnji naš pozdrav iskreni, prijateljski, bratski, kojega vam sad iz svega srdca s ovim Propećem u ruci, dajemo i ostavljamo. S Bogom vam dakle J. J.… moji, s Bogom braćo Svećenici, s Bogom puče mali i veliki, s Bogom rode i narode moj, s Bogom i veliki te Bog blagoslovio!« A. M. MIŠKOV, Zaglavak Tečaja Svetih Apoštolskih Poslanstva, 7.

[33] »Sad, poljubljena moja Braćo, umirite se … i tu suzu što vam na oku brizne k srdcu je vratite; pa svratite svoju pamet na prošaste svoje grihe, skrušite se prid Gospodinom, da možete primiti S. Apoštolski Papinski Blagoslov.« A. M. MIŠKOV, Zaglavak Tečaja Svetih Apoštolskih Poslanstva, 7.

[34] »Tebi, kô pravomu Pastiru povirena ti Isukrstova stada, neka bude danas srdce živom radosti opojeno, neka ti se uzhiti plemenita duša. Slidi velikom ljubavi brižljivo i virno svoje stado čuvati i braniti od zlih napadaja, a na dobro ga poticati svojim dobrim izgledom, sveto razjaren bez ikakvoga straha nit najmanjeg ljudskog obzira navali na svaki beteg što no bi opaziti mogao da počima nicati na ovom tvom polju kojega si većkrat dosad svojim znojem zalivao, poguli svaku otrovnu travu, počupaj bodljivo trnje svake opakosti, porazbaci ljulj što bi se pomaljati uz čistu pšenicu počeo, gubavu ovcu iz svoga tora neustrašivo progoni, a zabludjenu bez pristanka traži dok je ne nadješ, i tada ćeš, vršeć tako svoju pastirsku dužnost, obilan Božji blagoslov steći, a uzanj zasluženu plaću tvojem pastirovanju.« A. M. MIŠKOV, Zaglavak Tečaja Svetih Apoštolskih Poslanstva, 8–9.

[35] »Mir i Blagoslov Boga svemogućega + Otca i Sina i Duha Svetoga, sašao vrhu vas, na putu vas pratio, mirne, zdrave i radostne vašoj vas kući priveo i medju Vam vazda ostao – Amen.« A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 72.

[36] A. M. MIŠKOV, Zaglavak Tečaja Svetih Apoštolskih Poslanstva, 9–10.

2. Anđeo M. Miškov i početak velikoga duhovnog preporoda hrvatskoga naroda

Nakon što je Skupština Dominikanske dalmatinske provincije, koja je održana u Dubrovniku 1878. godine, ustanovila pučke misije (apoštolska poslanstva), mogla je započeti velika i neponovljiva duhovna preobrazba hrvatskoga puka. Za pučke su misionare određena četvorica redovnika[37], a jedan od njih je bio o. Anđeo Marija Miškov, koji je ostavio neizbrisiv trag po svim hrvatskim krajevima.[38] Propovjedničko iskustvo otac je Miškov stjecao postupno, najprije kao bogoslov, a kasnije kao đakon. Po nalogu provincijala Matijace, dok je još bio student teologije, Miškov je održao prvu propovijed, i to na Veliki četvrtak, a zatim drugu na blagdan Sv. Vinka Fererskog.[39]

Nakon što je 5. veljače 1871. primio red đakonata, Miškov u dominikanskomu bolskom samostanu prvi put propovijeda kao đakon, i to na Veliki četvrtak.[40] Primivši red prezbiterata 11. lipnja 1871., o. Miškov intenzivira svoju propovjedničku djelatnost.[41] Premda je neko vrijeme bio korizmeni propovjednik, prvo se iskustvo pučkih misija dogodilo u Šibeniku, u travnju 1873. godine. Naime, prigodom pučkih misija što ih je u spomenutomu gradu održao o. Roberto Menini, kapucin, Miškov je obavljao službu pomoćnoga ispovjednika. Isto je ponovio za Uskrs, i to u Kninu.[42] O. Miškov je već tada imao jasnu viziju o propovjedničkoj avanturi širokih razmjera.

Zanat pučkoga misionara Miškov nastavlja *peći* i u Bolu gdje je u prosincu 1876. godine, zajedno s dominikancem Dalmacijem Franetovićem, propovijedao u došašću.[43] Dakle, Miškov ništa nije prepuštao slučaju, nego se vježbao za misionarsku djelatnost, i to u propovijedanju, strpljenju i poniznosti, kako to i priliči pravomu Božjem čovjeku. Kao pravi člana Reda propovjednika bio je svjestan da samo pripremljen može prepoznati potrebu drugih, poći im ususret i navijestiti riječ Božju. Nakon što ga je 3. lipnja 1877. Zbor za nauk vjere imenovao *apoštolskim poslanstvenikom*, Miškov će započeti svoju, toliko željenu pastoralnu zadaću.[44] Još treba spomenuti kako je Provincijska skupština, koja je u lipnju

---

[37] Alfons Petrinčić, Augustin Đivanović, Rajmund Ipšić i Anđeo M. Miškov. *Acta Capituli*, Ragusii die 6 Julii MDCCCLXXVIII, 5.
[38] *Zgodopisje*, 10.
[39] *Zgodopisje*, 5.
[40] *Zgodopisje*, 6.
[41] *Zgodopisje*, 6.
[42] *Zgodopisje*, 7.
[43] ADSK, MO, Spisi, Hvarski biskup dopušta Miškovu propovijedanje u Bolu, Hvar, 21. studenoga 1876.; *Zgodopisje*, 3. prosinca 1876. Za spomenuto propovijedanje otac Miškov je kazao kako je to bio pokušaj misija.
[44] ADSK, MO, Spisi, Decretum S. Congregationis de Propaganda Fide, Romae, 3. Junii 1877.

1882. održana u Šibeniku, imenovala Miškova za glavnoga upravitelja pučkih misija (*Dux Verbi*).[45]

a) Splitsko-makarska biskupija

Miškov se sustavno pripremao za početak pučkih misija koje su započele 29. svibnja 1880. u Lukšiću pokraj Splita, zahvaljujući zauzimanju dominikanskoga provincijala Alojzija Matijace[46].

Led je valjalo probiti, a kako je brat dominikanskoga provincijala Ivan Matijaca bio župnikom u Lukšiću, dogovoreno je da u njemu započnu prve – obnovljene pučke misije dominikanskih redovnika.[47] Misije su završile u nedjelju 6. lipnja 1880.[48] Zahtjevnu zadaću provincijal je povjerio o. Miškovu i o. Rajmundu Ipšiću[49], propovjednicima koji su bili vješti materinskome jeziku i obdareni potrebnim propovjedničkim svojstvima.[50] Premda je za obojicu to bio početak misionarskoga djelovanja, polučen je velik uspjeh i duhovna korist. O tome svjedoči i dolazak mons. Marka Kalođere, splitskoga biskupa, koji se pojavio posljednjega dana kako bi misionarima izrazio divljenje zbog postignuta rezultata.[51] Osokoljeni od biskupa Kalođere, Miškov i Ipšić od 5. do 11. prosinca nastavljaju misije u G. Muću. Župom je upravljao don Mihovil Jerko Granić.[52] Za vrijeme njegova župnikovanja

---

[45] *Zgodopisje*, 16.

[46] Rođen 1832. u Kaštel Lukšiću, a umro 6. rujna 1890. u Splitu. Prve redovničke zavjete položio je 1851., a za svećenika zaređen 23. prosinca 1854. Vršio je različite službe od kojih i službu provincijala od 1866. do 1870. i od 1878. do 1882. *Acta Capituli*, 1894., XXII.

[47] *Zgodopisje*, 11–12.

[48] *Zgodopisje*, 11–12; ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, ZAP, 1. Što se tiče početaka i završetaka pučkih misija, podatci nisu uvijek ujednačeni. Naime, u slučaju spomenutih misija, prema osobnim zabilješkama o. Miškova, misije su završile 6., odnosno 7. lipnja. Posljednjega dana misija uvijek je bio zaključak pa se može pretpostaviti kako je vrijeme zaključka bilo uvjetovano pastoralnim ili nekim drugim obvezama pa je stoga razumljiv prijenos završetka iz jednoga u drugi dan, kao i različito navođenje datuma završetka. List biskupije Splitske i makarske izvješćuje o prvim misijama u dijecezi i kao datum završetka uzima 13. lipanj, što nikako nije točno. No treba uzeti u obzir način komunikacije koji nije bio tako sofisticiran pa je vijest kasnila neko vrijeme, a kao datum pojedinoga događaja često se uzimao datum prispijeća.

[49] Rođen 11. lipnja 1848. na otoku Lopudu, umro 18. travnja 1920. u Dubrovniku. Za svećenika je zaređen 5. veljače 1871. Zajedno s o. Miškovom u razdoblju od 1880. do 1883. održao je 19 pučkih misija. Napustio je dominikanski red, a zatim je inkardiniran u biskupiju Dubrovačku, postavši kanonik don Ivo Ipšić. *Acta Capituli*, Spalati 1882., 6; »Svećenici koji su djelovali u Dubrovačkoj biskupiji zadnja dva stoljeća«, *Naša Gospa*, XV (2009.) 40, 55. (List katedralne župe Gospe Velike u Dubrovniku). AHDP, LPD, 15. Dominikanac Vereš navodi kako je s ocem Miškovom prve misije održao o. Jošić. Potonji nije nikada ni postojao nego je riječ o ocu Ipšiću. Budući da Vereš spominje Liber Provinciae Dalamtiae u kojoj se točno vidi Ipšićevo ime, pretpostavljam kako je u članku prigodom tehničke obrade teksta došlo do tipkarske pogrješke. T. VEREŠ, Pučki misionar, 212.

[50] *Zgodopisje*, 11–12; NAS, »U nedjelju 13 tek. završilo se je u Lušiću prvo s. Poslanstvo obavljeno u Dalmaciji od zaslužnih Ot. S. Dominika«, *LBSM* (1880.) VI, 56.

[51] *Zgodopisje*, 12; U nedjelju 13 tek.završilo se je u Lušiću prvo s. Poslanstvo, 56.

[52] *Zgodopisje*, 12; A. M. MIŠKOV, ZAP, 2; LPD, 15.

1871. završena je gradnja nove župne crkve.[53] Potom su uslijedile misije u Neoriću, mjestašcu geografski smještenu u istočnomu dijelu općine Muć. Župnik je bio don Stipe Pletikosić. Duhovna je obnova trajala od 12. do 18. prosinca.[54] Crkva i župni ured nalazili su se u prilično lošemu stanju pa se najprije pristupilo gradnji župne crkve koja je završena 1897. godine, dočim je obnova župnoga ureda počela početkom XX. stoljeća.[55] Osim osnovnih podataka o mjestu, datumu i godini misija, Miškov u svojemu izvješću ne donosi drugih informacija.

Drugi ciklus pučkih misija održan je samo u župi Prugovo[56], i to od 1. do 9. siječnja 1881. Upravitelj župe bio je don Antun Milić koji je 1873. započeo gradnju nove crkve.[57] Zbog nedostatka materijalnih sredstava gradnja se odvijala u etapama. U prvoj etapi, koja je završila 1880., podignuta je crkva i djelomično završen nutarnji prostor, u drugoj je sagrađen zvonik i novi oltar. Početkom XX. stoljeća na crkvi je uslijedila nova rekonstrukcija. Župna je kuća bila u derutnu stanju da bi tek 1900. počela njezina obnova.[58]

Treći ciklus pučkih misija u Splitsko-makarskoj biskupiji misionari Miškov i Ipšić održali su koncem svibnja 1882., i to u župama: Kaštel Sućurac, Vinišće pokraj Trogira i Drvenik. Kako izvještava Miškov, u Kaštel Sućurcu nisi bili najljubaznije dočekani. Naime, netko je, pretpostavlja se da se radilo o neprijateljima hrvatske preporodne ideje, nagovorio puk da izruga i odbije pučke misionare iz mjesta. No uljudnom komunikacijom i strpljivošću o. Miškova tamošnji je narod vrlo brzo upoznao njihovu čestitost, rodoljublje i domoljublje. Puk je također shvatio da se radi o obmani i laži te je prigrlio Miškova i Ipšića kao svoje. Misionari ne samo da su pomogli puku u otkrivanju obmane, nego su u njima probudili vjeru i ljubav te ih potaknuli na međusobno praštanje. Kakvo je duhovno raspoloženje bilo, najbolje svjedoči javno traženje oprosta od puka i Boga svećenika Špire Luketina koji je bio pod suspenzijom. Čini se kako je zla ruka pratila Miškova i njegova kolegu i u Vinišću. Obmanuti je narod do kraja ostao pri svojemu i gotovo nitko nije dolazio u crkvu. Što se tiče Drvenika,

---

[53] S. PIPLOVIĆ, »Crkve u Dalmatinskoj zagori iz XIX. stoljeća«, u: *CCP*, XXXIII (2009.) 64, 74.
[54] *Zgodopisje*, 12; A. M. MIŠKOV, ZAP, 2; LPD, 15. Premda su planovi za pučke misije postojali, teško je bilo predvidjeti hoće li one teći prema predviđenomu planu. Naime, nakon što su misionari završili duhovnu obnovu u Muću i Neoriću, nisu odmah pošli u Prugovo, nego su se vratili u Muć i u njemu ostali dvadesetak dana, proslavivši Božić i Novu godinu, a zatim nastavili s misijama.
[55] S. PIPLOVIĆ, Crkve u Dalmatinskoj zagori, 75.
[56] Pripada općini Klis i crkveno-pravno je samostalna župa.
[57] *Zgodopisje*, 12; LPD, 15.
[58] S. PIPLOVIĆ, Crkve u Dalmatinskoj zagori, 5–76. O župi više: *Župa sv. Ante Prugovo u prigodi 100. obljetnice nove crkve* (ur: fra Josip A. SOLDO i fra Hrvatin G. JURIŠIĆ), Split, 1980. Navedena župna spomenica ne spominje pučke misije koje su održali dominikanci, nego kao prve navodi one iz 1905. koje su održali isusovci.

tamo su pučke misije urodile plodom. Potaknut propovijedima, mjesni se župnik Šimun Anzelinović izmirio s čitavom župom, a i puk s njime.[59]

Oci Miškov i Ipšić u svibnju 1883. započinju četvrti ciklus pučkih misija u četiri župe Splitsko-makarske dijeceze, koje su trajale do kraja svibnja 1883.[60] Tako su misije održane na otoku Šolti, i to u: Gornjemu Selu, Grohotama, Srednjemu Selu i Donjemu Selu.[61] U svim je mjestima bilo velike radosti i duhovnih plodova. Dok bi misionari odlazili iz jednoga mjesta, puk bi ih u znak oduševljenja i zahvale pratio određeni dio puta ili čak do novoga mjesta misija. Župnici su također bili sretni zbog odziva svojih župljana, njihova sudjelovanja u liturgijskim obredima i pristupanja sakramentima. Prije negoli su napustili otok, Miškov i Ipšić posjetili su dva obližnja mjesta na otoku (Stomorska i Maslinica) i u njima održali propovijed i podijelili sakrament pomirenja i pokore.[62] Na završetku misija u Grohoti, 15. svibnja, i u D. Selu, 25. svibnja, ustanovljena je Bratovština presvetoga ružarija.[63]

Početkom svibnja 1884. dominikanski propovjednici Miškov i Dalmacije Franetović[64] započinju jednomjesečne pučke misije, pete po redu, u Baćini, Gradacu, Bristu, Podacama, Zaostrogu i Drveniku. Posljednjega dana misija u Bristu, 18. svibnja, i Zaostrogu, 8. lipnja, ustanovljena je Bratovština svete krunice.[65] Zaključak se ovih misija dogodio u Zaostrogu na otvorenomu uz morsku obalu, a sudjelovalo je svih šest sela, sudionika pučkih misija.[66] I ovdje su misionari polučili velik uspjeh koji se prepoznao u veliku odzivu vjernika i njihovu pristupanju sakramentima. Ukupno duhovno ozračje puka iz spomenutih župa na kraju misija pretočeno je u pisanu zahvalu koju su župnici, Općina i seoske starješine zajednički uputili Učitelju dominikanskoga reda, mjesnomu biskupu Kalođeri i dominikanskome provincijalu.[67] U njemu, između ostaloga, piše: »Proniknuti mudrošću Duha Svetoga takim nebeskim strahom nas usrićiše, da je sad u svoj riči mir, jedinstvo, bratstvo i ljubav na izrazu i duši svakog i najokorilijeg stranpučara. Sedmožderi zmaj zakopan, Krstov barjak brani nas i nad

---

[59] *Zgodopisje*, 16; LPD, 15.
[60] LPD, 15.
[61] »Šolta, koncem Svibnja 1883.«, *LBSM* (1883.) V, 43. Grohote i D. Selo, crkveno-pravno pripadaju župi S. Selo.
[62] Šolta, 43; *Zgodopisje*, 19.
[63] AHDP, Fond D. Domić, D. DOMIĆ, Biskupije i Župe u kojima je utemeljena Bratov(ština) Presv(etog) Rozarija i Brat(ovštine) Imena Isusova.
[64] Lektor teologije, rođen 3. listopada 1849. Prve je zavjete u Redu položio 10. siječnja 1866., a za svećenika je zaređen 7. travnja 1872. Uz službu poučavanja na dominikanskome učilištu u Dubrovniku vršio je i misionarsku službu kraće vrijeme. Umro je 22. siječnja 1929. Od 1881. do 1884. održao je 13 pučkih misija. Z. DŽANKIĆ, *Dominikansko učilište*, 148; ADSK, MO, Spisi, Prospekt pučkih misija braće Propovjedalaca u Dalmaciji od godine 1880 do konca lipnja 1914.; LPD, 15–17.
[65] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[66] *Zgodopisje*, 20; LPD, 15–16.
[67] AHDP, Spisi, 1879-80-81-82. i 1883-84-85., Općine Gornjeg Primorja Učitelju dominikanskoga reda, Provincijalu i biskupu Kalođeri, Zaostrog, lipanj 1884.

nami blago se vije. Hiljade grlâ blagosivlje upravitelja Poslanstva M. P. O. Angjela Mariju Miškova i hvali njegova druga.«[68] U pismu su nadalje doneseni dokazi o uspješnosti misija: »Ostavljanje psosti[69] i drugih zala. Na prilazku iz župe u župu baš nevidjeni i pobidonosni izkazi, da bi mogao u to vrime i kljast sve selo porušiti. Tko nije okušao plod onih blagodatih kroz sve dneve njihova boravka medju nami, taj težko može i pojmiti one ganutljive oduševljenje i uprav velebne izkaze. Dosta je bilo danas vidjeti 3.000 u svoj riči kršćanskih duša okupljenih kod našega samostana u Zaostrogu iz svih šest župa.«[70] Spomenuti sadržaj iz pisma zahvale govori o duhovnomu raspoloženju puka i konkretnu vjerskomu preporodu. Zahvaljujući zauzetosti misionara, šest je župa na kraju djelovalo kao jedna zajednica s vidljivim religioznim obratom.

Nastavak pučkih misija – šestih po redu u Splitsko-makarskoj biskupiji – počeo je sredinom travnja i trajao je do početka svibnja 1894. Misije su predvodili oci Miškov i Jacint Domić[71], a uključivale su sljedeće župe: Imotski, Vinjane, Proložac i Runoviće. Prema matici krštenih, u župi Imotski bilo je 1.690, u Vinjanima 2.100, Prološcu 2.656 i Runovićima 1.960 duša.[72] Iz zabilježaka o misijama saznajemo kako je župna kuća u Vinjanima bila u derutnu stanju, jedva da se u njoj moglo živjeti. Crkva je također bila zapuštena i premala, u nju se moglo zbiti dvadesetak ljudi. Stoga je o. Miškov propovijedao na vratima crkve kako bi ga mogli čuti i oni vani kojih je bilo preko 2.000. Sve se to događalo po kišnu vremenu, no puk zbog toga nije odustajao, nego je zdušno sudjelovao u liturgijskim obredima. Imotski je pak bio sređena varoš.

Što se tiče Prološca, župa je bila raštrkana i svaki je *komšiluk* imao svoje ime, i to većinom ime prvoga nositelja obitelji, koji je po nekoliko puta pradjed svima. Kuće su bile rasijane amo-tamo, župna kuća zapuštena. Crkva koja je bila sat i pol udaljena od župne kuće nalazila se u ruševnu stanju i zbog toga zatvorena pa se služba Božja slavila na otvorenu prostoru. Unatoč svim neprilikama, odziv je naroda bio velik i pobožno je sudjelovao u dnevnim slavljima.[73] U Runovićima je pak bila drukčija situacija, barem što se tiče župnoga

---

[68] Općine Gornjeg Primorja Učitelju dominikanskoga reda, Provincijalu i biskupu Kalođeri.
[69] Psovke.
[70] Općine Gornjeg Primorja Učitelju dominikanskoga reda, Provincijalu i biskupu Kalođeri.
[71] Opći propovjednik, rođen 18. lipnja 1856. u Slatinu na otoku Čiovo. Zavjete je u dominikanskome redu položio 6. ožujka 1874., a za svećenika je zaređen 12. siječnja 1879. Vršio je različite službe u provinciji, a s osobitim zadovoljstvom misionarsku službu. Od 1894. do 1924. obavio je 134 pučke misije. Umro je 30. studenog 1934. u Šibeniku. *Acta Capituli*, Zagreb, 1938., 17–18; LPD, 15–33.
[72] A. M. MIŠKOV, ZAP, 100–108; LPD, 17.
[73] AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Proložac (Imotski), 23. travnja 1894. Misionari katkada izvješćuju o različitim događajima pa tako donose izvještaj o nesreći župnika iz Podablja. Riječ je o župniku, fra Ivanu Tonkoviću, koji se uputio u Proložac kako bi misionarima pomogao oko ispovijedanja.

dvora i crkve. Crkva je bila uredna i nalazila se u neposrednoj blizini također uređene župne kuće.[74] Na završetku misija u Imotskom, 15. travnja 1894., ustanovljena je Bratovština svete krunice.[75] Za sela Imotskoga dekanata u izvješću se veli kako ni u jednomu »selu neostade duše, a da se s Bogom pomirila nije. U dojednomu selu, nije bilo naći da svak nije zaboravio na stare mržnje kavge i osvete«.[76] Nakon završenih misija u spomenutim župama Biskupijski ordinarijat u Splitu, u znak zahvale za obavljene misije, upućuje pismo ocu Miškovu u kojemu stoji: »Unatoč neprilikama na koje ste naišli poradi kišovitog vremena, i nestašice pristojnih crkva, znali ste ipak apoštolskom revnošću i riedkim požrtvovanjem odazvati se uzvišitoj Vašoj zadaći na slavu božju i na veliku korist onoga pučanstva.«[77]

Početkom svibnja 1896. misionari Miškov i Anđeo Novak[78] počinju sedmi ciklus misija u devet župa Imotskoga dekanata (Svibu, Lovreću, Medovu Docu, Grabovcu, Zagvozdu, Podbablju, Slivnu, Župi i Rašćanima) koje su trajale oko dva mjeseca. Zbog mnoštva naroda koji je sudjelovao u svagdanjim liturgijskim slavljima, misionari su propovijedali više puta na dan kako bi ih svi mogli čuti. Oduševljenje puka bilo je golemo.[79] O tome u *Gospinoj krunici* piše: »Našemu narodu, koji svedjerno trudi se i muči u gladu i žedji, baš kako nigdje, koji ni prosvjete nema, rieč božaj mu je sve. Ona ga diže do Boga, ona ga kriepi i snaži, blaži i upokojava. Stoga naš narod nigda neće zaboraviti na take svoje dobročinitelje.«[80] Narod je ostavljao i najpotrebnije radove »te gladan i žedan po vas dan bi stao kod crkve, samo da duši pokoja nadje«.[81] Budući da su postojeće crkve u spomenutim župama bile premale ili ih pak nije ni bilo, gotovo se sva služba Božja događala na otvorenu prostoru bez obzira je li bila kiša ili sunce.[82] Prema župnim maticama, a kako izvješćuje otac Miškov, u spomenutim je župama bilo 14.100 duša. Svaka je od župa imala vlastitoga župnika, od kojih su trojica bili franjevci, a petorica dijecezanski svećenici. Na kraju pučkih

---

Naime, župnik je na put krenuo konjem, a kako je konj bio nemiran, tako ga je zbacio i još na koncu udario u koljeno. AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Imotski (Runovići), 30. travnja 1894.

[74] Miškov Provincijalu, Imotski (Runovići).

[75] A. M. MIŠKOV, ZAP, 100–108. Čuvši za velik uspjeh pučkih misija u Imotskomu dekanatu, 8. lipnja 1894., dakle neposredno nakon završetka, Biskupski ordinarijat iz Splita pohvaljuje plodonosan rad misionara i zahvaljuje im na strpljivosti i poniznosti tijekom misija.

[76] »Uspjeh poslanstva«, u: *GK*, II (1896.) sv. VIII, 259.

[77] ADSK, MO, Spisi, Biskupski ordinarijat Miškovu, Split, 8. lipnja 1894., br. 1423.

[78] Rođen 23. lipnja 1851. u Starom Gradu na otoku Hvaru. Prve zavjete u Redu položio je 6. siječnja 1870., a za svećenika je zaređen 28. prosinca 1873. Od 1896. do 1920. održao je 31 pučku misiju. Umro je 1940. *Acta Capituli*, Zagreb, 1942., 22; LPD, 18–29.

[79] »Službene Viesti«, *LBSM* (1896.) VII, 56.

[80] Uspjeh poslanstva, 259.

[81] Uspjeh poslanstva, 259.

[82] Službene Viesti, 56. O sakralnim objektima i župnim kućama i Imotskom dekanatu vidi: S. PIPLOVIĆ, Crkve u Dalmatinskoj zagori, 86–90.

misija ustanovljena je Bratovština presvete krunice, i to 17. svibnja u Medovu Docu, 24. svibnja u Grabovcu te 5. srpnja 1896. u Rašćanima.[83]

Dvije godine poslije, odnosno početkom studenoga 1898., o. Miškov i o. Jerko Vlahović[84] molbom splitsko-makarskoga biskupa Franje Nakića započinju osme pučke misije u spomenutoj dijecezi, i to na području Poljičke republike[85] koja je obuhvaćala sedam župa: Žrnovnicu (od 7. do 13. studenoga), Srinjane (od 14. do 20. studenoga), Tugare (od 21. do 27. studenoga), Jesenice (od 5. do 11. prosinca), Podstranu (od 12. do 18. prosinca), Kamen i Stobreč (od 19. do 24. prosinca).[86] Kako izvješćuju misionari, puk je svakodnevno sudjelovao u liturgijskim slavljima i rijetko je tko ostao u kući osim bolesne i nemoćne čeljadi. »Narod je ko na duhovni pir vrvio, po uru i više krševitoga puta svakdano provaljivao da crkvi dodje.«[87] Tijekom misija nastupila je i opća pomirba zavađenoga puka, što je bio snažan duhovni plod misija.[88] Zanimljiva je i činjenica da biskup Nakić nije mogao odoljeti propovjedničkomu zanosu oca Miškova te se i sam u Srinjanama i Jesenicama priključio misionarima i »na veliku svoju utjehu i zadovoljstvo vidio na svoje oči kako je milosrdni Bog blagoslovio neumorni trud i Apoštolsko požrtvovanje poslanika.«[89] Prema izvješću Lista biskupije, u svim mjestima misionari su ustanovili Bratovštinu svete krunice.[90]

Sredinom siječnja 1900. dominikanski propovjednici Miškov i Anđelko Orlandini[91] započinju jednomjesečne pučke misije, devete po redu, u dijelu Makarskoga primorja, u župama Drašnice, Igrane, Podgora, Bast, Baška Voda i Živogošće.[92] Po misionarskomu izvješću, u prve tri župe tijekom obreda sudjelovao je brojni puk koji se također u veliku broju

---

[83] A. M. MIŠKOV, ZAP, 100–108; D. DOMIĆ, Biskupije i Župe; »Sv. Poslanstva u Imotskoj krajini«, u: *GK*, II (1896.) sv. VI, 192; »Još o sv. Poslanstvima u Imotskoj krajini«, u: *GK*, II (1896.) sv. VII, 225; Službene Viesti, 56.

[84] Opći propovjednik, rođen 14. ožujka 1846. u Starom Gradu na otoku Hvaru. Zavjete u Redu propovjednika primio je 2. veljače 1868., a za svećenika je zaređen 18. ožujka 1869. u Dubrovniku. Bavio se spisateljskim radom i autor je nekolicine molitvenih priručnika. Od 1889. do 1918. obavio je 191 pučku misiju. Umro je 6. siječnja 1931. u Splitu. *Acta Capituli*, Zagreb, 1934., 15–16; LPD, 16–28.

[85] Riječ je prostoru između uvira rijeke Cetine u Omišu i rječice Žrnovnice u Stobreču.

[86] »Službene Viesti«, *LBSM* (1898.) XI, 87. Za razliku od Miškovljeve evidencije o pučkim misijama koji spominje župu Kamen kao mjesto održavanja misija, ovdje je spomenuti List ispušta, iako će je u kasnijemu izvješću o održanim misijama spomenuti. LPD, 19.

[87] »Sv. Poslanstva u Poljicima«, u: *GK*, V (1899.) sv. I, 32; *LBSM* (1899) I, 5–6.

[88] Sv. Poslanstva u Poljicima, 32.

[89] »Službene Viesti«, *LBSM* (1899) I, 6; Sv. Poslanstva u Poljicima, 32.

[90] Službene Viesti, 6.

[91] Rođen 10. veljače 1866. u Pučišćima na otoku Braču. Zavjete u Redu propovjednika položio je 10. prosinca 1885., a za svećenika je zaređen 18. kolovoza 1889. Obnašao je različite službe u provinciji od kojih i službu provincijala u razdoblju od 1918. do 1930. Neko je vrijeme bio predavač na dominikanskome učilištu u Dubrovniku. Kao pučki propovjednik od 1898. do 1919. obavio je 92 misije. Ubijen je 22. veljače 1944. u Zagrebu. Z. DŽANKIĆ, *Dominikansko učilište*, 155; LPD, 19–29.

[92] »Službene Viesti«, *LBSM* (1900), II. i III, 23.

ispovjedio. Crkve i župni dvorovi bili su u lošemu stanju.[93] Župna kuća u Bastu bila je »prava pravcata košara«, dočim je crkva bila prilično sređena i od župne kuće dosta udaljena.[94] Baška je Voda ipak bila pitomo mjesto s pristojnom kućom i crkvom. U Živogošću, posljednjoj župi pučkih misija, misionari su bili smješteni u franjevački samostan Sv. križa i u samostanskoj su crkvi slavili svakodnevne obrede. Gotovo su svi župljani sudjelovali u slavlju pučkih misija, ispovjedili se i međusobno izmirili. Premda List biskupije spominje kako su misionari u svim mjestima ustanovili Bratovštinu svete krunice, izvješća dominikanskih propovjednika kažu kako je ona ustanovljena samo u Drašincima, Igranama, Podgori i Baškoj Vodi.[95]

Deseti ciklus pučkih misija održan je samo u jednoj župi Splitsko-makarske biskupije. Riječ je o Zagvozdu u kojemu su misionari 1896. godine održali jedne pučke misije. Misije su počele 23. i završile 30. kolovoza 1908. Predvodili su ih oci Miškov i Vinko Bodlović[96]. Iz Bodlovićeva izvješća saznajemo kako je crkva u Zagvozdu bila premala pa su propovijedali pod vedrim nebom i po velikoj vrućini, no naglašava kako su plodovi bili veliki.[97]

Jedanaestim ciklusom pučkih misija, koje su počele u drugoj polovini siječnja 1909., po drugi put su bile obuhvaćene župe Igrane, Drašnice i Podgora, a po prvi put župa u Tučepima.[98] Misionari Miškov i Bodlović započeli su duhovnu obnovu najprije u Igranama, a nastavili u Drašnicama i Podgori. Za sva spomenuta mjesta Miškov najprije kaže kako su župne kuće bile u lošemu stanju da se jedva u njima moglo živjeti. Kako su misije održavane u siječnju, a zbog snažne bure, u župnim je kućama konstanto bio propuh. No loše vrijeme

---

[93] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Baška Voda, 7. veljače 1900. Zbog vlage i propuha o. Miškov je obolio od ognjice i tri je dana zbog nje odležao u krevetu.

[94] Miškov Provincijalu, Baška Voda, 7. veljače 1900. O kakvu se zapravo mjestu i položaju crkve govori najbolje svjedoče riječi o. Miškova: »Tu smo se morali za 4 dana svaki dan penjati i salaziti: gore to nego 5 puta na Marijan poći: nadodajte neprestanu kišu.«

[95] Miškov Provincijalu, Baška Voda, 7. veljače 1900.; »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, VI (1900.) sv. II, 60; »Iz sv. poslanstva«, u: *GK*, VI (1900.) sv. III, 92–93; Službene Viesti, 23. U razdoblju od sredine siječnja 1909. do sredine veljače 1909. misionari o. Miškov i o. Bodlović održat će druge pučke misije u spomenutim župama. LPD, 24.

[96] Opći propovjednik i misionar, rođen 8. svibnja 1874. u Bolu na Braču. Prve zavjete u Redu položio je 6. lipnja 1890., a za svećenika je zaređen 21. prosinca 1896. Od 1900. do 1942. održao je 318 misija. Umro je 3. listopada 1942. u Korčuli. Catalogus conventuum et fratrum Provinciae Dalmatiae Ordinis fratrum Praedicatorum, Zagreb, 1933., 16; *Acta Capituli*, Sibenici 1947., 17–18; LPD, 21–45 i 165–167.

[97] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Bodlović Provincijalu, Split, 2. rujna 1908. »Službene Viesti«, *LBSM* (1908.) IX, 72. Ovdje valja spomenuti jednu zanimljivost koju je otac Miškov prihvaćajući druge misije u Zagvozdu iznio o. provincijalu. Miškov mu spominje kako je ondje bio prije 12 god. i kako su mu to bile 99. pučke misije po redu, a potom ga podsjeća na događaj iz prvih misija: »Tu sam morao jedne noći, po tami, lizuć po zemlji, uz kršno Bikovo, poći u tražbi jednog okorjelog grešnika, koji se je od preko 30 godina bio odbio od crkve i Boga, i zabio se bio u biokovske vrleti. Nu on me je ipak ugledao, utekao i sakrio se. Boga zna jeli još živ: ako je, ufam da mi ovoga puta uteći neće.« AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Korčula, 10. kolovoza 1908.

[98] LPD, 24; »Sv. Poslanstva«, *LBSM* (1909.) I, 8.

nije moglo utjecati na uspjeh misija. Narod je dolazio u crkvu i pristupao sakramentima.[99] Kako izvješćuje Miškov, svi su se ispovjedili, »osim trojice ili petorice zavedenjaka smodlakovičke stranke, koji su dapače na nas kô psi vrebali da nas u čemu ulove, ali im je badava sve bilo«.[100] Miškov nije koristio propovjedaonicu za odašiljanje političkih ideja nego za navještaj Radosne vijesti. Stoga je u pismu provincijalu napisao kako im je sve bilo uzalud. Nakon završetka misija u prva tri spomenuta mjesta misionari su pješice stigli u Tučepe gdje su otvorili posljednje misije iz devetoga ciklusa na teritoriju Splitsko-makarske biskupije. Uspjeh je bio dobar, a duhovni plod obilan. Misionare nije omelo ni vrijeme, a ni budno osluškivanje pripadnika već spomenute političke opcije.[101]

U župama Poljica, Cista i Lovreć oci Miškov i Bodlović, počekom studenoga 1910., počeli su dvanaesti ciklus pučkih misija na području Splitsko-makarske biskupije.[102] Za razliku od Lovreća, u kojemu je o. Miškov već bio, Poljica i Cista predstavljale su nov izazov njegova pastoralnoga rada. Poljica su rasijana, raštrkana okolo po poljima. Župna je kuća bila relativno obnovljena i prostrana, a crkva mala i nije bila dostatna za vjerni puk koji je u lijepu broju sudjelovao u obredima pučkih misija. Među pukom bilo je i velikih psovača.[103] Župa Cista nalazi se na cesti Sinj – Imotski i dosta je raštrkana. Župna kuća i crkva bile su u dobru stanju te jedno pokraj drugoga. Odaziv je puka bio dobar, a znatan dio njih pristupio je sakramentu ispovijedi.[104] Četrnaest godina nakon prvih o. Miškov se našao i u drugim pučkim misijama u župi Lovreć.[105]

Posljednji, trinaesti ciklus pučkih misija po Splitsko-makarskoj dijecezi za oca Miškova počeo je početkom studenoga 1913. S njim je bio i otac Bodlović. Misijama su bile obuhvaćene župe Slivno-ravno (neretvansko) od 1. do 6./7. studenoga, Opuzen od 8. do 16./17. studenoga, Metković od 17. do 23. studenoga i Sinj od 30. studenoga do 8. prosinca 1913.[106] Za razliku od franjevačke župe u Sinju u kojoj je već prije propovijedao[107], u prve tri

---

[99] ADSK, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Tučepi, 8. veljače 1909.
[100] Miškov Provincijalu, Tučepi, 8. veljače 1909. Što se tiče smodlakovičke stranke, riječ je o Stranci prava koju je neko vrijeme predvodio dr. Josip Smodlaka.
[101] Miškov Provincijalu, Tučepi, 8. veljače 1909.
[102] Prve pučke misije u Cisti održali su dominikanci Jacint Domić i Dominik Domić krajem svibnja 1901. i u Poljicima sredinom svibnja 1902. U Lovreću su pak prve pučke misije održali o. Miškov i o. Novak, i to početkom svibnja 1896. LPD, 18, 21 i 22.
[103] LPD, 26; ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Osobne bilješke, 1911.; http://podbablje.hr/portal/vjera/upa-poljica/266-upa-poljica-postanak-i-razvoj, posjet 12. veljače 2011.
[104] A. M. MIŠKOV, Osobne bilješke.
[105] A. M. MIŠKOV, Osobne bilješke. http://www.lovrec.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=11, posjet 12. veljače 2011.
[106] LPD, 27; ADSK, MO, Spisi, Biskupski ordinarijat Miškovu, Split, 9. listopada 1913.; »Sv. Poslanstva«, *LBSM* (1913.) XI, 92.
[107] Miškov u Sinju kao korizmeni propovjednik. AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Sinj, 25. i 26. veljače 1902.; AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Sinj, 22. ožujka 1902.

spomenute župe bio je prvi put. Iako sam nastojao prikupiti cjelovitije izvješće o njima, u tome nisam uspio. Naime, List biskupije donosi samo program misija, kao i drugi izvori koje sam konzultirao. Stoga se o tome kakav je bio uspjeh misija u spomenutim župama može pretpostaviti na temelju svih održanih misija po Splitsko-makarskoj biskupiji, u kojima je duhovni plod bio obilat.[108]

b) Porečka i pulska biskupija

Nije trebalo dugo čekati da se glas o vrijednim i pobožnim misionarima Reda propovjednika proširi i izvan granica Dalmacije, u Istru. Na poziv mons. Ivana Glavine (1878.–1882.), biskupa porečko-pulskoga, Miškov u rujnu 1881., odmah nakon prvih održanih misija u Lukšiću, s još četvoricom dominikanaca odlazi u Istru. Kako je onamo trebalo propovijedati na talijanskomu i hrvatskom, Miškov se s o. Ipšićem opredijelio za hrvatski i to u župama Premantura, Kanfanar, Sanvinčent, Jurišić, Filipan i Krnica. Misije su završile 6. studenoga 1881.[109] Pučke misije uvijek detektiraju stvarno stanje religiozne, nacionalne i socijalne dimenzije pojedine župe.

Rezimirajući prvo iskustvo misija u Istri, Miškov ističe kako nije bilo velika odaziva puka, osobito u Sanvinčentu. Također napominje kako je u njemu bilo dosta razbojnika i lopova kao i u Jurišiću za koje Miškov veli kako je to »misto posve razpušteno, to su ti svi lupeži i razbojnici.«[110] No ipak je riječ Božja dotaknula njihovo srce, ganula ih i potaknula na ispovijedanje. Zanimljivo je iskustvo iz Krnice. Tamošnji župnik, Slovenac Julion Guthi, najprije nije htio primiti oca Miškova i njegova kolegu da bi konačno popustio uvjerivši se kako nije riječ o isusovcima, koje tamošnji puk iz nekoga razloga nije volio. Spoznavši da se radi o nekim novim redovnicima, puk se toliko zaljubio u njih da ih je jedva pustio iz župe.[111] Najveći odziv puka dogodio se je u Premanturi, a kako ističe Miškov: »Nerado onaj dobar narod od nas se razastane, a onaj Župnik nehtize nas nikako odpustiti.«[112] Unatoč predrasudama, lopovima i razbojnicima, o. Miškov i o. Ipšić bili su dobro prihvaćeni i na

[108] Dominikanski misionari o. Novak i o. Belić krajem listopada 1919. nastavljaju s misijama u Biskupiji splitsko-makarskoj. LPD, 28.
[109] *Zgodopisje*, 14–15; LPD, 15.
[110] *Zgodopisje*, 14.
[111] *Zgodopisje*, 14–15; AHDP, Spisi, 1879-80-81-82. i 1883-84-85., Miškov Provincijalu, Filipan, 24. listopada 1881.
[112] AHDP, Spisi, 1879-80-81-82. i 1883-84-85., Miškov Provincijalu, Kanfanar, 4. listopada 1881.

kraju bili zadovoljni postignutim rezultatom misija.[113] Ovo su bile prve i jedine pučke misije koje je otac Miškov održao u Porečko-pulskoj biskupiji.

c) Dubrovačka biskupija

Na poticaj splitsko-makarskoga biskupa Kalođere oci Miškov i Antonin Pisturić[114] održat će prvi ciklus pučkih misija u Dubrovačkoj biskupiji, točnije u Blatu na Korčuli, biskupovu rodnomu mjestu. Dubrovačkom je dijecezom upravljao biskup Mato Vodopić do 1894., a poslije njega na biskupsku je stolicu došao biskup Josip Marčelić (1894.–1928.).

Prvi ciklus pučkih misija u Biskupiji dubrovačkoj počeo je u Blatu na Korčuli. Misije su otvorene 29. travnja, a završile 7. svibnja 1882. Prigodom otvaranja misija u crkvi je bilo mnoštvo naroda, a tako je ostalo do kraja. Kako izvješćuje Miškov, u Blatu je živjelo 4.200 stanovnika. Što se tiče propovijedanja, redovito je bilo dvaput na dan, no pojedinim danima i više. Takav je slučaj bio i s ispovijedanjem.[115]

Lumbarda na Korčuli druga je i jedina župa drugoga ciklusa misija. Misije su počele 18. travnja 1883., a predvodili su ih oci Miškov i Ipšić. Župnikom je bio Antun Buntjelić. Po Miškovljevu izvješću, u Lumbardi bijaše »velika korist i sjajan uspitak«.[116]

U trećemu ciklusu misija našle su se dvije pelješke župe: Trpanj i Janjina. Misije su počele 10. siječnja u Trpnju[117], a završile 24. siječnja 1897. u Janjini.[118] Oci Miškov i Novak polučili su znatan uspjeh svakodnevno propovijedajući po nekoliko puta i ispovijedajući. Odziv je puka bio besprijekoran i na zadovoljstvo mjesnih župnika Đure Lanevea i Nike Buntjelića. Vjernici obiju župu »neće dugo zaboraviti na one liepe dane, kad ih je Bog onako

---

[113] Miškov Provincijalu, Kanfanar, 4. listopada 1881.; AHDP, Spisi, 1879-80-81-82. i 1883-84-85., Miškov Provincijalu, Filipan, 24. i 26. listopada 1881.

[114] Opći propovjednik i pučki misionar, rođen 11. travnja 1850. u Kaštel Novom pokraj Trogira. Prve zavjete u Redu položio je 2. veljače 1868., a za svećenika je zaređen 14. prosinca 1872. u Splitu. Od 1882. do 1911. obavio je 9 pučkih misija. Umro je 4. prosinca 1911. *Acta Capituli*, Spalati 1902., 60; *Acta Capituli*, Ragusii 1914., 9–11; AHDP, LPD, 15–27.

[115] *Zgodopisje*, 15; AHDP, Spisi, 1879-80-81-82. i 1883-84-85., Miškov Provincijalu, Blato, 1. svibnja 1882.; LPD, 15–27.

[116] *Zgodopisje*, 19.

[117] »U subotu (…) poslije podne prispješe Oci Poslanici u ovu varoš pričekani od vlmž: g. Načelnika s Općinskim upraviteljstvom, te mnogijem narodom sa dušobrižnikom i crkovinstvom, praćeni tako dogjoše do župnog stana gdje se odmoriše. Sutradan u 9 ½ počeše sv. poslanstva. Crkva bijaše dupkom puna. Poslje predaje križa, uzagje O. Miškov na propovjedaonicu usadi Križ te pristavi sebe i svoga druga. I obični motritelj preko tog kratkog govora mogao je opaziti da će biti obilnog ploda. Ona živa riječ iz srca rečena doprije do srca zanese, usplanti, ražeže.« Nadalje upravitelj župe spominje kako se »nije niko našao, a da se nije u sv. ispovijesti od grijeha očistio i kruhom se angjesoksim nahranio«, a »mir i ljubav zavlada te niko ni najmanje srdžbe na iskrnjega svoga nema«. ADSK, MO, Spisi, Osvrt upravitelja župe na pučke misije, Trpanj, 19. siječnja 1897.

[118] A. M. MIŠKOV, ZAP, 119–120; LPD, 18.

milostivo s neba pogledao«.[119] Gotovo se cijela župna zajednica ispovjedila, a kako piše otac Miškov: »Nismo ni dvojice u zavadi ostavili.«[120] Opraštajući se s misionarima uz riječi zahvale, vjernici su na rastanku pustili koju suzu iz očiju.[121]

Četvrti ciklus pučkih misija na teritoriju Biskupije dubrovačke započeo je početkom siječnja 1899. U misijama je uz oca Miškova bio o. Vlahović.[122] Žrnovo na otoku Korčuli bila je prva misionarska destinacija. »Puk vrvi ko mravinjak, sluša ko zapanjen…«, piše otac Miškov o žrnovskim misijama.[123] Uspjeh je bio sjajan, samo što je Miškov zbog vlage u sakristiji u kojoj je ispovijedao obolio od ognjice.[124] Što se tiče Lastova, misije su »krasno ispale, plod je bio velik, oduševljenje se po lemuzini poznaje«, ističe Miškov.[125] Zbog obveza koje je imao o. Vlahović, Miškovu se u Pupnatu na otoku Korčuli pridružio o. Dominik Domić[126] koji je održao dvije propovijedi i pomagao u ispovijedanju. U Pupnatu je uspjeh bio dobar, a puk je pobožno sudjelovao u liturgijskim slavljima.[127] Na kraju misija na Lastovu i Pupnatu o. Miškov ustanovio je Bratovštinu svete krunice.[128]

Župe Slano, Ponikve na otoku Pelješcu, Veliki Ston te Vela Luka i Blato na otoku Korčuli bile su obuhvaćene petim ciklusom pučkih misija koje su predvodili oci Miškov i Vlahović. Misije koje su započele sredinom rujna 1899. u Slanom nastavljene su u Ponikavama i dobro su uspjele. Nakon završetka misija u spomenutim župama misionari su, uzjahavši mazge, krenuli u Veliki Ston.[129] U Veloj Luci bio je dobar odaziv puka, a po prosudbi misionara i zadovoljavajući uspjeh. To se najviše očitovalo u sakramentu ispovijedi.

---

[119] »Sv. Poslanstva u Trpnju i u Janjini«, u: *GK*, III (1897.) sv. II, 61.
[120] AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Split, 2. veljače 1897.
[121] Sv. Poslanstva u Trpnju i u Janjini, 61.
[122] LPD, 19.
[123] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Žrnovo, siječnja 1899.
[124] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Lastovo, 16. siječnja 1899.
[125] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Pupnat, 27. siječnja 1899.
[126] Rođen 15. rujna 1873. u Slatinama na otoku Čiovu. Prve zavjete u Redu položio je 25. veljače 1890., a za svećenika je zaređen 26. travnja 1896. Uz misionarsku djelatnost vršio je različite službe u Provinciji. Umro je 28. prosinca 1964. u Starome Gradu na Hvaru. U rukopisu je ostavo vrijedno djelo *Misije i nuzgredne bilješke od godine 1901. pa naprijed sa raznim vođama i sa raznim drugovima*. Prijepis Domićeva originalnoga rukopisa učinio je A. Pavlović, a pohranjen je u Arhivu Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu. Što se tiče rukopisa, Krasić u svojemu djelu *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498.–1998*., 84. bilj., 124, navodi kako se on čuva u samostanu sv. Nikole u Korčuli. Budući da sam htio doći do originala, pitao sam redovnike spomenutoga samostana o Domićevu rukopisu, no njima on nije poznat. Tako autoru ovih redaka nije poznato gdje se Domićeva bilježnica stvarno nalazi. Od 1899. do srpnja 1940. obavio je preko 300 pučkih misija. Iako D. Domić u svojemu misionarskom dnevniku navodi kako je prve misije održao s J. Domićem 1901., nije točno. Naime, tijekom misija u Pupnatu na Korčuli 1899., zbog obveza o. Vlahovića, Miškovu se pridružio o. D. Domić tako da je to bilo njegovo prvo misionarsko iskustvo.»† Dominik Domić«, *VHDP* V (1968.) 12, dodatak, 5–6. O misijama u Pupnatu: Miškov Provincijalu, Pupnat, 27. siječnja 1899.
[127] Miškov Provincijalu, Pupnat, 27. siječnja 1899.
[128] »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, V (1899.) sv. II, 59.
[129] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Dubrovnik, 11. rujna 1899., AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Ston, 27. rujna 1899. Zanimljivo da o. Miškov katkada daje cjelovitija izvješća s mnogo različitih detalja o župi i dr., a katkada samo navodi početak misija ili pak izvještava o nekomu manje važnu događaju.

Naime, zbog velika interesa mnogi nisu došli na red, unatoč činjenici što su osmorica ispovjednika ispovijedala četiri dana, i to od jutra do mraka.[130] U Blatu je bilo oduševljenje. Već na otvaranju misija »silesija je naroda navrvila, crkva premalena, to je sve sbijeno ko u šipku«.[131] U Blato su došli iz susjednih župa, tako se skupilo oko 6.000 duša. Silno je mnoštvo naroda stvorilo veliku gužvu, osobito kod ispovijedanja, a dobar dio puka ostao je uskraćen za sakrament ispovijedi.[132] U ovomu ciklusu pučkih misija o. Miškov ustanovio je Bratovštinu presvete krunice u župi Ponikve i Velikom Stonu.[133]

Od sredine lipnja do prve polovice srpnja 1900. održan je šesti ciklus pučkih misija na teritoriju Dubrovačke biskupije. Misijama su bile obuhvaćene župe dubrovačkoga primorja Kliševo, Doli i Banići te župa Koločep na otoku Koločepu. Duhovna je obnova započela na otoku Koločepu. Završivši, misionari su se brodom prevezli do Orašca, a potom su se pješice po jaku suncu uputili u Kliševo, brdsko naselje nadomak granice s Bosnom i Hercegovinom.[134] Dana 17. lipnja u 17 sati, uz nazočnost kliševskoga župnika Nike Zlovečere, misionari su otvorili i započeli pučke misije. Tijekom misija u Kliševu je ustanovljena i kruničarska bratovština. O. Miškov i o. Orlandini još su održali misije u Dolima i Banićima. Prema izvješću svugdje je bilo izvrsna uspjeha.[135] *Dux Verbi* – o. Miškov, osim svojega umora i Orlandinijeve reume, ne spominje druge značajnije detalje iz ovoga ciklusa misija.[136]

U razdoblju od kraja svibnja do sredine srpnja 1901. dubrovačka dijeceza opet je središtem pučkih misija koje su održali Miškov, Vlahović i Orlandini. Sedmim su ciklusom bili obuhvaćeni Dubrovnik, Kuna (poluotok Pelješac), Vrućica (poluotok Pelješac), Orebić, Babino Polje (otok Mljet), Blato (otok Korčula) i Goveđari (otok Mljet). Misionari su počeli u Dubrovniku 25. svibnja, u stolnoj crkvi.[137] Trećega dana misija o. Miškov izvješćuje

---

[130] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Blato, 24. listopada 1899.
[131] Miškov Provincijalu, Blato, 24. listopada 1899.
[132] Miškov Provincijalu, Blato, 24. listopada 1899. Uspjeh misija često je ovisio o pripremi mjesta, općine i grada za njih. Tako je općinska vlast u Blatu uoči održanja misija uputila javni proglas puku u kojemu ga moli da se uzdrži od prepirki, zabava i sl. Također je vlasnicima gostionica i trgovina preporučeno da ih zatvore u vrijeme liturgijskih slavlja. ADSK, MO, Spisi, Prijepis proglasa, Blato, 23. listopada 1899., br. 1433.
[133] »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, V (1899.), sv. X, 318.
[134] Miškov kaže kako se »umorio ko pâs«. AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Kliševo, 18. lipnja 1900.
[135] »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, VI (1900.), sv. VII, 220.
[136] Miškov Provincijalu, Kliševo, 18. lipnja 1900.
[137] Miškov je počeo ovako: »U ime onoga Boga koji nas svih je stvorio i u kojeg svi vjerujemo. U ime onoga Isukrsta koji nas je svih odkupio i spasio, i koji mene i moje drugove k Vama danas šalje. U ime Utješitelja onog Duha koji nas je svih posvetio, i pod čijom sjenom mi danas naše ap(ostolsko) djelovanje počimljemo. Ja vam se evo slavni dubročvani, gospodo čestita, braćo poljubljena, ja Vam se predstavljam: ter Vas nanovo u ime Božje pozdravljam i velim Vam: Hv(aljen) jezus i Maria!... Nemoj te dolaziti iz same i puke znatiželjenosti, a još manje iz kakove popriečne svrhe, da valjda sudite ili ocinivate Rieči Božje. Spomenuta moja gospodo, da smo mi amo došli, samo i jedino Riči Božje pripovjedati, iz duše u dušu progovarati, srdce u srdce izlivati; nismo

provincijala kako još nema ozbiljnijih plodova, iako je mjesni biskup bio zadovoljan do tada postignutim. No ni Miškov nije gubio nadu u uspjeh misija, ipak naglasivši kako »se plod počima u poslanstvima pojavljivati treći ili četvrti dana, barem po selima, gdje imade više vjere, pošto je pravo reko ko je reko: *Da je selo skromno djevojče, a da je naprotiv grad bezočna bl…*«.[138] Nakon završetka misija u *gradu* Miškov nije bio posve zadovoljan konačnim uspjehom jer »nije bilo one seoske bučnosti ni vreve ni stiske, navlastito visoka mužka aristokracija briljirala je svojom odsutnošću, ali u gradu smo, pa je tako«, naglašava Miškov.[139] Misije su nastavljene na poluotoku Pelješcu, otoku Mljetu i Blatu na Korčuli. Dolaskom na Mljet o. Orlandini se razbolio tako da je nastavak misija preuzeo sam o. Miškov. Zanimljivo je da Miškov u pismu što ga je uputio provincijalu s Mljeta uglavnom govori o bolesti oca Orlandinija, a gotovo nimalo o tijeku misija. Zapravo, Miškovljevo pismo pruža uvid u razne teškoće s kojima su se susretali misionari, a isto tako govori o uvjetima života ljudi u pojedinim sredinama.[140]

Posljednje pučke misije, osme po redu u Dubrovačkoj dijecezi što ih je predvodio otac Miškov, započele su 13. listopada 1902. u Vignju na poluotoku Pelješcu. Šestodnevne su misije polučile lijep uspjeh na zadovoljstvo puka, župnika i misionara.[141]

d) Hvarska biskupija

Duhovna obnova u Hvarskoj biskupiji pod vodstvom oca Miškova započela je za vrijeme biskupovanja mons. Andrije Illića (Ilić, Ilijić) (1876.–1887.).

Prva župa na misionarskoj karti bila je bolska, koju su vodili oci dominikanci, dok je župnikom bio o. Alfons Petrinčić. Misije su otvorene 15., a završile su 24. prosinca 1882. U Matici kršteni bilo je upisano 2.300 duša.[142] Kako izvještava o. Miškov, bilo je velika uspjeha i duhovne korist, koja se odmah u puku prepoznala. Miškov ne propušta pohvaliti župnikov rad u tada samostanskoj župi. Pjevanje Gospinih litanija i mnogi drugi obredi bili su na hrvatskome jeziku. No ove pučke misije, kao i uporaba hrvatskoga jezika u obrednim

---

došli sladkiše dieliti, već smo došli kruh evangjelski drobiti.« ADSK, MO, A. M. MIŠKOV, Govori, Uvod u ss. posl. u Dubrovniku, 1901., 1–2.

[138] AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Dubrovnik, 28. svibnja 1901.

[139] AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Dubrovnik, 4. lipnja 1901.

[140] Kako bi okrijepili bolesnoga Orlandinija, mjesni svećenik i o. Miškov potražili su mlijeka po kućama i jedva da su u tri tora pomuzli jednu i pol litru mlijeka. Mesa također nije bilo, kao ni voća. AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Jezero na Mljetu, 20. srpnja 1901.

[141] »Naši misijonari«, u: *GK*, VIII (1902.) sv. XI, 350; LPD, 22. Pučke misije u dubrovačkoj dijecezi nastavljene su krajem ožujka 1941. LPD, 168.

[142] A. M. MIŠKOV, ZAP, 20.

slavljima, izazvala je na *megdan* ljute protivnike *hrvatske riči* i uporabe hrvatskoga jezika u liturgiji. Skupinu protivnika činili su jedan bolski liječnik, trgovac iz Staroga Grada i jedan dominikanac. O ratu što su ga urotnici poveli protiv Miškova i Petrinčića, župnika, Miškov piše: »Sipajući pogrdu osobito na me: sgodilo se meni i Petrinčiću, što i Ss. Ćirilu i Metodu, radi jezika, osvadili nas i oklevetali do Rima: sve iredentističko maslo dalmatinskih izroda! Bog im oprostio i pamet prosvitlio.«[143] Premda je Miškov izbjegavao sukobe, u Bolu je ipak pokazao zube i stao u zaštitu župnika. No nije bilo jednostavno jer je ipak na protivničkoj strani imao i jednoga dominikanaca. Uz prve misije održane u Bolu o. Miškov održao je druge početkom svibnja 1897. i treće krajem lipnja 1909. U drugim bolskim misijama s Miškovom je bio otac Novak, a u trećim otac Bodlović. Boljani su voljeli dominikanske propovjednike, stoga i ne čudi njihov treći dolazak u Bol. Dominikance su doživljavali kao svoje pa je i njihovo sudjelovanje u liturgijskim obredima tijekom pučkih misija bilo izvanredno. O bolskim misijama Miškov kaže: »plod obilat i uzoran. Boljani blagoslivlju čas kad ih doživiše.«[144]

Bračke župe Sumartin, Novo Selo i Selca, u razdoblju od 19. listopada do 9. studenoga 1884. godine, našle su se u drugomu ciklusu pučkih misija što su ih predvodili misionari Miškov i Franetović. Misije su počele u Sumartinu[145] za župnikovanja o. Veže i nastavljene 27. listopada u Novome Selu[146]. Za dva prvospomenuta mjesta o. Miškov ističe kako je polučen sjajan plod. U oba je mjesta otac Miškov ustanovio Bratovštinu svete krunice.[147] Za razliku od dva prethodno spomenuta mjesta, u Selcima je bilo dosta živo. Ta činjenica nimalo ne čudi kada se zna da je u njemu bilo jedno od uporišta narodnoga preporoda u Dalmaciji s predstavnikom Tomom Didolićem mlađim, zastupnikom u Dalmatinskome saboru od 1883. do 1896. Misije u Selcima počele su 31. listopada i trajale do 9. studenoga 1884. Župnikom je bio Marko Margetić. Sadržajne propovijedi o grijehu i obraćenju dotaknule se mnoga srca okupljenoga puka. Sve je to rezultiralo obraćenjem i ozakonjenjem braka tri para javnih

---

[143] *Zgodopisje*, 17.

[144] »Sv. Poslanstva na Bolu«, u: *GK*, III (1897.) sv. VI, 190. AHDP, LPD, 18 i 25.

[145] Župa je ustanovljena sredinom XV. stoljeća, a vode je oci franjevci. Na temeljima stare župne crkve od 1911. do 1913. građena je i podignuta nova crkva. *Shematizam hvarske biskupije*, Posvećeno o. biskupu i ordinariju mons. Celestinu Bezmalinoviću prigodom 20-te godišnjice biskupskog posvećenja 1956–1976., 105. Shematizam je izdao biskupski ordinarijat i umnožio na vlastitomu ciklostilu.

[146] Župa koja je do 1849. bila samostalna pripojena je župi u Selcima u juridičkome smislu. To je trajalo do 1970. kada Novo Selo postaje župa. Župna crkva sagrađena je 1894., uz nju je bila prilijepljena župna kuća. *Shematizam hvarske biskupije*, 92.

[147] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe. Premda donosi podatke o drugoj bratovštini u župi, *Shematizam hvarske biskupije* ne spominje Bratovštinu svete krunice.

službenika. Misionare su Selčani i župnik ispratili svečano i ljubazno.[148] Na završetku misija, 9. studenoga 1884., Miškov je ustanovio Bratovštinu presvetoga ružarija.[149]

Novim ciklusom pučkih misija obuhvaćene su bile četiri župe hvarskoga dekanata: Sućuraj, Poljica, Jelsa i Vrboska. Misije su počele 12. studenoga u Sućuraju, a završile 16. prosinca 1900. u Vrboskoj.[150] Biskupijom je upravljao mons. Fulgencije Carev (1888.–1901.).[151] Za uspjeh misija od velika je značenja bilo na vrijeme obavijestiti puk o terminu održanja kako bi mogao doći i sudjelovati u obrednim slavljima. Treba imati na umu da su pojedine župe bile toliko raštrkane na različite strane, a da su prijevozna sredstva činili barka, mazga, konj i najčešće višesatno pješačenje pa stoga nije bilo jednostavno doći do župne crkve. U Sućuraju[152] mjesni se župnik potrudio tijekom tri nedjelje obavještavati puk o terminu pučkih misija i tumačiti mu njihovu svrhu. Pozivajući ih na sudjelovanje, župnik je istaknuo kako dolaze misionari »roda našega, koji, poznajuć ćud, mahne, vrline naroda, najuspješnije na njega djeluju; a koji, poznajuć dobro i svestrano jezik naroda.«[153] Zahvaljujući dobroj pripremi, odziv naroda bio je fantastičan.

Duhovna je obnova bila dobra, no kako ističe Miškov, »bilo je krševa, ali hv(ala) Bogu, sve se izravnalo«.[154] Pod kreševima Miškov misli na one koji se nisu godinama ispovjedili, no ipak naglašava kako je Božja riječ dotaknula njihovo srce. Stoga je uspjeh u Sućuraju bio »sjajan, vanredan i neočekivan«.[155] Nakon propovijedi o pomirenju između ljudi, izišavši iz crkve, »nastala odmah pred Crkvom jagma tko da prvi zaleti se i neprijatelja izljubi«.[156] Rastanak i ispraćaj misionara prema luci, gdje su trebali sačekati parobrod, bio je prožet snažnim emocijama »da ga se opisat neda. Reći ću samo, da neostade oko suho – a dosta ih, kojim suze uprav lievahu«.[157] Posljednjega dana misija ustanovljena je Bratovština svete krunice.[158] Za misije u Poljicima Miškov veli kako su bile »prave misije kao *inter*

---

[148] *Zgodopisje*, 20. LPD, 16.
[149] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[150] LPD, 21.
[151] Zanimljivo je kako otac Miškov izvješćuje o bolesti biskupa Careva: »Prisvitli Biskup Carev, providjen Svetotajstvima umirućih, na Gospu Začeća imao je umrieti, kad tamo od onoga dana sve to bolje, nestalo ognjice, a i snage mu se oporavljaju. Pomogla ga je bl. Gospa, a valjda i molitve što se za nj Bogu dižu.« AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Vrboska, 11. prosinca 1900.
[152] Župa je ustanovljena tridesetih godina XVI. stoljeća. Od 1967. župu vode oci franjevci. Crkva u kojoj se i danas slavi liturgija sagrađena je 1897., dok je prostor bivšega augustinskoga samostana služio za stanovanje i koji je obnovljen osamdesetih godina XX. stoljeća. *Shematizam hvarske biskupije*, 57–58.
[153] »Sv. Poslanstvo u Sućurju na Hvaru«, u: *GK*, VI (1900.) sv. XII, 378.
[154] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Stari Grad na Hvaru, 27. studenoga 1900.
[155] Sv. Poslanstvo u Sućurju na Hvaru, 378.
[156] Sv. Poslanstvo u Sućurju na Hvaru, 378.
[157] Sv. Poslanstvo u Sućurju na Hvaru, 379.
[158] Sv. Poslanstvo u Sućurju na Hvaru, 379.

infideles, mi bili i župnici i poslanici.«[159] Što se tiče Poljica, o. Miškov detaljno izvješćuje o župnoj kući i crkvi.[160] Kako napominje, župna je kuća bila trošna tako da je u njoj puhalo danju i noću sa svih strana dok su oni (misionari) spavali na goloj slami i pokrivali se biljcem koji je bio pun raznih buha. Što se tiče crkve, misionari su nekako izdržali, no plodovi misija bili su dobri.[161] Završivši misije u Poljicima, misionari su uzjahali konje i krenuli na 15 km dug put prema Jelsi. U nedjelju 2. prosinca 1900. bilo je svečano otvorenje pučkih misija i predaja križa. Misije su trajale do 9. prosinca 1900., a što se tiče ukupnoga dojma, Miškov veli: »Mi smo sretno u Jelsi prošli, uspjeh bio sjajan, pučanstvo se uzorno odazvalo, ali su protestanti[162] ostali ono što i jesu, vragu iza zuba.«[163] Župa je ustanovljena početkom XVII. stoljeća.[164] Posljednje misionarsko odredište o. Miškova i o. Vlahovića na otoku Hvaru u ovomu ciklusu misija bila je župa Vrboska. Župna je crkva svoj današnji izgled dobila u XVIII. stoljeću.[165] Misije su počele 10., a završile 16. prosinca 1900.[166] Što se tiče Bratovštine svete krunice, ona je ustanovljena 1620., a obnovljena početkom lipnja 1954.[167]

U Visu i Komiži, župama Viškoga dekanata, od 21. travnja do 5. svibnja 1901. pučke misije održali si oci Miškov, Vlahović i Bodlović.[168] Slanje trojice misionara na otok Vis bilo je s razlogom. Naime, zbog udaljenosti otoka Visa od kopna i nemogućnosti pomoći drugih svećenika kod ispovijedanja jedini je način bilo slanje trojice misionara koji bi mogli ispuniti zadaću do kraja. Kada se zna, a to pokazuje iskustvo pučkih misija, da se narod najviše ispovijeda kod svećenika sa *strane* ili pak misionara, potrebno je bilo izići ljudima u susret i pomoći na putu obraćenja. Slanje trojice misionara pokazalo se dobrim potezom. Svi koji su se željeli ispovjediti imali su za to prigodu, a misije završile »sretno i blagoslovno.«[169] Što se tiče Bratovštine svete krunice, ona je bila ustanovljena u obje spomenute župe puno prije ovih pučkih misija, zaboravljene i kasnije obnovljene.[170]

---

[159] Miškov Provincijalu, Stari Grad na otoku Hvaru, 27. studenoga 1900.
[160] O uspostavi župe vidi: *Shematizam hvarske biskupije*, 53.
[161] Miškov Provincijalu, Stari Grad na otoku Hvaru, 27. studenoga 1900.
[162] Miškov ovdje misli na one koji se nisu odazvali, odnosno one koji su na sve načine bojkotirali pučke misije i druge poticali da u njima ne sudjeluju.
[163] Miškov Provincijalu, Vrboska, 11. prosinca 1900.
[164] Iscrpnije o župi, sakralnim objektima donosi *Shematizam hvarske biskupije*, 44–47.
[165] *Shematizam hvarske biskupije*, 65.
[166] Miškov Provincijalu, Vrboska, 11. prosinca 1900.
[167] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe. Bratovštinu spominje i *Shematizam hvarske biskupije*, 65.
[168] Što se tiče termina pučkih misija na otoku Visu, molbom mons. Careva, biskupa, one su trebale uslijediti puno ranije, u mjesecu siječnju, i biti otvorene na svetkovinu Tri kralja. Na taj su se način htjele izbjeći poklade jer na Visu rano počinju zabave i *pokladne ludorije*, a to je bila ujedno i želja mjesnih župnika. Iako se to nije ostvarilo, iz spomenutoga se vidi koliko se vodilo računa o mjesnim prilikama pojedinoga mjesta kako bi plod pučkih misija bio što uspješniji. Miškov Provincijalu, Vrboska, 11. prosinca 1900.; LPD, 21.
[169] »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, VII (1901.) sv. V, 157.
[170] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.

Novi ciklus pučkih misija u Hvarskoj dijecezi događa se u razdoblju tijekom kojega biskupijom upravlja biskup Jordan Zaninović (1903.–1917.). Misije su počele u Hvaru, na petu korizmenu nedjelju (Glušnu), i završile na Cvjetnicu, 26. ožujka 1904. Misionari Miškov i Orlandini svakodnevno su propovijedali i ispovijedali u katedralnoj crkvi. »Uspjeh je bio velik, Bogu na slavu!«[171]

U razdoblju od 20. do 26. lipnja 1908. misionari Miškov i J. Domić održali su novi, šestodnevni ciklus pučkih misija u župi Supetar na Braču.[172] Župna je crkva izgrađena četrdesetih godina XVIII. stoljeća, a svoj konačni izgled dobiva 1882. Župnikom je bio Luka Papafava, koji je kasnije postao hvarskim biskupom.[173] Bratovština svete krunice osnovana je 1752. i obnavljana je nekoliko puta, posljednji put početkom listopada 1954.[174]

U svibnju 1909. održan je novi ciklus pučkih misija u Biskupiji hvarskoj, obuhvativši župe: Stivan (Sutivan), Mirce, Postire, Pučišće, Sumartin i Bol.[175] Ovaj se ciklus misija sastojao od tri skupine propovjednika. Razlog je tome najavljena biskupova vizitacija dijeceze pa je biskup Zaninović htio prije pohoda obnoviti i učvrstiti vjeru u puku.[176] S Miškovom u misijama bio je o. Bodlović.[177] S obzirom na doneseni popis župa, treba spomenuti kako je Miškov s biskupom prethodno dogovorio malo drukčiji raspored misija po župama. No uoči samoga početka Miškov je primio pismo iz Biskupskoga ordinarijata u kojemu biskup mijenja program i ističe prioritetne župe u kojima se trebaju održati misije. Na prvo mjesto stavlja župu Sutivan, naglašavajući kako su joj od velike potrebe misionari jer u njoj »imade dosta vjerskog nehajstva«. Dakle, po biskupovoj želji, umjesto župe Splitska na otoku Braču uvrštena je župa Sutivan jer, kako piše u pismu, muški u Splitskoj ionako su zaokupljeni ribarenjem i drugim radovima u polju pa zbog toga malo tko da bi došao u crkvu.[178] Iz pisma je razvidno kako se vodilo računa o mnogo čemu u župama, što je bilo od velike važnosti za uspjeh misija. Miškov i njegov redovnički kolega počeli su s misijama 10. svibnja u Sutivanu i završili ih 27. lipnja u Bolu na Braču.[179] Ujedno su ovo bile druge po redu misije u župi

---

[171] »Sv. Poslanstva na Hvaru«, u: *GK*, X (1904.) 4, 127; LPD, 23.
[172] LPD, 24.
[173] *Shematizam hvarske biskupije*, 107–108.
[174] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe. *Shematizam hvarske biskupije* iz 1904. spominje simbole koji podsjećaju na postojanje Bratovštine presvetoga ružarija, no naglašava kako nije aktivna. *Shematizam hvarske biskupije*, 108.
[175] LPD, 25.
[176] »Evo me od jučer na Hvaru kod biskupa. On me je isti pozvao, da dogovorno uredimo toli željena poslanstva. On kani ovoga ljeta čitav Brač kanonički pohoditi, pa želi da se sv. poslanstva obave po svim mjestima tako da bi on uzastopce sliedio stope poslanika.« AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Hvar, 19. travnja 1909.
[177] ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Sv. Poslanstva na Braču, 1909.
[178] ADSK, MO, Spisi, Biskupski ordinarijat Miškovu, Hvar, 29. travnja 1909.
[179] LPD, 25.

Sumartin i treće u župi Bol.[180] Što se tiče sakralnih objekata u spomenutim župama, oni su bili u dobru stanju.[181] Kako je u pismu iz Ordinarijata istaknuto, ne samo da je u Sutivanu vladalo »vjersko nehajstvo«, nego u većini župa Hvarske biskupije.[182] Razlog za to može se tražiti u udaljenim crkvama, prezauzetošću puka s poljskim i dr. radovima i nedovoljno angažiranim svećenicima. Bratovština svete krunice već od prije bila je ustanovljena u Bolu, Sumartinu i Pučišćima.[183]

Pet župa Hvarske dijeceze 1910. bilo je na popisu pučkih misionara u novomu ciklusu misija. Po drugi put misionari su održali misije u Pitvama, Vrboskoj, Vrisniku, Vrbnju i Dolu na Hvaru. Misije su započele u prvoj polovici travnja i završile su 22. svibnja u Vrbnju.[184] Od ovdje navedenih župa Miškov je već bio održao jedne misije u Vrboskoj, i to 1900., dočim je u drugim spomenutim držao misije prvi put. U ovomu ciklusu s Miškovom je bio o. Bodlović. Što se tiče Bratovštine svete krunice, ona je već od prije bila ustanovljena u Vrboskoj, Vrbnju i Vrisniku, u kojemu je obnovljena 1954.[185]

Krajem ožujka 1912. otac Miškov održat će samostalno još jedne (druge) pučke misije u katedralnoj crkvi u Hvaru, a u prvoj polovici travnja 1914. održat će treće po redu i posljednje pučke misije uopće u Vrbovskoj na otoku Hvaru.[186]

e) Šibenska biskupija

Na poziv mons. Antuna J. Fosca (1876.–1894.), biskupa šibenskoga, dominikanski redovnici počinju prve pučke misije na teritoriju Šibenske dijeceze. Misije, koje su predvodili oci Miškov i Pisturić, počele su u Zatonu[187] 7. travnja, a završile 15. travnja 1883. Župnikom je bio don Vinko Skarpa. Sadržajnim propovijedima i strpljivim ispovijedima misionari su privukli velik broj župljana, a našlo se tu i vjernika iz okolnih župa. Stoga ni plod nije mogao izostati pa je bilo »velike koristi i lipog uspitka«.[188]

Godine 1898. misionari Miškov i Orlandini održali su druge pučke misije u Šibenskoj dijecezi, kojom je od 1895. upravljao mons. Mate Zannoni, prema sljedećemu redoslijedu

[180] Prve misije u Sumartinu održali su Miškov i Franetović 1884. Što se tiče prvih misija u Bolu, njih su održali Miškov i Ipšić, 1882., a druge Miškov i Novak 1897.
[181] *Shematizam hvarske biskupije*, 86–110.
[182] Biskupski ordinarijat Miškovu, Hvar, 29. travnja 1909.
[183] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[184] LPD, 25.
[185] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[186] LPD, 27.
[187] Nalazi se u sjeverozapadnomu dijelu šibenskoga zaljeva, 10 km od Šibenika.
[188] *Zgodopisje*, 18–19.

mjesta: Vodice, Murter, Betina i Tisno. U Vodicama je devedesetih godina XIX. stoljeća otvorena hrvatska čitaonica sa zadaćom prosvjećivanja stanovništva i promicanja hrvatske nacionalne svijesti. Svoj obol prosvjećivanju, osobito duhovnomu, daju dominikanski propovjednici koji u Vodicama 14. svibnja 1898. započinju pučke misije, a koje su nastavljene u Murteru i Betini[189]. Kako izvješćuje o. Miškov, u spomenutim je mjestima bilo lijepa uspjeha.[190] Upravitelj župe u Vodicama bio je don Antun Suria, u Murteru vlč. Nikola Plančić i u Betini don Grgo Gojanović. Od spomenutih župa Bratovština svete krunice bila je ustanovljena u Murteru 18. studenoga 1892. i u Betini 17. veljače 1878.[191] Što se tiče Tisnoga[192], u njemu su misije počele 30. svibnja, a završile 5. lipnja 1898.[193] Tijekom misija bilo je osobito svečano. Župnik je bio don Ivan Mirić. Misije je puk dobro prihvatio. U liturgijskim su obredima sudjelovali predstavnici općine i škole. Jutarnji su obredi u crkvi počinjali u četiri sata, a navečer bi završavali u pola deset. Sve dane crkva je bila dupkom puna. Potaknuti dirljivim propovijedima o pomirenju gotovo su svi župljani pristupili sakramentu ispovijedi. Na dan ustanovljenja Bratovštine svete krunice bilo je iznimno svečano. Organizirana je velika procesija uzduž morske obale s kipom Bl. Djevice Marije, a sve je bilo popraćeno molitvom i pjesmom. O ovome »će dugo ostati živa uspomena liepi onih dana, kad je Božja milost Tiesno pohodila«.[194]

Od 7. do 26. kolovoza 1900. o. Miškov i o. Jacint Domić održali su pučke misije u mjestu Zlarin na istoimenu otoku, u Primoštenu i Rogoznici.[195] Misije su počele u rodnome mjestu oca Miškova pa je on s osobitim propovjedničkim oduševljenjem i emocijama započeo duhovnu obnovu. Župom je upravljao don Ivan Bjažić. Crkva je bila ispunjena do posljednjega mjesta – *ko šipak*. Tijekom službe u crkvi je vladao mir, a puk je pobožno slušao nadahnute riječi svojega sumještanina.[196] Sakramentu ispovijedi »narod hrlio ko žedan k vrelu vode, a najugledniji zlarinjani bili svakomu prvi odličnim primjerom.«[197] Svi su se međusobno izmirili, a »ljubav, mir i sloga zavladala cielom varoši«.[198] Kako bi stigli sve ispovijedati, misionari su počinjali rano ujutro – čak u tri sata. Tijekom misija, točnije na svetkovinu Velike Gospe, o. Miškov ustanovio je Bratovštinu svete krunice, a na njegov

[189] Mjesto na otoku Murteru.
[190] »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, IV (1898.) sv. VI, 189.
[191] A. M. MIŠKOV, ZAP, 149–151.
[192] Mjesto je smješteno dijelom na Tišnjanskome poluotoku, a dijelom na otoku Murteru.
[193] LPD, 19.
[194] »Bratovština presv. Ružarja i ap. poslovanja u Tiesnomu«, u: *GK*, IV (1898.) sv. VII, 221–223.
[195] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Zlarin, 10. kolovoza 1900. LPD, 20.
[196] Miškov Provincijalu, Zlarin, 10. kolovoza 1900.
[197] »Sv. Poslanstva u Zlarinu, Primoštenu i Rogoznici«, u: *GK*, VI (1900.) sv. IX, 280.
[198] Sv. Poslanstva u Zlarinu, Primoštenu i Rogoznici, 280.

prijedlog Zlarinjani su u župnoj crkvi podigli oltar Gospe od Ružarija s lijepom slikom: Gospe, sv. Dominika i sv. Katarine.[199]

Po završetku misija Zlarinjani su svečano ispratili svoje misionare. Nakon Zlarina uslijedile su misije u Primoštenu za župnikovanja don Nike Tabulova – Truta. U slavlju pučkih misija uz domaće župljane sudjelovao je znatan broj vjernika iz drugih okolnih župa koje su bile udaljene i po nekoliko sati pješačenja po kamenitu i brdovitu terenu. Gotovo svi okupljeni oko župne crkve pristupili su ispovijedi i sakramentu euharistije. Na radost župnika i misionara »zanos i vjersko oduševljenje bilo veliko, utjehe duhovne bile neizrecive«.[200] Vrhunac ovoga ciklusa pučkih misija dogodio se je u Rogoznici.[201] Naime, odziv puka često je ovisio o godišnjemu dobu i poljodjelskim radovima. Kako se ovaj ciklus misija događao u tijeku poljskih radova, nitko nije očekivao veći broj župljana. No dogodilo se suprotno od očekivanoga. Vjerni je puk pristizao sa svih strana pješice, na konjima, čak i lađom preko mora s udaljenih otoka.[202] Na sam dan otvaranja »ko da je Bog s neba pogledao, narod dolazio, hrlio, uprav se gomilao: tu se ne samo ponovile nego i ponarasle duhovne utjehe što su se u Zlarinu i u Primoštenu doživjele.«[203] Sakramentu ispovijedi pristupili su svi, a dogodilo se i opće pomirenje. Slavlju pučkih misija pridružili su se svi predstavnici lokalne zajednice. U ime župnika Dominika Bućića i vjernoga puka, a na završetku misija, riječi zahvale misionarima uputio je student Ercegović.[204]

Grad Šibenik, u kojemu je o. Miškov ostavio neizbrisiv trag na religioznomu i kulturnom području, od 4. do 11. kolovoza 1901. bio je mjestom duhovne obnove.[205] Uz Miškova bio je i o. Vlahović. Pučke su misije održane u stolnoj crkvi sv. Jakova i u varoškoj župnoj crkvi[206] koju je vodio o. Andrija Matutinović. Misionari su propovijedali dvaput, a katkada i triput na dan. Crkva sv. Jakova tijekom misija bila je dupkom puna. Svi su se odazvali pozivu misionara i pristupili sakramentu ispovijedi i euharistije. Uz obilje pastoralnoga rada ni plodovi misija nisu mogli izostati.[207] Ovo su ujedno bile i posljednje pučke misije koje je otac Miškov održao u Šibenskoj biskupiji.

---

[199] Spomenuti kip blagoslovljen je 1. rujna 1901. u crkvi sv. Dominika u Šibeniku. Kip je s dopuštenjem mjesnoga biskupa blagoslovio otac Miškov. Nakon blagoslova kip je u procesiji odnesen do gradske luke odakle je brodom »Krka« prevezen na otok Zlarin gdje je za tu prigodu upriličena velika svečanost. »Prijenos Gospina Kipa u Zlarin«, u: *GK*, VII (1901.) sv. IX, 287–288.
[200] Sv. Poslanstva u Zlarinu, Primoštenu i Rogoznici, 280.
[201] Miškov Provincijalu, Zlarin, 10. kolovoza 1900.
[202] Sv. Poslanstva u Zlarinu, Primoštenu i Rogoznici, 280–281.
[203] Sv. Poslanstva u Zlarinu, Primoštenu i Rogoznici, 280–281.
[204] Sv. Poslanstva u Zlarinu, Primoštenu i Rogoznici, 281.
[205] AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, 1. kolovoza 1901.; LPD, 22.
[206] http://www.stkpula.hr/ofm/st/zupe/sibenik_gospa_van_grada, posjet 16. veljače 2011.
[207] »Sv. Poslanstva u Šibeniku«, u: *GK*, VII (1901.) sv. IX, 282.

f) Bosansko-srijemska biskupija [208]

Dominikanski će propovjednici sustavan pastoralni rad na području nekadašnje Bosansko-srijemske biskupije započeti devedesetih godina XIX. stoljeća dok je biskupijom upravljao biskup Josip Juraj Strossmayer (1849.–1905.). Kako je došlo do toga da dominikanski misionari stupe na područje rane Slavonije doznajemo iz Miškovljevih zabilježaka o susretu sa Strossmayerom u Rimu. Naime, tijekom srpnja 1881., za vrijeme sveslavenskoga hodočašća u Rim, biskup Strossmayer, nakon susreta s Miškovom, kazao mu je: »Sinko, milo mi je što sam te lično upoznao, jer sam od vajkada tvoj sveti Red cienio, a navlastito braću dalamatinske dominikance, koje je Bog za spas hrvatskoga naroda postavio: žalim što Vas nema u mojoj diecezi, ali moja je živa želja da vas ipak dobijem, da vam povjerim uzgoj mog svećeničkog pomladka, i da mi moj puk svetom božjom Riči okriepite; kako svršim moju stolnu crkvu, odmah želim tu svoju želju sprovesti, ufam da će te mi tu želju pomoći izvadjati.«[209]

Nakon rimskoga susreta komunikacija između Strossmayera i Miškova se nastavila, o čemu svjedoče brojna pisma koja su uputili jedan drugome.[210] Njihov susret u Rimu nije bio samo službena karaktera i nije se odnosio samo na pastoralni rad, nego je ujedno bio početak jednoga velikog prijateljstva što će se jasnije vidjeti u daljnjemu dijelu teksta, u prikazu dominikanskih pučkih misija u Strossmayerovoj dijecezi. Premda su Strossmayeru mnogi predbacivali da je bio previše zanesen velikim idejama, a manje konkretnim vjerskim životom u dijecezi, to se ne može reći. On, između ostaloga, gradi katedralu u Đakovu, inicira i pomaže gradnju nekolicine sakralnih objekata u biskupiji, pokreće biskupijsko glasilo i, kako je spomenuto, priprema pučke misije za konkretnu obnovu vjerskoga života u biskupiji. Zbog unaprijed preuzetih obveza i još nedovoljna broja prikladno pripremljenih misionara, dugo se čekalo na dominikanski angažman u Đakovačkoj dijecezi. U jednomu od pisama dominikanskom provincijalu biskup Strossmayer piše: »Stoga mi je čast zamoliti oviem Prečasnot Vašu, da bi mi dva otca hrvatskom jeziku vješta – ako je moguće cj(enjenoga) Angj. Miškova – makar kratko vrieme a u spomenutu svrhu odvojiti izvolio.«[211] Dugo je trajala priprema oko organiziranja misija u Biskupiji đakovačkoj. Konačno, u ožujku 1889.

[208] Molbom biskupa Stjepana Baüerleina 1963. promijenjeno je dotadašnje ime biskupije sa sjedištem u Đakovu u: Đakovačka ili Bosanska i Srijemska biskupija, odnosno od nedavno Đakovačko-osječka nadbiskupija.
[209] ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Koloredna prigodom Strossmayerove smrti, Korčula, 21. travnja 1905. Koloredna istoga sadržaja pohranjena je i u Arhivu Hrvatske dominikanske provincije.
[210] ANĐELKO L. FAZINIĆ, Korespodencija.
[211] AHDP, Spisi, 1886-87-88-89., Strossmayer Provincijalu, Đakovo, 27. ožujka 1886.

dominikanski provincijal povjerava ocu Miškovu kao voditelju pučkih misija da u mjesecu svibnju krene u Slavoniju s dvojicom propovjednika: Vlahovićem i Pisturićem.[212] Put misionara do Đakova trajao je devet dana.[213] Po dolasku u Đakovu misionare je osobno dočekao biskup Strossmayer, a o dočeku Miškov kaže: »kako nas taj čovik milo, ljubazno, srdačno, recimo uprav oduševljeno dočeka, izgrli i izljubi!«[214] Nakon pozdrava biskup je misionarima predstavio kanonike i pokazao im bogosloviju.[215]

Prvi ciklus pučkih misija na području Đakovačke dijeceze počeo je krajem svibnja 1889., i to u sedam župa. Zahtijevanu pastoralnu zadaću misionari su počeli u Starim Mikanovcima u nedjelju 26. svibnja ujutro. Misionare je u župnoj crkvi predstavio biskupov izaslanik A. Voršak. Uspjeh duhovne obnove bio je dobar, a kako ističe Miškov, »truda je bilo dosta, ali nas je trud i okripio«.[216] Župom koja je brojila oko 1720 duša upravljao je Franjo Filipović.[217] Po završetku misija u Mikanovcima misionari su se Strossmayerovom kočijom vratili u Đakovo kako bi istoga dana, 2. lipnja, započeli misije u Piškorevcima, koje su trajale do 9. lipnja. Misionari su bili zadovoljni sudjelovanjem puka u službi Božjoj, a podjednako su bili oduševljeni i njihovim gostoprimstvom.[218] Župa kojom je upravljao župnik Ivan Tombor brojila je 947 vjernika.[219] Što se tiče tamošnjega puka, Miškov kaže kako je on dosta iskvaren, »osim običnih i kod nas mahna, ovdi vam je silno prioteo mah kod udatih sileni abortus«.[220] Miškov nije krio svoje iznenađenje s ispovijedanjem žena za koje kaže kako se ispovijedaju »oči a oči kô mužkarci, dakle bez Ispovidnice«. O tome je Miškov izvijestio

---

[212] AHDP, Spisi, 1886-87-88-89., Miškov Provincijalu, Trogir, 29. ožujka 1889.

[213] Smatrajući zanimljivim to putovanje, donosim važniji dio: »Po ugovorenom putopisu ustavismo se M. Lošinju dan, posve rado primljeni a jedne večeri od Gosp. Načelnika sjajno pogošćeni. Došli na Riku u četvrtak na večer odsidosmo kod OO. Kapucina, sutradan hodosmo u Trsat na odslužimo S. Misu, pak na 9 sati istoga dana odputovasmo željeznicom put Zagreba, gdi stigosmo pop. u 4 sata. Tamo nas na kolodvoru dočeka svojom kočijom (…) Höpperger i odsidosmo kod Milosrdnicâ sjajno, ljubazno i srdačno pogošćeni. U Zagrebu ostadosmo cilu Subotu i Nedjilju… U nedjelju na večer podjosmo željeznicom u Siska, tu prinoćismo te se ukrcasmo u paroplov 'Drenkovac' i u jutro rano u 6 satih odputismo se Savom do Broda, gdi stigosmo na 4 ure pop. oh krasnog li putovanja gledajući vazda s live ravnu Slavoniju a s desne šumovitu Bosnu. Kako stigosmo u slavonski Brod, primostismo se s druge strane u Brod bosanski; tu obadjosmo turske džamije, čušmo i vidjesmo turska moljenja i klanjanje… U Brodu prinoćismo, a sutra dan t. j. jučer u jutro u 6 satih opet željeznicom dodjosmo do Strizivojne – Vrpolje za uru vrimene i tu nadjosmo Biskupovu kočiju za nas i kola za prtljagu, a ¾ već prispismo u Djakovo.« AHDP, Spisi, 1886-87-88-89., Miškov Provincijalu, Đakovo, 22. svibnja 1889. Pismo su potpisala i druga dvojica misionara.

[214] Miškov Provincijalu, Đakovo, 22. svibnja 1889.

[215] Miškov Provincijalu, Đakovo, 22. svibnja 1889.

[216] AHDP, Spisi, 1886-87-88-89., Miškov Provincijalu, Piškorevci, 4. lipnja 1889.

[217] ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi. Popis ne sadrži drugih podataka; A. M. MIŠKOV, ZAP, I. Djakovački, bez broja stranice.

[218] Miškov Provincijalu, Piškorevci, 4. lipnja 1889. Miškov izvješćuje i o hrani koja im se servirala pa tako kaže kako je ona *po nimačku*. Nadalje, Miškov nabraja neka od jela kao što su: »Zukšpajz, golap, paprikaš, pusl, sarma, kaurma, mehlšpajiz, gibanicâ, baslamača, palačinte, krofne, supita, pita, knedle, valjuške, flekice, i t. d.« Izvješćuje i o tome što se pije i veli kako je to vino, »ali posve slabo, ne triba nam ga vodniti.«

[219] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi; A. M. MIŠKOV, ZAP.

[220] Miškov Provincijalu, Piškorevci, 4. lipnja 1889.

biskupa koji je potom izdao okružnicu kojom je naložio svim župnicima da u crkve postave ispovjedaonice.[221] U Semeljce misionari su stigli 9. lipnja i odmah započeli misije koje su trajale do 16. lipnja. U župi je živjelo 1.149 katolika, a župnikom je bio Josip Kaurić.[222] Kako izvješćuje Miškov, u sve tri spomenute župe bilo je lijepa uspjeha, no posebno su bili dirnuti župljani u Semeljcima. O tome službeno glasilo Đakovačke biskupije izvješćuje: »Još se živo sjećamo poštovanih otaca Dominikanaca, koji su svojim gromkimi i ganutljivimi govori nastojali probuditi u nama mržnju na svakovrstne griehe, ovdje udomljene, da nas privedu k obraćenju i bogoljubnom životu i k štovanju Majke Božje.«[223] Sakramentu ispovijedi pristupilo je više od 600 vjernika. U Semeljcima je na završetku misija ustanovljena Bratovština svete krunice.[224]

U popodnevnim satima 16. lipnja misionari su došli u Đakovo i istoga dana navečer započeli misije u katedrali. Na početku otvaranja biskup Strossmayer predao je križ misionarima, održavši prigodan govor. Potom je o. Miškov zauzeo mjesto na propovjedaonici i održao uvodni govor, objasnivši sadržaj i smisao misija. Nakon što je završio, pridružila su mu se i ostala dvojica misionara. Prvoj večeri misija nazočili su uz biskupa mnogi svećenici i brojni puk. Svi su oni nakon završetka otvaranja pristupali misionarima kako bi im zahvalili za divne govore, naglašavajući kako su govorili iz »srdca, i to pravim i čistim jezikom.«[225] Kako je katedrala golema, što je predstavljalo problem u propovijedanju, misionari su nastavili s propovijedima u sjemenišnoj crkvi. Unatoč poljskim radovima mnoštvo je naroda svakodnevno sudjelovalo u liturgijskim obredima. Kako piše Miškov: »Svi nas rado slušaju, i dive se našoj lipoj ikavštini, koju doduše rabu po čitavoj Slavoniji narod.«[226] Misionari su propovijedali dvaput na dan – ujutro i navečer. [227] Misije su u Đakovu završile 23. lipnja izručenjem križa biskupu Strossmayeru.[228] Kako izvješćuje Miškov, na završetku pučkih

[221] Miškov Provincijalu, Piškorevci, 4. lipnja 1889.
[222] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi; A. M. MIŠKOV, ZAP, I. Djakovački.
[223] M. Dj-c., »Semeljci, 20. kolovoza. (Družtvo presv. krunice)«, *GBBS* XX (1892.) 16, 169–170.
[224] M. Dj-c., Semeljci, 20. kolovoza, 169–170. Utemeljenje Bratovštine potaknulo je župnika i župljane da podignu novi oltar na čast Kraljice sv. krunice. Oko izrade novoga kipa angažiran je Josip Šestak, kanonik i rektor bogoslovije u Đakovu. Na temelju njegova nacrta kip je izradila Kršćanska akademija u Pragu. Kip je koštao 1.200 forinti, a blagoslovljen je i predan župi i Bratovštini na svetkovinu Velike Gospe 1892. Za tu je prigodu organizirana velika procesija u kojoj su sudjelovale sve okolne župe.
[225] AHDP, Spisi, 1886-87-88-89., Miškov Provincijalu, Đakovo, 17. lipnja 1889. Pismo su potpisala i druga dvojica misionara.
[226] Miškov Provincijalu, Đakovo, 17. lipnja 1889.
[227] Miškov Provincijalu, Đakovo, 17. lipnja 1889.
[228] ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Izručenje poslaničkog Križa Preuz. Bisk. Strossmayeru, Đakovo 23. lipnja 1889. Izručujući križ biskupu, Miškov je kazao: »Božjom pomoći i tvojim blagoslovom, evo mi ovršismo i u tvojoj pristolnici naše Ap. dilovanje. Po tvojem dobrostivom pozivu mi dodjosmo iz kršne naše Dalmacije u posestrimu ravnu Slavoniju, da rič Božju pridpovidamo, da svoj trud, svoje sile u korist svoje braće uložimo.«

misija »sve Svećenstvo, pa i puk ostali su posve zadovoljni«.[229] Prema župnim maticama, u Đakovu je bilo oko 4.000 katolika dok je župnikom bio A. Voršak.[230]

Nastavak misija uslijedio je u Osijeku (Gornji grad), i to od 28. lipnja do 7. srpnja, i Donjemu gradu od 7. do 14. srpnja.[231] Iz izvješća najprije saznajemo veličinu grada i strukturu stanovništva. Osijek je tada bio prostran i bogat grad, podijeljen na gornji, utvrđeni (u njemu su bili uglavnom vojnici), i donji grad. Gornji je grad bio najrazvijeniji dio Osijeka s jakom trgovinom, u kojemu je živio velik broj Židova, kako izvješćuje Miškov, oko 1000.[232] U Gornjemu je gradu vjerski život bio zapostavljen. Sirotinja koja je tamo živjela bila je zauzeta borbom za preživljavanje, dočim inteligencija nije previše marila za vjeru, već je bila religiozno indiferentna, a također je slabo poznavala hrvatski jezik. No ipak na početku misija stvari su se u mnogo čemu promijenile. Crkva je svih dana bila dupkom puna. Misionari su propovijedali dvaput na dan, ujutro u 6 sati i popodne u 18 sati.[233] U crkvu su nerijetko dolazili židovi, protestanti i pravoslavni. Inteligencija nije ostala rezervirana, nego se i ona oduševljeno uključila u duhovnu obnovu.[234]

Unatoč nesnosnoj ljetnoj vrućini i velikoj gužvi u crkvi nitko nije posustajao jer se svima »jedanko svidjala ugodna 'ikavština' braće nam Dalmatinaca, svim je jednako godilo slušati, već čuvenu nauku u novoj, ljepšoj formi u vatrenim uzklicima, a iz usta tako vriednih i pobožnih svećenika«.[235] Mnogi su nakon dugo godina pristupili sakramentima i pomirili se jedni s drugima.[236] Gornjogradskom je župom upravljao Josip Horvat.[237] U Gornjemu je gradu ustanovljena Bratovština svete krunice.[238] Oduševljenja nije nedostajalo ni u donjogradskoj župi. Zanimljivo je da su propovijedi misionara bile pod budnim okom redarstva koje je mjerilo i pazilo na svaku njihovu riječ. Njima se priključio i podžupan, Mađar koji je, kako navodi Miškov, dvaput na propovijed došao. No nisu im ništa našli osim prevelika hvaljenja biskupa Strossmayera, a ne kralja. Snažnu potporu misionarima iskazao je

---

[229] AHDP, Spisi, 1886-87-88-89., Miškov Provincijalu, Osijek (Gornji grad), 29. lipnja 1889.
[230] A. M. MIŠKOV, ZAP, I. Djakovački; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi. Bratovština svete krunice u Đakovu utemeljena je 1763., no kako je pala u zaborav, Miškov 28. listopada 1900. obnavlja, navedenu Bratovštinu. Knjiga članova prvoutemeljene bratovštine, kako izvješćuje Glasnik biskupije, pronađena je. Među prvima su bili upisani: Antun Čolnić, biskup bosanski i srijemski, Mihalj Summa, nadbiskup skopljanski, grof Josip Drašković de Trakostein, grofica Suzana Drašković i dr. O Bratovštini i njezinu utemeljenju više: »Misije«, *GBBS* XXVIII (1900.) 21, 174.
[231] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.
[232] Miškov Provincijalu, Osijek (Gornji grad), 29. lipnja 1889.
[233] »Dopis«, *GBBS* XVII (1889.) XIV, 166.
[234] AHDP, Spisi, 1886-87-88-89., Miškov Provincijalu, Vukovar u Srimu, 15. srpnja 1889.
[235] Dopis, 166.
[236] Dopis, 166.
[237] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi; http://www.svpetaripavao.hr/portal/iz-povijesti-upe/upnici-kroz-povijest.html, posjet 4. travnja 2011.
[238] Dopis, 167.

kraljevski sudac Thaler koji je mađarskoj gospodi kazao: »Zar bi ste Gospodo još i tu sramotu narinuti nam htili, da pozatvorite i te ljude koji nam dodjoše Hristovu Viru pridpovidati; deder i to učinte, pa ste okrunili svoje opačine.«[239] Misije u Osijeku zaključene su svečano uz riječi zahvale brojnoga svećenstva i puka i uz »plač i uzdisanje«.[240] Prema župnim maticama, u Gornjemu je gradu bilo evidentirano 8.997 katolika, a u Donjemu gradu 4.955.[241]

Zadnja župa iz prvoga ciklusa pučkih misija u Biskupiji đakovačkoj bila je vukovarska. Kada su završili misije u Osijeku, misionari su u pratnji mnoštva Osječana ispraćeni do lađe na Dravi kojom su plovili do Dunava, a potom Dunavom do Vukovara u koji su stigli popodne 14. srpnja. Vukovarska je župa brojila 7.193 katolika, njome su upravljali franjevci koji ondje imaju samostan.[242] Kako izvješćuje Miškov, Vukovar je brojio oko 19.000 stanovnika. Istoga dana po dolasku – dočekani od mnoštva naroda ispred crkve – misionari su započeli misije.[243] Po izvješću oca Miškova, »poslovanje u Vukovaru izpalo je najsjajnije, pače možemo to kazati da je ono okrunilo sve naše dilovanje.«[244] Misije su završile 21. srpnja 1889., a s njima i prvi ciklus u Đakovačkoj dijecezi.[245]

Nešto više od godine dana poslije prvoga ciklusa, točnije krajem listopada 1890., Miškov i Vlahović započeli su drugi ciklus pučkih misija u spomenutoj biskupiji.[246] Uoči početka misija, 22. listopada, biskup Strossmayer podijelio je o. Miškovu potrebne jurisdikcijske ovlasti za područje njegove biskupije.[247] Misije su započele 28. listopada u župi Donji Andrijevci koja je brojila 1.375 katolika, a župnikom je bio vlč. Briglević.[248] Misije su završile 2. studenoga s dobrim uspjehom.[249] Nastavak misija uslijedio je 4. studenoga u župi Garčin, u kojoj je živjelo 400 katolika.[250] Župom je upravljao vlč. Jagodić. Misije su završile 9. studenoga, a tamošnji je puk bio posve zadovoljan dominikanskim propovjednicima, štoviše oduševljen.[251] U Slavonski Brod misionari su pristigli 11. studenoga i odmah otvorili misije koje su trajale do 16. studenoga. Župa Brod imala je 2.640 katolika, a župnikom je bio

[239] Miškov Provincijalu, Vukovar u Srimu, 15. srpnja 1889.
[240] Miškov Provincijalu, Vukovar u Srimu, 15. srpnja 1889.; Dopis, 167.
[241] A. M. MIŠKOV, ZAP, II. Osički, bez broja stranice.
[242] A. M. MIŠKOV, ZAP, VII. Tovarnički, bez broja stranice.
[243] Miškov Provincijalu, Vukovar u Srimu, 15. srpnja 1889.
[244] AHDP, Spisi, 1886-87-88-89., Miškov Provincijalu, Zagreb, 6. kolovoza 1889.
[245] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi; LPD, 16.
[246] »Pučke misije«, *GBBS* X (1890.) 21, 222.
[247] ADSK, MO, Spisi, Strossmayer Miškovu, Đakovo, 22. listopada 1890., br. 1223.
[248] A. M. MIŠKOV, ZAP, III. Kopanički, bez broja stranice; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.
[249] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.
[250] A. M. MIŠKOV, ZAP, IV. Brodski, bez broja stranice.
[251] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Đakovo, Božić 1890.; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.

Antun Leskovac.[252] Započeti ciklus misionari su nastavili 18. studenoga u Sibinju. Kako bi župljani mogli sudjelovati u liturgijskim obredima, odgođene su planirane svadbe i druge zabave. Župna je crkva bila pretijesna za vjernike, a bilo je i onih iz udaljenih mjesta koji su gotovo sve dane trajanja misija ostajali u župi.[253]

Sibinjska župa, kojom je upravljao župnik Dabić, imala je 940 katolika. Završetak misija i ispraćaj misionara bio je 23. studenoga 1890.[254] U Velikoj Kopanici pučke su misije održane od 25. do 30. studenoga. Župom je upravljao vlč. Tomić, a brojila je 1.751 katolika.[255] Sve dane trajanja misija crkva je bila dupkom puna. Mnogi su vjernici pristupili sakramentima ispovijedi i euharistije.[256] Od 2. do 8. prosinca održane su pučke misije u župi Gundinci, kojom je upravljao župnik Jakob Greguričević.[257] Prema župnim maticama, u župi je bilo 2.046 katolika.[258] Tijekom trajanja pučkih misija župna je crkva bila pretijesna za vjernika koji su dolazili od svakuda. O tome u izvješću o održanim misijama stoji: »Sakristija, svetište, ladja crkve, obadva kora, oltarni podovi, dapače i sama predikaonica bila je nagomilana pobožnim pukom.«[259]

Dirnuti ciljanim propovijedima misionara, većina se zavađenih Gundinčana pomirila, i to na način da su »uvriedjeni molili oproštenje od svojih uvrieditelja«.[260] Misionari su probudili i sakramentalni život župe tako da su mnogi pristupili sakramentima ispovijedi i euharistije. Ispovjednici su ispovijedali od jutra do navečer. Svi su bili oduševljeni, osobito župnik koji je kasnije *ubirao plodove* pučkih misija.[261] Misije u Sikirevcima počele su 9. i trajale do 14. prosinca. Prema župnim maticama, u župi je bilo 1.495 katolika, a župnikom je bio vlč. Pajo Čačić.[262] Samo otvaranje misija bilo je obećavajuće i ohrabrujuće. Pozivu župnika odazvali su se gotovo svi župljani, kao i oni iz župne filijale Jaruga[263]. Također su u liturgijskim obredima sudjelovali župljani susjednih župa koji su znali prespavati u selu zbog

---

[252] A. M. MIŠKOV, ZAP, IV. Brodski, bez broja stranice; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi; http://zupa-gospe-brze-pomoci.hr/zupa/kroz-povijest-zupe-prikaz.php?IDpovijest_zupe=15, posjet 4. travnja 2011.
[253] »Pučke misije«, *GBBS* XVIII (1890.) 23, 242.
[254] A. M. MIŠKOV, ZAP, IV. Brodski; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.
[255] A. M. MIŠKOV, ZAP, III. Kopanički; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi; A. PAVLOVIĆ, »Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu«, *Diacovensia* XIV (2006.) 2, 409–410.
[256] Pučke misije, 242.
[257] A. M. MIŠKOV, ZAP, III. Kopanički; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.
[258] A. M. MIŠKOV, ZAP, III. Kopanički.
[259] »Pučke misije«, *GBBS* XVIII (1890.) 24, 248.
[260] Pučke misije, 248.
[261] Pučke misije, 248.
[262] A. M. MIŠKOV, ZAP, III. Kopanički; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi; M. ŠAPINA, »Katolička župa Sikirevci«, *Diplomski rad*, Zagreb, 1985., 33–34.
[263] O filijali Jaruge više: M. ŠAPINA, *Katolička župa Sikirevci*, 29–30.

udaljenosti. Crkva je bila dupkom puna. Sakramentima je pristupio lijep broj vjernika, no bilo bi ih i više da nije bilo velike hladnoće zbog koje puk nije mogao dolaziti u crkvu.[264]

Završetak drugoga ciklusa pučkih misija bio je u Babinoj Gredi. Misije su održane u razdoblju od 15. do 21. prosinca 1890. Župa je brojem bila velika, oko 3.979 katolika.[265] Crkva je bila premalena da primi sve vjernike tako da je dio njih svakodnevno ostajao vani. Koliko su župljani oduševljeno prihvatili misionare, najbolje potvrđuje puna crkva, a još više strpljivo stajanje vjernika ispred crkve po velikoj i nesnošljivoj hladnoći. Unatoč tome, vjernici su smireno i pobožno slušali dominikanske propovjednike. Više od 1.500 vjernika ispovjedilo se. Uspjeh je misija bio izvanredan.[266] Na završetku misija Miškov je utemeljio Bratovštinu svete krunice.[267]

Godine 1891. oci Miškov i Vlahović započinju treći ciklus pučkih misija na području Đakovačke biskupije. Programom misija bilo je obuhvaćeno deset župa. Misije su prvo otvorene u župi Cerna, 29. rujna 1891. Župa je brojila 1.715 vjernika, a župnikom je bio Stjepan Anišić.[268] Misije su završile 4. listopada i bile su dobro primljene od vjernika pa ni duhovni plodovi nisu izostali.[269] Nastavak je uslijedio u Gradištu, i to 6. listopada. Župom koja je brojila 2.876 katolika upravljao je Josip Kuhner. Misije su završile 11. listopada.[270] Nakon Gradišta misionari su 13. listopada otvorili misije u Štitaru. Župom je upravljao Antun Hinorani. Prema župnim maticama, u njoj je živjelo 1.443 katolika.[271] Misije su završene 18. listopada i već 20. listopada započele su u župi Županja kojom je upravljao Stjepan Serkulj (Srkulj), dok je pomoćnik bio Ivan Svirčević. Županjska je župa imala 3.003 katolika. Misije su završile 25. listopada.[272] Potom su misije uslijedile u Bošnjacima i trajale su od 27. listopada do 1. studenoga. Župa je bila velika i brojila je 3.946 katolika.[273] Župnik je bio Julij Liebald, Mađar.[274] Završivši misije u Bošnjacima, misionari su se uputili i župu Otok. Misije

---

[264] »Pučke misije«, *GBBS* XIX (1891.) 1, 8.
[265] A. M. MIŠKOV, ZAP, III. Kopanički; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.
[266] Pučke misije, 8.
[267] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[268] A. M. MIŠKOV, ZAP, VI. Županjski, bez broja stranice; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi. O župniku Anišiću više: A. PAVLOVIĆ, Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, 399.
[269] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Otok u Slavoniji, 3. studenoga 1891.; LPD, 16.
[270] A. M. MIŠKOV, ZAP, 55.
[271] A. M. MIŠKOV, ZAP, 56.
[272] A. M. MIŠKOV, ZAP, 57. O župniku Srkulju više: A. PAVLOVIĆ, Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, 408–409.
[273] A. M. MIŠKOV, ZAP, VI. Županjski; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.
[274] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi. O župniku Liebaldu više: A. ŠULJAK, »Studij crkvene povijesti i patrologije«, *Diacovensia* 1/1996., 99.

su otvorene 3. i trajale su do 8. studenoga. U župi je živjelo 2.896 katolika. Otočkim je župnikom bio Antun Smoljanović.[275]

Ciklus pučkih misija nastavljen je u vinkovačkoj župi koja je brojila 4.835 katolika. Misije su trajale od 10. do 15. studenoga. Župnik je bio Jakov Stojanović.[276] Ivankovačka župa s 3.377 katolika bila je sljedeće odredište dominikanskih propovjednika. Pučke su misije počele 17. i trajale do 22. studenoga. Župu je vodio Josip Čeliković.[277] Pretposljednja župa trećega ciklusa pučkih misija bila je župa Privlaka. Župne matice kažu kako je u njoj živjelo 1.482 katolika. Misije su održane za vrijeme župnikovanja Frane Anakovića i trajale su od 24. do 29. studenoga.[278]

I na kraju treće godine slavonskih misija misionari su 2. prosinca 1891. otvorili misije u Starim Jankovcima. U župi je bilo evidentirano 960 katolika. Župom je upravljao Sebastian Riesel.[279] S obzirom na navedene župe, Miškov ne donosi opširnije izvješće, nego samo ističe kako je bilo uspjeha. Ono što naglašava jest umor koji on rijetko spominje. Zasigurno je tomu doprinijelo često seljenje iz mjesta u mjesto i to često pješačenje po blatnjavim cestama. Uz pješačenje na usluzi su im bila, kako veli Miškov, *paurska kola.* Miškov izdvaja Vinkovce kao mjesto koje ih je pozitivno iznenadilo. Veli kako je bilo sjajno, a oni se uopće nisu nadali »takvom uspitku«. Koliko su bili oduševljeni dominikanskim propovjednicima, svjedoči i činjenica da su vjernici u Vinkovcima na završetku misija tražili da ostanu još koji dan i da propovijedaju. Miškov još napominje kako je bilo puno ispovijedanja po svim župama.[280] Završivši treći ciklus pučkih misija, koji je trajao 70 dana, misionari su se vratili u Đakovo gdje ih je ugostio biskup Strossmayer.[281]

Četvrti ciklus misija oci Miškov i Vlahović započeli su sredinom listopada 1892. Njime je bilo obuhvaćeno sedam župa. Beračka je župa bila prva misionarska destinacija u kojoj su misije otvorene 18. i trajale do 23. listopada. U župi su živjela 884 katolika dok je župnikom bio Matej Gutal.[282] Zbog jesenskih poljskih radova misionari su službu Božju slavili rano ujutro i kasno navečer kako bi vjernici mogli sudjelovati. Odaziv župljana bio je dobar, a uspjeh nije izostao. Sakramentu ispovijedi pristupilo je oko 300 vjernika. [283] Zbog

[275] A. M. MIŠKOV, ZAP, 59.
[276] A. M. MIŠKOV, ZAP, 60.
[277] A. M. MIŠKOV, ZAP, 61.
[278] A. M. MIŠKOV, ZAP, 62.
[279] A. M. MIŠKOV, ZAP, VI. Županjski; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.
[280] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Ivankovo, 17. studenoga 1891.
[281] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Đakovo, 8. prosinca 1891.
[282] A. M. MIŠKOV, ZAP, 64.
[283] »Četvrta godina poslanstava«, *GBBS* XX (1892.) 24, 235–236.

pojave kolere u Podunavlju misionari su na biskupov poziv prekinuli daljnji pastoralni rad i nastavili ga u župama Đakovštine.[284] Bratovština svete krunice utemeljena je tek 1897., za vrijeme trajanja devetoga ciklusa pučkih misija.[285]

Svoje pastoralno djelovanje misionari su nastavili u Vrpolju. U župi je bilo 1.265, a s filijalama 3.188 katolika. Župnik je bio Josip Valinger.[286] Vjernici su u lijepu broju sudjelovali u liturgijskim slavljima, a dobar dio njih se i ispovjedio. Osobito je bio zamijećen dolazak muških u crkvu, što se nije događalo tako često.[287] Misije su trajale od 1. do 6. studenoga. Na kraju misija ustanovljena je Bratovština svete krunice.[288] Potom su uslijedile misije u župi Vrbica, koja je s filijalama imala 2.477 katolika. Misije su održane za vrijeme župnikovanja Franje Riesela od 8. do 13. studenoga.[289] Vjernici su sudjelovali u službi Božjoj, no kako stoji u izvješću o misijama, uz manji odaziv osoba muškoga spola. Ispovjedilo se 368 vjernika.[290]

U Trnavi misije su započele 15. i trajale do 20. studenoga. Župom je upravljao Božo Lukić, a pomoćnik je bio Pavao Vlahović. U župi su bila evidentirana 532 katolika. Župa je imala i svoje filijale.[291] Sudjelovanje puka i uspjeh misija često je ovisio o mnogo čemu. Tako je početak duhovne obnove u Trnavi bio u znaku svadbi pa. kako stoji u izvješću, mnogi su se služili isprikom: »oženio sam se, ne mogu doći.« Zbog toga je prvih dana sudjelovanje puka bilo znatno slabije, no ipak su se mnogi u drugomu dijelu misija uključili u liturgijske obrede.[292] Miškov je također bio zadovoljan misijama i o njima provincijalu piše: »Sve ide lipim i uzoritim uspihom, sritno i blagoslovno.«[293] Misije su nastavljene u Drenju od 22. do 27. studenoga. Prema župnim maticama, u župi je živjelo 919 katolika, dok je župnikom bio Ferdo Filipović.[294] Odaziv naroda u crkvu bio je izniman. Tome je pogodovalo razdoblje tijekom kojega nije bilo značajnijih radova tako da su vjernici nesmetano mogli sudjelovati u obredima. Više se od 400 vjernika ispovjedilo.[295] U Gorjanima, župi s 1.750 katolika, misije su otvorene 29. studenoga i trajale su do 4. prosinca. Župom je upravljao Božo Topalović, a

---

[284] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Vrpolje u Slavoniji, 3. studenoga 1892.
[285] A. M. MIŠKOV, ZAP, 133.
[286] A. M. MIŠKOV, ZAP, 65. O župniku Valingeru više: Đ. MARIĆ, »O crkveno-glazbenom životu Đakova«, *Diacovensia* 1/1995., 99.
[287] Četvrta godina poslanstava, 235–236.
[288] A. M. MIŠKOV, ZAP, 65.
[289] A. M. MIŠKOV, ZAP, 66.
[290] Četvrta godina poslanstava, 235–236.
[291] A. M. MIŠKOV, ZAP, 67.
[292] Četvrta godina poslanstava, 235.
[293] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Trnava, 15. studenoga 1892.
[294] A. M. MIŠKOV, ZAP, 68. O župniku Filipoviću više: http://www.velikakopanica.hr/licnosti.html, posjet 4. travnja 2011.
[295] Četvrta godina poslanstava, 235–236.

pomoćnik mu je bio Ivan Golubičić.[296] Misije su protekle uz lijepo sudjelovanje vjernika oba spola. Oko 650 vjernika pristupilo je sakramentu ispovijedi.[297]

Tijekom misija u Gorjanima Miškov je imao i zdravstvenih poteškoća tako da je jedva uspio zaključiti misije. Naime, dok je držao misije u Drenju, prehladio se, a kako su uvjeti u župi Gorjani također bili loši, Miškovu se zdravlje pogoršalo. Kako piše, svako su se jutro budili u 5 sati, a služba u crkvi u kojoj je bilo dosta hladno počinjala je u 6.30. Uz to ispovijedali su u hladnim ispovjedaonicama. Kada se tome pridoda snježno vrijeme i velika vanjska hladnoća, može se zaključiti kako su uvjeti bili uistinu loši pa je sudjelovanje puka bilo za svaku pohvalu.[298]

Posljednja župa iz četvrtoga ciklusa pučkih misija bila je u Punitovcima. Premda su prethodne misije završile 4. prosinca, misije u Punitovcima otvorene su tek 6. prosinca zbog Miškovljeve bolesti. Župa bez filijale imala je 859 katolika. Župnim administratorom bio je Tomislav Benko, a pomoćnikom Anton Barač iz Dalmacije.[299] Unatoč vremenskim neprilikama, sudjelovanje vjernika iz župe i njezinih filijala bilo je iznimno. Oni iz filijala ostajali bi kod nekoga u matici župi tijekom održavanja misija. Podatak o preko 800 ispovjeđenih najbolje svjedoči o tome kakvi su duhovni plodovi misija bili.[300] Misije su zaključene 11. prosinca 1892., uz utemeljenje Bratovštine svete krunice.[301] Nerijetko su u Berku, Frenju i Puntinovcima za vrijeme misija dolazili i nekatolici ili pak oni koji se nisu služili hrvatskim jezikom.[302]

Godine 1893. dominikanci Miškov i Vlahović započinju peti ciklus pučkih misija u sedam župa Đakovačke biskupije.[303] Misije su započele 14. studenoga u Tordincima. Prema župnim maticama, u župi je živjelo 596 katolika. Uz katolike Miškov ne propušta spomenuti i velik broj kalvina, kao i drugih vjera. Kako prenosi Glasnik biskupije, kalvini su zamišljeno izlazili iz crkve i govorili »da se što takova samo u katoličkoj crkvi doživjeti i osietiti može«.[304] Župom je upravljao Andrija Zimmermann.[305] Što se tiče uspjeha, Miškov ističe

---

[296] A. M. MIŠKOV, ZAP, 69.
[297] Četvrta godina poslanstava, 235–236.
[298] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Gorjani, 5. prosinca 1892.
[299] A. M. MIŠKOV, ZAP, 70.
[300] Četvrta godina poslanstava, 235–236.
[301] A. M. MIŠKOV, ZAP, 70; Četvrta godina poslanstava, 236.
[302] Četvrta godina poslanstava, 235.
[303] AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Đakovo 10. studenoga 1893.; LPD, 17; »Pučke misije«, *GBBS* XXI (1893.) 21, 208.
[304] Izvješće o misijama u Srijemu prethodno je objavljeno u Katoličkoj Dalmaciji, a prenosi ga: SRIEMAC, »Pučke misije 1893. iz Sriema«, *GBBS* XXII (1894.) 3, 44.
[305] A. M. MIŠKOV, ZAP, 75. O župi opširnije: http://www.zupa-presvetogtrojstva.hr/zupa_filijale_txt.php, posjet 4. travnja 2011.

kako su misije posve dobro ispale.[306] Nastavak misija uslijedio je u Nuštru, župi s 996 katolika. Župnikom je bio Florijan Činček.[307] Misionari su u župu došli 20., misije otvorili 21., a zaključili 26. studenoga. Na otvaranju župnik Činček je održao prigodni govor i misionarima uručio misionarski križ kao znak duhovne vlasti. Miškov je, primivši križ od župnika, stupio na propovjedaonicu koja je bila smještena u sredini crkve i vjernicima objasnio cilj pučkih misija. Nakon govora uslijedio je zaziv Duha Svetoga. Svakodnevna je liturgija započinjala u 7 sati ujutro. Dan prije završetka misija misionari su, u dogovoru s domaćim župnikom, kao i župnikom iz Cerića, održali jednodnevne misije u potonjoj župi prigodom župnoga patrona. Nuštarski je puk oduševljeno i u veliku broju sudjelovao u službi Božjoj. Unatoč lošemu vremenu crkva je svakoga dana bila puna.[308] Misijama je nazočio i grof Henrich Kuhen de Bellasi sa suprugom groficom Elz. Za groficu Miškov veli da je bila pobožna, no nije razumjela hrvatski.[309]

Često su za vrijeme propovijedi vjernici bili toliko ganuti da su se mogle uočiti suze u njihovim očima. Sakramentima ispovijedi i euharistije pristupio je veći broj župljana, njih preko 400. Također se je ispovjedila i školska mladež. Župnik je bio iznimno zadovoljan uspjehom, kao i misionari.[310] Od 28. studenoga do 3. prosinca održane su misije u Sotinu. Župa je brojila 1.403 katolika, a župnikom je bio Robert Thurmayer.[311] Što se tiče misija, Miškov nije bio pretjerano zadovoljan početkom, a za to je okrivio župnika koji nije na vrijeme obrazložio puku smisao misija i upozorio na odgađanje različitih zabava i sl. u mjestu.[312] No stvari su se ipak promijenile nabolje. Čuvši za misionare, puk se odazvao i, kako piše u izvješću, »uvjerni smo, da ništa na svietu ne može na puk koristnije i spasonosnije djelovati, nego ovake misije, a na pose, kako ih obavljaju naši vrli oo. Dominikanci«.[313] U izvješću se ne propušta istaknuti kako dominikanski misionari ne samo da poznaju tamošnji narod, nego točno poznaju njegov jezik. Kako su u Sotinu uz Hrvate živjeli i Mađari i Nijemci[314], iako nisu razumjeli propovijedi, i oni su dolazili u crkvu. Tako je crkva svakoga dana bila puna. Preko 400 vjernika ispovjedilo se. Uspjeh je na kraju bio izvanredan.[315]

---

[306] AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Sotin, 1. prosinca 1893.
[307] A. M. MIŠKOV, ZAP, 76. O povijesti župe: http://www.zupaduhasvetoga-nustar.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=78&Itemid=55, posjet 13. kolovoza 2011.
[308] I. IŠTVANOVIĆ, »Sv. poslanstva u Nuštru«, *GBBS* XXI (1893.) 23, 182.
[309] Miškov Provincijalu, Sotin, 1. prosinca 1893.
[310] »Misije u Sotinu«, *GBBS* XXI (1893.) 23, 183; Miškov Provincijalu, Sotin, 1. prosinca 1893.
[311] A. M. MIŠKOV, ZAP, 77.
[312] Miškov Provincijalu, Sotin, 1. prosinca 1893.
[313] Misije u Sotinu, 183.
[314] Miškov o nacionalnomu sastavu u Sotinu piše: »Ovdi imademo ½ švabâ i dio magjarâ, najmanje je šokacâ, tj. naših.« Miškov Provincijalu, Sotin, 1. prosinca 1893.
[315] Misije u Sotinu, 183.

Poslije Sotina misionari su stigli u Tovarnik i 5. prosinca otvorili misije. U župi su živjela 1.902 katolika. Tovarničkim je župnikom bio Gustav Jaić, a pomoćnikom Petar Kuhner.[316] Sve dane trajanja misija crkva je bila puna, a kako stoji u izvješću, u crkvi je bilo i »inovjeraca – grčko-iztočnih, protestanata, dapače i nekoliko židova«.[317] Ispovijedi je pristupilo preko 612 duša. Misionari su vjernicima dijelili molitvenike i krunice. Koliko su misionari bili obljubljeni od župljana, najbolje svjedoči njihov oproštaj s misionarima. Prije njihova polaska vjernici su okružili misionare i nisu ih puštali dok se svaki od župljana s njima nije osobno pozdravio.[318] Tijekom misija, 8. prosinca, ustanovljena je Bratovština svete krunice.[319] Zbog silna napora i truda Miškov je u Tovarniku dobio groznicu.[320]

Kako je brzo ozdravio, misionari su nastavali započeti ciklus u župi Novaki. Misije su otvorene 12. i trajale su do 17. prosinca. Novačka je župa brojčano bila mala, oko 715 vjernika. Župnik je bio Trausmüller.[321] Već na početku misija Miškov nije krio zadovoljstvo sudjelovanjem vjernika. Crkva je bila puna, a uspjeh misija veličanstven i, kako Miškov izvješćuje, narod je izgledao »kô zablenut, zanesen, uzhićen«.[322] Sakramentima ispovijedi i pričesti pristupilo je preko 550 osoba, između kojih veći broj muških osoba i onih koji se nisu godinama ispovijedali.[323] Poslije Novaka misije su nastavljene u Šarengradu. Župu su vodili franjevci Silverij Lipošinović[324] i Ante Marinović. Misije u župi, koja je brojila 1.290 katolika, počele su 19. i trajale do 24. prosinca.[325] Ni šarengradska župa nije nimalo zaostajala za već ovdje spomenutim župama po sudjelovanju vjernika i po uspjehu.[326] I na kraju, zadnja župa iz ovoga ciklusa misija bila je Iločka, koju su također vodili franjevci. Iločki je župnik bio Bruno Kovačević, a pomoćnici Novak, Budimac i Belavić. Župa je brojila 3.797 katolika.[327] Misije su započele 26. prosinca 1893. i trajale su do 1. siječnja 1894.

Kako stoji u izvješću, u Iloku je bilo veličanstveno. Velika je župna crkva svakoga dana bila dupkom puna. Vjernici su pozorno i u tišini slušali dominikanske propovjednike.

---

[316] A. M. MIŠKOV, ZAP, 78.
[317] »Misije u Tovarniku«, *GBBS* XXI (1893.) 23, 183.
[318] Misije u Tovarniku, 183.
[319] A. M. MIŠKOV, ZAP, 78.
[320] U nedostatku odgovarajućih lijekova za liječenje pribjegavalo se prirodnomu načinu. Jedan od njih Miškov je primijenio u Tovarniku. Naime, on je ujutro pet puta uranjao u mrzlu vodu i svaki put je onako mokar u krevet lijegao i njemu ½ sata dobro prekriven ostajao i drugo jutro »ko rukom dignuto, sve otišlo«, piše Miškov. AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Šarengrad, 19. prosinca 1893.
[321] A. M. MIŠKOV, ZAP, 79.
[322] Miškov Provincijalu, Šarengrad, 19. prosinca 1893.
[323] Pučke misije, 208.
[324] Iscrpnije o njemu R. SKENDEROVIĆ, »Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu podunavskih Hrvata tijekom 19. i početkom 20. stoljeća«, u: *Scrinia slavonica* 6 (2006.) 205–215.
[325] A. M. MIŠKOV, ZAP, 80.
[326] SRIEMAC, Pučke misije, 44.
[327] A. M. MIŠKOV, ZAP, 81.

Kada nisu propovijedali, misionari su ispovijedali, i to bez umora, »zdravo i veselo svoju službu obavljali«. Osobito je bilo svečano posljednjega dana misija, na Novu godinu, kada se slavi obnova krsnih zavjeta. Miškov je održao prigodni govor koji je za vjernike bio veličanstven. O tome u izvješću stoji: »Pozdrav našega milog i nezaboravnog O. Miškova, to je što se opisati ne daje, ne može, to je nešto izvanredna, čudnovata: kô da je Bogom nadahnut bio, rieči kô iz božjeg srca prosipao i u naše ih srce zasadjivao, svačije oko proplakalo, suza suzu dostizala.«[328] Pretposljednjega dana misija, 31. prosinca 1893., Miškov je utemeljio Bratovštinu svete krunice. Mnoštvo je župljana ispratilo misionare, posipajući ih cvijećem i suznim se očima s njima pozdravljajući.[329]

Šesti ciklus pučkih misija počeo je sredinom veljače 1894. Misionari Miškov i Vlahović pastoralni su rad započeli u Kukujevcima 20. studenoga. U kukujevačkoj su župi bila evidentirana 2.002 katolika, dočim je župnikom bio vlč. Šabarić.[330] Kako piše u izvješću o misijama, iako su obojica propovjednika bila bolesna, uspjeh je bio iznad očekivanja. Prostrana je župna crkva svakoga dana bila puna, a vjernici su rado i pobožno slušali riječ Božju. Sakramentima ispovijedi i pričesti pristupio je lijep broj vjernika. Na završetku misija, 25. studenoga, tamošnji je puk srdačno ispratio dominikanske misionare koji su krenuli u Srijemsku Mitrovicu.[331] U njoj su misije započele 27. studenoga, a završile 2. prosinca. Župom koja je brojila 5.600 katolika upravljao je opat i župnik Pajo Miler.[332] Mitrovački su župljani bili oduševljeni propovjedničkim umijećem dominikanskih misionara koji su nadahnuto naviještali Božju riječ. »U njihovim je riečima takova snaga, u njihovim mislima takov nebeski polet, a u njihovim srcima takova žarka i evandjeoska ljubav, da im nitko odoljeti ne može«, stoji u izvješću iz misija.[333] Dok je Miškov propovijedao o potrebi mira i ljubavi između ljudi, mnogi su već u crkvi jedni drugima pružili ruku i tražili oproštenje. Nikakvi poslovi nisu mogli spriječiti župljane da sudjeluju u liturgijskim obredima. Na završetku misija u Mitrovici bila je takva gužva da jedan dio vjernika nije mogao ući u crkvu, nego je pobožno ostao ispred i čekao prigodu za oproštaj s misionarima.[334]

---

[328] SRIEMAC, Pučke misije, 44.
[329] SRIEMAC, Pučke misije, 44; A. M. MIŠKOV, ZAP, 81.
[330] A. M. MIŠKOV, ZAP, 87.
[331] »Sv. poslanstva«, *GBBS* XXII (1894.) 23, 208. Župa Srijemska Mitrovica danas je dio samostalne Biskupije srijemske.
[332] A. M. MIŠKOV, ZAP, 87.
[333] Sv. poslanstva, 208.
[334] Sv. poslanstva, 208.

Nastavak je misija uslijedio 4. prosinca u Zemunu. Župa je bila velika i brojila je 7.171 katolika. Župnik je bio Vilim Korajac[335], a njegov pomoćnik vlč. Vlahović.[336] Kako izvještava otac Miškov, bilo je velikoga posla u Zemunu. Mnoštvo je naroda sudjelovalo u službi Božjoj, a dobar dio njih se i ispovjedio i pričestio. Također su mnogi jedni drugima pružili ruku mira. Svi su bili zadovoljni misijama: vjernici, župnik i misionari.[337] Misije su završile 9. prosinca.[338] Srijemska župa Golubinci bila je sljedeća destinacija pučkih misionara. Misije u župi koja je brojila 1.563 katolika započele su 11. prosinca. Župnikom je bio Blaž Radonić.[339] Misionari su bili lijepo primljeni od župljana koji su svakodnevno sudjelovali u službi Božjoj.[340] Župna je duhovna obnova završila 16. prosinca.[341] Šestodnevne misije u Irigu u Srijemu započele su 18. prosinca. Župa je imala 1.300 katolika, a njome je upravljao Aleksandar Šamšalović. Pučke misije u Irigu završile su 23. prosinca 1894.[342] Završivši misije u Irigu, misionari su 25. prosinca započeli misije u Srijemskim Karlovcima. Prema župnim knjigama, župa je brojila 2.442 katolika. Župom je upravljao Pavao Žetić, a njegov je pomoćnik bio Andria Ferković. Misije su završile 30. prosinca 1894.[343] Što se tiče župe u Irigu i S. Karlovcima, Miškov ne bilježi posebnosti osim ovdje spomenutih općih podataka.

S početkom Nove godine, točnije 1. siječnja 1895., počeo je novi, sedmi ciklus pučkih misija. Prethodni ciklus nije prekidan, odnosno nije bilo uobičajene stanke, nego su misionari nastavili od prije započetu duhovnu obnovu. Dakle, početkom siječnja počele su misije u Rokovudolu (Novi Majur) pokraj Petrovaradina u kojemu je živjelo 750 katolika. Župni je upravitelj bio Mihovil Stojanović. Duhovna obnova koju su predvodili oci Miškov i Vlahović završila je 5. siječnja.[344] Miškov samo izvješćuje o općim podatcima o župi, bez naglašavanja pastoralnih aktivnosti, ponašanja vjernika i sl. Nakon završenih misija u Rokovudolu misionari ipak prekidaju započeti ciklus misija iz 1894. i nastavljaju ga sredinom listopada

[335] Iscrpnije o Korajcu A. PAVLOVIĆ, Svećenički velikani u Hrvata (I), Osijek, 171–178.
[336] A. M. MIŠKOV, ZAP, 89.
[337] ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Listić, 1894.
[338] LPD, 17. Zemunska župa danas pripada samostalnoj Biskupiji srijemskoj.
[339] A. M. MIŠKOV, ZAP, 89.
[340] Listić, 1894.
[341] LPD, 17. Župa Golubinci danas pripada samostalnoj Biskupiji srijemskoj.
[342] A. M. MIŠKOV, ZAP, 90. Župa Irig danas pripada samostalnoj Biskupiji srijemskoj.
[343] A. M. MIŠKOV, ZAP, 91. Župa danas pripada samostalnoj Biskupiji srijemskoj. Kako stoji u kratku prikazu povijesti župe na župnim web-stranicama, prve ondje spomenute misije jesu one iz 1924. koje su vodili oci isusovci. http://www.zupa-karlovci.com/povjest_zupe.html, posjet 4. travnja 2011.
[344] A. M. MIŠKOV, ZAP, 92. Župa danas pripada samostalnoj Biskupiji srijemskoj.

1895., točnije 22. listopada u Lovasu, župi s 1.462 katolika.[345] Iako su župljani bili okupirani jesenskim radovima i pripremanjem zimnice, našli su vremena za crkvu, barem neki od članova obitelji. Kako izvješćuje Glasnik biskupije, u Lovasu se ispovjedilo oko 300 osoba.[346] Župom je upravljao vlč. Hartl. Misije u Lovasu završile su 27. listopada, a samo dva dana poslije nastavljene su u Nijemcima. Misije u župi s 1.265 katolika počele su 29. listopada i trajale do 3. studenoga. Župnikom je bio Stjepan Dungjerović.[347] Premda se kod organiziranja misija uvijek vodilo računa o mjesnim običajima, poljskim i dr. radovima, teško je bilo predvidjeti što i kako će se odvijati stvari na terenu.

U Nijemcima su također ljudi bili zauzeti pospremanjem zimnice i pripremom stočne hrane, a uz to vrijeme je bilo hladno i kišno pa se sve odrazilo na sudjelovanje župljana u službi Božjoj. Unatoč spomenutim elementima, mnogi su od vjernika našli vremena za crkvu, bilo ujutro. bilo popodne. Sakramentu ispovijedi pristupilo je oko 500 duša. Župa je imala uredno organiziran župni zbor i crkveno pjevanje.[348] Nakon Nijemaca misionari su s duhovnom obnovom nastavili u Komletincima u kojima je bilo evidentirano 2.011 katolika. Misije u župi kojom je upravljao Dragutin (Karlo) Stručić započele su 4. i trajale do 10. studenoga.[349] Kako bi župljanima omogućili sudjelovanje u liturgijskim obredima, misionari su počinjali jutarnju službu katkada znatno ranije. Takav je slučaj bio i u komletinačkoj župi u kojoj je sv. misa ujutro počinjala nešto poslije 5 sati, a popodne poslije 18 sati. Takav se pristup misionara pokazao učinkovitim. Većina je župljana pohodila crkvu i sudjelovala u obredima. Oko 600 vjernika ispovjedilo se tijekom misija, a njih 200 tjedan dana nakon održanih misija.[350]

Slakovačka župa s 824 vjernika, od 12. do 17. studenoga, bila je središte slavlja pučkih misija. Župu je vodio Marko Šajnović.[351] Slakovačka je župa brojem bila mala, no uspjeh misija bio je lijep. Više od polovice vjernika ispovjedilo se. Na izričitu želju župnika i vjernika o. Miškov utemeljio je Bratovštinu svete krunice.[352] Poslije Slakovaca misionari su došli u župu Sot koja je brojila 819 duša. Župnik je bio Josip Čulić. Početak misija uslijedilo

---

[345] A. M. MIŠKOV, ZAP, 93.
[346] »Pučke misije«, *GBBS* XXIII (1895.) 22, 191.
[347] A. M. MIŠKOV, ZAP, 93–94. O župniku više: A. PAVLOVIĆ, Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, 399.
[348] Pučke misije, 191.
[349] A. M. MIŠKOV, ZAP, 95. O župniku Stručiču više: A. PAVLOVIĆ, Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, 399.
[350] Pučke misije, 191.
[351] A. M. MIŠKOV, ZAP, 96. O Šajnoviću iscrpnije: A. PAVLOVIĆ, Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, 370–371.
[352] Pučke misije, 191; A. M. MIŠKOV, ZAP, 96.

je 19., a njihov završetak 24. studenoga.[353] Odziv puka bio je dobar. Potaknuti nadahnutim propovijedima misionara, 337 vjernika se ispovjedilo.[354] U Vrbanji, pretposljednjoj župi ovoga ciklusa, misije su započele 26. studenoga i trajale su do 1. prosinca. Prema župnim knjigama, župa je brojila 1.592 katolika, a župnikom je bio Stjepan Kellek.[355] Kako piše u izvješću, puk je u veliku broju hrlio u crkvu. Jedan je dio vjernika ostajao po čitave dane u crkvi, najprije sudjelujući u jutarnjim liturgijskim obredima, a potom strpljivo čekajući na sakrament ispovijedi. Više od 600 župljana ispovjedilo se i pričestilo. Prije završetka misija Miškov je ustanovio Bratovštinu presvetoga ružarija.[356]

Na kraju ciklusa misije su otvorene u Drenovcima 3. prosinca. Župnik župe s 1.792 katolika bio je Stanislav Matijević.[357] Po programu misija ujutro je slavljena tiha sv. misa, koju je predvodio župnik, dok je o. Miškov naglas molio odabrane molitve, koje su svojom sadržajnošću pratile red mise. Nešto kasnije uslijedila bi propovijed koja je redovito trajala više od jednoga sata. Poslije homilije slijedila je sv. misa, a zatim ispovijed koja je znala trajati po 10 i više sati. Dakle, tijekom misija slavljenička je dinamika uključivala različite liturgijske obrede, sakramente i pobožnosti u kojima je puk u veliku broju sudjelovao. Sve je to završavalo u večernjim satima s Gospinim pozdravom. Takav su raspored s puno razumijevanja za pastoralne potrebe župe imali misionari u Drenovcima. Stoga su pučke misije u ovoj župi s velikim uspjehom završile. O tome svjedoči i velik broj ispovjeđenih – oko 600.

Misionari su prije završetka utemeljili Bratovštinu svete krunice za kojom su, kako ističe župnik Matijević, »župljani već odavna vapili«.[358] Misije u Drenovcima završile su 8. prosinca 1895., a time i sedmi ciklus pučkih misija po Đakovačko-srijemskoj dijecezi.[359] Da su dominikanski misionari uistinu duhovno obnavljali Đakovačku biskupiju, svjedoči biskup Strossmayer u korizmenoj poslanici: »Uprav kad ovo pišem dolaze mi sa svih strana iz biskupije glasovi, kako dobri i pobožni naš puk rado crkvu pohadja i rieč božju iz ustiju braće naše Dominikanaca sluša, kako se rado izpovieda i svetu pričest prima (…) Hvala na tomu najprvo Bogu od koga svako dobro proizlazi. Hvala miloj braći Dominikancem, koji tolikom

[353] A. M. MIŠKOV, ZAP, 97. Župa Sot u novomu preustroju biskupija teritorijalno pripada Srijemskoj biskupiji.
[354] »Pučke misije«, *GBBS* XXIII (1895.) 23, 200.
[355] A. M. MIŠKOV, ZAP, 98. O župniku Kelleku više: M. SRAKIĆ, »Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu«, *Diacovensia* 1/1995., 283–284.
[356] Pučke misije, 200; A. M. MIŠKOV, ZAP, 98.
[357] A. M. MIŠKOV, ZAP, 99.
[358] St. M., »Drenovci, u prosincu (Sv. poslanstva)«, *GBBS* XXIII (1895.) 24, 206–207.
[359] O završetku sedmoga ciklusa časopis *Gospina krunica* izvještava: »Svukud je puk rado u crkvu hrlio, vazda su crkve bile jutrom i večerom dubkom pune, akoprem, je snieg visok bio, to nije smetalo da je već u 4 sata u jutro crkva bila prepuna.« »Sv. Poslanstva po Slavoniji«, u: *GK*, II (1896.) sv. I, 33.

ljubavlju i žarom svoj sveti posao obavljaju, da su ne samo puku našemu na utjehu, blagoslov i spas, nego i nami svećenikom na primjer i ugled, kako svjestno i ljubezno i požrtvovno zvanje svoje sveto vršiti (…) Hvala i dobromu puku našemu, koji čuvajuć u duši i sviesti svojoj neprocienjivi dar svete vjere, dar svih darova neba i zemlje, čuva ujedno svetiju i blagosloveniju budućnost naroda našega, jer nemože biti dvojbe, da je udes, sreća i budućnost naroda našega nerazdvojivo spojena s Bogom i sa svetom vjerom našom.«[360]

Sredinom listopada 1896. o. Miškov sa svojim redovničkim kolegom Novakom dolazi u Slavoniju kako bi ondje počeli osmi ciklus pučkih misija u osam župa.[361] Misije su prvo započele u župi Svilaj 19. i trajale su do 25. listopada. Župa je bez filijala brojila 380 katolika, a župnikom je bio Đuro Filipović.[362] Kako stoji u misijskomu izvješću, unatoč silnoj kiši koja je tih dana padala, narod je u veliku broju dolazio u crkvu. Slavlju misija odazvao se je i dobar broj vjernika iz župnih filijala. Također su mnogi župljani pristupili sakramentima ispovijedi i pričesti.[363] Nastavak misija uslijedio je u župi Oprisavci. Župom je upravljao Franjo Fabijanović, a brojila je 675 katolika. Misije su započele 26. listopada, a završile 1. studenoga.[364] Početak misija nije bio obećavajući, što zbog vremena, što zbog drugih razloga. No kada su župljani jedni od drugih čuli za glasovite propovjednike, situacija se u mnogome popravila tako da se »sakupilo toliko svijeta, da ih je jedva crkva obuhvačala«. Preko 500 duša ispovjedilo se i pričestilo. Uspjeh misija bio je više nego izvanredan.[365]

U župu Klakarje misionari su stigli 2. studenoga i u popodnevnim satima započeli misije. Župa matica brojila je samo 343 katolika, dočim je u filijalama bilo znatno više vjernika. Župnikom je bio vlč. Bunjik.[366] Zahvaljujući dobroj organizaciji župnika koji je na vrijeme obavijestio puk o misijama i njihovu cilju te značenju za duhovni život vjernika, odaziv puka bio je fantastičan. Crkva je svakoga dana bila puna. Dobra priprema i nadahnute propovijedi ponukale su brojne vjernike da pristupe sakramentu ispovijedi.[367] Dan poslije misionari su stigli u Podvinje, a 10. studenoga započeli misije. Prema župnim knjigama, župa matica brojila je 806 katolika, a njezin je župnik bio Antun Brašnić.[368] Kako je već na nekoliko mjesta spominjano loše vrijeme, ono je bilo *velik neprijatelj* sudjelovanju vjernika u službi Božjoj u Podvinju. Nije bilo zgodno po jako kišovitu vremenu i blatnjavim putovima

[360] »Korizmena poslanica od 04. veljače 1896. Sveta pokora i pokajanje«, *GBBS* XXIV (1896.) 3, 43.
[361] LPD, 18; »Pučke misije«, *GBBS* XXIV (1896.) 20, 182.
[362] A. M. MIŠKOV, ZAP, 111.
[363] »Pučke misije«, *GBBS* XXIV (1896.) 22, 197.
[364] ZAP, 112.
[365] Pučke misije, 197.
[366] A. M. MIŠKOV, ZAP, 113.
[367] Pučke misije, 197.
[368] A. M. MIŠKOV, ZAP, 114.

pješice doći iz filijala u župnu crkvu.[369] No puk se ipak nije dao zaustaviti u nakani da sudjeluje u liturgijskim obredima i obnovi svoju vjeru. Prema izvješću tamošnjega župnika, misije su urodile plodom, a uspjeh je bio najpovoljniji. Župljani koji su bili u međusobnoj zavadi izmirili su se, a preko 400 se vjernika ispovjedilo i pričestilo, među kojima je bio lijep broj onih koji godinama nisu pristupali sakramentima. Završetak misija uslijedio je 15., a misionari su na put do nove župe krenuli kočijom 16. studenoga.[370] Već 17. studenoga započele su misije u Podcrkovlju, župi sa 182 duše u matici i preko 1.843 katolika u filijalama. Upravitelj župe bio je Josip Terci.[371] Kao i u prethodno spomenutim župama, kiša je ometala dolazak vjernika u crkvu. Kako se vrijeme smirivalo, tako je puk u veliku broju sudjelovao u službi, koja se slavila uvijek ujutro. U Podcrkvolju su vremenske neprilike uistinu onemogućile mnoge vjernike, osobito one iz filijala, u kojima je i živio veći broj vjernika, da dođu do župne crkve. Za većinu je njih dolazak u crkvu predstavljao nemoguću misiju. Ispovjedilo se oko 350 vjernika, »što je veliki broj ako se uzme u obzir udaljenost pojedinih mjesta, nepogoda vremena«, navodi župnik u izvješću.[372]

Misije su u Podcrkovlju zaključene 22., a 23. studenoga misionari su krenuli na put do novoga misijskog odredišta u Odvorcima. Put je trebao trajati oko dva sata, no kako je kiša svakodnevno padala, putovi su bili pretvoreni u blato. Tako su misionari umjesto dva sata putovali šest sati preko okolnih brodskih brda na zaprežnim kolima do župe u Odvorcima.[373] Otvaranje misija uslijedilo je 24. studenoga. Matica župa imala je 129 katolika, no s filijalama 1.376. Župnikom je bio Stjepan Grginčević.[374] Iz župne je evidencije jasno kako je većina župljana živjela izvan župe matice. Kako se radilo o zimskomu vremenu i o siromašnu puku, teško je bilo očekivati brojnost naroda u crkvi. Nije bilo načina da vjernici uz udaljenih sela dođu do župne crkve pa je stoga uspjeh misija bio polovičan. Kako stoji u izvješću, ispovjedilo se tek 180 duša. Misije su zaključene 29. studenoga.[375] Misionari su potom krenuli u župu Kaniža u kojoj su bila evidentirana 874 katolika. Župa nije imala svojih filijala, a župnikom je bio Franjo Dumić. Misije su započele 1., a zaključene 6. prosinca.[376] Iz izvješća saznajemo kako je uspjeh bio povoljan. No kada se usporedi broj evidentiranih

---

[369] Miškov o vremenu: »Ali je grozota! Hrgjavo vrîme vazda, blato svukud do kolina, putevi razrovani, u crkvi vlaga i zima, pravo čudo što smo zdravi.« AHDP, Spisi, Miškov Provincijalu, Podcrkovlje, 19. studenoga 1896.
[370] »Pučke misije«, *GBBS* XXIV (1896.) 23, 206.
[371] ADSK, A. M. MIŠKOV, ZAP, 115.
[372] Pučke misije, 206.
[373] AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Podcrkovlje, 19. studenoga 1896.
[374] A. M. MIŠKOV, ZAP, 116. Kako stoji na web stranici Meštrovićeve galerije u Vrpolju, Stjepan Grginčević, kapelan, krstio je 1883. velikoga kipara Ivana Meštrovića. http://www.galerijaivanamestrovica.com/?p=21, posjet 4. travnja 2011.
[375] Pučke misije, 206.
[376] A. M. MIŠKOV, ZAP, 117.

župljana i broj ispovjeđenih, oko 500, i to većinom muških osoba, onda se može slobodno reći kako su misije ne samo bile povoljne, nego su urodile duhovnim plodovima.[377] Na koncu osmoga ciklusa pučkih misija našla se župa Levanjska Varoš, u kojoj su misije počele 8. prosinca. U župi matici živjelo je 465, a zajedno s filijalama 1.450 katolika. Župnikom je bio Stjepan Bunjik, koji je do dolaska misionara vršio službu upravitelja.[378] Kako je biskup Strossmayer odlučio imenovati stalnoga župnika, iskoristio je prigodu održavanja misija i ovlastio o. Miškova da pročita imenovanje Bunjika za župnika. Narod je spomenute župe bio prilično raštrkan i sama činjenica da je župa imala deset filijala najbolje svjedoči o tome. Budući da je župnik na vrijeme obavijestio svoje župljane o misijama, jedan dio njih je uz veliku žrtvu uspio sudjelovati u službi Božjoj.[379] Uz veliku udaljenost velik neprijatelj puka bilo je zimsko vrijeme, s obilnim snijegom i nesnošljivom hladnoćom. Osmi je ciklus misija po Đakovačko-srijemskoj biskupiji završio 13. prosinca 1896., nakon kojega su misionari pošli put Dalmacije.[380]

Deveti je ciklus pučkih misija započeo 9. studenoga 1897. u Aljmašu. Potaknut enciklikom pape Lav XIII. o krunici[381], Strossmayer uoči spomenutoga ciklusa piše Okružnicu kojom poziva sve župnike koji žele da se u njihovim župama utemelji kruničarska bratovština da se što prije jave Biskupskomu ordinarijatu kako bi se misionarima olakšalo pribavljanje potrebnih dopuštanja i povelja.[382] Misionare je na dolasku u Đakovu dočekao osobno biskup Strossmayer »pa ih milo zagrlio, i svoje im stado preporučio«.[383] Aljmaška župa, prva na popisu, brojila je 1.302 katolika, a župnikom je bio Ivan Becić.[384] Kako stoji u izvješću iz Aljmaša, uspjeh misija bio je lijep. Sakramentima ispovijedi i pričesti pristupilo je 430 župljana. U Aljmašu se osobito njegovala pobožnost prema Blaženoj Djevici Mariji pa je na inzistiranje puka 14. studenoga, na završetku misija, utemeljena Bratovština svete krunice.[385] Zaključivši misije u Aljmašu, misionari su pošli u župu Dalj u kojoj 16. studenoga započinju misije. Dalj dobiva status župe, kao i vlastitoga župnika, 1807. Župa je brojila 2.297 katolika, a s filijalama 3.358. Župnikom je bio Petar Kulundžić. Kako izvješćuje Miškov, uspjeh je misija bio obilat uz svakodnevno sudjelovanje brojnih vjernika u službi Božjoj. Zaključnoga dana misija, 21. studenoga, Miškov je utemeljio Bratovštinu svete

[377] »Pučke misije«, *GBBS* XXIV (1896.) 24, 213.
[378] A. M. MIŠKOV, ZAP, 118.
[379] Pučke misije, 213.
[380] Miškov Provincijalu, Podcrkovlje, 19. studenoga 1896.
[381] *Augustissimae Virginis Mariae*, Rim, 12. rujna 1897.
[382] »Bratovštine Ružarja po Slavoniji«, u: *GK*, III (1897.) sv. XII, 378–379.
[383] »Ap. Poslanstva po Slavoniji«, u: *GK*, III (1897.) sv. XII, 380.
[384] A. M. MIŠKOV, ZAP, 131.
[385] »Pučke misije«, *GBBS* XXV (1897.) 23, 205. A. M. MIŠKOV, ZAP, 131.

krunice.[386] Dan poslije, točnije 23. studenoga, započele su misije u Retkovcima. Župa je brojila 1.256, a s filijalama 1.942 katolika. Župnik je bio Antun Jakševac[387], a župni pomoćnik Anastazije Henč, franjevac.[388] Odaziv vjernika u crkvu bio je velik. Puk je pobožno sudjelovao u obredima, a kao plodovi misija bile su brojne ispovijedi, više od 750 vjernika. Čak je jedan javni preljubnik raskrstio sa svojim grješnim životom, piše u izvješću o uspješno završenim misijama. Misionari su bili srdačno dočekani, a još srdačnije ispraćeni. I u retkovačkoj je župi utemeljena Bratovština svete krunice.[389]

Nakon Retkovaca misionari su imali kratak odmor, a zatim su u pojedinim župama utemeljili kruničarsku bratovštinu. U Rumu su stigli 7. prosinca i u popodnevnim satima započeli misije. U župi je bilo 7.306, a s filijalama 9.713 katolika. Župnik je bio Josip Paus[390], a pomoćnik Antun Čordašić. Osim osnovnih podataka o župi, Miškov ističe kako je pastoralni rad bio velik i s velikim uspjehom.[391] Bratovština svete krunice utemeljena je i u Rumi 8. prosinca.[392] Nakon Rume misije su nastavljene u župi Slankamen, u kojoj je živjelo 2.630 katolika, a s filijalama 3.333. Župnikom je bio Jakob Hejsler (Hajsler). Misije su otvorene 14., a zaključene 19. prosinca.[393] Kako piše u izvješću, uspjeh je bio sjajan. Prostrana je crkva svakoga dana bila puna, a budući da je u Slankamenu živjela brojna skupina drugih vjeroispovijesti, mnogi su od njih došli u župnu crkvu slušati riječ Božju. Neki od župljana koji preko 20 godina nisu zalazili u crkvu također su tijekom misija došli čuti propovijedi. Naporan trud misionara rezultirao je velikim brojem ispovjeđenih, oko 780. Na završetku misija u Slankamenu utemeljena je Bratovština svete krunice.[394] Posljednja župa devetoga ciklusa misija bila je župa u Novim Banovcima. Župa je brojila 452 katolika, a s filijalom 587, župnikom je bio Franjo Stojaković.[395] U spomenutoj su župi misije trajale znatno kraće nego u drugim, samo tri dana. Unatoč kratkoći misionari su »postigli dobar uspjeh«, a

[386] A. M. MIŠKOV, ZAP, 132.
[387] O Jakševcu više: A. PAVLOVIĆ, Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, 400.
[388] A. M. MIŠKOV, ZAP, 133.
[389] Pučke misije, 205.
[390] Više o župniku: M. SRAKIĆ, »Odgojitelji u Bogoslovnom sjemeništu i profesori na teologiji u Đakovu od 1806.–1996.«, *Diacovensia* 1/1996., 187.
[391] »Zaključak sv. Poslanstava u Djakovačkoj biskupiji«, u: *GK*, IV (1898.) sv. IV, 124.
[392] A. M. MIŠKOV, ZAP, 134. Župa Ruma danas teritorijalno pripada samostalnoj Biskupiji srijemskoj.
[393] A. M. MIŠKOV, ZAP, 135.
[394] »Obraćenje protestanta: - plod sv. poslanstva«, u: *GK*, IV (1898.) sv. I, 25–26; »Pučke misije«, *GBBS* XXVI (1898.) 1, 7. Danas župa teritorijalno pripada samostalnoj Biskupiji srijemskoj s time da je Stari Slankamen dio župe Novi Slankamen.
[395] A. M. MIŠKOV, ZAP, 136.

ispovjeđenih i pričešćenih je bilo 186. Prije završetka misija misionari su utemeljili Bratovštinu svete krunice.[396]

Novi – deseti – ciklus, koji je započeo samo nekoliko dana poslije završetka devetoga, točnije 4. siječnja 1898., obuhvatio je dvanaest župa. Misije su prvo otvorene u Čereviću, župi s 369 katolika. Župni je upravitelj bio Antun Bogetić.[397] U Čereviću je živjelo miješano stanovništvo, različitih narodnosti i vjera. Kako stoji u izvješću, ondje je bio prisutan indiferentizam. Misionari su bili upoznati s time pa su, progovorivši o njemu, privukli znatan broj župljana u crkvu, kao i onih drugih vjera. Propovjednicima je tako uspjelo da dotaknu dušu puka i probude vjeru u njima te su, po župnikovu izvješću, misije u župi imale »ne obični uspjeh«.[398] Misionari su još prije odlaska utemeljili Bratovštinu svete krunice.[399] Župa Srijemska Kamenica od 11. do 15. siječnja bila je mjesto novih pučkih misija u Srijemu. Prema župnim knjigama, u župi je živjelo 867 katolika, a župnikom je bio Viktor Pap.[400] Misije su održane s vrlo lijepim uspjehom, a gotovo je polovica župljana primila sakrament ispovijedi i pričesti.[401]

Trećega dana nakon završetka misija u Kamenici misionari su započeli duhovnu obnovu u Ljudevitovu dolu, dijelu Petrovaradina, koja je trajala od 18. do 23 siječnja. Župnik je bio Franjo Aliuš.[402] Tijekom misija župna je crkva bila puna, a za misije župnik Aliuš kaže kako su one uistinu predstavljale »vrijeme obraćenja i spasenja nad kojim se razveselilo nebo«.[403] Oduševljeni puk ne samo da je slušao propovjednike, nego je postupio po njihovim naputcima i u veliku broju pristupio sakramentima.[404] Četvrtoga dana misija, 21. siječnja, nakon propovijedi o krunici, utemeljio je Bratovštinu presvetoga ružarija.[405] Zatim su misije nastavljene u Nikincima, srijemskomu selu u neposrednoj blizini Rume. Otvaranje misija uslijedilo je 1., a zatvaranje 6. veljače.[406] O tome kako je bilo najbolje svjedoči podatak o preko 850 ispovjeđenih i pričešćenih.[407] To su bili duhovni plodovi misija, primanje

---

[396] Pučke misije, 7; Obraćenje protestanta, 25–26; Danas župa teritorijalno pripada samostalnoj Biskupiji srijemskoj

[397] A. M. MIŠKOV, ZAP, 137. Čerević se nalazi u općini Beočin u Srijemu (Vojvodina), a župa pravno pripada Biskupiji srijemskoj.

[398] »Pučke misije«, *GBBS* XXVI (1898.) 2, 15.

[399] ADSK, MO, Spisi, *Confraternitates SS Rosarii in Dioccesi Bossyno.-Syrm. A. 1897-8.*

[400] A. M. MIŠKOV, ZAP, XI. Petrovaradinski, bez broja stranice; A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.

[401] »Pučke misije«, *GBBS* XXVI (1898.) 7, 81. Župa pravno pripada Biskupiji srijemskoj.

[402] A. M. MIŠKOV, ZAP, 139.

[403] Pučke misije, 81.

[404] Pučke misije, 81.

[405] ADSK, MO, Spisi, *Confraternitates SS Rosarii.* Ondašnji Ljudevit Dol danas je dio petrovardinske župe 2 i pravno pripada Biskupiji srijemskoj.

[406] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi.

[407] Pučke misije, 81.

sakramenata kao znak obraćenja. Bratovština svete krunice utemeljena je 2. veljače, u popodnevnim satima nakon Miškovljeva nagovora o ružariju.[408] Zaključivši misije, Miškov i J. Domić krenuli su na put prema Hrtkovcima, geografski smještenima u središnjemu južnom dijelu srbijanskoga dijela Srijema. U župi je živjelo oko 2.100 katolika, a župnikom je bio Mato Babogredac.[409] Početak misija uslijedio je 7. veljače u popodnevnim satima predajom misionarskoga križa, pozdravnim govorom župnika i uvodnim nagovorom o. Miškova.[410] Iz izvještaja najprije saznajemo da je vrijeme bilo prilično loše, i to s puno snijega, kiše i blata. No sve to nije omelo pobožni puk da ne dođe u župnu crkvu kako bi mogao sudjelovati u službi Božjoj. Što se tiče duhovnih plodova, oni su bili obilati, što se posebno očitovalo u ispovijedima onih koji spomenutome sakramentu nisu pristupili više od 40 godina. Ispovjedilo se i pričestilo oko 650 duša, a bilo bi ih više da je bilo dovoljno ispovjednika.[411] Na završetku misija utemeljena je Bratovština svete krunice.[412]

Sljedeća župa s popisa pučkih misionara na teritoriju Srijema bila je župa Gibarac. Mjesto je smješteno jugoistočno od Šida, u blizini hrvatske granice. Župa je bila relativno mala, oko 794 katolika. Župnik je bio Mile Stojanović.[413] Misije su otvorene 23. veljače ujutro kada je slijedio uvodni dio. Kakav je bio uspjeh, najbolje govori podatak da se od spomenutoga broja župljana ispovjedilo njih 600.[414] Dan prije završetka misija, 26. veljače, utemeljena je Bratovština svete krunice.[415] Nakon Gibarca misionari su pohodili Maradik s općinskim središtem u Inđiji. Mardičkom je župom upravljao župnik iz Iriga s time da je u župi pastoralno djelovao kapelan Josip Bertić. Misionari su u župu došli 28. veljače, a 1. ožujka ujutro otvorili misije.[416] Odaziv župljana bio je dobar zahvaljujući ponajprije kapelanovoj pravodobnoj najavi misija. Već je prvoga dana crkva bila dupkom puna tako da mnogi nisu mogli ni ući u crkvu. Kako izvješćuje kapelan Bertić, u crkvi je svakoga dana bivala sve veća gužva zbog čega se zaključak misija slavio izvan crkve na otvorenomu. Za vrijeme propovijedi puk je bivao tako pogođen riječima »da se nije mogao održati od suza, te

[408] A. M. MIŠKOV, ZAP, 140.
[409] A. M. MIŠKOV, Djelomičan popis pučkih misija po đakovačkoj dijecezi. Župa Nikinci pravno pripada Biskupiji srijemskoj.
[410] A. M. MIŠKOV, ZAP, 141.
[411] Pučke misije, 81. Župa pravno pripada Biskupiji srijemskoj.
[412] ADSK, MO, Spisi, *Confraternitates SS Rosarii.*
[413] A. M. MIŠKOV, ZAP, VIII. Kukujevački, bez broja stranice; A. M. MIŠKOV, ZAP, 142. Miškov uz ime župnika navodi brojku 92. Kako nigdje drugdje to ne čini, valja pretpostaviti da ona označava župnikove godine, a Miškovljevo spominjanje broja može se tumačiti i kao divljenje i kao čuđenje.
[414] Pučke misije, 81.
[415] ADSK, MO, Spisi, *Confraternitates SS Rosarii.* Župa pravno pripada Biskupiji srijemskoj.
[416] A. M. MIŠKOV, ZAP, 143.

bilo pozvanom motriocu ne rijedko slušati uzdisaje duša ganutih na pokoru i poboljšanje«.[417] Nekolicina onih koji su bili spremni istupiti iz Katoličke crkve nakon sadržajnih propovijedi i pobožnosti priznali su svoju namjeru i zatražili oprost. Tijekom Miškovljeve homilije o pomirenju nekolicina župljana koji su godinama živjeli u zavadi pružili su jedni drugima ruku mira i ako su bili što jedni drugima ukrali, vratili su ili pak nadoknadili štetu. S obzirom na sv. ispovijed, bilo je župljana koji se nisu ispovijedali više od 40 godina. Od 1.200 katolika ispovjedilo se njih 700.[418]

Misije su završile 5. ožujka, a misionari su krenuli put Lipovca kako bi ondje 8. ožujka započeli duhovnu obnovu. U župi je bilo evidentirano 956 katolika, a župnikom je bio Mihovil Meštrović.[419] Sudjelovanje vjernika u liturgijskim obredima bilo je iznad očekivanja. O tome najbolje svjedoči broj od preko 800 ispovjeđenih.[420] Pretposljednjega dana misija, 12. ožujka, utemeljena je Bratovština svete krunice.[421] Poslije Lipovca misionari su se opet vratili u Srijem, i to u župu Morović. Mjesto se geografski nalazi uz obale rijeka Bosuta i Studve, udaljeno 15 km od Šida. Prema župnim knjigama, župa je imala 657 katolika, a župnikom je bio Krešimir Tomljenović. Misije su otvorene 13. ožujka u večernjim satima i trajale su do 18. ožujka 1898.[422] U Strošincima, pograničnom mjestu koje su nalazi u općini Vrbanja, misije počinju 21. ožujka u popodnevnim satima. Župa je brojila 787 katolika, a župnik je bio Antun Reit.[423] Pretposljednja župa desetoga ciklusa misija bila je ona u Račinovcima, smještenim u općini Drenovci na granici sa Srbijom. U župi su živjela 1.083 katolika dok je župnikom bio Nikola Crvenković. Duhovna je obnova u župi trajala od 26. do 30 ožujka.[424]

Na kraju ciklusa pučkih misija našla se župa u Rajevu Selu. Riječ o još jednomu pograničnom mjestu koje administrativno pripada općini Drenovci. Župu koja je brojila 841 katolika vodio je vlč. Juraj Jagodić. Duhovna je obnova započela 1., a završila 5. travnja.[425] Za posljednje ovdje spomenute četiri župe navedeno je kako su misije dobro uspjele uz poboljšanje vjerskoga života.[426] Bratovština svete krunice utemeljena je 16. ožujka u Moroviću, 25. ožujka u Stošincima, 30. ožujka u Račinovcima i 3. travnja 1898. u Rajevu

[417] ADSK, MO, Spisi, Bertić Strossmayeru, Maradik, 7. ožujka 1898
[418] Bertić Strossmayeru, Maradik, 7. ožujka 1898.
[419] A. M. MIŠKOV, ZAP, 143–144.
[420] Pučke misije, 81.
[421] ADSK, MO, Spisi, *Confraternitates SS Rosarii.*
[422] A. M. MIŠKOV, ZAP, 145; ZAP, X. Posavski, bez broja stranice.
[423] A. M. MIŠKOV, ZAP, 146; ZAP, X. Posavski.
[424] A. M. MIŠKOV, ZAP, 147; ZAP, X. Posavski.
[425] A. M. MIŠKOV, ZAP, 148; ZAP, X. Posavski.
[426] Zaključak sv. Poslanstava, 124.

Selu.[427] Nakon naporna pastoralnoga rada, završivši misije u Rajevu Selu, misionari su se zaputili u Đakovo »dase na srdcu svog Preuzvišenog Mečene ogriju i Njegove se ljubavi naužiju, tad će se svojoj kući povaratiti«.[428]

U prvoj polovici rujna 1900. Miškov, Vlahović i Bakač, član Austro-ugarske dominikanske provincije, počet će jedanaesti ciklus pučkih misija u Biskupiji srijemskoj i bosanskoj ili đakovačkoj. Misije su uslijedile nakon završetka I. katoličkog kongresa i proslave srebrnoga jubileja Strossmayerova biskupovanja. One su najprije otvorene u Osijeku, i to na Gornjemu gradu, i trajale su od 9. do 16. rujna. Kako stoji u izvješću, nova gotička župna crkva iz dana je u dana bivala sve posjećenija.[429] Misionari su dnevno propovijedali triput, dvaput na hrvatskome i jedanput na njemačkome jeziku. Ispovjedilo se 540 vjernika od kojih lijep broj onih koji se godinama nisu ispovijedali.[430] Misionari su na kraju utemeljili Bratovštinu svete krunice.[431] Od 17. do 23. rujna Miškov i Vlahović pastoralno su djelovali u Donjemu gradu, dočim je o. Bakač držao misije na njemačkome jeziku u Tvrđi. U donjogradskoj crkvi propovijedi su održavane dvaput na dan, i to na hrvatskome jeziku. Ispovjedilo se oko 400 vjernika. Misionari su na kraju bili zadovoljni uspjehom misija u gradu Osijeku.[432] Ovo su bile druge Miškovljeve pučke misije u Osijeku.

Nakon Osijeka misionari su se zaputili u Vukovar kako bi i ondje po drugi put započeli duhovnu obnovu. Za razliku od prvoga puta kada su propovijedalo samo na hrvatskome jeziku, drugi se put propovijedalo i na njemačkome jeziku. Za njih je bio zadužen otac Bakač. Što se tiče sudjelovanja vjernika u službi Božjoj, iz izvješća saznajemo kako nije bio naročit. Ispovjedilo se i pričestilo oko 500 vjernika, što i nije neka brojka za gradsku župu.[433] Potom su misije nastavljene u Vinkovcima, i to bez Bakača koji se vratio u svoju provinciju. Misije su otvorene 1. listopada u tijeku jesenskih radova, što se pokazalo lošim izborom. Tijekom cijeloga tjedna mali je broj ljudi dolazio u crkvu. Tek pred kraj duhovne obnove župna se crkva počela puniti, što je u mnogome razveselilo župnika i misionare. Ispovjedilo se oko 700 vjernika. Prije završetka misija utemeljena je Bratovština svete krunice.[434] Završivši misije u gradovima, dominikanski su propovjednici počeli s ovećim

---

[427] ADSK, MO, Spisi, *Confraternitates SS Rosarii*; »Bratovštine sv. Ružarja po Slavoniji«, u: *GK*, IV (1898.) sv. I, 26.
[428] Zaključak sv. Poslanstava, 126.
[429] Sv. Poslanstva po Slavoniji, 317.
[430] »Misije«, *GBBS* XXVIII (1900.) 19, 158.
[431] »Bratovštine Presv. Ružarja u Slavoniji«, u: *GK*, VI (1900.) sv. XI, 345.
[432] »Misije u biskupiji«, *GBBS* XXVIII (1900.) 20, 166; Sv. Poslanstva po Slavoniji, 317.
[433] Misije u biskupiji, 166; Sv. Poslanstva po Slavoniji, 317.
[434] »Misije«, *GBBS* XXVIII (1900.) 22, 182. Prve pučke misije u Vinkovcima Miškov je održao u studenomu 1891.

filijalama. Prva od njih bila je filijala u Vođincima[435]. Miškov spominje loše uvjete boravka i neudobnost u župnomu dvoru, no ipak naglašava duhovnu ugodnost koju su ondje našli. Tijekom misija utemeljena je Bratovština svete krunice. Misije su završile 14. listopada i odmah nastavljene u Budrovcima, mjestu pokraj Đakova. Što se tiče morala u Budrovcima, Miškov kaže kako se radilo o svojevrsnoj Sodomi i Gomori.[436] U ovdje spomenutim filijalama misije su trajale vremenski manje nego u župama, obično tri do četiri dana. Misije su još održane u Strizivojnama[437], Selcima[438] i Širokom Polju[439]. Od nabrojenih, najsvečanije je bilo u Selcima Đakovačkim. Misije su započele 22., a završile 25. listopada. Crkva je svakoga dana bila puna. Uz Hrvate katolike u crkvu su dolazili Mađari i pokoji Nijemac. Misije su polučile najbolji uspjeh. Ispovjedilo se oko 350 vjernika. Župnik je bio Milko Cepelić, kanonik, hrvatski rodoljub i pisac.[440] Jedanaesti ciklus pučkih misija završio je 28. listopada 1900. u Širokom Polju. Nakon završetka misionari su se uputili u Đakovo u kojemu su ostali jedan dan, a potom krenuli u Dalmaciju.

Dvanaesti ciklus pučkih misija počeo je krajem listopada 1904. godine. Iako je Miškov već bio provincijal i zauzet službom, na izričitu Srossmayerovu želju, zajedno s o. Bodlovićem, opet putuje u Slavoniju kako bi ondje krajem listopada započeo novi ciklus misija. Misijama je bilo obuhvaćeno šest župa: Garčin, Klakar, Podcrkavlje, Sibinj, Slobodnica i Slavonski Brod.[441] Misije su završile 11. prosinca 1904. u Slavonskome Brodu. Kako stoji u izvješću, u svim je župama duhovna obnova prošla s najboljim uspjehom.[442] Četiri mjeseca nakon završetaka spomenutoga ciklusa umire biskup Stossmayer, inicijator duhovne obnove koja je već dvanaest godina održavana u njegovoj dijecezi.[443] Biskupova će se smrt odraziti na početak novoga ciklusa pučkih misija. Naime, nakon Strossmayerove smrti biskupska je stolica ostala ispražnjena (*sedisvakancija*) pet godina tako da je tijekom toga

---

[435] Pripada Vukovarsko-srijemskoj županiji i administrativno je samostalna općina, a crkveno-pravno je samostalna župa.
[436] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Budrovci, 16. listopada 1900.
[437] Administrativno samostalna općina, geografski smještena u južnomu dijelu Đakovštine i crkveno-pravno je samostalna župa.
[438] Đakovački Selci – administrativno pripadaju Đakovu. Crkveno-pravno su samostalna župa.
[439] Mjesto geografski smješteno pokraj Đakova kojemu administrativno i pripada. Crkveno-pravno pripada župi Vuka.
[440] Misije, 174.
[441] LPD, 23. Geografski sva se mjesta nalaze u Brodsko-posavskoj županiji i samostalne su općine osim Slobodnice koja administrativno pripada Sibinju. Crkveno-pravno sve su samostalne župe s tim da je Slavonski Brod danas podijeljen na deset župa.
[442] »Dominikanci i ap. poslanstva u našoj domovini«, u: *GK*, XI (1905.) 1, 29.
[443] Biskup Strossmayer umro je 1. travnja 1905. O biskupovoj smrti, njegovoj povezanosti s dominikancima, Miškovljevu govoru prigodom mise zadušnice za Strossmayera u Korčuli, iscrpnije: »Strossmayer i dominikanski red«, u: *GK*, XI (1905.) 5, 134–139; »Govor M. P. O. Angjela M. Miškova Redodržavnika Dominikanaca prigodom zadušnice za blag. Biskupa Strossmayera u crkvi sv. Nikole u Korčuli 2. Svibnja 1905.«, u: *GK*, XI (1905.) 6, 162–171.

razdoblja na neki način utihnula misionarska djelatnost. Dolaskom biskupa Ivana Krapca[444] u Đakovo biskupija u njemu dobiva novoga inicijatora i obnovitelja. »Sliedeći stope slavnog predšastnika, nastavi on blagotvorne i spasonosne pučke misije, da svome narodu pruži izvanredne duhovne hrane«, ističe Miškov u govoru prigodom 50. godišnjice Krapčeva svećenstva.[445]

Sedam godina poslije, za vrijeme upravljanja biskupa Krapca, oci Miškov i Bodlović počinju trinaesti ciklus pučkih misija u devet slavonskih župa. Duhovna je obnova započela u Moroviću u drugoj polovici siječnja 1911. Uspjeh je misija bio sjajan i »najkrućeg bezvjerca i najokorjelijeg grješnika obratiše oni i za Boga pridobiše«.[446] Zatim nastviše u Komletincima, Retkovcu, Strizivojnu i Selcima. U svim navedenim župama misije su održane po drugi put. Osobito je svečano bilo u retkovačkoj župi, u kojoj su misije otvorene 31. siječnja, a zaključene 5. veljače. Kada je župnik najavio misije, mnogi od župljana koji su 1897. sudjelovali u prvim, odmah su se interesirali hoće li doći o. Miškov jer ga je tamošnji puk izrazito cijenio. Osim župnikove obavijesti o misijama, Kraljevska je kotorska oblast također zabranila rad trgovcima i gostioničarima ujutro i popodne, za vrijeme službe Božje u crkvi. Kako stoji u izvješću, u selu su bila šestorica trgovaca, od kojih su trojica bili katolici, a trojica židovi.[447]

Iako su se židovski trgovci pobunili, Kotorska vlast nije uvažila njihovu primjedbu. Već prvoga dana na otvaranju misija crkva je bila dupkom puna. Tako je bilo svakoga dana s time da je jedan dio župljana po velikoj hladnoći stajao vani. Ispovjedilo se oko 800 osoba od kojih se nekolicina nije ispovijedala godinama ili, kako o tome piše u izvješću: »Vidjeli smo na ispovjedi i takove, koji su mnogo godina bježali od dragog Isusa, a ovom prigodom pomiriše se s Njim.«[448] Duhovni su plodovi misija bile javne pomirbe zavađenih župljana. Na završetku misija Miškov je održao oproštajnu propovijed koja je mnoge vjernika ganula do suza.[449] Nakon završetka prvoga dijela misija propovjednici će na nekoliko mjeseci ostaviti Slavoniju kako bi se u nju vratili u prvoj polovici listopada 1911. i započeli misije u

[444] Rođen je 19. lipnja 1843. u Karlovcu u obrtničkoj obitelji. Pučku je školu pohađao u Karlovcu i u Rijeci, a zatim prelazi u zagrebačko sjemenište gdje nastavlja školovanje i filozofsko-teološki studij. Za svećenika je zaređen 22. srpnja 1866. Nakon ređenja Krapac djeluje kao duhovni pomoćnik u Sisku i Zagrebu, a kasnije kao župnik u župi Svetice, Bregi, Zagrebu. Uz župničku je službu vršio i druge povjerene mu službe. Za beogradsko-smederevskoga biskupa imenovan je 1896., a za bosanskoga ili đakovačkoga i srijemskoga biskupa 7. travnja 1910. Krapac gradi novo sjemenište i nastavlja po Strossmayeru započetu duhovnu obnovu biskupije. Umro je 15. srpnja 1916. u Zagrebu. ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Govor prigodom 50-godišnjice svećenstva Preuzv. Gosp. Dr. Krapca, bosansko-srijemskoga Biskupa, proslavljena u Djakovu 15. kolovoza 1916., 16–26.
[445] A. M. MIŠKOV, Govor prigodom 50-godišnjice svećenstva Preuzv. Gosp. Dr. Krapca, 22.
[446] ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Fragment pisma iz Morovića, 1911.
[447] M. PAVIĆ, »Retkovci u veljači 1911.«, *GBBS* XXXIX (1911.) 5, 43–44.
[448] M. PAVIĆ, Retkovci u veljači 1911., 44.
[449] M. PAVIĆ, Retkovci u veljači 1911., 44.

Piškorevcima, a nastavili u V. Kopanici, Gundincima, a završili 5. studenoga 1911. u Babinoj Gredi.[450] U svim navedenim župama Miškov je održao misije po drugi put.[451]

Za Miškova posljednji – četrnaesti – ciklus misija u Slavoniji započeo je u drugoj polovici studenoga 1912. Nakon 21 godine dominikanski su misionari održali drugu duhovnu obnovu u sljedećim župama: Ivankovu (od 19. do 24. studenog), Gradištu (od 25. studenog do 1. prosinca), Županji (od 1. do 15. prosinca) i Bošnjacima (od 16. do 22. prosinca).[452] Misionari su svugdje srdačno dočekani, a u svim su župama najprije evocirane uspomene na misije iz 1891. godine. Sudjelovanje u službi Božjoj bilo je dobro, a ni duhovni plodovi nisu izostali. No najsvečanije i najuspješnije bilo je u Bošnjacima, što su misionari priznali župniku Marijanu Galoviću. »Puk je vanredno hrlio na propovijedi i pobožnosti časnih otaca a napose na sv. ispovijed i pričest«, stoji u izvješću.[453] Tijekom misija došlo je do pomirbe između zavađenih župljana. I kao što je uspjeh misija iz 1891. bio sjajan, u župnoj spomenici piše kako je »i sada uspjeh misija najsjajniji«.[454]

g) Zadarska nadbiskupija

Misionarski rad dominikanskih propovjednika u Nadbiskupiji zadarskoj započinje krajem XIX. stoljeća kada nadbiskupijom upravlja nadbiskup Petar Dujam Maupas (1862.–1891.) i nastavlja se za upravljanja nadbiskupa Grgura Rajčevića (1891.–1899.) te Mateja Dujma Dvornika (1901.–1910.).[455]

Prvim ciklusom pučkih misija, što su ih održali dominikanci Miškov i Vlahović, obuhvaćene su župe Filip Jakov, Biograd na Moru i Pakoštani. Misije su održane u razdoblju od 12. do 31. svibnja 1891.[456] Kakav je uspjeh bio, najbolje svjedoče reakcije puka i svećenstva na propovijedi glasovitih misionara iz Reda propovjednika koje su se proširile po čitavoj zadarskoj okolici. Naime, tijekom jednoga Miškovljeva boravka u Zadru, nekoliko mjeseci poslije održanih misija u spomenutim mjestima, čuvši za njihov uspjeh, župnik s otoka Silbe požurio je u Zadar kako bi susreo o. Miškova i od njega isprosio duhovnu obnovu župe. Župnik je bio uvjeren kako će dominikanski propovjednici nadahnutim propovijedima i

[450] LPD, 26.
[451] Prvi misije u Piškorevcima održane su 1889. dok su u ostalim župama održane 1890.
[452] »Misije u biskupiji«, *GBBS* XL (1912.) 21, 176; LPD, 27.
[453] Župni ured Bošnjaci, I. Brevis historia Memorabilium Parochiae R. katolichae Bošnjaciens (is) deducta Anni 1862., 29. Za ovu informaciju zahvaljujem Vladimiru Mikrutu, župniku iz Bošnjaka.
[454] I. Brevis historia Memorabilium Parochiae R. katolichae Bošnjaciens (is) deducta Anni 1862., 29.
[455] Z. STRIKA, »Zadar – novo nadbiskupsko i metropolijsko središte Dalmacije u kontekstu političkih prilika 12. stoljeća«, u: *CCP*, 52 (2003.), 41–43.
[456] LPD, 16.

strpljivim ispovijedima pomoći duhovnomu preporodu tamošnjega puka.[457] Osobito svečano i s obiljem duhovnih plodova bilo je u Biogradu. Vjernici su dvaput dnevno dolazili u crkvu i sudjelovali u liturgijskim obredima. Osim nekolicine činovnika, vojnika i pijanica, svi su ostali pristupili sakramentu ispovijedi.[458] U Filip Jakovu i Biogradu Miškov je ustanovio Bratovštinu svete krunice.[459]

Drugi je ciklus misija održan na otoku Ižu, i to od 12. do 19. srpnja 1896. u Velom Ižu, za vrijeme župnikovanja don Hinka Brnetića, a od 20. do 26. srpnja iste godine u Malom Ižu, za župnikovanja don Iva Milića. I u jednome i u drugome mjestu o. Miškov i o. Novak navješćuju Radosnu vijest. Potičući na obraćenje i pomirbu, privukli su gotovo čitavo pučanstvo iz spomenutih mjesta.[460] »Puk je vrvio kô žedan na vrelo sv. istine i obim selima nije duše ostalo a da se nije tim duhovnim blagom okoristilo.«[461] Prema župnim maticama, u Velom Ižu bilo je 1.388, a u Malom Ižu 805 duša. Pred kraj misija, 16. srpnja 1896., u Velom Ižu o. Miškov je ustanovio Bratovštinu svete krunice.[462]

Na poziv nadbiskupa Mate Dujma Dvornika[463] dominikanci Miškov i Bodlović u lipnju 1902. započinju treći ciklus pučkih misija u sljedećim mjestima: Benkovcu (od 13. do 20. travnja), Dragovama[464] (od 21. do 27. travnja), Silbi (od 28. travnja do 4. svibnja), Biogradu na Moru (od 5. do 11. svibnja), Vinjeracu[465] (od 12. do 18. svibnja), Ražancu[466] (od 19. do 25. svibnja) i Vrsima[467] (od 26. svibnja do 1. lipnja).[468] Misionari su u Benkovac pristigli 12. travnja[469], a navečer 13. travnja otvorili pučke misije. Kako izvještava otac Miškov, Benkovac je bio malena, ali »ukusna i ubava varošica«. U njemu je živjelo dosta

---

[457] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Dubrovnik, 10. ožujka 1892.
[458] Arhiv župe sv. Stošije u Biogradu, Spisi, 1880–1895. Zabilješka o misijama 6. lipnja 1891., br. 30. Za ovu informaciju zahvaljujem don Zdenku Miliću, župniku Sv. Stošije.
[459] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[460] »Sv. Ap. Poslanstva u Zadarskoj nadbiskupiji«, u: *GK*, II (1896.) sv. IX, 288; A. M. MIŠKOV, ZAP, 109–110; LPD, 18.
[461] Sv. Ap. Poslanstva u Zadarskoj nadbiskupiji, 288.
[462] A. M. MIŠKOV, ZAP, 109–110.
[463] Odlučujući hoće li prihvatiti Dvornikov poziv za misije, Miškov u pismu podsjeća provincijala kako mu je zadarski biskup kazao »da su naša poslanstva u zadarskoj nadbiskupiji sveobće željena, pošto su ostavili blagoslovljeni trag u svećenstvu i u narodu«. AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Sinj, 25. veljače 1902.
[464] Mjesto na sjeveroistočnomu dijelu Dugoga otoka.
[465] Maleno mjesto u sastavu općine Posedarje, smješteno na poluotočiću u jugoistočnomu dijelu Velebitskoga kanala.
[466] Mjesto u Zadarskoj županiji, udaljeno od Zadra oko 20 km.
[467] Mjesto u blizini Nina i pripada Zadarskoj županiji.
[468] AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Benkovac, 14. travnja 1902.; LPD, 22; NAZ, »Notitiae Dioeceseos«, *Collectio actuum officialium curiae Archiepiscopalis Jadrensis* XXI (1902.) 4–5, 38–39.
[469] Na putu prema Benkovcu misionari su posjetili samostan trapista u Zemuniku, a potom su nastavili za Zadar. U Zadru ih je srdačno dočekao nadbiskup Dvornik. Kod nadbiskupa su večerali i prespavali, a tijekom jutra, 13. travnja, krenuli su u Benkovac. Miškov Provincijalu, Benkovac, 14. travnja 1902.

imućnih obitelji, odnosno gospode ili, kako Miškov kaže, onih koji »gospodski se nose«.[470] Što se tiče misija, one su bile uspješne i iznad očekivanoga. Gotovo su se svi ispovjedili, »a bilo ih je i od 30 i od 40 godina: pomirenje bilo sveobće: župnik uzhićen a nadbiskup prezadovoljan«.[471] Bratovština svete krunice ustanovljena je na završetku misija.[472] Misionari su iz Benkovca krenuli put Zadra, prvi put automobilom (samovozom). Potom su brodicom zaplovili prema Dragovama gdje su propovijedali i ispovijedali šest dana.[473] Uspjeh je duhovne obnove bio iznad svih očekivanja. Svi su župljani pristupili sakramentima sv. ispovijedi i euharistije.[474]

Nakon Dragove uslijedio je put na otok Silbu. Mještani Silbe oduševljeno su dočekali misionare. S izrazitom pobožnošću puk je sudjelovao u službi Božjoj i »napunjao crkvu prigodom njihovih propovijedi, i to takvom duhovnom korišću da je od sriede u jutro 30 travnja do subote po podne 3 tek, 6 svećenika bila po vas dan zabavljeno slušanjem sv. ispovijedi«.[475] Na završetku misija o. Miškov ustanovio je Bratovštini svete krunice.[476] Po drugi put misije su održane i u Biogradu. Kao i prvi put, u biogradskoj je župi bilo lijepa duhovnoga ploda. Miškov je nadahnutim propovijedima potaknuo vjernike na opću pomirbu i sakramente.[477] Nastavak misija uslijedio je u Vinjercu. Crkva je sve dane bila puna. Svi su župljani pristupili sakramentima ispovijedi i pričesti.[478] Bratovština svete krunice ustanovljena je kasnije – 19. prosinca 1924.[479] Uspjeh misija u Ražancu bio je obilat. Kako je za mnoge vjernika župna crkva bila prilično daleko, dolazak misionara privukao je puk iz svih mjesta. Oko 730 vjernika pristupilo je sakramentu ispovijedi, od kojih se brojni nisu ispovijedali godinama. Zalaganjem propovjednika mnoge obitelji koje su godinama bile u svađi pomirile su se.[480] Posljednja župa iz trećega ciklusa misija bila je župa u Vrsima. Iako su u tijeku bili poljski radovi, puk je uredno prekidao s njima i hrlio u crkvu. Sakramentima su pristupali odrasli, mladi i djeca. Ruku mira pružile su mnoge zavađene obitelji od kojih su neke bile u krvavoj zavadi.[481]

---

[470] Miškov Provincijalu, Benkovac, 14. travnja 1902.
[471] AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Dragove, 23. travnja 1902.; Notitiae Dioeceseos, 38.
[472] »Bratovštine Presv. Ružarja«, u: *GK*, VIII (1902.) sv. VI, 190.
[473] Miškov Provincijalu, Dragove, 23. travnja 1902.
[474] Notitiae Dioeceseos, 38.
[475] Notitiae Dioeceseos, 38.
[476] Bratovštine Presv. Ružarja, 190; D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[477] Notitiae Dioeceseos, 38.
[478] Notitiae Dioeceseos, 39.
[479] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[480] Notitiae Dioeceseos, 46.
[481] Notitiae Dioeceseos, 46–47.

Četvrti ciklus pučkih misija u Zadarskoj nadbiskupiji ujedno je bio i posljednji za oca Miškova. Spomenutim je ciklusom bila obuhvaćena samo župa Pag, i to u razdoblju od 13. do 19. kolovoza 1911. Miškov je misije održao samostalno.[482] Kako nema konkretnijih podataka o uspjehu, zahvaljujući Miškovljevu propovjedničkom duhu, može se pretpostaviti da je bilo obilatih duhovnih plodova. Dominikanski propovjednici tijekom 1924. godine nastavljaju davno započete pučke misije u Zadarskoj nadbiskupiji.[483]

h) Krčka biskupija

Prvi i jedini ciklus pučkih misija što ih je otac Miškov zajedno sa svojim redovničkim subratom Jacintom Domićem održao u Biskupiji krčkoj zbio se u lipnju i srpnju 1893.[484] Ovaj je ciklus dogovoren tijekom Miškovljeva posjeta Franji Feretiću[485], biskupu krčkomu, i vikaru Volariću u travnju 1893. Naime, tom su ga prigodom spomenuta dvojica zamolila da održi pučke misije na otoku Krku nakon Uskrsa, što je dominikanski provincijal odobrio. No kao što se može vidjeti kasnije u tekstu, vrijeme misija odgođeno je za neko vrijeme zbog proljetnih radova u polju jer bi njihovo održavanje spriječilo puk da sudjeluje u obredima.[486] U međuvremenu je preminuo biskup Feretić pa je službu privremenoga upravitelja biskupije vršio Frano Volarić, generalni vikar.

Duhovna obnova na otoku Krku započela je u Puntu u razdoblju od 6. do 11. lipnja. Župom je upravljao vlč. Ivan Sparožić. U župnim je maticama evidentirano 2.259 duša.[487] Misije u Baškoj održane su od 14. do 19. lipnja. Župnik je bio Josip Mrakovčić, a pomoćnik Matej Oršić. Župne matice svjedoče o 2.677 duša u Baškoj, dočim ih je s okolicom bilo 3. 163.[488] Kako Miškov, tako i Domić, dvadeset devet godina kasnije ne donosi osobitih podataka o duhovnoj obnovi, reakcijama puka i sl.[489] Kornić, lijepo mjestašce na visini odakle se širi pogled unaokolo, bio je sljedeća destinacija pučkih misionara, i to za razdoblje od 21.

---

[482] LPD, 26.
[483] LPD, 33.
[484] LPD, 17; A: M. MIŠKOV, ZAP, 71–74.
[485] Rođen je 2. prosinca 1816. u Vrbniku na Krku. Za biskupa krčkoga izabran je 27. veljače 1880. Biskupsku je službu u krčkoj dijecezi vršio do smrti – do 1893. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bferrf.html, posjet 1. travnja 2011.
[486] AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Cres, 17. ožujka 1893.; AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97., Miškov Provincijalu, Lošinj, 8. travnja 1893.
[487] A. M. MIŠKOV, ZAP, 71. Dominikanski propovjednici 29 godina poslije, od 17. do 22. prosinca 1922., održali su druge pučke misije u Puntu. Otac D. Domić izvješćuje kako je odaziv bio prosječan. U crkvi je najmanje bilo muških. Domić još ističe kako se Punat u znak velika nacionalnoga jugoslavenstva tada još zvao Aleksandrovo, što starijim Puntarima nije bilo nimalo drago. AHDP, Fond D. Domić, D. DOMIĆ, Misije i nuzgredne bilješke, 66.
[488] A. M. MIŠKOV, ZAP, 72.
[489] D. DOMIĆ, Misije i nuzgredne bilješke, 66–67.

do 26. lipnja. Župom je upravljao Marko Mrakovčić. Kako govore župne matice, u mjestu je bilo 405 duša, a s filijalom 612.[490] Zadnje mjesto iz ciklusa pučkih misija bio je Susak na istoimenu otočiću.

Zanimljivo je da su misije, za razliku od spomenutih mjesta u Susku, trajale pet dana dulje. Započele su 29. lipnja i završile 9. srpnja.[491] Miškov ne navodi razloge za to, no može se pretpostaviti da se radilo o pastoralnim obvezama pa su misionari, želeći svima biti na raspolaganju, napose za ispovijed, produljili uobičajenu šestodnevnu kvotu. U župi je živio 1. 571 katolik, a župom je upravljao Ivo Žic.[492] Pučke misije u Biskupiji krčkoj nastavljene su u studenomu 1922.[493]

i) Zagrebačka nadbiskupija

Na poziv Jurja Posilovića[494], nadbiskupa zagrebačkoga, dominikanski misionari krajem svibnja 1897. započinju pučke misije u Međimurju, koje je od 1790. do 1918. administrativno i politički pripadalo Mađarima. Premda su mađarski crkveni krugovi nastojali izdvojiti Međimurje iz Zagrebačke nadbiskupije i pripojiti ga Vesprimskoj biskupiji, to se ipak nije dogodilo zahvaljujući snažnu i kontinuiranu otporu zagrebačkih nadbiskupa. Uporaba hrvatskoga jezika također je bila ograničena, odnosno svedena na privatni prostor. Velik obol čuvanju vjerskoga, nacionalnoga i kulturnoga identiteta u Međimurju dali su svećenici. Oni su propovijedima, katehezama i drugim duhovnim i kulturnim aktivnostima nastojali izvući puk iz ralja prisilne mađarizacije.[495] Sve je to ponukalo nadbiskupa Posilovića da pozove dominikanske propovjednike iz Dalmacije koji su imali zadaću svojim, premda ikavskim govorom, ali s izrazitim rodoljubnim zanosom, probuditi i učvrstiti do tada pritiješnjenu vjersku i nacionalnu dimenziju u narodu. Otac Miškov će sa svojom redovničkom subraćom održati dva ciklusa pučkih misija po Međimurju.

Prvim ciklusom misija, koji je započeo 15. svibnja 1897., bilo je obuhvaćeno osam župa današnjega Donjomeđimurskoga dekanata: Prelog (od 17. do 23. svibnja), Sv. Juraj u

---

[490] A. M. MIŠKOV, ZAP, 73.
[491] A. M. MIŠKOV, ZAP, 74.
[492] A. M. MIŠKOV, ZAP, 74.
[493] LPD, 31.
[494] Rođen je u Ivanić Gradu 24. travnja 1834. Završivši gimnaziju i filozofski studij u Nadbiskupskome liceju u Zagrebu, odlazi na teološki studij u Beč i postiže doktorat iz teologije. Nakon povratka u Zagreb predaje na Teološkomu fakultetu. Za senjsko-modruškoga biskupa imenovan je 1876., a 1894. postaje zagrebačkim nadbiskupom. Bio je promicatelj kulture i znanosti, duhovni preporoditelj, utemeljitelj i graditelj. Umro je 26. travnja 1914.
[495] http://www.zupa-sveti-juraj.hr/dokumenti/Zupa_Sveti_Juraj_Povijest/051-087_1790. - 1918. htm, posjet 14. veljače 2011.

Trnju (od 24. do 30. svibnja), Goričan (od 31. svibnja do 6. lipnja), Sv. Marija (od 8. do 13. lipnja), Kotoriba (od 15. do 20. lipnja), Vidovec (od 22. do 27. lipnja), Dubrava (od 29. lipnja do 4. srpnja), Draškovec (od 12. do 16. srpnja) i Legrad, župa Ludbreškoga dekanata (od 6. do 11. srpnja).[496] Misije su započele u Prelogu, a predvodili su ih dominikanci Miškov i Jacint Domić. Župnik je bio Ivan Varga, a pomoćnik Stjepan Murk. U župnim je maticama bilo upisano 3.898 duša, dočim ih je s filijalama bilo 5.053. Zanimljivo je da je Bratovština svete krunice u Prelogu ustanovljena tek nakon konačnoga završetka misija, 18. srpnja 1897.[497] Razlog tome vjerojatno se krije u kašnjenju Povelje bratovštine. Nastavak misija uslijedio je u Sv. Jurju u Trnju, i to za župnikovanja Juraja Peceka i pomoćnika Julija Fabijana. Prema župnim maticama, u župi je bilo 218 duša, a s filijalama 4.473. Župna je kuća bila sređena kao i crkva, o čemu se župnik Pecek zdušno brinuo. Posljednjega dana misija, 30. svibnja, o. Miškov ustanovio je Bratovštinu svete krunice [498]

Misije su nastavljene u Goričanima za župnikovanja Ivana Kenđelića. Župne matice govore da je u župi živjelo 3.335 župljana. Za vrijeme župnika Kenđelića uz crkvu je sagrađen novi crkveni toranj (zvonik), a crkva je temeljito obnovljena. Pretposljednjega dana misija, 5. lipnja 1897., ustanovljena je Bratovština svete krunice (čisla).[499] Nastavak pučkih misija uslijedio je u župi Sv. Marije koja je brojila 2.084 duša, a s jednom filijalom 3.216. Župnik je bio Stjepan Hergar, a pomoćnik Martin Markov. Bratovština svete krunice utemeljena je 12. lipnja 1897.[500] Župa u Kotoribi imala je 3.768 duša. Župnik je bio Ivan Vogrin, a pomoćnik Mirko Kadija. Župni dvor i crkva bili su u prilično dobru stanju, na međusobnoj udaljenosti od nekoliko minuta hoda. Pobožna bratovština svetoga *čisla* ustanovljena je 19. lipnja 1897.[501] Nakon Kotoribe misionari su stigli u župu Vidovec za župnikovanja Ivana Goluba. Crkva je bila završena u prvoj polovici XIX. stoljeća, no kasnije će uslijediti određeni zahvati, osobito u unutarnjemu dijelu. Župni je dvor tijekom misija bio u dobru stanju. Prema župnim knjigama, u župi je bila 2.101 duša. Prije završetka misija, točnije 26. lipnja 1897., ustanovljena je Bratovština svete krunice.[502] U vrijeme dolaska misionara u župu Donja Dubrava župom je upravljao Frano Cimerman. Premda je postojala župna crkva, ona je bila znatno oštećena u potresu iz 1880. Unatoč brojnim upozorenjima, vjernici su se okupljali na liturgijske obrede dok nije potpuno zatvorena i srušena kako bi

[496] A. M. MIŠKOV, ZAP, 122-130; LPD, 18–19. Sve navedene župe danas pripadaju Biskupiji varaždinskoj.
[497] A. M. MIŠKOV, ZAP, 122.
[498] A. M. MIŠKOV, ZAP, 123.
[499] A. M. MIŠKOV, ZAP, 124.
[500] A. M. MIŠKOV, ZAP, 125.
[501] A. M. MIŠKOV, ZAP, 126.
[502] A. M. MIŠKOV, ZAP, 126;
http://www.zupa-vidovec.hr/index.php?rid=5, posjet 14. veljače 2011.

započela nova gradnja. Župne matice bilježe 3.394 katolika. Kruničarska je bratovština utemeljena 29. lipnja 1897.[503] U zadnjoj župi Donjomeđimurskoga dekanata, u Draškovcu, pučke su misije započele 12. srpnja 1897. Iako je crkva sagrađena krajem XVIII. stoljeća, kasnije je doživjela znatnijih promjena u vanjskome i unutarnjem dijelu. Župa je brojila 936, a s četiri filijale 3.309 duša. Župom je upravljao Gabrijel Meštrić, a pomoćnik je bio Ferdinand Ehrenreich, Mađar. Posljednjega dana misija u Draškovcu, 16. srpnja 1897., otac Miškov ustanovio je Bratovštinu svete krunice.[504] Deveta župa u prvomu ciklusu pučkih misija što ih je predvodio o. Miškov bila je župa Legrad. Župnik je bio Matija Gadó, dočim je župa brojila 2.451 katolika. Kao i u ostalim spomenutim župama, misionari su 10. srpnja 1897. ustanovili Bratovštinu presvetoga ružarija.[505] Misionari su bili oduševljeni pukom, njegovom jednostavnošću i pobožnošću.

Iako se narod Međimurja služio kajkavskim dijalektom, nije bilo nikakvih teškoća u razumijevanju liturgijskih obreda.[506] Miškov u izvješću o misijama piše kako je međimurski narod »dobar kô kruh, pun je vjere i rado crkvu polazi a po crkvam je uzoran red«.[507] Crkve su svugdje bile dupkom pune, a često su misionari propovijedali i na otvorenu prostoru. U izvješću Miškov prvi put pokazuje osobnu dirnutost dostojanstvenim držanjem tamošnjega puka za kojega kaže: »Milina je pak viditi narod, kad iz crkve nakon predike izlazi, to je sve zabrinuto i zamišljeno.«[508] Kada kaže zabrinuto i zamišljeno, Miškov misli na nastavak razmišljanja o Božjoj riječi i o svojevrsnoj duhovnoj potresenosti. Puk je oduševljeno pristupio sakramentima ispovijedi i euharistije. Kako je po svim župama u svim obredima sudjelovalo silno mnoštvo, Međimurci su pokazali zavidno strpljenje čekajući u redovima za ispovijed.[509] To je čekanje znalo trajati i po tri dana, no nitko od vjernika nije pravio nikakav problem. U ispovijedanju su gotovo svugdje sudjelovali župnici iz dekanata koji se također bili oduševljeni držanjem i pokazanom pobožnošću puka. Kruničarska se pobožnost tako raširila da su gotovo u svim župama ustanovljenje bratovštine. Budući da se Pravilnikom o misijama ne preporučuje bučan ispraćaj misionara iz župe, vjernici međimurskoga kraja

---

[503] A. M. MIŠKOV, ZAP, 126; http://www.donjadubrava.com/zupa/osnutakzupe.html, posjet 14. veljače 2011.
[504] A. M. MIŠKOV, ZAP, 130; http://www.prelog.hr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=55&Itemid=67, posjet 14. veljače 2011. Šesnaest godina poslije Karlo J. Iskra, župnik iz Draškovca, moli dominikanskoga provincijala da mu odredi dvojicu propovjednika za pučke misije jer, kako ističe župnik: »Ovdje ljudi mnogo idu u Austriju, rade na željeznicama, mnogo zasluže, ali i mnogo potroše na vino i zabavu. I ženama bi trebala dobra poduka, da budu dobre žene i besprikorne.« ADSK, MO, Spisi, Župnik Provincijalu, Draškovac, 18. listopada 1913.
[505] A. M. MIŠKOV, ZAP, 129.
[506] »Sv. Poslanstvo u Medjumurju«, u: *GK*, III (1897.) sv. VI, 190.
[507] »Medjumursko Poslanstvo«, u: *GK*, III (1897.) sv. VII, 220.
[508] Medjumursko Poslanstvo, 220.
[509] »Medjimurje. (Pučke misije)«, *KL* 48 (1897.) 23, 183.

strogo su to poštivali, no ipak su im priređivali tih ispraćaj, stojeći, često klečeći duž glavne ulice.[510]

Dvije godine kasnije, 1899., dominikanski misionari Miškov i Vlahović počet će drugi ciklus pučkih misija u Međimurju. Glas o dominikanskim propovjednicima brzo se proširio po čitavu međimurskomu kraju. Svi su župnici željeli u svojim župama vidjeti misionare iz Dalmacije koji su ponizno, pobožno i učeno propovijedali riječ Božju. Kako bi udovoljio duhovnoj potrebi puka i njihovih dušobrižnika, nadbiskup Posilović 7. prosinca 1898. moli dominikanskoga provincijala da mu pošalje dvojicu misionara za međimurski kraj. U molbi nadbiskup ukratko podsjeća na već održane misije iz 1897. godine i ističe kako su one završile s vrlo dobrim uspjehom. Budući da su puk, župnici i on sam bili zadovoljni s ocem Miškovom, nadbiskup u molbi piše: »Želim da jih nastavi isti o. Miškov vodje vrlo dobro poznan i očekivan.«[511] Prije početka misija, u prvoj polovici svibnja 1899., nadbiskup Posilović svećenstvu međimurskih župa u kojima se imaju održati misije upućuje pisani naputak u kojemu, između ostaloga, ističe: »Potaknut i duhovnim potrebami vjernika mojih u Medjumurju, koje mi osobito na srcu leže i liepimi uspjesi sv. misija obdržavnih prije dvie godine u većini župa dolnjo-medjumurskoga kotara, ove sam godine opet pozvao dva veleč. otca Dominikanca iz Dalmacije, da drže sv. missije u onih medjumurskih župah, u kojih prije dvie godine nisu držane.«[512] Osim što u pismu navodi imena župa, Posilović apelira i na župnike da budu raspoloživi za ispovijedanje te da potaknu vjernike na pobožnije sudjelovanje u liturgijskim obredima.[513]

Dvomjesečni pastoralni rad misionari su započeli u Maloj Subotici (od 1. do 7. svibnja), Čakovcu (od 8. do 14. svibnja), Nedelišću (od 15. do 21. svibnja), Macincu (od 22. do 28. svibnja), G. Mihaljevcu (od 29. svibnja do 4. lipnja), Lopatincu (od 12. do 18. lipnja), Štrigovi (od 19. do 25. lipnja), Pomorju[514] (od 26. lipnja do 2. srpnja) i u Selnici (od 3. do 9. srpnja).[515] Kao i u prvom ciklusu misija po međimurskim župama, Miškov hvali tamošnji puk ističući kako su »dobri i golubinje uprav ćudi (…), puni vjere i pobožnosti.«[516] I najveće su crkve neprestano bile pune, a vjerni je puk bez ikakvih problema i s ushićenjem slušao

[510] Medjumursko Poslanstvo, 220-221.
[511] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Nadbiskup Posilović Provincijalu, Zagreb, 7. prosinca 1898., br. 180.
[512] ADSK, MO, Spisi, Nadbiskup Posilović međimurskom svećenstvu, Zagreb, 18. travnja 1899., br. 1525.
[513] Nadbiskup Posilović međimurskom svećenstvu, Zagreb, 18. travnja 1899., br. 1525. O raspoloženju puka uoči početka misija izvještava i *Katolički list*: »Neopisiva je radost bila obuzela srca nabožnih naših medjimurčana, kada su po Njegovoj Preuzvišenosti bilo obavješćeni o tom, da će početkom svibnja započeti čč. oo. dominikanci svoje apostolsko djelovanje u gornjem Medjimurju.« V. KRALJIĆ, »Medjimurje. Duhovne vježbe za puk u gornjem Medjimurju«, *KL* (1899.) 30, 238–239.
[514] Danas Sveti Martin na Muri.
[515] ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Natuknice, 1899.; LPD, 20.
[516] »Sv. Poslanstva u Medjumurju«, u: *GK*, V (1899.) sv. VIII, 252.

misionare.[517] U koju bi god župi došli misionari u nju bi dolazili ne samo domaći župljani nego i vjernici iz drugih župa. Kako izvješćuje otac Miškov, u Štrigovi je bilo preko 8.000 duša, »a mala crkva, sparina grozna, stiska nevidjena.«[518] Premda su misije održavane u vrijeme najvećih poljskih radova, vjernici su znali stati s radovima ili čak na zamjenu ići u crkvu kako bi sudjelovali u liturgijskim slavljima.[519]

Kada misionari govore o uspjehu misija, prepoznaju ih po brojnim ispovijedima i međusobnoj pomirbi vjernika. Tako je bilo u svim župama, ističe Miškov te dodaje kako su jedni drugima vraćali ako su što bili otuđili ili su pak jedni drugima nadoknađivali štetu.[520] Tijekom misija gotovo su u svim župama bile ustanovljene kruničarske bratovštine.[521] Spomenuta dva ciklusa pučkih misija bila su i jedina za o. Miškova što ih je održao u Zagrebačkoj dijecezi.[522]

j) Kotorska biskupija

Na poziv mons. Frane Uccellinija[523], biskupa kotorskoga, dominikanski misionari Miškov i Orlandini održat će jedan ciklus pučkih misija u sljedećim župama: Budvi, Dobroti, Tivtu, G. Lastvu i Herceg Novom. Premda je o. Miškov u više navrata držao korizmene propovijedi u Biskupiji kotorskoj, prve i jedine pučke misije, zajedno s o. Orlandinijem, održao je u razdoblju od 1. svibnja do 3. lipnja 1900.[524] Kako piše otac Miškov, u Budvi je bilo »plemenito sa velikom utjehom Biskupa«, u Dobroti dobro[525], u Tivtu iznad svih očekivanja.[526] Uspjeh u Tivtu pismom potvrđuje načelnik općine koji Miškovu piše sljedeće: »Dnevi u kojim ste Božju rieč pripovjedali sa Vašim poštovanim drugom u ovom mjestu, ovi

[517] V. KRALJIĆ, Medjimurje, 238.
[518] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Štrigova, 22. lipnja 1899.
[519] V. KRALJIĆ, Medjimurje, 239.
[520] V. KRALJIĆ, Medjimurje, 239; Sv. Poslanstva u Medjumurju, 252.
[521] Sv. Poslanstva u Medjumurju, 253.
[522] Dominikanski propovjednici na području Nadbiskupije zagrebačke tek 1921. počinju nove pučke misije.
[523] Rođen u Lopudu na istoimenome otoku 2. kolovoza 1847. Kotorskom biskupijom upravlja od 30. rujna 1894. do 1. lipnja 1937., kada umire.
[524] LPD, 20; AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Gornja Lastva, 19. svibnja 1900.; »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, VI (1900.) sv. V, 154; »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, VI (1900.) sv. VII, 220–221.
[525] Samo nekoliko dana nakon održanih misija u Dobroti Župni odbor sa župnikom Antonom Miloševićem piše zahvalno pismo o. Miškovu u kojemu, između ostaloga, stoji: »Ne možemo odoljeti čuvstvima svog harnog srca, a da Vam se još jednom ne zahvalimo. Vaše, Prečastni Otče i Vašeg druga Mnogo Poštovanog O. Angj. Orlandina, apoštolsko djelovanje u našoj župi, Vaš i Vašeg druga neutrudivi, požrtvovni i oduševljeni rad, koji ste ulagali od 7 do 12 tek, mj. U našoj Matici, ostat će u našim srcima duboko usadjen. Uspomena na one dane bit će trajna.« ADSK, MO, Spisi, Crkovinarstvo župne crkve Sv. Mateja Miškovu, Dobrota, 14. svibnja 1900., br. 70.
[526] U Tivtu je bilo i jedno javno traženje oprosta *suložnika* na radost čitava puka i mjesta. AHDP, Spisi, Miškov Provincijalu, Gornja Lastva, 19. svibnja 1900.

narod neće ih zaboraviti doli će se uvijeke spominjati Vaših vještih pripovijedi, upravo njeke osobe Vi i Vaš pošt. Drug preporodili ste u novom životu koji će uhvamo se u buduće življet po volji i želji naše neumrle Katoličke vjere, istodobno okoristili set i cijelo ovo pučanstvo u duhovnom smilu.«[527]

U G. Lastvi i u Herceg Novom bio je dobar odaziv vjernika. Zanimljivo je da su misionare dolazili slušati pripadnici drugih vjeroispovijesti. Izvrsna je ploda bilo u svim mjestima, što se očitovalo u brojnim ispovijedima i javnim pomirbama. Na zaključku misija u Herceg Novom sudjelovao je cijeli politički vrh kotara Kotor, časnici i vojnici.[528] O plodovima pučkih misija i oduševljenju puka nekoliko dana poslije završetka mons. Uccelllini dominikanskome provincijalu piše: »Zahvaljujem najprije dragomu Bogu na milosti da mije poslao u Biskupiju Apoštolske ljude O. A. Miškova i O. A. Orlandinija i da je blagoslovio preobilno njihov požrtvovni rad na obću korist i zadovoljstvo ovog katoličkoga naroda.«[529] U Herceg Novom o. Miškov ustanovio je Bratovštinu svete krunice.[530]

k) Senjska i modruška biskupija

Dolaskom biskupa Posilovića 1876. za senjskoga i modruškoga biskupa u biskupiji započinje snažnija duhovna obnova kako svećenstva, tako i puka. Posilović pokreće i sudjeluje u mnogim vjerskim i kulturnim projektima na području cijele Hrvatske. Prostorno veliku i razbacanu dijecezu Posilović je nastojao duhovno preporoditi i učiniti je kompaktnom.[531] U svojemu nastojanju oko obnove Posilović 7. ožujka 1886. piše pismo o. Miškovu i moli ga ne bi li nekako došao u njegovu dijecezu i počeo duhovnu obnovu. Biskup je tom prigodom posebno spomenuo slunjski kraj, istaknuvši kako u njemu ima »dosta tvrdouhi i tvrdosrčani«, kao i veći broj »osveta.«[532] Zbog već dogovorenih i preuzetih misija u drugim biskupijama dolazak dominikanskih propovjednika u spomenutu dijecezu realiziran je tek krajem rujna 1901. godine za biskupovanja mons. Antuna Maurovića[533].

---

[527] ADSK, MO, Spisi, Načenik Miškovu, Tivat, 30. svibnja 1900., br. 277.
[528] Sv. Poslanstva, 220.
[529] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Biskup Uccellini Provincijalu, Kotor, 7. lipnja 1900., br. 27.
[530] Sv. Poslanstva, 221.
[531] O stanju u Senjskoj i modruškoj biskupiji vidi: M. BOGOVIĆ, »Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske II Novi vijek«, u: *Fontes*: izvori za hrvatsku povijest, (2001.) 7, 33–81; M. BOGOVIĆ , Izvješće Jurja Posilovića 1885. godine, 288–314; M. BOGOVIĆ, Izvješće Jurja Posilovića 1890. godine, 314–320.
[532] ADSK, MO, Spisi, Biskup Posilović Miškovu, Senj, 7. ožujka 1886., br. 389.
[533] Rođen 8. rujna 1851. u Zagrebu. Gimnaziju i filozofsko-teološki fakultet završava u Zagrebu. Svećenički je red primio 1876. da bi nakon kraćega pastoralnog rada u Bjelovaru nastavio doktorski studij u Beču. Nakon postignutoga doktorata iz teologije 1880. vraća se u Hrvatsku gdje poučava vjeronauk, a kasnije povijest na Bogoslovnome fakultetu u Zagrebu. Nakon Posilovićeva odlaska iz Senja carskim ukazom od 13. srpnja i

Naime, na njegov poziv dominikanci Miškov i Vlahović, u drugoj polovici rujna 1901., počet će prvu, jednomjesečnu duhovnu obnovu u sljedećim mjestima: Lešću (od 23. do 29. rujna), Sincu (od 30. rujna do 6. listopada), Otočcu (od 7. do 13. listopada), Kompolju (od 14. do 20. listopada), Brlogu (od 21. do 27. listopada.) i Švicu[534].[535] Misionari su najprije došli u Senj gdje su ih srdačno dočekali biskup Maurović i svećenstvo. Nakon odmora propovjednici su kočijom krenuli na petosatni put k Otočcu, gdje ih je dočekao mjesni župnik.[536] Nakon okrjepe i kratka odmora misionari su opet kočijom krenuli ka Lešću kako bi 23. rujna započeli misije. Prvoga dana u Lešću misionari su zamijetili malen broj vjernika u crkvi. Naime, u to su vrijeme bili intenzivirani jesenski radovi u polju pa je stoga izostala posjećenost puka, što je ražalostilo misionare, no kako je istaknuo Miškov, »nu eto mi ćemo ipak raditi za 50 ko i za 50 000«.[537]

Što se tiče Otočca, Miškov primjećuje kako se radi o lijepoj varoši s mnogo takozvane inteligencije i mnogo vojske. S odazivom puka i uspjehom misija misionari su bili posve zadovoljni ili, kako je Miškov kazao: »tu je misija ispala uprav divno.«[538] U Sincu je bilo nešto bolje negoli u Lešću, ali lošije nego u Otočcu. Misije u Kompolju bile su solidne. Za razliku od drugih mjesta, misije u Švici trajale su samo tri dana. Prvi ciklus pučkih misija završio je 27. listopada 1901. u Brlogu.[539] Tijekom misija bratovštine svete krunice ustanovljene su u Lešću 29. rujna i 13. listopada 1901. u Otočcu.[540]

Drugi ciklus pučkih misija u Biskupiji senjskoj i modruškoj dominikanski misionari o. Miškov i o. Dominik Domić započeli su u mjestu Hreljin 16. siječnja 1905[541]. Već na početku

---

papinim od 5. rujna 1895. prazna biskupska stolica podijeljena je Antunu Mauroviću. M. BOGOVIĆ, »Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske II Novi vijek«, u: *Fontes*: izvori za hrvatsku povijest, (2001.) 7, 81–82.

[534] Za Švicu nije istaknuto razdoblje pučkih misija. Može se pretpostaviti da se radilo o filijalnoj župi Kompolja jer to je i danas.

[535] AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Lešće, 25. rujna 1901. »Sv. Poslanstva po Lici«, u: *GK*, VII (1901.) sv. X, 316.

[536] Miškov Provincijalu, Lešće, 25. rujna 1901.

[537] Miškov Provincijalu, Lešće, 25. rujna 1901. U jednomu od kasnijih pisama Miškov piše provincijalu kako je na kraju u Lešću ipak bilo dobro i da je zadovoljan. AHDP, Spisi, 1901-02-03., Miškov Provincijalu, Kompolje, 29. listopada 1901.

[538] Miškov Provincijalu, Kompolje, 29. listopada 1901. Nakon završetka misija u Otočcu misionari su napravili izlete na Plitvička jezera. Evo što o izletu piše Miškov: »U ime odmora, nagovoreni posjetismo glasovita ali predivna Plitvička Jezera: to je ures, dika, srdce naše liepe domovine. Vozili smo se 4 sata tamo, a 4 natrag, a dok smo obišli letom svih 7 jezera, koja se jedno u drugo čarobnim vodopadima slieva, stali smo preko 2 sata. Obćina otočka nam je sama muhte kočiju ponudila.« Miškov Provincijalu, Kompolje, 29. listopada 1901.

[539] Miškov Provincijalu, Kompolje, 29. listopada 1901.; »Povratak poslanika«, u: *GK*, VII (1901.) sv. XI, 350; LPD, 22.

[540] »Bratovštine presv. Ružarja«, u: *GK*, VII (1901.) sv. XI, 350.

[541] Kako je izgledalo putovanje misionara do Hreljina iz pera o. Domića: »Na svoje vrijeme uđosmo u vapor, a putovanje iz Splita do Rijeke bilo je ugodno, jedino što nas je dvaput po pola sata pozdravila jaka bura i to prama Senju i prama Bakru. Bilo je studeno i ledeno jer kako bi morski pljusak oskočio tako bi polio brod i konope, pa si vidio kako konopi na jarbolu debljaju od leda. Dakako, na vaporu objedovasmo te poslije 3 $^{1}/_{2}$ po podne

misija otac Miškov se razbolio te je dva dana odležao u krevetu dočim ga je Domić zamjenjivao. Unatoč jakoj buri i snijegu odaziv naroda bio je sjajan. Kako bi lakše dolazili do crkve, a da se ne bi putem poskliznuli, vjernici su noge umotavali komadima odjeće. Zbog hladnoće misionari su ispovijedali u župnoj kući. Župnik je bio don Ivo Urpani, a kapelan don Petar Brozović. Uspjeh je bio sjajan, a posljednjega dana misija utemeljena je Bratovština svete krunice. Misije koje su ovoga puta održane samo u jednomu mjestu u biskupiji završile su 24. siječnja 1905.[542]

Treći je ciklus misija obuhvatio šest mjesta Modruške biskupije: Cvitović, Lađevac, Ogulin, Ledenice, Novi Vinodolski i Bribir.[543] Misionari su odmorni i zdravi 15. listopada 1906. otvorili misije u Cvitoviću. Crkva je bila prilično udaljena od župne kuće tako da je svakodnevno pješačenje misionarima predstavljalo problem. Puk je sudjelovao u lijepu broju, a duhovni plodovi nisu izostali. Misije u Cvitoviću zaključene su 21. listopada.[544] Otvaranje misija u Lađevcu uslijedilo je 22. listopada. Loše su se vremenske prilike negativno odrazile na uspjeh misija. Naime, zbog niskih temperatura i silna vjetra nemoguće je bilo izdržati u crkvi po nekoliko sati, kao i doći do crkve. No narod se silno trudio oko sudjelovanja u svakodnevnim liturgijskim obredima.[545] Duhovna je obnova u Ogulinu počela 29. listopada i trajala do 4. studenoga 1906. Ogulinska je crkva bila prostrana i uredna. Unatoč napornu pastoralnomu radu, Miškov je bio oduševljen doživljenim u Ogulinu. Naime, u crkvu je dolazila kompletna gradska inteligencija, na čelu s velikim županom. Kako izvješćuje Miškov, svakoga dana ujutro i popodne u crkvi je bilo oko 2.000 »slušatelja«. Mnogi su od njih pristupili sakramentu ispovijedi; po Miškovljevoj ih je računici bilo oko 1.800. Ono što je posebno razveselilo ne samo Miškova, nego i mjesnoga župnika Broza jest sudjelovanje inteligencije u obrednim slavljima, od kojih je veći dio, kako muških, tako i ženskih, pristupio sakramentu pomirenja i pokore. Među njima bilo je onih koji se nisu ispovijedali i po

---

ugledao sam lijepi panorama vila na istarskoj strani, grad Rijeku i Sušak itd. Vapor pristane uz obalu a mi pođosmo kod župnika Rijeke Kukanića. Potražismo kočiju koja će nas odvesti do župe u kojoj ćemo držati misije. Putovanje je bilo divno, poetično a predjeli romantični, jer prolazeć kroz Dragu, Kuzmicu, Velu i Malu Krasici, Sveti Josip (Praputnik), mjesta koja su pravnom i izravnom crtom protegnuta da je divota gledati. Pogled se spušta na Bakarski zaljev i na morsku pučinu. Napokon eto nas u Hreljinu. Sva su mjesta lijepa i lijepe kuće pa i u samom Hreljinu, a to je pomogla Amerika.« D. DOMIĆ, Misije i nuzgredne bilješke, 15.

[542] »Nakon dovršene misije odvezosmo se u Bakar gdje smo bili gosti načelnika Pintarića kod koga prenoćismo, a o večeri i gostoljubivosti neću govoriti. Jutrom se odvezosmo na Rijeku gdje smo bili gosti župnika Kukanića. O. Miškov ode put Beča a ja put Trsta. Iz San Petar brzojavio sam prijatelju Mati Petriću da me pričeka da se ne izgubim, jer prvi put došao sam. U Trstu sam ostao 3 dana, te u društvu prijatelja Petrića obišao grad i crkve, a jedne večeri, da vidim gradski život bio sam i u kazalištu ali in seculari vestitu da se svijet ne bi skandalizao.« D. DOMIĆ, Misije i nuzgredne bilješke, 15.

[543] LPD, 23; »I. Pučke missije«, *Okružnica Biskupije Senjske i Modruške ili Krbavske*, Senj, 14. rujna 1906., br. 4.; »Misije u Moduškoj biskupiji«, u: *GK*, XII (1906.) 12, 382–383.

[544] AHDP, Spisi, 1904-05-06-07., Miškov Provincijalu, Ledenice, 9. studenoga 1906.

[545] Miškov Provincijalu, Ledenice, 9. studenoga 1906.

nekoliko desetaka godina.[546] Pučke su misije u ogulinskoj varoši završile s velikim uspjehom.[547]

Završivši misije u Ogulinu, misionari su se vlakom uputili prema Rijeci. Iz Rijeke su pak *paroplovom* isplovili ka Novom Vinodolskom, gdje su malo odmorili i objedovali te se kočijom uputili u Ledenice. U Lednicima misionare je ispred crkve dočekalo mnoštvo župljana, zajedno sa župnikom. Čim su dominikanski propovjednici kočijom pristigli ispred crkve, sišli su i odmah požurili u crkvu te 5. studenoga otvorili misije. Liturgijski su obredi u crkvi slavljeni jedanput na dan. Naime, zbog raštrkanosti mjesta i višesatne udaljenosti obiteljskih kuća od crkve bilo je teško drukčije organizirati liturgiju. K tomu, teren je bio krševit i brdovit pa je sve to otežavalo dolazak puka u crkvu. Unatoč navedenim problemima, puk je dolazio tako da je crkva bila dupkom puna. Služba je Božja u crkvi započinjala u 10.30, a završavala oko 13 sati. Najprije je slijedila propovijed, zatim sv. misa i krunica. Potom bi opet bila održana propovijed, a sve bi završilo blagoslovom. Gotovo po cijele dane ispovjednici su bili na raspolaganju. Uspjeh je bio dobar, no i u Ledenicama su vremenske neprilike ometale slavljenički kontinuitet pučkih misija.[548]

U Novomu Vinodolskom i Bribiru bilo je puno pastoralnoga rada, no kako je Miškov naglasio: »Barem znadem da radim na slavu božju i na korist i spas moga naroda.«[549] Treći i posljednji Miškovljev ciklus pučkih misija u Biskupiji senjskoj i modruškoj završio je 25. studenoga 1906. u Bribiru.[550] Kako sam izvješćuje, tijekom prva dva dana misija u Bribiru ispovjedilo se više od 1.500 duša. U sakramentu ispovijedi sudjelovalo je deset svećenika, a ispovijedali su od zore do devet sati navečer. Uspjeh je bio obilat, a gotovo su svi župljani primili sakrament pomirenja.[551] Misije su u Senjskoj i modruškoj biskupiji nastavljene već u listopadu 1909.[552]

---

[546] Miškov Provincijalu, Ledenice, 9. studenoga 1906.
[547] O završenim misijama župnik Broz u Spomen-knjigu župe u Ogulinu upisao je sljedeću rečenicu: »God. 1906. obavili su sv. Poslanstva u Ogulinu časni Otci Dominikanci Miškov i drug velikim uspjehom.« Arhiv župe Ogulin, Spomen knjiga za župu u Ogulinu, 1899., 3. Za ovu informaciju zahvaljujem ogulinskome župniku, vlč. Tomislavu Rogiću.
[548] Miškov Provincijalu, Ledenice, 9. studenoga 1906.
[549] Miškov Provincijalu, Ledenice, 9. studenoga 1906.
[550] Miškov Provincijalu, Ledenice, 9. studenoga 1906.; LPD, 23.
[551] AHDP, Spisi, 1904-05-06-07., Miškov Provincijalu, Bribir, 24. studenoga 1906.
[552] LPD, 25.

l) Bačka biskupija

O realizaciji pučkih misija u Bačkoj saznajemo iz uvodnoga dijela u propovijed koju je o. Miškov održao u Subotici prigodom obilježavanja 700. godišnjice od osnutka franjevačkoga reda.[553] Naime, Miškov je na početku govora spomenuo kako je prošle (1908.) na poziv »nikojih bunjevačkih duh. pastira, a privolom i dozvolom priuzv. Vašeg nadpastira, one božje duše i čovika apošt. srca, kaločko-bačkog nadbiskupa[554]: ja sam izvanrednu sriću imao, ujedno sa dvoje braće svoga Reda, za prvi put u Bačku doći i sv. ap. pučke misije obavljati.«[555]

Miškov u ovdje spomenutu govoru navodi kako je u Bačku došao s dvojicom braće dočim u preglednomu popisu misija (Liber Provinciae Dalmatiae, str. 24.) stoji da je on sam održao te misije. Zašto? Zato što se radilo o dvojici dominikanaca, Laureniciju Bakaču[556] i Ludoviku Haabu[557], članovima Austro-ugarske provincije koji su bili angažirani za misije na mađarskome i njemačkome jeziku, dočim je Miškov propovijedao na hrvatskome.[558] Otac Miškov održao je dva ciklusa pučkih misija u Bačkoj.

Prvim su ciklusom bila obuhvaćena mjesta Lemeš, Čonoplja, Bajmok, Sonta i Vajska. Misije su započele u drugoj polovici listopada u Lemešu, a završile 29. studenoga 1908. u Vajski.[559] Kako ističe Miškov, »tu sam radio, pripovidao, svitovao i nagovarao, iz duše u dušu sam braći svojoj govorio, svoje sam srce u njihovo srce prilivao.«[560] Miškov nije krio oduševljenje braćom Bunjevcima (šokcima) za koje je kazao kako su ga slušali kao brata, kao oca, kao prijatelja. Plod je misija bio preobilan. Velik je broj vjernika iz svih mjesta pristupio sv. ispovijedi i euharistiji. Kako izvješćuje Miškov, ispovijedali su bez prestanka, a on sam najviše, i to na hrvatskome jeziku »jer ovdje najviše našega naroda, tako zvanih

[553] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Prigodom 700-godišnjice obstojanja reda Male Braće S. O. Frane. U Subotici 2. listopada 1909., 1. Rukopis propovijedi sadrži 12 stranica.
[554] Riječ je o Juliju Városyiju, nadbiskupu u razdoblju od 1905. do 1910.
[555] A. M. MIŠKOV, Prigodom 700-godišnjice, 1.
[556] Svećenik, dominikanac, rođen 22. rujna 1869. Profesiju u Redu propovjednika položio je 6. kolovoza 1887. Tijekom misija propovijedao je na mađarskome jeziku. *Catalogus S. ord. Praed.*, MCMX, 79 i 292.
[557] Svećenik, dominikanac, rođen 14. prosinca 1875. Profesiju u Redu propovjednika položio je 12. studenoga 1898. Tijekom misija propovijedao je na njemačkome jeziku. *Catalogus S. ord. Praed.*, MCMX, 75 i 327.
[558] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Čonoplja, 2. studenoga 1908.
[559] A. M. MIŠKOV, Prigodom 700-godišnjice, 1; LPD, 24.
[560] A. M. MIŠKOV, Prigodom 700-godišnjice, 1.

bunjevaca«.[561] Bilo je i onih koji se nisu ispovjedili više od 50 godina, izvješćuje Miškov, no na kraju su svi bili oduševljeni s glasovitim propovjednikom iz Dalmacije.[562]

Drugi ciklus misija na području Bačke Miškov je održao od konca listopada do sredine studenoga 1909.[563] Prvi njegov boravak u Bačkoj ostavio je traga u puku i svećenstvu. Pripremajući se za obilježavanje 700. godišnjice osnutka Reda male braće, subotički su franjevci odlučili pozvati o. Miškova kako bi ondje predvodio trodnevlje. Primivši vijest, Miškov je bio silno ushićen jer je za njega poziv značio ponovni susret s Bunjevcima koje je izrazito poštivao i ljubio. Dobivši provincijalovo dopuštenje, Miškov je došao u Suboticu u kojoj je od 2. do 4. listopada 1909. predvodio trodnevnu duhovnu obnovu. Crkva je svih tih dana bila dupkom puna, a oduševljenje je bilo veliko.[564] Posljednjega dana trodnevlja, nakon propovijedi o Trećemu redu sv. Franje, kako bilježi kroničar franjevačkoga samostana u Subotici, odmah se 50 novih članova upisalo u Treći red.[565]

Nakon završetka duhovne priprave u franjevačkome samostanu, na poziv Városyija, nadbiskupa kaločkoga, Miškov je stigao u Kaloču. Tu je kao nadbiskupov gost i prijatelj proboravio šest dana. Zatim je posjetio Budimpeštu iz koje je krenuo put Bačke kako bi krajem listopada počeo drugi ciklus pučkih misija.[566] Misije su održane u Žablju[567], Titelu i Plavnom, a održao ih je sam otac Miškov.[568] Kako izvješćuje otac Miškov, misije su počele 25. listopada 1909. u Žablju, a nastavljene u Titelu. Miškovu su društvo činili spomenuti o. Bakač, koji je propovijedao na mađarskome jeziku, i o. Bruno Janeš[569], koji je propovijedao na njemačkome jeziku. Miškov u izvješću provincijalu piše kako je on držao misije za Hrvate, odnosno Bunjevce ili šokce, naglašavajući kako se oni u Bačkoj Hrvatima ne smiju nazivati.

---

[561] Miškov Provincijalu, Čonoplja, 2. studenoga 1908.

[562] »Pun žara, ljubavi i sladkih uspomena lani prid Božić ja sam se Bačkom oprostio i u moju se Dalmaciju povratio, no utišljivom nadom, da ću se još barem jedan put k mojim bunjevcima povratiti.« A. M. MIŠKOV, Prigodom 700-godišnjice, 1.

[563] LPD, 25.

[564] O izvanrednim propovijedima oca Miškova u Subotici izvijestio je i mađarski dnevni list *Bácskai Napló*, od 5. listopada 1909., 1.

[565] T. VEREŠ, Pučki misionar, 216., bilj. 25.

[566] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Budimpešta, 20. listopada 1909.

[567] Prigodom misija u Žablju mjesni je župnik napravio *Dnevni red* pučkih misija, tiskan na mađarskome, njemačkome i hrvatskome (šokačkom) jeziku. Misije su održane pod geslom »Gle, ovo je vrijeme ugodno, gle ovo su dani spasenja« (2 Kor 6). Misije su počele u ponedjeljak 25. listopada 1909. u 17 sati. Najprije je slijedila propovijed na mađarskome i njemačkom jeziku, zatim krunica (brojanica) na mađarskome i blagoslov. Od 26. do 31. listopada liturgijski su obredi u crkvi počinjali u 7 sati, i to sve na mađarskome jeziku. U pola deset slijedila je liturgija na njemačkome, a u 17.30 bila je šokačka propovijed i mađarska te krunica na njemačkome s blagoslovom. Na svetkovinu Svih svetih, misom u 7 sati zaključene su misije u Žablju. ADSK, MO, Spisi, Dnevni red za Sveto Poslanstvo u Žablju godine 1909.

[568] LPD, 25.

[569] Svećenik, dominikanac, rođen 14. prosinca 1869. u Češkoj. Profesiju u Redu propovjednika položio je 29. rujna 1890. Bio je član Austo-ugarske provincije. *Catalogus S. ord. Praed.*, MCMX, 79 i 332.

Nastavak je misija uslijedio u Plavnom 11. i završio 19. studenoga 1909.[570] Premda Miškov ne izvješćuje o uspjehu, može se pretpostaviti da su Hrvati bili oduševljeni propovijedima na svojemu – hrvatskom jeziku, kako zbog duhovne pouke, tako i zbog političkih razloga. U spomenute tri župe danas živi vrlo mali broj katolika. Osim Plavnoga gdje se liturgija slavi isključivo na hrvatskome jeziku, u druge dvije, uz hrvatski, slavi se i na mađarskome jeziku.[571]

lj) Pečujska biskupija

Što se tiče misija u Biskupiji pečuškoj, nije posve jasno od koga je i kada došla inicijativa. Moguće je da je o misijama bilo govora tijekom Miškovljeva boravka kod nadbiskupa Városyija u Kaloči u listopadu 1909. Naime, Pečuška je dijeceza sufraganska biskupija Nadbiskupiji kaločkoj. Stoga valja pretpostaviti da je tom prigodom nadbiskup Városyi spomenuo Miškovu da, ako ga kojim slučajem pozovu župnici župa iz Biskupije pečuške, da prihvati njihov poziv. Pečuškom je biskupijom upravljao biskup Julij Zichyia (1905.–1925.)[572].

Prvu komunikaciju s dominikanskim provincijalom s obzirom na organiziranje misija za područje Pečuške dijeceze ostvario je župnik iz Harkanovaca. U pismu upućenu provincijalu župnik najprije izvješćuje o prestanku kolere zbog koje su na neko vrijeme prekinuta sva javna okupljanja, a zatim mu izriče molbu za misijama, spominjući mu kako ih podupire i pečuški biskup. Također spominje kako je i susjedni župnik iz Brođanaca zainteresiran za pučke misije.[573] O tome harkanovački župnik izvješćuje i župnika u Veliškovcima, spominjući kako će kod njega pučke misije započeti od 16. i trajati do 23. siječnja i nastavlja: »buduć misionari žele barem na tri mjesta održati poslanstva, eto upotrebi zgodu i piši im.«[574] Budući da drugi župnici susjednih župa Pečuške biskupije u Slavoniji nisu bili spremni za održavanje pučkih misija u svojim župama, one će biti održane samo u dvije

[570] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Titel, 4. studenoga 1909.
[571] http://www.suboticka-biskupija.info/zupe.php?op=display&zid=117; http://www.suboticka-biskupija.info/zupe.php?op=display&zid=72; http://www.subotick-biskupija.info/zupe.php?op=display&zid=109., posjet 16. veljače 2011. Pučke misije na teritoriju Bačke nastavljene su 1930., a održali su ih dominikanski propovjednici D. Domić i. J. Belić u župi Sv. Jurja u Subotici od 13. do 21. prosinca. LPD, 39.
[572] Rođen 7. studenoga 1871. u Nagy Langu. Za biskupa je izabran 11. prosinca 1905., a zaređen 21. prosinca 1905. Kaločkim nadbiskupom postaje 31. kolovoza 1925. Umro je 20. svibnja 1942. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzichy.html, posjet 1. travnja 2011.
[573] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Župnik Provincijalu, Harkanovci, 9. prosinca 1910.
[574] Arhiv župe Veliškovci, Crkveni spisi, Pismo župniku, 3. siječnja 1911. Primljeno 5. siječnja 1911. i u protokolu župe zavedeno pod br. 8. Za ovu informaciju zahvaljujem vlč. Boži Ljubičiču, župniku u Veliškovcima.

župe – Harkanovcima i Brođancima – i to od sredine do kraja siječnja 1911. Održali su ih o. Vlahović i o. Orlandini.[575] Župa u Brođancima imala je velik broj filijalnih kapela i crkava, a prema podatcima iz 1904., brojila je oko 3. 500 vjernika. U župi je bio zastupljen isključivo hrvatski jezik.

Prvi ciklus pučkih misija na teritoriju spomenute biskupije za o. Miškova i o. Bodlovića realiziran je u studenomu i prosincu 1911. Dekan i župnik iz Podgajaca, ne znajući kome uputiti molbu za misije, pisao je dominikancima u Stari Grad na Hvaru. U odgovoru tamošnjega dominikanca Vlahovića stoji da je on župnikovu molbu uputio mjerodavnim osobama koje će mu pak poslati odgovor.[576] Nakon što su misije prihvaćene, župnik iz Podgajaca izvještava župnika u Veliškovcima da su misije odobrene i da je već obavijestio Biskupski ordinarijat o održavanju misija u njegovoj župi od 13. do 19. studenoga te da je zatražio jurisdikciju za dominikanske propovjednike tijekom održavanja misija. To isto župnik iz Podgajaca preporučuje i župniku iz Veliškovaca.[577]

Kako su Miškov i Bodlović već bili na području Slavonije, u Biskupiji đakovačkoj, odlazak u susjedne župe koje su pripadale Biskupiji pečuškoj nije im predstavljao problem. Misije se počele 13. studenoga u Podgajcima i uključivale su još Veliškovce, Marijance, Radikovce, a završile su 24. prosinca 1911. u Nemetinu.[578]

Drugi je ciklus misija održan samo u Donjemu Miholjcu, i to početkom siječnja 1912. Misije su održali oci Miškov i Bodlović.[579]

---

[575] LPD, 26.
[576] Arhiv župe Veliškovci, Crkveni spisi, Pismo župniku, 5. kolovoza 1911., br. 149. Primljeno 7. kolovoza 1911. i u protokolu župe zavedeno pod br. 136.
[577] Arhiv župe Veliškovci, Crkveni spisi, Pismo župniku, 11. listopada 1911., br. 215. Primljeno 13. listopada 1911. i u protokolu župe zavedeno pod br. 184.
[578] LPD, 26.
[579] LPD, 26. Dekretom Kongregacije za biskupe od 30. listopada 1971. sve u naslovu spomenute župe koje su teritorijalno pripadale Biskupiji pečuškoj pripojene su Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji. Z. ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, »Dva posljednja stoljeća nadležnosti pečuške biskupije u sjevernoj Slavoniji i Baranji«, *Scrinia Slavonica* 9 (2009), 469.

m) Vrhbosanska nadbiskupija

Nakon što je papa Lav XIII. 1881. uspostavio novu crkvenu upravu u Bosni i Hercegovini i imenovao Josipa Stadlera[580] za nadbiskupa novoutemeljene nadbiskupije, započinje intenzivnije buđenje duhovnoga i kulturnoga života. Iako je zatekao poprilično teško stanje u svojoj dijecezi, Stadler je odlučno krenuo s duhovnim preporodom nadbiskupije. Pokreće časopise, gradi crkve i nastoji oko buđenja usnule vjere u puku. S nakanom obnove sakramentalnoga života u nadbiskupiji, organizira pučke misije.[581] Nadbiskup najprije angažira franjevce i isusovce dočim se dominikanski propovjednici nakon nekoliko stoljeća izbivanja u Bosni pojavljuju u prvome desetljeću XX. stoljeća.[582] Pučke misije dominikanskih misionara u Bosni, koje je predvodio otac Miškov, održane su u dva ciklusa.

Prvi je ciklus misija započeo u Sarajevu. O biskupovoj nakani da u Sarajevu obnovi vjerski život po župama najbolje svjedoči činjenica da su u njemu misije održala četvorica dominikanskih propovjednika: Miškov, Vlahović, Bodlović i D. Domić.[583] Nakon što je dominikanski provincijal potvrdio pastoralni angažman svojih redovnika u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, Stadler ushićeno dominikanskome provincijalu piše: »To me veoma veseli te se na toj požrtvovanoj ljubavi već unaprijed od srca zahvaljujem.«[584] Po dolasku u Sarajevo, 10. studenoga 1912., misionari su započeli s duhovnom obnovom.[585] Na otvaranju misija Miškov

---

[580] Rođen 24. siječnja 1843. u Slavonskome Brodu. U Požegi završava nižu gimnaziju, a u Zagrebu nastavlja višu. Školske godine 1860./61. Stadler prelazi u Nadbiskupsko sjemenište i nastavlja školovanje kao sjemeništarac. Filozofsko-teološki studij pohađa na *Gregoriani* u Rimu. Godine 1865. postiže doktorat iz filozofije, a 1869. iz teologije. Vrativši se u Zagreb, predavao je religiju i filozofiju u višim razredima gimnazije, kao i pedagogiju, didaktiku i katehetiku na Nadbiskupskome liceju. Kasnije predaje fundamentalnu dogmatsku teologiju i metafiziku. Ustanovivši novu crkvenu upravu u Bosni i Hercegovini, papa Lav XIII., krajem 1881. imenuje Stadlera za vrhbosanskoga nadbiskupa. Nakon što je u Rimu u studenome 1881. posvećen za biskupa, vraća se u Sarajevo i u siječnju 1882. preuzima upravu nadbiskupije. Umro je 8. prosinca 1918. http://www.josip-stadler.org/zivotopis.html, posjet 1. travnja 2011.

[581] »U revnosti za spas duša pozva preuzv. Gosp. Nadbiskup dr. Josip Stadler sinove sv. Dominika iz Dalmacije, da otpočnu po našoj nadbiskpiji sa misijama… Svelikom radošću iščekivali su sarajevski katolici, da te misije otpočnu. I otpočeše dne 10. studenoga, a trajale su do 18.« »Sarajevo. Pučke misije«, *Vrhbosna katoličkoj prosvjeti* XXVI (1912.) 20, 21. i 22., 271.

[582] O ovome nadbiskup Stadler piše: »Našu nadbiskupiju već prodjoše jednoć misionari koje franjevci koje jezujiti. Nebi bilo zlo, pače jako dobro, kad bi ju sad prošli dominikanci, tim više, što naši ljudi svi rad mole sv. krunicu, ter bi se tom prigodom mogle po župama ustanoviti kongregacije sv. krunice.« ADSK, MO, Spisi, Miškov Provincijalu, Korčula, 27. studenoga 1907.

[583] AHDP, Fond D. Domić, D. DOMIĆ, Naše misije u Bosni, 1930, br. 205; Sarajevo. Pučke misije, 271; LPD, 26.

[584] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Stadler Provincijalu, Ika (maleno mjesto u blizini Opatije), 4. listopada 1912.

[585] Ovako je izgledao dio putovanja dominikanskih misionara u Sarajevo: »Doplovismo u Metković oko 3 sata popodne. Odosmo najprije do župnika Franjevca, onda u kotarskoga liječnika Suić i carinare upravitelja Dinka

je održao pozdravni govor kazavši kako je prvi put u Sarajevu sa svojom redovničkom subraćom, ne propustivši spomenuti nekadašnju dominikansku nazočnost u Bosni.[586] Po nadbiskupovu izvješću u župi Sarajevo, kojom je upravljao kanonik Andrija Predmersky, živjelo je 16.000 katolika.[587]

Glas o dominikanskim misionarima vrlo se brzo proširio po gradu pa su u crkvu nerijetko dolazili pripadnici drugih vjerskih zajednica. O tome o. Domić ovako izvješćuje: »A pošto su bijeli fratri došli da privedu Sarajlije na pokoru, to je bio za Sarajevo neki vanredni događaj, pa su sve vjere dolazile da čuju šta ti bijeli fratri propovjedaju i kako propovjedaju.«[588] Crkva je sve dane bila dupkom puna, a i ispred crkve svakodnevno je znala biti veća skupina naroda. Redovnici su se izmjenjivali u crkvi, propovijedajući triput na dan: ujutro u 6 sati i poslije podne u 16 za mlade i u 19 sati.[589] Duhovni je plod bio preobilan. Ispovjednici su ispovijedali po čitave dane. Sam je nadbiskup Stadler jednu večer sudjelovao u obredima i ostao »ganut i zadovoljan«.[590] Tijekom trajanja misija o. Miškov i o. Vlahović stanovali su kod nadbiskupa, a oci Bodlović i D. Domić u samostanu Družbe Isusove. Pučke su misije u Sarajevu završile 17. studenoga 1912., nakon kojih su oci Miškov i Bodlović pošli u Slavoniju, a Vlahović i D. Domić nastavili misije po Bosni.[591]

Drugi ciklus pučkih misija, predvođen ocima Miškovom i Bodlovićem, počeo je sredinom travnja i završio 1. lipnja 1913. Duhovnom je obnovom bilo obuhvaćeno pet župa u sljedećim mjestima: Kraljeva Sutjeska, Čemerno, Kreševo, Gromiljak i Fojnica.[592] Misije su najprije započele u Kraljevoj Sutjesci[593], 19. travnja, u kojoj je živjelo oko 5.000 duša. Stanovništvo je većinom bilo seljačko, dočim su u župnoj filijali Zgošća živjeli rudari koji su

---

Peršića. Zatim kod čč. Sestara malog Isusa da pridignemo putne karte za željeznicu koje na njih bijahu poslate iz Sarajeva. To je bio popust uz pol cijene. U 6 sati večer otputovasmo. Vlak zajurio, noć je. Buljio sam očima kroz prozor, tama je, ništa se ne vidi, pa lezi, šuti i Bogu se moli. Bijasmo četvorica: o. Miškov, o. Vlahović, o. Bodlović, o. Domić. Istegosmo sjedala te se i mi rastegosmo tjelom da mirno počivamo. Tuđe noge do moje glave, a moje noge do tuđe glave. Bijasmo svi u jednom kupeju. Osvanusmo u Sarajevu.« D. DOMIĆ, Misije i nuzgredne bilješke, 24.

[586] »Odavna braća mojega Reda nisu u Bosni ko apoštoli dolazili, pa valjda nitko od Vas nije ih ni vidio ni upoznao! Po povjesti znamo, da su u početku Reda još XIII vieka sinovi S. O. Dominika u Bosni bili, pače i prvi bosanski Biskup bio je dominikanac koji je pak bio i IV General reda Bl. Ivan Teutonik. Za zadnjega za kojega znamo, bio je naš dalmatinac iz Trogira, a kašnje zagrebački biskup B. Auguštin Gazotić… . Nadošlo vrime, pa eto na poziv Preuz. Vašeg Nadpastira, sinovi S. Dominika, došli k Vam, da se ko braća k svojoj braći navrate, i da za Vašu dušu i za Vaš spas pobrinu, rade i žrtvuju. To smo mi!« ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Uvod u ss. posl. u Sarajevu 1912., 3; Sarajevo. Pučke misije, 271.

[587] Stadler Provincijalu, Ika, 4. listopada 1912.; Sarajevo. Pučke misije, 271.

[588] D. DOMIĆ, Misije i nuzgredne bilješke, 24.

[589] Sarajevo. Pučke misije, 271.

[590] D. DOMIĆ, Misije i nuzgredne bilješke, 24.

[591] LPD, 27; Sarajevo. Pučke misije, 271.

[592] LPD, 27.

[593] Put do Kraljeve Sutjeske vodio je preko Semizovca (željeznicom), do postaje Čatići, a odatle sat i pol kolima. ADSK, MO, Spisi, Naputak za putovanje, Sarajevo, 28. siječnja 1913.

radili u obližnjemu rudniku kamenoga ugljena. Župu su vodili oci franjevci.[594] Odaziv je vjernika bio velik jer su svi željeli čuti propovjednike iz Dalmacije. Preko 3.000 vjernika pristupilo je pričesti, a valja pretpostaviti da je dobar dio njih pristupio i sakramentu ispovijedi.[595] Što se tiče Bratovštine svete krunice, ona je osnovana tek 1933., tijekom novih pučkih misija u ovoj župi.[596] Župa Čemerno[597] je planinska i raštrkana župa. Osnovana je 1882. godine odvajanjem pojedinih mjesta od župe Sarajevo. Osnovao ju je Josip Stadler, nadbiskup, stavljajući je pod zaštitu sv. Ilije. U njoj je za vrijeme održavanja misija živjelo oko 1.500 katolika. Stanovništvo je uglavnom bilo seljačko. Unatoč udaljenosti od župne crkve tijekom misija puk je vrvio sa svih strana kako bi čuo propovijedati *oce u bijelom.*[598] Kreševo[599] je pak bio gradić od 3.000 do 4.000 stanovnika (običnih ljudi). Župu su vodili oci franjevci koji ondje imaju velik samostan.[600] Tijekom turske okupacije Bosne kreševski je samostan imao duhovnu vlast na teritoriju Bosne i Hercegovine. Grad je imao prilično razvijeno malo gospodarstvo. Iako je župa za mnoge bila udaljena sat, dva ili pak više hoda, vjernici su sudjelovali u liturgijskim obredima i barem ih je pola pristupilo sakramentima. Župom je upravljao fra Danijel Ban.[601] Na završetku misija, 10. svibnja 1913., ustanovljena je Bratovština svete krunice.[602]

Duhovna obnova u Gromiljaku[603] počela je 17., a završila 23. svibnja 1913. Misionari ne donose posebnih informacija o održanim misijama ili pak o specifičnostima samoga mjesta. Ono što je poznato jest ustanovljenje Bratovštine svete krunice. O tome izvješćuje o. D. Domić 1930., tijekom drugih misija u Gromiljaku koje je on predvodio. Domić navodi kako je otac Miškov u župi ustanovio Bratovštinu, no u župnomu uredu nisu mogli pronaći svjedočnicu o utemeljenju.[604] Posljednja destinacija o. Miškova u Bosni bila je franjevačka župa i samostan u Fojnici. Miškov i Bodlović krajem svibnja 1913. počeli su posljednje pučke misije iz ciklusa po Vrhbosanskoj nadbiskupiji.

---

[594] Stadler Provincijalu, Ika, 4. listopada 1912.
[595] »Misije u vrhbosanskoj nadbiskupiji«, *Vrhbosna katoličkoj prosvjeti* XXVII (1913.) 10, 157.
[596] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe. LPD, 41.
[597] Kako bi stigli do Čemernoga, misionari su putovali željeznicom do Semizovca, a potom do Ljubinja i još jedan sat na konju. Naputak za putovanje, Sarajevo, 28. siječnja 1913.
[598] Stadler Provincijalu, Ika, 4. listopada 1912. Tijekom devedesetih godina XX. stoljeća, tijekom rata u Bosni i Hercegovini, župna je crkva potpuno srušena.
[599] Misionari su do Kreševa putovali preko Čatića do Visokoga – željeznicom, a dalje kolima oko tri sata vožnje. Naputak za putovanje, Sarajevo, 28. siječnja 1913.
[600] Stadler Provincijalu, Ika, 4. listopada 1912.
[601] D. DOMIĆ, Naše misije u Bosni, 1930, br. 205.
[602] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[603] Do župe se dolazilo iz Deževice (do koja se pak dolazilo iz Krešava na konju – 3 sata jahanja), nakon trosatna jahanja. Naputak za putovanje, Sarajevo, 28. siječnja 1913.
[604] D. DOMIĆ, Naše misije u Bosni, 1930, br. 205.

Kako je već prethodno dogovoreno, misije u Fojnici započele su 25. svibnja i trajale su do 1. lipnja 1913.[605] Misionari su propovijedali dvaput na dan, a puk je u veliku broju i s oduševljenjem dolazio u crkvu te sudjelovao u službi Božjoj. Sakramentu je ispovijedi pristupilo preko 2.220 duša.

U izvješću o misijama što ga je fojnički župnik poslao Ordinarijatu Vrhbosanske nadbiskupije piše: »Moram iskreno priznati, da su oba oca gorljivo pripovjedali Isusov nauk, učili nas naše dužnosti, odvraćali od zla i nagovarali na sve kršćanske krijeposti. Božja milost djelovala je na otvrdnule grješnike i pomirenje zavagjenih, da su se potreseni prizori osobito glede ovih dogagjali, puk je velike nade, da će to sve blagoslovno djelovati na budući život katolički u ovoj župi, umanjit se kojekakve mane, kao psovka i pijanstvo.«[606] Na završetku misija Miškov je ustanovio Bratovštinu svete krunice.[607]

n) Mostarsko-duvanjska biskupija

Misije u Bosni i Hercegovini otac Miškov zaključio je u Mostaru 16. lipnja 1913.[608] Nije poznato kako je došlo do ovih misija. Po unaprijed dogovorenu programu za održavanje misija u Biskupiji vrhbosanskoj Mostar se nigdje ne spominje. Stoga se može pretpostaviti da su Miškov i Bodlović na putu prema Dalmaciji, prolazeći kroz Mostar, na poziv biskupa Alojzija Mišića (1912.–1942.), neplanirano održali pučke misije. Za Miškova ovo su bile posljednje misije u Bosni i Hercegovini, no ne i za dominikanske propovjednike koji krajem travnja 1914. počinju novi ciklus misija po Biskupiji vrhbosanskoj, a početkom svibnja 1922. u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji.[609]

---

[605] LPD, 27.
[606] Za ovu informaciju (faksimil izvješća) zahvaljujem fra Janku Ljubasu, kustosu samostanske biblioteke u Fojnici. Dopis (faksimil) Ordinarijatu nalazi se u Arhivu franjevačkoga samostana u Fojnici, Službeni spisi, 31. svibnja 1913., br. 39.
[607] D. DOMIĆ, Biskupije i Župe.
[608] LPD, 27.
[609] ADSK, MO, Spisi, Biskupski Ordinarijat Miškovu, Sarajevo, 20. ožujka 1914.; LPD, 28 i 31.

3. Vjerski, kulturni i nacionalni doprinos pučkih misija

Iz donesenoga je sadržaja razvidno kako se radi o izvanrednu djelu pučkih misionara koji su založili svoj život kako bi svojemu narodu podarili duhovnu, nacionalnu i kulturnu preobrazbu. U misijama je otac Miškov prepoznao najjače oružje za istinski preporod hrvatskoga puka te je kao svećenik, domoljub i rodoljub odlučno zakoračio u sve hrvatske krajeve. Miškov je održao 301 misiju, od kojih 55 u Biskupiji splitsko-makarskoj, 6 u Porečkoj i pulskoj, 24 u Dubrovačkoj, 26 u Hvarskoj, 9 u Šibenskoj, 13 u Zadarskoj, 18 u Zagrebačkoj, 5 u Kotorskoj, 13 u Senjskoj i moduškoj, 4 u Krčkoj, 8 u Bačkoj, 6 u Pečuškoj, 6 u Vrhbosanskoj, 1 u Mostarsko-duvanjskoj i 107 u Bosanskoj ili đakovačkoj i srijemskoj. Iako je gotovo uvijek u misije odlazio s jednim ili dvojicom misionara, Miškov je u navedenim misijama bio voditelj i glavni propovjednik. No jasno da to ne umanjuje doprinos i drugih dominikanskih misionara koji su djelovali zajedno s njim.

Dobrim dijelom misije su uvijek bile planirane i dobro organizirane, a održavane su na poziv biskupa mjesnih crkava ili pak na inicijativu župnika uz pristanak njihovih ordinarija. Biskupi su pak vizitacijama i izvješćima župnika redovito bili upoznati s duhovnim, moralnim i kulturnim, a nerijetko i nacionalnim ozračjem u svojim dijecezama, o čemu su upoznavali misionare. No to je bila opća slika cjelokupne situacije tako da su misionari sami na terenu imali pravi uvid u život jedne župe i njezinih župljana, kao i drugoga stanovništava određenoga mjesta. Često je pastoralna aktivnost misionara zbog izvanrednih situacija u pojedinim župama zahtijevala prilagodbu, odnosno promjenu planiranoga programa. Ta se prilagodba odnosila uglavnom na uvođenje dodatnih propovijedi, kao i sadržajnijega govora o akutnim problemima, grijesima, manama i sl.

Pastoralnu aktivnost misionara treba valorizirati iz različitih aspekata, bilo na temelju njihove pisane ostavštine – izvješća – ili pak na temelju ostvarenih rezultata u puku. Što se tiče njihovih izvješća, ona nude vrijedne informacije o vjerskoj praksi, moralnomu stanju, društvenim odnosima, socijalnomu statusu, sakralnim objektima, prometalima, razvijenosti, strukturi stanovništva, kulturnome i nacionalnom identitetu i sl. Također sadrže podatke o propovjedničkom uspjehu, odnosno duhovnim plodovima misija.

Najveći se doprinos pučkih misionara sastojao u obnovi vjerskoga života, što je ujedno i bio prvotni cilj. Njihov jednostavan pristup puku, prilagođen teološki govor s puno životnih primjera, izravan, nerijetko i oštar, predstavljao je jedini način za borbu s različitim porocima, nemarom, lijenošću, svađama, lopovlukom, moralnim devijacijama i psovkama, rasijanima u

narodu. Broj je održanih misija impozantan i puno govori sam za sebe. Kada se pogledaju rezultati misija, o čemu sam detaljno govorio u razvoju misionarske djelatnosti po svim dijecezama u kojima su živjeli Hrvati, onda se jasno vidi kakav je i koliki bio njihov stvaran doprinos obnovi vjerskoga života. Premda je bio upoznat s vjerskim stanjem u pojedinim biskupijama, Miškov se u izvješćima ne bavi toliko grijesima ljudi, nego više govori o tijeku misija, sudjelovanju puka i duhovnim plodovima.

Za Miškova je bilo puno važnije pomoći ljudima u preobrazbi njihova vjerničkoga života, vrjednovanju obitelji, pomirbi i aktiviranju sakramentalnoga života od isticanja ljudskih mana i grijeha. Takav se dušobrižnički pristup sviđao narodu, osobito onima koji su rijetko ili gotovo nikada dolazili u crkvu, što je u mnogome doprinosilo uspjehu misija. Miškov u izvješćima, osim što govori o sudjelovanju naroda u službi Božjoj, pristupanju sakramentima i pomirbi, dio prostora posvećuje dijelu puka koji je rijetko ili gotovo nikako dolazio u crkvu, kao i onima koji se nisu godinama ispovjedili te zavađenima. Dolazak za narod nepoznatih propovjednika u jednu župu predstavljao je velik mamac za sudjelovanje, a onda i poticaj za preobrazbu odnosa prema Bogu i bližnjemu. Zastupljenost tema u propovijedima kao što su duša, obraćenje, psovka, smrt, roditelji, odgoj, brak, djeca, pomirenje, ispovijed i sl. privukla je mnoge župljane koji nisu išli u crkvu, a koji su, čuvši od drugih za misionare koji o navedenome zbore, u nju pohrlili. I kako stoji u jednomu od izvješća: »Silu i žar, kojim propovijedaju istine Božje ti Bogom prosvjetljeni govornici i nije nam moguće opisati (…) Najkrućega bezvjerca, najlakoumnijega i najokorjelijega grješnika oni su potresli, skrušili, o Božjim istinama uvjerili i za Boga predobili.«[610]

Misionari ne samo da su mnoge župljane svojom učenošću i propovjedničkom vještinom privukli u crkvu, nego su ih potaknuli na obraćenje, što se najviše očitovalo u primljenim sakramentima ispovijedi i pričesti te pomirbi koja je gotovo uvijek bila javna. Duhovno ozračje koje su svojom aktivnošću kreirali misionari ostavljalo je duboke tragove u mjestima i općinama. Njihovom se pastoralnom aktivnošću puno toga mijenjalo: od aktivnije vjerničke prakse pa do zdravijih međuljudskih odnosa. Dakle, obnovom religioznoga bića obnavljana je ne samo obitelj, župa nego i šira društvena zajednica, što je u mnogome pomoglo homogenizaciji hrvatskoga naroda.

Budući da sam u pojedinačnim naslovima o pučkim misijama po biskupijama iscrpno govorio o tijeku i njihovim rezultatima, odnosno doprinosu vjerskoj preobrazbi hrvatskoga naroda, u ovomu naslov još želim svratiti pozornost na kulturni i nacionalni doprinos misija,

[610] Sv. poslanstva, 208.

odnosno pučkih misionara. Treba znati kako je Miškov pastoralno djelovao po svim hrvatskim krajevima nastojeći ih duhovno povezati u jedno. Misionarskom djelatnošću on je razbijao predrasude i barijere koje su postojale unutar jednoga te istoga, ali teritorijem podijeljenoga naroda. To je ponajprije činio na duhovnoj razini jer je bio mišljenja kako je samo duhovno obnovljen narod kadar za kulturno i nacionalno jedinstvo. Miškov je također vjerovao kako obnovom religioznoga života u Hrvata obnavlja i njegovu kulturološku i nacionalnu pripadnost. Iz njegova propovjedništva nije lako izdvojiti nacionalne elemente koji bi bili toliko naglašeni.

Dakle, iako teško uočljivi, kulturni i nacionalni elementi u Miškovljevu javnome nastupu uvijek su bili prisutni u formi hrvatskoga jezika kojim se služio i njegove svećeničke službe koju je predano vršio u korist svojega naroda i njegova spasenja. Jasno je da on nije nikada politički nastupao, nego je o svojemu hrvatskom narodu vodio brigu ponajprije služeći mu u svećeničkoj službi, što je puk cijenio i uvelike prepoznavao kao najveći polog. Takav pastoralni pristup oca Miškova otvarao mu je vrata svih biskupija u kojima je, predvodeći misije, obnavljao vjerski život, a na taj način i njegove kulturne i nacionalne odrednice. Da su župnici u Miškovljevu misionarskome djelovanju prepoznavali snagu koja je kadra uhvatiti se u koštac s različitim oblicima obmana, bilo vjerskih, bilo nacionalnih, govori pismo župnika s otoka Suska upućeno Miškovu: »Osbiljni i misaoni ljudi na Susku, cijene, da biste baš Vi bili najsgodniji za potresti okorijele savjesti predočavanjem onih vječnih istina, koje u puku uvijek ne odolivo djeluje, kad uz Božju milost vješto bivaju tumačena. Već jednu godinu dana: treći dio ovog pučanstva izostaje iz Crkve. To je: 'il partito istriano' – za pravo reći 'il partito iridentista' u kojem, ali, dvojica trojica plaćenika *lošinjske lože*: sve druge opsjenjuju, zavaravaju, vuku za nos – *izlikom glagolice*!«.[611]

Jedna od prvih Miškovljevih intervencija unutar kulturno-nacionalnoga identiteta zbila se 1882. za vrijeme prvih pučkih misija u Bolu na otoku Braču. Nakon uporabe hrvatskoga jezika u liturgiji tijekom misija nastala je pobuna o kojoj sam, govoreći o misijama u Biskupiji hvarskoj, već nešto kazao. Miškov nije ostao ravnodušan na prigovore pa je na kraju misija održao kratko predavanje o uporabi narodnoga jezika u liturgiji:[612] »Medju tolikim narodima što ih ima na svitu, S(veti) su Otci Pape dopustili, da samo 4 naroda, mogu se služiti svojim jezikom u crkvenom Bogoslužju, medju kojim je naš Slavljanski narod: to je takova povlastica, takav dar, kojim bi smo se mi morali diečiti i ponositi, i kao dragocinjeno nam blago u srdcu držati i njegovati. Oh dabi drugi narodi mogli takovu povlasticu što mi imamo

[611] AHDP, Spisi, 1901-02-03., Župnik Miškovu, Susak, 26. travnja 1903.
[612] ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Izlaganje o narodnom jeziku, Bol, 1882.

imati, pô bi svoga kraljevstva prigorili. Što nebi dala Franicija, Talija, Engležka, Njemačka, da bi one mogle po Crkvah služiti se svojim jezikom?... Pače bio sam lani u Rimu, i sam sam svojim ušima čuo sadašnjega Namistnika Isukrstova S. O. Papu, kad nam je preporučivao da po Crkvah zajedno s pukom Bogu hvale pivamo našim jezikom, jer da će puk tad srdčnije Boga slaviti i moliti, kad bude razumiti što piva, što moli i što govori. I zbilja ne pivalite bogoljubnije Litanije sad kad svaku razumite, ne prodire li Vam iz srdca sladje i srdačnije molitva? Pri S. Pričešćenju ne budi li Vam se sdce na skrušenje i na ljubav, kad čujete one lipe i zlatne riči: *Smilovao Vam se Bog* i *Evo Jaganjca Božji?...* Osim svega toga puk latinski jezik niti poznaje, niti ga razumi pa ne samo da u Crkvi piva i moli bez znati što govori, nego i još tako krivo i naopako latinske riči izgovara, da se mora čovjek koji čuje i nasmijati … Dočim kad piva i moli što razumi, bogoljubnije piva i srdačnije Boga moli.«

Iz Miškovljeva je izlaganja razvidno kako se on Boljanima trudio protumačiti vrijednost povlastice – to dragocjeno kulturno i nacionalno blago. Miškov nije propustio istaknuti kako je »Slavljanski narod« nedvosmisleno misleći – hrvatski narod – jedan od rijetkih naroda koji je imao takvu povlasticu na koju treba biti ponosan jer je jezik simbol kulturnoga i nacionalnoga identiteta. Već kod odabira misionara vodilo se računa o tome poznaju li hrvatski jezik, bitnu odrednicu i poveznicu unutar jednoga naroda. Jezična je problematika bila evidentna osobito u Međimurju i Bačkoj. U Međimurju je hrvatski jezik bio sveden na privatni prostor pa je dolazak misionara predstavljao ne samo praznik duhovne obnove nego i praznik kulturno-nacionalnoga identiteta. Premda se tamošnji narod služi kajkavskim dijalektom, tijekom misija nje bilo nikakvih poteškoća u razumijevanju.

Misije u Međimurju uz vjersku obnovu bile su i izraz otpora prisilnoj mađarizaciji koja je u mnogočemu bila ograničila javni život Hrvata. Stoga je ondje jezik kojim se slavila liturgija ujedno bio simbol nacionalne slobode i pripadnosti. Ista se jezična i kulturno-nacionalna problematika očitovala i u Bačkoj u kojoj je među župnicima Hrvatima duže vrijeme postojala živa želja za dominikanskim misionarima iz Dalmacije. O tome i Miškov izvješćuje dominikanskoga provincijala, ističući kako u Bačkoj »pomješan sa Magjarima žive naš narod, koji je kako u svemu tako i u vjerskom pitanju skroz zapostvaljen i zanemaren: njima bi misije bile mane s neba, jer su i gladni i žedni riči božje u svom jeziku«.[613] Znajući za pripremu pučkih misija za Mađare i Nijemce u Bačkoj, Miškov upozorava provincijala kako se nikako ne smije mimoići hrvatski narod. Da je Miškov bio zabrinut za tamošnje Hrvate, svjedoči i njegova molba provincijalu u kojoj traži dopuštenje za držanje misija u

[613] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Korčula, 13. prosinca 1908.

Bačkoj, ističući kako se odriče planiranoga puta u Svetu zemlju u korist misija.[614] Kada se zna da je tamošnjemu puku bilo zabranjeno nazivati se Hrvatima, onda je Miškovljeva nazočnost i jezik kojim je slavio Gospodina bila od višestruke koristi, o čemu sam već govorio u naslovu u misijama u Bačkoj biskupiji.

U Slavoniji i Srijemu narod je također bio oduševljen s Miškovom i njegovom redovničkom subraćom zbog toga što je osjećao »kako im u žilama teče ista hrvatska krvca i kako ih zagrievaju isti vjerski i narodni ideali«.[615] I kako sam već istaknuo, Miškov, kao ni drugi misionari koji su s njime djelovali, nije politizirao svoju svećeničku službu, oltar i propovjedaonicu, što je narod dobro uočavao i o tome primijetio sljedeće: »Oni i nevidice svojom pojavom bude misli i osjećaje našega narodnokulturalnog jedinstva.«[616] Zanimljive su i Miškovljeve pozdravne riječi koje je izgovarao posvuda u gotovo istoj sadržajnoj formi: »Braćo moja, nisam Vam tuđ niti po vjeri, ni po krvi, ni po jeziku, jedne smo gore listovi, jednog smo roda i naroda, jedne smo majke djeca, ja Hrvat iz Dalmacije, Vi Hrvati iz Slavonije, dakle braća smo: a to je najslađe, kad brat brata opominje i na dobro nagovara.«[617] No i narod je misionare percipirao na isti način govoreći za njih da su »naše krvi, našeg jezika, poznaju narod svoj, pa mu u dušu progovaraju i srce osvajaju i milina ih je slušati, pa nemoš a da im se ne pridaš«.[618]

Iz svega je spomenutoga razvidno kako Miškov uz duhovnu obnovu hrvatskoga naroda nikada nije smetnuo ono što je kao rodoljub i domoljub osjećao i za čime je toliko čeznuo, a to je kulturni i nacionalni preporod. Prema tome, na temelju izvješća bjelodano je kako je misionarska djelatnost o. Miškova uz jasan doprinos duhovnomu životu doprinijela i kulturno-nacionalnoj samosvijesti teritorijem razdijeljenih Hrvata.

Uza sve navedeno važno je još istaknuti kako su misionari utemeljili i brojna pobožna društva (bratovštine) kako bi na taj način učvrstili i prolongirali rezultate postignute u misijama. Također ne treba smetnuti s uma da su tijekom misija podijelili i znatan dio nabožne literature čija je svrha bila pomoći izgradnji i njegovanju duhovnoga života vjernika.

---

[614] Miškov Provincijalu, Korčula, 13. prosinca 1908.
[615] »Duševni i vjerski preporod u Djakovačkoj biskupiji«, u: *GK*, IV (1898.) sv. III, 91.
[616] Duševni i vjerski preporod, 92.
[617] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Uvod u propovijed, Đakovo, 1911. U uvodu u misije u Sarajevu Miškov kaže: »Sarajlije! Kršć. (braćo po vjeri, krvi, po jeziku, po rodu i narodu)!« ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Uvod u ss. posl. u Sarajevu 1912.
[618] SRIEMAC, Pučke misije, 44.

IV. poglavlje

UTEMELJITELJ BRATOVŠTINE VJEČNOGA RUŽARIJA

Bratovština je udruga vjernika, religioznoga i socijalnog karaktera, čiji se procvat događa početkom XIII. stoljeća i u uskoj je vezi s pojavom prosjačkih redova. Članovi bratovštine aktivno sudjeluju u životu crkve, osobito u liturgijskim slavljima i raznim pobožnostima. Uz religiozni karakter, bratimi njeguju i socijalnu te karitativnu dimenziju, najviše putem međusobnog pomaganja.

Tema je ovoga poglavlja prikaz dominikanske Bratovštine vječnoga ružarija[1], koja je imala isključivo religiozni karakter, a koju je za Dalmaciju u Splitu ustanovio o. Anđeo Marija Miškov. Najprije slijedi govor o Bratovštini svete krunice ili presvetoga ružarija, iz čijega je krila rođena Bratovština vječne krunice, a potom o početcima i razvoju Bratovštine vječnoga ružarija u Europi. Nadalje će biti riječi o osnutku Bratovštine u Dalmaciji s detaljnim prikazom ustanovljenja spomenute bratovštine, pravila i dr. vezano za nju. Njezin doprinos duhovnoj i socijalnoj preobrazbi hrvatskoga naroda slijedi na kraju poglavlja.

a) Bratovština svete krunice ili presvetoga ružarija

Iako se početci kruničarske bratovštine događaju za života sv. Dominika, snažan zamah Bratovština doživljava tek krajem XV. stoljeća. Naime, 1475. dominikanac Jakov Sprenger u Kölnu utemeljuje Bratovštinu »O krunici Bl. Djevice Marije«, s ciljem odanijega čašćenja Majke Božje.[2] Ta Bratovština imala je izrazito religiozni karakter. Nakon transformacije u Bratovštinu svete krunice ili presvetoga ružarija dobit će i socijalni karakter, no religiozni karakter je i dalje ostao prepoznatljiv znak ove Bratovštine.[3] Po Sprengeru osnovana bratovština zahtijevala je od svojih članova da svake nedjelje ili sami ili s drugima

[1] Iako se naziv Bratovština rijetko ili gotovo nikada ne stavlja ispred imena »vječno ružarije«, nego kako je to u latinskom: *Societas a Rosario Perpetuo* ili kako su nekada pisali hrvatski autori *Zadruga*, valja govoriti o Bratovštini vječnoga ružarija. Zašto? Prvo, u hrvatskom je jeziku neuobičajeno reći za kruničarsku pobožnost širokih razmjera, kakvo Vječno ružarije jest, da se radi o udruzi, asocijaciji i društvu ili pak o zadruzi. Ovi nazivi rijetko se koriste u sadašnjem hrvatskom religioznom nazivlju, osobito u govoru o sl. religioznim udruženjima i znatno su primjereniji u društvenoj sferi, potpuno profana karaktera. Npr. Udruga branitelja, Speleološka udruga i sl. Tako je i sa zadrugom, koja označava dobrovoljno udruženje zadrugara. Npr. Mljekarska zadruga, Poljoprivredna zadruga i sl. Stoga mi se ne čini prikladnim uz Vječno ružarije vezati naziv udruga i zadruga, nego bratovština koju se po svojim posebnostima lako razlikuje od Bratovštine svete krunice, koja je »majka« iste.

[2] Z. DŽANKIĆ, »Dominikanske bratovštine u Dubrovniku«, u: *CCP*, 56 (2005.), 15.

[3] Bratovština brine o svojim članovima na taj način što im materijalno pomaže, kao i na druge načine, očitujući na taj način međusobnu povezanost i brigu jednih za druge.

izmole tri krunice.[4] Premda bez organizacijskoga ustroja, Bratovština se vrlo brzo počela širiti po Njemačkoj, a onda dalje po Europi.[5] Bratovštini su pristupali različiti slojevi društva, kako siromašni, tako i bogati. Kako je kruničarska bratovština »putovala« zajedno s dominikancima koji su otvarali nove samostane, tako se pretpostavlja da je i u naše krajeve stigla s osnutkom prvih zajednica u Dalmaciji. Imala je isključivo religiozni karakter, a tek u XVI. stoljeću, s organizacijskim ustrojem Bratovštine, poprima i socijalni karakter.[6]

S obzirom na hrvatske krajeve, najdublji je trag ostavila Bratovština svete krunice, religioznoga karaktera, koja je najprije bila vezana za mjesta u kojima su djelovali dominikanci da bi se po pučkim misionarima proširila i drugdje po hrvatskim krajevima.[7] Pravo osnivanja kruničarskih bratovština bilo je u nadležnosti vrhovnoga učitelja dominikanskoga Reda, odnosno od njega ovlaštenih redovnika.[8] Bratovština je imala dužnosti i pravila prema kojima se regulirao život bratima.[9]

b) Bratovština vječnoga ružarija – Societas a Rosario Perpetuo

Riječ je o instituciji koja je rođena u krilu Bratovštine svete krunice ili presvetoga ružarija s isključivo pobožnim karakterom. Članovi pobožne bratovštine ujedno su i bratimi Bratovštine presvetoga ružarija. Unatoč činjenici da je potonja bratovština mjesnoga karaktera, članovi novoustanovljene pobožne bratovštine nisu bili vezani za određeni prostor, crkvu ili župu, nego su činili molitveni – kruničarski lanac.[10] Glavni cilj ove Bratovštine jest promicanje štovanja Bl. Djevice Marije. Uz glavni i prvi cilj, Bratovština njeguju i drugi, plemeniti cilj, a to je molitva za obraćenje grješnika i za pomoć onima koji su na smrtnoj postelji. Program Bratovštine ostvaruje se na način da njezini članovi, svojevoljno i slobodno, u unaprijed izabrano i dogovoreno vrijeme, povezani u kruničarski lanac, jedan sat mole petnaest desetica krunice. Bratovština se ravna po posebnim pravilima, o kojima će kasnije

[4] A. WALZ, *De rosario Mariae a Sixto IV ad s. Pium V, Herder,* Romae – Friburgi Brisgoviae-Barcinone, 1959., 15.
[5] Z. DŽANKIĆ, Dominikanske bratovštine, 16.
[6] Z. DŽANKIĆ, »Bratovština sv. krunice u Dubrovniku«, u: *Velika Proteturica*. Duhovna baština Dubrovnika posvećena Bogorodici, Zagreb, 2009., 149–163; Z. DŽANKIĆ, Dominikanske bratovštine, 19–20.
[7] Biskup Strossmayer, potaknut poslanicom pape Lav XIII. o krunici, 8. studenog 1897. izdaje okružnicu kojom potiče župnike svoje dijeceze da po dominikanskim redovnicima, pučkim misionarima, osnivaju Bratovštinu svete krunice u svojim župama. Bratovštine Ružarja po Slavoniji, 378-379. Također, nadbiskup zagrebački, J. Posilović, u okružnici svećenstvu piše: »Nastojete braćo dušobrižnici, da vašim revnim marom i u Našoj nadbiskupiji postanu i procvatu družtva sv. Krunice! »Bratovštine Ružarja po Hrvatskoj«, u: *GK*, III (1897.) sv. XII, 378–379.
[8] Z. DŽANKIĆ, Bratovština sv. krunice u Dubrovniku, 151., bilj., 14.
[9] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik Braće i Sestara Prijsvetog Ružarja Bl. Djevice Marije*, Split, 1884., 109–120.
[10] L. FANFANI, *De confraternitatibus*. Aliisque associationibus Ordini FF. Praedicatorum propriis, Romae, 1934., 225.

biti govora.[11] Počeci Bratovštine vječnoga ružarija sežu u prvu polovicu XVII. stoljeća. S obzirom na njezin osnutak i utemeljitelja, postoje različiti podatci. Naime, nekolicina autora služi se podatkom koji se uvriježio u posljednje vrijeme i koji kaže kako je Vječno ružarije ustanovio dominikanac Timoteo Ricci 1630.[12] Zanimljivo je da autori koji su se bavili kruničarskim bratovštinama za godinu utemeljenja uzimaju 1635., dakle pet godina kasnije u odnosu na spomenutu.

U molitveniku *Rukovodnik braće i sestara* Miškov ističe kako je Vječno ružarije utemeljeno 1635. u Bolonji, dok za utemeljitelja uzima o. naučitelja – Petronija.[13] Dominikanac Ludovik Fanfani u svom djelu o bratovštinama, slijedeći starije autore, također smatra kako je o. Petronije Martini, i to 1635., u Bolonji prvi ustanovio Bratovštinu vječnoga ružarija, dok je u isto vrijeme Timoteo Ricci bio promicatelj Bratovštine u Firenci.[14] Uspoređujući pisani sadržaj Miškova i Fanfanija o Vječnome ružariju, vidi se kako su i jedan i drugi koristili djelo *Gioiello del Rosario* dominikanca Pavla Demora, odnosno da su crpili iste podatke o Bratovštini.[15]

Prema tome, teško je sa sigurnošću reći tko je od njih dvojice ustanovio Bratovštinu, no ono što je sigurno jest činjenica da su Ricci i Martini bili širitelji kruničarske pobožnosti i prije utemeljenja Bratovštine vječne krunice. Moguće je, dakle, da je Ricci promicao krunicu prije Martinija, no vjerojatno je potonji službeno ustanovio Bratovštinu vječnoga ružarija, čineći je prepoznatljivom u njezinoj organizacijskoj strukturi. Miškov se u daljem govoru o Vječnom ružariju koristi isključivo podatkom koji kaže kako je Martini 1635. ustanovio Bratovštinu.[16] U nizu promicatelja ove Bratovštine važno je istaknuti francuskoga

---

[11] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 325–326.

[12] »L'associazione del 'rosario perpetuo' fondata dal padre domenicano Timoteo Ricci o.p. nel 1630 ed approvata dal Papa Alessandro VII nel 1656.« http://freeforumzone.leonardo.it/lofi/Movimento-Domenicano-del-Rosario-p-Mauro-Persici-O-P-/D8351325.html, posjet 12. veljače 2011.; http://www.smn.it/rp001.htm, posjet 12. veljače 2011.; »L'association du 'rosaire perpétuel' fondée par le père dominicain Timoteo Ricci o.p. en 1630 et approuvée par le pape Alexandre VII en 1656.« http://www.zenit.org/article-16620?l=french, posjet 12. veljače 2011.; WALZ, *Compendium Historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae, MCMXXX, 313.

[13] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 326., bilj., 2.

[14] L. FANFANI, *De confraternitatibus*, 225–226., bilj., 1 i 2. Riccija se često povezuje i s 1635. kao godinom ustanovljenja bratovštine: »Father Timothy Ricci, O.P., instituted the Perpetual Rosary, or Mary's Guard of Honor, in 1635.« http://www.1catholicchurch.com/prayers/rosary/rosary-history.htm, posjet 12. veljače 2011.

[15] Djelo je tiskano 1647 u Kremi.

[16] ADSS, Fond Gospina Krunica, I. Izvišće o Vičnome Ružarju, proštiveno u I sastanku Glavnog Ravnateljstva u Splitu dne 11. studenoga 1889, po tajniku O. Angjelu Mariji Miškovu; A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 326., bilj., 2. »Spomenica pobožne zadruge 'Vječnog Ružarja', ustanovljene u Dalmaciji 1888, a od Sv. Rimskoga Sbora za proštenje potvrdjene 27 Studenoga 1894.«, 24. (Spomenica je tiskana i kao separat pod naslovom: Spomenica Glavnog ravnateljstva pobožne Zadruge »Vječnog Ružarja«, ustanovljena u Dalmaciji 1888 a od Sv. Sbora za proštenje den 24. studenoga 1894 potvrdjene, Split, 1902.) Dominikanac Jordan Viculin u sažetu prikazu o *Zadruzi vječne krunice*, objavljenom u: *GK*, XXVI (1942.) 4, 121–123., koristi se podatcima koji govore o Ricciju i Martiniju kao utemeljiteljima Bratovštine. Zanimljivo je da Viculin i kada spominje Riccija, uzima

dominikanca Augustina Chardona, koji je preporodio kruničarsku pobožnost te joj dao novu formu koja se odnosi na »molitvenu uru«. Naime, Chardon je zamijenio tada uobičajene godišnje molitvene ure za mjesečne.[17]

Bratovština se vrlo brzo proširila po Italiji, kao i u druge dijelove Europe, a po misionarima i u druge dijelove svijeta.[18] Papa Pio IX. 1867. godine brevom *Postquam Deo monent*e potvrdio je Bratovštinu i odredio njezino djelovanje u svijetu.[19]

c) Bratovština vječnoga ružarija u Dalmaciji

Kao osobit štovatelj Bl. Djevice Marije i kruničarske pobožnosti, otac Miškov je bio upoznat sa širenjem Bratovštine vječnoga ružarija u Italiji i drugdje po Europi. Ta ga je spoznaja boljela jer se u hrvatskim krajevima za nju nije znalo.[20] Smetalo mu je saznanje da drugi narodi gaje bogoljubnu pobožnost, a da njegov narod, koji je toliko ljubio, zaostaje za drugima. Razmišljajući o ustanovljenju pobožne bratovštine, Miškov s ponosom ističe: »Ima u nas, hvala Bogu, lipog bogoljubnog čuvstva; rado bi se naš bogobojeć narod odazvao; kô mili dar, on bi to bogoljupstvo primio.«[21]

Prepoznajući duhovno bogatstvo koje u sebi nosi pobožna bratovština i čuvši za mnoge milosti dobivene po njoj, otac Miškov se odlučuje na ustanovljenje Bratovštine vječnoga ružarija u Dalmaciji.

1635. kao godinu ustanovljenja, dok većina autora uz Riccija veže isključivo 1630. kao godinu ustanovljenja Bratovštine.

[17] L. FANFANI, *De confraternitatibus*, 227.

[18] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 326; L. FANFANI, *De confraternitatibus*, 226; Spomenica pobožne zadruge, 24.

[19] *Breva* o odobrenju bratovštine izdana je 12. travnja 1867. L. FANFANI, *De confraternitatibus*, 228.

[20] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 327.

[21] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 327.

d) Ustanovljenje i širenje Vječnoga ružarija u Dalmaciji i Hrvatskoj

Zahvaljujući Bratovštini presvetoga ružarija, kruničarska je pobožnost u hrvatskim krajevima odavno bila raširena. Čuvši za novu pobožnu bratovštinu, Miškov je od 1884. sanjao i čekao pravi trenutak za njezino ustanovljenje.[22] Veliki utjecaj na Miškova s obzirom na utemeljenje Vječnoga ružarija imao je papa Lav XIII. koji je enciklikom *Supremi apostolatus*, izdanoj 1. rujna 1883., pozvao na trajno moljenje krunice, a kasnije i dekretom *Salutaris ille spiritus precum* 24. prosinca 1883. godine. Sa svojom nakanom otac Miškov upoznaje o. Vjekoslava Matijacu, dominikanca, i o. Jordana Zaninovića, dominikanskoga provincijala, koji mu daju potporu. Nakon toga Miškov je pristupio formiranju organizacijskoga odbora za ustanovljenje Bratovštine vječnoga ružarija.[23] Odbor je na temelju dotadašnjih Pravila Bratovštine vječnoga ružarija sastavio privremeni pravilnik za hrvatske krajeve.

Na sam dan sastavljanja akata o utemeljenju, 1. rujna 1888., o. Miškov je u prepunoj crkvi rastumačio nakanu i svrhu buduće Bratovštine. To je isto učinio i 2. studenoga 1888. kada je, zaključujući listopadske pobožnosti u dominikanskoj crkvi u Splitu, u nazočnosti biskupa Marka Kalođere, redovnika, redovnica, kanonika i mnoštva vjernika, javno proglasio ustanovljenje Bratovštine vječnoga ružarija sa sjedištem u Splitu.[24] Godinu dana po ustanovljenju pobožne bratovštine u Splitu otac Miškov je u dominikanskoj crkvi, držeći govor o Vječnome ružariju, istaknuo kako je svečani završetak prošlogodišnjega mjeseca listopada za Dalmaciju, toliko odanu Mariji i privrženu krunici, svečani period za koji se nada da će zauvijek ostati sladak i neprolazan u srcima sviju.[25] Također je dodao kako bi želio da dan ustanovljenja bude i ostane isklesan u mramornom kamenu na oltaru, za neprestano i neprolazno sjećanje kada je svečano i entuzijastično proglašeno lijepo, očaravajuće i neprocjenjivo *Društvo žive krunice*.[26] Dominikanac Lujo Matijaca o Miškovljevoj

---

[22] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 327.

[23] Odbor su činili oci dominikanci: Jordan Zaninović, predsjednik, Anđeo M. Miškov, Vjekoslav Matijaca, Antonin Pisturić i Vicko Draganja te dva laika katolika: Anton Maroli i Emil Friedl. ADSK, MO, Spisi, *Actum* o ustanovljenju, Split, 1. studenoga 1888. (*Rukopis*).

[24] ADSK, MO, Spisi, *Actum*. »U odredjeni dakle dan, silan se narod svake ruke u crvku S. Dominika u Splitu sgrnuo, bio je tu i Preuzvišeni pokojni Biskup Marko Kalogjera sa svojim Kanonicima i Svećenicima, u crkvi divan ures, sjajna prosvjeta, Gospin oltar vas u plamenu poklonjenih voštanica, izmolilo se prije sv. Ružarje, zatim pripovjedalac održi zanosno slovo, pri koncu kojega, javno i najsvetčanije na ime svoga Reda proglasi za čitavu Dalmaciu utemeljenu zadrugu Vječnog Ružarja.« »Zadruga Vječnoga Ružarja u Dalmaciji«, u: *GK*, I (1895.) sv. II, 62.

[25] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Sul Rosario Perpetuo, Spalato 1889., 1. (*Rukopis*).

[26] A. M. MIŠKOV, Sul Rosario Perpetuo, 3–4.

zaljubljenosti u kruničarsku pobožnost i njezino širenje ističe kako se za vrijeme njegova župnikovanja u Lukšiću pokraj Splita u Bratovštinu vječnoga ružarija upisala gotovo cijela župna zajednica, što je vrlo brzo urodilo plodom mira i ljubavi u obiteljima.[27] Nastojeći oko širenje Vječnoga ružarija, za koje se iskreno nadao da će »obnoviti lice zemlje«, Miškov u koordinaciji s Ravnateljstvom, upoznaje sve hrvatske biskupe s novom Bratovštinom te ih moli da je prime pod svoju zaštitu i toplo je preporuče vjernicima. Apel Ravnateljstva vrlo je brzo urodio plodom. O tome svjedoči izvještaj s prve sjednice Ravnateljstva Vječnoga ružarija koja je održana u Splitu 11. studenoga 1889. Prema izvještaju tajnika o. Miškova, prve godine Vječnoga ružarija u Biskupiji splitskoj bilo je upisano 1.447 članova i razdijeljeno 1.506 molitvenih ura; u Dubrovačkoj biskupiji upisalo se 1.745 članova i razdijeljeno 1.836 ura; u Zadarskoj je bilo 130 članova i 209 ura; Šibenskoj 334 člana i 668 ura. Samo u Starom Gradu na Hvaru upisalo se bilo 464 članova s 551 molitvenom urom.

Dakle, prve godine molitvenoga lanca bilo je upisano 4.150 članova i 4.770 molitvenih ura. Na kraju prve sjednice Ravnateljstva održano je i prvo ždrijebanje za trinaest molitvenih ura.[28] Po novoj 1890. godini, kada je Bratovština na pravi način zakoračila u javnost, već je bilo upisano 4.500 članova i time su bile pokrivene dnevne ure. Najviše članova Vječnoga ružarija 1890. bilo je u Biskupiji dubrovačkoj, i to u dvadeset i četiri župe. Potom su slijedile Splitska, Šibenska i Zadarska biskupija. Zahvaljujući poslanici o krunici, koju je 14. rujna 1890. puku uputio Fulgencije Carev, hvarsko-brački biskup, Vječno ružarije se ubrzano počelo širiti u njegovoj dijecezi.[29] Godinu dana kasnije, odnosno 1891., u svim biskupijama Dalmacije bila je ustanovljena Bratovština vječnoga ružarija i sve dnevne i noćne molitvene ure bile su popunjene te »ih je u zalihi nerazdiljenih bilo«.[30] O tome izvještava i *Pučki list*: »Naš puk u svojem molenju puno je obljubio Sveto Ružarje. Sada se je zavela pobožnost 'vičnjega Ružarja' po svim uram danu i noći, kako koga dopane red, moli se Sv. Ružarje. Za to puno nastoje Dominikanci, osobito Otac Miškov.«[31]

---

[27] L. MATIJACA, Dominikanski samostan, 1953., 11.

[28] ADSS, Fond Gospina Krunica, I. Izvišće; ADSS, Fond Gospina Krunica, Zapisnik Prve godišnje Sidnice gl. Ravnateljstva Zadruge Vičnog Ružarija, svetčano održane u Riznici Crkve S. O. Dominika u Splitu dne 11 Studenoga 1889 na 6 ½ urih u večer. Glavno ravnateljstvo Vječnoga ružarija ne propušta istaknuti kako je prva ura Vječnoga ružarija u Dalmaciji pripala gospođi Ani Kovačić, ženi Ivanovoj iz Trpnja, i to 1. siječnja 1890. s početkom u 7.00 sati.

[29] ADSS, Fond Gospina Krunica, Fr. Fulgencij Carev Reda Malobraćana pravilnoga opsluživanja Svetog Otca Frane Božjom i Apoštolske Stolice milošću nadbiskup hvarski i brački biskup prečastnomu sveštenstvu i premilomu puku svoje biskupije pozdrav i mir u Duhu Svetomu, Hvar na dan Uzdignuća Svetoga Križa 1890., br. 987; ADSS, Fond Gospina Krunica, II. Izvišće, Split, 8. listopada 1890.

[30] »Zadruga Vičnog Ružarja u Dalmaciji«, *LBSM* V (1891.) 71, 40–42; ADSS, Fond Gospina Krunica, Izvišće, Split, 9 studenoga 1891. Ovo izvješće Miškov je sastavio 25. listopada 1891. u Županji tijekom pučkih misija.

[31] »Pobožnost«, *Pučki list* III (1893.) 3.

Kako je broj članova iz dana u dan rastao, tako su se javljale i određene organizacijske poteškoće. Zbog toga je Glavno ravnateljstvo Vječnog ružarijaa uputilo okružnicu mjesnim upraviteljima u kojoj im je dalo konkretne naputke za rješavanje proceduralnih teškoća.[32] Širenju Vječnoga ružarija u Dalmaciji u mnogome su doprinijeli mjesni biskupi koji nisu ostali ravnodušni na apel Ravnateljstva, nego su se i sami uključili u promidžbu ružarija među pukom. Također, kako bi pospješili širenje Vječnoga ružarija po svojim dijecezama, biskupi su imenovali upravitelje čija je zadaća bila promovirati i voditi evidenciju o članovima Vječnoga ružarija te o tome redovito izvještavati Ravnateljstvo.[33]

Zajedničkim trudom dominikanaca, biskupa i od biskupa imenovanih upravitelja Vječno ružarije ubrzano se širilo po čitavoj Dalmaciji tako da su ružarije danju i noć molila po dva člana, a dobar dio godišnjih ura i po tri člana.[34] Među 18.628 članova Bratovštine, koliko ih je bilo 1896. godine, bila su četiri biskupa, 32 kanonika, 157 dijecezanskih svećenika, 121 redovnik i 64 redovnice te 4.267 muška i 13.974 ženska člana.[35] Nakon Dalmacije Vječno ružarije se počelo širiti po ostalim hrvatskim krajevima. O tome otac Miškov piše: »Vi ste opaziti mogli, da je naša zadruga već dobrahno premašila i naše pokrajinske medjaše, naime da nije samo po svim dalmatinskim diecezima ona proširena već da se liepo pružila po Krčkoj diecezi, a da se barem pomolila u zagrebačkoj, u djakovačkoj, pa čak i u Bosni.«[36] Godinu dana kasnije Vječno ružarije biti će registrirano i u Senjsko-modruškoj te Tršćansko biskupiji.[37]

Nakon trinaest godina obnašanja službe izvjestitelja, savjetnika i tajnika u Bratovštini vječnoga ružarija izborom za provincijala 1902. otac Miškov je, prema Pravilniku, postao predsjednik Vječnoga ružarija. Kao predsjedavajući, na prvoj sjednici koja je održana 1903. godine, Miškov je održao prigodni govor, prisjetivši se početaka i pokojnih savjetnika Vječnoga ružarija, kazavši: »Ja sad pravim ponosom gledam našu divnu zadrugu, ne samo po našoj Dalmaciji, nego i po Istri i po Banovini silno razvijenu. Neprekidno dnevno i noćno

[32] ADSS, Fond Gospina Krunica, Okružnica Glavnog Ravnateljstva Vičnjega Ružarja, Split, 1. listopada 1893., br. 100.
[33] Među prvim dijecezanskim upraviteljima bili su sljedeći svećenici: Mate Dvornik, Jerolim Jelić (Splitska), Faust Smoljan, Josip Millin i Antun Pavlović (Zadarska), Antun Martinović (Šibenska), Ivan Bašković i Mate Biošić (Makarska), Grgur Boschi i Antun Maffioli (Dubrovačko-korčulanska), a koju godinu nakon ustanovljenja imenuju se i sljedeći upravitelji: Antun Kosović (Kotorska), Josip Grimani, poslije Stjepan Siminiati (Hvarsko-bračko-viška), Roko Vučić (Senjska), Mate (…) za (Modrušku) i Mihovil Cepelić za Đakovačku dok za Biskupiju krčku još nije bio imenovan redoviti upravitelj. ADSS, I. Izvišće; »Viečno Ružarje u Dalmaciji«, *LBSM* XI (1889.) 99; ADSS, Zapisnik, Split, 27. listopada 1894., br. 171; Zadruga Vičnog Ružarja u Dalmaciji, 40–42; Zadruga Vječnoga Ružarja u Dalmaciji, 156.
[34] ADSS, Fond Gospina Krunica, Izvišće, Split, 11. srpnja 1903., 2.
[35] ADSS, Fond Gospina Krunica, Izvištaj, Split, 13. veljače 1896.
[36] ADSS, Fond Gospina Krunica, Izvješće, Split, 31. siječnja 1902., 5.
[37] ADSS, Fond Gospina Krunica, Izvišće, Split, 11. srpnja 1903., 1.

štovanje Majke Božje, našom zadrugom je tako već osjegurano, da imademo već svake dnevne i noćne ure po trojicu pobožnih duša, koje Majku Božju štuju i mole.«[38] Vječno ružarije se nastavilo učvršćivati po hrvatskim biskupijama, zadržavajući određenu konstantu članstva i molitvenih ura.

Bratovština vječnoga ružarija postoji i danas, sjedište joj je u Zagrebu, broji oko 300 članova, a ravnatelj je dominikanac Ljudevit Jeđud.

e) Način ustroja

Već sam prije istaknuo kako članovi pobožne Bratovštine, ženski i muški, slobodno sudjeluju u neprekinutoj molitvi krunice, razmišljajući radosna, slavna i žalosna otajstva.[39] Molitveni ustroj Vječnoga ružarija regulira se prema shemi *godišnjih* i *mjesečnih* ura. *Godišnje ure* podrazumijevaju takav način moljenja krunice koji obvezuje člana da se u onaj sat (uru) koji mu je ždrijebanjem pripao ili koji mu se po upravitelju Bratovštine dodijelio kod upisa u istu, posveti molitvi krunice. *Mjesečna ura* pak obvezuje člana Bratovštine na molitvu u onaj dan i sat u mjesecu prema već reguliranoj shemi.[40] Što se tiče mjesta ili pak molitvenoga položaja, nema posebnih odrednica. Ipak, postoji preporuka da to, ukoliko je moguće, bude u crkvi ili kapeli koja je posvećena Bl. Djevici Mariji ili u kojoj drugoj crkvi pred Gospinim kipom.[41] Upoznajući dobru stranu i narav *mjesečnih ura*, Augustin Chardon 1858., do tada uobičajene *godišnje ure*, zamjenjuje za mjesečne.[42] Premda su i jedne i druge bile odobrene, ipak je praktičnost i jednostavniji način reguliranja molitvenoga lanca po principu *mjesečnih ura* bio presudan za iščeznuće godišnjih ura.

---

[38] ADSS, Fond Gospina Krunica, Sjedn. Vj. Ružarja, Split, 1903.

[39] Zanimljivo na koji način Miškov tumači puku članstvo u Bratovštini: »To su dakle pobožne i dobre duše (ta zna se, da nisu takve ne bi ni pomislile na Živu Krunicu – nekim snažnim i nepristranim dušama treba drugo osim Krunice, ali srećemo među nema ih puno), ponavljam tu su dakle pobožne i dobre duše, koje prilično dobrovoljno, i s užitkom prihvaćaju na sebe barem jedan jedini sat godišnje; ali! … (blaženi *ali*!), ali, kažu, ako me zapadne po noći, kad ću spavati! Tko će me probuditi? i još tako pospan tko može moliti? da me barem zapadne uvečer, čak i malo kasnije, polako, bavio bih se nekim poslom, nekim radom čekajući vrijeme, ali (vraćamo se *ali*!) u ponoć!... sat nakon ponoći!... ajme, u 2!… u 3, jadan ti sam! i još ako bude zima, hladnoća, led!... O Bože! Ovo me straši! Prestravljuje me! I govoreći tako, nadjačani od toga straha, oklijevaju i ne mogu se odlučiti. Ali! (dopustite da i ja tako uzvikujem) ali!... oprostite ako ja previše ulazim u vaše stvari. Ne radite li sve ove stvari za vrijeme Karnevala? Provoditi cijele noći u Kazalištu, na plesnim zabavama, na krabuljnim plesovima i što ja znam, to vas ne zastrašuje. I kad ste toliko puta primorani zbog neke bolesti u kući, bdjeti ne jednu, nego 3 i 4 i 10 i više noći kako to da onda možete izdržati? Ma zar je moguće da se neće naći nitko kome bi bilo zadovoljstvo da vas kad se pruži prilika probudi iz sna, da vas pozove? Ma zar ni mama, ni sestra, niti neka budilica? Ah, ja u to ne vjerujem! Ali znajte i shvatite, da se ne radi ovdje niti o svakoj noći, niti o jedanput na tjedan, čak ne niti jedanput na mjesec, radi se o jednom jedinom putu na godinu, a čak i to je pod možda!« A. M. MIŠKOV, Sul Rosario Perpetuo, Spalato 1889., 3–4.

[40] J. VICULIN, Zadruga »vječne krunice« (Vječnog Ružarija), u: *GK*, 26 (1942.) 4, 121-122.

[41] J. VICULIN, Zadruga, 123.

[42] L. FANFANI, *De confraternitatibus*, 227; J. VICULIN, Zadruga, 121.

Unatoč ovoj preporuci za promjenom ura, u hrvatskim je krajevima nastavljena praksa godišnjih ura. Iako su voditelji Bratovštine bili svjesni teškoća takvih ura, nisu ih odlučili mijenjati u mjesečne ure, nego su 2. siječnja 1901. na sjednici Glavnoga ravnateljstva u Splitu, ne dotičući se bitnosti već odobrenoga pravilnika, učinili određene izmjene. One su se odnosile na reguliranje godišnjih ura tako da svaki član dobije svoj dan u godini, kao i prema rasporedu koje će Ravnateljstvo unaprijed odrediti, svoj molitveni sat.[43]

Uz spomenutu izmjenu, Ravnateljstvo je također odredilo da članovi Bratovštine budu podijeljeni u *odjele* prema broju sati, a broj *odjela* se određuje kod pristupanja u Bratovštinu. Tom se prigodom članu udjeljuje upisnica Bratovštine sa svim potrebnim podatcima kao što su odjel, mjesec i dan ure, biskupija, župa, ime te pravila.[44] Prijava novih članova vršila se svake godine do konca mjeseca listopada. Prema novim izmjenama Ravnateljstva, svakoga je člana obvezivala jedne godine noćna (od 19.00 do 7.00), a druge pak dnevna (od 7.00 do 19.00) ura. Još treba istaknuti kako su članovi bili obvezni Glavnom ravnateljstvu do konca listopada prijaviti boravišnu promjenu, promjenu prezimena ili smrt člana.[45]

f) Miškovljeva Pravila Vječnoga ružarija za Dalmaciju

Iako su postojala Pravila pobožne Bratovštine koja je *brevom Postquam Deo monente*, od 12. travnja 1867., odobrio i potvrdio papa Pio IX.,[46] u Dalmaciji se osjećala potreba za novim, prikladnijim pravilnikom Bratovštine. Naime, od ustanovljenja u Dalmaciji Bratovština je imala svoja pravila, no uočavajući određene nedostatke s obzirom na mjesne prilike, Glavno ravnateljstvo ih postupno modificira. Nakon izmjena i nadopuna o. Miškov 1894. šalje pravila Sv. Stolici s molbom da ih potvrdi i s nedostajućim elementima nadopuni. U popratnom pismu upućenom Sv. Ocu Miškov ukratko podsjeća na godinu ustanovljenja Bratovštine u Splitu i izvješćuje ga o ubrzanu širenju pobožne Bratovštine po hrvatskim krajevima. Također, ne propušta u pismu spomenuti Sv. Ocu, kako zna za postojeća pravila koja je potvrdio papa Pio IX., no da zbog posebnih krajevnih prilika, u ime dalmatinske Bratovštine vječne krunice, ponizno moli Papu da ih potvrdi.[47] Miškov nije dugo čekao na odgovor Sv. Stolice, koji je uslijedio 27. studenoga 1894. U njemu je istaknuto razumijevanje

[43] ADSS, Fond Gospina Krunica, Izvješće, Split, 2. siječnja 1902; Spomenica pobožne zadruge, sv. III, 86–87.
[44] Članovi su upisani u četiri knjige: Zadruga Vječnog Ružarja u Dalmaciji: I–VI, VII–XII, XIII–XVIII i XIX–XXIV. Knjige se nalaze u Arhivu dominikanskoga samostana u Splitu.
[45] Spomenica pobožne zadruge, sv. III, 86-87.
[46] Pravila određuju ulogu Ravnateljstva, upis novih članova, podjele molitvenih ura, dobivanje oprosta i sl. L. FANFANI, *De confraternitatibus*, 227; Spomenica pobožne zadruge, sv. II, 24–25; J. VICULIN, Zadruga, 122.
[47] »Pravilnik Zadruge Vječnog Ružarja u Dalmaciji«, u: *GK*, I (1895.) sv. VII., 215–216.

za novi Pravilnik dalmatinske Bratovštine vječne krunice uz obrazloženje kako je srž pravila ipak ostala nepromijenjena. Budući da je tomu tako, novi je Pravilnik od sv. Zbora za oproste i moći odobren i potvrđen »na korist obstojeće zadruge u pokrajini Dalmaciji.«[48] Pravilnik, odnosno novi Statut Bratovštine sadrži podatke o: ustanovljenju Bratovštine u Dalmaciji, njezinim početcima, i potvrdi iste od strane pape Pija IX., glavnom ravnatelju i sastavu Ravnateljstva, sjedištu, novom imenovanju ili pak potvrdi članova Ravnateljstva od strane novog ravnatelja (provincijala), dužnostima glavnoga ravnatelja, savjetnika i tajnika, redovitu održavanju godišnjih skupština, o kotarima Bratovštine u Dalmaciji (raspoređeni po biskupijama), dijecezanskim upraviteljima Bratovštine i njegovim obvezama. Nadalje slijedi obveza za *odjelne* starješine i naputak za primanje novih članova, a zatim obveze za članove koje reguliraju molitvene ure.

Na kraju Pravila dolazi još naputak za dobivanje oprosta, naputak za moljenje krunice i na samu kraju slijedi podatak o dobrovoljnim prilozima za sv. misu koja će se svaki dan slaviti za žive i pokojne članove Bratovštine[49].[50] Spomenuta su pravila doživjela određene promjene. Jedne su se odnosile na članove i njihove obveze, o čemu sam govorio u naslovu o ustroju, a druge su se pak odnosile na Glavno ravnateljstvo i druge službenike Bratovštine.[51] Premda se radilo o neznatnim promjenama u Pravilniku, one su ipak doprinijele učinkovitosti funkcioniranja pobožne Bratovštine.

---

[48] »Decretum«, u: *GK*, I (1895.) sv. VII., 219–220; L. FANFANI, *De confraternitatibus*, 245–246.

[49] Riječ o zavjetnoj misi za žive i pokojne članove Bratovštine koju je 19. rujna 1894. odobrio papa Lav XIII. dokumentom sv. Zbora za obrede, kojime se dopušta slavljenje sv. mise. U njemu, između ostaloga, piše: »Njegova Svetost po izvještaju mene podpisanog (A. Tripepi) Tajnika Sv. Sbora za Obrede, i na preporuku Prepoštovanoga Otca Vrhovnog Skrbnika Reda Pripovjedalaca, zaprošenu povlasticu svakdanje zavjetne Mise, iz posebne milosti udostojala se dobrostivo podieliti, izključivši blagdane Sve Duple sa presvečanom osminom, sve blagdane Bogorodičine, pa tako povlašćene Nedjelje, Praznike, Bdenja i Osmine očuvavši Rubrike.« »Ordins Praedicatorum«, u: *GK*, I (1895.) sv. XI., 358–359; ADSS, Fond Gospina Krunica, Zapisnik, Split, 27. listopada 1894., br. 171.

[50] Pravilnik, 216-219; Statuta Societatis »a Rosario Perpetuo« in Dalmatia, u: L. FANFANI, *De confraternitatibus*, 243–245.

[51] Spomenica pobožne zadruge, sv. III, 86–92.

g) Bratovština vječnoga ružarija u vjerskoj i socijalnoj preobrazbi hrvatskoga puka

Iz današnje, sofisticirane perspektive, koja je lišena transcendentalnoga, nije jednostavno govoriti o tome kako je kruničarska pobožnost preobrazila ne samo hrvatski narod nego i druge. Nije jednostavno zbog razloga koji se krije u činjenici da svijet u kontinuitetu izbjegava govor o Bogu kao počelu ili pokretaču svekolike stvarnosti. No mogu li takva stajališta zaustaviti čovjeka da traga za nadnaravnim i da ga na koncu susretne? Jasno da ne mogu! Toga je Miškov bio svjestan kada je, želeći produbit duhovnu dimenziju hrvatskoga puka, odlučio ustanoviti Bratovštinu vječne krunice.

U snagu i širenje ružarija otac Miškov nikada nije sumnjao. U jednom od redovitih izvješća koje je podnosio Glavnom ravnateljstvu ističe: »Moja gospodo i moja braćo, ne smiem Vam tajiti, moju nadu, da će naše Vj. Ružarje još ove godine silno se pružiti i po Dalmaciji i po svim našim zemljama, pošto sam već zato shodne korake Božjom voljom i pomoću učinio, a sustajati neću, Bog me neće zapustiti jer očito Vam prosvjedujem da me jedino vodi njegova slava, pak korist duše, a u trećem redu čast moga Reda i moje Redodržave uz osjećaj iskrenog rodoljublja.«[52] Čini mi se zgodnim najprije, kako zbog novijega datuma, također zbog snažna pečata što ga je krunica utisnula u hrvatsko biće, spomenuti, odnosno podsjetiti na Domovinski rat. U redovitoj propovijedi za *Jutarnji list*, vlč. Živko Kustić piše: »Mladi Hrvati mogli su i ne znati sve što o toj krunici treba znati, mogli su ne znati moliti, ali su se u borbi za narodnu slobodu htjeli označiti tim znakom koji su od djetinjstva gledali u uvijek umornim, a nikad klonulim rukama svojih majki i baka.«[53]

Sjećajući se tih dana, možemo konstatirati kako se radilo znanstveno neobjašnjivu o fenomenu. Krunica je bila najljepši dar koji se mogao nekomu darivati, utjeha, snaga i nada u slobodu. Ona je bila poveznica hrvatskoga bića u obrani domovine. Krunica je u vremenu Domovinskoga rata, uz nacionalni simbol, bila drugi znak prepoznavanja, identifikacije Hrvata. Uz spomenuto treba istaknuti kako ružarije nije ostalo samo znak, nego je predstavljalo školu života koja je učila hrvatske mladiće ljubiti i praštati.[54] U takvu ozračju, ne ulazeći u pojedinačne slučajeve i njihove aktere koji su nastojali iskriviti i zlorabiti povjerenu zadaću, s ružarijem oko vrata stvorena je slobodna Hrvatska. U svojevrsnu vrtlogu, a u razdoblju ustanovljenja pobožne Bratovštine u Splitu, nalazio se i rascjepkani hrvatski

[52] ADSS, Fond Gospina Krunica, Izvješće, Split, 31. siječnja 1902., 5.
[53] Ž. KUSTIĆ, »Krunicom za slobodu«, *Jutarnji list* 7.–8. listopada 2008.
[54] Zanimljivo razmišljanje o krunici u Domovinskom ratu donosi: V. MIHALJEVIĆ, »Integracijsko djelovanje vojnih kapelana«, u: *Društvena istraživanja*, 10 (2001), 1–2 (51–52), 70–71.

etnikum. Miškov se svojski trudio na sve načine pomoći ujedinjavanju hrvatskoga bića buđenjem ili pak obnovom njegove religiozne dimenzije. Krunica koju je propagirao i širio diljem hrvatskih krajeva nije bila samo molitva, dakle teološko promišljanje, nego je ona u sebi sadržavala i socijalni karakter. Miškov je vjerovao i nadao se kako širenjem kruničarske pobožnosti može ujediniti ljude, povezujući ih u jedan molitveni lanac, koji nije bio uvjetovan mjestom. Vječno ružarije za njega je predstavljalo obrambeni štit hrvatskoga naroda. Da je tome tako, svjedoči govor koji je održao 1903. u Splitu kao predsjedavajući Vječnoga ružarija. Tom je prigodom istaknuo kako »u našem puku hv(ala) Bogu, još vjere imade, uzprkos svim bezbožnim i socijalističnim težnjam i naporim: i mi, mi ćemo sami naš narod obezbjediti i sačuvati od današnje zlokobe zaraze, budemo li ga primjerom kršćanskog življenja, i bodrenjim na pobožnost i na molitvu, na oprez stavljali i od neprijateljskih zamka ga uklanjali; a to ćemo ponajviše dobiti, ako naš dobri puk bude uvijek u svojim rukama sv. krunicu imao i sv. Ružarje molio«.[55]

Kada se govori o Vječnom ružariju, treba ga promatrati u njegovoj teološkoj i socijalnoj dimenziji. Teološki karakter krunice kaže kako je ona uzvišena molitva, u kojoj središnje mjesto zauzima Isus Krist i njegovo djelo spasenja, koje je najtješnje povezano s Bl. Djevicom Marijom. Preko Marije, po utjelovljenu, Bog ulazi u ljudsku povijest, susreće se s čovjekom, trpi za njega, biva raspet na križu i na koncu ulazi u slavu, kojoj se pridružuje Bl. Djevica Marija. Po otajstvenoj dimenziji Krista čovjeku su vraćene nada i vjera u spasenje.
Premda je krunica sastavljena od radosnih, žalosnih i slavnih otajstava, čini se kako se hrvatski čovjek tijekom povijesti najčešće prepoznavao u žalosnim, odnosno patničkim otajstvima. Ta se tijesna povezanosti najbolje očitovala u novijoj hrvatskoj povijesti, u Domovinskom ratu, kada je hrvatski vojnik, pritiješnjen, u Kristovoj muci koja se razmatra molitvom krunice, o vratu nosio taj »simbol« nade u konačnu pobjedu, poput pobjede na križu.

Vrhunac teologije krunice događa se u molitvi koja daje snagu, bistri ljudski duh i um te pruža čovjeku uvid u jasniju životnu zbilju koja za počelo ima Boga. Stoga je opetovano razmatranje Kristovih otajstava znak pouzdane nade narodu Božjem (LG 68). Socijalni karakter Vječnoga ružarija prepoznatljiv je plod duboka teološkoga razmatranja Kristovih otajstava, ali i cilj pobožne Bratovštine. Osoba koja moli, proširuje eklezijalne granice, izlazi izvan sakralnoga prostora i zahvaća drugoga u njegovim potrebama. O cilju i socijalnim sadržajima pobožne Bratovštine Miškov kaže kako onaj koji moli u određenu uru »moli se da

[55] ADSS, Fond Gospina Krunica, Sjedn. Vj. Ružarja, Split, 1903.

Bog oprosti i smiluje se jadnim grješnicima (…), moli se da umru u milosti Božjoj i da spase dušu oni koji su u to vrijeme na samrti i prelaze u vječnost (…), na kraju moli se za pokoj mrtvih.«[56] Kao što je krunica ujedinila hrvatske mladiće tijekom Domovinskoga rata, tako je Miškov nastojao ustanovljenjem Vječnoga ružarija duhovno ujediniti hrvatski narod i razviti u njemu socijalnu osjetljivost jednih za druge, posebno u najtežim trenutcima ovozemnoga života. Moleći krunicu, sudionici molitvenoga lanca mole za mir, za obitelj, bez čega je nezamisliv korjenit preporod hrvatskoga čovjeka kako na duhovnoj, tako i na nacionalnoj razini.

O potrebi i prepoznavanju pobožne Bratovštine od strane puka i mjesnih crkava, kao i njihovih pastira, najbolje svjedoči širenje kruničarske Bratovštine, najprije »matice«, Bratovštine presvetoga ružarija, a onda i Bratovštine vječnoga ružarija. Da je tomu tako, izvješćuju pučki misionari. Tijekom misija u Međimurju 1897. misionari u svojim izvješćima spominju kako su u puku zatekli raširenо bogoljupstvo presvetoga ružarija, odnosno kako tamošnji puk zove krunicu – *čislo*. No kako nije bilo zakonski ustanovljenje Bratovštine, otac Miškov, koji je tom prigodom bio u pučkim misijama, utemeljio je Bratovštinu svete krunice u sedam župa, a »pri svakom utemeljenju narod bio živo oduševljen«.[57] Nedugo zatim iz Međimurja Miškovu dolazi molba za ustanovljenje i druge Bratovštine tj. one Vječnoga ružarija. U molbi upućenoj iz Međimurja ističu kako u gornjem Međimurju ima devet župa koje broje 34.000 stanovnika, a u donjem trinaest župa s više od 44.000 stanovnika te se nadaju da bez ikakvih problema mogu osigurati 8.760 godišnjih ura.[58] Isto se oduševljenje pobožnom Bratovštinom događa u Slavoniji, odnosno Biskupiji đakovačkoj.

Zalaganjem biskupa Strossmayera, a na oduševljenje tamošnjega puka, Miškov je zajedno s drugim misionarima iz Reda propovjednika do 1898. utemeljio više od četrdesetak kruničarskih bratovština.[59] Vječno ružarije se nezaustavljivo širilo i po drugim župama Đakovačke dijeceze.[60] O širenju Vječnoga ružarija po Dalmaciji već sam govorio u naslovu o ustanovljenju bratovštine. Svi spomenuti podatci koje se prikupili pučki misionari, kao i

---

[56] A. M. MIŠKOV, Sul Rosario Perpetuo, 4.
[57] Medjumursko Poslanstvo, 221.
[58] »Vječno Ružarje u Medjumurju«, u: *GK*, III (1897.) sv. IX, 284–286.
[59] Zaključak sv. Poslanstava, 125.
[60] Iz pisma što ga je o članovima Vječnoga ružarija u Biskupiji đakovačkoj Mihovil Cepelić, župnik đakovački i promicatelj Vječnoga ružarija, uputio Glavnom ravnateljstvu u Splitu, između ostaloga stoji: »Po tome je naša biskupija u cigloj godini dana gledom na broj župa, med svim hrvatskim biskupijama zauzela drugo, a gledom na broj članova četvrto mjesto u vojsci 'Vječnoga Ružarja'. Bogu hvala da je tako; a Majka Božja, koja je kroz stoljeća sokolila i zaštićivala oce naše u krvavim bojevima proti nekrstu, pogledala sada na ovu hrvatsku vojsku Sv. Ružarja, pak obranila izmučeni hrvatski narod od očite propasti, osvijestila ga, pridigla ga i ravnala, te životom čestita i napredna učnila i u obiteljima i u dragoj domovini njegovoj, da on opet na svome bude velik i jak, da bude svoj.« »Revni širitelji zadruge 'Vječnoga Ružarja' u Slavoniji«, u: *GK*, IX (1903.) 1, 28.

dopisi vrijednih promicatelja po dijecezama, ne svjedoče samo o širenju kruničarske pobožnosti, nego govore o posebno pobožnu raspoloženju koje je vladalo u puku. Naime, puk je vjerovao kako će im molitva krunice i zagovor Bl. Djevice Marije pomoći u svakodnevnom životu. Isto tako se nadao kako će ružarije koje povezuje ljude diljem hrvatskih krajeva pomoći duhovnoj obnovi hrvatskoga naroda i kako će mu biti od koristi na putu ujedinjenja u jednu domovinu.

Prema tome, ustanovljujući Vječno ružarije, Miškov se nadao i zdušno trudio oko toga da njegov hrvatski puk, sudjelujući u molitvenom lancu krunice, pronađe mir i dobije novu duhovnu snagu bez koje je teško bila ostvariva preporodna ideja hrvatskoga društva.

V. poglavlje

POKRETAČ GLASNIKA »GOSPINA KRUNICA«

Ukoričena pisana riječ oduvijek je predstavljala vrlo važan kotač u nacionalnom, religioznom i kulturološkom oblikovanju jednoga naroda. Novine, časopisi, različite publikacije i dr. književna ostvarenja svojom sadržajnošću otkrivaju novu mogućnost za upoznavanje naravnih i nadnaravnih zbiljnosti. Iz povijesti ljudske civilizacije znamo kako je ukoričena riječ igrala važnu ulogu u informiranju, educiranju čovjeka te je upozoravala na pogrješne korake što ih je činio ljudski um. Također ne treba zaboraviti na kritičnost časopisa koji ovisno o svom profilu propitkuju društvenu stvarnost i prokazuju njezine negativne pojave. Otac Anđeo M. Miškov dobro je znao kakvu snagu u sebi nosi neki časopis i koliko može biti koristan u prosvjetnoj dimenziji nekoga naroda.

Stoga će u ovomu poglavlju biti govora o pokretanju časopisa *Gospina krunica*, odnosno njegovu utemeljenju, teškoćama i gašenju. Zatim slijedi predstavljanje temeljnih odrednica časopisa i njegove koncepcijske strukture. Pozornost će također biti posvećena urednicima i suradnicima časopisa, a na kraju slijedi zaključak.

a) Utemeljenje, teškoće i gašenje Gospine krunice

Kao što se moglo zaključiti iz govora o Bratovštini vječnoga ružarija, Miškov je bio velik štovatelj i širitelj pobožnosti prema Bl. Djevici Mariji, poglavito putem ružarija. Kako se ono od početaka Reda propovjednika za Red neraskidivo vezala, Miškov je kao član istoga Reda nastojao tu povezanost uzgajati i na široko promicati. Snažnu potporu za širenje kruničarske pobožnosti našao je, osim u svome Redu, u velikom zaljubljeniku marijanske pobožnosti papi Lavu XIII. koji je svojim okružnicama i enciklikama poticao i širio pobožnost krunice. Osobito je snažno odjeknula njegova okružnica *Supremi apostolatus officio* od 1. rujna 1883. Ona je pokrenula svećenstvo na propovijedanje o Presvetom ružariju, pisce na pisanje i izdavanje raznih molitvenika, duhovnih priručnika, časopisa i sl.[1] Kako je Miškov pratio pisanu riječ po svim hrvatskim krajevima, na vrijeme je uočio kako nedostaje časopis koji sustavno promišlja o kruničarskoj pobožnosti i koji je propagira. I sam velik štovatelj krunice, potaknut Papinom okružnicom – čitajući znakove vremena Miškov se daje

[1] »Program Gospine Krunice«, u: *GK*, I (1895.) sv. I, 4–8.

na posao. Svoju viziju časopisa predstavlja na zasjedanju redovite Skupštine Dominikanske dalmatinske provincije koja je početkom lipnja 1894. održana na otoku Lokrumu pokraj Dubrovnika. Saslušavši njegov koncept časopisa, sudionici Provincijske skupštine 9. lipnja 1894. prihvaćaju i odobravaju njegovo utemeljenje, odlučivši da prvi broj ugleda svjetlo dana početkom 1895. Također je odlučeno da časopis izlazi jedanput na mjesec. Za glavnoga i odgovornog urednika imenovan je o. Miškov.[2]

Nakon što je Provincijska skupština donijela odluku o pokretanju časopisa, Miškov putuje u Rim. Želja mu je bila susresti papu Lava XIII., velikoga širitelja kruničarske pobožnosti. To se i dogodilo 21. rujna 1894., kada je zajedno s tri časne milosrdnice i jednim svećenikom primljen u audijenciju. U ne baš kratku razgovoru, između ostaloga, Miškov je Papi predstavio odluku Provincijske skupštine o pokretanju časopisa na hrvatskom jeziku koji će se na temelju njegove okružnice baviti širenjem ružarija u hrvatskim krajevima.[3] Pozorno saslušavši oca Miškova, Sv. Otac je u ruke primio kratak pisani tekst o formi novoga časopisa[4] i kazao: »Drago mi je što se naumili, širite S. Ružarje, Ja najvećim zanosom blagoslivam začetnike, pisce i sve čitaoce novog Časopisa a tebe kao Urednika osobito blagoslivam i velim ti: Pomogao te Bog i blagoslovio.«[5] Blagoslovivši urednika i početak izdavanja novoga časopis, Papa je Miškova pozvao da piše snažno i apologetski.[6] U pismu koje je Miškov uručio Papi istaknut je jako bitan element koji govori o jedinstvenu hrvatskom *corpusu* – koji je politički rascjepkan.

Naime, kada govori o čitateljstvu, Miškov kaže kako je nakana uredništva širiti časopis izvan teritorija Dalmacije, po Hrvatskoj, Slavoniji, Istri, Bosni i Hercegovini, jer ističe kako su to posestrime zemlje koje govore istim, hrvatskim jezikom.[7] Na odlasku je papa Lav XIII. ispratio dominikanca riječima *Laborate et orate*, što je odredilo smjerokaz časopisa – raditi i moliti![8] Snažnu potporu novom časopisu dali su crkveni velikodostojnici, osobito biskup Strossmayer i splitski biskup Nakić. Čim je o. Miškov o blagdanu Kraljice svete krunice 1894. objavo Program *Gospine krunice* uslijedile su pozitivne reakcije biskupa.

---

[2] *Acta Capituli*, Lacrome 1894., X–XI., br. 14: »Denuntiamus laudatem et approbatam fisse relationem Capistulo factam ab Adm. Rev. P. Praed. Gen. Fr. Angelo Maria Miškov, de pubblicanda religiosa ephemeride, quae, eodem Redactore, initio anni pr. 1895 Spalati incipiet in lucem prodire, sub titulo: 'Gospina Krunica' (*Corona Virginis*).«

[3] ADSK, MO, Spisi, Vlastoručni zapis o susretu s papom Lavom XIII., Rim, 21. rujna 1894.

[4] Časopis *Gospina krunica* u svom prvom broju donosi spomenuti tekst na latinskom i hrvatskom jeziku. *GK*, I (1895.) sv. I, 13–15.

[5] Vlastoručni zapis o susretu s papom Lavom XIII.

[6] Vlastoručni zapis o susretu s papom Lavom XIII.: »Come vedo voi siete forte, dunque seriverete anche articoli forte, ma forti sapete.«

[7] »Sveti Otče!«, u: *GK*, I (1895.) sv. I, 15.

[8] Vlastoručni zapis o susretu s papom Lavom XIII.

Najprije splitski biskup Nakić u pismu ocu Miškovu, uredniku novoga časopisa, pruža svesrdnu potporu i izjavljuje kako će časopis uzeti pod svoje okrilje te će ga preko Lista svoje biskupije preporučiti svojem svećenstvu.[9]

Nakon ove uslijedila je Strossmayerova potpora u obliku okružnice koja je tiskana u Glasniku biskupije 30. studenoga 1894., br. 22.[10] U njoj biskup govori o skoru pokretanju novoga časopisa dominikanskih redovnika iz Dalmacije, a zatim nastavlja s tumačenjem pobožnosti prema Djevici Mariji.[11] Završavajući okružnicu, Strossmayer piše: »Kada ja dakle list 'Gospina Krunica' preporučujem i kada želim, da se u svim župama našim družtvo 'Krunice Gospine' širi, onda govorim ne samo u ime svoje i svoga zvanja, ne govorim u ime svetoga Otca i vrhovnoga pastira našega (…). Uslied svega ovoga vruće preporučujem list »Gospina Krunica« i želim, da ni jedan župnik naših biskupija ne ostane bez toga lista.«[12] Uz biskupe svoje oduševljenje nisu krili ni svećenici. Dobar dio rodoljubnih dušobrižnika s veseljem je prihvatio časopis, kao i lijep broj laika.[13]

No bilo je i pojedinaca kojima se nikako nije sviđao program *Gospine krunice*. Jedan od njih je Andrija Murat, svećenik Dubrovačke dijeceze. Dobivši primjerak programa, Murat se u pisanoj formi obrušio na pojam *hrvatske zemlje* istaknuvši kako se ne može niti želi zauzeti za promociju lista u svoj župi jer kaže »da su ove zemlje hrvatske, to je laž«.[14] Murat spočitava Miškovu što se, kako on kaže, služi starčevićanskim lažima o hrvatskim zemljama i dodaje: »Neka gospodin urednik O. Miškov bude na čistu, i neka se kani u svojoj 'Krunici' svake politike i svakoga namećanja hrvatskog imena ovijem Krajevima, ako hoće da mu ga u puku širi onaj koji objektivno sudi.«[15] Neobično je Muratovo spočitavanje Miškovu o politizaciji časopisa kada se to nije dogodilo ni u jednomu segmentu. Muratu smeta što Miškov koristi već uobičajen naziv *hrvatske zemlje* i naglašava »dokle on ide sa stanovišta koje nas kaže hrvatima, nema te sile pod kojom (?), da bi me mogla prisilit da ga primam ili da za nj govorim«. Murat dakle negira svoju pripadnost hrvatskom korpusu. Što se tiče

---

[9] ADSK, MO, Spisi, Biskup Nakić Miškovu, Split, 9. studenoga 1894., br. 2922.
[10] »Okružnica Preuzvišenoga Gosp. J. J. Strossmayera biskupa Bosansko-Sriemskoga, o Sv. Poslanstvima i o Gospinoj krunici«, u: *GK*, I (1895.) sv. I, 21, bilj., 1.
[11] Okružnica, 21–25.
[12] Okružnica, 25.
[13] Župnik župe Beli na otoku Cresu Uredništvu GK 21. prosinca 1984. piše: »Kad sam čitao u novinah, da ćemo imati i na našem hrvatskom jeziku časopis, koji će poglavito med našim pukom širiti Marijinu slavu – Njezino Ružarje, a u obće baviti se crkvenimi stvarima, srce mi uzigralo. Taj će se dakle časopis zvati 'Gospina Krunica', a izlaziti će, u gradu Splitu tom srcu naše hrvatske domovine.« »Dopis. Beli na otoku Cresu dne 21. Prosinca 1894.«, u: *GK*, I (1895.) sv. II, 63.
[14] ADSK, MO, Spisi, Program *Gospine Krunice*, Split, 1. listopada 1894. Na slobodnim površinama zasebno objavljenoga Programa nalazi se vlastoručno napisana reakcija Andrije Murata, svećenika dubrovačke dijeceze, na spomenuti Program *GK* (Orašac, 6. prosinca 1894.).
[15] Program. Muratov osvrt, Orašac, 6. prosinca 1894.

njegova političkoga stajališta, on ga ne iznosi, no ipak spominje svoje uzore kao što su Pero Budmani, Vatroslav Jagić i Vuk Karadžić. Budmani uvodi pojam srpskohrvatskoga jezika, Jagić prolazi mnoge faze nacionalne pripadnosti, tvrdeći u jednom trenutku da je Srbin iz Varaždina, a i već poznati Karadžićevi stavovi da su »svi Srbi« jasno pokazuje Muratovu nedefiniranu nacionalnu svijest. Stoga i ne čudi Muratova pogođenost i reakcija na program *Gospine krunice* koji jasno kaže kako je to časopis za katoličke probitke po hrvatskim zemljama, a nikako za političko manevriranje.

No ništa nije moglo obeshrabriti uredništvo *Gospine krunice* koje 1. siječnja 1895. izdaje prvi svezak časopisa: »Gospina Krunica, časopis blagoslovljen od S. O. Pape Leona XIII. za širenje bogoljupstva Sv. Ružarja i za katoličke probitke u našim zemljama«.[16]. Nekoliko mjeseci poslije, 16. ožujka 1895., iz Rima je stigao pisani osvrt na predložak prvoga broja *Gospine krunice* koji je Miškov prigodom audijencije uručio Papi. U njemu tajnik Rampolla upoznaje Miškova s time kako je Sv. Ocu predstavio časopis, istaknuvši kako je Papa već bio upoznat s njegovom prihvaćenošću od strane biskupa, svećenika i hrvatskoga naroda. Rampolla je također o. Miškova izvijestio kako je papa Lav XIII. još jedanput blagoslovio časopis, suradnike i urednika.[17] Iako je bilo određenih teškoća s obzirom na financiranje, *Gospina krunica* je redovito izlazila i bila dobro prihvaćena.[18] Prvi, očitiji problemi u vezi s redovitošću javili su se 1904. godine.

O tome Miškov izvješćuje Biskupski ordinarijat u Splitu i Dubrovniku, naglašavajući: »Nakon punih 9. godina od obstanka ružarskog časopisa Gospina Krunica, što se u Splitu izdavao, prisiljen sam bio s ekonomičnih razloga prenieti izdavanje istoga u Dubrovnik.«[19] Razlog tome bila je visoka cijena tiska u Splitu pa je tisak *Gospine krunice* preuzela *Dubrovačka hrvatska tiskara*, dok je uredništvo i dalje ostalo u Splitu. Niži troškovi tiska samo su donekle ublažili loše materijalno stanje u kojemu se našla *Gospina krunica*. Kako se časopis isključivao financirao prodajom, odnosno preko pretplatnika, njihova neredovitost, odnosno višegodišnje neplaćanje financijski je opteretilo uredništvo te se postavilo pitanje daljnjega izlaženja časopisa. Nastojeći spasiti *Gospinu krunicu*, Miškov je odlučio novac od

---

[16] *GK*, I (1895.), sv. I.

[17] ADSK, MO, Spisi, Kardinal Rampolla Miškovu, Rim, 16. ožujka 1895., br. 23280. Prijevod naprijed spomenutog originala donosi *GK*, I (1895.) sv. IV, 105.

[18] »Ona se upravo presretnom nazivati može, što ju je nje hrvatski narod toli obljubio, pa joj širom gostoljubiva svoja vrata otvorio: jer je ona ne samo u svećeničkim kućama prijazno i po njoj nezasluženim odlikovanjem primljena bila, već je uprav rado i veselo bila dočekana i u mnogim kršćanskim kućama, a što ju je još veselilo da joj radnički i težački stalež prijateljsku ruku pružio, te ju je i radnik i težak u siromašni svoj dom rado primio, radje dočekao i s njom ko najboljom prijateljicom drugovao.« »'Gospina Krunica' na izmaku svoje druge godine«, u: *GK*, II (1896.) sv. XII, 381.

[19] ADSK, MO, Spisi, Miškov Biskupskom ordinarijatu u Splitu, Korčula, 5. siječnja 1904., br. 197; ADSK, MO, Spisi, Miškov Biskupskom ordinarijatu u Dubrovniku, Korčula, 5. siječnja 1904., br. 198.

prodaje novoga izdanja njegove knjižice *Jesenska ružica* darivati *Gospinoj krunici*.[20] Časopis je nastavio s redovitim izlaženjem, no problemi s pretplatnicima su se opetovali. O tome svjedoči apel koji je uredništvo kontinuirano upućivalo čitateljstvu: »Dobri čitatelji, dok se našim starim i novim i najnovijim predbrojnicima živo preporučamo, pošto opstanak 'Gospine Krunice' ovog jedinog hrvatskog ružarskog glasila, jedino zavisi o njima.«[21]

O tešku stanju u kojemu se našla *Gospina krunica* progovara i o. Draganja, jedan od članova uredništva *Gospine krunice*, koji izvješćuje oca Miškova da časopis zbog ekonomskih razloga ne može više izlaziti i da je *Gospina krunica* osuđena na propast. Čuvši loše vijesti o *Gospinoj krunici*, iako je i sam toga bio svjestan, Miškov piše provincijalu: »U takvoj krizi već se G. Kr. prošlih godina dva ili triput nalazila, i ja sam joj život svaki put spasio, moglo bi se valjda i sada, ali ja za to više sposoban nisam, jer ja nisam više ja.«[22]

Premda teško, Miškov je prihvatio, kako on veli, »propast jednog od mojih djela«, no prije konačnoga prestanka izlaženja uredništvo je odlučilo tiskati još nekoliko brojeva *Gospine krunice* kako bi se čitateljstvo upoznalo s razlozima gašenja. Miškov je želio riješiti još jednu stvar. Naime, postojala je nekolicina pretplatnika za 1909., a kako se više nije planiralo s izdavanjem *Gospine krunice*, Miškov im je želio vratiti uplaćeni novac, o čemu je upoznao i provincijala.[23] Dakle, *Gospina krunica* je kontinuirano izlazila od 1895. do kraja 1908., da bi iznova bila pokrenuta u Zagrebu 1930.

b) Temeljne smjernice časopisa

Kao temeljne smjernice časopisa uzimaju se dvije riječi: *raditi* i *moliti*. Sam autor uvodnika[24] o temeljnim smjernicama kaže: »Preznamenite su ove dvije rieči, kojima se Sv. Otac rekbi, našemu Listu smier, pravilo, put označio, i koje mi zato geslom uzesmo i na svoju ih zastavu pisasmo.«[25] Prva temeljna odrednica časopisa ima apologetski karakter s prvotnim ciljem obrane vjere i Katoličke crkve. Kako bi se to moglo ostvariti, nije prihvatljivo da kršćani mirno promatraju dok im liberalni svijet svojom bezbožnom aktivnošću briše transcendentalno, nego je potrebno u duhu prve odrednice zasukati rukave i aktivno se

[20] AHDP, Spisi, 1904-05-06-07., Miškov uredništvu GK u Splitu, Korčula, 31. svibnja 1906.
[21] »'Gospina Krunica'«, u: *GK*, XIII (1907.) 4–5, 159–160.
[22] AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912., Miškov Provincijalu, Korčula, 9. kolovoza 1908.
[23] Miškov Provincijalu, Korčula, 9. kolovoza 1908.
[24] Kako uvodnik nije potpisan, pretpostavljam da se radi o ocu Miškovu, uredniku časopisa, no kako nisam posve siguran, koristim nazive: autor i uvodničar.
[25] »Radite i Molite«, u: *GK*, I (1895.), sv. I, 15. Spomenute riječi kazao je ocu Miškovu papa Lav XIII. prigodom privatne audijencije u Rimu 21. rujna 1894.

uključiti u obranu pologa vjere i Bogom darivanih vrijednosti, ističe uvodničar. Za njega je nedopustiva pasiva i samo promatranje u konkretnom životu. Kod protivnika toga nema, ističe autor i kaže: »Oni ne stoje prekrštenih ruku, oni rade… rade danju i nočju, bdijuć i spavajuć.«[26]

Prema tome, prvom odrednicom časopisa *Gospine krunice* htjelo se probuditi, alarmirati i potaknuti vjernike na predaniji rad, ponajprije oko zaštite vjere i Katoličke crkve te svega što ona naučava. Glagol *raditi* jasno poziva i na odvažnu i hrabru ulogu vjernika u javnom životu jer, kako uvodničar, veli: »Ima u istinu danas i dobrih i vrlih kršćana, koji sve što Bog zapovjeda točno izvršavaju, u potaji se i Bogu mole, ali pred neprijateljem strepe.«[27] Neprijatelji su svi oni koji ustaju protiv Boga i vjere jer »Vjera je sve bez vjere je ništa«, naglašava autor.[28] Krilaticom *raditi* uvodničar promišlja svoj – hrvatski narod, naglašavajući potrebu preporoda, ponajprije duhovnoga, kako bi se uklonilo »iz korena svaku klicu bezvjerstva, koju kao da bi htjeli neki nesretnici posijati i na ovoj nam domordonoj grudi, na kojoj se rodismo.«[29] Osim apologetskoga karaktera, za autora *raditi* podrazumijeva zauzetost za pravdu i pravednost te ljubav prema domovini, a uključuje i obnovu obitelji, škole, međuljudskih odnosa, kulture i općenito društva.[30]

Druga krilatica časopisa kontemplativna je karaktera i bez nje prva nije potpuna. Kako ističe uvodničar: »Radimo, da radom stečemo što možemo, ali što radom steći nemožemo, to molitvom dobiti možemo.«[31] Predstavljajući drugu odrednicu, autor se trudi uputiti najprije na molitvene uzore, podsjećajući kako je na prvom mjestu Isus Krist. Nadalje upozorava na značenje Crkve kao moliteljice i njezine moliteljske otvorenosti za *mile i drage, protivnike i klevetnike*, kao i na značenje Blažene Djevice Marije za molitveni život vjernika.[32] Za molitvu uvodničar veli kako »ona spaja nebesa sa zemljom«, ističući kako »mi molimo i tražimo pomoć, utječemo se u nevolji, preporučujemo mrtve, i živo izražavamo naše misli i naše želje Onome, koji nas je iz ništa stvorio, ali koji nas neće u ništa pretvoriti.«[33] Autor ne propušta istaknuti kako je molitva ta koja ozdravlja čovjeka i po kojoj se ostvaruje komunikacija s Bogom. Po njoj je jedino moguće obnoviti narušeni sklad nekoga društva i zajednice, naglašava autor i dodaje kako pravi molitelj, po uzoru na Isusa Krista koji je molio za cijelo

[26] »I. Radimo…«, u: *GK*, I (1895.), sv. I, 16.
[27] I. Radimo…, 16.
[28] I. Radimo…, 17.
[29] I. Radimo…, 18.
[30] I. Radimo…, 18-19.
[31] »II. Molimo…!«, u: *GK*, I (1895.), sv. II, 48. O uspješnosti molitve: Mt 7,7–12.
[32] II. Molimo…!, 49.
[33] II. Molimo…!, 49.

čovječanstvo, moli za sve ljude.[34] Za kraj potrebno je istaknuti kako je autor drugom odrednicom želio najprije upozoriti na važnost molitve, a zatim postojanu i otvorenu, jer je samo *moleći čovjek* u stanju doživjeti osobnu preobrazbu bez koje nema preporoda šire društvene zajednice.

c) Koncepcijska struktura časopisa

Kako je to istaknuo Miškov u programu *Gospine krunice*, riječ je o časopisu za širenje bogoljupstva Sv. ružarija i za katoličke probitke u hrvatskim zemljama. Budući da je časopis imao jasno postavljen naslov, a time i cilj, koncepcijska struktura *Gospine krunice* time je bila određena. To znači da se u časopisu vodilo računa o pokrivanju svih područja i tema koje su odgovarale naslovu ili su pak bile u koliziji s njim. Prema zamišljenoj koncepciji, *Gospina krunica* je redovito donosila pjesmu koja je tematski bila vezana za Blaženu Djevicu Mariju, odnosno Kraljicu sv. krunice ili pak za druge sadržaje vjerničkoga opusa.

Jedan dio časopisa bio je posvećen prilozima o Presvetom ružariju i Blaženoj Djevici Mariji s različitih pozicija gledanja. Također je časopis donosio Papine enciklike, pisma, odnosno biskupske okružnice i druge sadržaje koji su s ružarijem usko povezani. Uz članke o ružariju, Kraljici sv. krunice, svoje mjesto našli su uratci o dominikanskom redu i umjetnosti u njegovu krilu, svecima, crkvenim autoritetima, pojedinim teološkim i socijalnim pitanjima, socijalizmu, sakramentima, kulturi, kleru i politici, tisku… Svoje mjesto tu su pronašli i osvrti ili reakcije, razmišljanja o liberalizmu i masonima, reportaže i sl. Donesene su i zgode o čudesnim ozdravljenjima, a osobito po zagovoru Kraljice sv. krunice, pojedini prilozi iz liturgije i dr. zanimljivosti.

Na kraju časopisa slijedio je naslov »Svega po malo«, koji je obilovao zanimljivim informacijama o raznim događajima iz područja religije i kulture, kako iz hrvatskih krajeva, tako i iz drugih dijelova svijeta. Spomenuti naslov ujedno je bio izvor dragocjenih zanimljivosti, ali i smjerokaz za nove spoznaje i otkrića. Još je važno istaknuti kako je časopis imao i rubriku pitanja i odgovora koji su se isključivo ticali Bratovštine presvetoga ružarija, odnosno ružarija općenito.

Prilozi u časopisu predstavljeni su kao osobna promišljanja, analize, refleksije, kritički osvrti, članci sa znanstvenom akribijom, putopisi, prijevodi, reagiranja i sl. Jezik časopisa jasan je i razumljiv, što je *Gospinoj krunici* davalo dodatnu vrijednost. Iako mu se katkada

[34] II. Molimo…!, 50.

lijepila politička etiketa, *Gospina krunica* je od početka do kraja ostala u okvirima svoga naslova, a to znači da je promicala pobožnost sv. ružarija i predano radila na vjerskom preporodu hrvatskoga naroda.

Programom *Gospine krunice* unaprijed je bio definiran izgled časopisa: format, knjižni blok, naslovnica, broj stranica i cijena. Dakle, časopis je imao format 24 x 16 cm, pregledno složena i fino tiskana knjižnoga bloka s 32 stranice te s prepoznatljivom crno-bijelom naslovnicom koja je u zaglavku sadržavala godinu izlaženja, mjesec i broj sveska. U središnjem dijelu naslovnice usidreno je likovno rješenje, a u donjem dijelu smješteni su podatci o mjestu i godini izdavanja. Cijena časopisa je varirala. Početna cijena u pretplati za područje Splita iznosila je 4 krune (2 for.), a izvan Splita 5 krunâ (2.50 for.).[35] Uredništvo je također ponudilo svojim čitateljima: ako pronađu deset pretplatnika, prime i podijele im časopis, da će kao nagradu primiti jedan broj na dar.[36]

d) Urednici i suradnici Gospine krunice

Provincijska skupština Dalmatinske dominikanske provincije, održana na otoku Lokrumu u lipnju 1894., uredništvo *Gospine krunice* povjerilo je o. Anđelu Mariji Miškovu.[37] Službu urednika obnašao je sve do izbora za provincijala 1902.[38] Nakon izbora uredništvo časopisa preuzeo je o. Mateljan. Premda je bio zauzet novom službom, propovijedanjem i utemeljenjem Kongregacije sestara dominikanki u Korčuli, Miškov je uvijek bio negdje u blizini časopisa, kako pisanim prilozima, tako i duhovnom i materijalnom podrškom.

Što se tiče koncepcijske strukture časopisa, ona je ostala gotovo ista. Ako je suditi po impresumu časopisa, nije baš posve jasno koliko dugo je o. Mateljen vršio službu urednika. Naime, iako je preuzeo službu 1. siječnja 1903., Mateljan se kao urednik potpisuje do kolovoza 1904., dok se za novi broj, u rujnu iste godine, kao urednik navodi otac Miškov. Tako je ostalo do 1908., kada je časopis prestao s izlaženjem.

Poznato je kako je za izdavanje nekoga časopisa potrebno pronaći respektabilan broj suradnika kadrih svojim radovima učiniti časopis zanimljivim i, nadasve, prihvaćenim od

[35] Godine 1907. pretplata za jednu godinu iznosila je 3 krune dok je za učitelje, đake i radnike iznosila 2.

[36] Program, 8. Vijest o novom časopisu donosi *Katolički list* ističući kako se radi o mjesečnom časopisu blagoslovljenom od pape Lava XIII. za širenje sv. ružarija i za katoličke probitke u našim zemljama. »Gospina Krunica«, *KL* XXXXV (1894.) 47, 390.

[37] *Acta Capituli*, Lacrome 1894., X–XI., br. 14.

[38] O smjeni urednika GK izvještava: »M. P. O. Redodržavnik Fr. Angjeo – Marija Miškov, Nauč. Sv. Bogosl. utemeljitelj, i glavni Urednik 'Gospine Krunice' nakon 8 punih godina uregjivanja ovoga časopisa, sada kao Redodržavnik Dominikanski u Dalmaciji, povjerava uregjivanje istoga lista svome rogjaku redovniku svoga Reda Pošt. O. Fr. Angjelu Mateljanu…« »Promjena urednika«, u: *GK*, VIII (1902.) sv. XII, 382.

čitateljstva. Zahvaljujući svojoj otvorenosti i komunikativnosti, Miškovu je to pošlo za rukom.[39] Počevši od prvoga pa do posljednjega godišta *Gospine krunice*, u njoj je svoje priloge objavljivao određeni broj autora iz Dalmatinske dominikanske provincije, dijecezanskoga svećenstva i lijep broj svjetovnjaka.

Zanimljivo je da su suradnici časopisa često pribjegavali inicijalima pa nije jednostavno otkriti autore pojedinih priloga. Ima i nepotpisanih priloga, što se po nekoj logici veže uz urednika, odnosno uredništvo. Očite su i razlike u potpisima istih autora koji katkada stavljaju ime ili pak prezime, a katkada samo inicijale ili pak početno slovo imena, odnosno prezimena. Nije stoga jasno je li to bila želja autora priloga ili pak urednička politika.

Ovdje donosim imena samo najučestalijih autora *Gospine krunice*. Uz Miškova najčešće su se pojavljivali dominikanci: o. Josip Oreb[40], o. Ambroz Bačić[41], o. Vinko Draganja[42], o. Anđeo Šoljan[43], o. Josip M. Lovrić[44] i o. Vinko Radatović[45]. U *Gospinoj krunici* redovito su pisali i drugi svećenici kao što su Frano Jeričević[46], Marko Vežić[47], Cvjetko Gruber[48], Mihajlo Sergije Trbojević[49], Matija Rihtarić[50], Mate Ivanišević[51] i dr.

---

[39] AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97. Miškov Provincijalu, Split, 1. veljače 1895.

[40] Rođen 10. ožujka 1867. u Veloj Luci na otoku Korčuli, a umro 19. ožujka 1897. Redovničke zavjete u Redu propovjednika položio je 10. prosinca 1885. a za svećenika je zaređen 1889. »Nekrologija«, u: *GK*, III (1897.) sv. IV, 121–124.

[41] Rođen 16. srpnja 1867. u Veloj Luci na otoku Korčuli, a umro 29. ožujka 1931. Redovničke zavjete položio je 10. prosinca 1885., a za svećenika je zaređen 21. prosinca 1889. Nakon završenih studija predavao je teološke predmete u Grazu, Dubrovniku, gdje je predavao i crkvenu povijest. Nakon naslova *magister in sacra theologia* odlazi u Rim gdje je na Papinskom internacionalnom učilištu Angelicum predavao povijest i pomoćne povijesne znanosti. Z. DŽANKIĆ, *Dominikansko učilište*, 141.

[42] Lektor teologije, rođen 20. veljače 1856. u Splitu. Redovničke zavjete položio je 4. kolovoza 1874., a za svećenika je zaređen 29. prosinca 1878. Bavio se slikarstvom. Umro je 6. svibnja 1926. u Splitu. Schematismus, Spalati A. D. 1906., 34; Catalogus conventuum et fratrum, Ragusii A. D. 1926., 19.

[43] Vidi str., 27, bilj., 42.

[44] Rođen 21. studenog 1876. u Splitu. Zavjete u Redu položio je 6. siječnja 1894. a za svećenika je zaređen u Dubrovniku 21. prosinca 1899. *Acta Capituli*, Spalati 1902., 64. Napustio je dominikanski red.

[45] Magister svete teologije, rođen 25. listopada 1867. Zavjete u Redu položio je 10. prosinca 1885., a za svećenika je zaređen 25. srpnja 1890. u Dubrovniku. Obnašao je različite službe u provinciji između kojih i profesorsku na dominikanskom učilištu u Dubrovniku. Z. DŽANKIĆ, *Dominikansko učilište*, 157.

[46] Svećenik Biskupije dubrovačke, rođen 28. travnja 1862. u Žrnovu na otoku Korčuli. Za svećenika je zaređen 23. listopada 1887. u Zadru. Uz svećeničku službu vršio je i službu katehete, a bavio se i pisanjem. Umro je 13. lipnja 1914. »M. P. Don Frano Jeričević, kateketa na c. k. Velikoj Realci i Profesor u privatnoj gimnaziji u Biskupskom Sjemeništu«, *LBSM* (1914.) VI–VII, 50.

[47] Svećenik, književnik, rođen 16. travnja 1867. u Drnišu, a umro 27. kolovoza 1936. Više o Vežiću: V. LONČAREVIĆ, »Katolički oblikovatelji kulture: Marko Vežić – zaboravljen, a vrstan književnik!«, *Glas Koncila* I (2011.) 9, 25.

[48] Svećenik Senjsko-modruške biskupije, pisac i političar, rođen 1894. u Senju, a umro 1914. u Karlovcu. Hrvatski biografski leksikon, 5 Gn-H, Zagreb, 2002., 250; J. TURKALJ, »Stranka prava I izbori za Hrvatski sabor na području bivše Vojne krajine 1883. godine«, u: *Časopis za suvremenu povijest*, 36 (2004.) 3, 1013–1037;http://hakave.org/index.php?option=com_content&id=5165:reportaa-knjinica-franjevakog-samostana-svetog-ante-padovanskog-na-humcu, posjet 28. veljače 2011.

[49] Grkokatolički svećenik, župnik grabarski, a kasnije stojdragski, sve do smrti 14. svibnja 1941. http://www.matica.hr/HRRevija/revija2008_1.nsf/AllWebDocs/Zumberacka__magistrala, posjet 28. veljače 2011.; http://www.mojzumberak.com/vijest.php?id=222, posjet 28. veljače 2011.

Osim svećenika, za časopis su, između ostalih, pisali: Kosta Vojnović[52], Dinko Sirovica[53], Vid Vuletić Vukasović[54], Tomislav Pracny[55] i dr.

[50] Svećenik, pripadnik Hrvatskoga katoličkog pokreta, član Hrvatskoga katoličkog seniorata. Z. MATIJEVIĆ, »Kazalo osoba«, *Fontes*: izvori za hrvatsku povijest (2008.) 14, 615.

[51] Svećenik, župnik i kulturni djelatnik. Rođen je 1870. u Valpovu, a umro 1925. u Vođincima pokraj Vinkovaca. Bio je član Franjevačkoga reda, no zbog značajnih promjena kroz koje je prolazila jedna generacija slavonskih franjevaca krajem XIX. stoljeća Mate Ivanišević je napustio Red i prešao u svjetovne svećenike. R. SKENDEROVIĆ, Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu, 194–216; Vođinci u 20. stoljeću, Vođinci, 2001., 5. http://vodjinci.hr/images/uploads/vodjinci_u_20_stoljecu.pdf., posjet 1. ožujka 2011.

[52] Konstantin (Kosta) Vojnović, pravnik, političar i sveučilišni profesor. Rođen je 2. veljače 1832. u Herceg Novom, a umro 20. svibnja 1903. u Dubrovniku. Bio je zastupnik u Dalmatinskom saboru od 1863. do 1875. i Hrvatskom saboru od 1878. do 1884. Od 1877. do 1878. obnašao je službu rektora Sveučilišta u Zagrebu. »Vojnović, Konstantin (Kosta)«, u: Hrvatska enciklopedija, 11 Tr-Ž, Zagreb, 2009., 479.

[53] Književnik, publicist i učitelj. Rođen je 8. prosinca 1872. u Šibeniku, a umro 17. veljače 1960. u Varaždinu. Bavio se prevođenjem i pjesništvom. http://www.zadarskilist.hr/sekcije/nadanasnjidan/0812, posjet 24. veljače 2011.

[54] Povjesničar, etnograf i književnik, rođen 16. prosinca 1853., a umro 10. srpnja 1933. S. POTKONJAK, »Vid Vuletić Vukasović i spasiteljska etnologija«, u: *Studia ethnologica Croatica*, 16, (2004.) 1, 111–140.

[55] Tomislav Pracny (1874. –1943.), učitelj, školski nadzornik, kulturni djelatnik i dobrotvor. D. LJ. MITROVIĆ, »Projekt zavičajnici – portreti malo spominjanih, prešućivanih i zaboravljenih«, *Informatica museologica* 36 (2005.) 1–2, 134.

e) Vjerski doprinos

Pojavak časopisa s raznovrsnim brojem vjerskih tema, osobito onih koje se tiču promicanja pobožnosti presvetoga ružarija, širenja i zaštite katoličke vjere, kao i drugih tema religioznoga sadržaja, bio je od velikoga značenja za edukaciju vjernika. Uz vjerske teme *Gospina krunica* je potencirala i šire društvene teme, što je časopisu priskrbilo dodatnu kompetenciju. Imajući sve to na umu, Miškov je već s programom *Gospine krunice,* koji je bio objavljen 1894., nastojao najprije upoznati svećenstvo s idejom časopisa, sadržajem i ciljem, a preko njih i puk.

Budući da je Miškov vršio službu povjerenika *Matice hrvatske* i *Društva sv. Jeronima,* dobro je znao da bez pomoći posrednika teško može doprijeti do primarnih korisnika časopisa. Posrednici *Gospine krunice* bili su svećenici koje Miškov naziva *anđelima čuvarima hrvatskoga naroda*. Zahvaljujući njihovu angažmanu, *Gospina krunica* je »stekla toli liepi broj odabranih čitalaca po svih krajevih liepe i krasne nam domovine.«[56]

Širenjem *Gospine krunice* i promicanjem pobožnosti presvetoga ružarija, kako stoji u izvješću iz Slavonije, nestalo je zloće, a »da se to poglavito ima zahvaliti tomu, što je hrvatski puk po Slavoniji počeo se užagano moliti i uticati se 'gospinom krunicom' Majci Božjoj.«[57] Autor spomenutoga izvješća ne propušta kazati kako je za to zaslužan otac Miškov, kojega naziva žarkim Hrvatom i »koji je pregnuo svimi silami svoje vatrene hrvatske duše: da što sborom što perom razširi tu pobožnost Gospine krunice medju hrvatskim narodom«.[58] Propagiranjem pobožnosti krunice, što je bila osnovna zadaća časopisa, a kako svjedoči izvještaj iz Slavonije, došlo je i do obnove duhovnoga života naroda.

Tome su zasigurno doprinijeli raznovrsni prilozi *Gospine krunice* s brojnim primjerima pisani razumljivim jezikom. Časopis je uspostavio harmoniju u vjerskom životu jer su vjernici zahvaljujući njemu mogli sadržajnije naučiti o molitvi i drugim vjerskim temama.

Dakle, *Gospina krunica* je predstavljala svojevrsnu vjersku školu koja je puku pružala mogućnost katehizacije, odnosno upoznavanja najprije marijanske pobožnosti, a zatim i drugih aktualnih tema. Uz pouku o duhovnom životu, *Gospina krunica* je pružala mogućnost novih spoznaja o drugima društvenim temama, od odgoja, medija, liberalnih kretanja u

---

[56] »Gospina krunica narodima je spasonosna«, u: *GK*, II (1896.) sv. I, 14.
[57] Gospina krunica narodima je spasonosna, 198.
[58] Gospina krunica narodima je spasonosna, 199.

društvu, socijalnih pitanja i dr., i to iz pera katoličkih autora. No zasigurno najveće značenje *Gospine krunice* jest u doprinosu duhovnom preporodu hrvatskoga naroda, a što je bio i glavni cilj časopisa.

II. dio

SPISATELJ, PREVODITELJ, LEKSIKOGRAF I PROPOVJEDNIK

I. poglavlje

PASTORALNI PRIRUČNICI O. ANĐELA M. MIŠKOVA

Dobri duh preporodnoga pokreta ne samo da je uspio potaknuti i objediniti hrvatske krajeve u političkoj volji da žive zajedno, nego je bio inicijator zajedničkoga jezika i književnosti.[1] Preporodni je pokret uspio stvoriti pozitivno ozračje u afirmaciji hrvatskoga jedinstva u političkomu i kulturnom pogledu. Uz jačanje pisane riječi dolazi i do otvaranja čitaonica koje pružaju mogućnost za kulturno susretanje i učenje.

Svjestan značenja pisane riječi za duhovni preporod naroda, Miškov se uhvatio u koštac s pisanjem i izdavanjem prikladnih pastoralnih priručnika. Mahom se radi o pobožnim molitvenicima za svakodnevnu uporabu. Stoga u ovomu poglavlju govorimo o njihovu sadržaju i percepciji kod svećenstva i vjernika, kao i drugim bitnim njihovim značajkama.

a) Rukovodnik Braće i Sestara Prijsvetoga Ružarja Bl. Div. Marije[2]

Knjižica pod naslovom »*Rukovodnik Braće i Sestara Prijsvetog Ružarja Bl. Div. Marije*« pastoralni je priručnik objelodanjen u Splitu 1884. godine. Sastavljen je od pet dijelova i tri dodatka. Priručnik najprije donosi *Svidodžbu Upisbe u Bratovštinu Prijsvetoga Ružarja, razdilbu Otajstavâ* i *odobrenje Reda za tiskanje priručnika*.[3] Slijedi uvodni dio u kojemu pisac objašnjava razlog pisanja pastoralnoga priručnika, navodeći da ga je na to ponukala enciklika *Supremi apostolatus officio*[4] pape Lava XIII., u želji da svagdanje moljenje krunice dobije nov polet i postane radosno i privlačno omogućavajući vjernicima dublje uranjanje u Kristova otajstva. Završavajući uvod, autor ne propušta naglasiti kako se

---

[1] J. BRATULIĆ i S. DAMJANOVIĆ, *Hrvatska pisana kultura*. Izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća, 2. svezak: XVIII. i XIX. stoljeće, Zagreb, 2007., 92.

[2] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik Braće i Sestara Prijsvetog Ružarja Bl. Div. Marije*, Split, 1884.

[3] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 5–8. U Zgodopisju (str. 17) Miškov piše kako je Rukovodnik tiskan u 8.000 primjeraka. Također spominje nekoliko osoba koje su pohvalile molitvenik, između kojih biskupe: Strossmayera, Posilovića, Hranilovića, Kalođeru, Vodopića, Buconića, a zatim odvjetnika K. Vojnovića i dr.

[4] Enciklika je objelodanjena 1. rujna 1883. godine, a govori o molitvi krunice kao djelotvornu duhovnomu sredstvu protiv društvenih zala.

pisanjem ove knjižice odužio svojemu narodu »koju je on možda odavan i očekivao«. Još dodaje kako se nada da će njegov pobožni narod s oduševljenjem prihvatiti Rukovodnik pa »da mu bude onoliko koristan, koliko mu ja od srca želim i nazivljem«.[5]

Prvi dio priručnika, *O Pobožnosti Prijsvetoga Ružarja*, sadrži pet kratkih poglavlja. U prvome otac Miškov objašnjava što je ružarije[6] (krunica), u čemu se sastoji i zašto se tako zove; u drugomu govori o izvorima i početku sv. ružarija; u trećemu donosi povijesni prikaz razvoja krunice tijekom stoljeća; u četvrtomu govori o duhovnoj koristi moljenja ružarija, a u petomu o pohvalama na račun moljenja krunice.[7]

Drugi dio govori *O Bratovštini Prijsvetoga Ružarja*, a sastavljen je od pet kratkih poglavlja: u prvomu i drugomu poglavlju objašnjava što je to Bratovština sv. krunice, kada je nastala i tko sve može postati članom Bratovštine dok u trećemu i četvrtomu piše o dužnostima i pravilima Bratovštine, a u petome poglavlju donosi glavne crtice o pobožnosti »Živućeg Ružarja«.[8]

Treći dio priručnika *O Svetih Proštenjih udiljenih Bratovštini Prijsvetoga Ružarja* sadrži tri kratka poglavlja u kojima učeni hrvatski dominikanac tumači što su oprosti i kako se mogu dobiti te koji su oprosti podijeljeni Bratovštini.[9]

U četvrtome dijelu *O Molitvi Prijsvetoga Ružarja* u dva poglavlja raspravlja kakva treba biti molitva krunice dok u petome dijelu naslovljenu *Obredi i Obrazci Bogoljupstva i Bratovštine Prijsvetoga Ružarja* govori o obredima i obrascima Bratovštine sv. krunice.[10] Na kraju priručnika donesena su tri dodatka u kojima sažeto raspravlja *O Vičnome Ružarju*[11], *O Bogoljupstvu S. Pâsca Angjelskog S. Tome ili o Bratovštini »Angjelske Vojske«*[12] i *O Bratovštini Slavnog Isusova Imena*[13].

---

[5] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 16.

[6] Ružarij – ružarje je uobičajen naziv za krunicu u Dalmaciji. Pojašnjavajući spomenuto nazivlje, Miškov piše: »Ova se rič raznolično izgovara po mnogih mistih n. p. ružarij, ruzarij, Ruzarje, Ròzarjo, Ružarje, i možda još kakogod. No cinimo da je najbolje ova zadnja koju sam narod po svojoj svisti poslovinčio, dajuć joj oblik sridnjega spola, prama sličnim slovinskim ričima kao *cviće* (cvit-je = cvitje = cviće), *lišće* (list-je = listej =lišće), tako i od *ruža*-(r)-je izlazi to *Ružarje*, a to znači skup ružica u jednome struku, što je baš oznaka onoga Bogoljupstva, koje se tim imenom najistinitije označuje.« A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 21, bilj. 1.

[7] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 17–89.

[8] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 90–123.

[9] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 123–173.

[10] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 174–320.

[11] A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 325–337.

[12] Riječ je o dominikanskoj bratovštini koja je osnovana kao poticaj očuvanju čistoće, a svoje korijene i nadahnuće crpi iz života i djela sv. Tome Akvinskoga. A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 338–346; Z. DŽANKIĆ, »Dominikanske bratovštine u Dubrovniku«, u: *CCP*, 56 (2005.), 27–30.

[13] Za Drugi lionski sabor može se reći kako je označio početak Bratovštine Isusova imena. Ponukan učestalim uvredama Božjega imena, papa Grgur X. je bulom od 20. rujna 1274. godine zatražio da se po svim crkvama s osobitim štovanjem časti, hvali i slavi Isusovo ime. A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik*, 347–360; Z. DŽANKIĆ, Dominikanske bratovštine, 24–27.

Miškovljev priručnik o ružariju našao je svoje mjesto u domovima vjernika i svećenika.[14] Krasi ga jednostavan stil, prožet dubokim vjerničkim iskustvom autora. Prikaz sadržaja o marijanskoj pobožnosti jasan je i dobro protumačen kako ne bi predstavljao teškoću u razumijevanju i molitvi. Metodologija pisanja pojednostavljena je, ali znanstvena. Tekst je podijelio u više naslova i podnaslova omogućavajući čitatelju lakše razumijevanje pojedinih pitanja koja autor postavlja u knjižici. Knjižica je pisana ikavskim dijalektom te je bila razumljiva svima.

b) Jesenska Ružica ili Gospino Ružarje[15]

Knjižica *Jesenska Ružica*[16] predstavlja jedan od pojavnih oblika nabožno-poučne literature koja je doživjela nekoliko izdanja, a tiskana je u tisuće primjeraka.[17] Ovaj pastoralni rad, koji je 22. prosinca 1890. blagoslovio papa Lav XIII., jedan je od oblika pučke književnosti namijenjen širokim slojevima: djeci, odraslima, siromašnima i bogatima podjednako s ciljem religiozne pouke.[18]

Sam autor u predgovoru devetoga izdanje piše: »Maljušna je a i dražestna, pa svakomu se dopada, navlastito pobožnoj mladeži, a i djetca se za njom jagme.«[19] Molitvenik se sastoji od tri međusobno povezana dijela, a sadrži molitve i pobožne naputke o kruničarskoj

---

[14] Primivši *Rukovodnik*, biskup križevački Ilija Hranilović (1883.–1889.) u pismu zahvale piše o. Miškovu: »Primo sam liepo Vaše djelce Rukovodnik braće i sestara presvetoga Ružarja Bl. Djev. Marije koje ste mi izvoljeli dobrostivo priposlati, pa Vam svesrdno zahvaljujem na tom liepom daru. Držim si za preugodnu dužnost da zadovoljim Vašoj želji, te ću rado preporučiti svomu puku, da se obilno posluži blagoslovljenim plodom truda Vašega.« ADSK, Biskup Hranilović Miškovu, Križevci, 10. studenoga 1885.

[15] A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica ili Gospino Ružarje*, Zadar, 1887.

[16] Prvo izdanje molitvenika tiskano je 1887. godine u Zadru. Ovdje je važno naglasiti da je ovaj molitvenik izdan u 100.000 primjeraka, i to prvih osam izdanja, te da je u potpunosti prodan ili podijeljen. Na svetkovinu Velike Gospe 1906. godine otac Miškov traži od provincijala dopuštenje za tiskanje devetoga izdanja molitvenika koji je pak tiskan u 30.000 primjeraka. Stoga je Miškov počeo pripremati i deseto izdanje, no smrt ga je u tome zaustavila. Ipak, 1928. godine u Dubrovniku izlazi deseto izdanje u 5.000 primjeraka. ADSK, MO, Spisi, Miškov Provincijalu, 1906.

[17] O. Miškov 22. srpnja 1897. potpisuje ugovor s »Knjigovežnicom Marije Osek i Sin« iz Zagreba za tiskanje VII. izdanja *Jesenske Ružice* u 48. 000 primjeraka. Prema ugovoru, knjigovežnica se obvezala da će »svake godine uveživati i u pripravi držati 5 000 komada. Od svake hiljade, 600 kom. Biti će uvezano II. vezom tj. prostim, 200 kom. II vezom tj. srednjim, a 200 kom. I vezom tj. finim. Dakle od 5 000 godišnjih komada, ima ih uvezati 3 000 III vezom, 1 000 II a 1 000 I«. ADSK, MO, Spisi, Pogodba za uvez VII. izdanja *Jesenske Ružice*, Zagreb, 22. srpnja 1897. S obzirom na ovaj ugovor, važno je istaknuti kako je 26. srpnja 1899. knjigovežnica isporučila o. Miškovu 20.343 primjerka *Jesenske Ružice*. ADSK, MO, Spisi, Bilanc sa g. Petrom Osekom knjigovežom u Zagrebu i sa O. Angjelom Marijom Miškov za uvez 48 000 kom. *Jesenske Ružice*, Zagreb, 26. srpnja 1899.

[18] U uvodu desetoga izdanja *Jesenske Ružice* Miškov podsjeća kako je ovaj molitvenik papa Lav XIII. 22. 1890. »ljubezno u naručaj na poklon primio i blagoslovio; pa je ona, tim očinskim blagoslovom zadojena, otad uvijek bujno rasla, napredovala i razvijala se.« A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica ili Gospino Ružarje*, Dubrovnik, 1928., 10. izd. 6.

[19] A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica*, Senj 1907. 9. izd. 4.

pobožnosti, načinu moljenja krunice i slušanju sv. mise, o pripravnoj molitvi za sakramente ispovijedi i pričesti, kruničarskomu običajniku, oprostima te kruničarskim proštenjima.[20] Na kraju se nalazi dodatak koji sadrži molitve i obrede uobičajene za slavlja pučkih misija.[21]

Skladno raspoređene molitve, raznovrsna sadržaja, jasnih teološko-pastoralnih forma, učinili su to da ovaj molitvenik pronađe mjesto u mnogim hrvatskim obiteljima.[22] Molitvenik je, kako ističe autor, tijekom Prvoga svjetskog rata bio vjeran pratitelj vojnika na fronti i njihov duhovni vodič.[23] Prema tome, slobodno se može reći kako je Miškovljev molitvenik imao ulogu duhovnoga i kulturnoga povezivača hrvatskoga naroda.

c) Svećenik kod bolestnika[24]

Svećenik kod bolestnika treći je po redu pastoralni priručnik, objelodanjen u Zagrebu 1895. godine. S obzirom na pripremu i tisak ove knjižice, smatram potrebnim iznijeti nekoliko zanimljivih podataka. Otac Miškov je spomenutu knjižicu priredio 1892., no ona je tek 1895. ugledala svjetlo dana. Zašto? Autor je imao »imprimatur« Reda propovjednika za tisak, kao i pohvalno mišljenje recenzenata Dubrovačke i Hvarske biskupije te Nadbiskupije zadarske. No problem je nastao onda kada je splitski biskup Nakić obznanio kako će tiskati Kašićev *Rimski obrednik* koji je bio priredio Dragutin Parčić.

Znajući za Miškovljevu knjižicu, splitski je biskup zamolio o. Miškova da je ne objavljuje, nego da pričeka tiskanje *Rimskoga obrednika* kako bi po njemu mogao uskladiti pojedine obredne formule. Budući da je otac Miškov imao već pripremljen priručnik, svako prolongiranje tiska za njega je bilo neprihvatljivo. No ipak je uvažio biskupovu sugestiju i mišljenje različitih recenzenata, pričekao s tiskom knjižice koju je »s kraja na kraj opet pritresao«. Kako je u knjižicu uvrstio dio novoga sadržaja, pisac je opet morao zatražiti »imprimatur« Reda, dok mu je nadbiskup zadarski obećao dati *Nihil obstat*. Knjižica je dana dvojici recenzenata, dominikancima ocu Alfonzu Petrinčiću i ocu Augustinu Đivanoviću. Za razliku od Đivanovića koji se pohvalno izrazio o knjižici, Petrinčić iznio je nekoliko primjedaba s obzirom na obredne formule koje Miškov nije prihvatio. Naime, Petrinčićeve su se primjedbe odnosile na pojedine obrasce koje autor nije prevodio, nego ih je samo preuzeo

[20] A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica*, 9. izd. 6–218
[21] A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica*, 9. izd. 196–218.
[22] Tomu u prilog govori pismo jednoga svećenika iz Međimurja koji autoru knjižice i uredniku *Gospine krunice* između ostaloga piše: »Čitajući onu Vašu biser-knjižicu »Jesensku Ružicu« koju su svi Medjumurci obljubili kô najmiliju.« Vječno Ružarje u Medjumurju, 285.
[23] A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica*, 10. izd., 7.
[24] A. M. MIŠKOV, *Svećenik kod bolestnika*, Zagreb, 1895.

iz *Rimskoga obrednika* koji je Sveta Stolica već bila odobrila. Tada je već bilo poznato da se u svim hrvatskim biskupijama koriste hrvatski obrasci, odnosno pohrvaćeni *Obrednik*.

Grgur Rajčević, nadbiskup zadarski (1891.–1899.), pohvalio je novopriređenu knjižicu i ohrabrio Miškova da je tiska, istaknuvši kako se kod podjele sakramenata smije i može koristiti Kašićev *Obrednik*, odnosno da se sakramenti mogu slaviti na hrvatskomu jeziku. Još je nadbiskup Rajčević kazao Miškovu kako je on odobrio *Rimski obrednik* koji je Parčić priredio i kako će ga tiskati bez obzira hoće li ga prihvatiti drugi biskupi u Dalmaciji jer kaže biskup da se u njegovoj dijecezi »već skoro svi župnici hrvatskim Ritualom služe«. Zanimljivo je još i to da je *Rimski obrednik* trebao biti priređen na ikavici, čemu se izričito protivio priređivač Parčić koji je, kako ističe Miškov, htio da to bude na jekavici. I ne samo to, nego je Parčić i od Miškova tražio da odbaci ikavštinu. Iako je poštivao sve potrebne pravne procedure, kao i one liturgijske, zalažući se za slavlje na hrvatskomu jeziku, Miškov je morao proći dug put, i to bespotreban, kako bi njegov pastoralni priručnik ugledao svjetlo dana.[25]

Nakon njegova izlaska primarni korisnici, tj. svećenstvo, s oduševljenjem ga je prihvatilo.[26] Nakon autorova uvoda[27] i poticajna pisma biskupa Strossmayera o svećeničkoj skrbi bolesnika[28], slijede *Pravila kako pohadjati nemoćnike i brinuti se za njih* (str. 11–15).[29]

Priručnik se sastoji od pet poglavlja. Prvo sadrži razne molitve za nemoćne: djecu, odrasle, kao i molitve za različite oblike bolesti kao što su glavobolja, zubobolja[30] i dr. bolesti (str. 16–60).

---

[25] AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, Trogir, 24. lipnja 1892.; AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu, 6. rujna 1892.; AHDP, Spisi, 1890-91-92., Miškov Provincijalu Lošinj, 17. rujna 1892.

[26] »Ručna knjiga za svećenike u njegi bolestnika na hrvatskom jeziku očevidno potrebna je bila. Istina, mogo si se služiti ritualom, lani danim na hrvatskom jeziku, izdanje kojega cielo naše svećenstvo radostno pozdravilo, no ovaj nedostatan. Svećenici u Dalmaciji, većina kojih pozna talijanski, imali ove vrsti knjigu od Stuba izvrsno sastavljenu i uredjenu; oni u Banovini mogli su rabiti koji njemački tekst. Ali bilo jedno bilo drugo na tudjem je jeziku, s toga ne praktično.« Preneseni dio teksta dio je opširne recenzije knjižice *Svećenik kod bolestnika*, koju je o. Miškov preuzeo iz lista *Katolička Dalmacija*, br. 40, i uvrstio u časopis *GK*, I (1895.) sv. IX, 293–296.

[27] U njemu Miškov, između ostaloga, piše: »Nu nužda takove knjižice i u našem hrvatskom jeziku odavna se osîćala, za to napokon uz poticaj prijateljâ, akoprem bojažljivo, latih se toga posla, ter sam evo priredio ovu knjižicu, u koju sam sabrao sve što Svećeniku trîba u dvorbi bolestnikâ.« A. M. MIŠKOV, *Svećenik kod bolestnika*, Zagreb 1895., I.

[28] Završavajući svoje pismo, biskup Strossmayer piše: »U to ime dakle Bog blagoslovi ovu knjižicu, koju prîporučujem, a budi i Vami brate u Isusu i cîlome Vašemu redu, koga visoko štujem, a i svima, koji se Vašom knjižicom spasonosno poslužiti budu, prîporučen i Biskup, koji ovo piše, i koji čim je stariji i slabiji, čim je grobu svomu bližiji i čim se oda svuda neobičnim načinom na njega navaljuje, tim više trîba ljubavi i molitve svojih prijatelja, tim više trîba milosti i pomoći Božje. Amen.« A. M. MIŠKOV, *Svećenik kod bolestnika*, 10.

[29] Pravila su raspoređena prema *Rimskom ritualu* iz 1893.

[30] Kao primjer izdvajam zaključnu molitvu protiv zubobolje: »Bože, na čiju čast i slavu, Bl. Apolonia, dîvica i mučenica, podnese težku muku, kad joj razcîpaše vilice i grozno izbiše zube: podaj, molimo te, da one, koji iskrenim bogoljupstvom njezinu uspomenu čine, od grozne zubobolje slobodne učuvaš, a nakon nevoljâ ovoga života, na veselje blažene vîkovičnosti prîvedeš. Po Krstu.« A. M. MIŠKOV, *Svećenik kod bolestnika*, 58–59.

U drugomu se poglavlju nalazi niz blagoslovina: za zločestu djecu, kao i blagoslovi vode, ulja, vina te drugi blagoslovi za onemoćale (str. 62–82).

Sakrament ispovijedi, sv. pričesti i bolesničkoga pomazanja čine temelj trećega poglavlja priručnika. U njemu su sažeti naputci za cjelovitije slavljenje sakramenata (str. 83–160). Na kraju trećega poglavlja nalaze se sljedeći dodatci: papinski blagoslov na času smrti, odrješenje presvete krunice i odrješenje Gospe od Karmela (str. 161–174).

Četvrto sadrži pastoralne upute vezane za trenutke na času smrti, sastavljene od jednostavnih i prikladnih naputaka kojima se u smrtnoj pogibelji ljudima želi ponuditi izmirenje s Bogom i čovjekom (str. 176–228).

Preporuke na času smrti sastavni su dio petoga i posljednjega poglavlja priručnika (str. 229–316). Uz spomenuta poglavlja priručnik za bolesnike sadrži latinski dodatak koji uključuje[31]: *Ordo administrandi Viaticum, Ordo administrandi Extremam Unctionem* i *Ritus Benedictionis Apostolicae in articulo mortis a Sacerdotibus ad id delegatis impertiendae* (str. 317–330).

Spomenuta poglavlja tekstualno slijede i praktične napomene koje svećeniku pomažu u pohodu bolesnika, liturgijskomu slavlju sakramenata te obveznoj liturgijskoj odjeći. Pisac u napomenama ističe: »Prema navedenim pravilim naći će Svećenik u ovoj knjižici sve, kako mu je u raznim prigodama nemoćnika nutkovati, svîtovati, krîpiti, tîšiti i pripomagati. Samo u ponutkovanju, kad čita, neka razumni štilac mînja skladanje govora po slovničkom spolu i broju i neka iz uljudnosti prema odličnijoj osobi izmînjuje *Ti* sa *Vi*.«[32] Dominikanac Tomo Vereš o Miškovljevu molitveniku piše: »Danas se ovakvi molitvenici više ne pišu. Bolesnici su naime na rubu pastoralnog interesa jer je pastoralni rad prvenstveno usmjeren na zdrave i krepke vjernike, mlade i zrelih godina, koji mogu učiniti nešto. Pritom se zaboravlja da je Krist najviše posla imao upravo s bolesnicima, kako svjedoče sva četiri Evanđelja.«[33]

Ovaj molitvenik oca Miškova za kojega je biskup J. J. Strossmayer kazao kako je »krasni cvit iz raznih vrtova u jednu rukovet sabran«, predstavlja korisno pomagalo za svećenike i vjernike, kao i svjedočanstvo koje nam govori o tome kakav je autor vjernik bio te na koji je način shvaćao i vršio svoju svećeničku službu. Molitvenik je pisan »pučkim

[31] Što se tiče latinskoga dodatka priručniku, pojavila se jedna nedoumica. Naime, snažna želja za priručnicima na hrvatskome jeziku ponukala je pojedince da postave upit o potrebi latinskoga dodatka u priručniku na hrvatskome jeziku pozivajući se na davno odobrenu uporabu narodnoga jezika u liturgiji. Mišljenje je bilo kako latinski nije nužan jer se i drugi europski narodi služe isključivo narodnim jezikom pa zašto onda to ne bi vrijedilo i za Hrvate.
[32] A. M. MIŠKOV, *Svećenik kod bolestnika*, 15.
[33] T. VEREŠ, Pučki misionar, 210.

jezikom«[34] s jednostavnim jezičnim izričajima, dopunjen s prikladnim svetopisamskim i otačkim tekstovima. Sadržaj je razumljiv i lako se prati, što molitveniku daje osobitu vrijednost. Uza sve to važno je spomenuti i kako je Miškovljev molitvenik, osim latinskoga dodatka koji se nalazi na kraju, pisan isključivo na hrvatskome jeziku.

d) Naputak, Pravilnik i Obrednik Svetih Apoštolskih poslovanja…[35]

Četvrti pastoralni priručnik o. Miškova tiskan je 1897. Odobravajući *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, biskup Strossmayer piše: »Ovo dielce, sastavljeno, kako se vidi, po iskuznom Poslanstveniku, jest puno liepa nauka.«[36] Dakle, riječ je o pastoralnomu vodiču kroz pučke misije namijenjen svećenicima ili, kako Tomo Vereš ističe, priručniku »za pučke misionare kojih je zadaća da probude uspavanu vjersku svijest naroda i da ga privedu na pravedan, pošten i Bogu ugodan kršćanski život«.[37] Knjižica se sastoji od tri dijela: *Naputka, Pravilnika* i *Obrednika* za pučke misije.[38]

Naputak donosi cjelovit program početka, trajanja i završetka pučkih misija u nekoj župi, kao i objašnjenje naravi pučkih misija, ciljeva, koristi i blagodati.[39] Kako su pojedini svećenici odbijali pučke misije, ne nalazeći u njima smisao, tako su nastali *prigovori* i *odgovori* koje je sastavio teolog Martin Štiglić, a koje je Miškov autorovim dopuštenjem uvrstio u *Naputak*.[40] Slijedi dodatak o dominikanskim pučkim misijama koji nas izvješćuje o njihovu povijesnomu razvoju.[41]

Drugi dio čini *Pravilnik* za pučke misije i misionare u kojemu se preciziraju pastoralne aktivnosti tijekom održavanja misija. Sadrži 50 pravila koja su popraćena dodatnim napomenama ili pak tumačenjima.[42]

---

[34] Pojašnjavajući odabir ikavštine za pisanje priručnika, Miškov ističe: »Želeć biti na ruku i onim, koji vole jekavskomu izgovoru, za njihovu laštinu uveo sam ovo osobito pravopisno pravilo, to jest, razšireno *i* mîsto *je* ili *ije*, ja ga jednostavno pišem sa kapicom ovako *î*, n. pr. lîk = liek (medicina), od *lik*, (immagine). Tako jekavac na prvi pogled može okrenuti izgovor po svoju. A pošto tim pravopisnim načinom hoću da označim staroslovenskoga (…) radi jednolikosti svoje knjige, taj sam način uporavio i na ono što sam doslovce ovdî iz najnovijega hrv. Rimskog Rituala prînio.« A. M. MIŠKOV, *Svećenik kod bolestnika*, 2.

[35] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik Svetih Apoštolskih poslovanja Braće pripovjedalaca Reda S. O. Dominika u Dalmaciji pod pokroviteljstvom Kraljice Presv. Ružarja, Sv. O. Dominika i Sv. Vincenca Fererja*, Zagreb, 1897.

[36] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, II.

[37] T. VEREŠ, Pučki misionar, 210.

[38] Iako je riječ o jednomu naslovu, misijski se priručnik dijeli na tri zasebne cjeline, od kojih svaka za početni broj str. koristi br. 3.

[39] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 3–10.

[40] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 10–16. Štiglić najprije donosi razloge protiv pučkih misija (prigovori), a zatim slijede razlozi za održavanje pučkih misija (odgovori).

[41] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 16–19.

[42] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 3–16.

Obrednik za slavlje u trećemu dijelu priručnika definira način otvaranja i svršetka pučkih misija, a sadrži prikladne liturgijske tekstove koji se koriste tijekom obrednih slavlja.[43]

Ovaj je priručnik rezultat bogata pastoralnoga iskustva njegova sastavljača. Sadržaj mu je skladan i bistar te korisniku pruža lakoću obrednoga snalaženja. Uz spomenuto, priručnik svjedoči da je otac Miškov pučke misije »shvaćao duboko teološki, svodeći ih na samoga Boga«, kako ističe dominikanac Tomo Vereš.[44]

[43] A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik*, 3–72.
[44] T. VEREŠ, Pučki misionar, 210.

II. poglavlje

MIŠKOVLJEVA RUKOPISNA OSTAVŠTINA

Uz publicirane priručnike Miškov je u rukopisima ostavio više neobjavljenih radova. Riječ je o propovijedima[1], duhovnim vježbama, nagovorima, pismima i drugim zanimljivim pobožnim tekstovima za svakodnevnu uporabu i pastoralni rad. U rukopisima je ostavio i *Život Vinka Fererskog, Život bl. Ozane Kotorske* i povijesni prikaz osnutka *Kongregacije svetih anđela čuvara.*

U ovomu poglavlju donosimo strukturu i osvrt na najvrjednije rukopisne radove, koje je Miškov koristio u svojemu dušobrižničkom radu. Uz spomenute životopise najviše su traga ostavile »duhovne vježbe« za puk i svećenstvo. No uz njih je otac Anđeo M. Miškov ostavio i nekoliko kratkih zanimljivih tekstova s pastoralnom tematikom, o čemu će ovdje biti govora.

a) Duhovno vižbanje razdiljeno u Osam Poukâ[2]

Duhovne vježbe za puk (narod) podijeljene su u osam pouka, nagovora ili razmišljanja.

U prvoj pouci nakon kratka uvodnoga dijela u kojemu otac Miškov tumači svrhu duhovnih vježba slijedi izlaganje *O svrsi za koju smo stvoreni (Vira: Uhvanje i Ljubav).* Na temelju biblijskih tekstova, predaje i crkvenoga učiteljstva učeni dominikanac propitkuje o konačnoj svrsi ljudskoga života i ističe kako smo stvoreni »da poznademo, da ljubimo i da slušamo Boga, što se sve sadrži u bogoslovnim Dilim: Vire, Uhvanja i Ljubavi«.[3] Za Tomu Akvinskoga konačna čovjekova svrha jest sreća, odnosno blaženstvo[4], a to otac Miškov naziva spasenjem duše. No što je spasenje duše nego sreća ili pak blaženstvo za koje Aristotel kaže kako pripada bogovima[5]. Važno je istaknuti i kako naš pisac najprije govori o spoznaji Boga, čovjekova Stvoritelja. Čovjek je pozvan upoznati i ljubiti Boga, počelo i svrhu svih stvari. No, kako ističe Miškov, »za spasenje duše nije dosta poznavati Boga svojim umom, nije dosta ljubiti ga svojim srdcem, nego još valja služiti Bogu svojim tilom«.[6] Nadalje se

[1] O njima će biti govora u VI. poglavlju rada.
[2] ADSK, MO, Duhovne vježbe, A. M. MIŠKOV, Duhovno vižbanje razdiljeno u Osam Poukâ, 1886. (Dalje: *Duhovno vižbanje*). Ovaj tečaj du(hovnih) pouka za du(hovno) Vježbanje pravovjernika prilikom 25 – godišnjice svećenstva, poklanja bratu misijonaru O. Visku Bodloviću, potpisani Ot(ac) Anđeo Marija Miškov, zlatomisnik, Korčula, 27. prosinca 1921.
[3] *Duhovno vižbanje*.
[4] T. AKVINSKI: izabrano djelo (ur. A. GAVRIĆ i dr.), Zagreb, 2005., 432–443.
[5] ARISTOTEL, *Nikomahova etika*, Zagreb, 1992., 233–234.
[6] *Duhovno vižbanje*, 5.

kratko bavi »problemom kršćana«, koji se samo tako zovu, ali srcem i umom to nisu.[7] Zaključujući prvu pouku, on sažima odgovor u tri bogoslovne krjeposti (vjera, ufanje i ljubav) i naziva ih jezgrom kršćanstva. Teološko izlaganje u prvoj pouci obogatio je s dva primjera uklopivši ih u biblijski govor o Nabukodonozoru i Lazaru, kako bi pouka bila snažnija.[8]

Druga pouka sadrži razmišljanje *O Viri: Dva poglavita Otajstva, Apoštolsko Virovanje, Otčenaš-Zdrava Marija i četiri Dila Bogoslovna*. Nakon odgovora o svrsi ljudskoga života u prvoj pouci u drugoj autor nastavlja s tumačenjem o tome kakva ima biti čovjekova vjera. Za vjeru kaže kako je »kripost vrhunaravna po kojoj mi tvrdo držimo za istinu sve ono što je Bog objavio, i što nas uči S(veta) M(ajka) Crkva«[9], a potom ističe kako se vjera »s nami ne radja kakono lipost i snaga, niti je mi možemo od sebe steći kakono uminje i učenost, nego dolazi od samoga Boga, ona je dar Božiji, koji primamo na sv. Krštenju«.[10] Analizirajući odnos vjernik – vjera, Miškov ne propušta istaknuti što bi to kršćani koji stupe u sedmu godinu života o vjeri trebali znati. To je poznavanje dvaju otajstava, od kojih se prvo odnosi na »jedinstvo i trojstvo Božje, tojest: da je jedan sam Bog u tri božanstvena sobstva, koja se zovu Otac, Sin i Duh Sveti«, i drugo Otajstvo: »Sin Božji, učinio se čovikom u utrobi prijčiste Divice Marije po kriposti Duha Svetoga, i umro propet na križu, i da On ima doći suditi žive i mrtve.«[11]

Uz *poglavita Otajstva naše S(vete) Vire*, kako ih pisac naziva, svaki bi kršćanin trebao poznavati i obrazac apostolskoga simbola vjere, Deset zapovijedi Božjih, Pet zapovijedi crkvenih, molitvu Očenaša i Zdravo Marije, *Dila Vire, Uhvanja, Ljubavi i Skrušenja, nauk potribit za dostojno primanje božijih Svetotajstava, osobito za Izpovid i Pričešćenje te na kraju da je za svako dobro i spasonosno dilo potribita božja milost* (str. 11). O. Miškov potom tumači apostolski simbol vjere – sažetak glavnih vjerskih istina, naglašavajući kako Vjerovanje nije dostatno samo znati napamet, nego ga je potrebno razumjeti »jer ništa nepomaže izgovaranje pustih riči, kad se pameću ne shvaća niti razumi ono što se jezikom izgovara«.[12] Pouku nastavlja katehezom o zapovijedima Božjim i crkvenim ističući kako »zapovidi uče nas dobro koje imamo dilovati, a zlo od kojega se imamo čuvati«.[13] Nadalje slijedi izlaganje o Očenašu i Zdravo Mariji za koje kaže da »su dva zlatna, čudotvorna ključa,

[7] *Duhovno vižbanje*, 1.
[8] *Duhovno vižbanje*, 6–7.
[9] *Duhovno vižbanje*, 9.
[10] *Duhovno vižbanje*, 9.
[11] *Duhovno vižbanje*, 10.
[12] *Duhovno vižbanje*, 12.
[13] *Duhovno vižbanje*, 12–13.

kojimi se otvaraju nebeska vrata, i dragocini hambar Božje milosti«.[14] Dominikanac ne tumači samo povijest nastanka Očenaša i Zdravomarije, njihov sadržaj, nego podučava kako i kada moliti. Nakon razlaganja o Očenašu i Zdravomariji Miškov kratko nastavlja o bogoslovnim krjepostima pridodajući im kajanje, nazivajući ih kao »četiri Dila«.[15]

Vira: O sedam Svetotajstvih (sakramenata) *i o Božjoj Milosti*, naslov je treće Miškovljeve pouke duhovnih vježba za puk. Nakon podsjećanja na prve dvije pouke Miškov počinje s tumačenjem *Svetotajstava* za koja kaže da »su likarija i hrana, kojimi se liči i kripi duhovni život«.[16] Autor najprije tumači krštenje, svraćajući pozornost na dana obećanja prigodom sakramentalnoga obreda. Miškov kaže kako »smo Bogu obećali, da se odmećemo vraga i njegova gospodarstva, kad tamo netom smo na razbor stupili i razumom se opasali, mi smo se namah dilom odmetnuli od Boga, te se opet prodali vragu i njegovu gospodstvu, pa tako pogrdili milost Kršćenja i svoje obećanje ludo prikršili«.[17] Dakle, za njega je sporna djelatna – praktična dimenzija kršćana bez koje je nezamisliva prava vjera.

Tumačenje nastavlja sa sakramentom potvrde ističući problem roditelja i njihove vjerske površnosti. Naime, dobar dio njih kako ističe autor duhovnih pouka, zahtijeva da im se djeca krizmaju, no sakramentu nisu dostatno poučena i dodaje: »Krizmati se a ne primati krizmene milosti, to je isto kao dobit vriću zlatnih novaca pa je baciti u dno mora.«[18] Katehezu nastavlja izlaganjem o svetoj pričesti i ispovijedi, nazivajući ih *likom* i *duhovnom* hranom. Izlažući bîti ova dva sakramenta, o. Miškov daje i praktične naputke kako se i na koji način pripraviti za primanje sakramenata.[19] Autoru je posve jasno kako sakramentalni život nije jednostavno ostvariv i u tome prihvaća vjerničke primjedbe, no kaže kako je »težko i orati, težko kopati, težko svaki dan šiti, plesti, kovati, pisati, nositi brime, pa opet svi se trudimo, kidamo i mučimo, da štogod dobijemo čim ćemo priživiti nijkoliko dana na ovom svitu. A da dobijemo raj i nebesku slavu na uvike, da spasimo svoju dušu, biti će nam težko činiti ono, što bismo inače svakako učinili sami da nam tko za to novac ponudi«?[20] Potom

[14] *Duhovno vižbanje*, 13.
[15] *Duhovno vižbanje*, 14–15.
[16] *Duhovno vižbanje*, 17.
[17] *Duhovno vižbanje*, 19.
[18] *Duhovno vižbanje*, 20.
[19] Miškov o pripravi za ispovijed kaže: »Kad hoćete na izpovid, barem na tri dana prije ostavite se grišenja što više možete, i Bogu se češće pomolite da vam udili milost prave izpovidi, to jest da vam probudi srdce na pokoru i kajanje…«, a o pripravi za sakrament pričesti veli: »Na dan pak pričešćenja prije nego li stupite prid Oltar, ponovite Bogu svoje krstno obećanje, da se odričete vraga, njegovih dila i gizdanja, a posli pričešćenja sve ono vrime što vam ostane prosto od kućnih posala, provedite na molitvi i bogoljubnom razmišljanju u crkvi ili kod kuće, no svakako daleko od krčme.« *Duhovno vižbanje*, 21.
[20] *Duhovno vižbanje*, 22.

nastavlja izlaganje o svetomu redu[21] i bolesničkom pomazanju (*najposljednje pomazanje*). Tumačeći svrhu potonjega sakramenta, otac Miškov naglašava kako je pomazanje »za bolestnike, a ne kako nijki misle, za one koji su već na umoru«.[22] Stoga autor veli kako čine zlo oni koji, kada je u pitanju bolesnik, priječe svećenikov dolazak i čekaju trenutak kada bolesnik izgubi svijest pa ga tek onda zovu, a u takvu stanju nije moguća potpuna, odnosno gotovo nikakva komunikacija. Kod ovoga treba znati da bolesničko pomazanje, po nauku Tridentskoga sabora, čisti grijehe, ako ih još ima na duši, krijepi bolesnika i olakšava patnju i na koncu vraća zdravlje bolesniku, podsjeća.[23]

Što se tiče sakramenta ženidbe, autor ga samo kratko spominje ističući kako je riječ o sjemenu iz kojega se razvija ljudska zajednica.[24] Treću pouku zaključuje kratkom katehezom o Božjoj milosti. Otac Miškov podsjeća kako je milost potrebna za svako spasonosno djelo, parafrazirajući sv. Ireneja, crkvenoga naučitelja, i kaže: »Kako suha zemlja nemože dati nikakva ploda ako nije vodom natopljena, tako mi buduć sami po sebi suho stablo nemožemo uroditi ma kakvim plodom bez kiše božje milosti.«[25] Završavajući pouku, autor podsjeća kako se Božja milost gubi smrtnim grijehom, naglašavajući »kako je Bog i njegova milost naše najveće, da pače jedino dobro, tako je i grih jedino naše zlo«.[26]

Naslov četvrte pouke je *Vira: Kršćanska Vira ima biti: cila, tvrda i dilotvorna*. Kao što je istaknuto u naslovu, pisac počinje s tumačenjem, kako on kaže, *prave vire*, naglašavajući kako ona treba biti: *cila, tvrda i dilotvorna*. Prvo, da bi vjera bila *cila*, »valja nam držati za istinu, sve što uči S(veta) M(ajka) Crkva«, kaže Miškov i dodaje kako za onoga koji »ne viruje jedno samo, taj nema kršćanske Vire, i sam po sebi iz jedinstva Crkve se je izobćio«.[27] Drugo, pod *tvrdom virom* autor misli na »ono što se neda pomaknuti sa svojega mista, što se nemože slomiti ni prignuti«.[28] To znači da kršćani uvijek – na svakomu mjestu i u svakoj prigodi – trebaju držati za istinu ono što je Bog objavio te nikada ne sustati u svojemu vjerovanju ma kakve bile životne prilike.[29] Nadalje aktualizira govor o *tvrdoj viri*

---

[21] Miškov ne govori o svetomu redu, samo konstatira kako je to za one koji ga imaju.
[22] *Duhovno vižbanje*, 22–23. Apostol Jakov svjedoči najstariju praksu Crkve podjeljivanja bolesničkoga pomazanja bolesnima: »Boluje li tko među vama, neka dozove crkvene starješine! Oni neka mole nad bolesnikom i neka ga mažu uljem u ime Gospodnje, pa će molitva učinjena vjerom spasiti bolesnika. Gospodin će ga podići i, ako je učinio grijehe, oprostit će mu se« (Jak 5,14–15).
[23] *Duhovno vižbanje*, 22–23.
[24] *Duhovno vižbanje*, 23.
[25] *Duhovno vižbanje*, 23.
[26] *Duhovno vižbanje*, 23.
[27] *Duhovno vižbanje*, 26.
[28] *Duhovno vižbanje*, 26.
[29] *Duhovno vižbanje*, 26.

navodeći različite primjere iz života, oslanjajući se na svetopisamske tekstove.[30] Treće, da je *vira dilotvorna* »hoće se ovo: da mi očitujemo dilom ono što srdcem i pameću virujemo«.[31] Autor potom nastavlja s tumačenjem odnosa vjere i djela naglašavajući kako nije dosta reći »vjerujem«, nego je potrebno vjeru potvrditi djelima jer »Vira naša, ako ćemo da nas ona spasi nema biti u samoj pameti, nego i dilu«[32] (Jak 2,14–15).Četvrtu pouku pisac završava apostrofirajući biblijske ulomke o posljednjemu sudu imajući u vidu spomenute odrednice vjere.[33]

Vira: O poznavanju Gospodina Boga naslov je pete kateheze osmodnevnih duhovnih vježba. Na početku autor izdvaja krucijalne sadržaje iz prethodnih kateheza koje su mu potrebne za nastavak nove pouke.[34] Naslovljenu katehezu počinje s pitanjem o poznavanju Boga. On ne pita o filozofskomu poznavanju Boga, nego govor usmjerava na teološko-praktičnu dimenziju. Za Miškova poznavati Boga znači svjedočiti u ime Gospodnje i ne zlorabiti to presveto Ime. Kao primjer toga navodi sakralni prostor i kaže: »Ako jedan nevirnik, koji nezna za našu viru, udje u našu Crkvu kad se služi Blagoslov, pa da opazi kako se mi porugljivo molimo, kako li se u Crkvi ponašamo, nebi ga nikako mogli urazumiti da pod obličjem one S(vete) Ostije, što je na Oltaru, nalazi se živi i pravi Bog.«[35] Zasigurno bi takav čovjek kazao: »Ili ste vi sasvim poludili, kad to virujete, pa se tako prid svojim Bogom ponašate; ili nije istina da je ondi Bog, za koga vi kažete da je vaš Stvoritelj i Gospodar«, zaključuje dominikanac.[36] Dakle, iz ovoga je razvidno kako za autora poznavati Boga znači svjedočiti vjeru djelima, a ne samo jezikom ili pak folklorom.[37] Nakon sadržajne aktualizacije i upozorenja koja su sastavni dio njegove dušobrižničke metodologije, autor završava katehezu pozivajući kršćane da bace pod noge sve lažne bogove i djelima pokažu živoga i pravoga Boga.[38]

---

[30] *Duhovno vižbanje*, 26–27. Evo kako Miškov primjerom tumači *tvrdu viru*: »Bila je Subota i privalilo već podne a ja u krčmu za stolom da što god pojidem: čim ja blagujem, side uza me prijatelj slobodnjak, koji ne gleda potanko kakav je dan, pa me ponudi mesom i krmetinom što je za se naredio. To mi je bila napast i velika napast, jer debela govedina i slastna krmetina da bih ih mrtav ijo; hoćuli, nećuli, kad pomislim da je subota, da se nemože u subotu (bez crkvenog dopusta) mrsiti, da je ludo za trbušinu uvriditi Boga i prodati svoju dušu vragu, pa… pa… kazati ću ti gnevo, bilo mi je težko, al mu se opet zahvalim, i na htidem se omrsiti. Moj tobožnji prijatelj, velju tobožnji, jer da je pravi ne bi na grih navodio, stane mi se rugati, a ja pusti da se ruga, samo što rečem u sebi: ti danas meni, a ja na sudnji dan tebi. Ovo (p. Br.) ovo se zove tvrda Vira.«
[31] *Duhovno vižbanje*, 30.
[32] *Duhovno vižbanje*, 30.
[33] *Duhovno vižbanje*, 31–32.
[34] *Duhovno vižbanje*, 33–34.
[35] *Duhovno vižbanje*, 35.
[36] *Duhovno vižbanje*, 35.
[37] *Duhovno vižbanje*, 37.
[38] *Duhovno vižbanje*, 38–39.

Šesta kateheza nosi naslov *O Uhvanju: Tri mane: 1. Uhvanje bez dobrih dila i pokore; 2. Uhvanje u Božje milosrdje hotimice grišeći; 3. uhvati se više u se nego u Boga*. Miškov počinje šestu katehezu kratko podsjetivši na prethodnu i nastavlja s izlaganjem o drugoj bogoslovnoj krjeposti, odnosno grijesima protiv nje. Za ufanje Miškov kaže kako je to »kripost svrhunaravna, po koj se mi stanovito nadamo od Boga njegovoj milosti na ovom svitu a vičnoj slavi na drugom i po neizmirnom dostojanstvu Spasitelja Isukrsta i po naših dobrih dilih«.[39] Kada kaže »svrhunaravna kripost«, autor napominje kako je čovjek ne može začeti niti imati, nego je ona Božji dar. Iako je Božji dar, naglašava kako »nema pravog uhvanja bez dobrih dila, i tko se od Boga nada Raju i vičnoj slavi, a neće da dobro diluje, prilikuje težaku, koji čeka, da mu njiva rodi, a nije je ni posijao«.[40] Stoga ističe kako se radi o opasnoj zabludi kršćana da se »uvik u Boga uhvaju a ridko kad za Boga što dobra diluju«.[41] Nakon prve mane (*uhvanja bez dobrih dila*) autor pojašnjava kako druga mana (*uhvanje u Božje milosrdje hotmice grišeći*) izgleda u praksi.

Ova se mana događa onda kada čovjek griješi i ne posustaje u grijehu, ufajući se samo u Božju milost, pojašnjava Miškov i dodaje kako je ovo grijeh protiv Duha Svetoga.[42] Za sve ovo lijek je pokora, kaže autor i odmah prelazi na, kako on veli, »ličenje boli«, ističući kako je ona izvrstan lijek za »sanaciju duše«.[43] Pokora za Miškova ne znači bijeg u pustinju, mučenje tijela, bičevanje ili pak svakodnevno stajanje u crkvi, nego se ona događa »u kući i na polju, gdimugod bili, i kudgod hodili, za stolom ka idemo i u družtvu s kojim se vidimo«.[44] Ona je uvijek s osobom, danju ili noću, ističe pisac duhovnih pouka i kaže kako »za nju ne triba ni dugih molitava, ni više postâ od onih što Crkva naredjuje, nego živeći kako obično živimo možemo je po vas dan činiti, da se nitko i ne ositi, te pazite dobro, način pokore na koju vas budim i potičem u božje ime, to vam je najlakši, najnaručniji i Bogu najugodniji način, niti što više od takove pokore Gosp(odin) Bog od nas iziskuje«.[45] Rastumačivši dvije prve zablude[46] kojima se griješi protiv krjeposti nade, prelazi na treću zabludu: »Uhvati se više u se i u čovika, nego u Gosp(odina) Boga.« Izlaganje o trećoj zabludi počinje s propitkivanjem o svakidanjem životu kršćana i njihovoj usredotočenosti na sebe uz vidljivo zanemarivanje Boga i Gospodnjega dana. Stoga Miškov najprije polazi od svetkovanja nedjelje, svetaca i

[39] *Duhovno vižbanje*, 41: »Non omnis, qui dicit mihi: 'Domine, Domine', intrabit in regnum caelorum, sed qui facit voluntatem Patris mei« (Mt 7,21).
[40] *Duhovno vižbanje*, 41.
[41] *Duhovno vižbanje*, 41–42.
[42] *Duhovno vižbanje*, 42.
[43] *Duhovno vižbanje*, 43.
[44] *Duhovno vižbanje*, 45.
[45] *Duhovno vižbanje*, 45–46.
[46] »Uhvati se od Boga spasenju na čineći dobrih dila i grišiti hotimice s uhvanja u božje milosrdje.«

blagdana i kaže ne samo da se poštivaju svetkovine, nego se ono od strane poslodavaca priječi i radnicima pa se tako događa izrabljivanje radnika.[47] Ustaje protiv svih onih koji nedjeljom trguju ili rade bilo kakve poslove te ističe: »Svi misle da ako sami ne radu, ako se sami ne pomogu, Gosp(odin) Bog neće im pomoći, pa zato i ne gledaju na Boga, pače da sebi pomognu, opiru se istomu Bogu, jer traže korist i pomoć u ono što je Bog zabranio, u sami grih.«[48] Miškov ovime ne samo da govori o ljudskoj zabludi, nego staje i u zaštitu radnika. Autor zaključuje katehezu napomenom kako bez dobrih dijela i pokore »nema od Boga ni mira na ovom svitu, ni spasenja na drugom«.[49]

Sedma pouka sadrži katehezu *O Ljubavi prama Bogu*. Autor slijedi uobičajen katehetski put prisjećanja na prethodna razmišljanja.[50] Potom počinje s poukom o krjeposti ljubavi i poučavajući kako »kršćanska ljubav jest kripost svrhunaravna, po kojoj ljubimo Gosp(odina) Boga svrhu svega a iskrnjega kakono sami sebe zaradi Boga«.[51] Tumačeći krjepost ljubavi, naglašava kako je Bog iznad svega, on koji daje svagdanji život, pa je kršćanska »dužnost ljubiti najprvo Gosp(odina) Boga, pa po njim svojega iskrnjega«.[52] Kod govora o ljubavi čovjeka prema Bogu autor se ne zadržava, nego u prvi plan ističe ljubav Boga prema čovjeku koja se ponajprije očituje u daru života. Nadalje, ljubav Boga prema čovjeku očituje se u drugoj božanskoj osobi – Isusu Kristu – koji je postao čovjekom, trpio i umro iz ljubavi prema ljudima te koji je svojim uskrsnućem otvorio čovjeku nebeska vrata. I ne samo to, nego je na Posljednjoj večeri ustanovio euharistijsku žrtvu svojega Tijela i Krvi kao trajan spomen-čin svoje smrti i uskrsnuća te vez ljubavi, ističe Miškov.[53] Podsjeća zatim na negativne pojavnosti u društvu koje priječe put ljubavi prema Bogu i čudi se kako se ljudi mole, ispovijedaju, pričešćuju i opet nemaju ljubavi. Da je tomu tako, pokazuju svojim djelima i ponašanjem, naglašava Miškov.[54] Premda je izravan, pisac duhovnih pouka prvi put koristi izraz »nadri-kršćani«, za koje kaže kako su učeni ili barem tako misle – prosvijetljeni slojevi društva koji preziru vjeru te ističe kako je njihova mudrost prava ludost.[55] Čini se kako je autor, govoreći o krjeposti ljubavi, odlučio istupiti jasnije i glasnije protiv načina i stila kojim kršćani žive. Za njega je kršćansko življenje prepuno licemjerja i lišeno ljubavi. O tome

[47] *Duhovno vižbanje*, 46.
[48] *Duhovno vižbanje*, 47.
[49] *Duhovno vižbanje*, 47–48.
[50] *Duhovno vižbanje*, 49.
[51] *Duhovno vižbanje*, 50.
[52] *Duhovno vižbanje*, 50.
[53] *Duhovno vižbanje*, 50–51.
[54] *Duhovno vižbanje*, 53.
[55] *Duhovno vižbanje*, 54: »Sapientia huius mundi stultitia est« (1 Kor 3,19).

veli: »zaludu nam govoriti da Boga ljubimo, ako ne izvršujemo božijih zapovidi.«[56] Samo je pravo kršćansko življenje kadro promijeniti ne samo kšćansku zajednicu, nego i cijelo društvo, ističe autor. U završnomu se dijelu pouke vraća ljubavi nazivajući je kraljicom te dodaje kako »nam se je starati i trsiti sa svom snagom svoje duše, da tu Ljubav u srdcu gajimo.«[57]

Posljednja – osma – pouka govori *O Ljubavi pram Iskrnjemu*. Najprije slijedi uobičajeno podsjećanje na prethodnu pouku, a potom počinje s novom katehezom. Miškov donosi tri »glavne istine« o ljubavi prema bližnjemu. U prvoj istini pita: Tko je naš bližnji kojega smo obvezni ljubiti?[58] Najprije odgovara tvrdnjom kako ljubimo one koji su nam iz bilo kojega razloga dragi ili pak one s kojima nemamo nikakvih razmirica. A što se događa s onima koje smatramo neprijateljima, jesmo li i njih dužni ljubiti, pita otac Miškov. U odgovoru se služi Isusovim primjerom, kao i primjerima mučenika te primjerima iz konkretnoga života. Naime, kaže autor, svi su oni trpjeli, a da ni u jednomu trenutku nisu pokazali mrvu mržnje. U tomu kontekstu poučava kako je laž kada čovjek kaže da ne može ljubiti. Ne da ne može, nego ne želi, neće, ističe autor.[59] Zatim ukazuje na svakodnevni život vjernika i kaže: »Ako od srdca ne ljubite svojega iskrnjega i ne prostite od srca kakvumudrago uvridu, vaša je ljubav laž i privara: Mendax est.«[60] Zaključujući katehezu o »prvoj istini«, pisac poziva na ljubav prema svima, bez obzira na to je li netko dobar ili loš, prijatelj ili neprijatelj, treba ga ljubiti »onako kako Gosp(odin) Bog zapovida«.[61] U »drugoj istini« Miškov podučava o načinu ljubavi prema drugome i kaže kako je sve skupljeno u nekoliko riječi: »Ljubiti iskrnjega kakono sami sebe, a to hoće reći: ne činiti drugim ništa onoga što ne bismo radi da se nam učini; a činiti svakomu sve ono što bismo želili da se nam učini.«[62] A sve se to ostvaruje tjelesnim i duhovnim djelima milosrđa, ističe autor.[63] U posljednjoj, »trećoj istini« o ljubavi odgovara na pitanje: zašto ljubimo bližnjega? Odgovara kako je to poradi Boga. Pouku o »trećoj istini« zaključuje poučnim upozorenjem koje glasi: »Nije dosta ljubiti neprijatelja, trpiti ga i prostiti mu za božju ljubav. Ne to nije dosta. Nego još iste prijatelje, roditelje, braću i dobročince valja nam ljubiti s obzirom na Boga, zaradi Boga« jer,

---

[56] *Duhovno vižbanje*, 56.
[57] *Duhovno vižbanje*, 55.
[58] *Duhovno vižbanje*, 57.
[59] *Duhovno vižbanje*, 58–59.
[60] *Duhovno vižbanje*, 59.
[61] *Duhovno vižbanje*, 59.
[62] *Duhovno vižbanje*, 59.
[63] Tjelesna djela milosrđa su: gladna nahraniti, žedna napojiti, siromaha odjenuti, putnika primiti, bolesna i utamničenika pohoditi, zarobljenike i prognanike (izbjeglice) pomagati i mrtve pokopati te Duhovna djela milosrđa: dvoumna savjetovati, neuka poučiti, grješnika ukoriti, žalosna i nevoljna utješiti, uvredu oprostiti, nepravdu strpljivo podnositi i za žive i mrtve Boga moliti. *Duhovno vižbanje*, 60–61.

kaže otac Miškov, »ako ih budemo ljubili jedino za to što nas sam narav na to potiče i srdce priteže, naša ljubav biti će ljudska, a nipošto kršćanska ljubav. Dakle ljubimo svakoga srdcem i dilom, ali uvik zaradi Boga, za to poglavito što Gosp(odin) Bog tako zapovida.«[64] Autor na kraju osme pouke podsjeća na sažetak svih pouka i zaključuje pozivom na ustrajnu molitvu i dobra djela.[65]

[64] *Duhovno vižbanje*, 61.
[65] *Duhovno vižbanje*, 63–64.

b) Osvrt

Duhovne vježbe za narod predstavljaju sukus vjerskih istina i praktičnih smjernica koje bi svaki vjernik trebao poznavati i živjeti. No ono na što želim svratiti pozornost u ovomu osvrtu jest vremenski kontekst implementacije duhovnih pouka u narodu. Naime, poznato je kako je Miškov svoju pastoralnu aktivnost počeo osamdesetih godina XIX. stoljeća, što se nikako ne smije izgubiti iz vida. U to je vrijeme puk bio slabo pismen, nepoučen vjerskim istinama, a nedostajali su im sakralni prostori i dobri dušobrižnici. Sve se to reflektiralo na vjeru u puku i poznavanje nauka Katoličke crkve.

Doticaj s duhovnom pisanom riječju bio je slab. Mnoge su vjerske istine bile iskrivljene ili pak krivo protumačene. Kada se uzmu spomenuti elementi, onda duhovne vježbe za puk dobivaju na značenju. Jasno je da Miškovljeve duhovne vježbe ne predstavljaju izniman teološki traktat, a nisu doprinijele ni razvoju teološke misli u hrvatskim krajevima, nego one čine jednostavan i praktičan religiozni sadržaj za vjersku pouku puka.

Kod kateheze ili tumačenja on se služi slikama iz svakodnevnoga života, kontinuirano nadahnut biblijskim tekstovima kako bi vjerski sadržaj lakše približio puku. Autor je bio svjestan da samo na taj – praktičan – način s mnoštvom jednostavnih primjera može doprijeti do ljudskoga uma i srca.

Govor o potrebi poučavanja o vjerskim istinama, a ponajviše krjeposnu životu, ne odnosi se samo na vjersku dimenziju. Naime, bogoslovne krjeposti, kojima je Miškov posvetio veći dio prostora u duhovnim vježbama, uče ljude živjeti jedne s drugima i komunicirati različitost. One su izvor dijaloga i tolerancije. Unutar govora o krjepostima učeni dominikanac propitkuje međuljudske odnose, stanje obitelji i socijalna pitanja, a sve su to pitanja i šire društvene zajednice. Treba znati da otac Miškov nije bio ograničen uskim prostorom, nego je duhovnim vježbama podučavao puk na svim hrvatskim prostorima.

Uz doprinos vježba vjerskoj preobrazbi važno je istaknuti i njihov kulturološki doprinos. U to je vrijeme hrvatski narod prolazio kroz teško razdoblje svoje povijesti, nastojeći učvrstiti svoj nacionalni i kulturni identitet. Da bi se to ostvarilo, bilo je potrebno djelovati na svim poljima i doprijeti do različitih društvenih slojeva. Miškov je to s velikom ljubavlju i požrtvovnošću činio, nastojeći dušobrižničkim poslanjem približiti se ljudima – progovarajući hrvatskim jezikom i na taj način pomažući njihovoj prosvjeti. Kada se sve to ima na umu, može se slobodno zaključiti da duhovne vježbe, kojima je katehizirao puk,

predstavljaju važan vjerski i kulturni kotač u prosvjećivanja hrvatskoga naroda u burnu vremenu.[66]

[66] Treba imati na umu da je to vrijeme, između ostaloga, obilježeno jačanjem socijalističkih i marksističkih ideja s obzirom na rješenje radničkoga pitanja, kao i pitanja pravde, privatnoga i zajedničkoga vlasništva i dr. Nudeći rješenje, socijalisti drže da će napeti odnos između siromašnih i bogatih riješiti ukidanjem privatnoga i uvođenjem zajedničkoga vlasništva. No takvo je socijalističko rješenje bilo neprihvatljivo za radnike jer je onemogućavalo svakome koji obavlja neki koristan rad stjecanje privatnoga vlasništva i oduzimanje slobode ulaganja. Stoga Crkva nudi rješenje koje može izmiriti siromašne i bogate te ih dovesti za zajednički stol na načelima pravednosti. To znači poštivanje dostojanstva ljudske osobe po kojemu su radnici ravnopravan partner, a ne robovi. Crkva svoja temeljna načela rješenja radničkoga pitanja crpi iz evanđelja i Isusove zapovijedi ljubavi prema bližnjemu. Prekretnicu u rješavanju radničkoga pitanja donosi enciklika *Rerum novarum* (1891.) pape Lava XIII. koja pravdu stavlja u centar društvenoga života, a to znači da se odnosi između bogataša i radnika mogu prevladati isključivo na način da se jedni i drugi drže svojih obveza prema načelima pravednosti. Također svojim naukom Crkva nastoji educirati i odgojiti ljude da se ravnaju po Božjim zapovijedima. I. DEVČIĆ, »Društvena pravda, solidarnost i ljubav od enciklike *Rerum novarum* do *Centesimus annus*«, u: *BS*, 62 (1993) 3–4, 169–171.

c) Duhovne vježbe za svećenike[67]

Riječ je o skupu vrijednih teološko-pastoralnih naputaka ili razmatranja za duhovnu obnovu svećenika.[68] Ove se Miškovljeve duhovne vježbe sastoje od osamnaest nagovora, tematski međusobno povezanih.

U prvomu razmatranju o. A. Miškov govori *O svećeničkoj svetosti*. Okvirnu temu prvoga razmatranja temelji na riječima koje Bog upućuje Mojsiju, a preko njega zajednici Izraelaca: »Sveti budite! Jer sam svet ja, Jahve, Bog vaš!« (Lev 19,2). Poziv na svetost preuzet je i u Novomu zavjetu: »Kao što je svet Onaj koji vas pozva, i vi budite sveti u svemu življenju. Ta pisano je: Budite sveti jer sam ja svet« (1 Pt 1,15). To je još jasnije naglašeno u *Evanđeoskoj besjedi na gori* (Mt 5,43–48). Istaknuvši temu razmatranja, Miškov se usredotočuje na razloge radi kojih je potrebno biti svet. Jedan od razloga koje navodi jest u činjenici da su svećenici Gospodnje sluge, sinovi, braća, prijatelji i namjesnici Božji. Ako je tomu tako, onda su svećenici dužni »svome Gospodu Bogu podpuno sličiti«, podsjeća autor.[69] Nadalje proširuje govor o svećeničkoj svetosti služeći se riječima Ivana Zlatoustoga, crkvenoga naučitelja, i kaže kako bi svećenička duša morala biti čišća, bistrija, svetija i sjajnija od sunčevih zraka.[70] Sadržajniji govor o svetosti otac Miškov nastavlja parafrazirajući misli sv. Grgura Velikoga, pape i crkvenoga naučitelja, o svećeničkoj svetosti: »*Neccesse est, ut Sacerdos, sit: cogitatione mundus, actione praecipuus, disertus in silentio, utilis in verbo, singulis compassione praecipuus, prae cunctis contemplatione suspensus.*«[71] U daljnjemu tijeku razmatranja raščlanjuje definiciju i donosi analizu.

Za njega *cogitatione mundus* podrazumijeva takav život svećenika koji »ne smije u svojoj pameti njegovati, doli čistih, pravednih, bezputenih i sniženih misli, istovjetnih onoj svetosti, koja se njegovomu svećeničkome zvanju dolikuje i pristoji.«[72] Autor nadalje ističe kako svećenikovu pamet ne trebaju zaokupljati »preveć usijane svitovne brige, ne slavohlepne

---

[67] ADSK, MO, Duhovne vježbe, A. M. MIŠKOV, Duhovne vježbe za svećenstvo (Dalje: *Duhovne vježbe*). Budući da na omotu pisanoga djelca nema naslova, on je oblikovan prema osobnoj zabilješci samoga autora. ADSK, MO, Spisi, A. M. MIŠKOV, Oporuka, Korčula, 10. srpnja 1914., 3.

[68] Prve je duhovne vježbe o. Miškov održao u Gospiću 3. rujna 1910. U pozdravnomu govoru svećenicima na početku duhovnih vježba otac Miškov im je priznao kako je imao strah od držanja duhovnih vježba. Naime, do tada je smatrao kako nije dorastao i da je mlad te je obećao da će se usuditi svećenicima držati duhovne vježbe tek kada navrši 60. godinu života. To se obistinilo u 62. godini. *Duhovne vježbe*. Dodatak k I. pouci duh. Vježbanja svećenstvu, 16–17.

[69] *Duhovne vježbe 1*, 3.

[70] *Duhovne vježbe 1*, 4.

[71] *Duhovne vježbe 1*, 6.; Grgur Veliki, *Regula pastoralis*, II, 1.

[72] *Duhovne vježbe 1*, 7.

doskočice, ne lakrdijaški domišljaji; ne trzanje za bogastvom, za slastima, za vlastima; ne misli koje se preveć odnašaju na krv, na rod i na svojtu; nikakove misli isprazne, iskvarene, pogibeljne; ništa svega toga neima biti, pa niti presuvišne skrbi za svietovnim dobrom i blagostanju.«[73] Svećeniku je, mišljenja je Miškov, u svemu i po svemu biti *cogitatione mudnus* – čist i svet: u mislima, pameti i srcu.[74] *Cogitatione mundus* za Miškova predstavlja preduvjet za drugo, bitno svojstvo Grgurove definicije *actione praecipuus*, koje se odnosi na djelovanje. Autor duhovnih vježba ne upušta se u slikovitiji govor o svećeničkomu ponašanju, nego prelazi na, za njega, poglavitija načela svećeničkoga zvanja. On polazi od druge božanske osobe, Isusa Krista, te pojašnjava kako je svećenik Kristov sluga i oruđe božanskoga Otkupitelja.[75]

Svećenikov je život s Kristom ontološki suobličen i ima relacijski karakter. Stoga mu je zadaća da »u svim svojim djelima i u svome ponašanju, onom se svetošću izticati, kojom se na svietu Isukrst naš Spasitelj toli uzorno odlikovao«.[76] Dakle, za Miškova bi svako svećeničko djelovanje na neki način imalo biti obilježeno pečatom Božje volje te u čitavu svojem ponašanju »red bi mu se bilo očevidno izticati, da sve što on radi i čini, radi i čini u Božjoj nazočnosti; da mu nije pred očima već Božji zakon i dužnost svoga posluha, da on ne teži za nikakvom svojom koristi, već jedino za Božjom slavom; da ne djeluje iz nikakve strasti, jal zanešenosti, ili iz kakve nizke podle ljudske ili svietovne i zemaljske svrhe«.[77] Uz navedeno pojašnjenje svećenikova *actione praecipuus* Miškov još dodaje: »Njemu je, svoga iskrnjega sa svojim dobrim primjerom čvrstiti i okriepljivati, i to ne pričinjenim već iskrenim načinom, koji valja da iz dobro uredjena srdca proizlazi.«[78]

Zaključujući govor o svećeničkomu djelovanju, pisac ne propušta istaknuti kako »nije dosta jezikom i pripovjedanjem narod podučavati, red ga je dobrim i svetim ponašanjem učiti, jer rieči su samo kadre ljudsko zamrlo srdce uzdrmati: *verba movent*; ali ono što će na pravi put svesti; to su jedino djela i primjer: *exempla trahunt;* a na to nas sam Spasitelj i djelom i svojom besjedom upućuje«.[79] Iz ovoga je razvidno kako za o. Miškova dobar primjer i uljudno ponašanje čine najvažnije sastavnice svećenikova *actione praecipui*. Nakon govora o svećeničkoj nutarnjoj i vanjskoj svetosti, odnosno o dvije sastavnice Grgurove definicije, autor izlaže o trećemu elementu koji se odnosi na diskretnu šutnju i korisnu riječ te naglašava

[73] *Duhovne vježbe 1*, 7.
[74] *Duhovne vježbe 1*, 7.
[75] *Duhovne vježbe 1*, 8.
[76] *Duhovne vježbe 1*, 8.
[77] *Duhovne vježbe 1*, 8.
[78] *Duhovne vježbe 1*, 8.
[79] *Duhovne vježbe 1*, 1: »Riječi pokreću, primjer vuče za sobom.«

kako svećenik ne treba biti »lak u govorenju, a kad mu je govoriti, da vazda cilja kakvoj koristi: *disertus in silentio*: *utilis in verbo*«.[80] Stoga je za o. Miškova mudro i razborito služenje jezikom (govorom) jedna od najodličnijih krjeposti svećenika. Stoga i kaže: »tko malo govori a puno misli, taj je pravi mudrac, pa zato se veli i ob onomu koji kad šuti; tad da mudruje; dočim onaj kojemu se mili preveć govoriti, svak ga brbljavcem i slabe pameti sudi.«[81]

U zaključnim mislima o *disertus in silentio*: *utilis in verbo* autor još dodaje kako je »nedostojna i pogibeljna po jednog svećenika neprekidna brbljavost, toliko mu se veće dolikuje i pristoji riedka i razborita besjeda, pa mu je zato radje slušana i korsitnije primljena«.[82] Četvrti element o svećeničkoj svetosti, *singulis compassione praecipuus*[83], podrazumijeva odnos prema bližnjemu. Svećenik, Isusov učenik i sluga na zemlji, dužan je prema svojemu bližnjem biti blizak, obazriv, sućutan i milostiv i u svemu tome prednjačiti, ističe Miškov. No kako bi se to ostvarilo, autor duhovnih vježba naglašava kako svećeniku nije »zadosta samo njeko neplodno i suhoparno milinje osjećati, već je dužan sa nevoljom svoje braće, pobliže se upoznati i u pomoć joj brižljivo priteći i priskočiti«.[84] Zaključuje kako se potreba i nevolja bližnjega ne odnosi samo na tijelo nego i na dušu pa svećenik ništa od toga ne smije zanemariti.[85] Na kraju autor govori o petoj sastavnici svećenikove svetosti: *prae cunctis contemplatione suspensus*. Riječ je o kontemplativnoj dimenziji svećenikova života. Za autora to znači da svećenik bude Bogom zanesen i da sve ono što čini i govori bude na Boga upravljeno »ili da radi samoga njega iskrnjemu koristimo«.[86]

Nakon što je rastumačio sastavnice svećeničke svetosti, autor pedagoški nastavlja s propitkivanjem o svećeničkomu životu koristeći pluralni oblik, ukazujući na negativne pojave te zaključuje kako »ima silesija naše nesretne braće svećenika, tako nemarne i raztrešene, da bi rekao, da je u njoj nesamo zamrlo već joj je i omrzlo božje zvanje.«[87] Prije završetka prvoga razmatranja i zaključne molitve Anđeo Miškov još jedanput ističe kako duhovne vježbe imaju za cilj potaknuti svećenike na ne samo promišljanje o pozivu, nego i na obraćenje.[88]

---

[80] »U šutnji diskretan, u svojoj riječi koristan.« *Duhovne vježbe 1*, 9.
[81] *Duhovne vježbe 1*, 9.
[82] *Duhovne vježbe 1*, 9.
[83] Miškov umjesto riječi *proximus (blizak)*, kako stoji u originalu, koristi riječ *praecipuus (najodličniji).*
[84] *Duhovne vježbe 1*, 10.
[85] *Duhovne vježbe 1*, 11.
[86] »*Vivo autem, iam non ego: vivit vero in me Christus*« (Gal 2,20). *Duhovne vježbe 1*, 11.
[87] *Duhovne vježbe 1*, 12.
[88] *Duhovne vježbe 1*, 15. »Dao Bog, da se svi, i ja i Vi okoristimo ovim du. Vježbama, pa da se na koncu budu u nami i usta i pamet i ruke složile u jedini posao svećeničke svetosti; po riečima našega velikog Sv. Jerolima: *Sacerdotis Christi os, mens, manusque concordent*.« Citat je preuzet iz: *Epistulae* 3, 52,7.

O potrebi duhovnih vježbanja svakoga svećenika, koji ozbiljno želi Bogu se obratiti, tema je drugoga razmatranja duhovnih vježba.[89] Budući da je u prvomu razmatranju govorio o elementima svećeničke svetosti i negativnostima koje joj se nalaze na putu, o. Miškov u drugomu nagovoru govori o obraćenju i donosi četiri sredstva za obraćenje.

Prvi je *Rieč Božja* (propovijed). Iako je na prvomu mjestu, ovaj je naputak često neuspješan i jalov, ističe pisac. Zašto? Zato što je svećenik navikao na »duhovne stvari i na sveto pismo, koje pa makar što strašna i grozna pripovjedalo, njegovo ipak srdce ostaje tvrdo i okrijelo«, naglašava.[90] Nadalje izdvaja još nekoliko negativnosti koje priječe proces svećenikova obraćenja na Božju riječ. Jedna je od njih zasigurno oholost, ističe Miškov i kaže kako ona priječi put obraćenja svećenika »jer misli da sve što njegov brat – pripovijedalac govori i kaže, da i on to sve već dobro i još od njega bolje znade, i da bi on one iste stvari znao i bolje i ljepše od njega reći i kazati«.[91] Druga negativnost koju izdvaja odnosi se na stvaranje mišljenja i sud drugih na temelju vlastitoga života. Stoga takav svećenik nikada neće slušati propovijed drugoga s namjerom da čuje Božju riječ i da se njome okoristi, nego obično dolazi kako bi drugomu mogao što zamjeriti s obzirom na način propovijedanja, mišljenja je otac Miškov.[92]

Drugo sredstvo za obraćenje jest *nagovor prijateljâ i opomena ispovjednikâ*. Tumačeći ga, o. Miškov kaže kako je teško svećeniku o njegovu duhovnomu životu govoriti ili ga pak opominjati jer »i ako to učiniš najblažim načinom, on će ti se još nasmijati i sve će tvoje obrazloženje na šalu okrenuti«.[93] Postavlja i pitanje svećeničkoga grijeha i ističe kako svećenik ne griješi iz neznanja nego iz zlobe te mu je kao takvu teško, pa makar i prijateljski nešto reći.[94] Stoga je Miškov uvjerenja kako i drugo sredstvo za obraćenje, premda u početku izgledno, ne donosi značajnih promjena u životu zalutala svećenika.[95]

Uz spomenuta dva sredstva za obraćenje, koje Miškov smatra neučinkovitima, on donosi i treće, a to je *izvanredna djelujuća Božja milost, kao ona što je Savla u Pavla pretvorila*. Dakle, autor je mišljenja kako onomu svećeniku koji se ne obraća na propovijed i ne mari za savjet ispovjednika ostaje ufanje u Božju milost. No Miškov je i kod trećega

---

[89] *Duhovne vježbe 2*, 1.
[90] *Duhovne vježbe 2*, 2.
[91] *Duhovne vježbe 2*, 2.
[92] *Duhovne vježbe 2*, 2–4.
[93] *Duhovne vježbe 2*, 5.
[94] *Duhovne vježbe 2*, 5–6.
[95] »Kaže se, da na tom svietu ima zvieradi koje su po svojoj naravi tako divlje, da ih neće najvještiji krotilac sasma i savršeno ukrotiti i pripitomiti moći, kao n. pr. tigar, (?), lav i njima slični: ipak ostaje nepobitnom istinom, da ćeš prije tu divljad ukrotiti i pripitomiti, nego li ćeš zalutalog svećenika osviestiti i obratiti.« *Duhovne vježbe 2*, 6.

sredstva za obraćenje oprezan i ističe kako »zalutani svećenik ako je pametan, nebi smio ni očekivati niti se nadati, da mu se Gospod Bog lično prikaže, ter da ga on osobno nagovori, gane i obrati, kako je to svetim Pavlom uradio.« Stoga naglašava kako »pametan čovjek nebi se velju smio takovome čudu nadati, niti ga očekivati: jer bi lako tu svoju drzkost i preuzetnost mogao posliednjom nepokornosti i vječitim osudjenjem isplatiti«.[96]

Prosvietljenje, nadahnuće, ganuće, kojim ga Bog obdariti može, predstavlja četvrto i za Miškova plodonosno sredstvo za obraćenje svećenika.[97] Smatra kako se takvo prosvjetljenje od strane Boga događa onim dušama koje ga iskreno traže i »koje k njemu pristupaju da s njime o tomu izravno razpravljaju.«[98] Da bi se takvo što ostvarilo, autor predlaže samoću i tišinu kao mjesto susreta »jer Bog u samoj samoći dušama se sastaje i srdcu im progovra.«[99] Otac Miškov produbljuje govor o samoći i kaže kako je ona »domovina junakâ a muk njezina molitva« jer »kad se mi jezikom molimo, mi se s Bogom razgovaramo; ali kad razmišljamo tada nam Bog govori a mi ga slušamo«.[100] Prema tome, »kroz to razmišljanje Bog obično svoju milost podieljuje, da što neće postići najučenija pripovjed, najživahniji prijateljski nagovor; to će često razmišljanje u samoći postići«, zaključuje autor duhovnih vježba.[101]

Temu trećega razmatranja duhovnih vježba čine *misli na smrt*. U kontekstu okvirnoga govora o svetosti Miškov počinje temu o smrti polazeći najprije od grješne ljudske naravi i sklonosti čovjeka grijehu te naglašava »da ako je svakome čoviku na svitu ljuta i nemila ta borba što mu je voditi proti nutarnjim strastima, da je to ljuća i nemilija jednome Svećeniku«.[102] Razmišljanje o smrti za o. Miškova predstavlja izvrsno sredstvo za »kroćenje strasti«, odnosno korak k uspostavi duhovne uravnoteženosti.[103] No čini se kako razmišljanje o smrti kao sredstvu za obuzdavanje od grijeha nije baš uobičajeno u praksi, ističe autor. Stoga predlaže ono što je svojedobno učinio Karlo Boromejski koji je na svojemu radnom stolu držao mrtvačku glavu, koja je ističe Miškov, trajan znak koji opominje čovjeka i propitkuje ga o smislu života.[104] Samo jedan pogled na lubanju dostatan je da i najveći razbojnik i grješnik promisli o životu i potraži put k obraćenju, mišljenja je autor. Dakle, smrt

---

[96] *Duhovne vježbe 2*, 8.
[97] *Duhovne vježbe 2*, 8.
[98] *Duhovne vježbe 2*, 8–9.
[99] *Duhovne vježbe 2*, 9.
[100] *Duhovne vježbe 2*, 9.
[101] *Duhovne vježbe 2*, 9.
[102] *Duhovne vježbe 3*, 2.
[103] O. Miškov navodi primjer sv. Jeronima i ističe kako je on, koji je bio toliko napastovan od svoje puti, ipak ostao svet i pravedan zahvaljujući tome što je u pameti i srcu držao svijest o smrti. *Duhovne vježbe 3*, 3.
[104] »Bezumniče! Već noćas duša će se tvoja zaiskati od tebe! A što si pripravio, čije će biti?« (Lk 12,21–22). *Duhovne vježbe 3*, 3.

je ta koja upozorava i propitkuje te pomaže čovjeku da uozbilji svoj život i da ga transcendentalno oboji.[105] Razmišljanje o smrti je i spasonosno, ističe otac Miškov, i pomaže svećeniku da mu život bude radost i veselje. Autor drži kako smrt »ravna našim dilim«.[106] U primjeru o težaku[107] Miškov pojašnjava na koji se način smrt odrazuje u ljudskim djelima pa u tomu kontekstu govori i o svećenicima koji se ne boje biti prave Božje sluge. Budu li tako činili, njihove će duše »dobivati i spasavati; i to sve jer će ga vazda takova bodriti i sokoliti ona misao, da će jednom dobiti plod svojega truda uživati, koje će mu uživanje sama smrt podiliti«.[108]

Odnos djela i smrti Miškov pojašnjava i s nekoliko svetačkih likova.[109] Nadalje naglašava ulogu razuma u razumijevanju kako života, tako i smrti, odnosno smrtnih trenutaka te kaže: »Mora da bude svakako svet onaj čovik, koji pošto je duboko u pamet usadio misao da ga smrt može iznenada zaletiti, i da je siguran, ma smrt ga kadmudrago zaletila, da će mu ona prisladka biti; ako on samo bude znao ravnati svoja dila i krotiti svoja čuvstva, te bude li se virno držao dužnosti svoga zvanja, na koje je s neba opridiljen bio.«[110] Slijedeći iskustvo crkvenih otaca, kao i pojedine biblijske primjere, Miškov je mišljenja kako misao o smrti može izmijeniti ljudski život. I ne samo to, misao o smrti posvećena je i spasonosna.[111]

Prema tome, misao na smrt »u srid svih pogibelji koje okružuju naše svećeničko zvanje, sićajuć nas na končanu našu svrhu, upravit će naša dila, ravnat će ih, dok se mi posvetimo«, ističe autor i poziva svećenike da u srce duboko usade riječi: *quotidie morior*.[112] Razmišljanje o smrti zaključuje molitvom.[113]

---

[105] »Ravna smrt čuvstvom ljudskoga srdca i kroti mu strasti, jer ga ona napominje, da bi čovik i 100 god. živio, u zadnjem času će mu se pričinjati kô da nije već časak na svitu živio«. *Duhovne vježbe 3*, 4.

[106] *Duhovne vježbe 3*, 5.

[107] »Ako kukav težak (ratar) i na sunčanoj se žegi pari i na čičoj studeni drhće, zemlju težeć, oreć ili kopajuć, pa se sad se svojim znojem krvavim obliva, sad se pak smrzava; to je sve jer ga bodri i sokoli misao, da će mu se krvavi trud obilno izplatiti, i da će lagodnije svoje dneve svojom obitelji uz svoj trud provadjati«. *Duhovne vježbe 3*, 5.

[108] *Duhovne vježbe 3*, 5; »A pravednik, ako i umre prijevremeno, naći će mir« (Mudr 4,7).

[109] *Duhovne vježbe 3*, 6–7.

[110] *Duhovne vježbe 3*, 7.

[111] *Duhovne vježbe 3*, 8. Miškov donosi ulomak pisma (savjet) koje je sv. Bernard uputio papi Eugenu III. (1145.–1153.), s obzirom na njegovu službu i ponašanje: »U svakom tvom dilovanju spomeni se da si čovik, i neka ti je vazda prid očima strah smrti koja zaliće i trga i vladare ovoga svita. Koliko nisi i ti upamtio u kratko vrime pomrlih tvojih pridšastnika? neka te njihova smrt dakle opomene o tvojoj stalnoj i zar bližnjoj smrti, i njihovo kratko vladanje neka te sili da su zar i tebi pribrojeni dani. Zato svakdanjom misli na smrt, usrid svega tvoga sjaja i veličanstva, spomeni se da ćeš bez ikakve dvojbe sliditi u greb one iste, koje si na pristolje naslidio.«

[112] *Duhovne vježbe 3*, 9 i 11.

[113] *Duhovne vježbe 3*, 11: »Gospodine! neprevariva tvoja rič, večeras nas je duboko uvirila, koliko je po nas svećenike, spasonosna misao na smrt, pa smo zato i odlučili nikad više tu misao s pameti svrći. Počamši od danas, pa sve do najzadnjega dana života našega, ta će misao jedina ravnati naša čuvstva, pridvoditi nas u našem svećeničkom zvanju: to je temeljita odluka Gospodine, koju mi sada tebi prid tvoje pristolje podstavljamo. Ali te

O općem sudu naslov je četvrtoga razmatranja duhovnih vježba. Nakon što je u prethodnomu razmišljanju svratio pozornost na smrt, Miškov usmjerava govor na posljednji sud. Polazi od činjenice da se »posljednji sud« više puta i na više načina spominje u Svetomu pismu[114] i u crkvenoj predaji. Kako Sveto pismo uči i opominje, tako čini i autor napominjući kako će »prisramotan i pristrog biti sud, koji će na koncu svita zateći Svećenika, koji je u smrtnom grihu priminuo i umro«.[115] Kao što je to činio i u prethodnim razmišljanjima, otac Miškov, započinjući temu o posljednjemu sudu, želi uozbiljiti svećenički život i učiniti ga svetim. Stoga i otvara granična pitanje ljudske egzistencije. Čini se kako je mu je nakana bila izazvati i svojevrstan šok i ponukati svećenike da razmisle i uozbilje svoje zvanje jer »nas narod svetim smatra i drži«, naglašava autor.[116] Zbog ovoga je nedopustivo da svećenik živi raskalašenim i neodgovornim životom, ističe Miškov i kaže kako će u tome slučaju biti »stida i srama na sudenjem dnevu«.[117]

Potom nastavlja s propitkivanjem odnosa između svećenika i naroda, odnosno o povjerenju koje narod ima u svećenike i konstatira kako narod »ne može ni pojmiti a još manje uviriti se, da čovik toliko od Boga odlikovan, može do te nakzne neharnosti dopriti, da će se smrtnim grihom ogrišiti«.[118] Stoga otac Miškov pita: »Kakovo li će biti njegovo razočaranje, kad bude vidio u sridini prokletih osudjenika jednog Svećenika medju bogopsovcima, bludnicim, priljubodnicim, lihvarim, poluvircim, krivovircim i nevircim?«[119] Razvidno je kako autor napinje situaciju posljednjega dana, i to s razlogom. Naime, duhovnim vježbama za svećenike ukazuje na grijehe i pogrješke svećenika te ih želi probuditi i trgnuti iz svakodnevice. Stoga je razumljivo što koristi temu Suda, nadajući se da će na taj način izazvati svojevrstan šok kod svećenika. Stoga i ne čudi Miškovljev slikovit i pomalo teatralan način prikaza posljednjega suda, kao i onih koji se na sudu pojave. Smještajući s jedne strane puk, a s druge strane svećenstvo, autor kaže: »Vidieti ob desnoj da te sudi onaj, koji je toliko puta prid tvojim nogam klečao i strašne grihe svoje ispovidao, a pošto se je milosti odazvao i na nje se više povratio nije, sad ti je ob desnoj kao Pavao, Auguštin.«[120] Nabraja zatim sve

---

se odluke ipak mi tvrdo držati nećemo, ako nas tvoja milost ne podpomaže, pa zato tu milost tebi sad ponizno i pouzdano prosimo.«

[114] Eshatološka besjeda. Mt 25; Lk 21.

[115] *Duhovne vježbe 4*, 2.

[116] *Duhovne vježbe 4*, 3.

[117] *Duhovne vježbe 4*, 3.

[118] *Duhovne vježbe 4*, 3.

[119] *Duhovne vježbe 4*, 3–4.

[120] *Duhovne vježbe 4*, 5.

one koji se mogu naći nasuprot svećenstvu, one koji su čuli Božji glas i obratili se, za razliku od tvrdokornih svećenika[121].

Za takve svećenike kaže kako će svi »mužko i žensko, mlado i staro, svi će vidieti sramotnu tvoju golotinju, svi, vidit će je nesamo kršćani, nego i čifut i muslejman i protestant, vidit će je i pravedan i osudjenik, vidit će je nesamo tvoj hrvatski pa i slavenski narod; veće je vidjeti i magjar i švaba.«[122] U daljnjemu dijelu razmišljanja nabraja pitanja (o mislima, djelima i dr.) koja će svećenika zateći na posljednjemu sudu.[123] Nastavljajući s propitkivanjem, u potpunosti »ogoljuje« misaonu i djelatnu dimenziju svećenika. Izravan pristup, tvrd i nedvosmislen govor o posljednjemu sudu izvrstan je način za obraćenje, mišljenja je Miškov. Razmišljanje zaključuje molitvom.[124]

U petomu i šestomu razmatranju Miškov govori *O uzvišenom dostojanstvu svećenika*. Na početku treba istaknuti kako autoru nije nakana hvaliti i uzvisivati svećenički poziv u odnosu na druga zvanja i pozive, nego želi ukazati na potrebu sveta i dostojna življenja svećeničkoga poziva koje je »opredieljeno najuzoritijemu i najuzvišenijemu cilju što ikad pojmiti možeš, naime Božjoj službi i spasu dušâ.«[125] Dakle, u ovim razmatranjima autor govori o svetosti i dostojanstvu svećeničkoga poziva i uzornu vršenju svećeničke službe. Najprije podsjeća na vlasti koje svećenik ima zahvaljujući sakramentu sv. reda. Prva od njih jest posvećivanje, ističe autor i kaže kako je svećenik onaj koji, ovlašću koja mu dolazi od Krista, izgovara posvetne riječi i »toliko puta Božjega Sina s neba« na svoje ruke prima.[126] Uz vlast posvećivanja podsjeća na drugu vlast koja je svećenicima povjerena snagom sakramenta, a to je oproštenje grijeha.[127] S obzirom na ovu vlast, otac Miškov upozorava na način vršenja službe ispovjednika i ukazuje na propuste. Jedan se od njih, pojašnjava, odnosi na pokoru i osudu koju svećenici rado izriču drugima za grijehe, iako se u njima i sami nalaze.[128] Stoga se autor duhovnih vježba pita kako takav svećenik može biti posrednik između Boga i grješnika, kada je i sam grješan, no jasno naglašavajući kako su sakramenti djelotvorni samom Božjom

---

[121] »Zaista, kažem vam, carinici i bludnice pretekoše vas u kraljevstvo Božje!« (Mt 21,31b). *Duhovne vježbe 4*, 4–5.
[122] *Duhovne vježbe 4*, 6.
[123] Jedno od njih odnosi se na propovijed: »A kad si pridpovidao, na što si tada mislio? zar ti je vazda misao bila, obraćenje grišnika, izkorenuće mahna, poboljšanje puka i naroda svoga? eto, ti si svake nedilje i svetačnika zar pridpovidao, a nisi mi ni jedne duše spasio – zašto? jer te nije na pridpovidaonicu vodila druga misao, nego da hvalu stečeš, da te narod proslavi, da reče da lipo, ukusno, divaniš, da si pun živahnosti, da su ti poleti zanosni, da si vas u poeziji? Pa jeli zar to moja Rič, koju si tako pridpovidao?« *Duhovne vježbe 4*, 10.
[124] »Gospodine! ah ti nas pomozi; nas utiši, jer nas je večeras ustravilo, uplašilo ovo razmišljanje tvojega suda, pa taj nam strah ti duboko u srdce usadi: *Confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui*! Kako bismo ikad mi svećenici mogli prida te pristupiti kad bismo ko osudjeni došli.« *Duhovne vježbe 4*, 13.
[125] *Duhovne vježbe 5*, 1.
[126] *Duhovne vježbe 5*, 2; *Duhovne vježbe 6*, 1.
[127] *Duhovne vježbe 5*, 2; *Duhovne vježbe 6*, 2–3.
[128] »Vežu i ljudima na pleća tovare teška bremena, a sami ni da bi ih prstom makli« (Mt 23,4).

milošću i ne ovise o dostojanstvu onoga koji ih podjeljuje ili prima. Ipak je nedvojbeno »da kad je ispovidnik dobar i pravedan njegove riči bolji utisak na pokornika čine, bolje on ne nj(egovo) srdce diluje, laglje će ga na skrušenje ganuti«, veli Miškov.[129]

Nakon što je svratio pozornost na vlast posvećivanja i opraštanja grijeha, autor podsjeća i na druge zadaće svećenika: propovijedanje, podjelu sakramenata, katehezu, blagoslovine i dr.[130] Za to je potrebno da svećenik ima živu vjeru i da vodi uzoran život, podsjeća Miškov, jer »kako će n.p. vridno i valjano jedan Misnik pridpovidat, ako u njemu nema žarke Božje ljubavi?«.[131] Samo takav svećenik, uzoran i neporočan, molitvi posvećen, može vjerno skrbiti o spasenju duša, veli autor i naglašava kako je svećenik sluga i učenik Kristov na zemlji. Jer »ako mi što ko misnici govorimo, to govorimo u ime Isukrstovo, pa samo zato naše su riči moćne i čudotvorne«, ističe o. Miškov.[132] Dakle, uloga i poslanje svećenika jest da nastavi Kristovo djelo na zemlji. Dok svećenik propovijeda, ne naviješta svoj nauk ili istinu, nego je on sluga Krista i njegova nauka – Radosne vijesti, podsjeća. Miškov također ističe kako svećenik nikada ne djeluje u ime odsutnoga, već u samoj osobi Isusa Krista.[133] Kada je sve to tako, kaže autor, onda je potrebno da i u svećeniku i vršenju svećeničke službe ljudi prepoznaju Krista i njegovu ljubav.[134]

Ukazavši na vlast posvećivanja, opraštanja i na druge zadaće svećenika, Miškov pita: »Koje li dakle nije, moja braćo, naše dostojanstvo, kad takovu neizmiernu, nedokučljivu i božanstvenu vlast imademo?«[135] Ako svećenik ima to i takvo dostojanstvo u svijetu i pred ljudima, onda je potrebno da vodi takav život koji i dolikuje tomu dostojanstvu, ističe Miškov i dodaje: »svak je dužan živiti polog svojeg staleža u kojem se nalazi, i dužan je paziti da svoj stalež ne omrči i ne osramoti nedjelom staležu nepristojnim.«[136] Nastojeći pojasniti u čemu se sastoji ili na čemu počiva svećeničko dostojanstvo, Miškov kaže kako ono nadilazi svako svjetovno dostojanstvo, pa makar ono bilo i kraljevsko, »jer prvo kraljevi i carevi svoj priestol na zemlji drže, dočima ga svećenici na nebu imaju; drugo jer se kraljevska i carska vlast samo na zemaljske i svitovne stvari proteže, dočim svećenik *de coelesttibus negotiis pronunciandi habet auctoritatem*; treće jer svećenik ne pregiba koljena pred nikakvim kraljem, niti od njega blagoslov prima, dočim oni od svećenika blagoslov primaju.«[137]

---

[129] *Duhovne vježbe 6*, 3.
[130] *Duhovne vježbe 6*, 4.
[131] *Duhovne vježbe 6*, 4.
[132] *Duhovne vježbe 6*, 8.
[133] *Duhovne vježbe 6*, 8.
[134] *Duhovne vježbe 6*, 8–9.
[135] *Duhovne vježbe 5*, 2.
[136] *Duhovne vježbe 5*, 2; *Duhovne vježbe 6*, 3.
[137] *Duhovne vježbe 5*, 5.

Prema tome, kada je svećenička služba tako časna i dostojanstvena, onda se i priliči svećenicima časno i dostojno živjeti, zaključuje autor.[138] Kako bi očuvali dostojanstvo svetoga reda, Miškov svećenicima predlaže dvije odluke. Prva se odnosi na strogo i pozorno čuvanje svećeničkoga dostojanstva, a to znači da treba dušu čistu i neporočnu držati. Druga se odluka odnosi na češće razmišljanje o dostojanstvu jer kada se ono upozna, onda se cijeni i čuva, naglašava autor.[139] Zaključujući razmišljanje o uzvišenu dostojanstvu svećenika, o. Miškov kaže: »Nemojmo se dakle zadovoljiti onom izvanjskom svetinjom, kojom je posvećeno i posudje što služi u Božjoj službi, već uz onu okitimo se i nutarnjom svetinjom, koja sastoji u kripostima, u viri, u nabožnosti, u ljubavi: neka u nami sve sveto bude, svete misli, svete želje, svete riči, sveta dila, eda tako posvidočimo, da smo svi sveti, kako je svet Gospodin Bog naš.«[140]

O Svećeničkome duhu naslov je sedmoga razmišljanja duhovnih vježba. Miškov za polazišnu smjernicu ovoga razmišljanja uzima Šaulovo pomazanje za kralja, odnosno Samuelove riječi tijekom pomazanja: »Tada će na te sići duh Jahvin te ćeš pasti u proročki zanos s njima i promijenit ćeš se u drugog čovjeka« (1 Sam 10,6–7). Iako je bio odabran, pomazan i ubrojen među najznamenitije vladare Izraela, Šaul je vrlo brzo zaboravio na Boga te »kukavno, sramotno i nevoljno svrši i dokonča svoje kraljevanje, koje toli čestito i slavno bijaše započeo«, napominje autor.[141] I upravo one riječi koje je Samuel izrekao nad Šaulom mogu se opetovati svakomu svećeniku tijekom ređenja, kaže o. Miškov. Ono što se dogodilo Šaulu, nakon što je okrenuo lice od Boga, događa se i svećenicima, ističući kako i svećenici »naduhti ohološću radi slavnih pobida u svome visokome poslovanju, ili jer zanešeni svojim znanjem i mudrosti, ili jer u prigodam i pogibeljim neznali se čuvati, mal a malo izhlapi im iz duše onaj sveti duh kojim bi nadahnut pri nj(egovom) posvećenju, i zato dokončavaju sramotno i kukavno ko Saul, ili bolje grozno i užasno kô Juda, zlosritni svoj vik«.[142] Otac Miškov kaže kako se pravi duh svećenika čuva i prepoznaje u tri bitna elementa. Prvi je »goruća ljubav«, koji podrazumijeva potpunu ljubav prema Bogu i ljudima, što znači da svećenik služeći cilja na dvoje, i to »na slavu Svevišnjega pak na spas iskrnjega.«[143] Kako bi mogao ostvariti navedene ciljeve, potrebno je da bude na raspolaganju ljudima u svim svojim dužnostima, bilo da se radi o razgovoru, ispovijedi, propovijedi, pisanoj riječi, posjetu

[138] *Duhovne vježbe 6*, 8.
[139] *Duhovne vježbe 5*, 6.
[140] *Duhovne vježbe 6*, 10.
[141] *Duhovne vježbe 7*, 1.
[142] *Duhovne vježbe 7*, 1–2.
[143] *Duhovne vježbe 7*, 3.

bolesnima i nemoćnima i sl., pojašnjava o. Miškov.[144] No upozorava kako svećenik uvijek treba imati na umu i u srcu jasne ciljeve: Božju slavu i spas bližnjega.[145] S obzirom na ljubav, autor pojašnjava kako je nemoguće služiti ukoliko se ne ljubi i ne svraća pozornost na Isusov upit upućen Petru: *Simon amos me?* Samo s jasnim odgovorom koji daje Petar i pristajanjem uz Gospodina moguće je služiti Bogu i ljudima, i to bez umora, naglašava Miškov.[146] Prema tome, autor je mišljenja: »Gospodinovim pastirom i vinogradarom nemože da bude već onaj koji bi iz ljubavi vas taj trud i sve te potežkoće podniti mogao, jer po apoštolovoj riči samo je ljubav ona koja *omnia suffert* i *omnia sustinet*«[147] (1 Kor 13,7–1).

Drugi element za očuvanje duha jest »nedokučljiva mudrost«. Podsjećajući na biblijski govor o mudrosti, o. Miškov napominje kako se nedokučljiva mudrost sastoji u skladno uređenu životu s Bogom i ljudima. Takva mudrost svećenika, ističe on, »ima se sastojati u tomu da bude znao iz svoga srdca poguliti i iztrgnuti svaku mahnu i svaku strast; pa usavršit se u svakoj kriposti, koje su neobhodno potrebite svakomu onomu, kojemu je povireno toli znamenito poslovanje medju svim razumnim stvorovima«.[148] Treći element koji donosi autor za *očuvanje duha* jest »nepridobitno junačtvo«. Riječ je o krjeposti hrabrosti koja svoj izvor ima u Bogu. Prema tome, svećenik koji crpi s toga izvora i koji se pouzdaje u Božje milosrđe, ne treba se bojati naviještanja Radosne vijesti *bilo to zgodno ili nezgodno*, ističe Miškov.[149] (»Propovijedaj riječ, uporan budi – bilo to zgodno ili nezgodno – uvjeravaj, prijeti, zapovijedaj sa svom strpljivošću i poukom«, 2 Tim 4,2–3).

Da bi svećenici zadržali duh ljubavi, mudrosti i junaštva, autor savjetuje: »Živit nam je u svitu kô da u njemu i nismo« i nastavlja: »živit nam je u svitu, jer nam nije dosudjeno zvanje pustinjačko, već poslovanje apoštolsko, i zato nije nam samo brinuti se o spasu svoje jedincate duše, već i nastojati o spasenju našega iskrnjega, pače nećemo niti svoje duše spasiti, ako nam nije stalo za spas svita.«[150] Uz radosno vršenje službe i svakodnevno razmatranje Božje riječi moguće je sačuvati duh ljubavi, mudrosti i junaštava, zaključuje razmišljanje o *svećeničkomu duhu* otac Miškov.[151]

U osmomu razmatranju *Zašto je Svećenik?* otac Miškov otvara pitanje svrhovitosti (cilja) svećeničke službe i ističe kako je »prvi i konačni cilj, radi kojega je Gospod Bog u svojoj crkvi svećenike postavio, jest da bude osobâ koje su u svemu i po svemu posvećene

[144] *Duhovne vježbe 7*, 3.
[145] *Duhovne vježbe 7*, 3.
[146] *Duhovne vježbe 7*, 5.
[147] *Duhovne vježbe 7*, 5.
[148] *Duhovne vježbe 7*, 3–4.
[149] *Duhovne vježbe 7*, 4.
[150] *Duhovne vježbe 7*, 7.
[151] *Duhovne vježbe 7*, 9–10.

božjoj službi.«[152] Razmatranje je podijeljeno u sedam kratkih cjelina. U prvoj ukratko izlaže o svećeničkomu zvanju i pozivu, naglašavajući kako Bog poziva i odabire u svećeničku službu. Da je tomu tako, autor podsjeća na Levitski zakonik te kaže kako je »Levino koljeno svećeničko bilo, i zvalo se Levi što znači uzet (*assumptus*), jer je od drugih razlučeno bilo i od Boga uzeto na svoju službu.« Miškov također ističe kako je svećenik *Sanctum Domino* – Bogu posvećen i *Homo Dei* – Božji čovjek, kao i *Clericus* – Bogu pripadajući, što ne znači da drugi Bogu ne pripadaju. Svećenička je specifičnost u činjenici što je Bog između drugih izabrao njih u službu i »zato ih on drži osobitom svojinom i dielom kojega je za samoga sebe navlastito i sasvim pridržao«, naglašava.[153]

Osim prve cjeline, koja se može smatrati uvodnom i u kojoj je istaknut cilj svećeničke službe, sve druge cjeline ovoga razmatranja predstavljaju svojevrstan ispit savjesti ili pak moralni upitnik za svećenike. Podsjetivši ukratko na uzvišenost poziva i cilj za koji je Bog odabrao svećenike, autor propitkuje o stilu i načinu života. Propitkuje sebe, zajedno s drugima, o svećeničkomu životu, o ljubavi prema bližnjemu, sakramentima, propovijedanju, studiju, svjetovnim stvarima i sl.[154] U odgovoru koji slijedi Miškov se ne ustručava iznijeti mnoge mane i grijehe svećenika, naglašavajući potrebu priznanja vlastitih krivica bez kojih nema istinske preobrazbe.[155] Nadalje autor u razmatranju opetuje kako »je svrha i cilj svakoga svećenika služiti Bogu i nastojati o spasu duša« i pita: »Do čega je to, da ima svećenika, koji tome cilju ne teže i takav život vode, ko da nije to njihov cilj, njihova svrha, njihova dužnost?«[156] Odgovarajući na pitanje, kaže: »Ona naša braća koji tako živu, ili ne znaju i ne poznaju taj cilj i tu svrhu, ili ako je onako spekulativno poznaju, nigda na nju i na nj ozbiljno svoju pamet svraćaju.«[157] Govoreći o svećeničkomu pozivu, autor ne propušta istaknuti kako ima i onih koji pristupaju svetomu redu iz čiste računice »misleći da popovi dobro stoje«.[158] Svaki onaj koji je postao svećenikom iz krivih pobuda ne samo da je promašio egzistencijalni smisao, nego je počinio teški grijeh, naglašava autor i podsjeća kako »svećenički stalež nije trgovački.«[159] Osmo razmatranje završava opetovanim pozivom na kajanje, preobrazbu načina života koji će biti dostojan svetoga reda i služenja Bogu i čovjeku.[160]

---

[152] *Duhovne vježbe 8*, 1.
[153] *Duhovne vježbe 8*, 1.
[154] *Duhovne vježbe 8*, 5–8. »Što da rečemo ob onoj našoj braći svećenicima, koji su se skroz na svitovne stvari dali i koji se svakojakim svietovnim poslovima bave? ja znam da ima naših i trgovacâ i krčmara: ima ih meštara i poslovača.« *Duhovne vježbe 8*, 9.
[155] *Duhovne vježbe 8*, 2–3.
[156] *Duhovne vježbe 8*, 9.
[157] *Duhovne vježbe 8*, 9.
[158] *Duhovne vježbe 8*, 9.
[159] *Duhovne vježbe 8*, 11.
[160] *Duhovne vježbe 8*, 11.

O smrtnome grihu naslov je devetoga razmatranja čija je središnja tema učestalost smrtnoga grijeha i njegova refleksija na život svećenika. Na početku razmatranja otac Miškov ne propušta istaknuti kako onaj svećenik koji je u smrtnomu grijehu nije ništa drugo doli izdajica, a između svih ljudi luđak. S obzirom na izdajstvo, autor je mišljenja kako će svećenik koji nije dostojan svetoga reda i koji ga je toliko puta izdao, izdati i domovinu. Dakle, onaj koji je izdajica na jednomu polju, izdajica je i na drugomu, podsjeća Miškov. Nadalje, ističe kako svaki onaj koji čini smrtni grijeh ponovno pribija Krista na križ te čini veliku izdaju i zločin.[161] Autor je također mišljenja kako onaj svećenik koji u smrtnomu grijehu pristupi oltaru Gospodnjemu, naviještanju Radosne vijesti i ispovjedaonici, može čuti Gospodinove riječi upućene Judi: *amice ad quid venisti* (Mt 26,50)[162]? Takvo ponašanje svećenika Miškov naziva licemjernim. U daljnjemu dijelu razmatranja autor se često ponavlja »čačkajući« po savjesti različitim primjerima i upitima o stilu života. Ustrajnost u grijehu dovodi do otvrdnuća srca, ističe. Takav svećenik nije kadar čuti Božji glas i kada ga čuje, to traje kratko vrijeme, primjećuje.[163] Stoga upozorava da je najteža kazna kojom Bog svakodnevno kažnjava nedostojne svećenike otvrdnuće njihova srca.[164] Prije završetka razmatranja molitvom otac Miškov još jedanput podsjeća kako »svećenik koji smrtno griši jest medju izdajicom najzlobniji, medju neharnicim najnakazniji, medju bedacima njasmišniji, pa zato nemoš dovoljno niti pojmiti njegovu zlobu, niti izkazati njegovu nakaznost, niti se dosta naplakati na njegovu nesriću«.[165]

Deseto razmatranje *Smrtni grieh u Svećeniku* jest nastavak prethodnoga izlaganja. Smatrajući ovu temu važnom, otac Miškov opetuje govor o smrtnomu grijehu svećenika produbljivanjem naslova ili, bolje rečeno, nastavlja s »blanjanjem savjesti«. Počinjući razmatranje, podsjeća na prethodni govor, no naglašava kako to nije bilo dostatno, nego je potrebno još više upoznavati katastrofalne posljedice grijeha. Naime, smrtni grijeh svećenika jest »grozota o kojoj nije pojma, jer se Bog smatra teže uvridjenim od svećenika nego li od prostoga svietovnjaka« zboga toga što su »svećenici s Bogom u uzkom savezu prijateljstva i

---

[161] *Duhovne vježbe 9*, 1–4.
[162] *Duhovne vježbe 9*, 5.
[163] »Pridpovidao u amošnjem nijkom selu i tu obavljao Ap(oštolsko) S(veto) Poslovanje, bio je tu Svećenik radi svojih izgreda od nijekoliko godina obustavljen od svake misničke službe, živio je na svome imanju, ali skroz svitovnjački nosio i po svitovnu živio i dilovao, na veliku zablazan pučanstva. Nu na apoštolske pridpovidi ne uzmanjkao, kad jedne večeri dodje k meni vas suzan oblit, objavlja mi da ga je taklo Božje milosrdje! Čudo! rekoh, jedini je to slučaj! Ljubazno ga ipak primim i on se zbilja na bolje odluči. Nagovorim ga da javno pita proštenje naroda i da javno primi S(vetu) Pričest. Sve on to suzam i uzdisanjem učini, tako da je ganuo sve pučanstvo, svi se u Crkvi uzjecali i obilnim suzam oblili: ja sam mu zato i dobio oprost kod njegova Biskupa, koji mu je i oduzete vlasti odmah povratio. Ali što? nebijaše to već slamnati plamen što je za tren buktio, pa se odmah ugasno, i on se povrati na prvošnje.« *Duhovne vježbe 9*, 11.
[164] *Duhovne vježbe 9*, 11.
[165] *Duhovne vježbe 9*, 12.

pouzdanosti«, naglašava autor.[166] Trudeći se pojasniti savez prijateljstva, podsjeća na govor sv. Pavla o svećenicima koji ih naziva *Domestici Dei* (Ef 3,19) ili pak *Dispensatores mysteriorum Dei* (1 Kor 4,1).[167]

Dakle, kada se pođe od činjenice da je svećenik Božji prijatelj i pouzdanik i da kao takav vrijeđa i sramoti svojega najvećeg dobrotvora, onda je u svećeniku »smrtni grieh pravi izdajnički zločin: pa se zato i sam Bog na njega grozi, te žali: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique!* (Ps 55,13-14) ali od prijatelja svećenika, ne mogu podnieti!«, pojašnjava Miškov.[168] Autor upozorava na prijateljstvo Isusa i Jude, kao i na Judinu izdaju te kaže kako »svećenik koji smrtno grieši, nije ništa nadom Judom bolji«.[169] Juda je počinio izdaju jednom, podsjeća otac Miškov i pita što će biti s onima koji to čine često te kakav će biti njihov konačni usud.[170] Iako je grijeh sam po sebi težak nered, autor ističe da nije isto tko taj grijeh čini.[171] Naime, kod osoba s većim dostojanstvom počinjeni je grijeh puno teži i koliko je njihovo dostojanstvo veće, i težina grijeha se umnaža. Prema tome, ističe Miškov: »Težina smrtnog grieha u svećeniku privršuje i radi toga, što mi svećnici imademo nad svjetovnjacima većeg pojma o Bogu i o Božjim stvarima: pa zato i je naš grieh bezobrazniji, bezočniji, ogavniji i zlobniji.«[172] Dakle, ne vrijeđa Boga toliko onaj koji griješi iz neznanja, nego onaj koji to čini iz čiste zloće, naglašava i kaže kako se upravo to događa svećenicima.[173] Stoga otac Miškov u daljnjemu dijelu razmatranja propitkuje o takvu i tomu životu svećenika koji umjesto da na grijeh upozoravaju, oni ga čine i reklamiraju.[174] Na kraju razmatranja »smiruje situaciju« i završava molitvom.[175]

Koliko grdno grieši Svećenik koji Sv. Misu u smrtnome griehu služi naslov je jedanaestoga razmatranja duhovnih vježbi. Uz prethodni općenit govor o grijehu, otac Miškov započinje razmatranje o svećenicima koji se nalaze u smrtnomu grijehu i pristupaju oltaru

---

[166] *Duhovne vježbe 10*, 1.
[167] *Duhovne vježbe 10*, 1.
[168] *Duhovne vježbe 10*, 2.
[169] *Duhovne vježbe 10*, 2–3.
[170] *Duhovne vježbe 10*, 3.
[171] »Neće toliko osramotiti kuću, niti će težko uvrieditи domaćinu, ako koji podli kućni sluga što sgrieši; ali kad što sgrieši u kući domaći dostojanstvenik, njegov grieh dakako i kući sramotu nanaša i domaćina težko vriedja: pače koliko je dostojanstvenija ta osoba koja sgrieši, i koliko je podliji i sramotniji grieh kojim se ogriešuje, to je sramotnija po kuću i domaćinu težje i uvriedljivije.« *Duhovne vježbe 10*, 5.
[172] *Duhovne vježbe 10*, 6.
[173] *Duhovne vježbe 10*, 6–8.
[174] *Duhovne vježbe 10*, 8–10.
[175] »Ah nanovo bacimo se na koljena pred propetim, a po nama pogrdjenim i zlostavljenim, Isusom, molimo ga i zaklinjimo, da nam On dade upoznati težinu našega smrtnoga grieha, da nam On srdce gane, neka oplakati možemo svoju nesreću; ponovimo u sebi živo skrušenje i kajanje; raztrgnimo pred križem svetim sve grešne uze kojim smo se zar svezali, i odlučimo, i obećajmo, i zakunimo se, da nećemo nigda, već nigda smrtnim se griehom ogriešiti, da ćemo se svim grešnim prigodam brižno uklanjati: i od danas, pače od ovog časa unapried: *quasi a facie colubri fuge peccata*« (Sir 21,2). *Duhovne vježbe 10*, 11.

Gospodnjemu te slave euharistiju. »Svetu Misu smrtnim griehom na duši služiti, to je grieh nad najvećim, to je najgroznija opačina, što Svećenik učiniti može, i to i radi uvriede što se Isuskrstu nanaša«, ističe autor na početku razmatranja.[176] Miškov analizira problem nedostojna vršenja službe, pita se i čudi takvim svećenicima koji zlorabe oltar i predragocjeno Tijelo i Krv Kristovu podsjećajući na riječi iz Knjige proroka Malahije: »Oskvrnjen kruh na mome prinosite žrtveniku i još pitate: 'Čime te oskvrnismo?' Time što kažete: 'Stol je Jahvin stvar nevažna!'« (Mal 1,7–8). Bez »jezičnoga ustezanja« otac Miškov slavljenje euharistije u smrtnomu grijehu naziva opačinom koja »se usporedjuje sa Iškariotovim griehom, koji dok je snovao kako će Isusa izdati i na smrt ga pridati, usudi se k njegovoj trpezi doći i njegova se presvetoga Tiela okusiti.«[177] Također podsjeća kako sv. Pavao takvu vrstu svećeničke opačine uspoređuje s onima koji su Isusa na križ raspeli i kopljem mu srce proboli. Uz već korišten pojam »opačine« za slavlje euharistije u smrtnomu grijehu otac Miškov takvo postupanje svećenika još naziva »zločinom«![178] On se čudi činjenici da onaj koji je posrednik »bude jedan od najvećih Božjih neprijatelja« i da umjesto »što one sveto-otajstvene rieči izgovara, Bogu u lice pljuca.«[179] Takav svećenik koji nedostojno vrši službu »ko da se Bogom sprda i ruga«, mišljenja je autor.[180] Ukazavši na nedostojno i grješno postupanje svećenika, o. Miškov apelira na obraćenje, i to iskreno.[181] Dogodi li se takav obrat, »nemojmo dalje Boga izazivati, On kako nas može blagosloviti, tako nas i prokleti može, On je Gospodar«, upozorava autor i zaključuje razmatranje pozivom na pokajničku molitvu.[182]

U dvanaestomu razmatranju *Grozne pedepse*[183] *radi svećeničkih grieha, na njih i na puk* otac Miškov u četiri naslova govori o posljedicama grješna života, odnosno o Božjim kaznama za počinjene grijehe. Prva se Božja kazna odnosi na oduzimanje vremenitih (materijalnih) dobara i gubitak časti i poštenja.[184] Tumačeći ovu kaznu, Miškov podsjeća kako nas je »Bog obdario i u posjed postavio onih dobara, za koja nismo mi, već je jadan puk radio, trudio i krvavo se znoji.«[185] S obzirom na prvi dio kazne, ističe kako je ona posljedica

---

[176] *Duhovne vježbe 11*, 1.
[177] *Duhovne vježbe 11*, 3–4.
[178] *Duhovne vježbe 11*, 4.
[179] *Duhovne vježbe 11*, 6–7.
[180] *Duhovne vježbe 11*, 7; »Zamislite koliko li će goru kaznu zavrijediti tko Sina Božjega pogazi, i nečistom smatra krv Saveza kojom je posvećen, i Duha milosti pogrdi?« (Heb 10,29).
[181] Jedan od Miškovljevih pokajničkih zaziva glasi: »Jadan li ti sam, ja! Gori sam od bezumne zvieri, od najpodlije živine, od nećutljivoga stvora! Ali evo ja te opet zovem i pozivljem; molim te, vrati se… vrati se k meni, zovem te oslonjen na veliko tvoje milosrdje«. *Duhovne vježbe 11*, 8–9.
[182] *Duhovne vježbe 11*, 11–12.
[183] Iako je Miškovljev način govora specifičan i »tvrd«, riječ »pedepsa« u ovomu razmatranju može se uzimati kao kazna, posljedica i prijestup, ovisno o kontekstu.
[184] *Duhovne vježbe 12*, 1.
[185] *Duhovne vježbe 12*, 1.

nedostojna vršenja službe, nerazborita postupanja s materijalnim dobrima, rasipnosti i drugih grijeha svećenika. Takvo postupanje rezultira Božjom kaznom koja se reflektira na gubitak ili pak postupno rasipanje vremenitih dobara, ističe Miškov. Također kaže da onaj tko se »osjeća oštećenim i lišenim vremenitih dobara, slobodno neka to smatra pedepsom božjom radi svoje svećeničke nevjernosti«.[186] Gubitak časti i poštenja čini drugi dio prve Božje kazne.

Čast i poštenje su »najveće blago na svietu«, napominje autor i kaže kako »znade Bog nas svećenike na svietu kazniti, rad naše nevjere i opakosti.«[187] A ta se kazna prepoznaje u činjenici da svijet prezire svećenike i da im se izruguje.[188] Dakle, svi grijesi stižu na naplatu, veli otac Miškov, ako ne ovdje, onda na drugomu svijetu.[189] Druga kazna jest teška bolest i iznenadna smrt. Pojašnjavajući ovu kaznu, otac Miškov parafrazira ulomak iz Knjige Sirahove i kaže da »onaj koji se usudjuje vriedjati onoga, koji ga je stvorio, koji ga podržava i koji ga zdravljem obdariva, da će ga bolest snaći i da će u liečnikove ruke upasti« (Usp. Sir 38,15).[190] Iako se ova kazna odnosi na sve grješnike, ipak je ona, kada se radi o svećenicima, kudikamo teža. Zato je potrebno što prije pristupiti liječniku duše jer ako ona i dalje bude grijehom opterećena, nema pravoga izlječenja, pojašnjava o. Miškov i podsjeća kako nas je Bog »dosada trpio, zato nemojmo se preveć veseliti; jer još je moguće, još nije minula pogibelj, još bi nas mogla zateći grozna pedepsa.«[191] Treća kazna kojom Bog kažnjava svećenike odnosi se na uskraćivanje duhovne pomoći za oproštenje grijeha i spasenje.

Iako Miškov upozorava i upućuje na Božje milosrđe, ne zaboravlja spomenuti kako su pojedini svećenici toliko okorjeli u grijehu da se niti boje niti prežu pred Božjim kaznama.[192] Takvo odbijanje milosrđa vodi u propast koja se već očituje za ovozemnoga života, zaključuje autor i veli: »kad smo htjeli ovako živiti, bolje je bilo, da smo u svietu ostali i nigda se zapopili.«[193] Napokon, četvrta Božja kazna proteže se na čitav narod. Tumačeći ovu kaznu, otac Miškov spominje biblijski tekst o uništenju Jeruzalema, povezujući ga s grijesima svećenika.[194] Zatim poteže vremensku paralelu i progovara o situaciji u hrvatskim zemljama te veli: »Svećenici braćo, koji se toliko rodoljubljem i domoljubljem razmećemo, možda su sami i jedini naši griesi, koji na kukavni naš puk i narod toliko nesreća izazivlju, i našu liepu

---

[186] *Duhovne vježbe 12*, 2.
[187] *Duhovne vježbe 12*, 2; »Jer ja častim one koji mene časte, a koji mene preziru, bit će osramoćeni« (1 Sam 29,30; Mal, 2,9).
[188] *Duhovne vježbe 12*, 2.
[189] *Duhovne vježbe 12*, 2–3.
[190] *Duhovne vježbe 12*, 4.
[191] *Duhovne vježbe 12*, 6.
[192] *Duhovne vježbe 12*, 7–8.
[193] *Duhovne vježbe 12*, 9.
[194] *Duhovne vježbe 12*, 10.

domovinu upropašćuju.«[195] Dakle, svi grijesi i negativne pojavnosti svećenika reflektiraju se na život, i to ne samo crkvene, nego i šire društvene zajednice, zaključuje autor.[196]

O putenosti naslov je trinaestoga razmatranja duhovnih vježba. Ovaj se naslov može uzeti kao uvodni jer u dva sljedeća razmatranja (četrnaestom i petnaestom) otac Miškov proširuje govor o putenosti. Na početku razmatranja ističe kako se radi »o najgrdjoj, o najogavnijoj, o najsramotnijoj stvari, što opoganiti može, što ogaditi, osramotiti i prid Bogom i prid svitom svakoga čovika, ali mnogo više, neizmirno više jednoga Misnika Bogu posvećena«.[197] Potom se ukratko osvrće na stav Crkve o putenosti i zabludjelim svećenicima, navodeći mišljenje sv. Augustina koji kaže kako je »bludnost takav grih, radi kojega onaj koji se s njime ogrišio, nesamo da je nedostojan svećeničkoga redjenja, nego i primanja sv. Sakramenata; po još tvrdi da taj grih crkva grozno kazni: *acerrime in Ecclesia vindicatur*«.[198] Iako je Crkva tijekom vremena mijenjala stav s obzirom na (…svećenika) i da je, kako Miškov veli, više puta zatvarala oba oka na nećuredno ponašanje svojih svećenika, na koncu ipak ostaje Bog koji neće zatvarati oči i šutjeti, nego će kazniti počinitelje grijeha. O. Miškov je mišljenja kako je bludnost takav grijeh koji ujedno kalja i dušu i tijelo čovjeka te ga čini ruglom pred Bogom i bližnjim. Kako bi mogao dostojanstveno i pobožno vršiti svoju svećeničku službu, svećenik treba biti svjedok neporočna života jer se samo zahvaljujući uzornu životu može i od drugih tražiti da žive tako, naglašava otac Miškov.[199] Stoga se čudi kako svećenik koji je »častan i dostojanstven čovik sam se po sebi toli nizko i do podlosti ponizuje, svog se razuma odrica, pa se nimom i nesvistnom živinom uzporedjuje i jednači, kad se u sramotne i putene naslade upušća i u nečistom se tom glibu valja«.[200] Miškov sažima razmatranje i ističe kako je bludni svećenik Bogu mrzak, od naroda prezren i sebi samomu najveći neprijatelj.[201] U završnomu dijelu donosi nekoliko savjeta crkvenih otaca za očuvanje uzorna života.[202]

U četrnaestomu razmatranju pod naslovom *Koliko je strašna i grdna nečistoća i blud u svećenicima* otac Miškov nastavlja početo razmatranje o putenosti. U prethodnomu naslovu autor je okarakterizirao grijeh bluda kao velik nered u svećenicima, koji ih čini nedostojnima službe, dok se u ovomu naslovu usredotočuje na »strašnu težinu« takva grijeha u svećenicima, naglašavajući kako je »ta gadelina toliko opasana i užasna, eda se nje čuvamo, da nas nebi

[195] *Duhovne vježbe 12*, 10.
[196] *Duhovne vježbe 12*, 9–12.
[197] *Duhovne vježbe 13*, 1.
[198] *Duhovne vježbe 13*, 1.
[199] *Duhovne vježbe 13*, 2.
[200] *Duhovne vježbe 13*, 3.
[201] *Duhovne vježbe 13*, 4–5.
[202] *Duhovne vježbe 13*, 5–6.

ikad ogubavila, dobro je da na nju ozbiljnije svoju pamet svrnemo«.[203] U prvomu dijelu razmatranja autor podsjeća na starozavjetne svećenike koji su bili samo sjena i prilika svećenika novoga zakona. Dakle, ako je Bog od onih koji su bili samo sjena i prilika zahtijevao toliko čistoće i uzora, koliko više zahtijeva od svećenika Novoga saveza, ističe Miškov.[204] Nadalje promatra takva svećenika u službi i kaže kako »Bog nas odurava kad smo nečisti (…) On se na nas gadi, on nas niti smatra svećenicima već odurnim gadovima: *Nescio vos*!«[205] Stoga nije čudo da Bog traži uzornu čistoću od svojih službenika kada se zna da su i pogani od svojih svećenika zahtijevali da budu uzorna života, naglašava autor.[206]

Zatim podsjeća na ređenje, odnosno pečat sv. reda, koji je u dušu utisnut, ponavljajući za sv. Pavlom: »*unxit nos Deus et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*« (2 Kor 1,21–22).[207] Dakle, posvećeni svećenik koji bludno griješi svojom nečistoćom »kalja svetište Božje, svoju dušu i posvećenu si osobu«, pojašnjava autor.[208] Dok govori o nećudorednu ponašanju svećenika, ne bira riječi pa veli: »Ah braćo moja, neda se opisati, neda se izkazati, neda se ni shvatiti, koliko je pred Bogom oduran svećenik nečist, puten, bludan: to je takav gad, da se na nj nebesa groze i nebeska se vrata pustoše.«[209] Pisac duhovnih vježba jasno daje do znanja kako su svećenici samo ljudi, skloni grijehu, no ipak kaže kako ta konstatacija ne opravdava svećenike, nego još više traži žrtve i Božje blizine koja prijateljima Božjim neće biti uskraćena.[210]

Težina bludnoga grijeha kod svećenika još je veća kada se zna da su oni prigodom ređenja obećali čistoću, ističe autor i konstatira kako svećenici Bogu kradu ono što su mu u slobodi darivali. To naziva čistom prijevarom![211] Nezamislivo je, kaže Miškov, da oni koji su Bogu darivali čistoću kaljaju tijelo »koje naše nije već Krstovo.«[212] I na kraju, ono što na osobit način nećudoredno ponašanje svećenika čini »groznim« jest u činjenici da svećenik svakodnevno pristupa oltaru Gospodnjemu i blaguje Tijelo i Krv Kristovu.[213] Takvo ponašanje svećenika otac Miškov ne naziva samo grijehom, nego svetogrđem i opačinom »da ti srdce od užasa i od žalosti pukne i da crkne!«.[214] Smatra kako je bludnost velik neprijatelj te

[203] *Duhovne vježbe 14*, 1.
[204] *Duhovne vježbe 14*, 1–2.
[205] *Duhovne vježbe 14*, 2.
[206] *Duhovne vježbe 14*, 2–3.
[207] *Duhovne vježbe 14*, 3.
[208] *Duhovne vježbe 14*, 4.
[209] *Duhovne vježbe 14*, 5.
[210] *Duhovne vježbe 14*, 5.
[211] *Duhovne vježbe 14*, 5–6.
[212] *Duhovne vježbe 14*, 6.
[213] *Duhovne vježbe 14*, 8.
[214] *Duhovne vježbe 14*, 9.

ga bijeg jedino pobijediti može. Još napominje kako se nije dobro uzdati samo u vlastite snage, jer obično tada dolazi do ponora, nego je potrebna ponizna molitva koja čistoću izvrsno čuva.[215] Razmatranje zaključuje činom kajanja.[216]

S petnaestim razmatranjem i naslovom *Grozne pedepse kojima Bog kazni nečistoću u Svećenicima* otac Miškov završava govor o bludnosti. U prethodnim naslovima autor je, iz različitih rakursa, progovorio o nećudorednu ponašanju svećenika, a u ovomu naslovu svraća pozornost na Božje kazne. Iako je i o kaznama već bilo govora, autor kaže: »Da toga gada budemo vazda lišeni, posvetimo ovo razmatranje groznim pedepsama kojima nas Bog kazni radi njega.«[217] Jedna od najtežih kazna koju Miškov donosi u razmatranju jest *uskraćena milost*. Riječ je o tome da je svećeniku uskraćena mogućnost uočavanja vlastitoga grijeha i propasti, pojašnjava i kaže kako »ne vidi pogibelj u kojoj se nalazi, i tako lutajuć u tminama neka od zla na gore posrće, dok u ponor ne propade: *ut labatur pes eorum*«.[218] Miškov ukratko podsjeća kako je ovom kaznom Bog kaznio Izraelce zbog njihove opačine, a napominje i kako su se i sveci bojali spomenute kazne.[219] Smatra kako je spomenuta kazna uočljiva jer »ona nesretna naša braća koja je u nečistoću zagreznula, koja se u bludnost zaplela, obično žive k'o da ju je Bog zaboravio. Ogriešuje se najtežim i najsramotnijim griesima, takovom lakoćom i slobodom k'o da su sitnjarija, k'o da su stvari od ničesa.«[220] Druga kazna koju autor spominje odnosi se na *otvrdnuće srca* i *ustrajnost u grijehu*.[221] Miškov spominje kako Sveto pismo sljepilo uma često uspoređuje s tvrdoćom srca. Naime, kada je pomrčina uma, tada je i srce kruto i neosjetljivo, naglašava autor.[222] Dakle, zbog tvrdoće srca nastale ustrajanjem u grijehu svećenik gubi snagu prepoznavanja grijeha koji ga u konačnici razara, ističe Miškov.[223] Kao treću Božju kaznu otac Miškov navodi *neuslišanu molitvu* i kaže kako »Bog strašno uvriedjen nečistoćom i putenošću svojih svećenika, on ih tako prezire i na njih ljutit i razjaren, da niti čuje niti sluša ikoga koji bi se za njih moliti htio:

[215] *Duhovne vježbe 14*, 10.
[216] »Braćo, ne gubimo srdca, ne očajajmo, ako smo do sada nesretni bili, živo se pokajmo: Bog je gotov da nam se smiluje i da nam oprosti: A nesretnu pùt našu, koja se svemu kriva, pokorimo, neka ona plati pokorom krivinu svoju; zauzdajmo je, neka mi s njome budemo vladali, a ne ona s nami. Pùt je naša, najveći naš neprijatelj, a tim pogibeljniji što je vazda uz nas, što ga se riešiti ne možemo. Nije kud kamo, ako nju pokorom i trapljenjem ne shrvamo, ne pritisnemo, ne poklopimo, ona će nas vazda uzbunjivati.« *Duhovne vježbe 14*, 10.
[217] *Duhovne vježbe 15*, 1.
[218] *Duhovne vježbe 15*, 1.
[219] *Duhovne vježbe 15*, 1.
[220] *Duhovne vježbe 15*, 1.
[221] *Duhovne vježbe 15*, 2.
[222] *Duhovne vježbe 15*, 3–4.
[223] *Duhovne vježbe 15*, 4–5.

a kadgod znade i čisto zabraniti svojim ugodnicim, da se nebi usudili za to ga moliti, niti mu takve odurne svećenike i spomenuti«.[224]

Miškov ukratko podsjeća na biblijski tekst iz Knjige proroka Jeremije koji kaže: »Ti, dakle, ne moli milosti za taj narod, ne diži glasa za njih i ne moli, jer ih neću uslišati kad me zazovu u nevolji svojoj« (Jer 11,14). Ovom kaznom znade Bog kazniti svećenike na času smrti kada očaj uhvati maha, ističe autor i dodaje kako vrag neće mirovati na koncu smrti onoga koga je za života posjedovao i koji mu je vjerno služio.[225] Posljednja i četvrta kazna jest *iznenadna smrt*. Iako je već spominjao ovu kaznu u općenitu govoru o grijesima, u ovomu razmatranju naglašava kako ona najprije pogađa počinitelje bludnih radnja. O tome veli: »Bog će dopustiti da će svećenika, u isti onaj čas što on puteni i bludni grieh čini, iznenada grom božje srčbe udariti, da će ga oboriti, strovaliti i u pakao na vieke zakopati.«[226] Obrazlažući ovu kaznu, otac Miškov kaže kako to nije njegova umotvorina, nego je riječ o mišljenju svetaca i crkvenih naučitelja, a koje je utemeljeno na Svetomu pismu.[227] Kada se govori o kaznama, mnogi misle da je Bog kažnjavao isključivo u vremenu Staroga saveza. No nije tako, ističe Miškov i kaže kako se je Bog poslužio istim kaznama i u Novomu savezu.[228] Prema tome, autor podsjeća kako je Bog tijekom povijesti kažnjavao grijehe ljudi i da to čini u kontinuitetu te da ta kazna uvijek visi nad glavom. Razmatranje završava ispitom savjesti i činom kajanja te molitvom.[229]

U šesnaestomu razmatranju autor govori o *sablazni*. Iako se govor o ovoj temi reflektira u većemu broju prethodnih razmatranja, otac joj Miškov daje posebno mjesto. U uvodnomu se dijelu osvrće na tekst iz Matejeva Evanđelja o pokolju nevine dječice (Mt 2,16–

---

[224] *Duhovne vježbe 15*, 6.

[225] Miškov donosi priču kardinala Baronija o svećeniku koji je dugo godina živio s jednom ženom: »Ovomu kó da je taj nečisti život već dodijao, ter se skloni u neki samostan u kojem živjahu pobožni redovnici, nebi li se u tom sv. mjestu i po njihovom primjeru svoje nečistoće otresao. Živio je tu, ali ga je nečisti duh vazda obmanjivao. Napokon dodje do skrajnosti, prispio mu bio zadnji čas života. On je na svojoj postelji umirao, a svećenik-redovnik ga je dvorio i dušu mu preporučivao. Ali onaj bio nemiran i vas se previjao. Iznenada ukaže mu se užasna prikaza: silesija nečistih duhova na nj navalila da ga rastgne, užasna vatra s neba ko da će ga živa spaliti: za tren eto ga, kó da je pred božjim sudom, oštri ga sudac odbija, nije nikoga koji bi za nj progovorio, a on u najvećoj očajnosti koliko ga je grlo nosilo, stao vikati: *Damantus, damantus sum*! Redovnik stao na njega gorućije moliti, svetom ga vodom škropi, hudske zaklinje da ih otjera, a on kó da su s njim sve nečisti dusi zavladali, uz užasno škripanje zubi i zapjenjenih ustiju, mrmljajuć: *Cessa, cessa pro me orase, ultra ne fatigeris, nulla tenus exaudieris*, ispusti nečistu svoju dušu i vragu je u ruke pridade.« *Duhovne vježbe 15*, 7–8.

[226] *Duhovne vježbe 15*, 9.

[227] *Duhovne vježbe 15*, 9–10.

[228] O tome u slučaju koji je o. Miškov preuzeo i prilagodio od Petra Damjanskoga. Kaže Miškov kako je za vrijeme Petra Damjanskoga u Parmi »neki nesretni svećenik živio u nečistom odnošaju sa nekom nesretnom bludnicom, pa da su oba izgorjela u isti čas što su nekoć griešila, i tako oba zajedno u vječni oganj u pako upala«. *Duhovne vježbe 15*, 10–11.

[229] »Isuse moj, evo ti pred križem tvojim one nečiste zvieri, koja se za toliko godina valjala po blatu bluda i nečistoće! ja sam ono odurno stvorenje koje je svoje uživanje postavilo bilo u bludnim i nečistim putenim nasladama. Jaoh, kako mi je smradna, blatna, izkaljana duša! Stid me je pred tobom izaći. Ali dok je ja svojom suzom perem, operi mi je ti Krvlju svojom, pa će ona opet ko snieg obieliti.« *Duhovne vježbe 15*, 11–12.

19) i apostrofira duboku bol i suze majki koje oplakuju svoju djecu. Služeći se spomenutim ulomkom, Miškov ukazuje na suze »druge jedne ali posve ganutljive majke, koja na svoje oči vidi da joj se krvničkom silom ne jedno već na hiljade njezine ditce svaki dan od materinskog joj krila odcipljuju i na oči joj se kolju i ubijaju, pa joj se komadi u krilo bacaju.«[230] Dakle, autor misli na svećenike sablažnjiva života i suze Crkve koja trpi i plače zbog njihovih opačina. Stoga ističe kako je sablazan uvijek teški grijeh i veliko zlo, a time i »sablazan jednog kat(oličkog) Svećenika prije svega velika nevira i grdna pakost, pak strašna i nemila okrutnost«.[231]

Konstatirajući kako se radi o teškomu grijehu i ranama koje se nanose svetoj Majci Crkvi, otac Miškov ukratko podsjeća na svećeničku službu koja im je dodijeljena po sakramentu svetoga reda: »da pravedniku uzdrži i sačuva život, slabomu da ga učvrsti i ukripi, grišniku da mu ga povrati i oživi«.[232] Nažalost, događa se suprotno, ističe Miškov, jer oni kojima je povjerena duhovna skrb, svojim sablažnjivim životom druge vode u propast. Prema tome, dok sablažnjivi svećenici tako žive, njihova je molitva »prid Bogom prokleta: *qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis*« (Izr 28,9). Nadalje pita kako Bog uopće može uslišati molitvu svojega neprijatelja koji, dok moli, poput Jude snuje izdaju i podsjeća na tekst iz Knjige proroka Izaije (Iz 1,15) te parafrazirajući ga, veli: »Badava će te k meni sklopljene ruke dizati i svoje će te molitve bez pristanka, k meni upravljati, ja ću bo glavu od Vas okrenuti niti ću Vas ikad ter nikad uslišati.«[233] Nadalje pita kako sablažnjivi svećenik može ikome dati savjet ili pak opomenu kada ih on nužno treba.[234] Stoga veli kako je takvima »sudjeno živiti u dubokoj mračnoj jami do koje ne stiže nikad sunčani tračak.«[235] Čemu takav svećenik može naučiti druge: oholosti, lijenosti, rastresenosti, zavisti, ogovaranju, pohlepi i dr., pita se Miškov. Dakle, on koji bi trebao služiti drugima u ljubavi, druge odbija nepristupačnošću i oholim životom, naglašava te dodaje: »Kako će to znati i moći sablažnjivi svećenik koji drugoga Boga ne poznaje, doli utrobu svoju i svoje blago?«[236] U završnomu dijelu razmatranja još jedanput žigoše svećenički grijeh, navodeći nauk crkvenih naučitelja o

---

[230] *Duhovne vježbe 16*, 1.
[231] *Duhovne vježbe 16*, 2.
[232] *Duhovne vježbe 16*, 3.
[233] *Duhovne vježbe 16*, 4–5.
[234] *Duhovne vježbe 16*, 5. »Licemjere, izvadi najprije brvno iz svog oka pa ćeš tada jasno vidjeti kako da izvadiš trun iz oka brata svoga!« (Lk 6,42).
[235] *Duhovne vježbe 16*, 6.
[236] *Duhovne vježbe 16*, 6. U prilog tomu otac Miškov donosi jedno svoje iskustvo iz pučkih misija: »Kad sam prispio u kakovo misto ili selo, te sio u ispovidnicu da ispovidam, nagomilali bi se pokornici da se ispovide: pak što bi svojom grozotom čuo? da se nisu odavna ispovidili, jer da su ili nemarni im mistni Svećenici, ili da im na prosto ne viruju, jer da su očito i bilodano takvi i takvi, da ih vide i danju i noćju po krčmam igrati sa seljacim, piti i opijati se ko svinjad, ili po vasdan po šetnjam, po positim skitat se, sad po svojim vinogradim težaka paziti, sad u lov po bidinam tumarati.«

tome i svraća pozornost na istinsku službu svećenika za koju sv. Jeronim kaže: »Svačije oko na vas pozorno gleda, da ste vi postavljeni na svačiji vidik, i da sve što Vi učinite, biti će svakomu pravilom na vaše oponašanje. Te zato, čuvajte se od svakojakoga dila, po kojemu bi Vas mogli ili neprijatelji kuditi, pritresat Vas ili Vas opadati, ili bi kršćani pravi mogli se sablazniti i radi Vas sagrišiti!«[237]

Koliko je težak i štetan grieh sablazni u svećenicima tema je sedamnaestoga razmatranja duhovnih vježba. Ovim naslovom otac Miškov zaokružuje govor o sablazni, s time da u ovomu razmišljanju stavlja naglasak na težinu koju u sebi nosi ovaj grijeh i na njegove posljedice. Započinjući razmatranje, najprije donosi definiciju sablazni na temelju nauka sv. Tome Akvinskoga, ističući kako je ona *dictum vel factum, praebens proximo accasionem ruinae spiritualis* (II.II.g.43a.1).[238] Sablazniti se može na dva načina, ističe Miškov. Prvi je kada se to radi indirektno, odnosno kada se govori ili pak čini bez izričite nakane da se nekoga na zlo navede, a ipak se navodi, a drugi je direktni, u kojemu se drugoga svjesno potiče na grijeh. Stoga zaključuje kako je prvi način »zloban, drugi je zlobniji: oba su pak opaka, jer i jednim i drugim bilo *directe* ili *indirecte*, iskrnjega se upropašćuje«.[239] Nadalje, podsjeća kako je riječ o teškomu grijehu, no kada ga čine svećenici, onda je to pravi *monstrum horendum*![240] Zašto? Zato što je dužnost svećenika riječju i primjerom drugima biti, a ne druge upropaštavati i razočaravati, naglašava autor. Također ističe kako su svećenici dužni sve sile upregnuti kako bi ljude poučili i od grijeha udaljili, a ne kako autor, parafrazirajući sv. Grgura, kaže: »Mi smo prvi, koji i Boga vriedjamo i sami griešimo, nesamo nego i drugoga na grieh navadajmo.«[241] Prema tome, ako svećenstvo vodi sablažnjiv život, to ostavlja bolne tragove u narodu, a toliko se dičimo rodoljubljem, naglašava o. Miškov. Svaki grijeh i krivi postupak svećenika ostavlja trajne posljedice na život zajednice, ističe autor i veli: »ako mi hrgjavim primjerom prednjačimo, vjerujte, vas će mo puk za sobom povući, svi će za nam zanieti, i mi ćemo biti propustnici našega puka i našega naroda.«[242]

Sablazan svećenika, nastavlja autor, uzrokuje mnoge sumnje kod vjernika koji često napuštaju Crkvu, i to ne zbog gubitka vjere, nego ponajviše zbog raskalašena života svećenika.[243] I ne samo da napuštaju Crkvu, nego puk postaje dezorijentiran s obzirom na

[237] *Duhovne vježbe 16*, 10.
[238] *Duhovne vježbe 17*, 1.
[239] *Duhovne vježbe 17*, 1.
[240] *Duhovne vježbe 17*, 1.
[241] *Duhovne vježbe 17*, 1–2.
[242] *Duhovne vježbe 17*, 4.
[243] *Duhovne vježbe 17*, 6–7.

vrijednosti jer oni koji o njima govore, do njih ne drže, ističe otac Miškov.[244] No takvo ponašanje neće ostati nekažnjeno, veli i dodaje: »Jaoh ti se dakle onomu, pa bio on tko bio, koji bi iskrnjega svoga sablaznio, a navlastito priprositu i nevinu djetcu, koja nezna za nikakvu zloću ni za nikakvi grieh; na toga će nesretnjaka svi gromovi božje srdčbe pucati.«[245] Miškov također podsjeća kako Božja kazna u obliku pučkoga prijezira često stiže grješne svećenike. Naime, puka više ne sluša i nema povjerenja u njihove riječi te se na kraju udaljuje od njih.[246] Pozivom na ispit savjesti i zajedničkom molitvom završava sedamnaesto razmatranje.[247]

U osamnaestomu, ujedno i posljednjem razmatranju duhovnih vježba, otac Miškov govori o *gorljivosti*. Formulirajući početak razmatranja ističe kako je gorljivost ta koja u sebi objedinjava sve svećeničke dužnosti i koja je sjeme ili začetak svih svećeničkih krjeposti. Autor dijeli naslov na govor o *razboritoj*, *postojanoj* i *neumornoj* gorljivosti.[248] Za razboritost veli kako je ona krjepost koja ravna i upravlja svim drugim krjepostima te ako kojom krjepošću ne bi ravnao razbor, ona bi se pretvorila u manu. Jasno je, kaže autor, da je razboritost potrebna svima, svećenicima pogotovo jer je ona njihova glavna krjepost. Nadalje, Miškov dijeli razboritost na putenu, u kojoj je smrt, i duhovnu, u kojoj su život i mir.[249] Putena je razboritost ona koja svoj cilj ima u materijalnim stvarima, sebičnosti, lijenosti i sl. Stoga autor ističe kako ona »upropašćuje i svećenika i povireno mu stado«.[250]

Ono što je potrebno jednomu svećeniku jest duhovna razboritost koja vodi u život i donosi mir, naglašava autor i dodaje kako se ona »sastoji u tomu da se nema slipački raditi, niti s neopreza drugoga na srdžbu poticati, već obzirno zloći u trag ući i čekati prigodu da ti se ukor na štetu ne okrene, a kad je iz dužnosti karati, taj ukor da ga ljubavlju začiniš«.[251] O tome najbolje svjedoči Isus Krist, kaže o. Miškov i podsjeća kako Spasitelj nikada nije čekao da grješnici k njemu dođu, već bi im on išao u susret i tražio ih. I ne samo to, »vazda lipo,

---

[244] *Duhovne vježbe 17*, 7–8. Miškov donosi jednu reakciju puka na svećenički život: »Kad oni koji su svećenici, koji znadu što Bog zapovijeda, koji i nama pripovijedaju, kad oni tako čine; čemu nebismo smjeli i mi, koji smo svietovnjaci, i koji neznamo sve što oni znadu. Ta valjda to nije niti najveće zlo, kad oni tako rade.«
[245] *Duhovne vježbe 17*, 10.
[246] *Duhovne vježbe 17*, 10–11.
[247] *Duhovne vježbe 17*, 12. »Bože! Znam da je već privršila tvoja srčba, ja sam je svojim opakim životom izazvao, ali *cum iratus fueris, misericordiae recordaberis* (Hab 3,2). Smilujmi se Bože! Puno sam ti duša ugrabio, puno sam iskrnjega smutio, zar me mnogi i sad u paklu proklinju, jer sam im ja kriv vičnoj osudi: ali obećajem sve popraviti; biti ću unaprid primjeran, i vazda ću se strogo držati one Pavlove: *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in caritate, in fide, in castitate* (1 Tim 4,12). Hoću, tako me Ti pomogao.«
[248] *Duhovne vježbe 18*, 1–2.
[249] *Duhovne vježbe 18*, 2.
[250] *Duhovne vježbe 18*, 3.
[251] *Duhovne vježbe 18*, 3.

sladko, umireno je sa svakim postupao, bilo da je učio, bilo da je karao«, ističe Miškov.[252] U tomu kontekstu učeni dominikanac razmišlja o gorljivoj razboritosti koja svećenika vodi ususret potrebnomu te koja ga uči strpljivu i ljubaznu ophođenju s ljudima. Potom daje naputak na koji je način svećeniku davati savjete ili pak koriti bližnjega i kaže kako »svećenik koji hoće da jednakim načinom pokara učenjaka kao neznalicu, velikaša kao prostaka, bogataša kao siromaška, taj ruši a ne gradi, rasiplje a ne skuplja, ubija a ne oživljuje«.[253] Završavajući govor o razboritosti, autor napominje kako svećenik treba katkada dići glas, ali pri tomu ne smije zaboraviti da je on otac pa mu je stoga savjetovati i karati kao otac.[254] Gorljivost treba biti neustrašiva i postojana, nastavlja Miškov. To je ona postojanost koju je posvjedočio Isus Krist tijekom svojega zemaljskog života, osobito u onim trenutcima kada su protivnici vrebali na njegovu glavu, ističe autor. U prilog tomu navodi Lazarovo uskrsnuće. Naime, Isus se već bio sklonio od Židova koji su ga htjeli kamenovati, no čuvši za Lazarovu smrt, ne mareći za upozorenje učenika na opasnost koja ga čeka, Isus se vraća u selo i uskrisuje prijatelja.[255]

Upravo je takva neustrašiva odlika ono što treba jednomu svećeniku, ističe pisac i dodaje: »kad smo mi svoj vrat prignuli sladkome svećeničkome jarmu, ipak čusmo na svoje uši, da nam se sa Božje strane veli: ako želiš na nebu uživati slavu što je opredijenam virnim Svećenicim, red ti je do dna izpiti čašu, koju sam ispio ja, t. j. red ti je izložit se protivnosti, progonostvu, nevolji, gladju, studeni, mukam i samoj smrti.«[256] Dakle, mišljenja je Miškov, svećenik uz gorljivu razboritost treba gojiti i gorljivu postojanost čija je uloga neustrašivo naviještati istinu, brinuti o spasenju duša, ukazivati na različite društvene i socijalne nepravde, prokazivati destruktivne stvari u društvu, poticati na dobro i sl.[257] I na kraju, treća gorljivost o kojoj autor zbori jest neumornost. Kao primjere neumorne gorljivosti navodi nekoliko novozavjetnih parabola (izgubljena ovca [Lk 15,1–7]; izgubljena drahma [Lk 15,8–10] i sl.), koje pokazuju neumornu potragu za izgubljenim blagom. Stoga je svećenikova zadaća, naglašava autor, da poput pastira i žene iz prispodobe bude neumoran u svojemu poslanju unatoč mnogim zaprekama koje se nađu na putu. No da bi sve to postigao, Miškov veli kako

---

[252] *Duhovne vježbe 18*, 3.
[253] *Duhovne vježbe 18*, 4. »Imaš li ukoriti kakvog seljaka? slobodno digni na nj svoj glas, ali ukori ga ljubezno, i on će ti se lako pridati. Ali ako ti je opomenuti kakvog velikaša, oholičinu, koji misli da ti nije dužan o sebi razlog dati, stupi prida nj smireno i dostojanstveno, ali istodobno i odrišito, prije napomeni mu njegovu naobrazbu, njegovu čast, njegov položaj družtveni, njegovo plemstvo i. t.d. pa mu tad slobodno ozbiljno reci, kako mu se nepristoji takovo nećudoredno ponašanje; i vidit ćeš kako ćeš ga otim načinom svladati.«
[254] *Duhovne vježbe 18*, 6.
[255] *Duhovne vježbe 18*, 6; Iv 11,6–10.
[256] *Duhovne vježbe 18*, 6.
[257] *Duhovne vježbe 18*, 7–8.

su svećeniku potrebni znanje i mudrost da može »smesti krivo i lažno i privrtljivo djavolsko mudrovanje.«[258] Potom dodaje: »neka se znoji i neka se ukoreni na knjigam, neka prilistaje S. Pismo, neka uči u S. Otcima, neka prisvoji znanje i mudrost toli uzoritih crkovnih učenjaka i spisatelja: danju i noćju, i večerom, vazda je Svećeniku učiti i naobraživati se, knjige da su mu najveći prijatelji i prijateljice.«[259] Dakle, samo uz navedene sadržaje svećenik može biti neumoran navjestitelj Radosne vijesti i pastir stada te alarm za sve negativne pojavnosti u crkvenoj i društvenoj zajednici.[260] Razmatranje, kao i duhovne vježbe, otac Miškov zaključuje molitvom.[261]

[258] *Duhovne vježbe 18*, 10.
[259] *Duhovne vježbe 18*, 10.
[260] *Duhovne vježbe 18*, 10–11.
[261] »Gospodine, evo nas sniženo prostrtih prid tvoje Veličanstvo, te uslid večerašnjeg razmišljanja prisiljeno smo javno ti ispoviditi prid nebom i prid zemljom da do sad naša gorljivost i revnost, ne nije bila takova kako se to dolikuje kat(oličkom) Svećeniku. Za milostivi te oprost prosimo, podtaknuti živim skrušenjem i neoborivom odlukom velimo ti: *doceho iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur*. O da o Gospodine, od ovoga časa, svi ćemo se ozbiljno i duševno posvetiti na korist našega iskrnjega, i na korist duša nam povirenih, i na širenje tvoje Slave.« *Duhovne vježbe 18*, 11–12.

d) Osvrt

Iz donesenoga je sadržaja razvidno kako se radi o vrijednu teološko-pastoralnomu radu, prožetu autorovom iskustvenom dimenzijom. O tome najbolje svjedoči činjenica da je otac Miškov tek u 62. godini života održao prve duhovne vježbe za svećenike, premda je već bio prekaljen pastoralni djelatnik s brojnim pučkim misijama, duhovnim vježbama za puk i časne sestre i sl. Za razumijevanje sadržaja duhovnih vježba potrebno je poći od vremena i konteksta njihova nastanka. S jedne je strane društveno-političko pitanje hrvatskih zemalja bilo još daleko od rješenja, a s druge je strane tinjala podijeljenost političkih stranaka s obzirom na konačno rješenje hrvatskoga pitanja. Tomu treba pridodati i neprosvijećeni puk, bilo da se radilo o vjerskomu ili pak političkomu segmentu. Također su bile izgubljene vrijednosne granice, što je uzrokovalo trajne napetosti unutar društvenih slojeva. Premalo se vodilo računa o vjerskim, socijalnim pitanjima, pravdi i sl. Može se reći kako je to bio svojevrsni egzistencijalni vakuum, u kojemu je trebalo pronaći smisao. Snažna se potpora u tomu vremenskom vrtlogu očekivala od svećenika. No i oni su u mnogim segmentima životne zbilje zakazali. Previše je bilo političkih angažmana na uštrb duhovne, moralne i socijalne skrbi. Stranačka je angažiranost često otupljivala njihovu prvotnu ulogu, a to je navještaj Radosne vijesti.

Sveukupno stanje, umjesto da uozbilji svećenike na još veću angažiranost u vjerskomu segmentu zajednice, dalo im je povoda za način života koji je bio daleko od njihova poziva. Narod je trebao svećenike, a ne političare jer su oni ionako postojali. Trebao je vrijedne navjestitelje Božje riječi i moralne vertikale koje će u svakomu trenutku detektirati negativne pojave u društvu i ukazati na nepravde te vrijednosne devijacije. Dakle, ovo je polazni/okvirni kontekst za Miškovljeve duhovne vježbe svećenicima. Stoga je njegova prvotna nakana bila svratiti pozornost na zbilju i jasno pokazati kakve svećenike imamo i kakvi bi oni trebali biti. Jasno je da Miškov ne generalizira stvar, no ipak njegovo bogato pastoralno iskustvo po svim hrvatskim zemljama daje mu za pravo da ukaže na nedostojan život pojedinih svećenika i da duhovnim vježbama pomogne njihovoj preobrazbi te jasnoj ulozi u svijetu. Naslovi razmatranja tako su složeni da u potpunosti prožimaju svećenički život, njegov odnos prema Bogu i bližnjemu. Temeljna odrednica sadržaja jest ona koju donosi sam Isus Krist, a ta je da svaki koji želi biti njegov učenik treba na vrhu svoje vrijednosne piramide istaknuti ljubav kao znak potpune slobode i predanosti. Miškov u razmatranjima koristi snažne riječi kako bi se naglasila radikalnost poziva i poslanja u svijetu. Teološki autor razmatranja oslanja na

Sveto pismo i crkveno učiteljstvo. Citirani ili parafrazirani tekstovi uklopljeni u Miškovljev sadržaj jasni su i poučni. Upravo je to njegova misao vodilja: biti direktan u stvarima i bez okolišanja prokazati grijeh. Govori o tome bez straha jer je svjestan da svako obilaženje ili pak površan pristup nikada neće donijeti ploda. Zato se u tekstovima jasno uočavaju ponavljanja određenih sadržaja kako bi se na taj način doprlo do ljudskoga srca. Pastoralno Miškov kao iskusan pučki misionar, korizmeni propovjednik, ispovjednik znao je dobro u kakvu je stanju svećenstvo. O tome svjedoči u razmatranjima. Posebno ga je boljelo posvjetovnjenje svećenika koji su se dali u sve druge poslove osim onoga za koji su od Boga odabrani i svetim redom opečaćeni.

U razmatranjima o. Miškov često ukazuje na svećeničku nedosljednost i demagoški način govora ističući da ih se može čuti kako govore o različitim vjerskim i društvenim temama, ali ne iz nastojanja za opće dobro nego za vlastitu slavu. Ono što je autor nosio u sebi i što je srcem živio jesu snažna vjerska i nacionalna dimenzija. Dobro upoznat s cjelokupnom situacijom, nakana mu je bila u tomu kontekstu preobraziti najprije one koji bi trebali biti svjetionici vjerskoga života i širitelji domoljubnih ideja, a to su svećenici. Stoga u razmatranjima ne preže ni pred jednom temom niti pred kojim grijehom, nego se s njima suočava, proziva ih te teži k definitivnu iskorjenuću. Smatrao je kako samo oni svećenici koji riječju i primjerom žive evanđelje mogu pridonijeti vjerskomu preporodu i domoljubnoj svijesti. Samo su se takvi svećenici kadri uhvatiti u koštac s mnogim društvenim anomalijama i nepravdama.

Prema tome, cilj duhovnih vježba za svećenike bio je obnova onih kojima je povjerena uloga preobrazbe i njihovo učvršćenje u pozivu te predanu služenju svojemu narodu. Miškov je dobro znao da samo duhovan i naobražen svećenik može pomoći u prosvjetljenju hrvatskoga puka, u vjerskomu i nacionalnom segmentu. Iako se učestalo opetovanje pojedinih sadržaja u razmatranjima može promatrati kao mana ili pak »blanjanje savjesti«, može se naslutiti kako je to ipak dio Miškovljeve pedagoške metode. Ako se izuzmu ponavljanja i spoje pojedini naslovi koji su ionako tematski međusobno povezani te provede jezična korekcija, duhovne vježbe o. Miškova i danas predstavljaju vrijedan teološko-pastoralni rad za korekciju svećeničkoga života.

e) Sveti Otci Pape[262]

Ovaj kratki tekst koji ostao u rukopisu sadrži popis papa od prvih dana kršćanstva pa sve do 1922. godine, neposredno prije smrti oca Miškova. Popis sadrži imena izabranih papa, krsna imena (onih papa koje je skupio), rodno mjesto, datum izbora i smrti te vrijeme obnašanja papinske službe. Njegov popis sadrži 266 papa, i to za razdoblje od 33. do 1922. godine. Na kraju se nalazi dodatak koji pokazuje broj izabranih papa po stoljećima. Tako Miškov za I. st. navodi da je bilo 6 papa; u II. st. 10; III. st. 14; IV. st. 11; V. st. 12; VI. st. 13, VII. st. 20; VIII. st. 13; IX. st. 21; X. st. 24, XI. st. 18; XII. st. 16; XIII. st. 18; XIV. st. 12; XV. st. 13; XVI. st. 17; XVII. st. 12; XVIII. st. 8; XIX. st. 5.[263] U kratkomu popisu papa autora upoznajemo i kao povjesničara, što upućuje na njegovu svestranost i kulturološku širinu. Iako ne navodi izvore iz kojih je crpio podatke, ovaj kratki rad svjedoči o njegovu trudu i zainteresiranosti za opća događanja u Crkvi.

f) Sveti godišnji odvjetnici[264]

Riječ je o svojevrsnu liturgijskomu kalendaru u kojemu Miškov najprije uz redni broj donosi datum i naslov blagdana ili sveca, a potom donosi misli. Kalendar uključuje većinu spomendana, blagdana i svetkovina. Raspored misli dotiče bitne točke blagdana i predstavlja svojevrstan teološki traktat. Poticajnim mislima on obuhvaća sferu duhovnoga i materijalnoga svijeta te ga izriče u jednostavnim formulama prikladnim za svakodnevno razmišljanje. Aktualizira pastoralne, teološke, filozofske i socijalne teme te ih s umijećem pretače u kratke misli. Kalendar govori i o tome kako je bio vrstan poznavatelj života svetaca i liturgije. Sadrži 193 blagdanska slavlja usklađena između liturgijskoga običajnika, u kojemu je autor živio, i općega katoličkog kalendara. Kako je kalendar izgledao, vidi se u tablici u kojoj donosim odabir svetkovina i misli za dvanaestomjesečno razdoblje:

[262] ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Sveti Otci Pape.
[263] A. M. MIŠKOV, Sveti Otci Pape. Posljednji unos u popis zbio se 6. veljače 1922., na dan izbora za papu Pija XI.
[264] ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Sveti godišnji odvjetnici.

Red. broj	Datum i mjesec	Blaženik – Svetac/ Blagdan / Svetkovina i Prigodna misao
1.	21. I.	**Sv. Agneza, djevica i mučenica** U društvu ako tko zlo govori, pokaraj ga, ako to ne možeš, ukloni se. Moli za jezičave!
2.	3. II.	**Sv. Blaž, biskup i mučenik** Sažali se kada vidiš ili čuješ da tko trpi ili boluje. Moli za bolesnike!
3.	7. III.	**Sv. Toma Akvinac** Ne hvastaj se, ako što znadeš, jer mnogo toga imade što ne znadeš. Moli za učitelje!
4.	25. IV.	**Sv. Marko, apostol** Istinu uvijek govori jer tko istinu govori, Boga hvali. Moli za lažljivce!
5	3. V.	**Sv. Filip i Jakov, apostoli**. Budi sa svakim iskreni prijatelj, ne iskrenost je i Bogu mrska. Moli za prijatelje!
6.	24. VI.	**Sv. Ivan Krstitelj** Ako si izgubio put navinosti, ostaje ti još put pokore, da do raja dođeš. Moli za obraćenje grešnika!
7.	25. VII.	**Sv. Ignacije Lojolski** Ne daj se zavesti od novotarija, te raznih i nestalnih nauka. Moli za nesretne novotarce!
8.	3. VIII.	**Bl. Augustin Kažotić, biskup** Ne čini sve što ti može biti ugodno, već što ti može biti korisno. Moli za nepametne!
9.	8. IX.	**Mala Gospa.** Nek ti ne prođe dan, a da se nisi Gospi preporučio i pomolio. Moli za Gospine pobožnike!
10.	18. X.	**Sv. Luka ev.** Poslušaj uvijek svoje starije i budi im u svemu podložan. Moli za sve svoje starije!
11.	1. XII.	**Svi sveti** Molim te, pogledaj u nebo, tu je raj, a u raju je i za tebe opredijeljeno mjesto, da ga ne bi izgubio. Moli za one koji nemare za raj!
12.	25. XII.	**Božić** Isusovo porođenje navijestilo je svijetu mir. Budi i ti u miru s Bogom i Isus će se u tvom srcu poroditi. Moli za grešnike!

Tablica 1.

Pojašnjenje:

Redni broj – u izvorniku prigodne misli označene su rednim brojem.

Datum i mjesec – točno označavaju slavlje blagdana – svetkovine.

Blaženik/Svetac – Blagdan/Svetkovina, prigodna misao – prigodna misao oblikovana je na temelju života svetaca, njihove pisane riječi ili pak na temelju sadržajnosti pojedinoga blagdana – svetkovine.

g) Život Vinka Fererskog[265]

Miškovljev pisani rad o životu sv. Vinka iz Ferrare nije ništa drugo doli enciklopedija svečeva života koja je pisana na temelju već publiciranih djela od kojih je Miškov najviše koristio djelo Antonina Teolija »*Storia della vita, e del culto di s. Vincenzo Ferrerio*«, koje je tiskano u Napulju 1738. godine. Premda je za života gajio osobitu ljubav prema sv. Vinku, ipak su pravi razlozi za pisanje njegova životopisa drugi, a nalaze se u predgovoru djela. U njemu o. Miškov ističe: »Moja je ipak nakana da se naš puk što više upozna za moćju i čudestvima S. Vinka, da se po tomu u nj još više zaljubi, njegove kriposti oponaša i njega u svakoj svojoj potrebi u pomoć zazivlje. A po tomu upozna Božju svemogućnost, koja jedina pravi ta čudesa, te se on proslavlja u svojim svetcima.«[266]

Naš je dominikanac najprije odabrao teme iz svečeva života prema postojećoj literaturi, a zatim je počeo s pisanjem svečeva životopisa. Sadržaj je podijeljen na tri poglavlja unutar kojih su zasebno smještene etape njegova života.

Prvo poglavlje, naslovljeno »Od rodjenja do poredovničenja (1350–1367)«, sastoji se od 17 naslova koji govore o svečevu putu od začeća u majčinoj utrobi, rođenja, odrastanja i školovanja te pojedinih zgoda iz djetinjstva. Već u ovomu, prvom poglavlju Miškov koristi prigodu kako bi svratio pozornost na čudesne događaje koji su obilježili svečevo rođenje.[267]

U drugomu poglavlju, »Od poredovničenja do ap(ostolskog) poslovanja (1367–1399)«, Miškov obrađuje 20 naslova. Početak ovoga poglavlja veže se uz prve dane redovničkoga života i prve njegove napasti unutar redovničke zajednice. Potom slijede teme o početcima Vinkova javnoga redovničkog nastupa i čudesima vezanim za njegov lik, nakon čega slijede naslovi o prvomu redovničkom premještaju u Barcelonu i Valenciju te Vinkovu svećeničkomu ređenju, kao i završetku doktorata te o pojedinostima vezanim za

---

[265] ADSK, MO, Djelca i kronike, A. M. MIŠKOV, Život Vinka Fererskog, Dubrovnik, 1919. (Dalje: *Život Vinka Fererskog*). Pišući svečev životopis, Miškov u predgovoru kaže: »Nalazeći se u Dubrovniku pod liečničkom pažnjom, u dokolici sam stao čitati životopis S. Vincenca Fer. tog velikog čudotvorca i ponosa moga Reda, pokrovitelja i naslovnika naših ap. Pučkih misija; kojega smo o. g. proslavili 500. godišnjicu njegova preseljenja u raj. Odavno sam ja smišljao prirediti u kratko kakav njegov životopis ali po pučku, nu zapričen ap. poslovima i radom okolo uredjenja Kongregacije svojih časnih sestara Sv. Anđela čuvara, nisam nigda dospio da tomu posvetim njekoliko ozbiljnog vremena. Izmedju raznih pisaca koji su o tom velikanu pisali te mu ap. Rad, kreposni život i čudotvornost opisali; najbolji mi se svidjao onaj mp. O. Nauč. fra Antonina Teoli, tiskana u Napulju 1738., rad njegove bistrine i točnosti u opisivanju raznih okolonosti. Istina je da po mojem skromnom sudu, imade i u tom životopisu što šta što bi trebalo pročistiti i odbaciti… u kratkim potezovima opisujem njegova čudesa, ispuštajuć ipak njeka ter njeke, koji se ni men ne svidjaju, a sve to navadjam po brojevima, kojima pojednima postavljam sadržaj.«

[266] *Život Vinka Fererskog*.

[267] *Život Vinka Fererskog*, I–II (br. 1–17). Zbog različita numeriranja pojedinih tema i preskakanja istih u bilješkama, radi lakšega praćenja, donosim brojeve kojima je označen sadržaj rukopisa i koji je zasebno vođen te po kojima je pisan životopis.

neprihvaćanje biskupske službe uz odgovor Papi kako »voli živiti, ostati i umrieti kao siromah i redovnik«.[268]

Treće poglavlje, »Od ap(ostolskog) poslovanja do smrti (1399–1419)«, zadnje je i najveće te uključuje 460 naslova. Početni naslovi poglavlja govore o početku Vinkova misijskoga djelovanja, donoseći sve pojedinosti iz misija od kojih se spominju brojna čuda, pokušaj ubojstva oko 1400. godine, o osobnosti sv. Vinka, darovima koje je posjedovao, propovijedanju u Španjolskoj i Engleskoj. Potom slijede teme koje govore o Vinkovu proročanstvu, egzorcizmu, otkriću, čudotvornim ozdravljenjima, uskrsnuću, raznim čudesima i obraćenjima grješnika. Miškov životopis završava izvješćem o posljednjim danima Vinkova života i smrti. Kao dodatak naveden je kratak sadržaj uspomena na sv. Vinka i odabir čudesa koja su se dogodila poslije proglašenja svetim 1455. godine.[269]

Iako mu nedostaje kritičnosti i kontinuirana navođenja izvora, kao i teološkoga prosuđivanja, životopis sv. Vinka pisan je jednostavnim i lako razumljivim stilom i predviđen je za najširi krug čitatelja kao pobožna literatura.

h) Životopis bl. Ozane Kotorske[270]

Otac Miškov je duže vrijeme proučavao život Ozane iz Kotora. Tome u prilog svjedoči pismo koje je 13. veljače 1899. iz Kotora uputio dominikanskomu provincijalu Jordanu Zaninoviću. U njemu izvješćuje o istraživačkim aktivnostima u pogledu Ozanina života, kao i problemima s kojima se susreće te piše: »Glede Bl. Hosane, do sada sam dosta iztražio, ali posve malo našao, medju ostalo u jednom svezku fale 22 stranice, i ko baš one u kojim su po indexu bili spisi u njoj. Njetko ih je odparao i pokrao. Nastojat ću ipak da tražim, nebi li što ipak našao; zato sam se i Blaženoj Hosani priporučio, da me pomogne.«[271] Budući

[268] *Život Vinka Fererskog*, I–II (br. 18–36).
[269] *Život Vinka Fererskog*, II–XIII (br. 37–497).
[270] AKK, Fond Blažena Ozana. Prve Konstitucije i Pravila, A. M. MIŠKOV, Častnim Sestrama Svoga Dominikanskoga Reda Dalmatinske Kongregacije Svetih Anđela Čuvara Prigodom Crkvenog Potvrđenja Javnog Štovanja Nijihove Svete Majke i Sestre Blažene Hožane iz Kotora Djevice i Pokornice. Ovaj Životopis na utjehu i na Uzor Njihov Utemeljitelj Posvećuje I Poklanja. (Dalje: *Životopis bl. Ozane*).
[271] AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Kotor, 13. veljače 1899. O istomu predmetu, mjesec dana poslije, otac Miškov provincijalu Zaninoviću šalje cjelovitije izvješće: »Biskupska kurija je u neopisivom neredu, tu se ništa a ma ništa naći može: ipak sam njekoliko dana tu potrošio i dosta se prašine našmrkao i po štogod sam slučjano našao, što će valjda moći vrieditи. Nego što se tiče spisâ o B(laženoj) Hožani, to je sve osakaćeno i odnešeno; naišao sam na neki svezak, u kojemu je baš morao biti porces kojega je Biskup Pavao Bucchia po nalogu sv. O. Pape Pia V. okolo godine 1567, i o kojemu govori neki anonimni životopisac hožanin; kad tamo baš u tom svezku poderane su 22 stranice i odnešene. Nego ušao sam u trag nekim podatcima, po kojima ću valjda u Rimu kod Sv. Sbora taj porces naći, a kod vrhovne Postulacije Reda u Rimu doznao sam za njeke dokumente: zato sam se sve obratio na Vrhovnog Naučitelja Reda u Rimu, i on mi obećao biti mi pri ruci, mene na taj rad osokolio i još mi javio da će mi povelju Vice-Postulatora poslati. Ovdje sam s propovjednice

da Ozana još nije bila proglašena blaženom, o. Miškov zdušno se trudio prikupiti što više materijala kako bi proces beatifikacije mogao početi. Stoga se dao na istraživanje Ozanina života i pisanje bilježaka za sastavljanje životopisa. Uz to, koristio se jednim talijanskim rukopisom o bl. Ozani, kao i jednim spisom biskupa Marka Kolođere (1819.–1888.) o istomu predmetu. Premda je duže vrijeme istraživao Ozanin životni put, otac Miškov najprije objavljuje Ozanin životopis iz pera njezina anonimnoga suvremenika u časopisu *Gospina krunica*,[272] a kasnije piše sadržajniji životopis podijeljen u dvanaest poglavlja.[273]

Prvo poglavlje »Porođenje – Đetinstvo – Čobanstvo« sadrži tri naslova. U prvomu naslovu donosi crtice o Ozaninu rođenju, roditeljima i rodnomu selu. Miškov slijedi uvriježen datum Ozanina rođenja, odnosno 25. studenoga 1493., kao i podatke o rođenju u obitelji »sliedbenika grko-iztočne, od kršćansko – katoličke prave vjere, odciepljenih«.[274] Pisac ističe da je Ozanino rodno selo imalo manje od 300 stanovnika pravoslovne vjeroispovijesti, bez crkve, škole i bez mogućnosti bilo kakva odgoja, dočim anonimni pisac Ozanina životopisa spominje tek nekoliko kuća, kao i don Niko Luković, kanonik Kotorske biskupije.[275] Otac Miškov, u maniri drugih pisaca o bl. Ozani, selo rođenja naziva Komani koje »leži u Lovćen – planini između Stirovnika i Jezerskog – vrha, koja je nad samim Kotorom, 1657 metara visoka.«[276] S obzirom na naziv sela, Luković u *Životopisu o bl. Ozani* ističe da je ona rođena u Relezama, a ne u Koman selu, kako su to navodili stariji životopisci. Luković potkrjepljuje svoj navod činjenicom da je obišao kraj i da je upoznao jednoga potomka obitelji blažene

---

zamolio da ako tko zna ili ima što o Bl. Hožani, da mi donese: i zbilja donesoše mi po štogod, ali što je vriedno 2 slike Bl. Hožane sa zracima okolo glave, jedna je od g. 1606, dakle 41 godinu nakon nje(zine) smrti; jer je Bl. Hoža(ana) umrla 28/4 1565. Ja se ipak nadam da ćemo izplivati, a ovaj je Biskup zato silno zauzet, ali sam ga i ja dosta podjario. Sad o sobici u kojoj je Bl. Hožana onkraj bivše crkve S. Pavla punih 44 godine pokornički život vodila i u njoj umrla. Ja sam po podatcima iznašastim, zabio čavao u glavu da ju pronadjem i odkrijem: vojnička vlast dozvolila i ja stao kopati zid od 80 cm. Dvije sam rupe učinio, iz prve sasusla ze zemlja, a iz druge provaljen kamen pao u vodu (tu je bunar), ali tu stao ja širije kopati; i zbilja naišli smo u zidu na prag bivšeg prozora sobice Bl. Hožane, o kojemu prozoru još g. 1736. piše Cerva da je odavno zazidan bio, i kudi da se tako ta uspomena utamanila. Očevidno je dakle da gdje je sada bunar tu je bila ta sobica, koju zato nemogosmo odkriti; ter odlučismo opet začepiti rupe i postaviti spomen-ploču, neka se zna gdje je taj prozor bio. Nemožete pojmiti koliko mi je žao, da nisam tu sretnije ruke bio.« AHDP, Spisi, 1898-99-1900., Miškov Provincijalu, Kotor, 24. ožujka 1899.

[272] A. M. MIŠKOV, »Životopis Bl. Hosane Crnogorkinje tretorednice sv. Dominika«, u: *GK*, VI (1900.) sv. I.–VI. Nakon kratka uvoda (str. 6) i predgovora neimenovana životopisca (str. 8–10) slijedi tekst najstarijega životopisca bl. Ozane, koji je glasoviti dubrovački dominikanac Serafin Crijević preveo s talijanskoga na latinski jezik, a Miškov na hrvatski: 11–14; 35–41; 66–72; 99–105; 131–138; 166–172.

[273] U prikazu Ozanina životopisa iz pera o. Miškova za usporedbu koristim životopis (anonimnoga) najstarijega i najmlađega životopisca (Luković). Također u cijelomu tekstu koristim ime Ozana dok krsno (Kata) i redovničko ime (Hožana) koristim na mjestima gdje se pozivam na životopisca.

[274] *Životopis bl. Ozane*, 1.

[275] *Životopis bl. Ozane*, 1; A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. I, 11, bilj., 3; N. LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka*, Kotor, 1965., 9.

[276] *Životopis bl. Ozane*, 1.

Ozane koji je rodom iz Releza.[277] Ako je tomu tako, nije jasno zašto Miškov, koji je također bio dobar poznavatelj kotorskoga kraja jer je tamo često propovijedao i na kraju istraživao Ozanin život, navodi Komane kao mjesto rođenja. No nakon Lukovićeva spominjanja Releza svi kasniji autori koji su pisali o Ozani koriste Releze kao mjesto njezina rođenja. Naš autor, za razliku od drugih Ozaninih životopisaca, donosi podatke o broju njezine braće i sestara, ističući kako ih je bilo osmero.[278] U drugomu naslovu autor govori o djetinjstvu i odgoju naglasivši da Ozana, čije je kršteno ime Kata, dok su je od milja zvali Katuša, osim krsta nije bila dovoljno poučena u kršćanskomu nauku. Budući da nije bilo škole, bila je neuka kao i njezini roditelji. Luković u svojemu djelu podsjeća na kršćansku pobožnost obitelji dok Miškov ističe »o kakovim božjim zapovijedima, o pobožnom življenju, o kršćanskim kriepostima, ni pojma; jedino što su znali niemo se slikama klanjati i česte i duge postove, čak do praznovjerja, obsluživati«.[279] Govoreći o Ozaninoj osobnosti, o. Miškov se služi pjesničkim izričajima pa ističe kako je »Katuša ko divlji ali nježni cvijet u pustoj gori rasla, kojega ako i nije gojila ljudska ruka, Božje ga je oko njegovalo i oplemenjivalo«.[280] Trudi se istaknuti njezine vrline, osobito čednost, marljivost i posluh. Crtice o Ozaninu pastirskomu životu tema su trećega naslova u kojemu pisac ne propušta istaknuti kako je Ozana već s osam godina čuvala stado ovaca i kako je »drage volje primila i čobanski je život veseljem preuzela i obavljala« te kako je, unatoč teškoćama, bila »uvijek tiha, mirna i vesela, ko da joj ništa ne fali«.[281]

»Božje zvanje i vrhunaravne objave« čine drugo poglavlje, doneseno u pet naslova. U prvomu naslovu otac Miškov govori o Ozaninu redovničkome pozivu. Na za njega uobičajen način uvodi u priču, podsjećajući na ambijent u kojemu je Ozana živjela: »U onoj planinskoj samoći i tišini, uza sve nevolje i tjeskobe, njezin bi se duh ipak zanašao, njezino prirodjeno oštroumlje snašlo bi čim da se bavi.«[282] On ovdje želi ukazati na Božju prisutnost u čovjekovu životu bez uvjetovanosti te se trudi postupno otkriti njezinu potrebu za samoćom i razmišljanjem. U drugomu naslovu, pak, izvješćuje o razgovoru Ozane i njezine majke s obzirom na duhovno raspoloženje te majčine reakcije. Sadržaj trećega naslova otkriva nam Ozaninu želju za Kotorom. Razlog tomu krije se u majčinim pričama o »Božjim slikama« koje se nalaze u Kotoru, što je često bilo u središtu Ozanina razmatranja. Ona je već osjećala

[277] N. LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka*, 6–10.
[278] *Životopis bl. Ozane*, 1.
[279] *Životopis bl. Ozane*, 2.
[280] *Životopis bl. Ozane*, 2. Luković također naglašava njezinu profinjenu osobnost, ističući njezinu pjesničku dušu. N. LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka*, 13.
[281] *Životopis bl. Ozane*, 2–3.
[282] *Životopis bl. Ozane*, 3.

potrebu da treba poći iz sela i slijediti još uvijek nepoznati glas »koji šapuće«, kao što je to bio slučaj s prorocima. Miškov nadalje izvješćuje o majčinu odugovlačenju s ispunjenjem Ozanine želje o odlasku u Kotor. Trudi se pokazati Ozanino duhovno stanje i prve pokušaje izricanja molitve, iako je bila obična »brđanka, ne znajući ništa o pravoj vjeri i pobožnosti, i pak je za pobožnim životom hlepila i upravitelja tražila«.[283] Govoreći o molitvi, Ozanin životopisac prvi put konzultira životopis dominikanca Serafina Razzija[284] i donosi Ozaninu molitvu koju je Razzi zabilježio: »Ah veliki Bože kršćana, ti si toli liep, toli mio, toli velik, moguć i čudotvoran, ti si toli sladak i nad svakoj stvari najuzvišeniji, ah! Da bi mi se ti samo jednom pokazao, da te samo vidim i da te upoznam, ja znam da bi vidila sve moje dobro, koje nepoznato mi ljubim; oh koliko bi tada vesela po ovim vrletima hodala, sve muke i nevolje podnašala, i glad i žeđu, vrućinu i studen još rađe trpila, samo da mi je tebe vidjeti, da bi mi se ti udostojao pokazati se, da te upoznam, pa te još jače obljubim i da ti do smrti služim.«[285] Četvrti i peti naslov drugoga poglavlja govore o prvomu i drugomu Ozaninu viđenju te o Ozaninu odlasku u Kotor. Prva se odnosi na viđenje djeteta Isusa, a druga na viđenje »čovjeka na križu«. Miškov ne spominje Isusa, nego samo navodi čovjeka da bi kasnije podsjetio kako se Ozana prisjetila majčine priče o raspetomu Bogu na križu. Donosi sličan opis viđenja kao što su to činili autori prije njega, kao i majčinu reakciju na Ozanina zapažanja.[286]

Treće poglavlje »Život u Kotoru i božje zvanje« sažeto je u pet naslova. Miškov najprije počinje s opisom Ozanina puta i dolaska u Kotor, kao i majčine dvojbe glede Ozanina ostanka u Kotoru. Ne propušta istaknuti kako su pukim slučajem i Božjom providnošću pronašle svetu i plemenitašku kuću bokeljske obitelji Alekse Bukića (Bucchia)[287] dok anonimni autor spominje samo dolazak u Kotor, a Luković pretpostavlja da su spomenutu obitelj pronašli zahvaljujući posredniku.[288] S obzirom na obitelj Bukić (Luković naziva Buća), Miškov u prvi plan stavlja Aleksinu majku, sedamdesetogodišnju gospođu, i prvi susret s Ozanom, ističući kako je ona uočila njezine izvanredne osobine te ju je prihvatila u obitelj ne kao sluškinju nego kao rođeno dijete. U životopisu tako posvećuje prostora

---

[283] *Životopis bl. Ozane*, 7.
[284] S. RAZZI, dominikanac, teolog i pisac, rođen 1531. u Firenci, a umro 1613. U dominikanski je red stupio u samostanu San Marco. Osobito je važan za hrvatsku historiografiju jer je napisao prvu tiskanu povijest grada Dubrovnika (»*Storia di Raugia*«, Lucca 1595.) i životopis blažene Ozane Kotorske (»*Vita della reverenda serva di Dio, la Madre Suor Osanna da Cattaro*«, Firenze 1592.).
[285] *Životopis bl. Ozane*, 6.
[286] A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. I, 13–14; *Životopis bl. Ozane*, 7–9. N. LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka*, 16–17.
[287] *Životopis bl. Ozane*, 9–10. Miškov piše kako je Kotor od 1420. bio pod mletačkom vlasti pa su prezimena bila talijanizirana. Neimenovani autor obitelj naziva Bolica, a Luković Buća. Miškov ne propušta spomenuti kako su od obitelji Bucchia potekla dva kotorska biskupa: Jerko (1581.–1604.) i Visko (1622.–1656.).
[288] A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. II, 35; N. LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka*, 27.

»gospodarici obitelji«, kako je sam naziva, jer je za Miškova ona odigrala bitnu uloga u Ozaninu životu. Od nje je primila prve vjerske pouke i, ono što posebno ističe Miškov, gazdarica je dobro ćutila Ozanin nutarnji poriv i umne sposobnosti. Stoga i veli »da joj nije trebalo nikad dvaput što kazati, od prve bi sve lako shvatila i upamtila«.[289] U ovomu poglavlju Miškov nastavlja s prikazom Ozanine pobožnosti, njezine prve ispovijedi i pričesti. Najprije govori o tome kako je Ozana napredovala u obrazovanju, osobito u kršćanskomu nauku, što se i na djelu očitovalo. Ne propušta istaknuti kako se Ozana s divljenjem odnosila prema slikama svetaca i kipova. Njezin stav prema slikama pokazuje zapravo koliko su joj se u srce urezale majčine riječi iz djetinjstva o »Božjim slikama«, što na određeni način predstavlja njezinu prvu vjersku pouku.

Zanimljivo je da Miškov jedini od životopisaca posvećuje toliko pozornosti Ozaninu odnosu prema slikama i kipovima. Tako donosi opširniji opis njezina stava ispred slika i kipova te ističe »kako bi pred njima sad ruke razpružala sad sklapala; sad stojećke, sad klečećke sad ničice pred njima prostrla, molila i vapila, pak ih ustima celivala«.[290] Valja pretpostaviti da je on ovime želio naglasiti njezinu duboku pobožnost. U dijelu o prvoj ispovijedi i viđenju »Raspetog Isusa« otac slijedi neimenovana Ozanina životopisca navodeći kako se to dogodilo uoči Uskrsa i u ispovijedi.[291] Ozanin životopisac Luković, pozivajući se na *stare biografe*, spominje da se viđenje dogodilo tijekom euharistijskoga slavlja.[292] No spomenuto je viđenje, bez obzira kada se dogodilo, za sve životopisce presudno za njezinu odluku o redovničkome životu.[293]

Miškov tek kasnije, nakon viđenja, govori o pripravi za prvu svetu pričest, ističući u prvi plan njezino nutarnje raspoloženje: »oh kako ga je ižčekivala, kako ga je željela, kako ga je vapila… kojom li se nije ona žarkom molitvom i pokorom, bdenjem, i razmatranjem pripravljala, da za prvi put u svoje čisto, nevino, zaljubljeno srce primi svoga živoga Boga.«[294] Kronološki slijedi Ozanin život pa tako postupno uvodi u njezinu odluku o pokorničkome životu. Kako piše, Ozana je već bila zrela djevojka kada je 1513. godine na Veliki petak, slušajući propovijed o muci Gospodnjoj, u crkvi sv. Tripuna u Kotoru, nadahnuta Duhom Svetim, »odluči se od svoje dobre volje, u kakovu tamnicu zavući i tu čitav

[289] *Životopis bl. Ozane*, 10.
[290] *Životopis bl. Ozane*, 11; A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. II, 36, bilj. 2.
[291] A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. II, 36; *Životopis bl. Ozane*, 11.
[292] N. LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka*, 29–30. Luković ne navodi imena životopisaca na koje se poziva u slučaju viđenja »Raspetog Krista«.
[293] A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. II, 37; *Životopis bl. Ozane*, 12.
[294] *Životopis bl. Ozane*, 12.

život tamnovati i pokornički život voditi«.[295] U opisu same odluke o pokorničkome životu Miškov najprije govori o Ozaninoj dvojbi kome priopćiti odluku ili pak koga pitati za savjet. Premda ju je gazdarica voljela i bila na usluzi u svakome trenutku, Miškov pretpostavlja da je ona već bila mrtva. Stoga se, kako ističe Miškov, Ozana dala na molitvu i osluškivanje Božjega glasa.

Pod naslovom »Nebeski glas« Miškov osvjetljava ostvarenje Ozanine želje za samačkim životom. Ističe kako je jednoga zimskog jutra 1514. godine, kada je Ozana imala oko dvadeset i jednu godinu, čula glas koji joj je kazao da pođe gospođi Slavki, pobožnoj i razboritoj ženi po savjet, koja ju je pak uputila na fra Tomu, redovnika franjevca. U ovome dijelu o »susretu s gospođom Slavkom«, kao i ulozi fra Tome, slijedi neimenovana životopisca, a to čine i drugi.[296] Nadalje, u naslovu »želja ispunjena« otac Miškov, opet slijedeći druge životopisce, spominje još jednoga redovnika, fr. Viska Bukića (Bucchia), dominikanca, koji je zajedno s fra Tomom i kotorskim biskupom Tripunom pomagao Ozani u realizaciji njezine želje za pokorničkim životom.[297] No, kako navodi, Ozanina odluka nije prošla bez odjeka. Naime, njezina je rodbina brzo pristigla u Kotor ne bi li je odvratili od nakane, na što im je Ozana odgovorila da »je takova božja volja i da je ona taj poziv od Boga primila, a da toj božjoj volji nitko ne svietu protiviti se ne smije niti može, a da jaoh ti se onomu koji bi i samo kušao božje zvanje u komu osujetiti.«[298]

Četvrto poglavlje, naslovljeno »Sveti pokornički život«, počinje opisom samačkoga života u ćeliji pokraj crkve sv. Bartula (Bartolomeja).[299] Prije ulaska u ćeliju Miškov ne propušta izvijestiti o Ozaninu oproštaju od obitelji Bukić u kojoj je provela jedanaest godina života.[300] U daljnjemu dijelu četvrtoga poglavlja donosi podatke o Ozaninu stupanju u Treći red sv. Dominika, novoj ćeliji pokraj sv. Pavla u pokorničkome životu, krjepostima i znanju. Životopisac počinje izvješćem o ulozi Ozanina ispovjednika, dominikanca Viska Bukića, u njezinoj odluci da postane članicom Trećega reda pokore sv. Dominika. Kako piše dominikanc Miškov, to se dogodilo 25. siječnja 1516., na blagdan Obraćenja sv. Pavla. Ozana je primila habit Reda i uzela novo redovničko ime »Sestra Hožana« dok je doživotne zavjete položila 25. siječnja 1517. i postala »pravom i redovitom Sestrom Dominikankom, kakvih još

[295] *Životopis bl. Ozane*, 13.
[296] A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. II, 37–38; *Životopis bl. Ozane*, 13–15; N. LUKOVIĆ, *Život Blažene Ozane Kotorke*, 1928., 14.
[297] A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. II, 38–39; *Životopis bl. Ozane*, 15; N. LUKOVIĆ, *Život Blažene Ozane Kotorke*, 14.
[298] *Životopis bl. Ozane*, 15.
[299] *Životopis bl. Ozane*, 16. Kako izvještava otac Miškov, crkva se nalazila u sredini grada, a njezina ćelija pokraj nje s dimenzijama 1,5 m x 1.
[300] *Životopis bl. Ozane*, 16.

u Kotoru nije bilo«.[301] Nakon prve ćelije otac Miškov se usredotočuje na prikaz Ozanina života koji je vezan za ćeliju pokraj crkve sv. Pavla, podsjećajući najprije na objavu koju je imala još kao služavka, o crkvi sv. Pavla. Kako donosi životopisac Miškov, Ozana se u ćeliju pokraj sv. Pavla preselila kada je imala dvadeset osam godina i u njoj je ostala četrdeset i četiri godine, sve do smrti. Nadalje, u životopisu dominikanc donosi opis Ozanine ćelije, pobožnosti, hrane i krjeposti kojima se odlikovala. Uz bogoslovne krjeposti Miškov nabraja poniznost, siromaštvo, čistoću, poslušnost, ćud, ljubav prema bližnjemu, rad i molitvu.[302] Na kraju četvrtoga poglavlja donosi sažetak o Ozaninu obrazovanju, ističući u prvi plan njezinu mudrost.[303]

U petomu poglavlju, u kojemu raspravlja o »Ustanovljenju Sestara Dominikanka u Kotoru«, otac Miškov otkriva novu Ozaninu ulogu u Kotoru. Najprije donosi kratak povijesni prikaz o nazočnosti sestara dominikanki u Dalmaciji, a potom govori o njihovoj prisutnosti u Kotoru. Ističe kako ih u ono doba nije bilo u Kotoru, nego da je Ozana »prva koja je Red pregrlila nakon dvije godine što je u prvi zatvor kod sv. Bartula unišla.«[304] Premda su dominikanske trećoretkinje u Kotoru živjele već od 1266.,[305] životopisac ipak stavlja naglasak na Ozanino ustanovljenje samostana sestara dominikanki s jednom upravom. Zanimljivo je da Miškov, kada govori o osnutku nove zajednice dominikanki u Kotoru, ističe Ozanino viđenje o tome.[306] Završavajući naslov o osnutku zajednice, donosi razvojni put zajednice s Ozanom kao starješicom, trudeći se naglasiti sve Ozanine vrline i, osobito, ljubav prema sestrama. Također donosi podatke o zatvaranju samostana koji je Ozana utemeljila, kao i njezino proročanstvo o zatvaranju.[307]

---

[301] *Životopis bl. Ozane*, 17. Luković kao godinu Ozanina stupanja u dominikanski red navodi 1515. N. LUKOVIĆ, *Život Blažene Ozane Kotorke*, 15.
[302] *Životopis bl. Ozane*, 18–23.
[303] *Životopis bl. Ozane*, 24–26. U ovomu poglavlju Miškov slijedi neimenovanoga životopisca. A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. II, 40–41; A. M. MIŠKOV, Životopis Bl. Hosane, sv. III, 66–72.
[304] *Životopis bl. Ozane*, 26.
[305] A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija, 3. »U Kotoru, imale su samostan i crkvu Sv. Pavla uprav iza stolne crkve Sv. Tripuna, a utemeljen je bio g. 1266 od njekog kotorskog plemića Pavla Bari i njegove supruge Dobre, te darovaše ga Dominikancima, te ga oni obitavaše dok nisu sagradili prostorni svoj novi samostan sa crkvom S. Nikole u istom gradu, a kad se oni u novi samostan preselili; samostan i crkvu sv. Pavla oni ustupiše svojim sestrama, koje su utemeljene bile od glasovite Bl. Hožane.«
[306] »Jedno jutro prije zore ma ja pred svojim prozorčićem, koji u crkvu gleda, po običaju se molila. Kad iznenada opazi čitavu crkvu vanredno razsvitljenu, ko da je sva u plamenu. U tom neobičnom sjaju, opazi da su crkvena vrata širom raztvorena, te ugleda nedoglednu povorku krasnih djevojaka, svih u bjelini, pod bielom koprenom i bielim viencem na glavi, dok je svaka u jednoj ruci nosila cvatući ljiljan a u drugoj zapaljenu voštanicu. I ta je povorka unilazila u crkvu, sve divnim redom vesele angjeoskim glasom i napjevom rajske pjesme pjevajući. Ter kako bi jedne za drugima dolazile do glavnog oltara S. Pavla, tu se sve klečećke poredale i sliedile pjevati sve dok nije ciknula zora, a kad ova zarudila, nestalo vidjenja i pjevanja. Hozana je sve to ko zapanjena gledala, i uživala jer je po toj objavi shvatila, da će se uz tu crkvu ustanoviti kuća Sestara njezinog Reda, što ju je izvanredno veselilo.« *Životopis bl. Ozane*, 27.
[307] *Životopis bl. Ozane*, 27–32.

»Vrhunaravne objave i prikazanja« naslov je šestoga poglavlja sa sljedećim podnaslovima: »Isus u bolesti prikaza se S. Hozani i ozdravi je« (str. 33–34); »Na badnji dan vidi betlehemsku špilju i vidi Isusovo porođenje« (str. 34–35); »Na podizanju Tiela Gospodinova, u sv. hostiji ugleda Isusa na križu propeta« (str. 35–36); »Jednom joj se prikazalo Čistilište, te vidila u njemu grozne muke što trpe svete duše« (str. 36–37). U ovomu poglavlju Miškov naglašava njezin duhovni život koji se odvijao u čestim objavama i viđenjima.

U sedmomu poglavlju životopisa, u naslovu »Đavolska napastovanja«, autor iznosi nekoliko karakterističnih slika o susretu Ozane s nečastivim, a koje je ona prepričala svojemu ispovjedniku. No prije toga slijedi kratak govor o uzrocima đavolskih napastovanja i o Ozaninoj borbi[308], a potom Ozanine kušnje: »Đavo napastuje Hožanu u prilici nj. ispovjednika« (str. 39); »Đavao napastuje Hožanu u prilici gadnih miševa« (str. 39–40); »Đavao napastuje Hožanu u prilici odurnih ptičurina« (str. 40–41); »Đavao napastuje Hožanu u prilici prasca« (str. 41); »Đavao napastuje Hožanu u prilici Majke Božje« (str. 41–46).

Osmo poglavlje, »Dar pronicavosti duha i proročanstva«, sadrži jedanaest Ozaninih proročanstava koje dominikanac Miškov predstavlja sljedećim redom: »Prorokova da će jednom u Kotoru biti srušena tri samostana« (str. 46); »Prorokova da turci neće osvojiti Kotor« (str. 47–48); »Prorokova brodolom Tripa Bukića (Bucchia)« (str. 48–49); »Prorokova Bernji Lardiću da mu je lađa na putovanju čitava i čila« (str. 49); »Prorokova Marinu Pisaniu, da će biti oklevetan ali da će njegova pravednost izplivati« (str. 50–51); »Prorokova ubijstvo sina Margarite Bolica« (str. 51); »Prorokova rasap dvaju zavadjenih obitelji« (str. 51–52); »Prorokova svome Redodržavniku, da na putovanju nastradati, ali da će se ipak spasiti« (str. 52–53); »Prorokova oslobodjenje od robstva Iva Bisantia« (str. 53–54); »Prorokova da neće turci Maltu osvojiti« (str. 54–55).

U devetomu poglavlju »Milosti izprošene po Hožaninoj molitvi«, uz kratak uvod o Ozani moliteljici, Miškov donosi deset različitih milosti isprošenih po Ozaninoj prošnji: »Ozdravila je diete sliepo na oba oka« (str. 55–56); »Ozdravljenje barskog nadbiskupa« (str. 56–57); »Ozdravljenje žene Pavla Cappella« (str. 57–58); »Roži Bukić (Bucchia), Hožana izprosila mužko diete« (str. 58–59); »Upozna nutarnjost jedne tašte i zdvojne đevojke, pogodi joj srce i umiri« (str. 59–60); »Hožana je oslobodila Kotor od kuge« (str. 60–61); »Hožana je oslobodila Kotor od druge pošasti« (str. 61); »Hožana je oslobodila Kotor od poplave« (str.

[308] *Životopis bl. Ozane*, 37–38.

61–62); »Hožana je oslobodila Kotor od potresa« (str. 62); »Hožana je pomirila pobunjeno građanstvo« (str. 63–64).

Deseto poglavlje pod naslovom »Izbavljenje čistilišnih duša« sadrži pregled izvrsnih duhovnih djela koja otkrivaju još jednu čudotvornu dimenziju Ozanina života. Ovo poglavlje sadrži četiri naslova: »Izbavila je dušu pk. (pokojnog), Viska Bukića [Bucchia]« (str. 65–66); »Izbavila je dušu pk (pokojnog), Jerka Bisanti« (str. 66); »Izbavila je dušu njekog pk. (pokojnog), Fra Ivana« (str. 66–67).

U jedanaestomu poglavlju »Zadnji dani života i sveta Hožanina smrt« otac Miškov govori o posljednjim Ozaninim zemaljskim danima. Poglavlje je podijeljeno u sedam naslova: »Približava se konac Hožanina života« (str. 68–69); »Primila Svetootajstva umirućih« (str. 69–70); »Izpitivanje ispovjednika i njezin odgovor« (str. 70–71); »Zadnji dan…« (str. 71–72); »Nakon smrti…« (str. 72–73); »Sjajni ukop« (str. 73–74); »Prijenos Hožanina tiela« (str. 74–75).

Zadnje, dvanaesto poglavlje »Štovanje Blažene Hožane« zaokružuje Ozanin životopis. U ovomu poglavlju govori o svetačkome odjeku u narodu nakon Ozanine smrti i poduzetim aktivnostima za proglašenje blaženom u naslovima: »Štovanje i pobožnost puka«[309], »Crkveno štovanje«[310], »Prošnje za potvrđenje štovanja Bl. Hožane« (str. 81–82), »Kanonička istraga u Kotoru i ovjerovljenje Tiela Bl. Hožane« (str. 82–84), »Proglašenje konačne sudbene iztrage« (str. 84–86), »Molbenica S. O. Papi Piju X. da se udostoji na temelju sretno svršene parnice, odobriti i potvrditi štovanje Bl. Hožane« (str. 86–91).[311]

---

[309] »Kad je godine 1899. po drugi put u Kotoru korizmu propovjedao, da mu je jedan Crnogorac, koji se ponosom hvastao da je on častnik u crnogorskoj vojsci i da je nesamo iz rodnog Hožanina mjesta, već da mu je ona 'u devetom pâsu rodstvo' – tako on reče – kaziva, da u Crnojgori svi za nju znadu, samo što nazivaju 'Blaženom Jovanom' (po krišćansku, valjda jer im je neobično ime Hožana), i da joj se često mole i u pomoć zazivaju. Taj je u daleki sviet odlazio, pa je u Kotor bio došao, da se Bl. Hožani preporuči za sretno putovanje, i za zavjet donio voštanu svieću, da se pred njezinim tielom zapali.« *Životopis bl. Ozane*, 76.

[310] *Životopis bl. Ozane*, 78. Miškov donosi jedan zanimljiv podatak. Naime, kada je 1856. kotorskim biskupom postao Marko Kalođera, on je iz pobožnosti otvorio kovčeg s Ozaninim tijelom koje je iznova presvučeno, a on je tom prigodom u svoj biskupski prsten umetnuo moći bl. Ozane. Kako piše Miškov, »što je isti piscu ovog životopisa, kazao i na njegovu molbu uredovnim spisom potvrdio«.

[311] Miškov donosi popis molba koje su Svetoj Stolici uputili nadbiskupi, biskupi, redovničke kongregacije, sjemeništa, općine i dr.

i) Osvrt

Miškov je sustavno prikazo Ozanin život, vodeći računa o kronološkome slijedu događaja. Životopis svjedoči o autorovu dobru poznavanju blaženice jer, kako je istaknuto na početku ovoga naslova, on je dugo godina proučavao Ozanin život, prikupljao pisane tragove i razgovarao s ljudima o tradiciji štovanja blaženice. Njemu su bili dobro poznati od prije napisani životopisi o Ozani, što je vješto iskoristio u pisanju ovoga životopisa. Struktura *corpusa* jasno je podijeljena u naslove poglavlja i podnaslove, što omogućava lako snalaženje i etapsko praćenje Ozanina života.

Čini se kako je pri sastavljanja životopisa najviše konzultirao životopis bezimenoga autora za kojega će na kraju ustvrditi kako je »bezimeni i prvi životopisac Hožanin (koji akoprem s njeke čednosti ne očituje svoje ime, ipak po iznašastim podatcima, taj bi morao biti liečnik Ivan Dr. Bolica), koji je za vrime Hožanina života i smrti živio, nju osobno upoznao, s njome obćio i koji je vrlo pobožan bio nju sveticom držao i štovao, i koji je zato najvjerodostojniji njezin životopis talijanski napisao valjda par godina iza njezine smrti kojega su pak razni pisci vierno preveli i na latinski i na hrvatski jezik, i na kojega su se oslonili svi oni koji su kašnje o Bl. Hožani pisali.« Također je konzultirao Serafina Razzija i njegov djelo »*Vita della reverenda serva di Dio, la Madre Suor Osanna da Cattaro*«.[312]

Dakle, uz spomenute životopisce, Miškov se oslanjao i na vlastiti istraživački rad. Temeljni nedostatak ili pak slabost njegova prikaza života bl. Ozane jest u manjku kritičnosti i izostanku navođenja korištenih izvora. Iako su spomenuta imena životopisaca čija je djela konzultirao u prikazu života bl. Ozane, ipak nedostaju pojašnjenja koja uvijek otkrivaju nešto novo, vlastito i pružaju mogućnost daljnjega proučavanja. Međutim, kako se radi o solidno složenu radu s jasnom strukturom, jednostavnim stilom pisanja i preglednošću, životopis bl. Ozane iz pera oca Miškova predstavlja vrijedan dokument o blaženičinu životu, pruža dublji uvid u njezin život i omogućava daljnje proučavanje Ozanina života.

[312] *Životopis bl. Ozane*, 81.

III. poglavlje

LEKSIKOGRAF

Vokšim Lexiconi još su jedan i hvale vrijedan enciklopedijski rad oca Miškova. Premda je u oporuci, koju je sastavio 10. srpnja 1914. godine u Korčuli, spomenuo samo jedan, ali nedovršeni leksikon, radi se zapravo o dva. O tome u oporuci piše: »To je sami materijal, kojega sam nakanjivao po malo uredjivati u slučaju da bi ostario i nebi za nikakav drugi posao vriedan bio.«[1]

a) Lexicon hrvatsko-latinsko-talijanskih rieči…[2]

Prvi *Lexicon* sadrži trideset i jedan tematski niz s time da su posljednja četiri poglavlja nepotpuna. Ovaj je leksikon po svojemu sadržaju i izgledu, zapravo, radni, a ocu Miškovu poslužio je za pripremu drugoga, onoga koji slijedi u nastavku i o kojemu će biti više govora. U većemu dijelu navedeni je leksikon identičan drugome (»Vokšim – Lekšikon hrvatsko–latinsko–italijansko–njemačko–francuskih rieči u svakodnevoj porabi običnijih i potrebitijih«) s time da je Miškov, kao što se vidi iz naslova, drugi pokušao obogatiti njemačkim i francuskim nazivljem, što se nije u potpunosti ostvarilo.

O tome da je prvi *Lexicon* radni, pokazuje izgled sadržaja u kojemu je otac Miškov svaku riječ koju bi upisao ili prepisao u »novi leksikon« precrtao.[3]

b) Vokšim – Lekšikon hrvatsk –latinsko –italijansk –njemačko–francuskih rieči…[4]

Autor je ovaj leksikon sastavljao, kako sam kaže, »u svojoj starosti za Pitomce u Apoštolskoj školi svoje dalmatinske redodržave na njihovu zabavu i korist prije svoje smrti posvećujem«.[5] *Vokšim lekšikon* sadrži trideset i sedam tematskih cjelina, a započeta trideset i osma govori o nedovršenu *Vokšim – Lekšikonu*.[6]

---

[1] Oporuka, Korčula, 10. srpnja 1914., 3–4.
[2] ADSK, MO, Leksikoni, A. M. MIŠKOV, »Lexicon hrvatsko-latinsko-talijanskih rieči najobičnijih i najpotrebitijih u svakdanjoj porabi sakupio i uredio Ot. Anđeo Marija Miškov Ap. Poslanik braće propovjedalaca u Dalmaciji«. (Dalje: *Lexicon).*
[3] *Lexicon*, 1–82.
[4] ADSK, MO, Leksikoni, A. M. MIŠKOV, Vokšim – Lekšikon hrvatsko–latinsko–italijansko–njemačko – francuskih rieči u svakodnevoj porabi običnijih i potrebitijih. (Dalje: *Vokšim – Lekšikon*).
[5] *Vokšim – Lekšikon*, 1.
[6] *Vokšim – Lekšikon*, 1–83.

U prvomu tematskom nizu leksikona Miškov donosi nazivlje sadržajno vezano za »Raj« (*Paradisus – Paradiso – das Paradies – le paradis*). Niz počinje, kako on veli, *po redu*: Bog (*Deus*), Isus (*Jesus*), Duh Sveti (*Paracletus*), jedinstvo (*unitas*), Trojstvo (*Trinitas*), arhanđeo (*archangelus*), anđeo (*angelus*) i nastavlja s riječima koje su usko vezane za sveukupnost pojmova koje u svojemu opisu sadrži Raj. U spomenutomu je nizu autor protumačio dvadeset jednu riječ s pripadajućim višejezičnim nazivljem.[7]

»Nebo« (*Caelum – il Cielo – der Himmel – le Ciel*) naslov je druge tematske cjeline u kojoj donosi dvadeset riječi, bez posebna reda. Niz počinje riječju Sunce (*sol*), Mjesec (*luna*) i nastavlja ga sa zviježđem. Nadalje u terminološkome opisu neba otac Miškov donosi riječi kao što su: duga (*iris*), oblak (*nubes*), slijedi opis strana svijeta i dr.[8]

U trećemu tematskom nizu autor predstavlja riječi koje pojmovno govore o »Razdoblju« (*Epochae – l´Epoche – der Zeitraum – l´espace de temps*). Riječju vječnost (*aeternitas*) započinje odabrani niz riječi, a završava ga riječju hip (*momentum*). U ovaj je niz uvrstio nazive mjeseci u godini, dana u tjednu, kao i periode dana i noći. Niz sadrži šezdeset dvije riječi.[9]

Četvrto poglavlje leksikona nosi naslov »Vjetrovi i oluje« (*Venti et tempestates – I venti e le bufere – Der Wind und Gevvitter*). Miškov riječi donosi po abecednome redu počinjući ga s riječju *bliesak* – bljesak (*fulgur*), a završava zimom (*frigus*).[10] Pomalo je neobičan završetak niza s godišnjim dobom. Naime, zimu bi pojmovno trebalo smjestiti u razdoblje, no kako se radi o dobu u kojemu prevladavaju vjetrovi i oluje, posve je razumljivo zašto autor ovaj naziv smješta u taj niz. U njemu je predstavio riječi koji se koriste u svakodnevnome govoru i pisanoj riječi, a odnose se na vjetrove i oluje. Između ostaloga, u nizu donosi sljedeće riječi: magla (*caligo*), lahor (*ventus lenis*), kaplja (*gutta*), vihor (*turbo*) i sl. U četvrtomu tematskom nizu predstavio je četrdeset tri riječi.[11]

Peti niz leksikona nosi naslov »Sviet« (*mundus*), donesen po abecednome redu, i sadrži šezdeset jednu riječ. Niz počinje s riječju brdo, planina, gora (*mons, tis*), a završava s riječju zemlja (*terra-ae*).[12] Prema riječima u nizu može se zaključiti kako se on prvotno odnosi na zemlju u smislu krajolika i onoga što taj krajolik ispunjava. Nedostaju mu riječi

[7] *Vokšim – Lekšikon*, 2.
[8] *Vokšim – Lekšikon*, 2.
[9] *Vokšim – Lekšikon*, 3–4.
[10] *Vokšim – Lekšikon*, 4–5.
[11] *Vokšim – Lekšikon*, 4–5.
[12] *Vokšim – Lekšikon*, 5–6.

kojima bi se u potpunosti obuhvatio pojam svijeta, kako ga je pisac naslovio, jer riječ svijet podrazumijeva širu terminologiju nego što je to doneseno u rječniku.[13]

U šestomu tematskom nizu Miškov donosi riječi vezane za »Grad i selo« (*Urbs et rus – la citā e la villa – die Stadt u. das Dorf – La ville et le village*). U ovomu su nizu predstavljena dvjesto četrdeset tri naziva, složena abecednim redom. Ovaj pojmovni niz nudi čitavo bogatstvo riječi koje se koriste u terminološkom opisu grada i sela i svega što je za njih vezano. Dakle, riječ je o nazivima koji se odnose na poljoprivredu, ceste, kulturni život, školstvo, trgovinu, promet i sl.[14]

»Crkva« (*Ecclesia – la Chiesa – die Kirche – l'église*) naslov je sedmoga tematskog niza u kojemu Miškov donosi dvjesto osamdeset jednu riječ. Niz je podijeljen na šest pojmovnih skupina: materijali (*pars materialis*), posuđe (*utensilia*), oprava, nakiti i rublje (*vestimenta, ornatus et linteamina*), obredi i službe (*ritus et officia*), blagdani i svetkovine (*solemnitates et festivitates*) te osoblje (*functionarii*). U naslovu »materijali« donosi nazive sakralnih objekata i svega drugoga što oni u sebi uključuju. Niz počinje bazilikom (*basilica*) i nastavlja ga drugim sadržajima koji se nalaze unutar sakralnoga prostora kao što su: ispovjedaonica (*sedes confessionalis*), kip (*statua*), klečalo (*genuflectorium*), krstionica (*baptisterium*), oltar (*altare*), orgulje (*organum*) i sl.[15] Što se tiče »posuđa«, u ovomu je naslovu doneseno nazivlje liturgijskoga posuđa koje se koristi u različitim liturgijskim obredima. U posuđe autor ubraja čegrtaljku[16] (*crepitaculum*), goštaricu[17] (*ampulla*), kadionik (*thuribulum*), kalež (*calix*), škropilo (*aspersorium*) i dr.[18] »Oprava, nakiti i rublje« čine treći naslov tematskoga niza o crkvi. Miškov ovim naslovom zaokružuje nazivlje vezano za liturgijsku odjeću i pojedine predmete koji se nalaze u prezbiteriju kao što su cvijeće, prostirači i sl.[19] U naslovu »obredi i službe« djelomično je sadržano nazivlje liturgijskih obreda i služba u crkvi. Premda bi u ovome naslovu podjela trebala biti jasnija, pisac je nije naznačio, nego je samo u zajedničkomu nizu pobrojao sve ono što se na posredan ili neposredan način dovodi u vezu s obredima i službama u crkvi. Tako u ovaj naslov ubraja bdjenje (*vigila*), blagoslov (*benedictio*), ispovijed (*confessio*), klanjanje (*adoratio*), odrješenje (*absolutio*), praznovjerje (*superstitio*), raskol (*schisma*), savjest (*conscientia*), zavjetovanje

[13] *Vokšim – Lekšikon*, 5–6.
[14] *Vokšim – Lekšikon*, 6–10
[15] *Vokšim – Lekšikon*, 10–11.
[16] Kao zamjena za crkvena zvona često se upotrebljavala čegrtaljka – škrebetaljka – klapetarnica.
[17] Staklena bočica (ampulica) za vino i vodu, koja se redovito koristi u liturgiji.
[18] *Vokšim – Lekšikon*, 11–12.
[19] *Vokšim – Lekšikon*, 12–13.

(*professio*) i dr.[20] Što se tiče naslova »blagdani i svetkovine«, otac Miškov predstavlja stupnjeve liturgijskih slavlja, odnosno popis blagdana i svetkovina, kojih je slavlje slično nedjeljnomu. Također donosi nazive za liturgijska razdoblja u godini kao što su korizma (*quadragesima*), prišašće[21] (*adventus Domini*) i pedesetnica[22] (*quinquagesim*). U autorovu popisu blagdana i svetkovina uočljivo je nazivlje koje je u današnjoj liturgijskoj praksi gotovo zaboravljeno. Riječ je o sljedećim nazivima: bezimena nedjelja[23] (*dominica tertia quadragesimae*), biela nedjelja[24] (*dominica in albis*), čista nedjelja[25] (*dominica I. quadragesimae*), glušnica[26] (?), mlado ljeto (*inituim anni*), pačista nedjelja[27] (*dominica II. quadragesimae*), sedamdesetnica[28] (*septuagesima*), sredopostna nedjelja[29] (*dominica IV. quadragesimae*) i šestdesetnica[30] (*sexagesima*).[31] U naslovu »osoblje« autor tumači stupnjeve prezbiterata, nazive služba i liturgijskih radnih skupina. Kako Miškov uobičajeno iskače iz zadanih naslova, on donosi riječi koje se ne mogu ubrojiti u tematski naslov kao što su grobar (*vespillo*), mrtvac (*defunctus*) i odmetnik (*apostata*).[32]

U osmomu tematskom nizu autor donosi riječi koje su pojmovno vezane za »Učionu«[33] – učionicu (*schola – la scuola – die schule*) i prezentira ih prema abecednom redu. Premda se latinska riječ *schola*, talijanska *la scuola* i njemačka *die schule* prvotno odnose na školu, a ne učionicu, Miškov se ipak u nazivu niza odlučio za učionicu, smatrajući je mjestom sveukupnoga odgojno-obrazovnog središta škole. S obzirom na doneseni sadržaj niza, razvidno je da je riječ o školi. Dakle, on donosi nazivlje školskoga pribora, nastavnih predmeta, interpunkcijskih znakova, pravopisnih znakova i sl. U ovomu tematskom nizu predstavljeno je sto osamnaest izraza.[34]

---

[20] *Vokšim – Lekšikon*, 13–14.
[21] Došašće – advent!
[22] Pedesetnica znači zapravo »pedesetodnevlje«, tj. razdoblje od Uskrsa do Duhova.
[23] Treća korizmena nedjelja.
[24] Prva nedjelja po Uskrsu. Naziv je dobila po bijelim haljinama koje su katekumeni odijevali u noći vazmenoga bdjenja, na dan svojega krštenja, i nosili ih tijekom tjedna kao znak krsne milosti, a onda ih, u nedjelju poslije Uskrsa, odlagali.
[25] Prva korizmena nedjelja.
[26] Peta korizmena nedjelja – Glušnica.
[27] Druga korizmena nedjelja.
[28] Treća nedjelja prije Pepelnice, 70 dana prije Uskrsa. Sedamdesetnica je nastala na prijelazu između VI. i VII. st.
[29] Četvrta korizmena nedjelja. Naziv »sredoposna« govori o sredini korizmenoga vremena kada su vjernici mogli uzeti »oduška«.
[30] Dva tjedna prije početka korizmenoga vremena počinje »šezdesetodnevno korizmeno vrijeme«. Šezdesetnica je nastala oko 541. godine.
[31] *Vokšim – Lekšikon*, 14–15.
[32] *Vokšim – Lekšikon*, 15–16.
[33] Učionicu u sadržaju niza naziva *auditorium* dočim za talijanski koristi *la scuola*.
[34] *Vokšim – Lekšikon*, 16–18.

»Pisarna« – pisarnica[35] (*Grammatophilacium – la cancelleria*) čini deveti tematski niz s ukupno pedeset osam riječi.[36] Prema sadržaju niza: obrazac (*formula*), pečat (*sigilum*), papir (*harta*), pismo (*littera*), spisi (*regesta*), ugovor (*pactum*), ročište (*aula verbalis*), jamstvo (*sponsio*) i sl., može se govoriti o papirnici ili javnobilježničkom uredu. Naime, papirnica redovito nudi materijale za uredsko poslovanje, a javno-bilježnički ured ovjerava spise i proglašava ih valjanim. No kako se spomenuta terminologija niza jezično koristi prigodom obavljanja uredskih poslova, možemo razumjeti Miškovljev odabir naslova niza (*Pisarna*), koja je u njegovo vrijeme bila jedinstvena u vršenju svoje zadaće.[37]

»Kuća« (*domus – la casa – das haus*) čini deseti niz Miškovljeva leksikona donesena u sto pet riječi, uobičajenih za kućanstvo. U ovome nizu on predstavlja riječi koje se koriste u govoru o kućanstvu, a uključuje popis predmeta bez kojih je ono nezamislivo. Riječi su poredane abecednim redom s pojedinim podjelama unutar naziva. Npr. u riječi soba (*cella*) Miškov misli spavaća (*cubile*), ženidbena (*thalamus*), ženska (*gynaeceum*), soba za priček[38] (*vestibulum*) i za posjet (*aula visitationis*).[39] Također donosi nazive vanjskih dijelova kuće i okućnice.[40]

Jedanaesti tematski niz o »Pokućstvu i potrebštinama« (*Suppelectilia et utensilia – la mobiglia e gli utensili*) uključuje sto četrdeset jednu riječ, donesenu abecednim redom. Za ovaj se naslov može kazati kako sadrži nazive predmeta koji su ispušteni u nizu o kući, a to su nazivi predmeta iz odjevnoga ormara, krevetnina, šivaći pribor, toaletni pribor i sl. Između ostaloga, rječnik pod slovom V donosi sljedeće riječi: vjetrobran (*diatyrum*), vrč (*amphora*), vrčina (*matula*), vreća – vrećica (*saccus – sacculus*), vreteno (*fusus*), vunjenjača (*saccus laneus*).[41]

»Blagovalište« (*triclinium – il tinello*) i »Kuhinja« (*coquina – la cucina*), sa sto četrdeset četiri riječi, čine dvanaesti i trinaesti tematski niz leksikona. Premda smo do sada u prethodnim naslovima (kuća i pokućstvo) dotaknuli gotovo sve predmete jednoga kućanstva, ovaj naslov nudi riječi koje je otac Miškov s razlogom smjestio u ova dva niza. Kako ova dva naslova sadrže zanimljive riječi koje se danas rijetko koriste ili gotovo nikako, ovdje

---

[35] Pisarnica je posebno organizirana služba u instituciji ili organizaciji u kojoj se obavljaju uredski poslovi: primanje i pregled akata i drugih pošiljaka, razvrstavanje i raspoređivanje akata, upisivanje akata, vođenje evidencije, dostave akata u rad, administrativno-tehničke obrade akata, otpreme akata, razvođenje akata, stavljanje akata u arhivu i njihovo čuvanje.
[36] *Vokšim – Lekšikon*, 18–19.
[37] *Vokšim – Lekšikon*, 18–19.
[38] Čekaonica, predvorje.
[39] *Vokšim – Lekšikon*, 21.
[40] *Vokšim – Lekšikon*, 19–21.
[41] *Vokšim – Lekšikon*, 21–24.

donosimo neka od njih: čaklja (*uncus*) – motka s metalnom kukom za privlačenje; lopiža (tal. *la pignatta*) – zemljana posuda za kuhanje; provrslo (*mamubrium*) – držak; rukomija (?) – posuda s vodom za pranje ruku; samovar (?) je grijana metalna posuda tradicionalno korištena za grijanje vode za čaj; šupljača (tal. *il passabrodo*) – cjediljka; prsura (*sartago*) – tava i dr. Dakle, autor je u ovaj niz uključio i predmete kojima se čovjek služi tijekom objeda, kao i u njegovu pripremanju te serviranju.[42]

Četrnaesti niz o »Pivnici« (*hypogeum concameratum – la cantina*) nudi četrdeset jednu riječ. Prema donesenim riječima razvidno je kako Miškov ne misli na točionicu pića, odnosno gostionicu, nego na kućni podrum u kojemu se priprema piće. Dakle, ovdje se radi o nazivima predmeta koji su potrebni za pripravu i proizvodnju alkoholnih pića. To su: bačva (*cupa*), ciev (*fistula*), čep (*embolus*), drop (*vinacae*), demižana (*damigiana*), talog (*fex*) i dr.[43]

U petnaestomu nizu govori o »Staji« (*stabulum – la stalla*), objektu za stoku, i predstavlja pedeset dva naziva uobičajena za opis predmeta u štali, kao i predmeta koji se koriste kod opremanja pojedinih životinja za izvođenje radova kao što su dvokolica (*plaustrum*); češagija (*strigilis*) – strugaljka za konje; opršnjak (*phalerae*) – pojas koji se opasuje konju oko prsa; uzde (tal. *la briglia*) – dio konjske opreme koji služi za upravljanje; ovčarnica (*ovile*) i dr.[44]

Šesnaestim tematskim nizom otac Miškov počinje leksičko pojmovlje o prirodi i završava ga osamnaestim s nizovima »o perivoju« (*viridarium – il giardino*) i »vrtu« (*horthus – l´orto*); »polju i šumi« (*campus et sylva – il campo e la selva*). Ova tri iscrpna niza sadrže dvjesto četrdeset pet riječi. Autor donosi nazive biljaka, žitarica, voća, povrća i šumskoga raslinja. Kako su ova tri tematska niza međusobno povezana, zanimljivo je kako Miškov razvrstava pojedino bilje, smještajući ga u jedan od nizova. Ono što se sadržajno može smjestiti ili pronaći u perivoju, može biti i u vrtu, polju i šumi. U autorovu naslovu o perivoju tako su smješteni bosiljak (*ocimum*), dešpik (tal. *la lavanda*), kaloper (*baslamita*) – ljekovita biljka ugodna mirisa, mirta (*myrtus*), mak (*papaver*) i sl., dočim u naslovu o polju i šumi smješta uglavnom nisko i visoko raslinje. Što se tiče vrta, tu je jasnija podjela jer uglavnom donosi nazive žitarica, voća i povrća, dakle nazive prehrambenih proizvoda. Prikaz naziva donesen je abecednim redom uz pojedinačne podjele kao što je to u slučaju riječi bor (*pinus*): divlji (*pinaster*), pitomi (*pinus pinea*), gluhi (*pinus austriaca*) i bijeli bor (*pinus halepensis*).[45]

---

[42] *Vokšim – Lekšikon*, 24–27.
[43] *Vokšim – Lekšikon*, 27–28.
[44] *Vokšim – Lekšikon*, 28–29.
[45] *Vokšim – Lekšikon*, 29–36.

Devetnaesto poglavlje o »Čovjeku« (*homo – l´uomo – der Mensch*) sadržajem je bogato i nudi dvjesto šezdeset devet naziva poredanih abecednim redom. Ovo poglavlje sadrži nazive udova ljudskoga tijela, nazive koji se koriste za vanjski opis čovjeka (fizički izgled), dob, spol, osjetila, kao i nazive čovjekovih sklonosti i statusa u društvu. Gotovo sve riječi koje Miškov donosi u ovomu poglavlju u jezičnoj su uporabi i danas.[46]

U dvadesetomu poglavlju o »Rodstvu« – srodstvu (*cognatio – la parentela*) nudi nam se sto izraza koji se koriste u govoru o rodbinskim vezama, tazbini i svojti. Pojmovnik je donesen prema abecednome redu. Miškov je tematski niz o srodstvu slagao prema jezičnomu običajniku onoga vremena. Kako je bio pučki misionar koji je propovijedao i putovao diljem hrvatskih krajeva, vješto je to iskoristio za slaganje rječnika ovoga niza. Stoga se može reći kako je u ovomu naslovu donesen sažetak naziva o srodstvu koji su u jezičnoj uporabi u krajevima naseljenim Hrvatima. Budući da Miškov donosi pomalo zaboravljene riječi, ovdje izdvajamo neke od njih: bratučed (*patruelis*) – bratić; inoča (tal. *la seconda moglie*) – sinonim za drugu ženu, koja nije prava i zakonita; kćerša (*filia filiae*) – kćerina kćer i dr.[47]

U dvadeset i prvomu poglavlju u dva naslova Miškov donosi pojmovnik koji obuhvaća »Krieposti« – krjeposti (*virtutes – le virtù*) i »mahne« – mane (*vitia – i vizii*). Prvi naslov o krjepostima sadrži trideset osam riječi složenih abecednim redom. Miškov ne pravi uobičajenu podjelu između teoloških (vjera, nada i ljubav) i stožernih krjeposti (razboritost, pravednost, jakost i umjerenost), nego ih donosi u zajedničkome prikazu pridodajući im i druge krjeposti koje ne spadaju u kategoriju navedenih (vjernost – *fidelitas*, poniznost – *humilitas*, posluh – *obedientia*, čovjekoljublje – *philantropia*, miroljubivost – *amor pacis*) i dr.[48] Drugi naslov donosi rječnik o manama, slabostima, nedostatcima i sadrži šezdeset tri riječi. Pojmovnik je donesen abecednim redom bez podjela unutar naslova. Premda se je u naslovu o manama mogla učiniti podjela, Miškov to ne čini, nego ih predstavlja na način da osnovicu naslova čini sedam glavnih grijeha i Deset Božjih zapovijedi, a zatim slijede ostali nazivi slabosti. Tako rječnik donosi sljedeće mane: zloba (*malitia*), prkos (*animositas*), prijevara (*deceptio*), rasipnost (*prodigalitas*), samoljublje (*amor sui*), netočnost (*impuntualitas*), ljubomora (*zelotypia*) i dr.[49]

»Igre i zabave« (*ludi et recreationes*) čine naslov dvadeset drugoga tematskog niza i uključuje sedamdeset i pet riječi donesenih abecednim redom. Miškov slaže riječi na temelju poznavanja igara i zabava iz prošlosti te ga upotpunjava pojmovnikom svojega vremena.

---

[46] *Vokšim – Lekšikon*, 36–42.
[47] *Vokšim – Lekšikon*, 42–44.
[48] *Vokšim – Lekšikon*, 44–45.
[49] *Vokšim – Lekšikon*, 45–46.

Kada govori o igrama, Miškov razlikuje sljedeće igre: »na mačevanje« (*ludus gladiatorus*), »na domino« (*ludus ad dominum*), »na damu« (*ludus ad scrupum*), »na gusku« (*ludus anseris*), »na kocku« (*ludus thali*), »na kozalicu«[50] (*ludus terni molendini*), »na krabulje«[51] (*ludus ad larvas*), »na loptanje« (*ludere pila*), »na nišan« (*ad metam*), »na par dišpar«[52] (*ad par impar*), »na prstnu igru«[53] (*micare digitis*), »na raznobojne kamenčiće« (*calculis dicloribus*), »na robove« (*ad mancipia*), »na poštu« (*ad postam*), »na sliepu maru« (*ad coecam mariam*), »na sliepa miša« (*ad ludum coeci muris*), »na šišmiša« (*ad vespertilionem*), »na skrivanje« (*ad latibula*), »na trlicu«, »na vojnike« (*ad milites*), »na vrtaljku« (*ludere trocho*). S obzirom na navedeni prikaz igara, jasno je kako se radi o igrama koje više nisu zastupljene, a ako i jesu, onda su dobile neku drugu formu. U ostatku ovoga niza Miškov donosi nazive igara i zabava koji su još uvijek u jezičnoj uporabi.[54]

Dvadeset treći tematski niz leksikona o »Bolesti i manama« (*morbi et defectus*) predstavlja malu medicinsku enciklopediju pojmova. Predstavljen je abecednim redom i sadrži sto četrdeset dva izraza. Uz uobičajene nazive bolesti, koje poznaje suvremeni rječnik hrvatskoga jezika, doneseni su i nazivi bolesti koje danas nisu tako raširene ili su pak dobile nov naziv. Npr. jašterica (*igroma*) danas označava čir na jeziku; ježuri – poznatiji kao trnci; poganac (*panericium*) – zanoktica; pridor (*hernia*) – kila i dr.[55]

Leksički pojmovi o »Hrani« (*Esca*) i »piću« (*Potus*) čine dvadeset četvrti i dvadeset peti tematski niz. Izrazi, kojih ima dvjesto šesnaest, doneseni su abecednim redom. Zanimljivost je ovoga naslova u tome što Miškov čini česte podjele unutar pojedinih naziva, npr. za brašno, meso, kruh, vino i sl. Tako, govoreći o vinu, autor pravi razlike s obzirom na starost vina te navodi vino bliedo (*vinum helvum*), vino od jedne godine (*vinum hornum*), vino od tri godine (*vinum trimum*), vino staro (*vinum vetus*). Miškov u piće ubraja i neke od prehrambenih proizvoda kao što su juha, ulje i sladoled. Rječnik je sadržajan i nema u njemu velikih odstupanja s obzirom na današnju jezičnu formu.[56]

Dvadeset šesti tematski niz tumači pojmove o »Ljekovima« – lijekovima (*pharmaca – la medicine*). Donesen je abecednim redom i sadrži pedeset tri izraza. Miškovljev popis

---

[50] Igra kozlice uključuje gađanje tronožaca drvenim štapovima. Cilj je igre dobro gađati i srušiti kozlicu. Sredstva za igru su: kozlica (prirodno oblikovano drvo s tri nožice), drveni štapovi dužine 1 m. Način igre: kozlicu s dogovorene udaljenosti natjecatelji gađaju drvenim štapovima nastojeći je srušiti da nema oslonac na sve tri noge.
[51] Mačkare.
[52] Igra par – nepar.
[53] Prstna igra ili igra na prste koja je bila uobičajena u rimsko doba te su je djeca rado igrala.
[54] *Vokšim – Lekšikon*, 46–48.
[55] *Vokšim – Lekšikon*, 48–50.
[56] *Vokšim – Lekšikon*, 50–55.

lijekova predstavlja malu enciklopediju prirodnih lijekova koji su bili gotovo jedini lijekovi u njegovo vrijeme, a koje ljudi i danas rado koriste. Riječ je o dobro poznatim travama kao što su: bazovka – bazga (*sambusuc*), kadulja – žalfija (*folia salviae*), metvica (*mentha*), sliez bieli – sljez bijeli (*althae*), smreka – borovica (*juniperus communis*) i dr. Dakle, ovaj tematski niz donosi isključivo popis onih trava (lijekova) koje je narod koristio i koji spadaju u tzv. »narodnu medicinu«.[57]

Dvadeset sedmi tematski pojmovnik odnosi se na »Vojsku« (*militia – la milizia*). Predstavljen je abecednim redom i sadrži sto osam izraza. Ovaj niz nudi nazive oružja, postrojba, opreme, vrste vojnoga zapovjedništva i sl. Pojmovni je prikaz iscrpan i može se s pravom reći kako je obuhvatio sve ono osnovno iz vojnoga područja.[58]

Pojmovnik o »Obrtnicima i zanatlijama« (*professionistae et opifices – i professionisti e gli artefici*) čini dvadeset osmi tematski niz, donesen abecednim redom i sadrži dvjesto četrdeset osam riječi. Niz obiluje bogatim popisom starih zanata i obrta. Današnji rječnik hrvatskoga jezika pojedine nazive iz ovoga niza donosi u drugoj varijanti. Naime, neki su zanati izumrli pa ih kao takve rijetko susrećemo. Tako npr. ciglar (tal. *il mattoniere*) postaje proizvođač opeke, a crepar (*tegulus*) proizvođač pokrovnih crjepova (*tegulus*); govedar – kravar – kozar – ovčar imaju zajedničko ime pastir (*pastor*); hljebar (*pistor*) jest mlinar; kolar (tal. *il carpentiere*) označava drvodjelju, tesara; listonošu (tal. *il portalettere*) zamjenjuje pismonoša (tal. *il portalettere*); mastioničar (tal. *il tintore*) označava slikara, koloristu; mirisar (*myropola*) postaje kušač; pojca (*cantor*) zamjenjuje kantor; čizmokrp (tal. *il ciabttino*) označava postolara; šakač (*pugil*) označava boksača i sl. Navedeni nazivi iz Miškovljeva rječnika ne čine dio standardnoga književnog jezika. Narod ih kao takve poznaje te ih katkada koristi.[59]

»Alati« (*Instrumenta*) čine dvadeset deveti tematski niz donesen abecednim redom. U ovomu nizu, koji sadrži sto riječi, susrećemo nazive alata koji su danas malo zastupljeni u jezičnoj uporabi, no kao takvi poznati su kod zanatlija. Zbog posebnosti nazivlja donosimo popis naziva alata koji se rijetko ili gotovo nikako ne koriste u jezičnoj uporabi: badalo (*specillum*) – šiljati štap kojim se poticalo magarca da krene; drkmar (*uncinus*) – hvataljka za vršu; dvozubka (*sarculus*) – oruđe za kopanje; eksernjak (tal. *il cacciachiodi*) – čekić; gvozdoteg (*magnes*) – magnet; jaružar (tal. *il cavafango*) – brod jaružar za kopanje i usisavanje materijala s morskoga dna – bager; korbač (*scutica*) – bič; mašklјin (*ligo*) – oruđe

[57] *Vokšim – Lekšikon*, 55–56.
[58] *Vokšim – Lekšikon*, 56–58.
[59] *Vokšim – Lekšikon*, 58–62.

za kopanje, pijuk; mâza (tal. *la vernice*) – boja; periš (*scalpellum*) – skalpel, kirurški nož; provrtač (tal. *il trivello*) – bušilica; poskok (tal. *la moll*) – opruga i dr.[60]

Leksički pojmovi o »Glazbi« (*musica – la musica*) čine trideseti tematski niz, predstavljen u pedeset četiri riječi. Ovaj niz o glazbi i glazbalima donosi popis instrumenata, kao i dijelova pojedinih instrumenata koji se koriste u liturgijskim slavljima i pučkim zabavama. To su orgulje (*organum*), tamburica (*mandolinum*), frula (*tibia*), gusle (*lyra*) i dr.[61]

Trideset prvi tematski niz o »Tvarima, kopinama«[62] i »kovinama« (*materialia – fodinia et metalla – materiali, fossili e metalli*) donesen je abecednim redom i sadrži pedeset tri riječi. Miškov se u ovomu nizu najviše bavi kovinama i tvarima. Ne pravi nikakve podjele, nego samo donosi osnovne materijale i poznate nazive kovina s kojima se ljudi često susreću.[63]

»Odielo« (odijelo) – »mužko« (muško) i »žensko« (*vestimenta – la vesti*) naziv je trideset drugoga tematskog niza koji sadrži sto trideset šest izraza. U ovomu nizu Miškov donosi nazive odjevnih predmeta koji su pomalo zaboravljeni i čine odjeću koju zovemo *narodna nošnja*. Premda se većina riječi iz ovoga niza može naći u današnjemu rječniku hrvatskoga jezika, ipak pojedini nazivi odjevnih predmeta nisu toliko zastupljeni u jezičnoj uporabi. Tako npr. riječi kao što su bječva (*caliga*[64]) – vunene čarape; gizda (*luxus*) – raskoš, bogatstvo; oputa (*ligula-lingula*) – konop dobiven pletenjem tanke kožne trake; poplat (*solea*) – tradicionalna vunena papuča podšivena kožom ili gumom i dr. Donesene riječi u ovomu nizu jesu arhaične i pomalo zaboravljene, no one svjedoče o jezičnomu bogatstvu kojim su komunicirali naši stari.[65]

Rječnik o »Pomorstvu i ribarstvu« (*Nautica et piscatio – la Marinería e la pescagione*) čini trideset treći tematski niz i sadrži devedeset dvije riječi donesene abecednim redom. Budući da je rođen na otoku, Miškov je dobro poznavao terminologiju naslovljenoga niza. Niz počinje riječju brod (*navis*) i nastavlja ga nazivima dijelova broda (lađe). Nadalje u rječniku predstavlja sadržaj opreme jednoga broda, odnosno barke. U rječniku su doneseni i nazivi za vremenske nepogode na moru, kao i za svu ribarsku opremu. Premda je u naslovu istaknuto ribarstvo, Miškov ne donosi popis riba nego samo onih predmeta potrebnih za ribarenje.[66]

---

[60] *Vokšim – Lekšikon*, 62–64.
[61] *Vokšim – Lekšikon*, 64–65.
[62] Iskopine.
[63] *Vokšim – Lekšikon*, 65–67.
[64] Caliga također označava opanke ili kožne sandale.
[65] *Vokšim – Lekšikon*, 67–69.
[66] *Vokšim – Lekšikon*, 69–71.

»Letušće i ptice« (*Volatilia et aves – i Volatili e gli uccelli*) naslov je trideset četvrtoga tematskog niza s dvjesto trideset šest riječi poredanih abecednim redom te predstavlja pravu malu ptičju enciklopediju. Miškov ne pravi podjele unutar vrsta, nego nazive ptica donosi abecednim redom. Tako u nizu nalazimo ptice bezgrebenke (trkačice), grebenke (letačice), domaću perad i sl.[67]

U trideset petomu tematskom nizu Miškov donosi leksičko nazivlje o »Zvieradi« (zvjerad) i »živinama« (*Ferae*[68] *et bestiae – Le fiere e la bestie*). Sadrži sto pedeset devet riječi donesenih abecednim redom. Autor pod *zvieradi* misli na mesoždere dok riječju *živina* (stoka) misli na domaće životinje. U prikazu pojedinih životinja vrlo je temeljit. Donoseći riječ konj (*equus*), donosi trideset tri naziva koji kazuju o boji, namjeni, vrsti ili podrijetlu konja: konjić (*equuleus*), čilaš (*serutulatus*), dorat (*badrius*), đogat (*albus*), riđac (*fulvus*), vranac (*niger*), lisac (*stellatus*), jahač (*equitator*), pastuh (*admissaruis*), ključac (*astureo*), kljuse (*monnulus*), dobre pasmine (*generosus*), naprasit (*effrenis*), zvirkast, divlji (*equus ferus*), pitom (*domitus*), jalov (*cantherius*), trkač (*cursoruis*), teretni (*dossuaruis*), za upreg (tal. *da vettura*), za sedlo (tal. *da sella*), za kočiju (tal. *da cocchio*), za kolesa (tal. *da carro*), za poštu (*veredus*), koji kasa (*succussator*), postojač (tal. *restio*), ritač (tal. *che calcitra*), ležač (*cubitarius*), rastavljač (*sternax*), popoikavač (*cespitator*), plahovit (*pavidus*), klonut (tal. *di capo chino*), ždriebac (*pullus equinus*) i krže (*hinnit*). Valja priznati kako je doneseni prikaz o konju/konjima neobičan i za današnju jezičnu uporabu djelomično nepoznat. Dok izgovaramo riječ konj, obično mislimo na namjenu, boju i podrijetlo dok otac Miškov u svojemu rječniku misli na njihove karakteristike i tako ih i donosi u ovome naslovu.[69]

Trideset šesti tematski niz o »Plazavcima«[70] i »zareznicima«[71] (*Reptilia et insecta – i Rettili e gl´insetti*) sadrži šezdeset šest riječi donesenih abecednim redom. Premda je svijet gmazova i kukaca širok, u autorovu se rječniku to ne primjećuje. On donosi svoj odabir naziva s kojima se najviše susretao: crv (*vermis*), cvrčak (*acheta*), gušterica (*lacerta*), gusjenica (*eruca*), osa (*vespa*), pijavica (*hirudo*), žaba (*rana*) i sl.[72]

---

[67] *Vokšim – Lekšikon*, 71–76.
[68] Lat. riječ *ferae* odnosi se na skupinu mesojeda.
[69] *Vokšim – Lekšikon*, 76–79.
[70] Gmazovi.
[71] Naziv »kukac« pojavljuje se u hrvatskomu jeziku u 17. stoljeću, a upotrebljavao se još i stručni naziv – zareznik, po zarezati ili urezati, zbog odvojenih dijelova tijela.
[72] *Vokšim – Lekšikon*, 79–80.

U trideset sedmomu i posljednjem tematskom nizu ovoga leksikona donosi latinsko-talijansko nazivlje za »Ribe i školjke« (*Pisces et crustata – i Pesci ed i crostacei*[73]). Ovaj je naslov složen abecednim redom i sadrži sto četrdeset tri naziva. Po predstavljenu sadržaju može se reći kako ovaj tematski niz nudi obilje latinskih i talijanskih naziva za ribe, dočim oskudijeva u nazivlju za školjke i rakove. Miškov ne pravi podjele riba prema porodicama, nego nazive donosi abecednim redom. U hrvatskomu nazivlju često donosi narodna imena kao što su dinigla[74] (*aurata*), jaglun[75] (*xiphias*), lokarda[76] (*colias*), trilja[77] (*mullus*) itd.[78]

[73] Miškov za školjke koristi lat. naziv *crustata* i tal. naziv *crostacei*, što nije točno. Naime, nazivi: lat. *crustacea* i tal. *crostacei* odnose se prvenstveno na rakove koji spadaju u red člankonožaca dok školjke (*lamellibranchiata*) spadaju u red mekušaca.
[74] Komarča – dok je najučestaliji naziv orada.
[75] Iglun, armenjak, sabljan, kljunara…
[76] Skuša, skrdinula, vrnut…
[77] Trilja, barbun, glibavac, praščić…
[78] *Vokšim – Lekšikon*, 80–83.

c) Osvrt

Miškovljev *Vokšim – Lekšikon* neovisno o činjenici da nije tematski dovršen, ipak predstavlja hvalevrijedno i jedinstveno leksičko djelo. Kako je autor istaknuo u naslovu, radi se o zbiru običnih riječi tematski složenih, koje su u svakodnevnoj uporabi, pa se s pravom može kazati kako se radi o potpuno narodnomu tematskom leksikonu, ponajviše s pojmovljem iz dalmatinskoga podneblja. Kako Bogoslav Šulek piše: »Tko je ikada pokušao rječnik pisati, znade kako taj posao neizmjerno sporo napreduje; čemu se nećeš čuditi, kad pomisliš, da tu treba o svakoj rieči podugo razmišljati«.[79]

U tomu kontekstu treba uzimati vrijednost Miškovljeva leksikona. Iako ga je smrt prekinula prije nego ga je dovršio, treba ipak priznati da se radi o veliku pothvatu. Prvo, bilo je potrebno odabrati tematske naslove područja, drugo, u njih smjestiti riječi te im, iako nepotpuno, pridodati nazivlje iz drugih jezika. I upravo to dodavanje, iako ne potpuno, drugoga jezičnog nazivlja daje posebnu vrijednost leksikonu. Miškov u jednomu tematskom nizu donosi one izraze za koje misli kako mu pripadaju, dočim su u drugim ondašnjim rječnicima i leksikonima riječi donesene abecednim redom.

Leksikon oca Miškova iako nedovršen predstavlja vrijedno kulturno blago, imajući u vidu razvoj hrvatskoga jezika. Autor, istina ne navodi svoje izvore kojima se služio pri sastavljanju, no iz predstavljenoga se sadržaja jasno uočavaju riječi iz naroda, kojima se on stoljećima služio. Iz njegova je leksikona razvidno kako većina riječi pripada dalmatinskomu podneblju, no čini se kako je Miškov sam kovao neke riječi jer ih nije jednostavno pronaći. S toga je stajališta osobito zanimljiv njegov trideset peti tematski niz o »zvieradi i živinama«, u kojemu donosi nazivlje konja po namjeni i karakteristikama. Također je zanimljiv popis »igara«, od kojih je danas većina nepoznata. Što se pak tiče igara, nije jasno je li naš leksikograf poznavao latinsko nazivlje i kao takvo preuzeo ili je pak sam kovao odgovarajuće riječi. Tu je i interesantno nazivlje »obrtnika i zanatlija«.

Iako nedovršeno, ovo vrijedno djelo oca Miškova samo je jedan od pokazatelja njegove svestranosti i brige za pismenost ponajprije primarnih korisnika leksikona – dominikanskih sjemeništaraca, a kasnije i drugih. Uz onodobnu nerazvijenost tematskih leksikona na hrvatskomu jeziku i još k tome s višejezičnim dodatcima, premda ne potpun, *Vokšim lekšikon* oca Miškova i danas predstavlja vrijedno djelo s bogatstvom riječi od kojih je

[79] B. ŠULEK, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja O – Ž*, Zagreb, 1990., VII–VIII.

dobar dio u svakodnevnoj jezičnoj uporabi, a također predstavlja svjedočanstvo o razvoju hrvatskoga jezika i pruža podlogu za daljnje proučavanje razvoja tematskih leksikona u našim krajevima.

IV. poglavlje

PREVODITELJ

O. Anđeo M. Miškov isticao se i kao vrstan prevoditelj teoloških tekstova, duhovnih naputaka, životopisa i zgodnih religioznih priča korištenih u pastoralnom radu, osobito u propovijedanju. Kako je bio vrstan poznavatelj latinskoga i talijanskoga jezika, prevođenje mu nije predstavljalo posebne poteškoće, iako svoje prevedene radove nije publicirao, nego ih je ostavio u rukopisima.

Ovdje govorimo o cjelovitim, sačuvanim prijevodima pronađenima u Miškovljevoj ostavštini, a koji svojim sadržajem govore o njegovu duhovnomu ozračju i brizi za duhovni rast svakoga čovjeka, osobito Bogu posvećenih osoba.

a) Sbirka Čudnovatih Slučajeva[1]

Zbirka pod gornjim naslovom predstavlja skup religioznih iskustava koja su protumačena kao *čudo*, a dogodila su se zahvaljujući molitvi krunice. Zbirka sadrži trinaest pobožnih priča.
Prva pobožna priča ili, kako je Miškov naziva, »slučaj« nosi naslov »Sv. Ružarje i jedan zanatlija današnjega kova«[2].

Priča je to o jednoj obitelji iz Milana koja se našla u problemima nastalim kao posljedica neodgovorna ponašanja oca koji se odaje alkoholu. Dok trati vrijeme opijajući se, supruga s djecom prolazi teške patnje. Kako bi spasila djecu, ona se obraća pojedinim osobama i institucijama za pomoć, no ne nalazi utjehe. Našavši se u još većoj nevolji, zajedno s djecom odlučuje se na molitvu krunice. U stanju molitve zatječe ih pijani muž i otac koji uzima nož želeći im nauditi. Dok su oni brojeći zrnca krunice i u strahu za život vapili majci Božjoj, događa se obrat: »Okrutan čovik, izvali ko nesvistan oči, kô da se pritvorio u kameni stup, s nožem u ruci, stoji, gleda i muči. Spopade ga grozničava trešnja, srdce mu se ljuto uztrese, oblije ga licem rumenilo, pa za tren poblidi kô krpa, i obliju ga suze. Spusti s ruke razbojnički nož, pa se zaleti na ženu, zagrli je, ljubi je, grli i ljubi ditcu, te kroz plač, kroz

[1] ADSK, MO, Prijevodi, Sbirka Čudnovatih Slučajeva. Prikupio za svoju apoštolsku porabu i pohrvatio O. Angjel-Maria Miškov, Obći Virovistnik i Apošt. Poslanstvenik Pridpovidničkoga Reda, Dalm. Redo-Države, 1887. (Dalje: *Zbirka*). Prema zablješci, Miškov je priče preveo iz djela: Nuovo mese di maggio, ossia Le meraviglie del s. Rosario contemplate nei quindici misteri e negli esempi storici: esposti e distribuiti per ciascun giorno dal professore sac. Aquilino Citterio. Milano: Libreria editrice ditta S. Majocchi, 1884.– pag. 10., 15., 26., 35., 62., 67., 73., 84., 98., 174. i 183. Monografija se nalazi u središnjoj nacionalnoj knjižnici u Firenci: Biblioteca nazionale centrale – Firenze – FI.
[2] *Zbirka*, 3–7.

jaukanje sviuh, ljuto stade ko ranjeni lav zavijati, te im obećavati, da neće više biti ono što je dosad bio, da će prominiti životinski svoj život, da će raditi i truditi sve za njih, da se neće veće oni glada napatiti, da je Gospa njega pridobila a njih spasila, pa de će zato odmah se ispoviditi i kô dobar pravi kršćanin živiti, i svaki dan s njima lipu molitvu Sv. Ružarja moliti. Što reče to i održa, i siromašana ona obitelj priokrene se u zemaljski raj, u kojoj je bilo uz božiji blagoslov, mir, sklad, ljubav i svako uživanje!... Ah Gospe od Ružarja moguća li si ti, moguća li je ta divna tvoja molitva.«[3]

I ostale religiozne priče iz navedene zbirke govore o osobitu religioznomu iskustvu pojedinaca nastalom tijekom molitve krunice, po kojoj su se događala obraćenja, pomirbe, ozdravljenja i sl. Otac Miškov ih je naslovio: »Sv. Ružarje i potres u Casamiccioli na 28 Srpnja 1883«, »Ružarje je Ključ Raja«, »Sv. Ružarje i Gjeneralov Sin«, »Sv. Ružarje i uspomena prve Pričesti«, »Sv. Ružarje i slipac u Lourdsu«, »Sv. Ružarje i Grišnice«, »Sv. Ružarje i jedan Novinar«, »Sv. Ružarje i Garcia Moreno«, »Sv. Ružarje i jedan bolestnica«, »Sv. Ružarje i jedna Obitelj današnjega kroja«. U kazalu prijevoda spomenute su još dvije priče: »Sv. Ružarje i obraćenje jedne grešnice: Kate Vannini«, »O Bl. Ožnai Crnogorkinji III. Reda S. O. Dominika«, no njih nema u knjižnom bloku.[4]

Kao iskusan propovjednik i psiholog Miškov je vrlo dobro znao da priče u ljudima bude pozornost i osvajaju jednostavnošću. Likovi iz priča postaju slušatelju bliski i s njima se lako poistovjećuje te lakše razumijeva homiletsku poruku. Stoga njegov odabir priča za prijevod ne iznenađuje, nego jasno ukazuje na pastoralnu uviđavnost koja predstavlja preduvjet prihvaćanja od strane slušatelja.

Snaga promjene koju priča sa sobom nosi uvijek iznova iznenađuje i potiče na razmišljanje, a slušateljstvo se brzo uživljava u likove. Priče dakle pobuđuju znatiželju, osposobljavaju čovjeka da donosi životne odluke, djeluju spasonosno za čovjeka, pomažu pamćenju, potiču inteligenciju, pomažu odgoju u vjeri. I u Svetomu pismu susrećemo razne književne vrste koje nam omogućavaju lakše razumijevanje biblijskoga teksta. Likovi iz *zbirke* ljudi su različitih društvenih slojeva i profesija koji proživljavaju teške situacije i molitvom krunice doživljavaju obraćenje, mir i spokoj.

[3] *Zbirka*, 7; »Zanatlija sadanjega kova«, u: *GK*, II (1896.) sv., IV., 115–119.
[4] *Zbirka*, 8–40.

b) O sjedinjenju svoje sa božjom voljom…[5]

Riječ je o kratku teološkomu traktatu iz djela *Opere Complete* Alfonza Marije Liguorija[6], jednoga od najomiljenijih duhovnih pisaca, čija su djela pape preporučivali za čitanje i meditiranje. Prijevod je napisan na dvadeset i osam stranica, a sadrži trideset i tri točke, odnosno teološka naputka. Teološki su naputci zamišljeni na način da u prvomu dijelu govore o potrebi sjedinjenja ljudske s Božjom voljom, a zatim donose različite primjere iz života svetaca i blaženika s obzirom na »sjedinjenje«.

Liguorijeva teološka rasprava pojašnjava kako Bog s čovjekom želi ići do kraja, želeći ga dovesti do sjedinjenja sa sobom već na ovoj zemlji jer »na ovoj zemlji, moramo se naučiti od nebeskih pribivalaca, kako da Boga ljubimo. Čista i savršena ljubav, kojim se na nebu Boga ljubi, sastoji u savršenom ujedinjenju s njegovom voljom«[7]. Liguori na jasan i egzemplaran način u spomenutoj raspravi tumači sjedinjenje ljudske s Božjom voljom pojašnjavajući što to konkretno znači i podcrtava: »sjediniti svoju sa voljom Božjom, znači stopiti obe volje u jednu, tako da mi nećemo nego ono što Bog hoće, te da sama božja volja bude naša volja.«[8] Ovaj teološki traktat obiluje mnoštvom primjera iz života svetaca, osobito crkvenih naučitelja.

Prijevod oca Miškova jasan je i pristupačan za čitanje. Jezične su formulacije smislene i sadržajne tako da tekstu nisu potrebna dodatna pojašnjenja. Kako je ovaj kratki teološki traktat preveo 1920., dvije godine prije svoje smrti, govori nam o tome kako ga on nije prevodio za sebe, odnosno za osobnu teološku izobrazbu, nego ga je želio podariti ponajprije braći redovnicima i redovnicama časnim kao pomagalo u osobnoj duhovnoj izgradnji te u pripravi duhovnih nagovora za vjernike. Dakle, i ovaj malen, ali vrijedan rad svjedoči o Miškovljevoj osebujnosti i ljubavi prema ljudima. Nije se opterećivao bolešću, nego je tražio načine kako će i u takvim trenutcima biti od koristi. Završavajući prijevod piše: »kad sve ovo

---

[5] ADSK, MO, Prijevodi, O sjedinjenju svoje sa božjom voljom. S. Alfonso de Liguori, *Opere complete*, Venezia 1831. pag. 142. Preveo o. Miškov u Korčuli i svršio na svoj 73i-rodjendan 28 studenoga 1920. (Dalje: *O sjedinjenju svoje s božjom voljom*).

[6] ALFONSO M. DE LIGUORI, Opere Complete, Tomo V., Venecija 1831. De Liguori je rođen 27. rujna 1696. u Napulju kao sin velikoga admirala Napuljskoga Kraljevstva. Volio je glazbu, pjesništvo i slikarstvo, ali se po očevu nalogu morao posvetiti studiju prava. Sa 17 je godina života postao doktor pravnih znanosti, a dvije godine kasnije samostalan odvjetnik. Izgubivši jedan sudski proces, razočaran nepoštenjem u takvim procesima, zauvijek je napustio odvjetničku karijeru. Postao je biskupijski svećenik i počeo djelovati u rodnomu Napulju. Posvetio se vjerskoj pouci malih i velikih te brizi za bolesnike. Osnovao je novi red nazvavši ga redom Presvetoga Otkupitelja, odnosno redemptorista. Pisac je brojnih pastoralnih priručnika i katekizama, a široko područje djelovanja bila je moralna teologija. Umro je 1787., a proglašen svecem 1839. godine.

[7] *O sjedinjenju svoje sa božjom voljom*, 3.

[8] *O sjedinjenju svoje sa božjom voljom*, 4.

proštiješ, molim te da izmoliš jedan sami Očenaš za mene, koji sam na tvoju korist ovo preveo i napisao.«[9]

c) O potrebi, o moći i uvjetima Molitve…[10]

Teološki ulomak pod gornjim naslovom dijeli se na tri poglavlja. U prvome poglavlju govori se o »potrebi molitve«. Ligourijev se tekst temelji na svetopisamskim tekstovima, crkvenim ocima i saborima, a naglašava potrebu molitve u svagdanjemu životu.[11]

U drugome se poglavlju govori o »moći molitve«. Liguori se i ovdje poziva na crkvene autoritete te donosi neka iskustva svetaca s obzirom na molitvu i njezinu moć u životu. Tako navodi sv. Bonaventuru koji veli »da se po molitvi postiže svako dobro i odklanja svako zlo«.[12] Liguorijev tekst o moći molitve obiluje i različitim iskustvima duhovnih osoba, a katkada progovara i o sebi samome, iznoseći svoja duhovna iskustva.[13]

U trećemu se poglavlju govori o »uvjetima molitve«. Prvi uvjet govori o tome kako molitva treba biti ponizna, slijedeći razmišljanje sv. Jakova koji naglašava da »Bog ne uslišava molitvu oholice, već On njihove molbe odbija, dočim poniznim podjeljuje svoje milosti«.[14] Drugi uvjet govori o tome da molitva treba biti pouzdana jer, kako ističe Liguori: »po svjedočanstvu Duha Svetoga, nitko još koji se je pouzdao u Boga, nije ostao prevaren.«[15] I na koncu Liguori navodi ustrajnost kao treći uvjet molitve, donoseći različita iskustva svetaca s obzirom na ustrajnost u molitvi.[16]

Miškovljev prijevod Liguorijeva teksta o molitvi razumljiv je i nisu mu potrebna dodatna tumačenja. Kao iskusan prevoditelj pokazuje istančan osjećaj za riječ te je čini prihvatljivom za čitatelja. U tekstu izbjegava lingvističku igru i daje mu jasan i tečan niz.

---

[9] *O sjedinjenju svoje sa božjom voljom*, 28.
[10] ADSK, MO, Prijevodi, O potrebi, o moći i uvjetima Molitve. S. Alfons Liguori (*Opere complete*, Venezia 1831) (pag. 208). Preveo o. Miškov u Korčuli 9. mjeseca studenoga 1920. (Dalje: *O potrebi, o moći i uvjetima Molitve*).
[11] *O potrebi, o moći i uvjetima Molitve*, 1–2.
[12] *O potrebi, o moći i uvjetima Molitve*, 3.
[13] *O potrebi, o moći i uvjetima Molitve*, 2–5.
[14] *O potrebi, o moći i uvjetima Molitve*, 5.
[15] *O potrebi, o moći i uvjetima Molitve*, 6.
[16] *O potrebi, o moći i uvjetima Molitve*, 7–16

d) Kršćanska Razmišljanja za cielu godinu…[17]

Premda naslov govori o kršćanskim razmišljanjima za cijelu godinu, otac Miškov donosi samo izbor poticajnih adventskih razmišljanja koje je napisao francuski isusovac Jean Crasset[18].

Prijevod I. sveska sadrži dvadeset i devet kompletnih i jedno nepotpuno razmišljanje. Prvo razmišljanje »O današnjem Vangjelju glede Sudenjega dana« pomoću jednostavnih životnih sličica progovara o posljednjemu sudu. Tekst je poticajna i pitalačkoga karaktera i stavlja pred čitatelja – kršćanina s jedne strane sliku suda, a s druge strane njegov svakodnevni život jer, kako ističe Crasset: »Morat ćeš u taj dan odgovoriti za sve dobro što si od Boga primio, za sve dobro što si učinio, za sve dobro što si naopako učinio i za sve dobro što si izostavio, a učiniti si mogao«, i nastavlja: »Tuži dakle samoga sebe i biti ćeš pomilovan, osudi samoga sebe i bit ćeš odriešen.«[19]

»O svrsi čovjeka kojega se ima suditi« naslov je teme drugoga Crassetova poticajna razmišljanja u kojemu su potencirana pitanja čovjekova odnosa s Bogom, odnosno raspetosti čovjeka između prihvaćanja Boga i bogova, a u kontekstu posljednjega suda.[20] Treći »O smrti«[21], četvrti »O dužnosti na smrt i na sud spravit se«[22], peti »Kako da se na Smrt spraviš«[23] i šesti »O pripravnosti Duše koja se Smrti približuje«[24] govore o smrti. Razmišljanja o smrti Crasset počinje konstatacijom da ćemo umrijeti, a da o tome ništa ne znamo. Tako veli: »Neznaš kad ćeš umrieti! … neznaš ni kako ćeš umrieti! … ni kamo, nit u kojem stanju ili položaju ćeš umrieti.«[25]

Dakle, ova razmišljanja o smrti kao granična pitanja čovjeka egzistencijalno propitkuju. Zato on i veli: »Sve što imaš, sve ćeš pri vrati vjekovječnosti ostaviti. Tašta slava neće s tobom u grob saći. Naslade će ti se u gorkost navratiti«, a potom kaže: »Što te za života

---

[17] ADSK, MO, Prijevodi, Kršćanska Razmišljanja za cielu godinu napisao O. Ivan Crasset a pohrvatio O. Angjel-Marija Miškov Propovjedničkoga Reda, Apoštolski Hrvatski Poslanik u Dalmaciji. Prvi svezak od I Nedjelje Prišašća do Čiste Sride. (Dalje: *Kršćanska razmišljanja*).

[18] Rođen je 3. siječnja 1618. godine u Francuskoj. Godine 1638. postaje član Družbe Isusove. Unutar Družbe vršio je različite službe. Predavao je filozofiju, a uz to je bio dobar i poznat propovjednik. Objavio je nekoliko djela među kojima su najpoznatija: »*Methode d'oraison; Considerations chretiennes pour tous les jours de l'annee*«; »*Le chretien en solitude; Dissertation sur les oracles des Sibylles*«.

[19] *Kršćanska razmišljanja*, 8–9.

[20] *Kršćanska razmišljanja*, 9–10.

[21] *Kršćanska razmišljanja*, 10–12.

[22] *Kršćanska razmišljanja*, 12–13.

[23] *Kršćanska razmišljanja*, 13–15.

[24] *Kršćanska razmišljanja*, 15–19.

[25] *Kršćanska razmišljanja*, 10.

muči, to će te pri smrti uzradovati, ako svaku za Boga i Bogom podneseš.«[26] A kako bi se čovjek pripravio na smrt, Crasset u razmišljanju donosi i dužnosti koje čovjek treba učiniti prije smrti s obzirom da ne zna kada će se ona zbiti,[27] a zatim daje upute kako se pripraviti za smrt, odnosno kako pripraviti dušu.[28] »O pobožnosti pram Bl. Gospi koja nas može pomoći na Sudnjem Dnevu« naslov je sedmoga Crassetova razmišljanja. U ovome je razmišljanju Blažena Djevica Marija u središtu ljudskoga gibanja od rođenja do smrti. Kako ističe autor razmišljanja: »Božanstveni je Sin naš posrednik kod Višnjega Otca, a Bogorodica je naša Odvjetnica i posrednica kod Božanstvenoga svoga Sinka.«[29] Dakle, Crasset ovim razmišljanjem želi čovjeku svratiti pozornost na bitnu ulogu Blažene Djevice Marije na putu k spasenju jer, kako ističe: »da budeš pravim Božijim Sinom, treba ti biti iskrenim sinom Majke Njegove Marije.«[30]

Razmišljanja od devetoga do petnaestoga smještena su u drugi tjedan došašća. U njemu Crasset razmišlja: »O današnjem Vangjelju«[31] (str. 21–24), »O ljudskom obziru ili o trpnoj Sablazni« (str. 24–26), »O zlu izgledu ili tvarnoj Sablazni« (str. 26–30), »O progonstvu griešnikâ« (30–32), »O ubožtvu« (str. 32–33), »O dobroj i opakoj savjesti« (str. 33–35). O trećoj nedjelji došašća u šest naslova Crasset razmišlja*:* »O poznanstvu samoga sebe« (str. 35–37), »O poniženstvu« (str. 37–38), »kako da se poniženstvom vježbaš« (str. 38–39), »O ispraznom ljudskom sudu« (str. 39–40), »Kako da preživiš ljudski sud« (str. 41–42), »O ustrpljivošću« (str. 42–43), »O vježbi ustrpljenja« (str. 43–44). Četvrtom nedjeljom adventa Crasset zaokružuje svoja razmišljanja sljedećim temama: »O krštenju Pokore« (str. 44–46), »O neodgadjanju Pokore« (str. 46–49), »O prvom uvjetu prave Pokore« (str. 49–51), »O drugom uvjetu prave Pokore« (str. 51–53) i, na koncu, »O trećem uvjetu prave Pokore« (str. 53–55). Poticajna razmišljanja o došašću završava temom »O badnjem danu i Božiću« (str. 55–64).

Otac J. Crasset razmišljanjima propitkuje i provocira ljudski um i osjećaje ne bi li na taj način pokrenuo vjerničku dimenziju u čovjeku. Kratka razmišljanja temelji na svetopisamskim tekstovima predviđenima za adventsko vrijeme. Kako je vrijeme došašća u znaku iščekivanja Kristova dolaska, Crasset aktualizira teme koje govore o pripravi čovjek za taj susret, između kojih najviše razmišlja o krjeposti poniznosti i pokori.

---

[26] *Kršćanska razmišljanja*, 11.
[27] *Kršćanska razmišljanja*, 12–13.
[28] *Kršćanska razmišljanja*, 13–18.
[29] *Kršćanska razmišljanja*, 19.
[30] *Kršćanska razmišljanja*, 19.
[31] Evanđelje koje se čita II. nedjelje došašća (II. Nedjelje Gospodnjega Prišašća).

Miškovljev je prijevod jednostavan i sastavljen od kratkih rečenica. Sadržaj je jasan i lako probavljiv. Kako je pisao za običan puk, strogo je vodio brigu o tekstualnom izgledu i bistroći riječi, kako se one ne bi krivo razumjele.

e) Poslanica Bl. Humberta petog Vrhovnog Naučitelja Reda Braće Propovjedalaca…[32]

Bl. Humbert iz Romansa bio je peti učitelj Reda propovjednika (1254.–1263.).[33] Njegovu osobnost karakteriziraju duboka duhovnost, otvorenost i spisateljska angažiranost. Predano je radio na homogenizaciji Reda, uspostavi misija i obnovi liturgije. Nakon što je prestao biti Učitelj Reda, bl. Humbert nije posustajao oko misijske djelatnosti. Kontinuirano je pisanom riječju poticao Učitelja Reda, kao i svu braću, da se odvaže poći u nove duhovne avanture, nastavljajući tako karizmu koju je započeo sv. otac Dominik. U čestim okružnicama koje je pisao bl. Humbert je izvještavao i o uspjesima dominikanskih misionara, trudeći se i na taj način senzibilizirati braću za misijsku djelatnost.[34] Skupa s Učiteljem franjevačkoga reda, Ivanom iz Parme, 1255. godine piše pismo u kojemu njih dvojica pozivaju braću oba reda na zajedništvo, prijateljstvo i predan rad oko spasenja duša. Nakon završetka službe Učitelja Reda nastavlja s pisanjem, osobito o propovijedanju koje naziva lov na duše.

Poslanica bl. Humberta je kratak naputak o redovničkim zavjetima. U uvodnomu dijelu poslanice bl. Humbert pojašnjava razlog za pisanje naputka braći Reda sv. oca Dominika te ističe: »Sve što se ne radi na čast i na hvalu Božju, smatrajte, predragi, uzaludnim, ispraznim i ništetnim. Stoga, pošto sam prisiljen dužnošću svoje službe a potaknut ljubavlju napram vas, da vas češće bilo usmeno bilo pismeno, na dobro potičem i nutkujem, i da vas od zla odvraćam: ovo vam pismo šaljem, da vas poučim i opomenem, što vam je dobra činiti, i kojega vam se je zla uklanjati: imajući pri pameti Onoga koji je prije počeo djelovati

[32] ADSK, MO, Prijevodi, Poslanica Bl. Humberta V. Vrhovnog Naučitelja Reda Braće Propovjedalaca o trima bitnim redovničkim zavjetima i drugim njima odnosnim kriepostima, koju je on poslao svim redovnicima svoga reda, a ja (o.a. Miškov) sam na korist i utjehu svojih sestara navlastito novica Kongregacije sv. Anđela čuvara u Dalmaciji udesio i pohrvatio, 1. Godina prijevoda poslanice bl. Humberta nije poznata. (Dalje: *Poslanica Bl. Humberta*).

[33] Bl. Humbert rođen je oko 1200. godine u Romansu na jugoistoku Francuske. U Parizu studira teologiju i pravo. Obnašao je službu samostanskoga starješine u Lionu, provincijala i Učitelja Reda propovjednika od 1254. do 1263. Napisao je komentar na Pravila sv. Augustina i Konstitucije Reda propovjednika »*Exposito regulae beati Augustini Episcopi et super constitutiones fratrum praedicatorum*«; naputak za formaciju propovjednika »*De eruditione praedicatorum*«; upute o službama Reda »*Instructiones de officiis ordinis*«; o propovijedanju križa protiv Saracena »*De predicatione crucis contra Saracenos*«; poslanicu o redovničkoj disciplini »*Epistola de regularis observantia disciplinae*« i dr. Umro je 1277. godine. W. A. HINNEBUSCH, *The History of the Dominican Order*, vol. 2, New York, 1973., 288–294; S. TUGWELL, *'Introduction', in Early Dominicans*: Selected Writings, New York, 1982., 31–35.

[34] W. A. HINNEBUSCH, *Dominikanci*, 60.

pak je stao poučavati.«[35] Poslanica bl. Humberta pisana je za redovnike Reda propovjednika dočim Miškov u svojemu prijevodu dodaje sljedeće: »a ja sam na korist i utjehu svojih sestara navlastito novica Kongregacije sv. Anđela čuvara u Dalmaciji udesio i pohrvati.«[36]

U nakani da unaprijedi duhovni život svojih redovnika i redovnica te imajući u vidu nedostatak literature duhovnoga sadržaja na hrvatskome jeziku, Miškov prevodi ovu poslanicu koja se dijeli u tri poglavlja: »O zavjetu sv. posluha«, »O zavjetu siromaštva«, »O zavjetu čistoće« i na kraju slijede dva dodatka »O poniznosti« i »O ustrpljenju«[37].

Prvo poglavlje o sv. posluhu sadrži četiri naslova: »Preporuke«, »Prezir neposluha«, »Oni koji kvare posluh« i »Kakav treba da bude posluh«. U ova četiri naslova, koji se temelje na svetopisamskim tekstovima, jasno su povučena razgraničenja između posluha i neposluha. Bl. Humbert nadalje govori o tome kada i kako dolazi do prijezira posluha i na koji se način posluh može »kvariti«.[38] Potonji naslov prvoga poglavlja podijeljen je u devet točaka koje govore o tome kakav posluh treba biti. Prvo, posluh treba biti »žuran bez oklijevanja«. To znači da redovnik izvršava svoje obveze žurno, savjesno i bez oklijevanja.[39] Drugo, posluh treba biti »pokoran bez ljutitosti«, a to znači odgovoriti posluhom, »ko da od Boga zapovijed primamo«.[40] Treće, posluh treba biti »dobrovoljan bez opornosti«, što podrazumijeva posluh koji isključuje svaki oblik prisile.[41] Četvrto, posluh treba biti »priprostit bez inata«, a to znači da posluh redovnika bude prihvaćen bez rasprave u svoj jednostavnosti.[42] Peto, posluh treba biti »uredan«.[43] Šesto, posluh treba biti »ugodan bez uznemirivanja«. Dakle, posluh treba biti veseo i ugodan za onoga koji ga izvršava, a takav posluh »raduje starešinu« jer »onaj koji zlovoljno sluša, naliči Šimunu cirenejaninu, koji je Isusov križ preko volje nosio«.[44] Sedmo, posluh treba biti »hrabren bez malodušnosti«, to znači slušati bez prigovora »ne mogu ili pak ne znam«.[45] Osmo, posluh treba biti »obćenit bez iznimaka«. Nije dovoljno samo nekada poslušati nego uvijek. »Neka se zato vesele i raduju i neka uživaju oni koji su poslovima preoptrećeni, jer što se više na njima množi teret, množe se i uzroci radosti, pa dosliedno i radost nagradâ.«[46] Na koncu, posluh treba biti »uztrajan bez odustajanja«. U posluhu dakle

[35] *Poslanica Bl. Humberta*, 1.
[36] *Poslanica Bl. Humberta*, 1.
[37] Strpljenju.
[38] *Poslanica Bl. Humberta*,1–3.
[39] *Poslanica Bl. Humberta*, 4.
[40] *Poslanica Bl. Humberta*, 4–5.
[41] *Poslanica Bl. Humberta*, 5.
[42] *Poslanica Bl. Humberta*, 5–6.
[43] *Poslanica Bl. Humberta*, 6–7.
[44] *Poslanica Bl. Humberta*, 7.
[45] *Poslanica Bl. Humberta*, 7–8.
[46] *Poslanica Bl. Humberta*, 8–9.

treba ustrajati jer, kako veli Spasitelj, »da tko bude do konca (u obećanju) ustrajo, taj (stalno, jamačno) biti će spašen«, naglašava u svojemu djelcu bl. Humbert.[47]

Drugo poglavlje govori »O zavjetu siromaštva« i podijeljeno je u šest naslova. U prvomu naslovu »Ob ostavki vlasničtva« govori se o potrebnu odricanju od bilo kojih dobara koja čovjeka mogu vezati za vanjski svijet i sputavati ga na putu siromaštva.[48] Drugi naslov govori o »preporuci dobrovoljnog siromaštva«. Autor, govoreći o ovoj temi, navodi primjer Isusa Krista koji kaže: »Hajde, prodaj sve što imaš i daj siromasima. Onda dođi i slijedi me« (Mt 19,12). Dakle, povodeći se za apostolima, koji su naviještali evanđelje, sv. Dominik i njegova braća odlučili su ne posjedovati ni imanja, ni dohodaka, ni novca. Temeljem ovoga, bl. Humbert poziva redovnike na dobrovoljno siromaštvo i obećanje Bogu da ništa neće posjedovati.[49] Treći naslov »Odreka vlasničtva na mnogo se načina izopačuje« upoznaje nas s problematikom sebična posjedovanja unutar redovničkih zajednica jer ima onih koji »skrivaju s očiju braće (sestara) ako imaju ili hartije, ili slika, ili kakovu knjižicu, ili što tako neznatno, samo da nebi mogli ne zaniekati kad bi im se pitalo.«[50] U četvrtomu naslovu »Kakovi moraju biti ljubitelji pravog siromaštva« bl. Humbert objašnjava kako onaj koji ljubi siromaštvo neće nikada bez dopuštenja svojega starješine primati bilo kakve predmete i sl., a isto tako neće ih ni skrivati. Sve ono što je redovnicima potrebno nalazi se u zajednici tako da osobno posjedovanje bilo kojih stvari nije potrebno.[51] »Prezir vlasničtva« peti je naslov u kojemu bl. Humbert govori o tome kako se ponašaju oni koji unatoč zavjetu siromaštva posjeduju određena dobra te ih skrivaju. Navodi primjer jednoga redovnika koji je skrivao određenu svotu novca i kada je preminuo, bio je sahranjen izvan groblja. Stoga bl. Humbert poziva redovnike da se ne opterećuju »suvišnom prtljagom« kako bi lakše hodili k nebu.[52] O »koristi siromaštva« bl. Humbert govori u šestomu naslovu. On poziva redovnike da zdušno prihvate siromaštvo i da se ostave želje za zemaljskim dobrima jer samo na taj način mogu steći pravo, duhovno blago.[53]

U trećemu poglavlju, podijeljenu u sedam naslova, bl. Humbert govori »o zavjetu čistoće«. Prvi naslov »Redovnička čistoća« govori o čistoći kao veliku milosnu daru koji pomaže redovniku da vidi Boga.[54] U drugomu naslovu »Kolika je čistoća« bl. Humbert ističe

[47] *Poslanica Bl. Humberta*, 9.
[48] *Poslanica Bl. Humberta*, 9–10.
[49] *Poslanica Bl. Humberta*, 10.
[50] *Poslanica Bl. Humberta*, 10–11.
[51] *Poslanica Bl. Humberta*, 12.
[52] *Poslanica Bl. Humberta*, 12–13.
[53] *Poslanica Bl. Humberta*, 13–14.
[54] *Poslanica Bl. Humberta*, 14.

»kako je čistoća pirna[55] odjeća, kojom se ukrasuju djevci i djevice, na piru vrhovnog Kralja. Redovnici koju tu odjeću svukuju sa sebe, navlačuju na sebe najveću sramotu i prezir«.[56] U trećemu naslovu bl. Humbert govori o »tri načina nečistoće«. Ističe kako se »nečisti na tri načina ogrešuje i to ili mišljenjem, ili nasladjenjem, ili privoljenjem«. U analizi ovoga naslova polazi od svetopisamskih tekstova te jasno pokazuje kada se konkretno čini grijeh.[57] Četvrti naslov »kakovi biti moraju čisti« daje upute za pravu čistoću te poziva redovnike da se u slučaju kada »putena ili vražja napast na nečistoću potiče, pameću jaki ostanimo, nedajmo se srušiti«. Dakle, bl. Humbert naglašava potrebu prikladna služenja prirodnim sredstvima koja su potrebna za zdravlje duha i tijela te poziva na služenje razumom.[58] Peti naslov govori »o okolnostima nečistoće« od kojih bl. Humbert izdvaja: »neoprezan pogled, doticaj, poljubac, zagrljaj i češći razgovor, te podsmijeh«. U posljednja dva naslova »Sredstva proti nečistoći« i »Zapreke proti nečistoći« bl. Humbert nudi razna sredstva za očuvanje čistoće te poziva na oprez u svakome trenutku.[59]

Na kraju poslanice nalaze se dva dodatka: »O poniznosti« i »O ustrpljenju«. Dodatak o poniznosti podijeljen je u više naslova kojima bl. Humbert potiče redovnike da prigrle poniznost, »majku svih kreposti«, koju je »Isukrst riječju poučavao i primjerom istodobno pokazivao«. Nadalje, govori o tome kako se do poniznosti dolazi i kako se ona može očuvati te o štetama koje može prouzročiti oholost.[60] U dodatku »O ustrpljneju« bl. Humbert progovara o strpljenju/trpljenju te naglašava kako je ono »štitak svih kreposti koje u božjim ugodnicima divno djeluje«.[61]

---

[55] Svadbena.
[56] *Poslanica Bl. Humberta*, 14–15.
[57] *Poslanica Bl. Humberta*, 15–16.
[58] *Poslanica Bl. Humberta*, 16.
[59] *Poslanica Bl. Humberta*, 17–18.
[60] *Poslanica Bl. Humberta*, 18–20.
[61] *Poslanica Bl. Humberta*, 20–21.

f) Opomene ili Dokaznice za umirenje bojažljivih duša u njihovim dvojbama O. Dragutina Quadrupani,[62] *barnabite, izvadjenih iz djela najprosvijetljenijih Svetaca, navlastito od S. Frane Salejskoga*[63]

U ovomu duhovnom radu predstavljene su opomene ili, bolje rečeno, preporuke za kršćanski život. Djelce sadrži dvadeset i dvije preporuke za: »posluh« (str. 1–2), »napast« (str. 2–4), »molitvu« (str. 4–8), »pokoru« (str. 1–10), »ispovijed« (str. 10–14), »pričest« (str. 14–16), »posvećenje[64] blagdana« (str. 16–17), »uhvanje«[65] (str. 17–19), »prisutnost božju« (str. 19–20), »poniznost« (str. 20–22), »pripuštanje božjoj volji« (str. 22–23), »kršćansku savršenost« (str. 23–26), »duhovno štivo« (str. 26–27), »ljubav« (str. 27–28), »revnost« (str. 28–30), »krotkost« (str. 30–31), »razgovor« (str. 31–33), »odjeću i nakit« (str. 33–34), »proti žurbe« (str. 34), »veselost duha« (str. 34–35), »slobodu duha« (str. 35–36) i »za ustrajnost« (str. 36–37).

Preporuke spadaju u kategoriju svojevrsnih mudrih izreka koje kao misli vodilje pomažu kršćanima u oblikovanju vjerničkoga života. Iz nabrojenih se opomena jasno vidi kako je s njima zaokružen potpun čovjek *ad extra* i *ad intra* u duhovnomu smislu. Unutar naslova preporuke se nižu bez posebna reda. Oblikovane su tako da na jasan i nedvosmislen način daju savjet ovisno o naslovu preporuke. Opomene su plod dugogodišnjega duhovnog zrenja pojedinih svetaca, temeljene na svetopisamskim tekstovima i vlastitomu iskustvu. Poticajne su i jednostavne u svojoj formulaciji, s jasnom porukom. Kako bi ovaj prikaz djelca djelovao potpunije i jasnije, ovdje donosim izbor iz Opomena po naslovima:[66]

Posluh: »Tko sliedi svoje nazore i svoje dvojbe, proti savjetim posluha tomu ne treba djavla da ga napastuje, on je smomu sebi djavao napasnik.«

---

[62] CARLO G. QUADRUPANI, svećenik barnabit (Kongregacija svetoga Pavla, osnovana u XVI. st.). Rođen je 14. srpnja 1740. u Indunu, u Italiji, u pokrajini Lombardiji, a umro 14. srpnja 1807. U Red je stupio 2. siječnja 1757. godine. Filozofiju i teologiju studira u Milanu i Paviji. Nakon svećeničkoga ređenja jedno je vrijeme poučavao filozofiju, a vršio je i službu studentskoga kapelana te obnašao druge odgovorne službe u provinciji. Bio je i poznat propovjednik. http://www.bautz.de/bbkl/q/quadrupani_c_a.shtml, posjet 27. listopada 2011.

[63] ADSK, MO, Prijevodi, Opomene ili Dokaznice za umirenje bojažljivih duša u njihovim dvojbama O. Dragutina Quadrupani, barnabite, izvadjenih iz djela najprosvijetljenijih Svetaca, navlastito od S. Frane Salejskoga. Iz talijanskoga pohrvatio ih O. Anđeo Marija Miškov na porabu i korist svojih č. sestara dominikanka, u Korčuli mjeseca lipnja godine 1920. (Dalje: *Opomene ili Dokaznice*).

[64] Svetkovanje.

[65] Ufanje.

[66] *Opomene ili Dokaznice*, 1–37.

Napasti: »Makar ti napasti trajale za čitav život, zato se ne smućuj. Tim će i tvoja slava rasti. Samo drž se tvrda i stalna u preziranju napasti i napastnika; to je po mnenju bogoslova i duh. otaca, probitačnije i koristnije od rieči.«

Molitva: »Usmene molitve, moraju biti kratke ali gorljive. Nije mnogo jela već jelo probavljeno, koje hrani i kriepi čeljade. Više vriedi jedan Očenaš, ili koji kratki psalam ali izmoljen mirno i gorljivo, nego li mnogo krunica i oficija izmoljenih u brzini i u hlepnji.«

Pokora: »Pokora imade tri diela, naime: post, molitva i milostinja toli duhovna ko tjelesna. Stoga ne treba da misliš, da pokoru ne činiš ako ne trapiš svoje tielo i ne činiš mnogih postova. Druga dva diela naime: molitva i milostinja, zamienjuju prvoga. S druge strane ni božiji ni crkveni zakon koji post propisuju, nemaju te namjere da ljudi obole, oslabe, pa da nemogu ni dužnosti svoje izvršavati.«

Ispovijed: »Budi umjeren, da što se god budeš više ispitivao to ćeš manje naći! Dugo pak ispitivanje umori pameti i omlahavi ljubožljivost.«

Pričest: »Uvečer uoči pričešćivanja, pri večernjoj molitvi sjeti se za sami čas, o velikom daru, što će ti sutradan tvoj Bog pokloniti, pa začmi živu želju da sutradan primiš tvoga Boga.«

Posvećenje (Svetkovanje) blagdana: »Ako ti se trevi na blagdan putovati ili koju drugu stvar obavljati, koju ti nisi po svojoj volji odlučio, već ti je nadošla ili nametnuta bila, a otkloniti ne možeš, ne smiješ se zato uznemirivati, ako nemožeš udobno sve svoje obične pobožnosti obaviti. Nastoj upotriebiti molitve strijelice kojim ćeš zamieniti sve ostale molitve.«

Uhvanje (ufanje): »Tko ništa ne ufa, ništa niti postiže; tko malo ufa, malo i postiže; a tko sve ufa, sve i postiže.«

Prisutnost božja: »U samom raju ćemo neprekidno na Boga misliti; ali na zemlji to nije moguće; tu su poslovi; tu potrebe, tu nevolje, tu maštanja, sve to prieči i raztresuje nas. Stoga ne zahtjevajmo da budemo anđeli ili sveci, prije vremena.«

Poniznost: »Ponizan nikoga ne prezire, pa makar to bio najveći grešnik; ta grešnik pa makar kakav bio, mogao bi se obratiti i postati veliki svetac na nebu; a mi makar bili u božjoj milosti, mogli bismo s puta saći i osuditi se u vjeke u paklu!«

Pripuštanje božjoj volji: »U svemu što ti se sgadja, uvijek pripoznaj božju volju! Ni sva ljudska pakost ni djavolska zloba, nemogu učiniti da ti se što sgodi bez božje volje!«

Kršćanska Savršenost: »Kršćanin nije dužan savršen biti, već k savršenstvu težiti; to jest, kako sveci tumače, dužan je marljivo nastojati da u kreposti sve toveće napreduje. U dobru ne napredovati znači nazadovati.«

Duhovno štivo: »Što je jelo tielu, to je duhovno štivo duši. Treba da izabreš štivo, što je tvojoj duši najkorisnije.«

Ljubav: »Kršćanska ljubav zabranjuje zlobno mišljenje, ali ne opreznost i snabdjenje!«

Revnost: »Tvoja revnost nek te preveć ne žuri, da drugoga ukaraš, jer ukor treba učiniti u sgodni čas. Ako odgodiš ukor, uvijek ti ostaje za to vremena; ali ako nezgodno koga pokaraš, povećat ćeš zlo, koje kaniš potamanuti.«

Krotkost: »Prije nego li staneš opominjati ili pokarati iskrnjega krivca, pomoli se za nj Bogu, da mu On progovori srcu, kojemu ti besjediš ušima.«

Razgovor: »Razgovarajuć se, treba se uklonit od presuvišnog govorenja i od presuvišne šutnje. Tko puno govori izgleda, ko da je smušen i brbljav i neučtiv; tko pak preveć šuti, izgleda ko da mu ne godi tudje društvo, ili ko da se hoće nametnuti onim kojim se razgovara.«

Odjeća i nakit: »Treba se čuvati dvaju skrajnosti: presuvišne umješnosti i presuvišne nemarnosti: Umješnost se protivi kršćanskoj umjerenosti, a nemarnost se protivi redu, po kojemu svak mora živiti i odjevati se prama svome staležu; Ešter kao kraljica, Judita kao vlastelinka…«

Proti žurbi: »Čuvaj se žurbe i žudnje… koje te mogu svaki čas i za svaku stvarčicu dovesti do srčbe i do uznemirenja. Bogu valja služiti mirno i tiho.«

Veselost duha: »Njekoji jer hoće da budu pobožni, hotimično su zlovoljni i turobni. Velika je to mahna! Sabranje proizlazi iz božjega duha i ljubavi, a zlovolja iz duha paklenih tmina.«

Sloboda duha: »Duša koja ljubi razmatranje, prekinuv ga, ostane nemirna i zlovoljna, a valjda i srdita… Ali duša koja posjeduje tu zlatnu slobodu duha, prisiljena prekinuti svoje milo razmatranje, ostati će jednakim licem i udvorno će postupati onim koji mu je razmatranje ili molitvu prekinuo, jer to je svejedno služiti i ugadjati Bogu ili razmatranjem ili molenjem ili trpeć neugodnosti iskrnjega. I ovako i onako, vrši se volja božja ali u toj prigodi trpiti je iskrnjega bilo nužnije.«

Ustrajnost u obsluživanju ovih opomena: »Budeš li se pak držao(la) ovih opomena ili slijedio ove dokaznice, imati ćeš za svoga stalnoga i utješljivoga vodju i upravitelja, onoga koji ih pisao, već samoga Augustina, Tomasa, Filipa Nerija, a navlastito Franu Saleskoga.«

V. poglavlje

KULTURNI DJELATNIK

Miškovljeva se svestranost očitovala i aktivnostima unutar dviju najznačajnijih kulturnih institucija: Matice hrvatske i Društva sv. Jeronima, koje su imale za cilj promicanje kulture, prosvjete i pisane riječi te njegovanje svijesti o pripadnosti hrvatskomu etnikumu. Uz djelovanje u spomenutim institucijama, o. Miškov se istaknuo i kao podupiratelj i povjerenik različitih kulturnih društava. No ne treba smetnuti s uma da je spisateljska i prevodilačka djelatnost oca Miškova, o kojoj je bilo govora u prethodnim naslovima, također kulturološka djelatnost i kotačić u preobrazbi hrvatskoga čovjeka. Zapravo, cjelokupno je njegovo djelovanje neodvojivo od pojma kulture i kulturnih djelatnosti.

U ovomu ćemo poglavlju ukazati na njegov doprinos prosvjetnoj dimenziji hrvatskoga naroda, što ga je učinio kao povjerenik Matice hrvatske i Društva sv. Jeronima, a potom ćemo se usredotočiti na još neke značajnije elemente iz kulturnoga djelokruga oca Miškova.

a) Povjerenik Matice hrvatske za Šibenik (1880.–1882.)

Matica ilirska, osnovana 1842., bila je naša najstarija kulturna institucija koja nije imala organiziranu strukturu članova i povjerenika. Nakon što je 1874. godine promijenila ime u Matica hrvatska,[1] organizacijske se stvari počinju bitno mijenjati. Diljem hrvatskih prostora imenuju se povjerenici Matice čija je uloga bila od velikoga značenja za rad i uspjeh Matice.[2]

Povjerenici su na terenu skupljali pretplatnike ili članove i ubirali novčana sredstva za dostavljena im izdanja iz kulture, prosvjete i sl. Njihov posao nije bio nimalo lagan. Komentirajući rad povjerenika, ugledni hrvatski povjesničar Tadija Smičiklas[3] kaže: »On kupi većim dijelom tek podpise, što može trajati dva do tri mjeseca u većim mjestima. Zatim šalje 'Matici' svoj arak i novce, koliko je ukupio. On jamči i za one, koji mu nisu platili. Matica medjutim oglasuje kao opomenu za povjerenika da su knjige doštampavaju, zatim da su doštampane, napokon da su knjige posvema gotove i da će se dijeliti. Šalje knjige onim povjerenicima koji su se javili, najvećim dijelom u drvenim škrinjama, kakovih znade biti

[1] O Matici više u: T. SMIČIKLAS i F. MARKOVIĆ, *Matica Hrvatska od godine 1842. do godine 1892*., Zagreb, 1892.; J. RAVLIĆ, *Matica hrvatska 1842–1962*, Zagreb, 1963.; *Matica hrvatska 1842–1997* (pripremio: J. BRATULIĆ), Zagreb, 1997.
[2] T. SMIČIKLAS i F. MARKOVIĆ, Matica Hrvatska, 47.
[3] Hrvatski povjesničar, odbornik i predsjednik Matice hrvatske od 1889. do 1901. »Smičiklas, Tadija«, u: Hrvatska enciklopedija 10, Si-To, Zagreb, 2008., 58.

dvije stotine. Povjerenik dobije knjige. Sada nastaju njegove nevolje. Knjige bi htio svatko, ali prinos zaostaje. Matica požuruje, prinosnici zaostaju, povjerenik je u neprilici.«[4] Ovdje su istaknute samo neke od teškoća s kojima su se susretali povjerenici i koji su zbog njih odustajali ili su se pak premalo trudili oko upisa novih članova.

Za povjerenike su birani svećenici, profesori, službenici, bilježnici, trgovci i sl.[5] Taj odabir nije bio slučajan, nego se ipak nastojalo naći osobu koja ima ugled, rodoljubni i domoljubni karakter. Samo zahvaljujući njihovoj požrtvovnosti mnogi su prvi put upoznali hrvatsku riječ, duhovnu, kulturnu i domoljubnu baštinu.[6] Zahvaljujući trudu povjerenika, Matica hrvatska je samo u razdoblju od 1877. do 1882. godine tiskala 36. 000 knjiga, koje su za kratko vrijeme dostavljene pretplatnicima.[7]

Službu povjerenika za Šibenik i okolicu, časno i hvale vrijedno, vršio je i o. Anđeo M. Miškov. Premda je Šibenik već od ranije imao povjerenika Matice u osobi Ulderika Rossinija,[8] učitelja, kao i šibenska okolica, župnika Juraja Vicka Skarpa[9], tajnik Matice hrvatske, Ivan Kostrenčić,[10] obraća se ocu Miškovu za pomoć i piše: »Znajući i Vaš veliki upliv međ tamošnjim hrvatskim svietom, usudjujemo se i Vas moliti, da ovoj dvojici povjerenika pritečete u pomoć, te ih uputite i svojim trudom pomognete, da steče 'Matica' što više tamo članova.«[11] Iz ovoga se molbenog pisma za pomoć nazire kakav je ugled uživao Miškov u Šibeniku i njegovoj okolici. Stoga i ne čudi njegovo angažiranje od strane Matice koja se nastojala proširiti u sve hrvatske krajeve i stvoriti široku mrežu svojih pretplatnika.

U spomenutomu Matičinu dopisu bila je zatražena samo njegova pomoć i preporuka Matičinih izdanja, no prožet rodoljubljem, Miškov se odmah daje na posao i zajedno s imenovanim povjerenicima upisuje nove članove.

Zabilježivši golem porast novih članova u Šibeniku, za čiji je uspjeh zaslužan otac Miškov, Upravni odbor Matice hrvatske 2. listopada 1880. imenuje ga svojim povjerenikom u Šibeniku. U povelji imenovanja, koju su u ime Odbora potpisali Ivan Kukuljević,[12]

---

[4] T. SMIČIKLAS i F. MARKOVIĆ, Matica Hrvatska, 48.
[5] Vidi: Popis povjerenika Matice hrvatske od 1876. do 1891., u: T. SMIČIKLAS i F. MARKOVIĆ, Matica Hrvatska, 64–77.
[6] T. SMIČIKLAS i F. MARKOVIĆ, Matica Hrvatska, 48–49.
[7] N. ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama*. Naša sloga 1870.–1915., Zagreb, 2005., 277.
[8] Povjerenik za 1879. godinu. T. SMIČIKLAS i F. MARKOVIĆ, Matica Hrvatska, 74.
[9] Povjerenik za razdoblje od 1880. do 1885. godine. T. SMIČIKLAS i F. MARKOVIĆ, Matica Hrvatska, 75.
[10] Dugogodišnji tajnik i tajnik-blagajnik Matice hrvatske od 1875. do 1900. »Kostrenčić, Ivan«, u: Hrvatska enciklopedija 6, Kn-Mak, Zagreb, 2004., 187.
[11] ADSK, MO, Spisi, Matica hrvatska moli Miškova za pomoć povjerenicima u Šibeniku i okolici, Zagreb, 22. srpnja 1880.
[12] Bio je potpredsjednik Matice ilirske od 1851. do 1858. i predsjednik Matice hrvatske od 1874. do 1889. Više o Kukuljeviću, u: T. SMIČIKLAS i F. MARKOVIĆ, Matica Hrvatska, 148–172; *Matica hrvatska 1842–1997*., 23–29.

predsjednik Matice, i tajnik Kostrenčić, stoji: »Upravljajući odbor 'Matice Hrvatske' imenovao Vas je povjerenikom ovog družtva u sjednici od 2. oktobra 1880. pošto ste na to pismeno privolili. Umoljavate se, da sakupljate članove i da sabirete prinose. Odbor 'Matice' pouzdaje se u Vaše rodoljublje, da ćete svoju častnu zadaću oduševljeno vršiti na korist knjige i prosvjete hrvatske.«[13] Nošen domoljubnim zanosom, službu je povjerenika vršio savjesno, i to u razdoblju od 1880. do studenoga 1882. godine kada je, zbog nove dužnosti, napustio Šibenik.[14]

Premda je završio povjereničku službu, otac Miškov je i dalje ostao simpatizer i širitelj Matičinih izdanja diljem hrvatskih krajeva. O tome svjedoči spomenica Matice hrvatske koju mu je 1910. udijelio tadašnji predsjednik Oton Kučera[15].[16] Iako je Miškov službu povjerenika vršio kratko vrijeme, nošen rodoljubnim zanosom i predanim radom, ostavio je traga u kulturi, promičući pisanu riječ.

b) Povjerenik Društva sv. Jeronima za Šibenik i okolicu

Uz Maticu hrvatsku Društvo sv. Jeronima[17] odigralo je vrlo važnu ulogu u prosvjećivanju hrvatskoga puka koji se, stiješnjen između dvije političke opcije, mađarske i austrijske, na sve načine borio da spriječi nametanje tuđinskoga jezika u školama, uredima i drugim institucijama.

DSJ, koje je 1868. osnovao Juraj Haulik, nadbiskup zagrebački, imalo je za cilj prosvjećivanje seljaka, radnika i školske djece na cjelokupnomu hrvatskom prostoru. O svrsi DSJ u Ljetopisu istoga, koji je sastavio J. Poslović, piše: »I u nas ima hvala Bogu jur pučkih škola. I naša djeca imaju mozga, da se šta više i bolje nauče, imaju srca, da osjete, što je ljepše, plemenitije i Bogu draže. Ona su željna koristna i liepa čitanja. Zar će se naša djeca morati tudjemu jeziku učiti i tražiti tudjih knjiga ili kakovih god, koje bi joj morda zdrav mozag otrovale i pošteno srce pokvarile: da neljube Boga, neštuju starijega, nerade pošteno,

---

[13] ADSK, MO, Spisi, Matica hrvatska imenuje o. Miškova povjerenikom za Šibenik, Zagreb, 2. listopada 1880.

[14] *Zgodopisje*, 12. Vrjednujući njegov trud, uprava Matice hrvatske u dopisu koji potpisuje Ivan Kostrenčić između ostaloga piše: »Časti se na temelju jednoglasnoga zaključka odbora 'Matice Hrvatske' izreći Vam najsrdačniju hvalu za trud, koji uložiste tečajem prošle godine 1880. kao 'Matičin' povjerenik oko sakupljanja članova 'Matice Hrvatske' u Vašem okružju.« ADSK, MO, Spisi, Matica hrvatska Miškovu, Zagreb, 20. listopada 1881.

[15] Službu predsjednika vršio je od 1909. do 1917. »Kučera, Oton«, u: Hrvatska enciklopedija 6, Kn-Mak, 321.

[16] ADSK, MO, Spisi, Spomenica kojom se o. Anđela M. Miškova proglašava članom Zakladnikom, Zagreb, 26. listopada 1910.

[17] O Društvu sv. Jeronima opširnije piše J. BUTORAC, »Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968«, u: *BS*, XXXVIII (1968.) 3–4, 376–409. i *BS*, (1970) 2–3, 258–290. Razvojni put Društva sustavno prati *Danica* kao i *Katolički list*. Zbog učestala ponavljanja imena Društva sv. Jeronima u daljnjemu dijelu tekst koristim kraticu DSJ.

da nemare za ono, za što su naši otci krv svoju prolievali, za vjeru, za dom, za narodnost, za pravo svoje?«[18]

Knjige, priručnici, novine, kalendari i sl., što ih je izdavalo DSJ, osim što su bili prožeti kršćanskim duhom, predstavljali su budilice nacionalne svijesti i svjetionike hrvatskoga ponosa. Sadržajno, knjige su bile podijeljene u tri vrste: vjersko-poučne, opće-poučne i zabavne. Osnutak DSJ dobro je primljen od svih slojeva društva, a snažnu potporu dala mu je Matica hrvatska i veliki rodoljub i biskup Josip J. Strossmayer.[19]

Kako bi se cilj DSJ mogao realizirati, bilo je potrebno organizirati mrežu povjerenika po gradskim sredinama čija se uloga sastojala u prikupljanju novih članova Društva, ubiranja članarine, kao i podjele knjiga i drugih pisanih sadržaja pretplatnicima. Povjereničku su službu najčešće vršili svećenici, no bilo je među njima i općinskih službenika, učitelja, trgovaca, bilježnika i sl., ali u vrlo malom broju.

Kod biranja povjerenika vodilo se računa o vjerskoj i nacionalnoj dimenziji pojedinaca. Smatralo se kako samo savjesni povjerenici s ugledom u narodu mogu pomoći DSJ da ostvari svoj cilj, a to je prosvjećivanje hrvatskoga puka. Jedan od požrtvovnih i marljivih povjerenika bio je o. Miškov.

Znajući kakav ugled Miškov ima u hrvatskomu narodu, Odbor DSJ, uz prethodnu konzultaciju s njim, odlučuje ga imenovati povjerenikom za Šibenik i okolicu. U dopisu DSJ, kojim se Miškova imenuje povjerenikom, predsjednik Društva Toma Gajdek[20] piše: »Predsjedničtvo odbora društva svetojeronimskoga uzima si čast imenovati velečasnost vašu povjerenikom društva sv. Jeronima za kotar Šibenički. Odbor od svoga velecienjenoga povjerenika moli i pouzdano očekuje: 1.) Da se brine u obće za boljak i procvjetanje družtva i svakom ugodom preporuča njegovu korist, napose pako, da mu revno pribavlja članova od njih kupi dužtvene prinose te ih pošilja predsjedniku družtva. 2.) Da za članove svoga područja prima od odbora družtvene knjige, te ih pošilje po (…) članovima. Ako bi koji član promjenio svoje obitavalište, odišao u drugi kraj izvistit će o tom odbore. 3.) Smrću člana prestaje svako njegovo pravo. Stoga će povjerenik svaki takov slučaj bezodlučno prijaviti odboru te nipošto trpjeti, da tko mjesto pokojnika prima knjige na veliku štetu družtva. 4.) Za točnije i laglje obavljanje rečenoga posla da će imati posebnu knjižicu u koju će si bilježiti članove svoga područja, njihove prinose i knjige za njih od odbora primljene. 5.) Svaku

[18] *Danica*. Kalendar i ljetopis Društva svetojeronimskoga, Zagreb, 1869., 2.
[19] J. BUTORAC, Povijest Društva sv. Jeronima, 379.
[20] Bio je prvi predsjednik DSJ, a službu je vršio u razdoblju od 1868. do 1886. *Danica* 79–86.

poštarinu dužni će biti članovi sami namiriti, toli za pošiljanje njihovih prinosa, toli za knjige, koje primaju od družtva.«[21]

Miškov je, saznavši za imenovanje, revno prikupljao članove i novčana sredstava te je prije imenovanja za povjerenika poslao DSJ 100 for. O tome svjedoči predsjednik Gajdek koji u popratnomu dopisu o imenovanju od 2. rujna 1878. godine zahvaljuje ocu Miškovu za predan rad prihvaćajući i ideju o. Miškova da se osnuju nova povjerenstva za Murter, Trogir i Kaštele radi bolje koordinacije između povjerenika i članova.[22]

DSJ je bilo veoma zadovoljno radom o. Miškova i samo mjesec dana od imenovanja Upravni odbor na svojoj sjednici održanoj 30. rujna 1878. šalje mu pisanu zahvalu u kojoj, između ostaloga, stoji: »Odbor družtva sv. Jeronima dokonačao je u svojoj sjednici od 30 rujna o. g. da se Vam, velčastni otče, posebno zahvali za onu Vašu osobitu brigu prama ovomu našemu družtvu, kojemu ste već, znatan broj doživotnih članova pribavili, tako da Vas medju najrevnije povjerenike svoje možemo ubrojiti.«[23]

Ovo iznimno priznanje Društva time je značajnije kada se zna da pojedini povjerenici u razdoblju od 10 do 15 godina nisu upisali ni jednoga člana, piše autor teksta u Katoličkome listu i dodaje: »Evo družtvo sv. Jeronima osnovaše vriedni svećenici upravo za naobrazbu puka; samo treba, da ga braća svećenici u puku šire« i pita: »Zar smo zbilja mi Hrvati samo kod obilna stola rodoljubci? Zar smo samo imenom rodoljubci a ne i djelima?«[24]

U obavljanju službe povjerenika otac Miškov je bio savjestan i pedantan. Zapravo, on nije bio samo povjerenik-službenik, nego istinski veleposlanik Društva zbog svojih plemenitih ideja. Službu povjerenika u Šibeniku i okolici vršio je do jeseni 1882., no nije prestao biti promicatelj Društva. Unatoč činjenici što je Miškov 1882. godine izabran za starješinu samostana u Bolu na Braču, DSJ ga je sve do 1885. vodilo kao svojega povjerenika[25].

---

[21] ADSK, MO, Spisi, Imenovanje Miškova povjerenikom za Šibenski kotar, Zagreb, 2. rujna 1878., br. 436. O imenovanju o. Miškova u Zgodopisju, 2. rujna 1878. zapisuje: »Danas bijah imenovan Povirenikom Književnog Svetojeronimskog Zagrebačkog družtva za Šibenik i okolicu… . Ja bijah Povirenikom dok sam god u Šibeniku stanovao t. j. do jeseni 1882.« *Zgodopisje*, 10.

[22] ADSK, MO, Spisi, Predsjednik DSJ Miškovu, Zagreb, 2. rujna 1878., br. 436; *Zgodopisje*, 10.

[23] ADSK, MO, Spisi, Zahvala DSJ o. Miškovu kojom se ubraja u najrevnije povjerenike, Zagreb, 16. listopada 1878.

[24] »I opet riječ o družtvu sv. Jeronima«, *KL* XXXIX (1888) 3, 26. Ovo zapažanje, preneseno iz Katoličkoga lista, kao da je pisano u sadašnjemu trenutku. Čini se kako smo danas olako napustili vrijednosti koje su nam darovane, zaboravili na krvlju stečenu domovinu, branitelje i svoje domoljublje veličamo ovisno o prigodi i slušačima. Ljubav prema domovini i pripadnost hrvatskomu etnikumu pokušava se okarakterizirati kao dio prošlosti, odnosno kao dio političke i kulturne zaostalosti.

[25] *Danica*, 1882., 1883., 1884. i 1885.

Drugi dio Miškovljeve veze s DSJ odvija se u Korčuli. Naime, u dvadesetim godinama XX. stoljeća, za boravka u Korčuli, Miškov zdušno propagira DSJ. Aktivno pomaže povjerenicima iz Korčule i okolnih mjesta u prikupljanju novih članova.[26]

Kako bi pospješio rad DSJ i proširio njihova izdanja u sve slojeve društva, Miškov piše poticajno pismo u kojemu propagira aktivnosti Društva po cijelomu korčulanskom otoku. Sve se to događalo u prigodi obilježavanja 50. godišnjice od osnutka DSJ. U pismu Miškov najprije podsjeća na proslavljeni jubilej, tom prigodom izrečene pohvale na rad Društva, a zatim ne propušta pitati: Što se čini s obzirom na snažnije širenje DSJ u Dalmaciji? Zašto? Zato što je Korčula pod talijanskom okupacijom! Stoga ne čudi Miškovljevo apeliranje na veći angažman uprave Društva oko potpore već postojećim povjerenicima u Dalmaciji kako bi rodoljubna dimenzija bila što izražajnija.

Miškov nadalje u pismu ne propušta naglasiti kako je Korčula grad u kojemu živi oko 2000 ljudi od kojih se dobar dio odazvao rodoljubnomu pozivu i učlanio se u DSJ. Dakle, poticajnim pismom traži od DSJ da pisanom riječju, osim zabilježaka o slavljeničkom jubileju, pruži snažniju potporu povjerenicima i puku Dalmacije.[27]

Miškov je osobno mnogo učinio za širenje DSJ u Korčuli, Račišću i dr. mjestima na otoku Korčuli i u svojemu se radu nije predavao. Tako je o proslavi 50-godišnjega rad Društva, u suradnji s povjerenikom za grad Korčulu, vlč. Marinom Jurjevićem, u župnoj crkvi proglasio društveni jubilej. Tom je prigodom opisao rad Društva, istaknuo njegove plemenite ciljeve i preporučio ga puku grada Korčule.[28] Kako se Korčula pripremala za sakrament potvrde, Miškov je došao na ideju da kao »izvanredni jubilarni povjerenik svetojeronimskog društva« kumovima uputi proglas sljedećega sadržaja:[29]

»Hvalevriedan je običaj, da kršteni ili krizmeni kumovi i kumice, svoje kumče, kakovim kumstvenim darom, na uspomenu kumstva obdare. Nego višeputa takovi su darovi od znatna troška a nikakve praktične koristi: te evo im se pruža liepa sgoda, da sa malim svakako ne prevelikim troškom, mogu svome kumčetu biti od velike koristi i od vrlo trajne pače doživotne preugodne uspomene. Obstoji u Zagrebu književno Svetojeronimsko društvo,

[26] U popisu članova DSJ iz Korčule za 1920. godinu o. Miškov navodi 112 imena. U popisu su još Ženska građanska škola, Zavod anđela čuvara, Općina, Samostan sv. Nikole i Građanska muška škola. Od izdanja koja su članovi najviše primali Miškov spominje *Danicu*, *Život sv. Jeronima*, *Naše žitarice*, *Štitite životinje* i *Svilogojstvo*. ADSK, MO, Spisi, Popis članova DSJ iz Korčule za 1920. godinu.

[27] ADSK, MO, Spisi, Miškovljevo poticajno pismo za širenje Svetojeronimskog društva, Korčula, 21. rujna 1918.

[28] ADSK, MO, Spisi, Slavnoj upravi Svetojeronimskog društva u Zagrebu, Korčula, 21. rujna 1918.

[29] Slavnoj upravi Svetojeronimskog društva u Zagrebu, Korčula, 21. rujna 1918. Proglas je uz uvod i završni komentar objavljen i u: *DAN*, Split, XVI (1918) 41, 2–3.

koje 29 ov. mj. slavi riedki jubileum, naime 50-godišnjicu svoga obstanka i blagotvornog rada, i koje već broji okolo 30.000 doživotnih članova, i koje svake godine uz svoju koledar – 'Danicu' izdaje još 4 do 5 vrlo poučnih i korisnih raznovrsnih knjiga, te ih svojim članovima šalje na dar, i kojih je već dosada, kako piše 'Dan' 5/9. o.g. broj 36, darovalo narodu ogroman broj od 4, 877.000 sgodnih krasnih knjiga. Jedan postaje doživotnim članom toga društva, kad jednom za vazda (ili tko za njega) isplati samih 12. kruna, te taj svake godine, dok je živ, prima na dar društvene knjige, preko svog mjesnog povjerenika, kojemu je samo dužan svaki put poštanske troškove namirivati. Krštenje i krizma, to su liepe prilike, da svaki kum ili kumica, vrlo korisno i ugodno obdari svoje kumče, doživotnom upisbom u svetojeronimsko društvo. Podpisani, kao izvanredni jubilarni povjerenik svetojeronimskog društva, u sporazumu sa mjesnim povjerenikom, rado će primati od p.n. gg. kumova i kumica, upisbu njihovih kumčeta, te će istim uz redovitu namirnicu, potvrditi upisbu, kojom će svoje kumče osvjedočiti, kumstvenog dara. Osim pak spomenutih sgoda krštenja i krizme, svaka sretna i vesela kućna ili osobna sgoda, može biti sgodnom prilikom, da se ista ovjekovječi upisbom u svetojeronimsko društvo, na pr. prvi pa i svaki porodjaj djece, prva dječinja pričest, sretni školski uspjeh, sretno ozdravljenje od teške bolesti, sretno izbavljenje iz velike pogibelji, zaruka ili vienčanja sina, kćeri ili bliže svojte, svakojako pirovanje, sklapanje prijateljstava, sagradjenje ili blagoslov nove kuće, itd. itd. sve se to upotriebiti može u korist pučke prosvjete, naposeb za širenje tog našeg obljubljenog domaćeg svetojeronimskog društva, koje bi moralo svim rodoljubima na srcu stajati.«

Ovaj hvale vrijedan, vjerski i rodoljubni čin oca Miškova imao je velika odjeka ne samo u gradu Korčuli, nego i u općinama Račišće i Žrnovo. Da je tome tako, svjedoči komentar na doneseni proglas koji je, kao i sam tekst, objavljen u listu DAN (10. listopada 1918., br. 41. na str. 2–3) u kojemu autor priloga pohvaljuje djelo o. Miškova i kaže kako se lijep broj kumova odazvao pozivu i upisao svoju kumčad u DSJ. Autor teksta podsjeća kako je u gradu Korčuli do tada bilo 150 članova Društva koje je Miškov upisao, a nakon proglasa njihov se broj udvostručio.[30]

Za kraj komentara na Miškovljev proglas kumovima autor ne propušta naglasiti kako »nije dosta današnji dan razmećati se rodoljubljem, a uz to stati prekrštenih ruku. Svak može svojim sitnim radom da koristi svomu narodu, kako je u ovoj prigodi najbolje pokazao Preč. O. Miškov, i ti jedini zaslužuju naslov rodoljuba«.[31] Još jedno rodoljubno djelo krasi o. Miškova. Naime, kako se Korčula nalazila pod talijanskom okupacijom, hrvatska je pisana

[30] »Društvo Sv. Jerolima. Jednostavan način da se dobiju novi članovi za društvo«, *DAN* Split, XVI (1918) 41, 2.
[31] Društvo Sv. Jerolima, 2–3.

riječ bila potisnuta u drugi plan. No to nije pokolebalo oca Miškova da nastavi borbu oko pribavljanja prikladne literature, i to one hrvatske za kojom je puk pritisnut neprijateljm još više čeznuo. S obzirom na činjenicu o okupaciji i nemogućnosti slobodne protočnosti hrvatske riječi, Miškovljevo se djelovanje za dobrobit puka Korčule s pravom može nazvati herojskim činom. Da je tome tako, potvrđuje pismo koje je Miškov tijekom listopada 1919. uputio upravi DSJ:[32]

»Kad ste mi Vi (DSJ) Vašom dopisnicom od 31/8. o.g.[33] javili da ste mi još od 2/6. o.g. u 9 omota, poslali knjige, ja sam stao na sve strane tražiti ih i reklamirati; i to jedino putem privatnih prijateljstava, inače nebi nigda do njih bio došao. (…) što mi istom dopisnicom, javljate da niste znali da je amo okupacija, jer da Vam nitko nije kazao, da čim evo je već prvita godina da pod njome stenjemo, i neznamo čiji smo, te nam je i svaki saobraćaj sa domovinom prekinut, novina nikakvih ne primamo, pošte nemamo i tu se (…) cenzurira, i u koš sprema. I pošta i općina i svi uredi, sve je u neprijateljskim rukama. Jedino što možemo kriumčariti sa Orebićem, koji nam je za sreću blizu, samo 2 kl. preko mora na poluotoku Pelješcu, te preko te pošte šaljemo i primamo listove, i to kriomice. Takavo je naše stanje, a to Bog zna koliko će još trajati. Napokon sam doznao, da pošt(anska) poratnice leže na tal(ijanskoj) pošti u Korčuli, dočim da bi paketi mogli ležati ili Splitu ili u Metkoviću, ili u Trpnju ili u Orebiću, tu valjda zaustavljeni radi (…) saobraćaja. Nakon duga iztraživanja i poniženja, napokon mi je pošlo za rukom izvući iz tal(ijanske) pošte na Korčuli popratnice ne za 9 već za samih 8 paketa i to odsvih brojeva zagreb(ačke) pošte od: 1337-1339-1340-1341-1342-1343-1344-1345- (a vidi se da fali broj 1388.-). Daljim istraživanjem skopčanim sa sve to većim trškovima, ušao sam u trag paketima koji su ležali u istinu na pošti u Metkovićima, te ih odatle odkupio, i dao ih prevesti u Orebić[34], pak odatle kriomice obnoć preko mora, ladjicom u Korčulu. Otvorim pakete, (8 njih) – nadjoh ukupno 87 Danica, Doživljaj S. Jeronima 28, Naših Žitarica 30, Štitite životinje 59 i Svilogojstvo 59.«

Iz navedenoga je pisma razvidno o kakvoj se društveno-političkoj situaciji radilo u Korčuli. Svako očitovanje nacionalne pripadnosti ili pak propagiranje hrvatske pisane riječi predstavljalo je opasnost po život. Osvjedočeni domoljub, kakav je bio Miškov, kada je u pitanju njegov hrvatski narod, nije se bojao i nije popuštao, nego se snalazio i na različite

[32] ADSK, MO, Spisi, Miškov upravi DSJ u Zagrebu, Korčula, listopada 1919.
[33] U dopisnici DSJ piše: »Na zahtejv vlč. g. Jurjevića poslali smo knjige za njega i za Korčulu t. j. za Vaše članove knjige još 2. VI. 1919. u 9 omota. Vratile se nijesu, onda su negdje zastale ili možda ne dao Bog – nestale. Nijesmo znali, da je tamo okupacija, jer nam nitko nije javio, a knjige tražili i nekoji članovi.« ADSK, MO, Spisi, Dopisnica DSJ Miškovu, Zagreb, 31. kolovoza 1919. Mora se priznati kako iznenađuje neznanje uprave DSJ o okupaciji Korčule!
[34] ADSK, MO, Spisi, Obavijest Miškovu o pristigloj pošiljci knjiga, Orebić, 15. listopada 1919.

načine nabavljao i dijelio knjige puku pod cijenu života. Prema tome, njegovo djelovanje kao povjerenika za Šibenik i okolicu te kasnije kao posebnoga povjerenika za Korčulu, i to u razdoblju okupacije, svjedoči o iznimnu rodoljublju oca Miškova.

Stoga se za njega ne može reći da je bio samo običan kulturni djelatnik koji je dijelio izdanja i upisivao nove članove Društva, što je samo po sebi hvalevrijedan posao, nego je pokazao drukčiju dimenziju kulturne djelatnosti koja počiva na rodoljublju, prožetim djelima i nesebičnoj ljubavi prema svojemu, hrvatskom narodu.

c) Osnivač čitaonice »Biblioteca ambulante«

U nakani da svojim sugrađanima, osobito katoličkoj mladeži, u sveopćemu metežu loše i za moral pogubne pisane riječi, omogući zanimljivo i dobro štivo, Miškov je 23. siječnja 1878. u Šibeniku osnovao Putujuću biblioteku zabavnih i čestitih knjiga. Mjesni biskup mons. Antun J. Fosco odobrio je i podupro osnivanje navedene čitaonice.[35] Biblioteka je imala svoja pravila. Prvo, svaki je od članova bio obvezan uplatiti članarinu od 1 forinte za godinu. Drugo, članovima su se knjige dijelile abecednim redom, i to samo jedna knjiga za razdoblje od 15 dana. Ovo je pravilo bilo podložno promjeni i ovisilo je o broju novih knjiga u fondu čitaonice. Treće, članovi su bili obvezni na čuvanje čitanih knjiga. Četvrto, u slučaju prestanka rada biblioteke knjige bi se dijelile članovima po redu, kako je tko postajao članom. Peto se pravilo odnosilo na časopise i pretplatu za njih.

Za prvu godinu bilo je planirano 138 knjiga, a njihova je cijena iznosila 25,80 forinti. U Programu društva zabavnoga i čestitoga štiva, koji je objavljen prije osnutka, Miškov je pozvao sve imućnije građane Šibenika da se uključe i svojim prilozima podupru kulturni i rodoljubni projekt. Dominikanac Miškov na kraju Programa ističe kako se nada će se ideja čitaonice svidjeti njegovim sugrađanima jer se tako mladima pruža mogućnost susreta s korisnom pisanom riječju.[36] »Biblioteca ambulanta« (Putujuća knjižnica) je djelovala do Miškovljeva odlaska iz Šibenika, preciznije do rujna 1881.[37]

Osnivanje čitaonice još je jedan od značajnih pokazatelja dominikančeva rodoljubnoga djelovanja na području kulture. Radeći i trudeći se oko njezina osnutka i korištenja, iz Programa je vidljivo koliko je vodio računa o mladima, generaciji koja je kasnije stala uz bok velikanima hrvatskoga preporoda i svojim radom doprinijela hrvatskomu jedinstvu.

---

[35] *Zgodopisje*, 9. ADSK, MO, Spisi, Programma di associazione a letture amene ed oneste in Sebenico nel 1878.
[36] ADSK, MO, Spisi, Programma di associazione.
[37] *Zgodopisje*, 9

d) Član odbora tiskare »Katolička Dalmacija« u pokrajini

Katoličku Dalmaciju, koja od 1878. izlazi u Zadru, osnovao je don Ivo Prodan. Preuzevši 1877. uredništvo svećeničkoga glasila *La Dalmazia Cattolica*, na talijanskome jeziku, nekoliko mjeseci kasnije, Prodan mu mijenja naziv u *Katolička Dalmacija*, koja donosi sadržaj isključivo na hrvatskome jeziku.[38]

Ovdje mi nije nakana govoriti o sadržaju lista, kao ni o njegovu uredniku, nego želim pojasniti ulogu o. Miškova u *Katoličkoj Dalmaciji*. Kako bi se pospješio izdavački rad i opstanak katoličko-hrvatskoga tiska u Dalmaciji, kulturni krug okupljen oko *Katoličke Dalmacije* nakanio je osnovati u Zadru vlastitu *Katoličku hrvatsku tiskaru*. Znajući kakvu korist za prosvjetu može pružiti osnutak takve tiskare, ocu Miškovu je to bilo dobro poznato. Naime, on je već 1879. okupio jedan kulturni krug u Šibeniku koji je počeo intenzivno raditi na osnutku katoličke tiskare.

O samoj inicijativi Miškov izvješćuje: »Odavno je i svak u Dalmaciji osićao ljutu potribu glasila čicto katoličko-hrvatskoga i neodvisna: tadašnja 'La Dalm. Catt'. nije tomu nipošto odgovarala. Sporazumila se kita prijatelja u Šibeniku, pa je ja danas sabrao kod mene da se vieća o poslu. Zaključismo po narodu sakupljati prinoske sastavljajuć dioničarsko društvo, i nabaviti si svoju tiskarnu. Stalo se na rad, našli odziva, i dotirali k cilju.«[39]

Miškov intenzivira aktivnosti oko osnutka katoličke tiskare i priključuje se skupini okupljenoj oko časopisa *Katolička Dalmacija*. Kao potporu za osnutak tiskare 31. prosinca 1881. on uplaćuje iznos u vrijednosti od 25 forinta, ulazeći u krug dioničara, prihvaćajući uvjete.[40] U njima su istaknuta prava i obveze članova odbora. Jedan od uvjeta odnosi se na novčanu potporu o kojoj je i ovisilo članstvo, kao i broj glasova u odboru.

Određeno je da to bude 50 fiorina[41] za jedan glas i svaka nova uplata predstavljala je glas više u upravljačkomu odboru.[42] Kakvi su trebali biti list i tiskara, najbolje svjedoči uvjet koji od urednika traži »da se tvrdo drži osnove na kojoj postade *Katolička Dalmacija, biva obrana načela katoličkoga i narodno državnoga prava hrvatskoga*. Kada bi Urednik zašao s

---

[38] M. DIKLIĆ, Dvije pobjede don Ive Prodana na izborima za Carevinsko vijeće u Beču, Rad. Zavoda povij. znan. HAZU Zadru, sv. 45/2003., 377. O Ivi Prodanu opširnije piše M. DIKLIĆ, *Don Ivo Prodan. Politička djelatnost i parlamentarni rad*, Matica hrvatska Zadar, Zadar, 2003., 410.
[39] *Zgodopisje*, 11.
[40] ADSK, MO, Spisi, Primnica o. Miškovu o isplati I. dionice za *Katoličku Dalmaciju*, Zadar, 31. prosinca 1881., br. 117. Na Primnici se nalaze uvjeti u 12 točaka.
[41] Forinta, novčana jedinica u Hrvatskoj do 1892. Potječe zapravo od tal. *fiorina*, po gradu Firenci, gdje je u XIII. st. uveden zlatni novac toga imena (*fiorino d'oro*).
[42] ADSK, MO, Spisi, Primnica. Uvjet, br. 5.

te osnove podpisateljim je pravo da mu uzkrate podpomoć i narede mu neka odmah pridje na očišćenje razbroja«.[43] Prvi sastanak odbora *Katoličke Dalmacije* održan je 9. veljače 1882. u Zadru.[44] Iako je planiran za 8. veljače, zbog nedostatna broja članova rad Skupštine prolongiran je do ispunjenja uvjeta.[45]

Aklamacijom je za predsjednika izabran svećenik Ivan Vidović. Skupština je nakon izbora pristupila izmjeni točke 5. iz Uvjeta, a koja se odnosi na cijenu dionice. Naime, u Uvjetima prvotna vrijednost dionice bila je 50 fiorina, no nakon usuglašavanja vrijednost je smanjena na 25 fiorina.[46] Također je izmijenjena odredba koja se odnosi na uži odbor *Katoličke Dalmacije*. Prethodno je bilo planirano da u odboru sjede tri člana, no tijekom rada Skupštine odlučeno je da se odbor proširi na pet članova koji se na tu dužnost biraju svake godine.[47] Šesti je član urednik, i to po službi. Po završetku usuglašavanja uvjeta pristupilo se izboru članova odbora. Upravljački odbor činili su: vlč. Krševan, kanonik (…), predsjednik, Stiepo (Stjepan) Buzolić i Antun Franki za Zadar te o. Anđeo Miškov i Bariša Grgić za pokrajinu. U odbor za pregledavanje računa[48] izabrani su vlč. Ivan Vidović, kanonik, kao predsjednik te Nikola Duboković i o. Mate Šimić, članovi.[49] Na završetku Skupštine jednoglasno je donesen zaključak da se što prije osnuje »Katolička hrvatska tiskara i otvori na dan sv. Ćirila i Metoda t.g.«.[50]

Iako je od početka sudjelovao u pripravi za osnutak tiskare i zdušno pomagao njezin rad, otac Miškov je zbog nove redovničke dužnosti napustio Šibenik, a s time je i njegovo aktivno sudjelovanje u radu oslabilo. No unatoč kratku razdoblju u radu tiskare, nikako ne treba smetnuti s uma da se i u ovomu izvanrednu primjeru na djelu pokazalo veliko rodoljublje oca Miškova.

---

[43] ADSK, MO, Spisi, Primnica. Uvjet, br. 11.
[44] ADSK, MO, Spisi, Izvadak iz Zapisnika I. Sastanka za Kat(oličku) Dalma(aciju), Zadar, 10. veljače 1882.
[45] ADSK, MO, Spisi, Izvadak iz Zapisnika. »Da sjednica bude zakonita, treba da bude zastupana barem trećina podpisane svote. Nebude li se u dan zabilježeni prikazao dovoljan broj, sjednica će se držati sutra dan bio broj prisutnika koji mu drago.« Primnica. Uvjet, br. 9.
[46] ADSK, MO, Spisi, Izvadak iz Zapisnika; Primnica. Uvjet, br. 5.
[47] ADSK, MO, Spisi, Izvadak iz Zapisnika; Primnica. Uvjet, br. 3 i 10.
[48] »Svake godine tri pregledaoca računa imaju biti imenovani od podpisatelja.« ADSK, MO, Spisi, Primnica. Uvjet, br. 10.
[49] ADSK, MO, Spisi, Izvadak iz Zapisnika.
[50] ADSK, MO, Spisi, Izvadak iz Zapisnika; *Zgodopisje*, 15. Miškov u Zgodopisju piše kako je tiskara otvorena uz velike poteškoće i protivljenja.

e) Miškov i Bratovština hrvatskih ljudi u Istri

Bratovština hrvatskih ljudi u Istri osnovana je u Kastvu 1874. i imala je za cilj materijalno pomaganje siromašnih učenika i studenata iz Istre i Kvarnera.[51] Poznavajući i cijeneći rodoljublje o. Miškova, Odbor Bratovštine utječe se Miškovu za pomoć. Između ostaloga, u molbi Bratovštine piše: »Istarski Hrvat pritiskan i oglobljen to od tudjinca to od domaćeg izroda 'šarenjaka' rado bi si sina uzgojio da bude učiteljem zanemarenomu narodu da bude (…) svetih njegovih prava ali nesmaže troškova. Stoga kamo da se uteče već rodjenom po krvi bratu. Poznato Vaše domoljublje jamči nam da će vaše Blagorodje, ne samo rado primiti povjereničtvo već će i revno nastojati da se dobrotvorno družtvo u tom kraju udomi.«[52]

Unatoč molbi Odbora Bratovštine Miškov nije mogao prihvatiti službu povjerenika jer je bio odveć zauzet povjereništvima Matice, DSJ i Katoličke tiskare, službom priora u bolskomu samostanu i drugim pastoralnim aktivnostima koje je predano vršio. Istrani su se obratili ocu Miškovu poznajući njegovu zauzetost i njegovu domoljubnu prepoznatljivost jer su i mnoge druge hrvatske kulturne udruge i društva od njega tražili pomoć i savjete.

[51] Opširan prikaz o Bratovštini donosi N. ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama*, 269–275.
[52] ADSK, MO, Spisi, Bratovština hrv. ljudi u Istri Miškovu, Kastav, 11. kolovoza 1882.

VI. poglavlje

PROPOVJEDNIK

Za utemeljitelja dominikanskoga reda, sv. Dominika, može se slobodno kazati kako je cijeli svoj život posvetio propovijedanju evanđelja. Stoga i ne čudi da je naviještanje Istine glavno obilježje Reda što ga je osnovao. Propovijedanje tako predstavlja vidljiv znak dominikanskih redovnika od samih početaka pa sve do naših dana. Kako bi evangelizacijsko poslanje bilo uspješno, Dominik je stavio naglasak na dvije vrijednosti zajednički život u siromaštvu i studij. Nenavezanost na ovozemaljska dobra i lišenost brige za njih pružala je dominikanskim redovnicima mogućnost solidne priprave za naviještanje Radosne vijesti.

Širenjem Reda braća su postupno odlazila dvojica po dvojica u različite krajeve kako bi obnovili vjeru, ispovijedali, pozivali na mir i pravdu kao važne dijelove dominikanske poruke. Za razliku od nekih propovjednika koji su prijetili paklom, dominikanci su stavljali naglasak na Božju ljubav. Kako ističe Bruno Cadoré, sadašnji učitelj Reda propovjednika: »Dominikanac želi reći da ga Bog ljubi, da ima u njega povjerenja, da s njime želi sklopiti savez. Da dolazi k njemu. I da je s njim, da on nije neka bezimena snaga, nego netko tko se očitovao po svome Sinu Isusu Kristu, o čijoj prisutnosti čitamo u evanđelju. Da je to netko, da je to Bog koji želi čovjekovu radost, koji ponajprije želi da čovjek bude radostan.«[1]

Kako se može pročitati u najstarijim propovijedima dominikanskih redovnika, vidljivo je kako su oni svoje propovijedi sastavljali na argumentima iz Svetoga pisma (*auctoritates*), razumskim dokazima (*rationes*) i primjerima iz konkretnoga života (*exempla*). Iako je zadaća svakoga člana dominikanskoga red naviještanje Radosne vijesti, Red je, nastojeći poboljšati propovijedanje, ustanovio službu *generalnih propovjednika*, kojom su bili počašćeni samo oni redovnici koju su imali potrebne propovjedničke kvalitete, a propovijedali su gotovo uvijek i neovisno o prilikama.

Otac Anđeo M. Miškov bio je jedan od takvih propovjednika s potrebnim kvalitetama koji je naviještao Radosnu vijest diljem hrvatskih krajeva u zgodno i nezgodno vrijeme. Poput svoga Utemeljitelja i plejade dominikanskih propovjednika, Miškov se trudio propovijedanjem i uzornim životom približiti i posvjedočiti Boga čovjeku i čovjeka dovesti do spoznaje Boga. Za propovjednike svojega Reda sv. Dominik je kazao kako će oni kao vjesnici evanđelja kročiti »stopama Spasitelja govoreći s Bogom ili o Bogu, u samima sebi i s

[1] »Bruno Cadoré, Učitelj Reda propovjednika dao je 12. listopada intervju za novinsku agenciju Zenit« *VHDP*, XLVI (2010.) 104, 23.

bližnjim«. Spasiteljeve stope, po uzoru na Utemeljitelja Reda propovjednika, slijedio je i otac Miškov, koji je govorio s Bogom i o Bogu, bez straha i ulagivanja, čvrsto i odlučno.

Nakon govora o tri najučestalije propovjedničke kategorije oca Miškova, svratit ćemo pozornost na njegovu propovjedničku tematiku s konkretnijim prikazom i zajedničkim osvrtom. Na kraju poglavlja slijedi zaključak.

1. Propovijedi oca Miškova

Miškov je gotovo cijeli svoj život posvetio propovijedanju i to ne onomu, za današnje prilike, uobičajenu načinu tumačenja misnih čitanja u župnoj ili samostanskoj crkvi, nego je u pravomu smislu bio putujući propovjednik, gotovo bez stalne baze. Miškovljeve propovijedi nisu slijedile redovitu nedjeljnu praksu kada se homilija »gradi« na osnovi konkretne službe Riječi, nego su bile temeljito tematski razrađene. Naš je govornik naime, propovijedao u pučkim misijama, držao korizmene, marijanske i prigodne propovijedi, ali je propovijedao i tijekom došašća i u druga liturgijska vremena. No ipak, pučke misije, korizma, mjesec svibanj i listopad bili su prepoznatljiv znak Miškovljeva propovjedničkoga identiteta. Spomenutome treba dodati i to da je držao govore u različitim zgodama.[2] Propovjednički cilj oca Miškova, bilo da se radilo o pučkim misijama ili o korizmi, bio je obraćanje i spasenje duša. Za ostvarenje toga cilja otac Miškov je propovijedao o važnim vjerskim i svagdanjim temama bez kojih obraćenje nije moguće jer ono zahvaća cijeloga čovjeka i njegovu odnosnu dimenziju prema Bogu i bližnjemu, koja se događa na svim razinama bića i ne može se promatrati parcijalno jer to po svojemu sadržaju i ne može. Korizmene i teme iz pučkih misija gotovo su iste jer su imale zajednički cilj, a to je potaknuti puk na obraćenje i učvrstiti u vjeri. Puku se najčešće obraćao riječima: »Kršćani! Gospodo! Braćo! Sinovi i kćeri.«

Što se tiče tema zastupljenih u pučkim misijama, Miškov se držao jasno postavljene propovjedničke tematike koja je imala za cilj potaknuti puk na obraćenje, učvrstiti u vjeri, pomoći pomirbi, osnažiti obitelji i sl. Stoga su propovijedi bile tako koncipirane da su mogle odgovoriti cilju, a odnosile su se na psovku, grijeh, obraćenje, spasenje, obitelj (roditelji), odgoj, ispovijed, pričest, Božje milosrđe, smrt, pomirenje, posljednji sud, pakao, dušu, dan Gospodnji i ružarij. Iako je održao preko 300 misija, Miškov ipak nije napisao 300 propovijedi, nego je postojeće modificirao prema potrebama župe i prilikama u njoj. Što se tiče Miškovljevih propovijedi s misijskom tematikom, jedan (manji) dio sačuvan je dok je drugi (također manji) dio prepoznatljiv u natuknicama.

[2] Što se tiče govora, neki od njih odnose se na one redovničkoj subraći od kojih je nekolicina sačuvana i o kojima ovdje ne mislim govoriti jer nisu od krucijalna značenja za temu rada. S obzirom na druge, tri su pronađena. O jednomu, kraćem, nešto je kazano u prvom dijelu disertacije, a druga dva govora kanim prepisati i predstaviti u prilozima.

Otac Miškov je uz propovijedanje u misijama držao i korizmene propovijedi kako na hrvatskomu, tako i na talijanskomu jeziku.[3] Prvu je održao 1. ožujka 1876. u stolnoj crkvi u Šibeniku, a posljednju, kako izvješćuje *Liber provinciae*, u Rogoznici 1915. Što se tiče redovitosti propovijedanja tijekom korizmenoga vremena, ona je varirala i kretala se od dva do pet puta tjedno. Prva je propovijed redovito bila na Čistu srijedu (Pepelnicu). Osim odabranih dana u tjednu, Miškov je redovito propovijedao u nedjelje. Nakon korizmenoga propovijedanja nastavljao bi s propovijedima Svetoga trodnevlja, a završavao na Uskrsni ponedjeljak. S obzirom na tematiku, bile su zastupljene gotovo iste teme kao i u pučkim misijama.

Svibanjska i listopadska pobožnost kao dio marijanske pobožnosti treće je propovjedničko obilježje oca Miškova. Propovijedao je na hrvatskomu i talijanskom jeziku. Najučestalije propovjedničke teme odnose se na spomenutu pobožnost, kruničarsku bratovštinu ili, kako je on govorio, Presveto ružarije. Bilo je drugih tema o kojima ću također nešto reći. Dio je marijanskih propovijedi sačuvan dok je drugi prepoznatljiv u natuknicama.

a) Propovjedničke teme[4]

Pomirenje[5] je jedna od važnijih tema našega propovjednika. Spomenuta propovijed sastavljena je 5. rujna 1891. na jedanaest stranica i sadrži uvod, razradu teme i zaključak. Pisani je jezik razumljiv i pristupačan. Rukopis je dobro sačuvan i bez vidnih je oštećenja.

Otac Miškov je smatrao kako bez međusobna pomirenja nema obraćenja i nema prave vjere. Propovijed počinje konstatacijom, odnosno čuđenjem: »Bože moj! jesmo li ljudi, jal smo zvirad na svitu!.. ako se obazreš po ljudskoj zadrugi, te i letimice obadješ i gradove i mista, pa ako i poviriš u mnoge obitili: valja da se od užasa zapanjiš, da ti srdce pritrne, da te rumenilo oblije, da ti krvava suza na oko navre!.. da se napokon zasramiš, da si čovik medju ljudima!..«[6] U tumačenju teme Miškov se koriti svetopisamskim tekstovima, kako onima iz

[3] O tome piše: »III moja Korizma u Rabu, pridpovidao sam 2 put na sedmicu, u Ned. hrvatski a u petak talijanski.« *Zgodopisje*, 10.
[4] Ovdje govorim o sadržaju odabranih homilija iz Miškovljeva propovjedničkoga opusa koje obuhvaćaju pučke misije, korizmu i marijansku pobožnost, odnosno Blaženu Djevicu Mariju. Odabirući propovijedi, težio sam za onima koje su cjelovite i pomažu nam u razumijevanju njegove propovjedničke poruke. Uz propovijedi na hrvatskomu našao sam i nekolicinu na talijanskomu jeziku, no kako se radi o sadržajno sličnoj tematici, a kako bih izbjegao ponavljanje ili pak vrćenje u sličnu sadržajnomu krugu, ovdje nisam smatrao potrebnim ukazivati na njihov sadržaj osim na tri homilije o Presvetomu ružariju. Budući da u prvomu poglavlju rada iscrpno govorim o *Bratovštini vječnoga ružarija*, ovdje se neću baviti propovijedima koje za temu imaju spomenutu bratovštinu jer je njihov sadržaj međusobno povezan, već onima koje otkrivaju nešto novo od našega autora.
[5] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Pomirenje, 5. rujna 1891. (Dalje: *Pomirenje*).
[6] *Pomirenje*, 1.

Staroga, tako i onima iz Novoga zavjeta. Na početku propovijedi autor podsjeća na Božji stvarateljski čin i naglašava kako je Stvoritelj čovjeku u prsima srce usadio i »narav ublažio«. I kao što je »oku svrha vidieti, ruci pipati, nozi hoditi, jeziku govoriti, pameti misliti«, tako je, naglašava propovjednik, »srdcu ljubiti«.[7] Naš se dominikanac nadalje trudi naglasiti Božje milosrđe, ističući Utjelovljenje Sina Božjega.[8] Izravan je te bez dlake na jeziku propitkuje: »Kršćani! kažite mi po duši svojoj: vridjamo li mi koga na svitu grdje i slobodnije, nego li onoga koji nas je stvorio? kršimo li mi kakav svitovni zakon prostačije, nego li zakon koji nam s neba sadje? psuje li se, grdi li se ikoga lopova na svitu, veće nego li živoga našeg Boga, koji nas je stvorio i koji nas na svitu drži?«[9]

Iz ovoga je jasno da je njegova pedagoška nakana bila suočavanje i dovođenje vjernika do istinskoga kajanja i pomirenja s drugima jer kako propovjednik Miškov veli: »Dok si ti s iskrnjem svojim u zavadi i u omrezu, ti si u omrezu i u zavadi s istim Bogom tvojim, nesmiš ga moliti, nesmiš mu se uticati, nesmiš ga ni u potribi u pomoć zazvati.«[10] U propovijedi ne žuri, nego se zadržava nastojeći rastumačiti Božju zapovijedi ljubavi koja je, kako veli, naša obveza jer to od nas traži Gospodin. Za njega zapovijed ljubavi nema alternativu. Božji oprost, kaže on, slijedi tek kada čovjek drugome oprosti. Nakon govora o pomirenju na temelju svetopisamskih tekstova propovjednik prelazi na aktualizaciju. Nastojeći oko nje, on u jednomu trenutku propovijedi teatralno poziva puk na molitvu Očenaša, ali samo do riječi: »kako i mi«. Potom prestaje s molitvom i obraća se okupljenima riječima: »Stani osvetniče, dalje negovori, ne osudjuj samoga sebe: a ne vidiš, ne razumiš, da Otčenašem Boga moliš da on tebi grihe ne oprosti, kako i ti nećeš da iskrnjemu uvride praštaš, dokle god dakle ti ne oprostiš, i dok se god s neprijateljem ne pomiriš, molim te ne moli Otčenaša, jer otim samoga sebe sudiš i osudjuše.«[11] Potom prelazi na aktualizaciju kojom na snažan način nuka puk na pomirenje.[12] U završnomu dijelu Miškov opetuje apel za pomirenje, moleći puk da to učini

---

[7] *Pomirenje*, 2.
[8] *Pomirenje*, 3: »Kad je cilim svitom zavladala bila najgrdja opačina, kad je vas ljudski narod na dušak ispijao babilonsku čašu, zloće i krivovirstva, tad On baš pošalje s neba na zemlju Jedinorodjenoga svog Sina.«
[9] *Pomirenje*, 4.
[10] *Pomirenje*, 4.
[11] *Pomirenje*, 9.
[12] *Pomirenje*, 9–10: »Na smrtnoj postelji ležao je jednom mladićak od kakovih 12 godina, sušica mu je tilo iztanjila, lice iztrošila i mladi mu život prikidala. Otac ga je njegov ljubio kô zenicu oka svoga, pa je kraj njega i danju i noćju uzdisao i suze rosio. No, znalo je dite, da mu otac žive u groznoj zavadi sa bratom svojim, t. j. sa stricem, te je znalo, da se ta 2 brata do zla Boga mrze, da su više puta na nože došli, i da će medju njima naopako svršiti, jedan će drugoga ubiti, oba će poginuti. Sve je dobri mladić znao i kruto je na to žalio, ali nije nigda svome otcu o tom ni pisnuti smio. Sad dite leži na smrtnoj postelji i smrću se bori, uzdiše, okrene glavu i na otca oči izvali, pa mu reče: otče moj! umirem ti, ali prije neg izdahnem milost ti jednu prosim, želim vidjeti strica svoga, molim te, pozovni ga, pa i ti ovdi budi. Ožalošćen otac, kako da mu nepogodi? Kad bi sve za nj učinio, pa i život mu dao; te pošalje po brata, da ga sinovac na smrtnoj postelji vapi. Došav stric, uzjeca nad ditetom, te ga obliše suze: otac stoji s desne strane a stric s live. Dičak digne suhe svoje ručice pa desno zagrli otca a livom

govoreći: »Pitajte si vi jedan drugomu proštenje: a tko nebi proštenje dao i udilio onomu koji bi mu ga pitao, te koji ne bi prostiti htio, prokleo ga Bog.«[13] Iz potonjega je bjelodano koliko je našemu propovjedniku stalo do pomirenja između ljudi kada one koji na to nisu spremni proklinje, što je neuobičajeno za Miškova. Propovijed završava tako što se još jedanput obraća puku, osobito onima koji su odlučili oprostiti i pomiriti se, kako bi nastavili i zaključili započetu molitvu Očenaša riječima: »I otpusti nam duge naše.«[14]

Homiliju *Nehajstvo*[15] napisao je 1901. na petnaest stranica, a sadrži uvod, glavni i završni dio. Iako je o spomenutoj temi propovijedao i znatno ranije, Miškov je ovu propovijed kasnije modificirao. Rukopis je čitak i s jasnim jezičnim izražavanjem te je dobro očuvan.

Na početku uvodnoga dijela kratko svraća pozornost na povijest vjerskoga nemara i nezainteresiranosti za od Boga izabrani narod, a potom upozorava kako je i u »njihovo vrijeme« situacija ista[16] smatrajući nehajstvo teškom bolešću ljudske civilizacije i napominjući da je uvijek bilo grijeha i zloće, ali da se on ne da prispodobiti nehaju modernoga doba.[17] U uvodnomu dijelu ne propušta istaknuti ulogu bezbožnih filozofa (filosofanata[18]) u stvaranju svijeta bez Boga. Za njih naš propovjednik veli: »Takovi mudrolije, da bi barem izpitivali, promozgavali da li Bog opstoji, i da li on kakovo štovanje zahtjeva: nu oni bez ikakve iztrage, naprosto i na laku ruku vjeru nieču, i svake se religije riešavaju.«[19] Stoga naš dominikanac kaže kako je mišljenje filozofa da je vjera stvar koju čovjek može prihvatiti ili odbiti, ovisno o volji, a da ga za to glava ne boli ili pak hoće li zbog toga jednoga dana odgovarati.[20] U uvodnomu dijelu dotiče i danas aktualne stavove o vjeri koje ovako formulira: »Ma šta? vjera je pitanje duše i srdca, – to je stvar nutarnja – ja nikomu zla ne činim, ni želim, – to je moja vjera, to je moja religija, – što će mi crkva, šta li Mise, šta li sakramenti, postovi i molitve, – to sve zar nas ljude nije, – imademo mi drugih posala na svietu važnijih i

---

strica, oba zaplakana, te im ovako progovori, da bi se i kamen razpô: 'Otče moj i striče moje, evo vam ja umirem, a prije neg izdahnem jednomu i drugomu jednu milost prosim, uzdam se da mi je nećete zanikati kad vas na čas moje smrti molim: braća ste, pa vas molim da se pomirite, i da jedan drugomu oprostite, i da se kô braća unaprid ljubite: virujte mi, nemogu miran umriti ako vas u zavadi ostavim, neka dakle vaša zavada svrši mojim životom: ljubite se jedan drugoga, kako ja vas ljubim, kako vi mene ljubite, kako Bog ljubi i mene i vas! Otče! Striče!' Na takove riči, izjecala se braća, jedan prid drugim kleknuli, zagrlili se, uz grozne suze, poljubili se, prostili se. Oba se digili, jedan zagrlio sina… već mrtva; drugi sinovca… već izdahnuta.«

[13] *Pomirenje*, 11.
[14] *Pomirenje*, 11.
[15] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Nehajstvo, 1901. (Dalje: *Nehajstvo*)
[16] *Nehajstvo*, 1.
[17] *Nehajstvo*, 1.
[18] Tako Miškov naziva filozofe.
[19] *Nehajstvo*, 2.
[20] *Nehajstvo*, 2.

znamenitijih i potrebitijih, – nego li po crkvam lizati oltare, to se ženskim više dolikuje.«[21] Ovo je stav mudrolija i modernih kršćana, ističe učeni dominikanac te smatra kako je vjersko nehajstvo neprihvatljivo te se čudi pametnu i razboritu čovjeku koji takvo što prihvaća.[22]

Glavni dio propovijedi počinje konstatacijom da se vjerski nehaj, bilo u misli, bilo u djelu, protivi zdravu razumu. Onaj koji bi htio opravdati vjerski nemar, trebao bi biti postojan i uvjeren da nema Boga, da Bog ne traži nikakvo štovanje, da se ne može raspoznati pravo štovanje što ga Bog zahtijeva od ljudi, da Bog nije stvorio nikakav zakon kojim nas obvezuje da prigrlimo vjeru i da se ne treba bojati onoga koji ne postoji.[23] Iako je pred običnim pukom, otac Miškov se obraća filozofima mislećI na sve one *revolucionare modernoga doba* koji niječu Božju egzistenciju, pozivajući ih »da svak svoje nazore izpravi, ter se jednom uvjeri kako nemože o ničemu tako stalan i uvjeren biti; i da je vjersko Nehajstvo prava pravcata ludost i bedastoća, a to tim užasnija; – jer kako svaka neurednost za sobom vuče zasluženu kaznu, tako i to Nehajstvo buduć jedna od najvećih neurednosti, stoga i vodi sobom najužasnije poslidice za čovječansku dobrobit i sreću.«[24] Dalje nastavlja govoriti o posljedicama za čovjeka i njegovu sreću što ih sa sobom nosi vjerski nemar, odnosno nijekanje Boga.[25]

U zaključnomu dijelu propovijedi sažima znakove vjerskoga nehaja, naglašavajući kako je čovjeku sve važnije od Boga, odnosno kako čovjek za sve ima vremena osim za Boga. Kada je tako, onda je sve poljuljano u društvu, ističe Miškov. Tako je vjerski nehaj uzrokom nemorala, prijevara, pronevjera, nesloge, naglašava propovjednik i napominje kako je socijalizam i anarhizam, »koji se kao sablast kroz sviet provlačuje, i svukud nosi strah i trepet«, također plod odbacivanja Boga. Završavajući homiliju, propovjednik naglašava da onaj koji nema vjere ili koji za vjeru ne mari, prestaje biti čovjekom. Ako nema vjere, nema ni mira, ni sloge, ni sreće, ni reda, ističe na kraju propovijedi o. Miškov.[26]

[21] *Nehajstvo*, 2–3.
[22] *Nehajstvo*, 3.
[23] *Nehajstvo*, 4.
[24] *Nehajstvo*, 11.
[25] *Nehajstvo*, 11–14.
[26] *Nehajstvo*, 14–15.

Psost[27] je jedna od najstarijih sačuvanih homilija našega propovjednika, koju je napisao u Šibeniku 1873. Rukopis sadrži šesnaest stranica koje su prilično oštećene, a sastoji se od predgovora, glavnoga dijela i zaključnih misli. Budući da su neki dijelovi homiletskoga teksta precrtani, to kazuje kako je autor s vremenom eliminirao određene dijelove i nadopunjavao ih drugim pisanim umetcima, osobito onima koji se odnose na uvodni dio.

Propovjednik predgovor počinje zapovjednim tonom: »Izstupite dakle iz Crkve danas vi svi Andjeli Božji koji ovdi dvorite, hvalite i slavite svojega Gospodina i njemu se klanjajte u njegovoj samoj kući, pokrite sv Oltare, iznisite sve križeve, odnesite paček odavle i Tilo Prisveto Gospodinovo« i dodaje kako mu je »osudom i proklestvom striljati te klete Božje i ljudske nepriatelje«.[28] Jasno je da njegovu zapovijed ne treba uzeti doslovno, nego je treba promatrati u kontekstu priprave za *veliki obračun* s grijehom i grješnicima. Govornik je njome želio stvoriti početnu napetost kod slušatelja, ali i naglasiti težinu grijeha. Već na početku uvodnoga dijela Miškov žigoše psovače ili, kako ih on zove, *Bogopsovce*, ističući kako se radi o bezobraznim stvorovima koji svoj prokleti jezik u paklu oštre. Propovjednik za psovače ne bira riječi pa ih tako uspoređuje s đavlom. Uvodni dio homilije završava najavljujući rasplet teme i zaključak, a na samomu kraju ističe svrhu – obraćenje *Bogopsovaca*.[29]

Na početku glavnoga (prvoga) dijela donosi definiciju psovke po nauku teologa koji kažu »da je Psost svetogrdna izreka koja strašno Boga vridja i pogrdjuje«. Dominikanac još parafrazira Jeronimovu definiciju psovke i veli »da nema stahovitijega i grdnijega griha na svietu do Psovke jer da se nijedan grih nemože Psovkom usporediti; pošto svaki grih prama Psovki je mali grih«.[30] Otac Miškov također donosi mišljenje Ivana Zlatoustoga o grijehu te, parafrazirajući ga, kaže »da je velika razlika medju svimi grisim kojim vridjamo Boga i kojim vridjamo našeg bližnjega, da jedan može biti od drugoga grdniji pače da isti jedan grih može bit ili više ili manje grdan i težak kako ga s koje strane gledaš; ali onaj grih koji u sebi sadrži veću i težu grdoću, zloću i opakost da je bez ikakve sumnje Psovak«.[31] Nakon što je, po crkvenim autoritetima, definirao psovku, odnosno grijeh uzrokovan psovkom, propovjednik se obraća psovačima pitajući ih kada će otupiti svoj jezik, a potom se koristi prigodnom pričom kako bi pokazao manifestiranje ljudske zloće i grijeha protiv Boga.[32] On nadalje

[27] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Psost, Šibenik, 1873. Psost se odnosi na psovku. (Dalje: *Psost*)
[28] *Psost*, 1.
[29] *Psost*, 2–3.
[30] *Psost*, 3.
[31] *Psost*, 3–4.
[32] Priča o Kaliguli koji je zbog prekinute zabave poslao vojsku u polje da odapnu strijele prema nebu, kao znak odmazde. *Psost*, 4–5.

aktualizira postupak psovača, ističući kako on psuje npr. kada gubi na kartama, kada se naljuti ili se pak s nekim posvađa i sl. Jedini cilj svakoga psovača jest izružiti i optužiti Boga te ga s njegova »Pristolja zbaciti«, naglašava propovjednik.[33] Otac Miškov u propovijedi kaže kako se psovači gotovo uvijek brane kada je u pitanju psovka na taj način da, prvo, vele kako se ona događa slučajno, no da se uvijek nakon toga pokaju i, drugo, da psuju iz navike koje nikako da se riješe.[34] Nažalost, takvih psovača ima sve više i više među svim generacijama, takvih da ti se »smrzi u žilama krv«, ističe propovjednik. Stoga se pita o tome tko ih je naučio ili pak za kime su se psovači poveli? Tako napominje kako je vrlo važna uloga roditelja u odgoju i uzornu životu jer ako su u obitelji psovači, valja pretpostaviti da će i djeca ili netko od njih postati psovač.[35] Nadalje propovjednik iznosi svoje čuđenje o čovjeku kojega Bog ljubi i kojemu je podijelio različite darove, a kojega on onda vrijeđa grijehom. Zato postavlja dva pitanja. Prvo postavlja Bogu: »Kako možeš još trpit zemlju, kako ti već ne dodije, kako u strašnom gnjevu tvome, ali je vodom ne potpoiš, ali je ognjem ne popališ, ili tresom je ne uništiš, pokle ona tako neharna smije u sebi gojiti proklete te Bogopsovce, glavne tvoje neprijatelje?« Drugo je pak pitanje upućeno grješniku: »Dokle misliš, prokleti Bogopsovče, kako napridovat, misliš li dalje trajat tvoje dneve u tom vražjom zanatu?«[36]

Miškov drugi dio propovijedi započinje s kaznama za počinjene grijehe. Koristi se svetopisamskim tekstom kako bi ukazao na prokletstvo koje sustiže grješnika i kojemu on ne može umaknuti.[37] Ne samo da kazna sustiže grješnika, nego se ona reflektira na sve, naglašava propovjednik te veli: »Porad tebe suša, slana, porad tebe grád i krupa.«[38] O. Miškov također naglašava kako je jadno društvu u kojemu psovači žive jer je ono onda opterećeno i trulo. Stoga govori o državnomu zakonu koji bi sankcionirao psovku, kako je nekoć bilo u Šibeniku kada je općinska vlast ne samo zabranila, nego i vodila brigu o tome poštiva li se zabrana.[39]

U zaključku naš dominikanac podsjeća kako mu je dužnost žigosati grijeh i potaknuti na obraćenje, moleći ih da se ostave psovke prije negoli ih sustigne teška kazna. Kako bi izazvao snažniji učinak kod grješnika i potaknuo ih na kajanje, Miškov uzima raspelo i obraća se slušateljstvu: »Ovdi izivre početak i vrutak sve svetinje, jer ovdi sva se Otajstva zaglavljuju, jer sve što vi huliste i grdiste ovdi se nahodi (…) dovršite nemilo, što jezikom

[33] *Psost*, 5.
[34] *Psost*, 6.
[35] *Psost*, 7.
[36] *Psost*, 9.
[37] *Psost*, 10–11.
[38] *Psost*, 12.
[39] *Psost*, 13.

zlućudno započeste. Slobodno bacite pod noge slavni ovaj križ, šakom izlupajte ovo sveto propetje, zubimi ga nemilo izdrpajte, pljuvkama ga izružite, svršeno njim se osvetite i vašu zloću nasitite.«[40] Propovjednik također spominje dvojicu razbojnika koji bjehu raspeti s lijeve i desne Isusove strane, ističući kako se u desnomu razbojniku mogu prepoznati svi oni koji su čuli Božju riječ i koje je Božja milost zahvatila, dočim u lijevomu ostaju prepoznatljivi oni koji su okorjeli u svojemu grijehu.[41] Na kraju zaključka dominikanac donosi molitvu kojom se obraća raspetomu Gospodinu. Molitva sadrži zahvalni dio za one koji su se obratili i dio koji se odnosi na prokletstvo onih koji nisu htjeli čuti Božji glas. No ipak, sam završni dio propovjednik artikulira drukčije: »Propeti Gospodine, dosta već, ustavi osvetni tvoj luk striloviti, nemoj drugčje s njima postupiti, nego si prokletim Žudijom postupao; veća je tvoja sv. milost neg li njihova tvrdoća i okrutnost, takni im samo i srdce im raspolovi. Molio si za propenjitelje Žudije, pomolise sad i za Bogopsovce Krštjanine (…) Prosti dakle njimi Gospodine.«[42] Nakon prošnja dominikanac zaključuje propovijed znakom križa.[43]

Roditelji[44] su vrlo važna tema Miškovljeva propovjedništva. Homilija pod navedenim naslovom sadrži četrnaest stranica, a sastoji se od uvoda, razradbe i zaključka. Tekst je vidno oštećen uz česta precrtavanja i ubacivanja pisanih dodataka. Kao godinu pisanja Miškov je naveo 29. siječanj 1879., no istu je homiliju održao tri godine prije u Šibeniku. Budući da je svoje propovijedi popravljao, odnosno ubacivao dodatke, vjerojatno je spomenuta godina predstavljala konačan završetak, što je opet za njega manje vjerojatno.

Na početku uvodnoga dijela propovijedi Miškov svraća pozornost na Knjigu Izlaska, odnosno tekst koji govori o Mojsijevu rođenju i ulozi majke, roditeljice (Izl 2,1–10). Naš propovjednik ističe kako je Bog darovao roditelje plodnošću i mogućnošću začetka novoga života, ali traži od njih odgovornost u odgoju jer su njihova djeca Božja djeca. Otac Miškov priznaje kako je odgoj djece kompleksan i zahtijeva mnogo truda i ljubavi. Zbog toga je, kaže dominikanac, odlučio govoriti o toj važnoj temi jer ga na to »isti Bog i sam Narod duži, Bog na spasenje dušâ, Narod na svoju dobrobit«.[45] Propovjednik iznosi svoje viđenje roditeljske

[40] *Psost*, 15.
[41] *Psost*, 15.
[42] *Psost*, 16.
[43] *Psost*, 16.
[44] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Roditelji, Šibenik, 29. siječnja 1879. (Dalje: *Roditelji*). Na prvoj stranici propovijedi, uz uvodni dio teksta, Miškov donosi mjesta i godine održanja navedene homilije: Šibenik, 12. ožujka 1876., Bol, 27. kolovoza 1876., Makarska, 25. veljače 1877., Zlarin, 23. siječnja 1878., Rab, 17. ožujka 1878., Trogir, 14. ožujka 1879., Split, 22. veljače 1880., Lukšić, 4. lipnja 1880., G. Muć, 10. prosinca 1880., Neorić, 17. prosinca 1880., Prugovo, 7. siječnja 1881., Bakar, 18. ožujka 1881...
[45] *Roditelji*, 1.

uloge i kaže kako je zbog njihova nemara došlo do odgojnoga rasula. Stoga je odlučio ukazati na probleme odgoja u *našemu narodu* i potaknuti obitelji na suradnju s Bogom u odgojnomu procesu. Uvodni dio homilije završava riječima: »Roditelji pozor!« i nastavlja s glavnim dijelom.[46] Prvi je dio u znaku rođenja djeteta. Kako ističe dominikanac, čim dijete dođe na svijet, četiri oka na njega padaju: »Božje, nebesko, crkveno i narodno.« Što se tiče *Božjega oka*, propovjednik ističe kako ono pazi hoće li dijete biti u vjeri odgojeno i hoće li ga ljubiti ili će pak grješnikom postati. Nebesko oko vodi brigu o koncu života, hoće li dijete u slavi dočekati ili će ga pak osuđena protjerati. Dobar vjernik zanima i Crkvu, stoga ga ističe i njezino oko budno motri. Tu je još i domovina koja pozornim okom bdije i nada se poštenoj mladosti koja će pomoći u njezinu razvoju, a ne koja će je upropašćivati. Naš propovjednik nizu očiju dodaje i roditeljsko oko koje motri »daliće milog sina steći na uzradovanje, ili neharnog izroda na priekor i skončanje«.[47]

Otac Miškov nadalje ističe kako roditeljima nije jednostavno jer moraju voditi brigu o četiri oka i svima trebaju ugoditi, no podsjeća kako im milost i ljubav kojom je Bog obdario roditelje pomaže u odgoju. Stoga on kaže kako ovisno o ponašanju roditelja ovisi i Božji blagoslov, kao i blagoslov neba, Crkve i domovine. U slučaju da roditelji ne vode brigu o odgoju, odnosno o spomenuta četiri oka, slijedi prokletstvo, naglašava o. Miškov. Kako bi svoju odgojnu ulogu mogli uspješno ostvariti, propovjednik roditeljima predlaže zdrav nauk, razborit ukor i vlastiti primjer.[48] S odgojem treba početi odmah i ne prepuštati ništa slučaju. Nadalje kaže kako se dijete do šeste godine odgaja samo u kući jer nadati se da će to učiniti odgojne institucije pogrješno je te, parafrazirajući Ivana Zlatoustoga, naglašava kako roditeljska usta jesu prva knjiga koju dijete mora naučiti.[49] Za Miškova je početna faza odgoja najznačajnija i ako kasnije osoba skrene s pravoga puta, njezin je povratak mnogo lakši negoli onih koji nisu imali takav odgoj.[50]

Prema tome, pravodoban i zdrav odgoj u ranoj fazi djetinjstva jamstvo je roditeljske radosti, kao i radosti Boga, neba, Crkve i domovine, ističe propovjednik.[51] Pošto je završio govor o odgoju, dominikanac izlaže o roditeljskomu ukoru. Primjećuje kako djeca ne poštuju

---

[46] *Roditelji*, 1–2.
[47] *Roditelji*, 2.
[48] *Roditelji*, 3.
[49] *Roditelji*, 4.
[50] Miškov to pojašnjava pričom: »Rekoje njeki glasoviti misionar, koji je na stotinu duša obraćao, i to međ najokorijelim grešnicima, kad bi mu tko izostao ne obraćen, te se tomu nj (egova) braća čudila, on bi rekao: Valjda je stoga što je bio u djetinjstvu zanemaren. Dajtemi naj okorjelijega i naj izopačenijega grešnika, ako je samo od svoje matere dobro odgojen bio, nebojte se, ja ću Vam ga za kratko vrieme obraćena dati; dosta mu je spomnuti mater i odgoj.« *Roditelji*, 5.
[51] *Roditelji*, 5.

svoje roditelje i kako su postala razuzdana. Stoga Miškov kao vrstan pedagog ističe potrebu pravodobna ukora, upozorenja djece o nevaljalim radnjama i ponašanju. Učeni dominikanac roditeljima savjetuje da ne budu meki na dječje suze kada ih ukore jer je »bolje da se tad njemu iz obilnosti lieva neg li da ih ti budeš iz ljute nevolje kad li tad li gorko i na rieku ronio«.[52] Kada izostaje roditeljski ukor djece, događaju se različite devijacije što se kasnije prelama preko roditeljskih leđa, naglašava Miškov i donosi primjer Elijevih sinova (1 Sam 2,12). Također ističe loše strane roditelja koji se boje ukoriti svoju djecu, i ne samo to, nego su kivni na one koji to pokušaju učiniti ili im skrenuti pozornost na potrebu ukora, što je česta pojava od strane školskih djelatnika.[53] Kada je riječ o ukoru, Miškov naglašava potrebu razborita ukora koji ne smije biti lišen ljubavi. U opominjanju nema mjesta žestini i grubim riječima, nego na djelo trebaju stupiti blagost i strpljivost, naglašava propovjednik. Dominikanac tako navodi primjer Aurelija Augustina koji je zamjerio ocu što mu je sve tolerirao i puštao, a što je onda imalo posljedice na prvu fazu njegova života.[54] Velika je stoga odgovornost roditelja koji ne smiju zaboraviti povjerenu im zadaću, ističe Miškov i napominje kako ima roditelja koji još uče svoju djecu lošim stvarima ili pak na njih ne reagiraju, što je neprihvatljivo.[55] Uz odgoj i ukor sljedeća obveza roditelja jest uzoran primjer, izgled, kako veli Miškov. Što se tiče potonje dužnosti, naš propovjednik za nju veli da je ona temelj jer može se djecu poučiti, ukoriti, no ako roditelji svojim životom ne svjedoče, onda je sve uzalud. Stoga kaže: »Ponašanje roditeljsko to je jasno ogledalo, u koje imase zrcaliti svako roditeljsko djelo, i u kojemu sinovi se imaju ugledati, da onako djeluju, kako vide.«[56] U roditeljskomu uzornom životu krije se formula za odgoj djece, ističe dominikanac.[57] Nije se dobro samo tužiti kako djeca više ne slušaju i kako su Boga odbacila, nego je potrebno vidjeti što roditelji za njih čine, naglašava o. Miškov.

Nakon što je razložio tri dužnosti roditelja, dominikanac prelazi na zaključak homilije. U njemu najprije podsjeća roditelje na činjenicu da su djeca Božji dar koji se ne smije

[52] *Roditelji*, 7.
[53] *Roditelji*, 7.
[54] *Roditelji*, 8–9.
[55] *Roditelji*, 9.
[56] *Roditelji*, 10.
[57] O tome Miškov ovako: »Budu sinko dobar, veli otac, a sin uz to vidi otčevu opakost i zloću. Boga se boj sinko! a Otac za Boga malo se mari: kara O (tac) sina kad što ružna izusti, a on prid sinom i kune, i proklinje, i kleveta, i Boga i Svetce, svetogrdno psuje i ruži. Hajdete djetco u Crkvu, podjite na Ispovijed i na Sv. Pričest, a ditca malo kad da otca u Crkvu vide i nezna jeli se kad ispovjedijo i pričestio od kad se oženio! Što ti vridi taj izprazni nauk kad sve naopako predočivaš? Kakav utisak moraju tvoje riči učniti na ditinje srdce? A ne može li ti sin odgovoriti, a zašto ti otče, ne radiš kako men učiš?« *Roditelji*, 10.

zanemariti te završava pozivajući ih da se ostave lošega ponašanja i da ljube svoju djecu jer će tako Božji, nebeski, crkveni i narodni blagoslov steći.[58]

Propovijed s naslovom *Porod*[59] sadrži dvanaest stranica i sastoji se od uvoda, glavnoga i završnoga dijela. Rukopis je oštećen i na pojedinim su mjestima dijelovi teksta precrtani i kao takvi neiskoristivi. Tekst prate naknadna ubacivanja pisanih dodataka. Miškov za godinu pisanja navodi 1879., iako daje do znanja kako je istu homiliju održao 12. ožujka 1876. u Šibeniku. Dakle, valja pretpostaviti da je 1879. bila na neki način godina konačne verzije propovijedi.

Uvodni dio, koji počinje riječima »Sinovi i Kćeri«, u znaku je podsjećanja na roditeljsku obvezu prema djeci, kao i djece prema roditeljima. Propovjednik ističe kako mu nije nakana govoriti samo pojedinoj djeci već svima, pače roditeljima, napominjući kako je svaki otac i sin, a da je svaka majka i kći te dodaje kako je radosna mogućnost djece roditelje za života zvati: »majko moja i oče moj«.[60] Potom naglašava kako mu je nakana govoriti o tome »kako da pravi sin i zaljubljena kći, postupati moraju pram Otcem i Majkom svojom.«.[61] Kao što postoje tri roditeljske obveze, tako postoje i tri obveze djece prema roditeljima, ističe Miškov.

U prvomu dijelu homilije dominikanac polazi od prve dužnosti, a ta je *štovanje*. On ukratko podsjeća na sadržaj četvrte Božje zapovijedi koja definira odnos djece prema roditeljima, a potom prelazi na govor o štovanju roditelja. Pozivajući se na nauk sv. Tome Akvinskoga, Miškov kaže kako je štovanje roditelja veliko djelo pobožnosti te ističe kako je svaki u prvomu redu dužan štovati Boga kao svojega stvoritelja i začetnika, a u drugomu redu, odmah iza Boga, roditelje i svoju domovinu.[62] Propovjednik nadalje podsjeća kako se nikako ne smije smetnuti s uma snaga četvrte Božje zapovijedi koju Bog dade »da joj nema para«. Roditelje se nikako ne smije zaboraviti, naglašava o. Miškov te ističe kako je to Bogu na srcu više nego išta drugo pa »stoga dug život pravom Sinu obećaje, a preranu smrti vično proklestvo neharnom izrodu prieti«.[63] Zatim obrazlaže odakle tolika Božja zauzetost za roditelje i naglašava kako je Bog očeve i majke svojom vlašću obdario i naslovom označio.

---

[58] *Roditelji*, 13–14.
[59] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Porod, Šibenik, 31. siječnja 1879. (Dalje: *Porod*).
[60] Miškov ovdje donosi i svoju tužnu, roditeljsku priču. Naime, Miškov je ostao vrlo rano bez oca, a kao tinejdžer bez majke te stoga veli: »Ni u djetinstvu ni u odraslosti svojoj nauživao ni očeve ni majčine ljubavi.« *Porod*, 1.
[61] *Porod*, 2.
[62] *Porod*, 3.
[63] *Porod*, 4.

Prema tome, kada djeca poštuju roditelje, i Boga štuju, a kada im uskrate poštovanje, i Boga preziru, naglašava propovjednik.[64]

Druga dužnost djece prema roditeljima jest *pripomoć*, ističe propovjednik i pita: Može li se na svijetu naći takve djece koja ne žele svojim roditeljima pomoći? Ima ih, odgovara propovjednik, a oni su odreda kukavice i izrodi.[65] Stoga apelira na djecu da nikako ne zaboravljaju svoje roditelje, nego da im uvijek budu pri ruci jer će i sami roditeljima postati.

Posluh je treća dužnost koju spominje naš propovjednik, a s njome započinje i drugi dio propovijedi. Propovjednik na početku navodi kako sv. Pavao, dok govori o poslušnosti prema roditeljima, kaže kako je ona s razloga pravice. Parafrazirajući sv. Tomu Akvinskoga, ističe kako je poslušnost prema roditeljima »s uzroka priznanja i harnosti, pošto sve što smo i znamo, ako ćeš i ako znamo ustnam krenuti i govoriti, to znamo jer su nas roditelji uz nemali trud naučili.«[66] Za one koji uskraćuju poslušnost svojim roditeljima, a takvih ima, naš dominikanac kaže kako se ne mogu zvati djecom, zaključujući propovijed svojevrsnom tužaljkom: »Ah izrode sinko takvi, jaoh se tebi, što tako protiv Bogu i protiva Naravi, ljuto cipaš srdce majke tvoje, što joj iz očiuh gozne suze zažimaš, što joj prsi koje su te zadojile ljutito dereš, iz dna onog srdca koj iz ljubavi za tobom i sad čezne, uzdahe vadiš, i mačem tvojeg neposluha, kopljem tvoje nečasti pribadaš i dereš; neće Mati tužna da te kune, jer si se u njoj začeo.«[67] Na kraju propovjednik zaziva kletvu na one koji ne poštuju svoje roditelje i koji im uskraćuju ljubav.[68]

---

[64] *Porod*, 4.

[65] »Na Mljetu kod Dubrovnika u svakoj udobnosti, imanju, obilnosti i bogatstvu življaše takav pakleni izrod imenom Petar (?), koji pošto svojim skitanjem po širokom svietu pravo ili krivo (zato neka ga sam Bog pita) steče si veliko blago te, u prostranoj velikaškoj zgradi, uživaše svoju stečevinu, dočim nit se udostojao milo oko svrnuti na nevoljnu staricu gladnu i odrpanu, koja klatariše od vrata do vrata da izprosi zalogaj kruha, da se dnevice prihrani, i koja majkom mu se zvaše… Jednoć nakon toliko godinâ, vraćala se kukavica iz obližnjega Maranovića selašca, gdje se povede da si što hrane onaj dan priskrbi. Bilo je pod večer kasno, na putu je shvati Božje vrime, stalo sivati na sve strane, gromovi se zrakom provaljivali, ter udarila ogromna kiša ko iz kabla, tuče grad da sva drvetja prelomi, skupi se kukavica i korak za korakom uspješiva da se gdje zakloni, kad se siti da je pred vratima sinovljeve palače. Ohladi joj se brižnoj kroz srdce, mal odahne, te sva smrznuta od čiče zime, sva mokra ko voda, drćeć ka prut, pruži slabu ruku i zakuca na vrata. Pojavi joj se neko s prozora da koje? a ona će ti mu pridušenim glasom: Sinko moj, ako za živoga Boga znadeš, daj mi se zakloniti, da me smrt ovdi ne putu pred tvojim vratima ne oledeni, daj mi da prinoćim u najužem kutu tvoje kuće: sinko zaklinjem te onim mlikom kojim sam te zadojila, otvorimi, jer malaksajem, jer pod nevoljom rušim, jer od jada ti umirem!« Miškov kratko prekida priču, preuzima uloga interpretatora, ističući kako je njezin sin zatvorio prozor i nestao, a zatim nastavlja s vlastitim zaključkom: »Stane ko okamenjena kukavica, razjari se, provali u grozne suze (?) jadikovnim jecanjem, te nemoguć već odoliti ljutoj boli i razjarenosti, kao pobiesnuta iz dna ranjenog srdca zakriešti: Sinko! proklet bijo da kako na ovom vremenu i u ova doba, ti mene, kukavicu majku, nehti primiti, aj! Ne primila tebe ni zemlja ni more!!!!... reče, prokune i poniknute glave, putem krene.« *Porod*, 7–8.

[66] *Porod*, 9.

[67] *Porod*, 12.

[68] *Porod*, 12: »Proklet od Gospodina Boga bio sinko, koji tako radiš.«

Otac Anđeo Miškov je o sakramentu ispovijedi propovijedao redovito. U njegovoj sam ostavštini pronašao dvije homilije na istu temu – naslovljene kao *Ispovjed I.*[69] i *Ispovjed II*[a][70]. Obje homilije sadrže po dvanaest stranica, a sastavljene su u Šibeniku u siječnju i veljači 1877. Propovijedi se nadovezuju jedna na drugu i sastoje se od uvodnoga, razradbenoga i završnoga dijela. Rukopis je na nekim mjestima oštećen, međutim relativno je čitljiv.

Uvodni dio prve propovijedi u znaku je izricanja hvale Bogu, odnosno propovjednikova podsjećanja na Božji dar života. Budući da je čovjek grijehom uvrijedio Boga te se na taj način od njega udaljio, ipak ga Bog nije napustio, ističe Miškov, nego je »svemu tomu lika spravio, ličnika usposobio, da se od grišne gube očistimo, od te gadne nemoći ozdravim«.[71] Nastojeći puk upoznati s liječnicima (ispovjednicima), dominikanac prispodobljuje evanđeoski tekst o ozdravljenju deset gubavaca s time da propovjednik posebno apostrofira Isusovu reakciju prema gubavcima kada ih šalje svećenicima koji su imali ovlast ozdravljenja (Lk 17,11–19). Miškov ovime želi ukazati na službenike sakramenta pomirenja koji to postaju snagom sakramenta reda. Upoznavši puk s mogućnošću pomirenja po sakramentu, otac Miškov odmah prelazi na prozivanje grješnika kojima preporučuje da čim prije pođu u ispovjedaonicu, odnosno *likarnicu* po lijek za ozdravljenje.[72] Kako bi upoznao puk s pravom i valjanom ispovijedi, propovjednik upozorava na dvije mane. Prva se odnosi na nepotpuno priznanje grijeha (površan pristup), druga pak na nesavršeno kajanje.[73]

U prvoj propovijedi (*Ispovjed I.*) naš dominikanac tumači prvu manu. Kako bi priznanje grijeha bilo potpuno, propovjednik najprije naglašava potrebu ispita savjesti, a zatim ispovijed svih grijeha kojih se vjernik sjeća. Nadalje podsjeća kako svjesno zatajenje grijeha šteti samome grješniku i upozorava kako Gospodin vidi sve i ništa mu nije skrito. Za Miškova ispovjednik je sudac i liječnik, grješnik – krivac, a grijesi su tužba, dočim je sud pred Bogom koji sve vidi i sve zna.[74] Stoga kaže: »Sudac sudi po onome što svidoci svidoče a tužbenici tuže, niti može pravo Sudac suditi ako tužbenik što taji ili svidok niče: ako dakle, grišniče, prid Sudcem Ispovidnikom svega se cilovito ne potužiš, i da je kako je, uprav ne zasvidočiš, On te ne može uprav suditi, mora da nehote krivim te sudom osudi: njega si privarijo, ali Boga privario nisi.«[75] Nastojeći pojasniti učinke sakramenta pomirenja, govornik prispodobljuje ispovijed s odlaskom bolesnika k liječniku. Ako bolesnik redom kaže sve

[69] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Ispovjed I., Šibenik, siječanj 1877. (Dalje: *Ispovjed I.*)
[70] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Ispovjed II[a]., Šibenik, veljača 1877.
[71] *Ispovjed I.*, 1.
[72] *Ispovjed I.*, 1.
[73] *Ispovjed I.*, 2–3.
[74] *Ispovjed I.*, 3–5.
[75] *Ispovjed I.*, 5.

simptome koji ga muče, liječniku je lakše propisati lijek, što u konačnici vodi ozdravljenju, ističe propovjednik. Tako je i s ispovijedi, ističe, samo je potrebno duhovnomu liječniku kazati sve grijehe kojih se osoba sjeća.[76] S ciljem pripravljanja grješnika za ispit savjesti otac Miškov daje konkretne upute, s time da najprije donosi definiciju grijeha. Kaže kako je grijeh »svako prestupanje ili prikršenje kakvemudrago Božje Zapovijedi«. Grijeh se može počiniti »četverostručnim načinom, mišlju, ričju, dilom i izostavljanjem«, ističe naš propovjednik,[77] koji uz Božje zapovijedi nabraja i drugo o čemu treba voditi računa kod ispita savjesti, istaknuvši kako nije dosta samo reći: prekršio sam tu i tu zapovijed, nego je potrebno kazati grijehe po broju i vrsti. Kada je u pitanju priprava za ispovijed, naš propovjednik ne propušta upozoriti ljude različitih profesija da svakako imaju na umu kod ispita savjesti svoje ponašanje tijekom vršenja službe, osobito u odnosu na korisnike, djelatnike i slično. Tek nakon ispita savjesti slijedi ispovijed, o čemu Miškov govori u drugomu dijelu homilije. Kaže kako ona zahtijeva od grješnika poniznost, cjelovitost, istinitost i upozorava: »Ne varajte se dakle kršćani koji, ako vam takva Ispovid nije, ona vam ne vridi, ona vam nevalja, ona je svetogrdna.«[78] Nadalje pojedinačno tumači ovdje spomenute elemente, nastojeći grješnike osloboditi straha i pripraviti ih na valjanu ispovijed koja jamči pomirenje s Bogom. Propovijed završava pozivom na ispovijed: »Dodjite, bratjo grišnici, dodjite k nam, dodjite kao poniznic krivci k pravednom Sudcu, dodjite kao nevoljni nemoćni k vridnom Ličniku, dodjite kao osvišćeni Sinovi k milostivom Otcu.«[79]

U drugoj se svojoj propovijedi na istu temu (*Ispovjed II*[a].[80]) otac Miškov bavi pitanjem nesavršena pokajanja, ističući u uvodu kako će prvo objasniti »što je i kakvo biti mora pravo pokajanje ili skrušenje«, a potom će »očitovati klicu koja iz teg pokajanja pravoga iztiče, tj. tvrda i stalna odluka na grih se već ne svraćati«.[81]

Na početku prvoga dijela propovjednik najprije govori o tome što je pravo (savršeno) kajanje po nauku crkvenoga učiteljstva. Otac Miškov kaže kako se ono, s jedne strane, sastoji u iskrenoj boli ili žalosti u duši i mržnji u srcu nad grijesima, a, s druge strane, u odluci više ne griješiti.[82] Bol u duši treba biti takva kakva obično biva kada čovjek doživi neku tešku bijedu i nevolju. Za valjano kajanje nije potrebno plakati, jecati ili što slična činiti, nego je nužna zlovolja prema grijehu. Kako bi pokajanje bilo pravo (savršeno), ističe kako ono treba

[76] *Ispovjed I.*, 5.
[77] *Ispovjed I.*, 6.
[78] *Ispovjed I.*, 9.
[79] *Ispovjed I.*, 12.
[80] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Ispovjed II[a]., Šibenik, veljača 1877. (Dalje: *Ispovjed II*[a].)
[81] *Ispovjed II*[a]., 1.
[82] *Ispovjed II*[a]., 2.

biti nutarnje (u pameti i srcu), vrhunaravno, općenito, tvarno i potkrijepljeno nadom u oprost. Što se tiče nutarnje žalosti i zlovolje, otac Miškov kaže kako se radi o prvomu znaku, koraku koji začinje ljudski um i srce. Riječ je o promišljanju vlastitih grijeha i krivica. Jer uzalud lupanje i kukanje ako nema nutarnjega prepoznavanja grijeha i njegova očitovanja, otac Miškov podsjeća i dodaje kako je izvanjsko kajanje Bogu milo samo utoliko ukoliko izvire iz nutarnje pogođenosti i pokazuje da je iskreno i istinito. Malo Bog mari ako grješnik najtočnije izriče svoje grijehe, a srce mu ostaje netaknuto.[83] Vrhunaravni znak pokajanja jest onaj koji proizlazi iz ljubavi prema Bogu. S obzirom na općenito kajanje, o. Miškov ističe kako treba mrziti na sve grijehe bez isključivosti. Kada je riječ o tvarnomu ili djelujućem znaku kajanja, naš propovjednik kaže kako je riječ o čvrstoj odluci: svakoga se grijeha čuvati. I na kraju posljednji znak kajanja koji navodi jest ufanje u oprost grijeha.[84]

U drugomu dijelu, kako je već u uvodu najavio, govori o stalnoj odluci: više ne griješiti. Za ovu odluku također vrijede elementi savršenoga kajanja. Kaže kako se Boga ne smije varati i kada mu se daje obećanje, treba stajati i za njega i *biti čovjekom*. To obećanje mora biti čvrsto i karakterno. Što odluka »više ne griješiti« znači, govori nam evanđeoski tekst koji izvještava o Isusu i bolesniku kako mu Gospodin nakon ozdravljenja poručuje da više ne griješi jer bi ga što gore moglo snaći (Iv 5,14). Nakon što je razložio o nužnosti odluke *više ne griješiti*, učeni dominikanac još ističe kako je potrebno izbjeći sve ono što grijehu vuče, a to je grješna prigoda za koju pak kaže kako je ona kao žestoka kuga koje se treba čuvati.[85] Slijedeći nauk crkvenoga učiteljstva, propovjednik kaže: »Tvrdim da većekrat čovik ne bi ni sagrišio da se u opakoj prigodi ne nadje, da nije često opasnih pogibelji, koje mu se na put nametju od koji misto se čuvat, čestokrat po sebi im se nesvistno izlaže, dok jedinom s njima ne posrene i u vražji lanac ne upade, veće uzdajuć se u sama sebe i u svojoj snazi, neg opomeni Duha Sv. virujući, koji nam javlja da tko se u pogibelj zaljubi, da u njoj i propada.«[86] Pošto je rastumačio sve planirane čine za valjanu ispovijed, otac Miškov nastavlja s upozorenjima o štetnosti lažne i licemjerne ispovijedi, a zatim upućuje poziv na iskreno očitovanje grijeha koje uključuje sve spomenute elemente savršenoga kajanja. Ne propušta ohrabriti grješnike za sakrament ispovijedi, naglašavajući kako će u ispovjedniku susresti

[83] *Ispovjed II*^{a}., 4.
[84] *Ispovjed II*^{a}., 5–6.
[85] *Ispovjed II*^{a}., 9–10.
[86] *Ispovjed II*^{a}., 10.

liječnika koji ih će ih ozdraviti i suca koji ih će odriješiti.[87] Homiliju završava svojevrsnom pozivnicom za sakrament pomirenja.[88]

Homilija *Dan svetčani*[89], u kojoj govori o svetkovanju nedjelje, dana Gospodnjega, sadrži devet stranica. Propovijed se sastoji od uvodnoga, glavnoga i zaključnoga dijela. Rukopis spomenute propovijedi čitak je, sastavljena je 1900. Uz ovu homiliju, o kojoj će ovdje biti riječi, Miškov nije ostavio drugih iste tematike.

»Gosp(odo) ako je išta pravedna i poštena na svitu, to je ta III zapovijed Božja, o posvećenju svetačnjega dana«, ističe propovjednik na početku uvodnoga dijela propovijedi.[90] Nadalje, ukratko podsjeća kako je Bog čovjekov Stvoritelj, Gospodar i Otac pa stoga on kao takav ima pravo zapovijedati čovjeku, a čovjekova je pak obveza njega slušati i slaviti. Miškov potom primjećuje kako ima dosta onih koji za dan Gospodnji ne mare, nego žive kao da Boga nema. Dominikanac uvodni dio završava iznošenjem dviju točaka o kojima će govoriti u glavnomu dijelu propovijedi.[91]

Prvi je dio u znaku govora o važnosti i potrebi treće Božje zapovijedi, što ujedno predstavlja prvu točku razradbe. Nadalje, pozivajući se na Sveto pismo, otac Miškov ističe kako je Bog »toliko oštro tu svoju zapovjed naredio, toliko je preporučio, na srdce stavio, nju blagoslovio, pa se oštro zagrozio na onoga koji bi je pogrdio.«[92] Uz Sveto pismo, kao izvor koji svjedoči o važnosti i potrebi slavljenja dana Gospodnjega, govore i drugi izvori: Bog i duša, odnosno vjera i spasenje, ističe propovjednik. Naime, Bog zahtijeva od svojih stvorenja da se njega kao Stvoritelja prepozna, časti, sluša i ljubi, naglašava otac Miškov. Iako je ovdje riječ o slavljenju nedjelje, naš dominikanac, parafrazirajući Ivana Zlatoustoga, kaže kako je za kršćane svako vrijeme svečano, no pozivajući se nadalje na Tomu Akvinskoga, veli kako je ipak potrebno posebno vrijeme za slavljenje Boga.[93] Kada je čovjek opterećen poslom, zauzet mnogim obvezama, teško da može na pravi način i bez opterećenja prinijeti hvalu Bog, primjećuje pa kaže: »Podobno se dakle svakomu hoće vrijeme, *ad vacandum Divinis*, da tojest

---

[87] *Ispovjed II*[a]., 11–12.
[88] »Dodjite dakle grišnici, dojite k nam, mi smo živoga Boga i Milostivoga pravi Namistnici, nam jedinim On naloži da Njegovu Pravdu i Njegovo Milosrdje dilimo, da nas je On uoblastijo da vas na Njegovo Ime odrišimo, dodjite dakle, mi će mo vas ljubazno primiti, mi će mo vas Bogu prikazati, mi će mo vam grihe oprostiti: dodjite grišnici, svi smo spravni, u koja doba hoćete, nećemo vam se sakriti, dodjite bez razlike stališa i spola, virujte nam, u nas uhvajte, cilovito, iskreno nam odkrite, svoje betege nam izjavite, svoje muke, svoja skončanja, svoje jade, sve nam prikažite, mi će mo vas izličiti, mi će mo vas utišiti, mi će mo vas sasvim ozdraviti i razveseliti.« *Ispovjed II*[a]., 12.
[89] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Dan svetčani, Senj, 1900. (Dalje: *Dan svetčani*.)
[90] *Dan svetčani*, 1.
[91] *Dan svetčani*, 1.
[92] *Dan svetčani*, 2.
[93] *Dan svetčani*, 2.

zapostaviv svaki trud i zemaljski posao, osobitim načinom Bogu se posveti: a taj je dan Sv. Nedjelja, koju je sam Bog odredio u tu svrhu.«[94] Tako otac Miškov ističe kako je Bog taj dan proglasio danom Gospodnjim i blagoslovio ga, a »naš narod nedjelom nazvao, jer t. j. u njemu djelati se ne smije: *Dan Gospodnji je Nedjela, dan molitve, a ne djela*«.[95] Drugi izvori koji navodi naš autor jesu duša i spasenje i naglašava kako nema važnijega i potrebitijega posla na svijetu do spasenja svoje duše jer što vrijedi sve bogatstvo ako čovjek izgubi dušu.[96] Miškov nadalje ne propušta iznijeti neke primjedbe s obzirom na ponašanje ljudi i njihove prioritete. Primjećuje kako ljudi vode previše brigu o materijalnim stvarima, a premalo o vlastitoj duši i spasenju. Propovjednik nije protiv rada, nego se samo trudi svratiti pozornost na dan Gospodnji, dan predviđen za zahvalu i slavu Bogu. Koliko je treća Božja zapovijed bitna za čovjeka, naglašavaju sveti oci, ističe dominikanac. Parafrazirajući sv. Grgura, otac Miškov kaže kako Bog u taj dan posebnim milostima dariva svoje vjerne jer »u taj dan Mana je s neba počela rositi, u taj je dan Isus u pustinji kruh pomnožio, u taj je dan Isukrst od mrtvih uskrsnuo, u taj je dan Duh sveti na apoštole sašao.«[97] Sv. Ignacije nedjelju naziva kraljem i poglavicom svih dana, a sv. Bernard zove je danom otpusta, veselja, milosti i jubileja, parafrazirajući ih naglašava naš propovjednik. Zaključuje prvi dio homilije ističući kako je dan Gospodnji duši i tijelu koristan. Naime, tijelo nakon radnoga tjedna zaslužuje odmor jer je i sam Bog, kako veli Sveto pismo, nakon stvaranja sedmi dan otpočinuo.[98]

U drugoj točki prvoga dijela propovijedi otac Miškov se usredotočuje na govor o tome kako dan Gospodnji proslaviti. Na prvomu je mjestu uzdržavanje od teških radova, kaže propovjednik i dodaje kako je čovjeku potreban mir da bi se mogao koncentrirati i osloniti na duhovnu sferu života. Za one koji pak nedjeljom rade i zbog toga izostavljaju sv. misu, propovjednik kaže kako čine dvostruk grijeh. Prvi se odnosi na teški posao, a drugi na zanemarenu propisanu dužnost. Zabrana se rada odnosi na sve, podsjeća propovjednik, i nitko nema pravo drugoga tjerati na rad iz bilo kojega razloga.[99] Nadalje naglašava da Bog, koji je zabranio rad u svečane dane, nije time kazao kako se može dangubiti, ljenčariti ili samo po krčmama hodati, nego on hoće da njegovo stvorenje taj dan u pobožnosti i krjeposnim djelima provede. Uz zabranu radu nedjeljom, na drugomu je mjestu sudjelovanje na sv. misi i pristupanje sakramentima, ističe propovjednik. Također kaže kako je potrebno potrebite pohoditi i utješiti, a na koncu se s prijateljima i proveseliti. Što se tiče nesudjelovanja na

[94] *Dan svetčani*, 3.
[95] *Dan svetčani*, 3.
[96] *Dan svetčani*, 3.
[97] *Dan svetčani*, 4.
[98] *Dan svetčani*, 5.
[99] *Dan svetčani*, 5.

nedjeljnoj euharistiji, Miškov ističe kako je ono dopušteno samo u slučaju bolesti ili bilo koje tjelesne nemoći, velike udaljenosti od crkve ili pak lošega vremena.[100] Za one pak koji ne poštuju dan Gospodnji, naš dominikanac veli: »Tko svetčane dane ne posvećuje, toga u Boga ne vjeruje, toga Bog ne pomaže, tko u svetac radi, taj Bogu njegov dan krade, i sve što svetačnjom radnjom stiče, to će sve razteći, ni zdravlja, ni sreće, ni Božjega blagoslova uživati neće.«[101] Propovjednik ovome dodaje kako sve ono što je Bogu oteto jest »viekom prokleto«.

Drugi dio propovijedi počinje s primjedbom o sustavnu zanemarivanju dana Gospodnjega, osobito u gradovima u kojima se »Gospodnji dan« pretvorio u »Vražji dan«. Naš propovjednik ističe kako su tome doprinijele otvorene trgovine pa ljudi nedjeljom rade i kupuju »ko u petak«. Treba se ugledati na druge religije koje vode računa o tomu za njih važnu danu. Također primjećuje kako katolici, kada je riječ o kavanama, kazalištima i zabavama, mogu provoditi sate i sate, a kada se radi o crkvi, onda će sve učiniti kako bi našli kakvu izliku za nedolazak. Propovjednik još naglašava kako kršćani nedjeljom ne samo što ne idu u crkvu, nego se odaju pijanstvu, psovkama, kleveti…[102]

U zaključnomu dijelu propovijedi postupno sažima izrečeni sadržaj i daje mu sljedeću formulaciju: »Kršćani braćo! dajte Bogu što je božje. Svetkujte kako se pristoji Božji dan: kanite se svakog posla, slušajte svi u taj dan Sv. Misu, nu nesamo Vi, nego (?) i Vašu djetcu, i služinčad Vašu i sve ukućane Vaše: jer ako si u kući gazda, na tvojoj je duši njihova duša, ti ćeš Bogu za njih odgovarati. Trgovci, dućandžije, obrtnici, posvetite dan svetčani, ako želite Božjega blagoslova u vašem trudu; ne samo Vi nego i halfe vaši, da radi njihove duše, nebudete svoju izgubili.«[103] Na koncu propovjednik još jedanput podsjeća na obvezu svetkovanja dana Gospodnjega, a homiliju završava riječima: »tako ti veli Boga! Amen!«[104]

Kuća božja[105] naslov je Miškovljeve propovijedi koja sadrži deset stranica, a sastoji se od uvoda, razradbenoga dijela i zaključka. Homiliju je sastavio u Splitu 1888. i popravio 1907. u Kotoru. Rukopis je dobro očuvan i čitljiv. Pisani je jezik jednostavan i jasan.

U uvodnomu dijelu propovijedi otac Miškov najprije ističe kako je Bog Stvoritelj i uzdržavatelj ljudskoga roda, stvorio je nebo i zemlju, a svoje vječno prebivalište postavio u raju i svakomu ugodniku ondje pripravio mjesto, kako bi ga mogli uživati svu vječnost.

[100] *Dan svetčani*, 6–7.
[101] *Dan svetčani*, 7.
[102] *Dan svetčani*, 8.
[103] *Dan svetčani*, 9.
[104] *Dan svetčani*, 9.
[105] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Kuća božja, Split, 1888., Kotor, 1907. (Dalje: *Kuća božja*.)

Međutim, Bog se nije zatvorio u nedostupnost, nego je ovdje na zemlji pripravio mjesto u kojemu hoće da se »mi ko njegova djetca sakupljamo, da se s njime sastanemo, da ga tu molimo, da mu svoje potrebe izkažemo«, kaže propovjednik,[106] naglašavajući da Bog u »svojem mjestu« na zemlji želi čovjeka vidjeti, čuti, uslišati, okrijepiti… To mjesto je Božji hram, crkva koju, veli Miškov, Bog naziva svojom kućom: *domus mea* . Uvodni dio završava najavom glavnih smjernica propovijedi o crkvi.[107]

Početak prvoga dijela homilije u znaku je opetovana podsjećanja na Boga Stvoritelja i upravitelja svekolike stvarnosti, koji je čovjeku darovao zemlju, a za sebe je pridržao najmanji dio nazvavši ga *kućom molitve*. Ta je kuća njegov hram ili crkva u kojoj je Bog odredio svoje faktično i realno prebivanje, ističe dominikanac. Stoga za crkvu veli kako predstavlja zemaljski raj i Božje prebivalište na zemlji. To je mjesto sveto jer je Božji hram, ističe propovjednik.[108] Nadalje Miškov počinje govor o »vanjskoj svetinji«, kako kaže, onoj svetinji »kojom su kô obilježene stvari Bogu posvećene, i po kojim može se laglje onu nutranju svetost steći ili stečenu uzdržati i pomnožiti«.[109] Na prvomu mjestu obreda, mjesta i simbola koje naš propovjednik naziva »vanjskom svetinjom« jest posveta crkve jer tako posvećena crkva postaje dostojnim Božjim hramom u kojemu ne samo prebiva Bog sa »svojim veličanstvom, svojim mogućstvom i svojom nazočnosti nego i svojom bitnom osobnosti«.[110] Za Boga kaže kako je on *gazda* u crkvi i to »ne u slici i prilici, nego u pravoj svojoj živoj osobnosti: tu je nj(egovo) istinito, i pravo i živo Tielo i Krv, sa njegovim božanstvom i čovječanstvom, pod krušnim prilikama, u pres(vetom) Sakramentu.«[111] Drugo mjesto u Miškovljevu nizu posvetnih mjesta jest oltar (žrtvenik), na kojemu se svakoga dana slavi euharistija i pripravlja hrana presvetoga Isusova tijela za sve ljude bez razlike.[112] Naš propovjednik stavlja ispovjedaonicu na treće mjesto »vanjske svetinje« jer je ona mjesto u kojoj pokorne duše primaju oproštenje i odrješenje grijeha. Četvrto mjesto zauzima krstionica za koju otac Miškov kaže da se u njoj duše vodom čiste od istočnoga grijeha i primaju posvećujuću milost Duha Svetoga. Kor (pjevalište) jest peto važno mjesto sakralnoga prostora koje, kako veli propovjednik, podsjeća na anđeoske redove. Na šesto mjesto stavlja propovjedaonicu s koje se naviješta Radosna vijest i s koje »sam Bog na usta svojih

[106] *Kuća božja*, 1.
[107] *Kuća božja*, 1–2.
[108] *Kuća božja*, 3.
[109] *Kuća božja*, 4.
[110] *Kuća božja*, 4.
[111] *Kuća božja*, 4.
[112] *Kuća božja*, 4–5.

propovjedniku progovara, svoj zakon proglasuje, griešnike kara i opominje.«[113] Nakon što je razložio »vanjsku svetinju«, propovjednik napominje kako je u crkvi sve sveto pa stoga i ljudsko ponašanje u njoj mora biti sveto. Naime, kaže kako se ljudi vole hvaliti svojom kulturom i educiranošću i to često pokazuju, na što on nema primjedaba, međutim, problem nastaje onda kada ti isti kulturnjaci dođu u crkvu te se ponašaju tako neskladno i neuljudno, bez imalo poštovanja. Otac Miškov naglašava potrebno znanje o mjestu i prostoru u kojemu čovjek boravi. Crkva nije kazališni prostor nego mjesto Božjega boravka i tišine, ističe dominikanac i podsjeća na Isusovu reakciju u hramu, kako je bičem protjerao sve trgovce iz njega (Iv 2,13–17). Kada se dolazi nekome u goste, onda se gostoprimatelju – domaćinu iskazuje poštovanje, tako bi trebalo biti i s poštovanjem Gospodina u njegovoj kući. Uz poštivanje sakralnoga prostora i civilizirano ponašanje, propovjednik ističe vjeru, prvotno misleći na vjernike ili one koji se takvima smatraju. Sam ulazak u crkvu treba početi dostojanstveno, i to sa znakom križa, prethodno uzevši blagoslovljenu vodu, iskazivanjem počasti Presvetomu sakramentu kleknuvši na koljena i daljom molitvom u tišini, poučava otac Miškov. Kada se slavi sveta misa, napominje kako treba pobožno slušati riječ Božju i sudjelovati u slavlju te nakon mise dostojanstveno izići iz crkve. Također je potrebno voditi računa da se u crkvi druge svojim ponašanjem ne uznemiruje jer vodeći računa o spomenutome, najbolje se svjedoči kršćanstvo pred Bogom i ljudima, ističe propovjednik na kraju prvoga dijela propovijedi.[114]

U drugomu i znatno kraćem dijelu propovijedi Miškov usmjerava govor na Božju srdžbu koja slijedi nepoštovatelje njegove kuće, kao što je bio slučaj s Aronovim sinovima koji se iznevjeriše obrednim propisima (Lev 10,1–3). Uz spominjanje još nekih primjera iz Staroga zavjeta propovjednik se pita kako li će Bog tek kazniti kršćane koji u Novomu zavjetu obeščašćuju njegovo prebivalište na zemlji? Miškov zatim prelazi na završni dio propovijedi koji uključuje poziv na poštivanje Božje kuće i iskazivanje časti kako to dolikuje Bogu.[115]

Jedna od učestalijih tema, koja je ponajviše bila zastupljena tijekom korizmenoga propovijedanja, jest *Molitva.*[116] Spomenuta homilija ima osam stranica pisanoga teksta, kratak uvod, razradbeni dio i zaključak. Homilija ne sadrži podatke o vremenu i mjestu sastavljanja, no kako je o njoj propovijedao od propovjedničkih početaka, može se pretpostaviti da je

[113] *Kuća božja*, 5.
[114] *Kuća božja*, 6–8.
[115] *Kuća božja*, 9–10.
[116] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Molitva. (Dalje: *Molitva*.)

nastala tada (dakle, prije 1880.) pa je kasnije, s obzirom na njegovo uobičajeno mijenjanje, popravljana. Rukopis je prilično očuvan, a jezične su forme kratke i jasne.

Otac Miškov uvodni dio homilije počinje podsjećajući na riječi proroka Joba kako je ljudski život na ovome svijetu neprestana borba (Job 7,1) te je čovjek stoga pravi vojnik kojemu valja uvijek biti spreman i naoružan. To je zbog tri glavna neprijatelja s kojima se čovjek konstantno bori: na prvomu je mjestu *svijet*, koji čovjeka mami i zavodi, drugi je *vrag*, koji ga svakodnevno napastuje, vara i otima, a treći je neprijatelj *strast* koja čovjeka gura u provaliju. On također veli kako je prvi opak, drugi je gori, a treći je najgori neprijatelj. Kako bi se čovjek mogao boriti, autor predlaže najučinkovitije oružje, a to je molitva, i dodaje kako je ona čovjeku štit i obrana, puška i sablja te oklop i kaciga. Miškov nadalje kaže kako mač treba biti šiljast, oštar, gladak i jak (čeličan), pa tako i molitva treba imati ista svojstva.[117]

Na početku prvoga dijela, po učenju sv. Tome Akvinca, donosi definiciju molitve, ističući kako je ona »prošnja koju Bogu činimo nenametljivo« – »*Est petitio decentum a Deo*«.[118] Da bi molitva bila pristojna, treba biti *ponizna*, a to je prvo prirodno svojstvo molitve, naglašava naš autor, uspoređujući ga sa šiljkom na maču koji probija. Zatim kaže kako onaj koji ponizno ne moli i ne prosi nego zahtijeva.[119] Svakoj je molitvi poniznost prirodna, naglašava propovjednik. Drugo prirodno svojstvo molitve jest *pouzdanje* bez kojega se ne može zamisliti molitva, kaže dominikanac te ga prispodobljuje s oštricom mača koja siječe i postiže. Nadalje kaže kako svaki onaj koji se odluči prositi ili pak nešto nekoga moliti nada se kako će to i dobiti jer ako te nade i pouzdanja nema, badava je njegov trud. *Pobožnost* je treće prirodno svojstvo molitve koje naš propovjednik uspoređuje sa sjajem mača. Osoba koja vjeruje da molitvom s Bogom razgovara, ne može, a da ne moli pobožno, ističe o. Miškov i napominje kako kada se molitvi prione, treba oživjeti u sebi vjeru u Boga, pobožno pred njega ničice pasti, pamet i srce k njemu dići pa pristojno moliti. Četvrto svojstvo svake molitve jest *ustrajnost* kao što je maču svojstvo jakost, kaže propovjednik. Naš dominikanac kaže kako nije dostatno samo ponizno, pouzdano i pobožno moliti, nego treba moliti ustrajno jer ustrajnost je kruna svake molitve. Pojašnjava ustrajnost ulomkom iz Lukina Evanđelja koje izvješćuje o Isusovoj pouci o molitvi (Lk 11,9–11).[120] On veli da Gospodin nije rekao

[117] *Molitva*, 1.
[118] *Molitva*, 2.
[119] Miškov to primjerom ovako tumači: »Čovjeka na svietu, snašla potreba, izdala godina, izgorjela suša, otukao grad, razniela voda, opalila bura, polomio vjetar, uzela bolest itd. da od gladi ne izkapi, da djetcu prihrani, kud će, što će kukavac, već na vrata bogatuna, što da radi? da prosi … ili milostinju, ili pošteni zajam… Pak kako se taj pri toj, prošnji drži? zar će tu bahato doći i oholo pomoć i milosrdje zahtjevati? Ah ne, već će on tu, kapom u ruci, pokunjene glave, i sklopljenih ruku ucviljenim glasom, u jadikovke udarati; pa najsmirenijim načinom, najponiznijim riečima moliti, zaklinjati i prositi. Eto tako se i prosi!« *Molitva*, 3.
[120] *Molitva*, 3–5.

kada će to biti nego ovako: »Prosi dok ne izprosiš, moli dok ne izmoliš, traži dok ne nadješ, kucaj dok ti god se ne otvori: jer napokon izprosit ćeš, i naći ćeš i otvorit će ti se.«[121] Tko u molitvi ne ustraje, taj je izgubio pouzdanje, odnosno drugo svojstvo molitve bez kojega molitva biva bezuspješna, naglašava dominikanac i zaključuje prvi dio pozivom na poniznu, pouzdanu, pobožnu i ustrajnu molitvu.[122] U drugomu dijelu Miškov govor o još jednomu bitnom elementu kao preduvjetu svake molitve, a to je pomirba s Bogom. Dok je čovjek u grijehu, on je u neprijateljstvu s Bogom pa kako veli naš autor: »Ti ne smieš njega moliti niti mu šta prositi, jer badava moliš, badava prosiš: On tebe uslišati neće.«[123] Stoga se potrebno prije pomiriti s Bogom po sakramentu ispovijedi, obnoviti prijateljstvo i tek onda ponizno, pouzdano, pobožno i ustrajno moliti, naglašava propovjednik.[124]

U zaključnomu dijelu propovijedi o. Miškov ističe kako molitva treba biti pristojna, molitva koja se izriče srcem, a ne samo ustima, podsjećajuću na riječi proroka Izaije: »Jer mi narod ovaj samo ustima pristupa i samo me usnama časti, a srce mu je daleko od mene« (Iz 29,13). Na kraju homilije dominikanac upućuje na najljepšu i najsavršeniju molitvu Očenaša, za koju kaže kako je ona Spasitelju s usta prva izašla te da je u njoj sadržano sve što čovjek može poželjeti za dušu i tijelo. Molitva Očenaša poučava kojim redom valja od Boga milost prositi pa je zato treba moliti uvijek i jutrom i večerom, međutim, uvijek ponizno, pouzdano, pobožno i ustrajno, a Bog će uslišati moliteljev vapaj, zaključuje propovijed otac Miškov.[125]

Sveta je pričest jedna od bitnih tema Miškovljeva propovjedničkoga opusa. Iste su kraćega sadržaja i podijeljene su u nekoliko naslova: *Poziv na vazmenu pričest,*[126] *Priprava na sv. pričest,*[127] *O čestoj pričesti*[128] i *O svetogrdnoj pričesti.*[129] Spomenute homilije nemaju podatke o vremenu sastavljanja, no valja pretpostaviti kako su, kao i druge, nastale u početcima propovjednikova djelovanja, a modificirane tijekom vremena. U prikazu sadržaja držat ću se navedenoga reda propovijedi.

---

[121] *Molitva*, 6.
[122] *Molitva*, 6.
[123] *Molitva*, 7.
[124] *Molitva*, 7.
[125] *Molitva*, 8.
[126] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Poziv na vazmenu pričest. (Dalje: *Poziv na vazmenu pričest*.)
[127] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Priprava na sv. pričest. (Dalje: *Priprava na sv. pričest*.)
[128] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, O čestoj pričesti. (Dalje: *O čestoj pričesti*.)
[129] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, O svetogrdnoj pričesti. (Dalje: *O svetogrdnoj pričesti*.)

Homilija *Poziv na vazmenu pričest* sastoji se od sedam stranica bez uobičajene i jasno naznačene podjele teksta. Rukopis je čitljiv i dobro očuvan. Otac Miškov svoju propovijed počinje prispodobom o svadbenoj gozbi (Mt 22,1–14), nastavljajući kako Isus oko euharistijskoga stola svakodnevno okuplja svoje vjerne kako bi se mogli pridružiti njegovoj trpezi. Kada prijatelj poziva prijatelja, svaki se pravi prijatelj veselo odaziva i zna da će ga on radosno dočekati, tako i Gospodin koji poziva svoje prijatelje na gozbu svojega tijela i krvi, naglasivši kako se ne radi o običnu pozivu na gozbu i blagovanje, nego o Isusovu čeznuću koje je trajno prisutno, kako izvješćuje evanđelist Luka (Lk 22,15–16). Ta je gozba osobito svečana zbog jedinstvena jela i pića koje nam Bog spravlja dajući sama sebe, svoje tijelo i krv, svoje božanstvo i čovještvo, i to sve kako bi čovjeka okrijepio, nahranio i počastio. Na trpezi, euharistijskome stolu, nalazi se sveta hostija, živo tijelo živoga Boga, a u kaležu njegova krv koju je Isus do kapi prolio iz ljubavi prema čovjeku i u kojemu se nalazi njegovo božanstvo i čovještvo, ističe dominikanac i napominje kako Gospodin sam pozivlje, nudi se čovjeku kako bi ga okrijepio: »Tko jede moje tijelo i pije moju krv, u meni ostaje i ja u njemu« (Iv 6,56). U nastavku razradbe teme Miškov iznosi svoje euharistijsko iskustvo, ističući kako je i koliko krjeposna Božja hrana, hrana njegova tijela i krvi. Za primanje pričesti potrebna je živa vjera, naglašava naš autor i kaže kako ima dosta onih kršćana koji su tijelom živi, ali dušom mrtvi. A takvi su svi oni koji ne slušaju Božji glas i ne drže se njegovih zapovijedi, ističe propovjednik.

Završavajući homiliju upućuje puku poticaj da se ohrabri i da usmjeri svoj pogled i srce na euharistijski stol, na mjesto koje je za njih pripravljeno. Propovjednik stoga predlaže ispovijed kao pomirbu s Bogom koja otvara pristup gozbi njegova tijela i krvi.[130] Otac Miškov u zaključku upućuje sljedeći poticaj: »Nu, a ti znaš što ćeš brate, dodji ti, sa mnom, ja ću te povesti, ja ću te predstaviti, ja ću te prikazati, ja ću za te progovoriti… Ja sam u dobrom odnošaju i u prijateljstvu s mojim i tvojim Gospodinom, dodji, neboj se, hajdemo!..«[131]

Priprava na sv. pričest sadrži sedam stranica teksta i podijeljena je u tri točke uz kratak uvod o pripravi na pričest za koju naš autor posuđuje riječi sv. Pavla: »Neka se dakle svatko ispita pa tada od kruha jede i iz čaše pije« (1 Kor 11,28). Za euharistiju je, s jedne strane, potrebno ispitati svoju savjest, a, s druge je strane, potrebno ražeći svoje srce za

[130] *Poziv na vazmenu pričest,* 1–7.
[131] *Poziv na vazmenu pričest,* 7.

primanje sv. pričesti, ističe propovjednik.[132] U prvoj točki homilije on govori o »živoj vjeri« i ističe kako svaki onaj koji kani Bogu pristupiti bilo da se moli ili pak pokloni, red mu je vjerovati da je tu Bog: »A bez vjere nemoguće je omiljeti Bogu jer tko mu pristupa, vjerovati mora da postoji i da je platac onima koji ga traže« (Heb 11,6). Time je više potrebnija vjera kada je u pitanju sveta pričest, naglašava Miškov, i kaže: »Ter zato Angjeoski Naučitelj krasnoslovi, da tu gdi no osićanje ne nalazi istinitosti, valja da ga živa zamini vira: (*praestet fides supplementum sensuum defectui*)«.[133] Propovjednik stoga kaže kako vjera uči i govori »da pod tim krušnim jal vinskim oblicim, nalazi se i jest: pravo, živo tilo i prava živa krv Isukrsta spasitelja«, a zatim dodaje kako je »u najsitnijoj mrvici toga posvećenoga kruha i u najmanjoj kapljici toga posvećenoga vina, pače u pojedinim nebrojenim mrvicama i kapljicama, ti znaš i viruješ da se nalazi i da jest živi čitavi Bog«.[134] Dakle, kada je u pitanju priprava za svetu pričest, potrebno je upaliti luč žive vjere, ističe dominikanac. *Strahopočitanje* je tema druge točke Miškovljeve propovijedi. Kaže kako je potrebno da vjernik u sebi probudi čuvstva prije pričesti i podsjeća na pohod Djevice Marije Elizabeti koja je s najdubljim strahopočitanjem kazala: »Odakle onda meni to da majka Gospodina moga dolazi k meni?« (Lk 1,43). I kao što je učinila Elizabeta, tako je potrebno da svaki kršćanin, nadahnut vjerom i prožet najdubljim strahopočitanjem, kaže: »Odkud meni grišniku, toliko nedosižne časti, da mi u pohode dolazi moj stvoritelj… moj spasitelj… moj isti Bog?..«[135] Propovjednik nadalje podsjeća kako uza sve vjernikove nedostojnosti, poniženja i strahopočitanja ne treba gubiti iz vida Božju dobrotu i milosrđe jer Bog poznaje tajne i namisli ljudskoga srca. Bog zove čovjeka da mu se pridruži kod gozbenoga stola i da se nahrani njegovim tijelom. Treća točka jest *ljubav* i kaže kako je ona jedina »pirna odîća« kojom vjernik treba biti zaogrnut dolazeći na svetu pričest. Onima koji ljubiti ne znaju o. Miškov preko sv. Augustina poručuje: barem ljubav za ljubav povrati: »*Si amare pigebat, saltem nunc redamare non pigeat.*«[136] U daljnjemu dijelu homilije autor sažima faze priprave za svetu pričest, ističući kako je potrebno probuditi vjeru u onoga koga se prima, biti otvoren i ponizan. O dobroj pripravi ovisi dobro pričešćenje, kaže otac Miškov, podsjećajući na riječi sv. Terezije kako je dosta samo jedna pričest da se čovjek posveti. Na kraju još jedanput podsjeća na potrebu dobre priprave, a zatim molitvom zaključuje propovijed.[137]

---

[132] *Priprava na sv. pričest,* 1.
[133] *Priprava na sv. pričest,* 2.
[134] *Priprava na sv. pričest*, 2.
[135] *Priprava na sv. pričest*, 4.
[136] *Priprava na sv. pričest*, 6; S. AUGUSTIN, *De catechizandis rudibus cap.* 4, *n°* 7.
[137] *Priprava na sv. pričest*, 7: »Isuse! priljubežljivi naš spasitelju i odkupitelju, evo nas svih poniznim i skrušenim srdcem, prid tvoje Veličanstvo, klečeći ti se klanjamo! i tebi svojim Bogom ispovidamo i priznajemo.

Homilija *O čestoj pričesti* sadrži šest stranica, s time da su teme unutar propovijedi grupirane oko tri točke. Rukopis je čitak i očuvan uz manja oštećenja tekstualnoga sadržaja. Početni je dio propovijedi u znaku Miškovljeva ponavljanja pojedinih misli s obzirom na sakrament pričesti. Što se tiče česte pričesti, propovjednik najprije ističe kako je ona potrebna svima koji žele biti u Božjoj milosti, živjeti duhovnim životom i zaslužiti spasenje.[138] U prvoj točki naš autor u prvi plan stavlja Gospodinov poziv i nutkanje na sv. pričest, podsjećajući na njegove riječi: »Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju« (Iv 10,10). To se izobilje života nalazi u svetoj pričesti koja posvećuje ljudsko tijelo »sijući u nj kakono nijko sime neumrlosti, eda virno služi duši u izvršavanju Božijih zapovidi«, ističe o. Miškov.[139] Kaže kako je posvećenje nutarnje, koje u čovjeku sputava putene pohlepe, a također posvećuje razum koji biva bistriji i produbljuje u njemu vrhunaravne, duhovne i nebeske misli.[140]

S obzirom na drugu točku homilije, propovjednik ističe ulogu Crkve i njezinih službenika kao djelitelja sakramenta, čija je zadaća poticati vjernike na što češću pričest.[141] Crkva žudi za svojom djecom da to što češće čine, ističe Miškov i kaže kako »ništa ne diluje kripčije na ljudsku narav do jića, da čovik ne jide, sila bi mu bila od gladi poginuti (…) Isusovo je Tilo lik i hrana: da bi se kršćani češće kripili otom hranom i ličili se otim likom, virujtemi, drugčije bi se živilo.«[142] U trećoj i posljednjoj točki ove homilije naš propovjednik govori o Božjoj milosti koju svaki pričesnik prima.[143] Homiliju završava molitvom.[144]

Na sinošnji tvoj sladki poziv, mi se svi pripravni opet odazivljemo: doći ćemo sv k tebi da nas svojim bož(anstvenim) tilom nahraniš, ali pošto znamo za svoju slabost i nedostojanstvo, svi te žarko molimo, da nam ti dušu živom virom razpališ, da nam srdce i iskrenim strahopočitanjem ganeš, pa da nam srdce i dušu žarkom ljubavi razgriješ, eda te dostojno primimo i u svoje prsi sahranimo… Virujemo dakle, da si ti tu živi i istiniti naš Bog… priznajemo da smo nedostojni ovdi prid tobom stati… pa ti se do crne zemlje klanjamo… ali znajuć koliko nas ti ljubiš, i što nam u tom svetotajstvu darivaš, mi ti se iz svega srdca zahvaljujemo… pa tebe sa svom dušom, sa svim srdcem, sa svom snagom svojom ljubimo… i otom ljubavi živo te želimo u svoje prsi primiti… Dodji dakle, Spasitelju moj, Isuse moj, dodji ovog Vazma, u naše prsi, dodji i nemoj zakasniti, jer te naša duša živo želi, jer nam srdce za tobom gine…«

[138] *O čestoj pričesti*, 1.
[139] *O čestoj pričesti*, 2–3.
[140] *O čestoj pričesti*, 3.
[141] *O čestoj pričesti*, 3.
[142] *O čestoj pričesti*, 5.
[143] *O čestoj pričesti*, 6–7.
[144] *O čestoj pričesti*, 7: »A ti moj Spasitelju, ti koji si iz ljubavi prama nam s neba na zemlju sašao, koji si toliko za nas pritrpio, pa u znak ljubavi, ostavio nam smoga sbe u ovom Sakramentu pod obličjem kruha i vina, gani nam ti srdce da zaželimo k sv. Pričesti rado, veselo, dostojno i često pristupati, da se blagom tvoga Tila okoristimo i okripimo, i tako tebe za života blagujući, budemo Te u slavi nebeskoj uživali, po sve vike Amen.«

U posljednjoj euharistijskoj propovijedi, tj. *O svetogrdnoj pričesti*, na šest stranica s uvodom i šest manjih cjelina naš se propovjednik obraća onima koji se pričešćuju u stanju smrtnoga grijeha i koji ne vjeruje u istinitost Kristove otajstvene prisutnosti u euharistiji.[145]

Blagostanje i uživanje na zemlji jest Raditi, štediti, biti pošten, biti bogoljuban,[146] naslov je propovijedi koja sadrži deset stranica teksta s uvodom koji je precrtan, glavnim dijelom, koji čine prvi i drugi, te zaključkom. Rukopis homilije bilježi znatnija oštećenja, no jezične su forme čitljive. Kako je sam autor naznačio, propovijed je napisana u Splitu 1886.

Kako sam već istaknuo, uvod je precrtan, no na kraju autor pojašnjava temu propovijedi i kaže kako je čovjeku jednom umrijeti i pred Boga doći, međutim prije toga valja mu ostvariti blaženstvo na zemlji koje se sastoji u radu, štednji, poštenju i bogoljupstvu. Na početku prvoga dijela propovjednik pojašnjava pojam blaženstva na zemlji i kaže kako ono uključuje sljedeće: »Za ničim ne predati, sve umati, znati se u potribi i ustrpiti i pomoći, pa mirne duše i srdca sa svačim se zadovoljiti; tko zna sve to upotribiti, taj ti je već blažen: a da takav budeš prije svega radi i trudi.«[147] S obzirom na rad i trud, o. Miškov ističe kako je to najveća potreba čovjeka. Iako je Bog čovjeka na rad osudio, nije ga zato ostavio sama, nego mu je priskočio u pomoć. Naš dominikanac ističe kako svaki onaj koji radi ima, a tko dangubi i planduje, nema pa ne zaslužuje ni tuđe milosti. U radu je pravo blagostanje čovjeka, naglašava propovjednik, pri čemu treba paziti na način upravljanja stečenom imovinom koju treba razborito štedjeti jer je svako nerazborito postupanje sramotno, od Boga prokleto i od svijeta prezreno. Nadalje ističe kako čovjek štednjom osigurava svagdanji kruh za članove svoje obitelji, čuva ga za možebitne životne neprilike i slično, dočim tamo gdje nema štednje, i najbogatiji čovjek brzo propadne. Otac Miškov tako hvali kuću u kojoj se štedi, u kojoj svi kao mravi rade i trude se te razborito troše i ne razmeću se. To je kuća napretka i blaženstva, a rad i štednja su joj dva glavna stožera, ističe propovjednik. Rasipnicima naziva one koji ništa nisu trudom stekli ili su pak od drugoga ukrali, odnosno nepravedno se obogatili.[148] Za takve kaže: »Tko uživa tudju stečevinu jadno mu je uživanje, pa zato kako nije ako nje truda vidio, tako neće ni da truda ulaže da je uzdrži, a tko se privarom i nepravdom obogatio, tomu jalovo uzdržanje.«[149] Što se tiče štednje, o. Miškov kaže da nije dobro sramotno škrtariti jer su takvi od Boga prokleti i od naroda omraženi. Upozorava kako je jedno hraniti se, a drugo daviti se,

[145] *O svetogrdnoj pričesti*, 1–6.
[146] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Blagostanje i uživanje na zemlji jest Raditi, štediti, biti pošten, biti bogoljuban, Split, 1886. (Dalje: *Blagostanje i uživanje.*)
[147] *Blagostanje i uživanje*, 2.
[148] *Blagostanje i uživanje*, 2–3.
[149] *Blagostanje i uživanje*, 4.

stoga naglašava potrebu pomoći onima koji nemaju ili koji zbog bilo kojih razloga nisu u stanju priskrbiti potrebna materijalna sredstva za svakodnevni život jer se u tome krije zadovoljstvo, odnosno blaženstvo. Uz trud i štednju propovjednik ističe poštenje i dobar glas i dodaje: »Što bi ti vridila kuća puna zlata kad nebi pošteno ime uživao; ta veli se: da je bolje dobar glas nego li svilen pâs!«[150] Propovjednik nadalje kaže kako čovjek poštenje ostvaruje opslužujući Božje zapovijedi, ljubeći Boga i bližnjega. Takvo opsluživanje omogućava čovjeku blažen život na zemlji, ističe autor. On trudu, štednji i poštenju dodaje još bogoljupstvo te kaže: »Tko dakle uz radnju, štednju i poštenje ima na svitu i Božji blagoslov, blago ti se tomu; to je pravo blaženstvo i uživanje!«[151]

Nakon što je ukazao na potrebne elemente za blaženstvo na zemlji, naš propovjednik u drugomu dijelu govori u čemu se ono sastoji, navodeći upravo spomenute elemente, a ponajviše bogoljupstvo iz kojega se rađa mir u duši čovjeka. Miškov navedene elemente naziva zlatnim pravilima za blažen život na zemlji.

U zaključku dominikanac sažima četiri bisera i kaže kako se radom stječe imanje, štednjom se ono čuva za sebe i druge koji su potrebni pomoći, a u tomu se nazire poštenje i dobar glas, i na koncu je bogoljupstvo, odnosno kršćanski život. Sve to čovjeku omogućava blažen život na zemlji i na nebu, zaključuje autor.[152]

Propovijed *Dobra Djela*[153] napisana je na jedanaest stranica, a sadrži uvod, glavni i zaključni dio. Sastavljena je u veljači 1879. u Šibeniku. Rukopis je dobro očuvan i jezično pregledan i jasan.

U uvodnomu dijelu homilije propovjednik propitkuje kršćanski život i njegovu praktičnost te ističe problem nesuglasja između vjere i djela, napominjući kako Sveto pismo takav raskorak prispodobljuje neplodnu stablu, mrtvu tijelu i guslama bez struna. O. Miškov kaže kako je nažalost vjera kod nekih kršćana takva da znaju sve članke vjere, međutim svojim djelima to ne pokazuju. Dobra djela trebaju biti pokazatelj živuće vjere, naglašava autor i počinje prvi dio propovijedi, podsjećajući na riječi sv. Jakova koji upozorava kako je »vjera mrtva bez djela« (Jak 2,14–18 i 22).[154] S obzirom na apostolove riječi, propovjednik upozorava na dvoje: »prvo da smo mi Bogu dužni, jer smo od Njega Vjeru dobili, a drugo da

[150] *Blagostanje i uživanje*, 4.
[151] *Blagostanje i uživanje*, 6.
[152] *Blagostanje i uživanje*, 8–10.
[153] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Dobra Djela, Šibenik, veljača 1879. (Dalje: *Dobra Djela.*)
[154] *Dobra Djela*, 1–2.

smo ljudima dužni, jer nas Vjera djelovanjem po njoj uzdiže i do Boga prati.«[155] Stoga dobra djela trebaju biti dokaz čovjekove vjere pred Bogom i ljudima, ističe dominikanac i dodaje kako, da bi se bilo pravim kršćaninom, nije dosta samo reći vjerujem, nego je potrebno vjeru i živjeti. Naš autor nadalje kaže kako se Isusov poziv upućen ljudima odnosi na činjenje, a ne na dangubljenje, naglašavajući kako »svako dobro djelo, počinjeno i u samoj Božjoj nemilosti, premda gubi svu svoju vridnost i u sebi se izjalovi, ipak sklanja griešnika na obratjenje«.[156] Propovjednik zatim ističe kako čovjekovo djelovanje, kao što ima biti dobro pred Bogom, treba biti dobro i pred ljudima te upozorava evanđeoskim tekstom: »Pazite da svoje pravednosti ne činite pred ljudima da vas oni vide. Inače nema vam plaće u vašeg Oca koji je na nebesima« (Mt 6,1–2). U nastavku propovijedi Miškov primjećuje kako su kršćani previše zaneseni materijalnim dobitkom, nastojeći oko prolaznoga, dočim briga za spas duše pada u drugi plan. Sve je to zbog mlake vjere, kaže propovjednik i napominje kako sv. Jakov naglašava živu, aktivnu vjeru, a koja se onda očituje i prepoznaje u dobrim djelima.[157] U drugomu dijelu autor postavlja pitanje o pravim kršćanima: gdje su? Konstatira kako se sve poljuljalo jer je molitva nestala iz obitelji, nestalo je marljivosti, brižljivosti, suosjećajnosti, poslušnosti prema roditeljima i starijima, pravice… Propovjednik za kršćane kaže kako su u vjeri površni i samozadovoljni »poštogod natucati o Vjeri i kakavi nestalan, zamršen pojam imati o Bogoštovju, da žive bez misli.«[158] Sve je to zbog nedostatka radišne, tvorbene vjere jer bez dobrih djela vjera umire, naglašava o. Miškov. Nadalje ističe kako kršćani nisu na svijetu samo zato da se dive Božjemu stvarateljskom činu, nego su zato da Bogu svojim djelovanjem uzvrate ljubav, ljubeći bližnje. Propovjednik završava homiliju pozivom na djelatnu vjeru napominjući kako svaki tren ljudskoga života treba biti ispunjen dobrim djelima jer samo zahvaljujući takvu življenju na ovome svijetu, čovjek sebi priskrbljuje blago radosti i slave na nebu.[159]

Žena[160] kao tema bila je zastupljena u Miškovljevu propovjedništvu. Homilija od šest stranica ima uvod, glavni i završni dio. Rukopis je čitak i bez vidnih oštećenja. Nije poznato kada je ova homilija točno sastavljena.

Autor na početku uvodnoga dijela konstatira kako mnoge nevolje i rane rastaču obitelj i društvo, a sve se to događa zbog žene. Žena je u društvu velik pokretač koji može silno

[155] *Dobra Djela*, 2.
[156] *Dobra Djela*, 3.
[157] *Dobra Djela*, 3–7.
[158] *Dobra Djela*, 9.
[159] *Dobra Djela*, 10–11.
[160] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Žena. (Dalje: *Žena.*)

pomoći, a i silno štetiti, naglašava propovjednik. Nadalje kaže kako je priroda bila škrta s obzirom na ženinu tjelesnu snagu, međutim bila joj je naklona i darežljiva kada su u pitanju zavodljivi maniri. Unatoč tome što je fizički slabija od muškarca, moralno je jača, ističe propovjednik. Zatim usmjerava govor na sam čin stvaranja čovjeka, naglašavajući kako je Bog tom uzvišenom riječju postavio jedan zakon socijalnoga reda, odredivši ženu za pomoćnicu. Autor se potom vraća na početnu konstataciju o bolesnu društvu ističući kako je takvo stanje plod socijalističkih ideja koje niječu Božji ustroj ljudske zajednice i protive se misiji koju je Bog podario ženi, a koji onda tobože nastoje priskrbiti ženi uzvišenije mjesto i zadaću. Propovjednik razradbu homilije počinje prispodobljujući tekst iz Knjige Postanka i kaže kako je Bog stvarajući »učinio čovjeka muškim i ženskim« (Post 1,27).[161] Ove riječi upućuju na cjelovitost čovjeka koja počiva na harmoničnu jedinstvu muškarca i žene, ističe dominikanac i dodaje: »niti čovjek sam niti žena sama, već oba ujedno sačinjavaju, pravu zadrugu, a to je domaća zadruga, to je Obitelj, i to po ženitbi.«[162] Bog je tako ženi podijelio svoju stvoriteljsku moć da sastavi čovjeka i društvo, a muškarcu je pak podijelio providnost da tim istim društvom upravlja, ističe propovjednik. Također kaže kako je žena nježno biće bez koje je nezamisliva obitelj i društvo, ali i upozorava na tlačiteljski položaj žene koji u kontinuitetu traje ovisno o kulturama.[163] U nastavku ne propušta istaknuti krjeposti i vrline žene te im se divi: »dika i slava srcu i umu ženskom spolu.«[164] Naš autor ustaje protiv Aristotelova mišljenja o ženi koji je kazao kako je »ona nužno zlo«. Žena ne samo da nije zlo, već je nužno dobro bez koje ne bi postojala društvena zajednica, naglašava propovjednik. Što se tiče ženine uloge u obitelji, propovjednik, na tragu učenja sv. Tome Akvinskoga, polazi od latinskoga naziva za ženidbu (*matrimonium*) i naglašava kako govori u prilog žene – majke, izvora i temelja obitelji.[165] Žena je pridružena Stvoriteljevu očinstvu kao ona koja rađa stvorenja na Božju priliku, kaže dominikanac, i po tome je otajstveno sveto biće. S obzirom na njezinu zadaću, otac Miškov ističe kako je njezina uloga da bdije i poučava svoje čedo. Naš autor u nastavku homilije biranim riječima govori o ženi. Tako kaže da je ona anđeo u kući, dražest života i odsjev one providnosti koja bdije nad čovječanstvom. Žena – majka je svima početak sretne budućnosti, a njezin prvi poljubac sve poučava u ljubavi, ističe autor. Zatim prelazi na govor o rastakanju obitelji i društva i kaže kako do njega dolazi u onome trenutku kada pokvarenost svlada ženu jer ona je ipak srce zajednice. Za pokvarenost naš

[161] *Žena*, 1.
[162] *Žena*, 2.
[163] *Žena*, 2.
[164] *Žena*, 3.
[165] *Žena*, 3.

propovjednik smatra odgovornim liberalno doba koje se trudi obesmisliti sakrament ženidbe i bračnu zajednicu svesti u okvire civilne vlasti te od nje učiniti pogodbu između muškarca i žene.[166] U propovijedi posvećuje riječ i emancipaciji žene ističući kako emancipacija predstavlja ženino svrgnuće s časti, pa čak i njezino ropstvo, što ovako tumači: »po samoj Ženitbi, žena je postala u lj(udskom) društvu Osoba, a da nije bilo Ženitbe, ona nebi bila Osoba, već jedna puka stvar, ništa više nego puka stvar u rukama čovjeka, bez ikakva prava na lj(udsku) osobnost, bez da posjeduje moći da sama što hoće, što misli, da bude ono što jest.«[167] Unatoč tome što je kršćanstvo uistinu u pravomu smislu emancipiralo ženu, o. Miškov, završavajući propovijed, naglašava kako još uvijek ima žena koje to ne shvaćaju, nego traže *svoju* emancipaciju koja će ih na koncu učiniti robinjama.[168]

Propovijed s naslovom *Ozloglašenje*[169] napisana je na šesnaest stranica i sadržajem je jedna od najvećih sačuvanih homilija oca Miškova. Sastoji se od uvoda, glavnoga i zaključnoga dijela, a napisana je u Šibeniku 1881. Rukopis je dobro očuvan i čitak s jednostavnim te jasnim jezičnim izražavanjem.

Naš propovjednik u uvodnomu dijelu naglašava da će biti govora o velikomu neprijatelju Boga i ljudi, držeći tako puk u neizvjesnosti do završetka uvoda kada konačno imenuje neprijatelja za kojega kaže kako je »crni ozloglasitelj, koji Vam pošteno Ime kalja; to ti Vam je nemili klevetnik, koji Vam čast i poštenje drpa; to ti Vam je hudi mrmošatelj i ogovornik, koji vam svake, pa bilo to najsvetije dielo izvraća i zlobi«.[170] Prvi dio propovijedi autor počinje definicijom klevete i, slijedeći sv. Tomu Akvinskoga, kaže kako je ona »odsutnomu iskrnjemu svojim jezikom nepravedno čast ili poštenje smanjiti jal ocrniti« (*Summa theologia*, II.II.q.73 a.1).[171] Grijeh klevetnika težak je i nemio jer klevetnik ima za cilj porušiti cijeli Božji zakon, ističe autor. *Ozloglasitelj* se trudi pošto-poto razvrći savez između Boga i čovjeka te unijeti nemir između ljudi, kaže otac Miškov i upozorava na njegovu prefriganu igru. Također ističe kako klevetnik ne preže ni od čega ni pred kim, nego ustrajava u svojemu naumu do kraja te podsjeća kako je Sidonije Apolinar za njega kazao da je svakome mrzak i zarazan. Zbog težine grijeha i zla koje klevetnik nanosi naš ga autor naziva taložinom i smećem i podsjeća na riječi iz Svetoga pisma koje kaže kako je riječ o *podrugljivcu koji je* mrzak ljudima (Izr 24,9). S obzirom na klevetnikovu zloću, dominikanac

[166] *Žena*, 4–5.
[167] *Žena*, 5.
[168] *Žena*, 5–6.
[169] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Ozloglašenje, Šibenik, veljače 1881. (Dalje: *Ozloglašenje.*)
[170] *Ozloglašenje*, 2.
[171] *Ozloglašenje*, 3.

ističe kako je od njega pošteniji lupež i razbojnik jer ako ništa drugo, potonji bližnjemu ne nanosi ništa drugo doli vremenitu štetu, dočim *ozloglasitelj* grabi čovjeku najmilije i najdragocjenije na svijetu, a to su poštenje, čast i dobar glas. Klevetnik je umiljat i dobar lažac koji se pretvara u prijatelja kako bi se lakše približio žrtvi i na kraju je ogulio, ističe autor.

U nastavku propovijedi otac Miškov ističe kako se klevetnika može naći među svim slojevima društva, među pobožnim ljudima i svećenicima.[172] Ukazuje na jedan problema, a taj je da ljudi susrete ne koriste za korisne rasprave, nego ponajviše za tračanje drugih.[173] Ogovaranje je teško izlječiva bolest, ističe propovjednik i napominje kako je ono poput vatre koja se od same iskre tako brzo proširi te se za tren pretvori u velik požar. Ljudi na ogovaranje gledaju kao na nešto normalno i prihvatljivo i u tome je velika ludost i zabluda, naglašava dominikanac.[174] U drugomu dijelu homilije autor najprije govori o posljedicama klevete, ističući kako je ona kriva za mnoge nevolje, mržnju, zavist i slično.[175] Što se tiče klevetnika, Miškov kaže kako ih ima podjednako među ženama i muškarcima. Iako se uobičava reći da su žene brbljavije, ima muških koji su još brbljaviji, ističe propovjednik i dodaje: »ako je i ženi oštriji jezik i otrovniji, u obće manjega zla poradja, jer ne običaje se toliko njoj besjede mjeriti, ali ti o čovče, ti si onaj koji svojim jezikom češće grdjega zla i težkih neprilikâ stvaraš, i nemilih podsljedica uzrokuješ.«[176] Propovjednik nadalje kaže kako ne griješi samo onaj koji ogovara, nego i onaj koji to ogovaranje svojom nazočnošću podržava, odnosno sluša te, parafrazirajući sv. Jeronima, veli kako slušač svojom pažnjom potiče zlobnika na klevetu. Propovjednik također podsjeća na mišljenje sv. Bernarda koji je kazao kako ne zna je li krivlji klevetnik ili pak onaj koji tu klevetu sluša, dočim parafrazirajući sv. Tomu Akvinskoga ističe kako češće teže griješi onaj koji sluša negoli onaj koji govori. Kada je tome tako, potrebno je da slušatelj reagira i upozori klevetnika na ono što govori i štetu koju svojim govorom drugome nanosi, kaže dominikanac. U zaključnomu dijelu autor usmjerava govor na one koji su oklevetani. Njima je potrebno nadoknaditi štetu, ističe propovjednik, pa makar klevetnika to koštalo sramote i rugla. Klevetnik mora priznati svoju laž i o tome upoznati sve one koji su prisustvovali činu ogovaranja, a ako je kleveta za posljedicu imala gubitak vremenitih dobara, mora se pobrinuti za pravednu nadoknadu. Pa

---

[172] *Ozloglašenje*, 4–9.
[173] »Da na prozoru dvije – li tri gizdelinke opaziš, mašeć se lepezicom, svačega si šaptaju i jaoh ti ga onomu koji im pod prozor putem prodje bio momak, djevojka, čovjek, žena, svećenik, veći dostojanstvenik, svakomu će naći koju, zamjeriti, prišiti, i nadodati. Vidi onoga ponositim hodom, oholičina to ti je prava, vidi one nacifrane gizdelice, ne može se svojim trudom onako gizdati, zato, nešto je tu po sridi; vidi onaj, ah utaman ne šiba očima sim i tamo.« *Ozloglašenje*, 10.
[174] *Ozloglašenje*, 12.
[175] *Ozloglašenje*, 13.
[176] *Ozloglašenje*, 14.

ako se ta uvreda odnosi na obitelj, klevetnik je dužan obitelji; ako je u pitanju jedno mjesto, dužan je cijelomu mjestu i tako svima koji su oklevetani, ističe otac Miškov te dodaje: »Ni Bog od toga lišit te neće, pa makar ti na prosjački štap pao.«[177]

Završavajući homiliju, dominikanac još jedanput podsjeća kako je štetu potrebno nadoknaditi jer nema Božjega oprosta dok se sve to ne zbude i napominje: »Gospodo! svoj sam ovršio nalaz. Sad sudite jeli koristno klevetnikom ili zloglasnikom biti: sami se sobom dogovorite i odradite.«[178]

Sablazan[179] je naslov sažetka jedne homilije, zabilježena na četiri stranice i na čiji se sadržaj ovdje pozivamo. Što se tiče cjelovite propovijedi o spomenutoj temi, našao sam jednu, ali opet s dosta izmjena i precrtavanja i kao takva nema sadržajnu jasnoću i poruku.

Miškov počinje propovijed pitanjem: Tko je najopakiji čovjek na svijetu?, a zatim odgovara kako to nije samo psovač, lihvar, bludnik, lopov, izdajnik i slično, nego je to onaj koji navedeno objedinjava. Propovjednik još dodaje kako je on i više od navedenoga po tome što je sklopio ugovor s đavlom. Budući da ga još ne imenuje, autor ističe kako se radi o glavnomu Božjem neprijatelju, protivniku duše i spasenja. Dominikanac za njega kaže kako je premazan svim mastima i da vrlo dobro zna što mu je činiti i na čija vrata treba pokucati. Konačno kaže kako je on Sotona, vrag, hudoba, odnosno Sablaznik, smutljivac – zavodnik. Njegova je uloga riječima i djelima otrgnuti čovjeka od Boga te ga strmoglaviti u propast, kaže otac Miškov. Autor podsjeća kako je Isus križem otkupio čovjeka, pobijedivši smrt i uništivši grijehe, dočim Sablaznik, kako uči sv. Toma Akvinski, čini suprotno. U nastavku sažetka propovjednik ističe kako se bližnjega može sablazniti i riječima i djelima, a zatim naglašava kako se oni koji su po svojemu zvanju dužni biti primjer uzorna života moraju sablazni strogo čuvati. Na prvomu su mjestu roditelji koji trebaju biti primjer uzorna života i svetosti, kaže autor. Ako roditelji svojim riječima i djelima odvrate djecu od Boga, parafrazirajući sv. Ambroza, učeni hrvatski dominikanac kaže kako oni postaju ubojice svojega roda i poroda, a ne roditelji. Svećenici – oni koji trebaju biti svjetlost svijeta i sol zemlje – na drugomu su mjestu, kaže autor. Upozorava kako oni kojima je povjerena briga za spasenje duše moraju voditi posebnu brigu o svojim riječima i djelima kako ne bi ni u jednomu trenutku koga sablaznili. Na trećemu su mjestu učitelji, profesori, svi oni koji sudjeluju u odgoju i obrazovanju. Svjetovni su poglavari na četvrtomu mjestu Miškovljeve

[177] *Ozloglašenje*, 16.
[178] *Ozloglašenje*, 16.
[179] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Sablazan. (Dalje: *Sablazan.*)

ljestvice odgovornih, upozoravajući kako su oni od Boga primili vlast upravljanja te se trebaju tako držati da svojim radom budu uzor svojemu narodu. I na kraju, kao peti su rodoljubi kojima je povjerena briga promicanja domoljublja, vjere i moralnih vrijednosti u društvu, naglašava dominikanac i završava homiletski sažetak.[180]

Propovijed na temu *Bludnost*[181] sadrži trinaest stranica i sastoji se od uvoda, glavnoga i završnoga dijela, a sastavljena je 1901. Kao i većina njegovih propovijedi, i ova je bila modificirana jer je otac Miškov o spomenutoj tematici govorio u početcima svojega pastoralnog djelovanja. Rukopis je bez previše naknadnih intervencija, čitak i jezično jasan.

Početak uvodnoga dijela propovijedi u znaku je Miškovljeve svojevrsne isprike što mora o bludnosti govoriti jer ga je, kako veli, stid tu »gadelinu« spomenuti i strah ga je njome se baviti. Nakon konstatacije o raširenosti spomenutoga grijeha ističe kako će redom govoriti o tome koliko je ružan i štetan bludni grijeh, kamo vodi, koje su njegove posljedice i, na kraju, o sredstvima za očuvanje čistoće.[182]

Na početku prvoga dijela propovjednik, po nauku sv. Tome Akvinskoga, donosi definiciju bludnosti za koju kaže kako je neuredna pohlepa putenih (a od Boga zabranjenih) naslada (II.II.q.153). S obzirom na ružnost grijeha, propovjednik veli kako se to najbolje vidi po samome grješniku koji se srami i skriva. Međutim, ako se grješnik ne srami počinjena grijeha, o. Miškov, parafrazirajući sv. Jeronima, kaže kako je on onda bez razuma i sličan je životinji.[183] Propovjednik stoga upozorava da ljudi nisu živine nego razborita stvorenja koja je Bog stvorio na svoju sliku i priliku, udahnuvši u nju dušu koja nije dio čovjeka nego čovjek. Ljudsko tijelo nije odjeća koja se može darovati, baciti, prati i mijenjati, nego je Božji dar, podsjeća propovjednik. Kada je tako, čovjek je dužan o tijelu se brinuti, čuvati ga, hraniti jer na kraju za njega će Bogu i odgovarati.[184] Otac Miškov nadalje ističe kako je Bog ljudsko tijelo oplemenio dušom koja kroz njega »gleda, govori, čuje, sluša, radi – misli«.[185] No nije to sve, kaže propovjednik, čovjek krštenjem – obdaren Božjom milošću – postaje hramom Duha Svetoga, a svaki put kada prima sv. pričest, njegova duša i tijelo se posvećuju. Prema tome, čovjekova je zadaća čuvati, poštivati i ne oskvrnjivati svoje tijelo, naglašava propovjednik. Ukazavši na cjelovitost osobe, prelazi na pitanje požude ističući kako je najopasnija ona putenih naslada koja ne samo ubija dušu, nego oskvrnjuje i tijelo. Stoga je čovjek dužan u

[180] *Sablazan*, 1–4.
[181] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Bludnost, 1901. (Dalje: *Bludnost*.)
[182] *Bludnost*, 1–3.
[183] *Bludnost*, 3.
[184] *Bludnost*, 4.
[185] *Bludnost*, 5.

sebi suzbijati požudu kako ne bi stradali i duša i tijelo, naglašava o. Miškov i podsjeća kako je Bog čovjeka obdario razumom te se ne može ponašati kao životinja koja ne može krotiti svoje nagone.[186] Potom prelazi na posljedice te »nesretne i živinske« strasti. Prvi »poremećaj u čovjeku reda naravi«, za koji otac Miškov veli kako čovjek, umjesto da se služi razumom i vlada svojim strastima, dopušta da one vladaju njime, njegovom glavom, razborom i srcem te ga vuku za sobom. Druga »ubija u čovjeku i pamet i razbor i osjećaje«, ističe propovjednik i pojašnjava kako bludnik postaje pravi rob strasti, gubeći ponos i ne mareći ni za koga i ni za što. Treća glasi: »putenost je pravo pravcato smeće u kojem je svaki gad i smrad«, naglašava autor. Kaže kako su u bludniku prisutni svi grijesi jer svime griješi i Boga vrijeđa, i to više nego drugim grijesima, na što se odnosi četvrta posljedica: »nikakav grieh toliko Boga vriedja koliko taj nesretni«. I na kraju peta: »putenost ogadjujuć lj. tielo, gadi Isukrstova uda«, ističe propovjednik i podsjeća na riječi sv. Pavla: »A vi ste tijelo Kristovo i, pojedinačno, udovi« (1 Kor 12,27). Stoga, tko sramotnim činima oskvrnjuje svoje tijelo, »taj gadi samog Isukrsta«,[187] ističući nadalje kako je bludnost nezasitna – gladna i nikada neće reći: dosta je te upozorava na, kako kaže, strašne posljedice nečistoće i bludnosti. To su: »I. Čovjek puteni postane rasipnik svoga imetka i svojih krvavih truda.« Kao prilog tumačenju propovjednik upozorava na prispodobu o rasipnomu sinu koji »potrati svoja dobra živeći razvratno« (Lk 15,11–32). »II. Čovjek puteni pred svakim gubi čast i poštenje i stiče svačiji prezir.« »III. Čovjek puteni ruši svoje zdravlje i prekida si prije vremena dragocieni nit svoga života.« Osvrćući se na potonju posljedicu, autor veli kako nijedna strast ne škodi zdravlju kao što škodi putena. »IV. Bludnost gasi u kršćaninu svaku iskru ljubavi napram Bogu« jer tko ljubi putene naslade, ne može ljubiti Boga, ističe Miškov. »V. Bludnost vodi još do bezvjerja.« Budući da vjera osuđuje taj grijeh, bludnik, kako bi izbjegao osudu ili pak zabranu, zatomljuje svoju savjest kako bi mogao nastaviti s grijesima, što u konačnici dovodi do bezvjerja, ističe dominikanac. »VI. Napokon, teško je da se ikad bludnik uprav i iskreno obrati.«[188] Iako ne niječe mogućnost obraćenje, propovjednik veli kako je ono teško kada grijeh postane navika koja ne zastarijeva te, parafrazirajući sv. Augustina, veli: »Vidi se kadgod staraca ludovati i ruglu se svieta svojim bedastoćam izvrgavati, da te ogadi čut ga i vidit ga.«[189] Nastavlja s prokazivanjem bludnoga grijeha i, pozivajući se na učenje sv. Grgura pape, kaže kako nesretna mati bludnost rađa osam kćeri. Prva je »zaslijepljenost« (*coecitas mentis*). Miškov kaže kako onaj koji je odan putenosti luta kao slijepac, niti vidi niti opaža, i jedino što vidi

[186] *Bludnost*, 5.
[187] *Bludnost*, 6–7.
[188] *Bludnost*, 7–8.
[189] *Bludnost*, 8.

jest požuda. Druga je »nepromišljenost« (*inconsideratio*); bludnik ne razmišlja o onome što radi niti mari za svoje dostojanstvo, čast, stalež i obitelj. Treća je »nestalnost« (*inconstantia*). Grješnik nema snage donijeti pravu odluku, naglašava dominikanc, jer mu je strast zarobila tijelo. Četvrta je »naglost« (*praecipitatio*); bludnik, opterećen grijehom, izvan je svake razumske kontrole pa je stoga često ljut te zauzima stav kao da su mu svi krivi, pojašnjava o. Miškov. Peta je »samoljublje« (*amor sui*). Autor kaže kako bludnik voli samo sebe i svoje strasti pa takve naziva živinama. Šesta je mržnja na Boga« (*odium Dei*), kojega grješnik smatra isključivim krivcem jer mu se zabranjuje grijeh. Sedma je »ljubav svieta« (*aífectus praesentis seculi*), kako veli propovjednik; to je sve što bludnik traži i u čemu uživa. Osma i posljednja jest »zdvojnost i strah budućeg života« (*horor futuri saeculi*). Miškov naglašava kako je ova najteža jer svakoga se grješnika prije može ganuti negoli bludnika. Također ističe kako se takvi ne nadaju spasenju, a što se tiče grješnih čina, bludnici razmišljaju o tome kako ih Bog niti vidi niti čuje.[190] Drugi dio propovijedi u znaku je Miškovljeva izlaganja o sredstvima za očuvanje čistoće. Kao prvo sredstvo predlaže »pokorenje tiela«. On kaže kako sito tijelo znade prkositi i tragati za užitcima te ga stoga treba znati krotiti jer kada je tijelo gladno, rijetko da će ga doći volja ludovati. Propovjednik, slijedeći nauk sv. Tome Akvinskoga, kaže kako čistoća niče iz kroćenja tijela. Drugo sredstvo koje predlaže jest »ukloniti se prigodi i čuvati se dangube«. Ističe kako je čovjek po naravi slab i ako se kao takav izlaže stalnoj grješnoj prigodi »pa da je i svetac, morao bi pasti«. Zato se valja čuvati i izbjegavati grješne prigode te se kloniti dangube, kaže i napominje kako besposličarenje vodi grijehu. Treće i posljednje predloženo sredstvo jest »uvijek se Bogu moliti«. To je najbolje i najmoćnije sredstvo za očuvanje čistoće, kaže dominikanac, podsjećajući na Isusove riječi: »Bdijte i molite da ne padnete u napast« (Mt 26,41). Propovjednik ne propušta istaknuti kako su sveci također imali problema s napastima, no ustrajnom su ih molitvom svladavali.[191] Završavajući propovijed, Miškov naglašava kako zagovor Blažene Djevice Marije i svih svetih može pomoću u svladavanju putenih želja, a posebno je preporučio Bratovštinu anđeoske vojske ili pasca sv. Tome Akvinskoga, čiji je osnutak i svrhu na kraju cjelovito rastumačio.[192]

---

[190] *Bludnost*, 9–10.
[191] *Bludnost*, 11–12.
[192] *Bludnost*, 1901., 12–13: »S. Toma Akvinac, bio je silno progonjen od svojih roditelja i od svoje braće i sestara, zato, jer od velikoga i plemenitoga roda i plemena, htio je prigrliti Red S. O. Dominika: pa kad ga nemogli predobiti i svladati, zatvorili ga u kućni aps: i tu su ga svakojako mučili, napostovali i silovali, da od svoje nakane odustane. Imô je i 2 sestre, ali sve ti preveć zanešene za svietom i svj. zabavam i nasladam: pa su i one, kad jedna kad druga k njemu zalazile, nebi li ga milovanjem i njegovanjem svladale. Nu sgodi se naprotiv: mješta da one njega odvrate, on oboje odvrati od svjetovnih zabluda, i navede da prigrle pobožni i pokorni život. Na to braća mu planula gnjevom (a bila su častnici u vojsci), te što će? jednom mu ušuljali u sobu u kojoj je

Homilija *Smrt*[193] pisana je na deset stranica. Godina sastavljanja, odnosno prilagodbe propovijedi nije poznata. Budući da je o istoj temi propovijedao i na talijanskomu jeziku, u sačuvanoj propovijedi naslova *Morte*[194] piše kako je sastavljena u siječnju 1878. u Šibeniku i, kako sam bilježi, istu je održao na otoku Rabu 1. ožujka 1878., a kasnije na Cresu, 1883., Kotoru, 1887., Makarskoj, 1888.[195] Stoga valja pretpostaviti da je hrvatska verzija sastavljena u isto vrijeme, ako ne i prije propovijedi na talijanskomu jeziku, jer Miškov bilježi kako je o smrti propovijedao 1885. u Senju[196], što opet nije bila njegova prva propovijed na istu temu. Rukopis se na hrvatskomu, kao i na talijanskomu jeziku sastoji od uvoda, glavnoga dijela (prvi i drugi) i zaključka. Dijelove navedene propovijedi na talijanskomu jeziku dominikanac je precrtao i sa strane glavnoga teksta dodavao kratke umetke. Ovdje donosim prikaz homilije na hrvatskomu jeziku.

U uvodnomu dijelu dominikanac najprije podsjeća na Božju dobrotu i milosrđe, s jedne strane, a srdžbu, s druge strane. Kada govori o srdžbi, propovjednik naglašava kako Bog grješne ljude traži, čeka, potiče na obraćenje, no kada oni to odbijaju, onda na red dolazi pravedna Božja srdžba. O. Miškov ovime želi svratiti pozornost na biblijski tekst koji nas izvješćuje o gradu Ninivi i priču o proroku Joni (Jon 1,1–16; 2,1–11). Navedenim tekstom propovjednik želi istaknuti dramatizaciju Božjega poziva na obraćenje. Za izvrsna protagonista priče propovjednik uzima proroka Jonu kojemu Bog povjerava posebnu misiju, a ta je da pozove Ninivljane, neprijatelje Izraela, na obraćenje. Dominikanac spomenutim biblijskim tekstom najprije ističe grijeh Ninivljana, ulogu proroka Jone, njegov neposluh, kaznu koja ga zbog toga stiže, izvršenje poslanja i konačno obraćenje žitelja Ninive, želeći na

---

zatvoren bio bezramnu propalu golu djevojčurinu, nebi li ga ona u napast uvela i čistoću mu upropastila. Bila je studen i on se kraj vatre grijao: te kad on ugleda pred sobom grdnu napast, e da časa počasio nije, zaprav Bog u pomoć, zahvati s ognjišta ožaravljenu glavnju, pa se zaleti za bludnicom, koja ustrašena i puna opeklina, na vrat i na nos vičuć i kričuć, pobjegne. A on se tad zatvori, te istom glavnjom nacrta križ na zidu, i stane se Bogu klanjati i na pobjedi zahvaljivati. Uz to ga duh zanese u sladku bezsvjesticu: a 2 angjela sašla s neba pripasaše ga njekim čudnovatim bielim pascem i od toga časa utrnuše u nj. tielu svakojako puteno nagnuće. (Taj se čudnovati pasac i sada pomno čuva kod braće mojega Reda u sam. grada Chieri blizu Torina, gdje sam ga ja isto imao čast vidjeti i poljubiti: sastavljen je od biele uzke vrpce, dug je do 6 pedalja, na jednom okrajku ušiven je omča a s druge 15 je uzalja: kako su ti uzlovi čudnovazo zauzljani, i od koje je pravo tkanine taj čudn. pasac, vještaci još nisu znali ni mogli riešiti). Iz toga slučaja života angj. S. Tome Akv. poteče štovanje i pobožnost sv. pasca po čijem uzoru su se počeli takovi pojasi praviti, te posebnim blagoslovom blagoslovljeni, pravovirnici (a navlastito mladež obojega spola) drže uvjek s njime pripasane svoje bokove, nebi li po zagovoru S. Tome očuvali uvijek neokaljanu svoju čistoću duše i tiela: pa se svi oni koji taj sv. pasac na sebi nose sačinjavaju t. zv. Angjeosku Vojsku, kojoj su još podjeljena razna proštenja«

[193] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Smrt. (Dalje: *Smrt*.)

[194] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Morte, Sebenico nel Gemajo 1878. Iako se siječanj na tal. jeziku pravilno piše kao *Gennaio*, Miškov umjesto slova (i) piše slovo (j), kao i u slučaju veljače *Febbrajo* (*Febbraio*).

[195] *Smrt*, 1.

[196] ADSK, MO, Spisi, Korizmeni program, Senj, 1885. Propovijed je održana na Pepelnicu, 18. veljače 1885.

taj način ukazati na Božje milosrđe. Propovjednik zatim objašnjava puku svoju misiju i kaže kako ih nije došao zabavljati, nego na pokoru potaknuti. Nadalje nastavlja s predstavljanjem i očitovanjem propovjedničkoga cilja, kazavši, između ostaloga, kako od njega ne trebaju očekivati duboke umnosti, ni visoke znanosti, ni kitnjasta govora, nego priproste evanđeoske i kršćanske jednostavnosti. Otac Miškov ne propušta u uvodu napomenuti, što je često činio, kako je on iste vjere, krvi, jezika, naroda kao i vjerni okupljeni puk. Na kraju uvodnoga dijela podsjeća na temu smrti o kojoj kani govoriti.[197] Početak prvoga dijela homilije u znaku je konstatacije o ljudskoj smrtnosti. Malo ironično, propovjednik kaže kako se u vremenu napretka nitko nije sjetio izumiti način kako ne umrijeti, jasno aludirajući na galopirajući liberalizam koji ne mari za Boga. Zatim nastavlja govorom o smrti igrajući se riječima: »Na ničija varat ona nit zvoni, nit kuca, nit dopusta za ulaz pita, njoj se jedinoj sama kućna vrata raztvaraju, ona kroz straže kraljevskih dvorova bez ikakve zaprike do nutarnjih odaja prolazi, ne smeta joj vojnička straža, ne preda on pred samovoljom silnika.«[198] Iako je čovjek svjestan svoje smrtnosti, ipak ne vjeruje, naglašava propovjednik i, parafrazirajući sv. Jeronima, kaže kako na svijetu nema nikoga koji ne bi za koju godinu produljio svoj život. Budući da smrt ne pita za godine, položaj i koješta drugo i da joj se ne može umaknuti, dominikanac ističe kako se za smrt treba pripraviti tim više što nitko sa sigurnošću ne zna hoće li dočekati novi dan.

Nastavljajući propovijed, o. Miškov pita: »Hoćeli se naći tkoji od vas, ovdi u Crkvi, koji bi meni mogao svojom glavom zajamčiti i koji bi mi se mogao svojim zdravljem zakleti, da ću ja do kojeg časa s ovog Pridstolja živ i zdrav saći?«[199] Kada, dakle, nitko o tome ništa ne zna, treba se držati Gospodinova poziva na budnost, ističe dominikanac. Za smrt ne bira riječi pa kaže kako je ona neuljudna, neotesana, okrutna i slično. Premda ljudi znaju za vlastitu smrtnost, propovjednik kaže kako žive kao da ih ona nikada neće stići ili pak kao da će ih zaboraviti. Kada se takve koji za smrt ne mare podsjeti na nju, onda oni vele kako im je svejedno, no kada im se smrt približi, onda dolazi do jauka. Stoga napominje kako je važno imati smrt na umu i kako se potrebno svakodnevno na nju molitvom pripravljati.[200] Nije samo pitanje kada će smrt biti, kaže propovjednik, nego i gdje će to biti. Svi bi voljeli umrijeti u krugu voljenih, međutim ni to nije znano ljudima, podsjeća. Dalje kaže kako ljudi koji ne vjeruju najčešće kažu kako je najbolje umrijeti od *kapi*, s čime se on ne slaže. Otac Miškov radije govori o bolesti kao pripravi za smrt jer ona je Božji dar. Bolest je korisna za spas duše,

[197] *Smrt*, 1–3.
[198] *Smrt*, 4.
[199] *Smrt*, 5.
[200] *Smrt*, 5–6.

napominje propovjednik i veli: »Daj nam Bože svima, prije smrti razboliti se, da tako dušu na vike spasimo.«[201]

U drugomu se dijelu homilije bavi onim što dolazi nakon smrti i kaže kako čovjek ne zna je li sreća ili nesreća, spasenje ili osuda, raj ili pakao. Iako to nije čovjeku znano, kaže kako ne treba kukati i zdvajati, nego je potrebno kršćanski živjeti.[202] Počinjući završni dio propovijedi, poziva vjerni puk na obraćenje, podsjećajući ih kako je smrt strašilo okorjelu grješniku, a milost pravedniku. Na završetku dominikanac naglašava kako je spoznaja o smrt učinkovit lijek za obraćenje i zaključuje: »Neka dakle današnje razmišljanje o smrti bude nam spasonosnim liekom da ove korizme odzdraviv od grešne bolesti, sa Isusom uskrsnemo na život milosti i viečnog spasenja.«[203]

Uvod miseca listopada u Dubrovniku godine 1893.[204] naslov je propovijedi koja ima sedam stranica, a sadrži uvod, glavni i završni dio. Rukopis je čitak i očuvan. Na početku uvodnoga dijela autor podsjeća na prvi redak dvanaestoga poglavlja Otkrivenja koje kaže: »I znamenje veliko pokaza se na nebu: Žena odjevena suncem, mjesec joj pod nogama, a na glavi vijenac od dvanaest zvijezda« (Otk 12,1). Propovjednik se potom osvrće na XIX. stoljeće i kaže kako svjetovni mudraci o njemu imaju samo riječi hvale, naglašavajući kako je to stoljeće sjaja, napretka, prosvjete, jednakosti, bratstva i slobode. No ima i onih koji nisu zaslijepljeni sjajem modernoga doba čiji glas ukazuje na pogrješke i zablude, a to je glas pape Lava XIII., Isusova namjesnika na zemlji, koji nije ostao ravnodušan, ističe autor.[205] On kaže kako je Papa uočio znak na nebu, aludirajući na spomenuti Ivanov tekst, i pozvao kršćanski puk na obranu od opačina modernoga vremena, i to samo s jednim oružjem – krunicom u ruci koja se silno proširila i od koje »odjekivahu brda i doline«. Dva su mjeseca na godinu Mariji posvećena, ističe propovjednik na početku glavnoga dijela homilije, jedan običajem, a drugi naredbom. Prvi je svibanj, kada se Mariju kao majku štuje, a drugi je listopad, kada se Mariju kraljicom časti, naglašava dominikanac i dodaje: »Što je majka obećala, to je kraljica održala: majka je gojila, kraljica je njegovala: majka je sijala, kraljica je požela.«[206] Stoga su proljeće i jesen dva najljepša godišnja doba u godini, kaže autor. Nadalje u propovijedi počinje s hvalospjevom i ostalim mjesecima u godini. Za siječanj kaže kako se u njemu osjeća slatki

[201] *Smrt*, 7.
[202] *Smrt*, 8–9.
[203] *Smrt*, 10.
[204] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Uvod miseca listopada u Dubrovniku godine 1893. Što se tiče ove propovijedi, ona nije jedina istoga sadržaja. Postoje još dvije, a između njih zamjetne su jedino male tekstualne razlike. (Dalje: *Uvod miseca listopada*.)
[205] *Uvod miseca listopada*, 1.
[206] *Uvod miseca listopada*, 3.

betlehemski miris i klanjanje mudraca Materi Djevici koja na svojim prsima doji Božje čedo. Premda hladna, veljača je ispunjena radošću zbog Isusova prikazanja u hramu, dočim je ožujak u znaku otajstvenoga Navještaja Gospodnjega, naglašava otac Miškov. Nadalje kaže kako je od ožujka do lipnja razdoblje Marijina boravka kod rođakinje Elizabeta, a za srpanj pak veli kako se otvaraju vrata Elizabetine kuće i nastaje veličanstveni Marijin hvalospjev *Magnificat.* Kolovoz je u znaku Marijina uznesenja u nebo, a rujan spomen-mjesec njezina rođenja, ističe propovjednik. S listopadom, kada opada lišće i kada priroda mijenja boje, Marija se kraljicom slavi dok je studeni u znaku svih svetih, naglašava propovjednik.[207] Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije i Gospodinovo rođenje prosinac čine posebnim mjesecom u godini, ističe Miškov i dodaje: »I Tako Marijino materinstvo i divičanstvo cilo godište i pojedine misece prokadjuje, čast i hvalu Božjoj majci uzdiže i daje.«[208] Nakon hvalospjeva mjesecima Miškov se iznova vraća spomenutomu Papinu pozivu o potrebi molitve krunice. Ona je još potrebnija kada je razvidno kako liberalizam rastače vrijednosti i trudi se prekinuti ljubav prema Bogu i bližnjemu, naglašava dominikanac. Slijedeći Papine misli, kaže kako je liberalizam stvorio takvo ozračje da ljudi samo nastoje uživati, a ne žele raditi ili se pak oko nečega truditi i žrtvovati. Autor stoga podsjeća na riječi pape Lava XIII. koji je kazao kako je on »temeljito uviren, da kad bi S. Rozarje svu svoju moć i kripost podalo, da bi to silno koristovalo nesamo pojedincima, već ciloj lj(udskoj) zadrugi«.[209] Spasonosni se lijek nalazi u razmišljanju Kristovih otajstava, kaže propovjednik i podsjeća kako molitelj u radosnim otajstvima otkriva skromno, radišno, pošteno i bogobojazno življenje; u žalosnim se čovjek uči strpljenju i patnji u svagdanjemu životu, dočim u slavnim otajstvima razmišlja blaženstvo kao plod uzorna i pobožna življenja na zemlji.[210] U zaključnomu dijelu propovijedi o. Miškov napominje kako su se u crkvi okupili kao oni koji vjeruju i isto mole, poput drugih kršćana na početku listopada po cijelome svijetu, samo različitim jezicima. Potom dodaje: »Svi se latimo sv. Kralješa, i kô mačem u ruci, poput silne vojske, pod vodstvom i upravom milostive naše i B (ožje) Majke, Kraljice Pr (esvetoga) rozarja, sada izadjimo iz crkve, prodjimo gradom, iz svega grla molimo i vapimo … prolomit će u nebo, rositi će milosrdje.« Propovijed završava molitvom pred kipom Kraljice krunice.[211]

---

[207] *Uvod miseca listopada*, 4.
[208] *Uvod miseca listopada*, 5.
[209] *Uvod miseca listopada*, 6.
[210] *Uvod miseca listopada*, 6.
[211] *Uvod miseca listopada*, 8: »Oh velika Božja Majko! milostiva majko naša, divna Kraljice Pr (esvetoga) Ružarja, evo ti prid nogama lipa kita zaljubljenih sinova, svi jedne misli, jednoga srdca, jednoga duha, da će tebe kroz cio ovaj misec najvećim bogoljupstvom častiti, hvaliti i slaviti, i cilim svitom tvojim te Ružarjem svagdano kititi. Na uzdarje pak oni od tebe svak zase samu jednu milost prose i vape: a za njih ja te molim da svakomu tu milost udiliš, da svakoga zadovoljiš koju pka milost svak zase, ja to sad neznam, neka je svak sad u te Majko

Listopad u Splitu 1916.[212] jest još jedna – uvodna homilija u listopadske pobožnosti. Iako sam u prethodnomu naslovu predstavio sadržaj jedne uvodne propovijedi, ovim naslovom želim svratiti pozornost na Miškovljevu koncepcijsku strukturu homilije koja je sastavljena u vremenu rata. Propovijed s uvodom, razradbenim i završnim dijelom ima osam stranica. Rukopis, uz neznatne korekcije na tekstu, dobro je očuvan i čitak.

Autor na početku uvodnoga dijela ističe kako mu nije jednostavno propovijedati kada govore puške i topovi. Sve se izvrnulo naopako, svijet je postao pakao, ljudi su se pretvorili u zvijeri i međusobno se zamrzili, kaže propovjednik te napominje kako na svijetu nema kuće u kojoj se ne čuje plač, uspoređujući ga tako s Rahelinim plačem u Rami (Jr 31,15). Početak glavnoga dijela propovijedi u znaku je nabrajanja katastrofalnih posljedica Prvoga svjetskog rata za cijeli svijet, a osobito za »staru grešnicu« Europu. To su glad, skupoća i pogibelj, ističe otac Miškov. Iako se za ljude kaže da su racionalna i bogobojazna bića, to se na primjeru rata ne može kazati, naglašava i napominje kako je rat posljedica ljudskoga silaska s Božjega puta, aludirajući na riječi proroka Izaije: »Ali se oni odmetnuše« (Iz 63,10).

Znakovi su silaska bezvjerstvo, nehajstvo, psovka, krađa, lopovluk, lihvarstvo, mržnja na Bogu i crkvu pa je stoga Bog, zbog svoje pravedne osvete, poput vodenoga potopa pustio krvni potop među ljude kojim se međusobno uništavaju, kaže autor. Potom ističe kako je na početku rata ipak bilo drukčije, no njegovim trajanjem ljudi su postali sve gori i gori u svakom pogledu. Ne samo da se čovječanstvo obračunava između sebe, nego je ušlo u rat s Bogom predbacujući mu nedostatak milosrđa i optužujući ga za rat, kaže naš autor. Uz zlo postoji i dobro, dobri i plemeniti ljudi, koji su vjerni Bogu i koji se trude s njegovom pomoći u pokori, molitvi i posredovanju izmijeniti lice zemlje, ističe dominikanac. Za pokoru, kao prvo oruđe u borbi protiv zla, naš autor kaže kako nije ništa drugo doli iskreno obraćenje u kojemu počiva čovjekovo spasenje. To je povratak Bogu u riječima i djelima koji je jamstvo mira, ističe o. Miškov i naglašava kako ona treba biti bez mrmljanja. Molitva je drugo oruđe – ona koja može Boga ganuti na milosrđe, kaže propovjednik i napominje kako se u molitvi krije velika moć, napose kada iz srca dolazi. Treće je oruđe posredništvo, i to posredovanje kod Božje Majke, Kraljice neba i zemlje, kao i kod svih svetih, naglašava dominikanac. Nakon što je ukazao na tri sredstva za borbu protiv zla, propovjednik prelazi na zaključak u kojemu opetuje potrebu za pokorom, molitvom i posredovanjem. Da bi sve to bilo Bogu milo

---

uprtim okom gledajući, u svome srdcu začme. (Sad neka svak učni odluku pitati onu milost koju on hoće). A sad o milostiva Majko primi sinovski naš pozdrav, kojim te častimo ko svoju ljubaznu Majku, a klanjamo ti se ko milostivnoj našoj Kraljici.«

[212] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Listopad u Splitu 1916. (Dalje: *Listopad u Splitu*.)

i ugodno, kaže kako je prije potrebno ispitati savjest i ako postoji kakav težak grijeh, onda se ispovjediti te tek onda prionuti oruđu, podsjećajući kako je molitva krunice jaka i moćna te se njome sve postiže.[213] Homiliju završava s pet savjeta za vjerni puk.[214]

Početkom svibnja 1881.[215] naslov je uvodne propovijedi koju je izrekao u Šibeniku navedene godine. Iako homilija nema jasno označene stranice, sadrži njih osam i nema uobičajene podjele unutar teksta. Rukopis je očuvan i jezično pregledan.

Naslovljena homilija više je poticaj i poziv vjernicima na sudjelovanje u svibanjskim pobožnostima nego neka klasična propovijed. Autor na početku homilije objašnjava što je radio i gdje je bio posljednjih dana, a potom izjavljuje radost zbog toga što je zajedno sa Šibenčanima te što s njima može slaviti Marijin mjesec i plemenitu pobožnost. Nadalje izriče hvalospjev mjesecu svibnju, mjesecu koji je posvećen Kraljici neba i zemlje, slavnoj Bogorodici – Majci Mariji, naglašavajući njegove ljepote. Propovjednik također hvali Šibenčane, naglašavajući kako oni stoljećima njeguju marijansku pobožnost. Potom prelazi na svrhu pobožnosti i kaže kako se ona sastoji u iskazivanju časti i proslavi Gospe, a to se postiže razmišljanjem vječnih istina koje onda uče i pomažu u oblikovanju života.[216] Kako bi postigli cilj, autor upućuje poziv vjernicima za svagdanje sudjelovanje u kojemu kaže: »ja znam, ne može te svi iz kuće i kuću zatvoriti, i ditcu samu ostaviti ili možda kakavog bolestnika kod kuće zapuštati, a da bi ste to učinili, ja vam kažem da nebi ste ništa dobro uradili, dakle, ako svi ne možete, hajdete redom, jedne večeri jedan a druge druga, tako neće nikomu biti krivo.«[217]

Propovjednik u nastavku poziva za svibanjske pobožnosti ne propušta pozvati mlade da u njima sudjeluju, apelirajući na roditelje da ih na njih potaknu. Miškov ne propušta dati upute za ponašanje u sakralnomu prostiru tijekom pobožnosti, svraćajući tako pozornost na tišinu, mir i sabranost. U nastavku potiče vjerni puk da ne zaboravi na uređenost sakralnoga prostora, osobito kipa i oltara Blažene Djevice Marije. Završavajući kratki naputak na početku svibanjskih pobožnosti, dominikanac, između ostaloga, kaže: »Budite braćo bogoljubni i Bog

[213] *Listopad u Splitu*, 1–8.
[214] *Listopad u Splitu*, 8: »1. ov(aj) mj(esec) dodjite svaku večer ovdje na Ružarje … 2. dobre duše neka se češće ili barem 1–2 puta pričešćivaju… 3. po mogućnosti neka mole čit(avo) Ruž(arije) barem na komade… 4. ustrpljivo podnašati ratne poslidice … 5. češće izgovarati: Od kuge i. t.d. ili Kraljice Ruž. itd…«
[215] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Početkom svibnja 1881. (Dalje: *Početkom svibnja*.)
[216] *Početkom svibnja*, 1–6.
[217] *Početkom svibnja*, 7.

će Vas pomoći: ljubite Gospu blaženu ko Majku svoju, Ona će Vas ko poljubljene sinove i kćeri svih pod svoje materinsko krilo primiti, braniti, njegovati i tješiti.«[218]

Tri propovijedi o presvetomu ružariju na talijanskome jeziku: *Prima Parte del Rosario, ossia i Misteri Gaudiosi,*[219] *Seconda Parte del Rosario, ossia i Misteri Dolorosi*[220] i *Terza Parte del Rosario, ossia i Misteri Gloriosi,*[221] imaju po šest stranica čitljiva teksta. Rukopisi ne sadrže podatke o godini sastavljanja, no može se pretpostaviti kako ih je Miškov napisao prije 1880. jer je o ovoj temi propovijedao nekoliko godina ranije. Budući da sam pronašao samo cjelovite propovijedi o *Tri otajstva krunice* na talijanskome jeziku, ovdje se referiram isključivo na njih.

U uvodnomu dijelu propovijedi o *Prvom dijelu krunice* (*Radosna otajstva*) autor podsjeća na važnost i plemenitost molitve krunice, kao i na pravilnu molitvu koja uključuje razmatranje otajstava. Za krunicu kaže kako Isus u njoj čovjeka privlači k sebi božanskom ljepotom. Parafrazirajući sv. Augustina, dominikanac naglašava kako je Isus uvijek lijep onome tko ga promatra s vjerom, bilo na nebu, na zemlji, u Očevu krilu, u Majčinim rukama, u čudima, u mukama, na križu…[222] Nakon uvodnih misli o. Miškov prelazi na govor o *Prvom radosnom otajstvu* za koje veli kako se u njemu ljudski um uzdiže, uzvisuje i gubi se u kontemplaciji velikoga otajstva Utjelovljenja Božje Riječi. To otajstvo rezultira s tri dostojanstva. Prvo upućuje na činjenicu kako je to otajstvo naviješteno Mariji najprije mentalno (duhovno), a onda i tjelesno. Drugo govori o Marijinoj suradnji u punini slobodne volje, a treće pak o tome kako bi ona mogla biti primjer kršćanske vjere. Otac Miškov ne propušta istaknuti kako Bog s poštovanjem pristupa čovjeku respektirajući njegovu slobodu i pristanak, čak i kada ga obilato daruje, što se očituje u navještaju začeća, naglašavajući kako se anđeo drži reda, što je vidljivo iz Lukina Evanđelja (Lk 1,26–38). Naime, anđeo Gabriel najprije stječe Marijinu pozornost, potom je obavještava o velikoj tajni i na kraju dobiva njezin pristanak.[223] *Drugo radosno otajstvo* u znaku je Marijina pohoda rođakinji Elizabeti. U prvomu kadru dominikančeva razmišljanja o ovomu otajstvu jest Marijin pohod rođakinji Elizabeti koji isijava radošću i oduševljenjem i veličanstvenim Marijinim hvalospjevom.

---

[218] *Početkom svibnja*, 8.
[219] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Prima Parte del Rosario, ossia i Misteri Gaudiosi. Za pomoć oko prijevoda rukopisa zahvaljujem profesorici Mariji Gavran. (Dalje: *Prima Parte*.)
[220] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Seconda Parte del Rosario, ossia i Misteri Dolorosi. (Dalje: *Seconda Parte*.)
[221] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Terza Parte del Rosario, ossia i Misteri Gloriosi. (Dalje: *Terza Parte*.)
[222] *Prima Parte*, 1–2.
[223] *Prima Parte*, 2–3.

Potom naglašava kako Elizabeta, puna Duha Svetoga, Mariju najprije nazivlje majkom Gospodinovom, a potom blaženom među ženama, ističući kako je blaženstvo rezultat nestvorene ljubavi koja uljepšava i oplođuje. Propovjednik za Zaharijinu kuću kaže kako je tip Crkve gdje Krist odrješuje od krivnje krvlju svojega križa, gdje Marija djevičanskom službom odgaja izabrane za čistoću i vjeru, gdje vjernici ovjekovječuju Elizabetin uzvik i proglašavaju blagoslovljenom i blaženom Onu koja je donijela na svijet plod spasenje i Evin plač pretvorila u radost.[224] *Treće radosno otajstvo* vodi vjernika u špilju gdje Gospodin sam govori o tome kako je postao čovjekom iz ljubavi prema čovjeku. Miškov ističe kako ljudski um sav radostan ulazi u špilju Kristova rođenja koja je do tada bila nepoznata. Sin se Božji tako ne rađa u Jeruzalemu – svećeničkom i kraljevskom gradu, već u Judinu Betlehemu i siromašnoj štalici.[225] Propovjednik u Č*etvrtom radosnom otajstvu* razmišlja o troje: Marijinu očišćenju, obrezanju i prikazanju u Hramu i Šimunovu proroštvu. Prvo, Marija je djevica prije, za vrijeme i poslije poroda i kao takva nije bila podložna zakonu. Međutim, Marija odlazi u hram na očišćenje jer je u njoj blistala punina poniznosti i poslušnosti, ističe autor i dodaje kako je ona djevičanskim porodom izbrisala Evinu ljagu i njezin plač pretvorila u radost. Drugo, Marija i Josip odlaze u hram na dan očišćenje kako bi prikazali Isusa jer je stari zakon obvezivao roditelje da svoje prvorođenče prikažu Bogu. Dominikanac ističe kako Sin Božji nije bio obvezan Mojsijevu zakonu, ali mu se pokrova kako bi ljudima dao primjer pokoravanja i poslušnosti božanskim, ljudskim, crkvenim i civilnim zakonima. Treće, autor naglašava kako je Šimun u zanosu radosti uzeo Isusa na ruke, zahvalio Bogu pjesmom kojom je izjavio da umire zadovoljan što je vidio Spasitelja.[226] Miškov *Peto radosno otajstvo* dijeli na tri slike. Prvu sliku čini sveta obitelj (Isus, Josip i Marija) koja odlazi u hram. Isus je bio živi hram i nebo, a Josip i Marija kao kerubini koji predstavljaju arku, kaže naš autor te napominje kako je Isus živuće divljenje u kojemu se časti cijelo stvorenje. Tamo gdje je Sin Božji, tamo su nebo i vječnost, no on ipak ide u hram s roditeljima kako bi ondje sa svojim narodom molio Psalme. Nakon takva događaja kršćanska obitelj u crkvi u blagdanskomu ozračju udiše Božji dah, zaboravlja na prolaznost i gorčinu života, ćuti uskrsnuće, osjeća se vječnom jer je vjera uči kako će se ovjekovječiti u Bogu, naglašava dominikanac. Druga slika razmatra Isusovo odrastanje i susret s učiteljima. Miškov kaže kako je Isusov dijalog u Hramu pobudio u ljudskomu duhu čudesan instinkt za istinom kojoj je on otkrio izvore i u ljudskomu srcu usadio čežnju za njom. Treća slika govori o tome kako je Isus izgubio roditelje i kako ga

[224] *Prima Parte*, 3.
[225] *Prima Parte*, 3–4.
[226] *Prima Parte*, 4–5.

oni pronalaze u Hramu, zapanjeni i u strahu. Propovjednik ističe kako Isus tada proglašava svoje božansko djetinjstvo i dostojanstvo ljudskoga života, zalaže se za prava djece i one svojega nebeskog Oca, prepoznaje i posvećuje prava zemaljskih roditelja, a potom u poniznosti i poslušnosti odlazi sa svojim roditeljima u Nazaret. Na kraju propovijedi otac Miškov poziva sve da iz divnih otajstava radosne krunice nauče slijediti i u život provoditi sve lijepe vrline koje ti svijetli primjeri pružaju.[227]

Uvodni dio propovijedi o *Drugom dijelu krunice* (*Žalosna otajstva*) u znaku je autorova isticanja glavnih točaka razmišljanja. To su užasne slike tragičnih prizora krvi, patnje i boli koje potresaju najtvrđe i najravnodušnije srce. No, uz bolne slike, žalosna otajstva pružaju veličanstvenu školu najhrabrijih vrlina i otkrivaju neiscrpan izvor najvrjednijih melema, sposobnih da zaliječe najveće patnje i najljuće rane ljudskoga srca, naglašava propovjednik.[228] U *Prvom žalosnom otajstvu* autor razmišlja o tuzi, molitvi i Isusovoj borbi u Getsemanskomu vrtu. Isusova tuga posljedica je ljudskih izopačenosti, napominje o. Miškov, dočim u molitvi Isus otkriva divan primjer sućuti i odanosti, a molitvom u vrtu daje čovjeku jednu božansku – lijepu i plodnu lekciju. Propovjednik nadalje kaže kako se u Isusovoj tuzi i molitvi odvija velika bitka koja rezultira krvavim znojenjem koje pak nije posljedica umora nego velik plod ljubavi. Isus je poput sportaša koji se bori u krvavoj prašini i, premda ranjen, na kraju pobjeđuje.[229] *Drugo žalosno otajstvo* vodi u Betaniju gdje je Isus svučen i svezan za stup te okrutno bičevan, ističe propovjednik. Potom napominje kako je Isus tretiran poput roba, no takva mu je ljaga i priličila kako bi okajao grijehe Adama i Eve i otkupio svijet. Morao je biti svučen i privezan za stup poput Samsona, uzora i prethodnika, a potom, da bi popravio krivice Adamova grijeha, ističe učeni hrvatski dominikanac i dodaje kako je Isus bičevan na najokrutniji način te je svaki primljeni udarac bio milosno ponuđen Ocu.[230] Purpurni plašt, trnova kruna na Isusovoj glavi i trska u desnici tema su *Trećeg žalosnog otajstva*. Propovjednik za plašt kojim su zaogrnuli Isusa kaže kako su se njime htjeli narugati Isusu kao kralju i kraljevskomu dostojanstvu. Za plašt kaže kako je bio izlizan i prljav dronjak crvene boje, koji će Židovi nakon iskaljena bijesa skinuti i, slijedeći sv. Jeronima, Miškov kaže kako su Isusu ponovno vratili njegove haljine jer će na kraju vjekova biti ogrnut ljubljenim židovskim narodom kao slavnim purpurom. Krunjenje trnovom krunom također je u znaku poruge Isusu kralju, ističe o. Miškov i napominje kako se

[227] *Prima Parte*, 5–6.
[228] *Seconda Parte*, 1–2.
[229] *Seconda Parte*, 2–3.
[230] *Seconda Parte*, 3–4.

sve to dogodilo da bi se ispunilo Sveto pismo, a time i uništila ljudska oholost i taština, odnosno kako bi se iskorijenile čovjekove bolne brige. Na kraju, kao znak još jedne poruge, Isusu stavljaju trsku u ruku, sarakastičan primjer kraljevske moći, naglašava naš autor.[231] U *Četvrtom žalosnom otajstvu* propovjednik govori o Isusovoj osudi, teretu križa koji leži na Isusovim ramenima i putu prema Kalvariji. Kako bi se razumjela tajna Isusove osude, treba poći od Oca koji je predodredio i odredio Isusovu muku kao put oslobođenja za čitav ljudski rod i na činjenicu što Otac pušta Sina da bude predan u ruke neprijatelja, o čemu svjedoči Isusov bolni vapaj: »Bože moj!, Bože moj, zašto si me ostavio?« Nadalje ističe da je Bog mogao bez kažnjavanja oprostiti ljudske grijehe, međutim, nije to htio učiniti bez kažnjavanja. Stoga je kao pomirnicu ponudio svojega Jedinorođenca koji će jamčiti za sve. Isus na svoja ramena prima križ, svjestan svoje užasne sudbine, kaže dominikanac i napominje kako Gospodin zna da je križ novi oltar koji će biti uzdignut na Gologoti. I upravo ondje Isus pobjeđuje, a križ predstavlja njegovo pobjedničko oruđe i školu svima kako bi dostojanstveno mogli nositi svoj križ, ističe autor.[232] U *Petom žalosnom otajstvu* propovjednik razmišlja o Isusovu raspeću i smrti. Krvnici bacaju Isusa na križ, nasilno mu rastežu i ruke i noge, zabijajući kroz njih čavle, a zatim smještaju nemoćnoga i rastrganoga između dva razbojnika, ističe propovjednik. Slijedeći misli sv. Leona Velikoga, autor kaže kako je križ uzdignut kao oltar svijetu, a sveta žrtva na njemu visi u ekstazi ljubavi i boli, nijema i štovana. Gospodinove su oči tužne i ugašene, njegove usne suhe i modre, dah umoren, glava puna bodlja, lice zamazano od pljuvački i krvi, ruke i noge probodene, naglašava otac Miškov i dodaje kako su na Gologoti izražena sva ljubav i mržnja, svraćajući pozornost na Isusovu majku Mariju koja stoji ucviljena ispred križa i gledajući Raspetoga i sama postaje ono što vidi; Magdalenu koja čezne i drhti; Ivana i druge žene kako plaču. Isus ispušta duh i umire usred prirode koju je umirući snažno potresao kako bi se ispunilo proročanstvo davno napisano, zaključuje otac Miškov.[233]

Treći dio krunice (*Slavna otajstva*) govori o Isusovoj slavi i trijumfu. U *Prvom slavnom otajstvu* propovjednik razmatra o Gospodinovu slavnomu uskrsnuću. Isus je, dakle, uskrsnuo iz smrti u život, slavan i trijumfalan, da više nikada ne umre, ističe propovjednik i napominje kako je Proslavljeni Sin zbacio jaram smrti i ljudskomu rodu povratio pravo na blaženu besmrtnost, čiji blagi bljeskovi svjetlucaju u blistavu plaštu anđela koji je sišao s neba

[231] *Seconda Parte*, 4.
[232] *Seconda Parte*, 4–5.
[233] *Seconda Parte*, 5–6.

i sjeo na kamen otvorenoga groba (Mt 28,2–4). Naš autor nadalje kaže kako je rat između neba i zemlje završen, a anđeo ne udara više plamenom sabljom, nego isijava nebesku vedrinu i naviješta mir. Skandal Kalvarije završen je i jedan od besmrtnika proglašava pobjedu Križa i slavu Raspetoga Krista, koji je pobijedio smrt, naglašava dominikanac. Potom dodaje kako je Uskrsli ujedno jamstvo, primjer i početak čovjekova uskrsnuća.[234] Uzašašće Isusa Krista u nebo obilježje je *Drugog slavnog otajstva*. Uskrsli Gospodin, nakon što je četrdeset dana boravio na zemlji i više se puta neočekivano pojavio pred apostolima, ojačavši i ohrabrivši ih, obavijen sjajnim oblakom, uzišao je na nebo i sjeo s desna Ocu. Otac Miškov u nastavku ističe kako Isus ondje izvršava zadaću otkupitelja, odnosno priopćava plod otkupljenja smrtnicima. Za otkupljenje kaže kako je počelo Utjelovljenjem, a ispunilo se žrtvom na križu, koja se pak ovjekovječuje u euharistiji. Isus je odvjetnik ljudskoga roda kod Oca i pravedni sudac koji će sići suditi žive i mrtve, odnosno dobre i zle, vjernike i nevjernike, anđele i ljude, kaže dominikanac. U *Trećem slavnom otajstvu* razmatra o slavi i silasku Duha Svetoga na zemlju. Treća Osoba Presvetoga Trojstva – Duh Sveti, po svojoj prirodi nevidljiva i u svojoj slavi neshvatljiva, priopćava se u simbolima vjetra, vatre i jezika, naglašava naš autor. Za *vjetar* kaže kako je sila koja pokreće i daje zamah materijalnomu svijetu, a označavala je i narav Duha Svetoga koji nastavlja vječnu volju putem ljubavi te žestinu kršćanskoga propovijedanja. *Vatra* označava nebesku bit i beskrajnu čistoću nestvorene ljubavi, ističe dominikanac i napominje kako se ona razdvaja i uobličuje u jezike pred apostolima te izražava snagu božanske riječi koja osvaja svijet. Miškov za *jezik* kaže kako je on pokret volje koji se transformira u zvuk riječi. Ono što srce čini u ljudskome tijelu, to Duh Sveti čini još snažnije u Crkvi – mističnomu tijelu Kristovu, naglašava naš autor i napominje kako je Duh Sveti bitan čvor između Oca i Sina i koji združuje ljudsku i božansku narav u Marijinu krilu.[235] Razmatranje o uznesenju Blažene Djevice Marije na nebo tema je *Četvrtog slavnog otajstva*. Propovjednik najprije podsjeća na Marijino čudesno sudjelovanje u povijesti spasenja, a potom prelazi na njezinu smrt, naglašavajući kako ona nije posljedica grijeha kao što je to kod smrtnika, nego je to prirodna potreba kojoj se Marija pokorila, ali ne u raspadljivosti tijela, jer ona u sebi nije nosila iskonsku mrlju grijeha. Pošto je Presveta Djevica ispustila svoj blaženi i sveti duh, njezino tijelo, koje jednom bijaše svetište Riječi Božje, koju je začela, nosila i podarila svijetu, apostoli su odano pokopali, a potom se trećega dana sjedinilo s blaženom i svetom dušom te s anđeoskim klicanjem i slavom bješe prenijeto

[234] *Terza Parte*, 2.
[235] *Terza Parte*, 3–4.

u nebo i slavno dočekana, ističe o. Miškov.[236] Na kraju, u *Petom slavnom otajstvu*, autor razmatra o tri tajnovite krune kojom su Otac, Sin i Duh Sveti obdarili Mariju na nebesima. Prvo, Vječni je Otac kruni vijencem autoriteta i vlasti na nebu, na zemlji i u paklu. Drugo, njezin, Božanski, Sin kruni je vijencem mudrosti i znanja kako bi bolje upoznala Božje tajne. Treće, Duh Sveti, njezin Božanski zaručnik, kruni je vijencem milosrđa i ljubavi kojim ona, ljubeći Boga više od svakoga drugog stvorenja, dijeli njegove milosti i blaga, objašnjava dominikanac. Potom, slijedeći naučavanje sv. Tome Akvinskoga, Miškov kaže kako je Mariji predana puna vlast nad blagom milosrđa dok je Bog sebi rezervirao moć nad pravdom tako da Bog sudi po pravdi, a Marija po milosrđu. Uz Marijano krunjenje na nebu ovo otajstvo još razmatra i rajsko uživanje svih svetih, ističe propovjednik i kaže kako raj, taj sveti grad u kojemu žive blaženici, ima za svojega kralja Istinu, Ljubav i njezine zakone, Vječnost i sigurnost.[237]

Završavajući razmišljanje o ovomu otajstvu, autor ujedno zaključuje sve tri homilije, ističući kako su otajstva škola koja oblikuje čovjeka i vodi ga u nebo – blaženu vječnost. Stoga na kraju poziva sve da meditiraju otajstva krunice za koja kaže da su uže spasa u labirintu ovoga svijeta i koja osvjetljavaju i pokazuju put koji vodi u nebo, posljednji čovjekov cilj.[238]

Propovijed *Ljubašće prama Gospi*[239] ima osam stranica teksta s uvodom, glavnim i završnim dijelom. Rukopis je čitak i očuvan. Prema osobnoj Miškovljevoj zabilješci, propovijed je sastavljena 1875. u Šibeniku.

Na početku uvodnoga dijela autor ističe kako je potrebno nešto kazati o ljubavi prema Gospi, koju on naziva »ljubašćem« ili bogoljubnošću, a one koji je časte naziva Gospinim »ljubočastnicima«. Budući da se mnogi tako zovu, o. Miškov kaže kako je potrebno reći što su pravi Gospini »ljubočastnici«.[240] Početak glavnoga dijela propovijedi u znaku je dominikančeva osvrta na XIX. stoljeće za koje kaže kako obiluje prevratom i lažima. Razvojem industrije i znanosti učinjen je velik napredak, no umnožile su se laži, kaže autor i dodaje: »nudja ti si krvio za pravo, kupuješ nezdravo za zdravo.«[241] On također kaže kako ljudi žele čim prije doći do novca ne brinući o drugome, naglašavajući kako je sve to velika krivotvorina. Što se tiče odnosa među ljudima, i oni su u znaku prijevare. Da je tome tako,

[236] *Terza Parte*, 4–5.
[237] *Terza Parte*, 5–6.
[238] *Terza Parte*, 6.
[239] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Ljubašće prama Gospi, Šibenik, 1875. (Dalje: *Ljubašće*.)
[240] *Ljubašće*, 1.
[241] *Ljubašće*, 2.

svjedoče ljudi s osmijehom i medenim govorom koji to čine samo zato da bi došli do plijena, a nikako zbog iskrenosti i prijateljstva. Tako se može primijetiti kako ljudi pobožno i bogoljubno žive i govore, a srce im je prazno i lažno, kaže propovjednik. Mnogi misle kako se pravo »ljubašće« sastoji u dugu moljenju, ističe autor, pa mole po cijele dane u crkvi čas pred jednim, čas pred drugim oltarom ili pak poste po nekoliko dana u tjednu. To je pogrješna bogoljubnost, kaže o. Miškov, jer mnogi takvi zaboravljaju na kućne poslove, na djecu, starije i nemoćne te svaki trenutak koriste kako bi koga ogovarali. Otac Miškov podsjeća slušatelje da se pravo i jedino bogoljupstvo prepoznaje i sastoji u tome da se osoba u svemu i po svemu podvrgne Božjoj volji, a to znači da ima čvrstu i postojanu volju vršiti ono što Bog želi, hoće i zapovijeda.[242] Za one koji zanemaruju kućne poslove ili pak radne, školske i druge obveze, ne može se kazati da Gospu ljube jer »Gospa hoće da je mi čisto, istinito i iskreno ljubimo, a pošto takova ljubav hoće da mi činimo sve što je milo, drago i ugodno onomu kojega ljubimo, zato, nemože reći da Gospu ljubi i časti, onaj koji vodi život njoj nemio, nedrag i neugodan.«[243] Istina je, kaže Miškov, da je Gospa utočište grješnika, ali je također istina da nije utočište tvrdokornih, već skrušenih grješnika. Propovjednik nadalje govori o tome kako steći »ljubašće« i kako isto uživati, naglašavajući troje. Na prvomu je mjestu molitva kojom se sve postiže. Drugo je razmišljanje o krjepostima kojima se odlikovala Djevica Marija, a koje pomažu oblikovanju vlastitoga života. I na kraju, kao treće, jest nasljedovanje Marije – njezinih krjeposti u svakodnevnomu životu. Ovo troje vodi pravoj i iskrenoj bogoljubnosti, ističe o. Miškov i napominje kako Marija ljudima pruža zrcalo u kojemu se svaki može ogledavati, a to zrcalo jest krunica u kojemu se zrcale i sve kršćanske krjeposti. Na kraju propovijedi autor napominje kako je potrebno moliti ružarije jer se po toj molitvi postaje pravi »ljubočastnik«, a Gospa zasigurno tada neće ostati ravnodušna, nego će sve molitelje, kao prava majka svoju djecu, nositi u krilu.[244]

Gospino Divičanstvo[245] naziv je homilije koja ima osam stranica teksta s uobičajenom koncepcijskom strukturom. Uz manja oštećenja papira rukopis je pregledan i čitak. Nije poznato kada je propovijed točno sastavljena, ali se može pretpostaviti da je to bilo prije 1880.

Propovjednik u uvodnomu dijelu ističe kako se razmišljanjem pojedinih otajstava sv. ružarija mogu upoznati mnoge krjeposti Blažene Djevice Marije, međutim, dvije su poput dragulja, i to *poniznost* i *djevičanstvo*. Apostrofirajući sv. Bernarda, autor ističe kako je Bog

[242] *Ljubašće*, 4.
[243] *Ljubašće*, 5.
[244] *Ljubašće*, 5–8.
[245] ADSK, MO, Propovijedi, A. M. MIŠKOV, Gospino Divičanstvo. (Dalje: *Gospino Divičanstvo*.)

zavolio Mariju zbog njezina djevičanstva i u njoj se začeo zbog njezine poniznosti. Za Marijino djevičanstvo kaže kako je ona bila »divica prije poroda, divica u porodu, divica iza poroda, divica vazda«. [246] Počinjući razradbeni dio homilije, autor pojašnjava pojam djevičanstva tijekom povijesti ističući kako je ono bilo prazna riječ koja nije bila ni poznata ni cijenjena do Marije i upozorava kako je Stari zakon žigosao neplodnost žene te je zbog toga smatrao prokletom. Međutim, Marija je taj sramotni žig izbrisala, a sama je blagoslovljenom prozvana i »u njoj ženska neplodnost bi nadarena božanstvenom plodnosti«, ističe otac Miškov.[247] Do te spoznaje Marija nije došla slučajno, napominje propovjednik, nego je od Boga nadahnuta njemu posvetila svoj život, zavjetovavši se na djevičanstvo. Marija je tako prva žena koja je raskinula okove ropstva svih žena i koja je uzvisila njihovo dostojanstvo, ističe otac Miškov i dodaje: »Ženski spole veseli se, da nije Marije bilo, i danas bi ti bio ljudsko smeće, Marija te je oplemenila, njoj se zahvali! (...) Da nije nje bilo, nebi ti danas bila čoviku drugarica, već kao što prije podla robinjica!«[248] Koliko je Marija voljela i čuvala svoje djevičanstvo, svjedoči navještaj začeća koji kaže kako se smela na anđelov glas (Lk 1,29). Nadalje u propovijedi dominikanac hvali čistoći i djevičanstvo mnogih koji su se posvetili Bogu, no također napominje kako mu nije cilj samo pozivati osobe u samostane, jer to ipak nije za svakoga. Međutim, čistoća duše, tijela, pameti i srca odnosi se na sve ljude, a ne samo na Bogu posvećene osobe, naglašava propovjednik. Nadalje, prema Bellarminu, donosi tri sredstva za očuvanje čistoće, a to su: obuzdavanje strasti, izbjegavanje grješnih prigoda i neprestana molitva.[249] Što se tiče molitve, autor osobito naglašava krunicu i kaže kako onaj koji je moli pripada »onoj vojsci kojoj je kraljicom Divica sviju divica«.[250] Završavajući propovijed, još jedanput ukazuje na potrebu nasljedovanja Marijinih krjeposti i svakodnevnoga razmatranja presvetoga ružarija.[251]

---

[246] *Gospino Divičanstvo*, 1.
[247] *Gospino Divičanstvo*, 2.
[248] *Gospino Divičanstvo*, 2–3.
[249] *Gospino Divičanstvo*, 4–7.
[250] *Gospino Divičanstvo*, 8.
[251] *Gospino Divičanstvo*, 8.

b) Osvrt na propovjedničke teme

Iz prikaza propovjedničkih tema vidi se kako je otac Miškov svaku propovijed brižljivo pripremao, nadahnjujući se Svetim pismom, otačkim djelima te crkvenim učiteljstvom. Nastojeći što jednostavnije prenijeti riječ Božju i doprijeti do slušateljeva srca, dominikanac je biblijske tekstove često prepričavao, prispodobio i parafrazirao, kao i misli pojedinih otaca. Također je u propovijedi unosio primjere iz svetačkoga života, kao i one iz konkretne zbilje. Nerijetko se služio i legendama kako bi poruka što lakše došla do slušatelja. Naš je autor u koncepcijskoj strukturi težio i isticanju suprotnosti, s jedne strane onih koji prihvaćaju i s druge strane onih koji odbijaju istine vjere. U skladu sa Svetim pismom propovjednik naglašava kako prve čeka spasenje duše, a druge propast. Iz propovijedi je vidljivo kako je nastojao izbjeći bilo kakvu dvosmislenost riječi, težeći jasnoći vjerskih istina. Propovijedi je često započinjao s čuđenjem, upitima i konstatacijama.

Veći broj predstavljenih propovijedi pripada pučkomisijskomu i korizmenom, a jedan manji dio marijanskomu homiletskom opusu. Cilj Miškovljeva propovijedanja bio je obraćenje – ključni pojam Isusove poruke – koje podrazumijeva preobrazbu vjerskoga života i predstavlja nužan korak za daljnji vjerski, socijalni i kulturni rast čovjeka. Obraćenje se odvijalo u dva stupnja. Prvi je imao za cilj potaknuti puk na radikalan zaokret i opredjeljenje za Boga, a drugi na kontinuiran rast u vjeri. Stoga su gotovo sve Miškovljeve propovijedi bile tako koncipirane da su najprije poticale na preobrazbu vjerskoga života, a potom usmjeravale i učvršćivale vjernike u njihovu daljnjemu rastu u vjeri. Propovijedi su sadržajem jednostavne, jasne, izravne i praktične.

Otac Miškov u svojim propovijedima razotkriva čovjeka, ogoljuje ga i suočava s vlastitom nutrinom i Bogom, propitkuje obiteljske odnose, govori o svakodnevnoj vjerničkoj praksi i daje smjernice, naglašava potrebu pomirenja među ljudima i pomirenja s Bogom, ukazuje na bitne sastavnice ljudskoga života kao što su rad, poštenje i štednja. Naš ih propovjednik promatra u kontekstu blaženstva na zemlji kao predokusu vječnoga blaženstva. Govori i o potrebi dobrih djela kao neizostavnoj sastavnici religioznoga života. Neizostavna tema našega autora svakako je vjerski nehaj, nezainteresiranost za Boga i okrenutost čovjeka samo materijalnomu svijetu. Nadalje govori o vjerskoj praksi sa stajališta sakramentalnoga života, osobito sakramenata ispovijedi i euharistije. Daje suvislo tumačenje za pravu i cjelovitu ispovijed, kao i tumačenje svete pričesti i pripremljenosti za primanje ovoga sakramenta. Homilijama progovara o različitim grijesima i sablaznima koje vode urušavanju

ne samo vjerskoga života pojedinca, nego općenito poražavajuće djeluju na širu društvenu zajednicu. Propovjednik također govori o molitvi, naglašava njezinu ulogu u vjerskomu životu svakoga čovjeka, kao i Crkvi kao mjestu zajedničke molitve. Pitanje smrti također je tema o kojoj propovijeda, a propovjedničkoga prostora posvećuje i ženi za koju kaže kako je pridružena Stvoriteljevu očinstvu kao ona koja rađa stvorenja na Božju sliku.

Kada je riječ o marijanskim temama, otac Miškov je najveći dio propovjedničkoga prostora posvetio listopadskoj i svibanjskoj pobožnosti. Ove pobožnosti otkrivaju propovjednikovu zaljubljenost u Blaženu Djevicu Mariju i u presvetu krunicu. Dok govori o spomenutoj pobožnosti, poseže za različitim stilskim figurama kako bi što snažnije naglasio značenje i djelotvornost ove pobožnosti. U propovijedima o krunici naš autor progovara jasnim teološkim jezikom razmatrajući Kristova otajstva, naglašavajući da je molitva krunice izvrsno sredstvo za produbljenje i učvršćenje vjere. Uz spomenute pobožnosti, propovjednik govori o bogoljupstvu prema Mariji, koje se sastoji od molitve i nasljedovanja, a propovijeda i o Marijinu djevičanstvu za koje kaže kako je »divica prije poroda, divica u porodu, divica iza poroda, divica vazda«. Naš autor Mariju najčešće naziva Božjom Majkom, Bogorodicom, Kraljicom neba i zemlje, Blaženom Gospom, Djevicom i našom Majkom.

U propovijedima oca Miškova zamjetan je stav prema liberalizmu, kao i ratu. To se osobito vidi iz uvoda u listopadske i svibanjske pobožnosti. Što se tiče liberalizma, dominikanac mu zamjera usredotočenost na materijalne stvari, negiranje Božje egzistencije, moralno urušavanje, licemjerje i slično. U pogledu osude liberalnih strujanja naš autor nije iznimka nego slijedi stav Crkve. Propovjednik ne ostaje ravnodušan na ratne strahote koje su zadesile cijeli svijet. Rat je posljedica ljudske stranputice, odnosno silazak s Božjega puta. Znakovi takva postupanja jesu mržnja na Boga i Crkvu, nehajstvo, psovka, krađa, lopovluk, lihvarstvo… Stoga u obraćenju, odnosno povratku Bogu vidi lijek za sve ljudske nedaće, a što ističe u svojim propovijedima.

c) ***

O propovjedničkomu umijeću oca Anđela Marije Miškova možemo govoriti zahvaljujući pisanim tragovima njegovih suvremenika i na temelju različitih izvješća o njegovim propovijedima. Iako sam sporadično natuknuo nešto o propovjedničkoj vještini našega autora, ovdje ću ipak donijeti jasniji i cjelovitiji propovjednički profil oca Miškova.

Odgovarajuća teološko-filozofska izobrazba, stalne propovjedničke vježbe tijekom studija s jasno naglašenim govorničkim umijećem, kontemplativna pripremljenost, ljudska otvorenost i Bogom dan talent bili su jamstvo Miškovljeva propovjedničkoga uspjeha. Već od prvih dana školovanja u Šibeniku, dok je slušao i promatrao svećenike u njihovoj službi naviještanja Božje riječi, Miškov ne samo da je sanjao neki budući san, nego je već tada imao viziju propovjednika koji će poći na sve strane naviještati Radosnu vijest. Na tome je sustavno radio i ništa nije prepuštao slučaju. Nakon ređenja, iako mlad i bez osobita propovjedničkoga iskustva, otac Miškov se laća propovjedničke zadaće i počinje povjerenu mu misiju naviještanja evanđelja, upravo onako kako su to stoljećima činili redovnici sv. Dominika.

Uz spomenutu pripravu koja je krasila našega propovjednika i bez koje je teško nešto suvislo reći, učeni je dominikanac volio službu propovijedanja. On je jednostavno bio zaljubljen u naviještanje Radosne vijesti. Ta je zaljubljenost u Božju riječ i čovjeka kojemu je Miškov donosio i tumačio evanđelje zahtijevala dosta studija i molitve. Poput sportaša, naš se autor doslovce vježbao biti propovjednikom Istine. Iako je imao određene propovjedničke predispozicije, ipak bi se na njega mogla primijeniti ona Kvinitilijanova: »Govornikom se postaje.« Postaje se napornim radom, studijem i razmatranjem Božje riječi. Treba spomenuti kako je otac Miškov bio snažne konstitucije, jaka i bistra glasa, što je bilo od velike važnosti za čujnost jer u ono vrijeme nije bilo tehničkih pomagala za prijenos zvuka. Iz izvješća o misijama po Slavoniji za njega kažu kako je »jaka struka i organa«[252] te je »kao stvoren za gromke opomene i jake afekte«.[253] Miškov se odlikovao izvrsnim govorničkim umijećem, odnosno elegancijom govora, a to znači da je imao ugodan glas, pravilnu dikciju, jasne rečenice i dobar izbor riječi. Bio je pravi retoričar s jasno koncipiranim homiletskim sadržajem. Njegove propovijedi imaju uvod, izlaganje i zaključak, kao tri važna dijela. Naš je propovjednik imao jasno oblikovan govornički stil koji je uključivao tonalitet, boju i jačinu glasa, gestikuliranje i mimiku, a sve je to utjecalo na ukupan dojam jedne propovijedi. Iako je

[252] Grlat.
[253] Pučke misije, 7.

pisao svoje propovijedi, dominikanac ih nije čitao nego interpretirao, prenoseći tako svoje osjećaje suživljeno s onim što propovijeda. Miškovljev suvremenik, redovnički i misionarski kolega, o. Dominik Domić za njegove propovijedi kaže kako »nisu bile *in sublimitate seremonis*, nego *in ostentio veritatis*«.[254] Dakle, njegove propovijedi nisu imale za svrhu veličati riječi radi riječi, nego ukazivati na Istinu. Domić također ističe kako je Miškov bio dobar poznavatelj ljudi pa je, shodno tome, znao prilagoditi govor i žigosati sve njihove mane.[255] Također je znao u prikladnoj i jasnoj formi objasniti nauk Katoličke crkve, »onda i zgodno i praktično vjerske istine razjasniti zgodnom slikom i izgledom«, ističe Domić.[256] »Nije lovio muhe u zraku«, kako veli isti, nego je bistrinom riječi nastojao Božji nauk učiniti svima razumljivim i pristupačnim.[257] Naš se propovjednik trudio doprijeti do svakoga srca, taknuti ga i pobuditi u njemu potrebu za obraćenjem. O njemu dominikanac otac Lujo Matijaca kaže kako je »prodirao u dušu i srce slušatelja, da bi svojom govorničkom vještinom, glasom, kretnjama natjerao slušatelje na kajanje, suze, plač«.[258] Da je tomu tako, potvrđuje i Anka Tkalčić,[259] učiteljica iz Hreljina, koja piše Tomi Didoliću, zastupniku u Dalmatinskomu saboru iz Selaca, o Miškovljevu propovijedanju, naglašavajući kako je ono bilo takvo da ne bi moglo dosaditi ni da ga se dan i noć uzastopce sluša dok za njegov govor kaže kako je bio takav da su svi plakali.[260]

Sve navedeno govori o tome kako je naš autor bio vrstan propovjednik s jasno oblikovanim propovjedničkim diskursom koji je ljudsko iskustvo podvrgnuo Božjoj riječi stavljajući ga u njezinu službu poput sv. Pavla koji kaže: »Jer što navješćujem evanđelje, nije mi na hvalu, ta dužnost mi je. Doista, jao meni ako evanđelja ne navješćujem. Jer ako to činim iz vlastite pobude, ide me plaća; ako li ne iz vlastite pobude – služba je to koja mi je povjerena. Koja mi je dakle plaća? Da propovijedajući pružam evanđelje besplatno ne služeći se svojim pravom u evanđelju« (1 Kor 9,16–18).

[254] AHDP, Fond D. Domić, D. DOMIĆ, Riječ o misijama, Stari Grad, 20. kolovoza 1946., 10.
[255] D. DOMIĆ, Riječ o misijama, 10.
[256] D. DOMIĆ, Riječ o misijama, 10.
[257] D. DOMIĆ, Riječ o misijama, 10.
[258] L. MATIJACA, Dominikanski samostan u Splitu, 13.
[259] Anka Tkalčić jedno je vrijeme poučavala u Bolu i Selcima na otoku Braču. U Selcima je poučavala sina Tome Didolića god. 1893. Bila je veoma educirana i često je pisano komunicirala s Tadom Smičiklasom i Folnegovićem.
[260] D. DOMIĆ, Misije i nuzgredne bilješke, 16.

ZAKLJUČAK

Posljednjih godina često slušamo o potrebi preobrazbe društva, bilo da o tome progovara Crkva, nositelji intelektualnoga, kulturnoga i političkoga života ili širi slojevi društva. No čini se kako se još uvijek radi o svojevrsnu vakuumu između onoga što bi trebalo i onoga što se na tomu polju čini. Hrvatska historiografija bilježi snažan i nezaboravljiv preporodni pokret započet četrdesetih godina XIX. stoljeća, koji na određeni način završava ujedinjenjem hrvatskih krajeva u jednu, iako ne još uvijek od Hrvata željenu državnu tvorevinu. Tinjajući, a katkada i eruptivni preporodni duh uspio je probuditi nacionalni osjećaj hrvatskoga naroda i njegovu težnju samosvijesti i jedinstvu te potaknuti mnoge nositelje crkvenoga, kulturnoga i političkoga života da se uključe i daju svoju obol obnovi nacionalnoga bića u svim njezinim civilizacijskim odrednicama.

Prepoznajući se u tomu bogoljubnu i domoljubnu činu, hrvatski dominikanac Anđeo Marija Miškov, rođen na srednjedalmatinskom otoku Zlarinu, sa stoljetnim iskustvom podređenosti stranim vlastima na hrvatskomu tlu i brige za svoj narod, na polju svojega svećeničkog poziva, aktivno se uključuje u pokret obnove u različitim sferama svojega djelovanja.

Višestruka aktivnost oca Miškova odvijala se kroz piramidalnu strukturu vlastite devize: Bogu, Redu i Narodu. Iako se ova krilatica gotovo uvijek povezuje s Kongregacijom sestara dominikanki u Korčuli, rad pokazuje kako je njegova ukupna aktivnost bila nadahnuta ovim trostrukim idealom. Dakle, polazeći najprije od Onoga koji svemu daje biti, učeni dominikanac fokusira svoje djelovanje prema dominikanskomu redu i narodu hrvatskomu. Iako svoj Red stavlja odmah iza Boga na drugo mjesto, sveukupna aktivnost oca Miškova bila je usmjerena prema hrvatskomu narodu čije se ostvarenje odvijalo kroz odgojno-edukativnu dimenziju.

Što to konkretno znači? Odrastanje, školovanje, a kasnije i dušobrižničko djelovanje oca Anđela M. Miškova započelo je u Dalmaciji, točnije u Šibeniku. U to je vrijeme talijanski utjecaj ondje bio zastupljen u svim porama društveno-političkoga, a nerijetko i crkvenoga života. Odgojen u hrvatskomu duhu, s velikom ljubavlju prema svojemu narodu, otac Miškov je pomno pratio što se događa s njegovim narodom i razmišljao o tome kao mu može pomoći. Svjestan kako je samo prosvijećeni puk kadar ući u borbeni vrtlog s dominirajućim utjecajem na obrazovnomu polju, dominikanac stupa u akciju potpune predanosti svojemu narodu, radeći na odgoju i obrazovanju putem različitih institucija.

Kako je već spomenuto, otac Anđeo Marija Miškov svoje djelovanje započinje u Šibeniku početkom osamdesetih godina XIX. st. radeći na promociji hrvatske pisane riječi kroz dvije najstarije i najznačajnije hrvatske kulturne ustanove: Maticu hrvatsku i Društvo sv. Jeronima. Naime, u svojstvu povjerenika ovih dviju, prosvjetnih ustanova za Šibenik i okolicu, o. Miškov promiče pisanu riječ, animirajući svoje sunarodnjake najprije za čitanje, a potom i nabavljajući svojim čitateljima korisna izdanja vjersko-poučnoga, općepoučnoga i zabavnoga sadržaja. Pisana građa uz promicanje nacionalne svijesti bila je prožeta kršćanskim duhom te je kao takva predstavljala trajan izvor pismenosti, kulture i bila istinski svjetionik hrvatskoga ponosa. Kao povjerenik za Šibenik i okolicu otac Miškov je također neumorno radio na proširenju novih podružnica navedenih institucija, kao i traženju novih povjerenika spremnih obavljati tu rodoljubnu i domoljubnu zadaću.

Ulogu povjerenika Društva sv. Jeronima otac Miškov nastavlja u Korčuli tijekom talijanske okupacije otoka i dvadesetih godina XX. st. nakon I. svjetskog rata. U gradu Korčuli obnavlja prekinuti lanac dostave knjiga, kalendara i različitih priručnika. Upisuje nove članove pretplatnike iz svih slojeva društva, a pomaže i u uspostavi novih povjereničkih mjesta na otoku Korčuli. Za njegovo se djelovanje u gradi i na otoku Korčuli ne može reći kako je bilo uobičajeno upisivanje i podjela ukoričenih riječi, što je samo po sebi hvale vrijedan i nadasve rodoljuban čin, nego je u jednomu trenutku to bio i herojski čin. Naime, zbog talijanske okupacije i nemogućnosti redovita primitka poslanih izdanja Društva sv. Jeronima iz Zagreba, otac Miškov je, prethodno otkrivši gdje se knjige nalaze, hrabro obnoć barkom pošao do obližnjega gradića Orebića na poluotoku Pelješcu i izlažući se smrtnoj pogibelji potajno dovezao knjige te ih uspješno podijelio pretplatnicima. Njegov čin nije bio samo domoljuban, nego i herojski te kao takav predstavlja najveći stupanj ljubavi prema narodu i domovini.

Uz ulogu povjerenika u Šibeniku, otac Miškov uspostavlja čitaonicu za promicanje dobra štiva. Premda je u ovomu projektu sudjelovao kraće vrijeme, čin osnutka i nabava određenoga broja knjiga i različitih tiskovina pokazatelj su njegove trajne skrbi za hrvatsku mladež kojoj je otvaranjem knjižnice nastojao pomoći oko obrazovanja. Na taj je način utirao put novoj hrvatskoj mladosti, budućim nositeljima društveno-političkoga i vjerskoga života.

Nadalje, nastojeći oko prosvjećivanja, otac Miškov se priključuje Osnivačkoj skupštini Katoličke tiskare u Zadru i postaje njezin povjerenik za Šibenski kotar, čiji je cilj bio tiskanje i promicanje bogoljubne, rodoljubne i domoljubne riječi. Zbog već dokazana i od naroda prepoznata rodoljublja i domoljublja, otac Anđeo M. Miškov postaje njihova središnja figura u kojoj prepoznaju savjetnika i tvornoga pomagača u ostvarenju domoljubnih projekata.

Usporedo s kulturnom aktivnošću na širemu nacionalnom planu otac Miškov i sam postaje autorom nekoliko pobožnih priručnika na hrvatskomu jeziku koji u vrlo kratku vremenu postaju pravi vjerski bestseleri duhovnoga i edukativnoga karaktera. O tomu svjedoče višestruka ponovljena i dopunjena izdanja pastoralnih knjižica i njihova raspačanost koja je ponekad prelazila i 100 000 primjeraka.

Nabožna odgojna djela oca Miškova predstavljaju korisno pomagalo narodu kao katehetski priručnik, ali i pomagalo za prijateljevanje s hrvatskom pisanom riječju. Isto tako, nemali broj svećenika u nedostatku prikladnih pastoralnih pomagala prepoznaje u njegovim knjižicama korisno pomagalo za svakodnevni dušobrižnički rad. Značenje Miškovljevih priručnika prepoznali su i pohvalili mnogi hrvatski biskupi, između kojih i veliki mecena hrvatskoga naroda, biskup bosanski i srijemski Josip. J. Strossmayer, koji za nekoliko njih piše i predgovor.

Uz objavljene priručnike otac Miškov u rukopisu ostavlja i nekoliko vrijednih djela od kojih je u pastoralnomu radu koristio *Duhovne vježbe za svećenike* i *Duhovne vježbe za kršćanski puk*. Navedeni rukopisi vrijedno su autorovo teološko djelo kojim je nastojao pomoći kulturi vjerničkoga puka i njegova klera, ukazujući na vrijednosti kao što su moral, poštenje, međusobno poštivanje, pravda, rad, rodoljublje, domoljublje i sl. Ostavština oca Miškova sadrži i dva vrijedna životopisa, onaj o Vinku iz Ferrare i Život bl. Ozane Kotorske, koji još uvijek čekaju svjetlo dana. Vrijedno je spomenuti i njegove druge rukopise koje donosim u radu, a koji svjedoče o njegovoj kulturnoj širini, posebno njegov *Vokšim rječnik*, tematski strukturiran, koji zbog te činjenice predstavlja vrijedno pisano blago i koji čeka da bude tiskan i dostupan svim ljubiteljima dobre i korisne knjige. Na kraju treba spomenuti i manji broj prijevoda različitih teoloških rasprava i pobožnih priča kojima se otac Miškov obilno koristio u svojemu propovjedničkom i širemu pastoralnom djelovanju.

Prinos oca Anđela M. Miškova prosvjeti jasno se očituje i u četiri važna vjerska instituta.

Prvi od njih je Kongregacija časnih sestara dominikanki sv. anđela čuvara, utemeljena u gradu Korčuli početkom XX. stoljeća, s ciljem odgoja i obrazovanja djevojaka, u hrvatskomu i katoličkom duhu. Odgojni zavod sestara dominikanki bio je prvi takve vrste u Dalmaciji, u kojoj je talijanština još uvijek utjecala na društveno-politički život. Utemeljujući ovu ustanovu, naš je dominikanac pokrenuo hvale vrijedan bogoljuban, rodoljuban i domoljuban čin koji je imao za cilj odgoj i obrazovanje ženske mladeži, *uzdanice našega naroda*, kako je kazao bosansko-srijemski biskup Strossmayer, koji je i sam prepoznao značenje Zavoda i tvarno pomogao njegovu osnutku. Spomenuta redovnička zajednica koja je

odgojila brojne naraštaje djevojaka još uvijek živi i svjedoči dominikansku prisutnost ne samo u gradu, nego i na otoku Korčuli, nastavljajući odgojnu, obrazovnu i pastoralnu djelatnost koju je pokrenuo otac Miškov.

Na drugome su mjestu Pučke misije koje, mišljenja sam, predstavljaju jedno od najznačajnijih Miškovljevih djela kojima je najviše pridonio duhovnoj, kulturnoj i nacionalnoj obnovi hrvatskoga puka. U prilog ovoj tvrdnji govori i činjenica o ocu Miškovu misionaru, koji je održao tristo jednu misiju po svim hrvatskim krajevima. Pučke misije, uz duhovnu obnovu, bile su i snažan promicatelj kulturnih i nacionalnih vrijednosti. Narod u Miškovu nije prepoznavao samo dušobrižnika i dobra propovjednika, što je on najprije bio, nego osviještena Hrvata i domoljuba. Kroz pučke je misije povezao hrvatski narod Dalmacije, Istre, Slavonije, Hrvatske, Bačke, Bosne i Hercegovine u jedno nacionalno biće, jednoga jezika i jedne domovine. Uz duhovnu obnovu kao primarni cilj misija otac Anđeo M. Miškov svojim je djelovanjem pomogao obnovi kulture, osobito položaju hrvatskoga jezika u Bačkoj i Međimurju. Misionarskim je djelovanjem o. Miškov rasvijetlio mnoge jezične teme kao što je to bila uporaba narodnoga jezika u liturgiji. Duhovno obnavljajući puk, učeni je dominikanac pripomogao stvaranju bogoljubnijega i domoljubnijega ozračja u narodu. Neumornim misijskim djelovanjem otac Miškov posijao je u hrvatsko biće sjeme vjere, ljubavi, pravde, poštenja i domoljublja za koje sam uvjeren kako još uvijek daje plodove.

Treći je institut Bratovština vječnoga ružarija, pobožna ustanova, duhovni svjetionik i poveznica hrvatskoga naroda, koja još i danas živi. Kao što je krunica ujedinila hrvatske mladiće tijekom Domovinskoga rata, otac Miškov je, osnivajući Bratovštinu, nastojao duhovno ujediniti ljude iz različitih hrvatskih krajeva u jedan lanac, Bogu ugodan i ljudima spasonosan. Neprekinutim molitvenim lancem krunice naš dominikanac se trudio u narodu razviti socijalnu osjetljivost jednih za druge, posebno u najtežim trenutcima ovozemnoga života, kao i pobuditi na molitvu za mir, obitelj, bez čega je nezamisliva istinska preobrazba hrvatskoga čovjeka, kako na duhovnoj, tako i na nacionalnoj razini. Miškovljevim predanim radom Vječno ružarije se raširilo po svim hrvatskim krajevima, a članove su činili ne samo obični vjernici, nego i mnogi biskupi te osobe iz kulture i politike. Još i danas u velikom dijelu Slavonije živi uspomena na od Miškova utemeljenu bratovštinu.

Časopis *Gospina krunica* čini posljednji, četvrti institut koji je, unatoč kratku vremenskomu izlaženju, pridonio vjerskoj i kulturnoj prosvjeti, s osobitim naglaskom na obrazovanje. Pokrenut s ciljem promicanja marijanske pobožnosti, odnosno krunice u hrvatskim krajevima, nije bio lišen ni rodoljubne dimenzije. Zahvaljujući trudu oca Miškova, časopis je bio jedan od najvećih promicatelja presvete krunice u hrvatskim krajevima, a

svojim sadržajem i prava enciklopedija nauka o Blaženoj Djevici Mariji i pučkoj pobožnosti krunice. Različitost tema koje nisu bile isključivo religioznoga sadržaja, nego i iz opće kulture, društva i sl., kao i respektabilan broj suradnika iz različitih društvenih skupina, govore o tome kako je otac Anđeo M. Miškov bio čovjek dijaloga i velike otvorenosti za druge i drugo. Zahvaljujući čitanosti časopisa, ponajprije u Dalmaciji i Slavoniji, ali i u drugim hrvatskim krajevima, može se slobodno kazati kako je i posljednji Miškovljev institut bio od neizmjerne pomoći u prosvjeti hrvatskoga naroda.

Uz spomenuti doprinos oca Miškova potrebno je istaknuti njegov propovjednički prinos ponajprije vjerskomu, a onda i socijalnom, kulturnom te nacionalnom preporodu. Ovaj izvrstan dominikanski govornik u svojim propovijedima progovara o bitnim temama ljudske egzistencije, konkretizirajući čovjekov odnos prema Bogu i bližnjemu na evanđeoskim načelima. Otac Miškov aktualizira homiletsku tematiku, dotiče bitno, prokazujući grijeh, nepravdu, prijevaru, nemoral i sl., odgajajući narod za ispravno življenje u susretu s drugima i za druge. Njegove propovijedi otkrivaju koliko mu je stalo do čovjekove sreće, obitelji, odgoja, poštenja, napretka, socijalne pravde, vjernosti Bogu i domovini. Uzimajući u obzir broj održanih misija, korizmenih i marijanskih propovijedi i sadržaj njegovih homilija, može se s pravom tvrditi da je ostavio neizbrisiv propovjednički trag na svim hrvatskim prostorima aktivno pridonoseći svekolikoj obnovi hrvatskoga naroda.

Naposljetku, istaknimo da je učeni dominikanski propovjednik Anđeo M. Miškov svojim djelovanjem uvelike zadužio Crkvu u Hrvata i hrvatski narod te da kao takav zaslužuje mjesto uz bok velikanima hrvatskoga naroda. Ukupno njegovo djelovanje nuka nas na zaključak da se radi o jednomu od najvećih hrvatskih dominikanaca čiji prinos napretku i prosvjeti hrvatskoga naroda u preporodnomu razdoblju – jasno razložen u doktorskoj disertaciji – potvrđuje da je bio i ostaje jedan od najznačajnijih hrvatskih svećenika i domoljuba koji je djelovao na razmeđu XIX. i XX. stoljeća, točnije od osamdesetih godina XIX. do dvadesetih godina XX. stoljeća.

Sažetak

Anđeo Marija Miškov, hrvatski dominikanac, rođen 1848. na srednjodalmatinskom otoku Zlarinu, doktor teologije, pučki misionar, spisatelj i kulturni djelatnik, osamdesetih godina XIX. stoljeća uključuje se u započeti proces preporoda hrvatskoga naroda. Kako se o životu i djelovanju oca Miškova uglavnom pisalo općenito bez konkretnijega uvida u stvarni i sadržajniji radni opus, ovaj rad govori o bogoljubnoj, rodoljubnoj i domoljubnoj aktivnosti našega dominikanca na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće i o njegovu doprinosu prosvjeti hrvatskoga naroda.

Disertacija s naslovom »Anđeo Marija Miškov: vjerski i nacionalni preporoditelj hrvatskoga puka (1848.–1922.)« kompozicijski je podijeljena na dva dijela, a dijelovi na poglavlja.

Prvi dio disertacije podijeljen je na pet poglavlja. Sadržajan i cjelovit životopis učenoga dominikanca predstavljen je u prvomu poglavlju. Kongregacija sestara dominikanki, koja je odigrala važnu odgojno-obrazovnu ulogu u Dalmaciji početkom XX. stoljeća, tema je drugoga poglavlja. Treće poglavlje govori o Miškovljevu apostolskom rad u okviru pučkih misija, koje predstavljaju jedno od njegovih najznačajnijih, ako ne i najvećih djela, kojima je ovaj neumorni misionar i propovjednik doprinio preporodu hrvatskoga puka. Na četvrtomu je mjestu Bratovština žive krunice, pobožna ustanova koja je predstavljala duhovnu poveznicu hrvatskoga naroda, a na petomu je časopis *Gospina krunica* koji je, iako s kratkim vremenskim izlaženjem, uspio pridonijeti vjerskoj i kulturnoj obnovi, s posebnim težištem na obrazovanje, a nerijetko i na domoljublje.

Drugi dio disertacije podijeljen je na šest poglavlja. Prvo se poglavlje bavi tiskanim pastoralnim, pobožnim priručnicima koji su zbog svoje sadržajne i jezične jednostavnosti bili od velike pomoći za vjersku pouku naroda, svećenika, a nerijetko i za njegovu pismenost. Rukopisna ostavština o. Anđela M. Miškova predstavljena je u drugomu poglavlju rada i uključuje važnije rukopise različita sadržaja. Iako se radi o neobjavljenim djelima, neka od njih, kao što su *Duhovne vježbe za puk i svećenstvo*, otac Miškov je obilato koristio u svojemu pastoralnom djelovanju, trudeći se pomoći kulturi vjerničkoga puka i njegova klera, ukazujući na vrijednosti kao što su obitelj, odgoj, moral, poštenje, međusobno poštivanje, pravda, rad, rodoljublje i domoljublje. Značajna pozornost u drugomu poglavlju posvećena je *Životopisu Vinka iz Ferrare* i *Životopisu bl. Ozane Kotorske*, dvama vrijednim i neobjelodanjenim rukopisima. U radu su doneseni i drugi rukopisi manjega opsega koji su zapravo pokazatelji Miškovljeve kulturološke širine. Treće nas poglavlje upoznaje s Miškovom leksikografom i

njegovim jednim – nedovršenim djelom. Riječ je o *Vokšim rječniku*, tematski sažetu, koji zbog te činjenice predstavlja vrijedno leksičko djelo. U središtu je četvrtoga poglavlju Miškov prevoditelj, uglavnom manjih teoloških rasprava i priča, od kojih je pojedine koristio u svojoj dušobrižničkoj službi. Peto poglavlje doktorske disertacije govori o Miškovljevu kulturnom radu i doprinosu narodnoj prosvjeti kao povjerenika dviju najznačajnijih kulturnih institucija: *Matici hrvatskoj* i *Društvu sv. Jeronima*, kao i drugim rodoljubnim i domoljubnim djelatnostima unutar pojedinih društava i institucija, dok je posljednje, šesto poglavlje drugoga dijela disertacije posvećeno propovjedničkoj tematici učenoga dominikanca. Središnje mjesto ovoga poglavlja zauzimaju homiletske teme koje otkrivaju propovjednički svijet oca Miškova te njegova brojna nastojanja oko duhovnoga i društvenoga preporoda Hrvata te njegov propovjednički diskurs i profil.

Disertacija ima uobičajen popis kratica, predgovor, uvod, zaključak, sažetak na hrvatskomu, popis korištenih izvora i literature, priloge, kazalo osobnih imena i bilješke o autoru.

Ključne riječi: Anđeo M. Miškov, dominikanac, spisatelj, pučki misionar, kulturni djelatnik.

Abstract

Anđeo Marija Miškov, Croatian Dominican priest, born in 1848 on Central Dalmatian island Zlarin, doctor of theology, popular missionary, writer and cultural worker, joined in 1880s the then ongoing revival process of the Croatian people. Since accounts of father Miškov's life and activity have largely been general and without specific insights into his actual and meaningful working opus, this work deals with the Dominican's godly and patriotic activity at the turn of the twentieth century, and his contribution to the education of the Croatian people.

The dissertation, titled »Anđeo Marija Miškov: Religious and National Reformer of the Croatian People (1848. – 1922.)«, is organized into two sections, and the sections are divided into chapters.

The first section is divided into five chapters. A substantial and comprehensive biography of the learned Dominican is presented in the first chapter of the section. The *Congregation of the Dominican Sisters*, which had an important educational role in Dalmatia in the beginning of the twentieth century, is the subject of the second chapter. The third chapter deals with Miškov's apostolic work within the *Popular Missions*, one of Miškov's most significant, if not the biggest works, with which this diligent missionary and preacher contributed to the revival of the Croatian people. The fourth deals with the *Brotherhood of the Live Rosary*, an institution of a pious character and a spiritual link of the Croatian people, and the fifth with magazine *Holy Lady's Rosary* which, although published only for a short period of time, managed to contribute to religious and cultural renewal, with special emphasis on education and often on patriotism.

The second section of the dissertation is divided into six chapters. The first chapter deals with printed pastoral, devotional manuals which were, due to their simplicity of language and content, great help for the religious instruction of people and priests, and often their literacy. Anđeo M. Miškov's manuscript legacy, which includes important manuscripts of various contents, is presented in the second chapter. Some of the manuscripts, such as the *Retreats for People and Clergy*, though unpublished, Miškov used generously in his pastoral work, in an attempt to help the culture of the people of faith and his clergy by pointing to values such as family, education, morality, honesty, mutual respect, justice, work, and patriotism. Considerable attention in this chapter is devoted to the *Life of St. Vincent Ferrer* and the *Biography of Blessed Osanna of Cattaro*, two valuable but unpublished manuscripts. Other manuscripts, of a narrower range but indicating Miškov's cultural width, are also

included. The third chapter introduces Miškov as a lexicographer and his one unfinished work. This is *Vokšim Dictionary*, a valuable lexical work due to the fact that it is thematically compressed. The fourth chapter focuses on Miškov as a translator of minor theological debates and stories, some of which he used in his spiritual guidance. The fifth chapter discusses Anđeo M. Miškov's cultural work and his contribution to the education of the Croatian national being as the commissioner of two major cultural institutions: the *Croatian Centre* and the *Society of Saint Jerome*, as well as other patriotic activities within individual societies and institutions, while the last, sixth chapter of the second section deals with the learned Dominican's preaching subject matter. This chapter's central part is devoted to Miškov's homiletic themes that reveal his preaching world, his purpose or his labours for the spiritual and social revival, as well as his preaching discourse and profile.

The dissertation also contains a list of abbreviations, preface, introduction, conclusion, abstract in Croatian, list of references and appendices, index of personal names, and note on the author.

Key words: Anđeo M. Miškov, Dominican, writer, popular missionary, cultural worker.

PRILOZI

PRILOG 1.

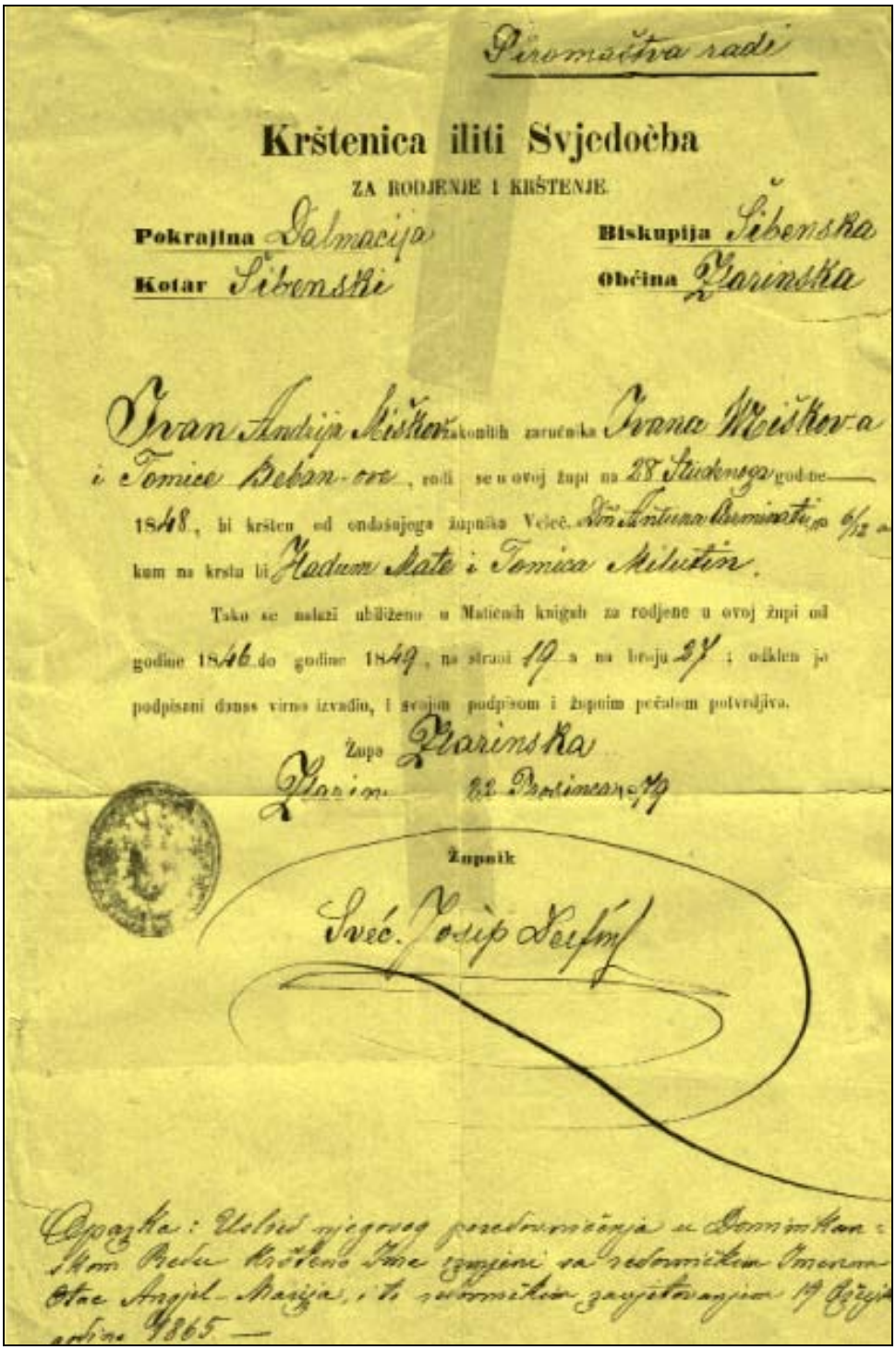

Piromaštva radi

Krštenica iliti Svjedočba

ZA RODJENJE I KRŠTENJE.

Pokrajina Dalmacija **Biskupija** Šibenska

Kotar Šibenski **Občina** Zlarinska

Ivan Andrija Miškov zakonitih zaručnika Ivana Miškov-a i Tomice Beban-ove, rodi se u ovoj župi na 28 Studenoga godine 1848, bi kršten od ondašnjega župnika Veleč. Dn. Antuna Carminati na 6/12 a kum na krstu bi Hadum Mate i Tomica Milutin.

Tako se nalazi ubiliženo u Matičnih knigah za rodjene u ovoj župi od godine 1846 do godine 1849, na strani 19 a na broju 27; odklen je podpisani danas virno izvadio, i svojim podpisom i župnim pečatom potvrdjiva.

Župa Zlarinska

Zlarin 22 Prosinca 79

Župnik

Svéč. Josip Derfinj

Opazka: Uslied njegovog poredovničenja u Dominikanskom Redu Kršteno Ime izmjeni sa redovničkim Imenom Otac Angjel-Marija, i to redovničkim zavjetovanjem 19 Ožujka godine 1865 —

Krštenica iliti Svjedočba za rodjenje i krštenje, Zlarin, 22.prosinca 1879. (AHDP, Fond A. M. Miškov).

PRILOG 2.

Život kratak a smrt stalna

Broj Posl. 52

USPOMENA

SVETOG APOŠTOLSKOG POSLOVANJA

Godine 1891 od 18 miseca svibnja do 24 miseca istoga bi održano Sveto Apoštolsko Poslovanje od podpisanih Redovnika Sv. Otca Dominika Dalmatinske Redo-Države, u mistu Biogradu na moru u Dalmaciji Nad-Biskupije Zadarske ~~pod biskupovanjem~~ u razdobje izpražnjene stolice.

Bog dragi blagoslovio puk Biogradski.

Otac: Angjel-Maria Miškov gl. Ap. Poslanstvenik

Otac: Jerko Vlahović

Župnik: Don Šime Lovrović

Ako vrime gubim sada

Ne ću g' imat zadnji čas

Njoj se nezna dan ni čas

Ova Uspomena nek ostane u okviru ovišena u istoj Crkvi.

Spomenica na pučke misije. (Arhiv župe sv. Stošije u Biogradu, Spisi, 1880.–1895.)

PRILOG 3.

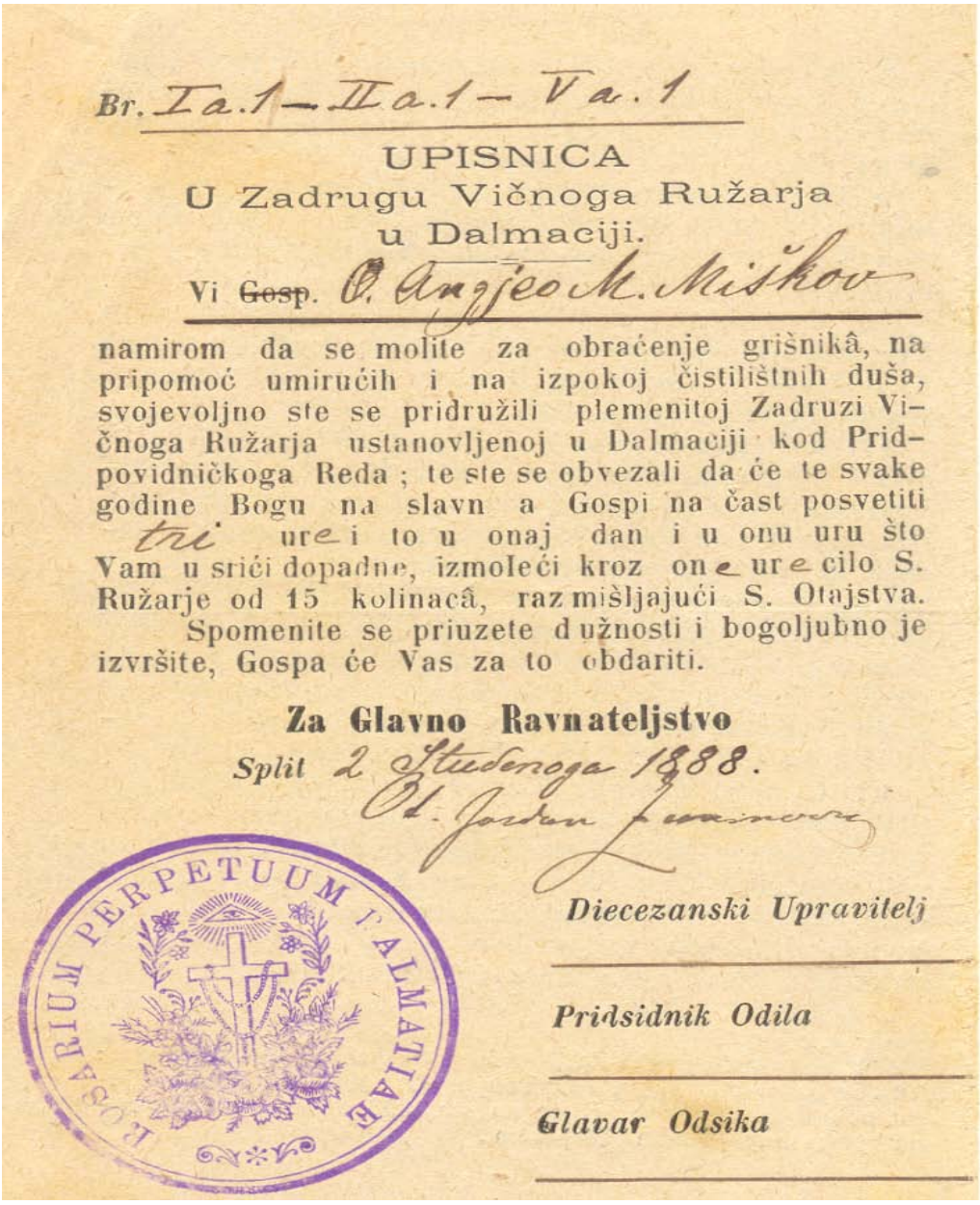

Br. Ia.1 – IIa.1 – Va.1

UPISNICA
U Zadrugu Vičnoga Ružarja
u Dalmaciji.

Vi ~~Gosp.~~ O. Angjeo M. Miškov

namirom da se molite za obraćenje grišnikâ, na pripomoć umirućih i na izpokoj čistilištnih duša, svojevoljno ste se pridružili plemenitoj Zadruzi Vičnoga Ružarja ustanovljenoj u Dalmaciji kod Pridpovidničkoga Reda; te ste se obvezali da će te svake godine Bogu na slavu a Gospi na čast posvetiti tri ure i to u onaj dan i u onu uru što Vam u srići dopadne, izmoleći kroz one ure cilo S. Ružarje od 15 kolinacâ, razmišljajući S. Otajstva.

Spomenite se priuzete dužnosti i bogoljubno je izvršite, Gospa će Vas za to obdariti.

Za Glavno Ravnateljstvo

Split 2 Studenoga 1888.

Od. Jordan Ivanović

Diecezanski Upravitelj

Pridsidnik Odila

Glavar Odsika

EOSARIUM PERPETUUM DALMATIAE

Miškovljeva upisnica u Bratovštinu vječnoga ružarija
(ADSS, Fond Gospine krunice.)

PRILOG 4.

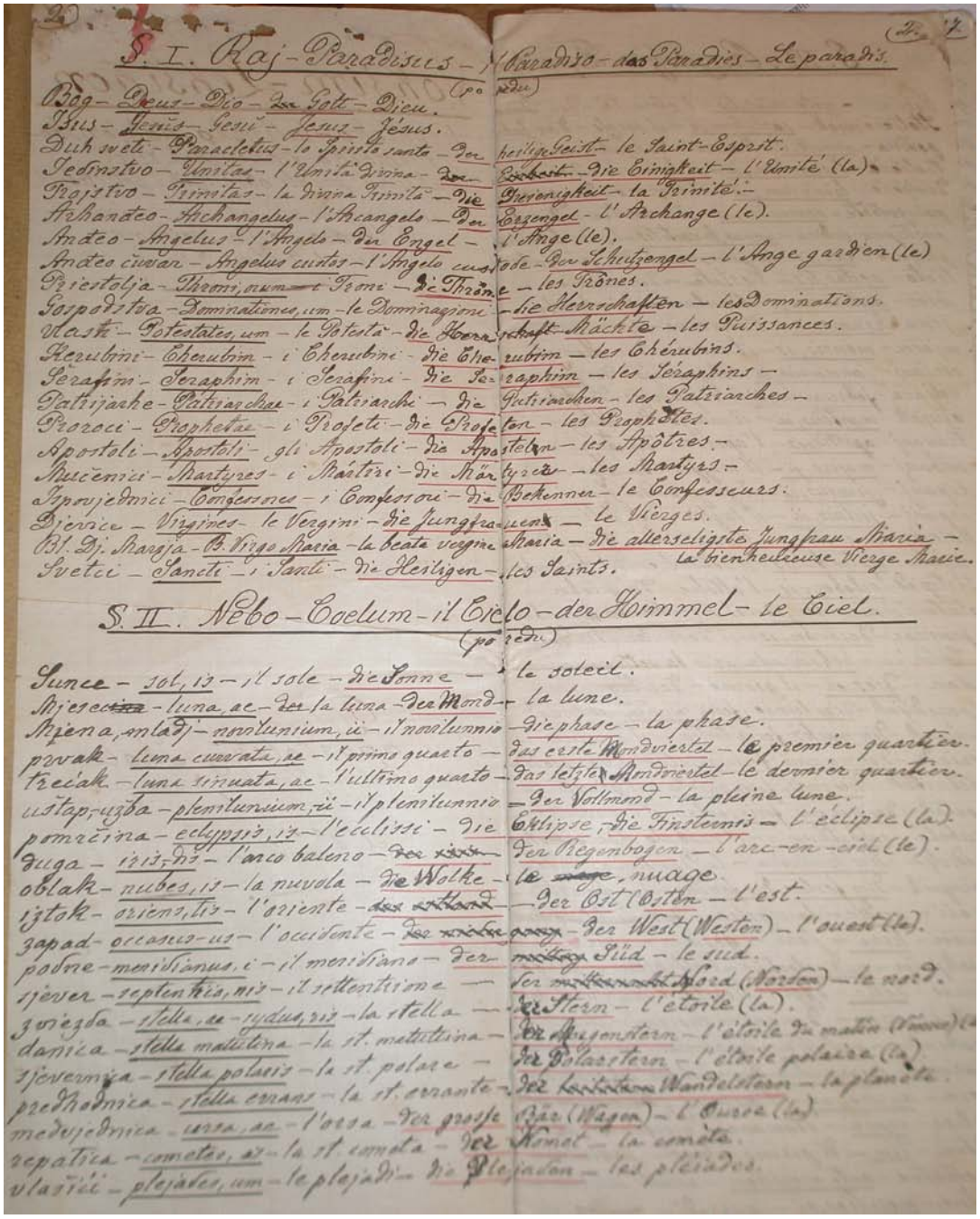

§. I. Raj - Paradisus - Paradiso - das Paradies - Le paradis.

Bog - Deus - Dio - der Gott - Dieu.
Isus - Jesus - Gesù - Jesus - Jésus.
Duh sveti - Paracletus - lo Spirito santo - der heilige Geist - le Saint-Esprit.
Jedinstvo - Unitas - l'Unità divina - der Einheit - die Einigkeit - l'Unité (la).
Trojstvo - Trinitas - la divina Trinità - die Dreieinigkeit - la Trinité.
Arhanđeo - Archangelus - l'Arcangelo - der Erzengel - l'Archange (le).
Anđeo - Angelus - l'Angelo - der Engel - l'Ange (le).
Anđeo čuvar - Angelus custos - l'Angelo custode - der Schutzengel - l'Ange gardien (le)
Prijestolja - Throni, orum - i Troni - die Throne - les Trônes.
Gospodstva - Dominationes, um - le Dominazioni - die Herrschaften - les Dominations.
Vlasti - Potestates, um - le Potestà - die Herrschaft - Mächte - les Puissances.
Kerubini - Cherubim - i Cherubini - die Cherubim - les Chérubins.
Serafini - Seraphim - i Serafini - die Seraphim - les Séraphins -
Patrijarhe - Patriarchae - i Patriarchi - die Patriarchen - les Patriarches -
Proroci - Prophetae - i Profeti - die Propheten - les Prophètes.
Apostoli - Apostoli - gli Apostoli - die Apostel - les Apôtres.
Mučenici - Martyres - i Martiri - die Märtyrer - les Martyrs.
Ispovjednici - Confessores - i Confessori - die Bekenner - le Confesseurs.
Djevice - Virgines - le Vergini - die Jungfrauen - le Vierges.
Bl. Dj. Marija - B. Virgo Maria - la beata vergine Maria - die allerseligste Jungfrau Maria - la bienheureuse Vierge Marie.
Sveti - Sancti - i Santi - die Heiligen - les Saints.

§. II. Nebo - Coelum - il Cielo - der Himmel - le Ciel.

Sunce - sol, is - il sole - die Sonne - le soleil.
Mjesec - luna, ae - la luna - der Mond - la lune.
Mjena, mladj - novilunium, ii - il novilunio - die phase - la phase.
prvak - luna cuvata, ae - il primo quarto - das erste Mondviertel - le premier quartier.
trećak - luna sinuata, ae - l'ultimo quarto - das letzte Mondviertel - le dernier quartier.
ustap, uzba - plenilunium, ii - il plenilunio - der Vollmond - la pleine lune.
pomrčina - eclypsis, is - l'eclissi - die Eklipse, die Finsterniß - l'éclipse (la).
duga - iris, ris - l'arco baleno - der Regenbogen - l'arc-en-ciel (le).
oblak - nubes, is - la nuvola - die Wolke - le nuage, nuage.
istok - oriens, tis - l'oriente - der Ost (Osten) - l'est.
zapad - occasus - us - l'occidente - der West (Westen) - l'ouest (le).
podne - meridianus, i - il meridiano - der Süd - le sud.
sjever - septentrio, nis - il settentrione - der Nord (Norden) - le nord.
zvijezda - stella, ae - sidus, eris - la stella - der Stern - l'étoile (la).
danica - stella matutina - la st. mattutina - der Morgenstern - l'étoile du matin (Vénus) (la
sjevernica - stella polaris - la st. polare - der Polarstern - l'étoile polaire (la).
putnica - stella errans - la st. errante - der Wandelstern - la planète.
medvjedica - ursa, ae - l'orsa - der große Bär (Wagen) - l'Ourse (la).
repatica - cometa, ae - la st. cometa - der Komet - la comète.
vlašići - plejades, um - le plejadi - die Plejaden - les pléiades.

Faksimil druge stranice Miškovljeva Vokšim – Lekšikona hrvatsko–latinsko–italijansko–njemačko–francuskih rieči u svakodnevnoj porabi običnijih i potrebitijih (ADSK, MO, Leksikoni.)

PRILOG 5.

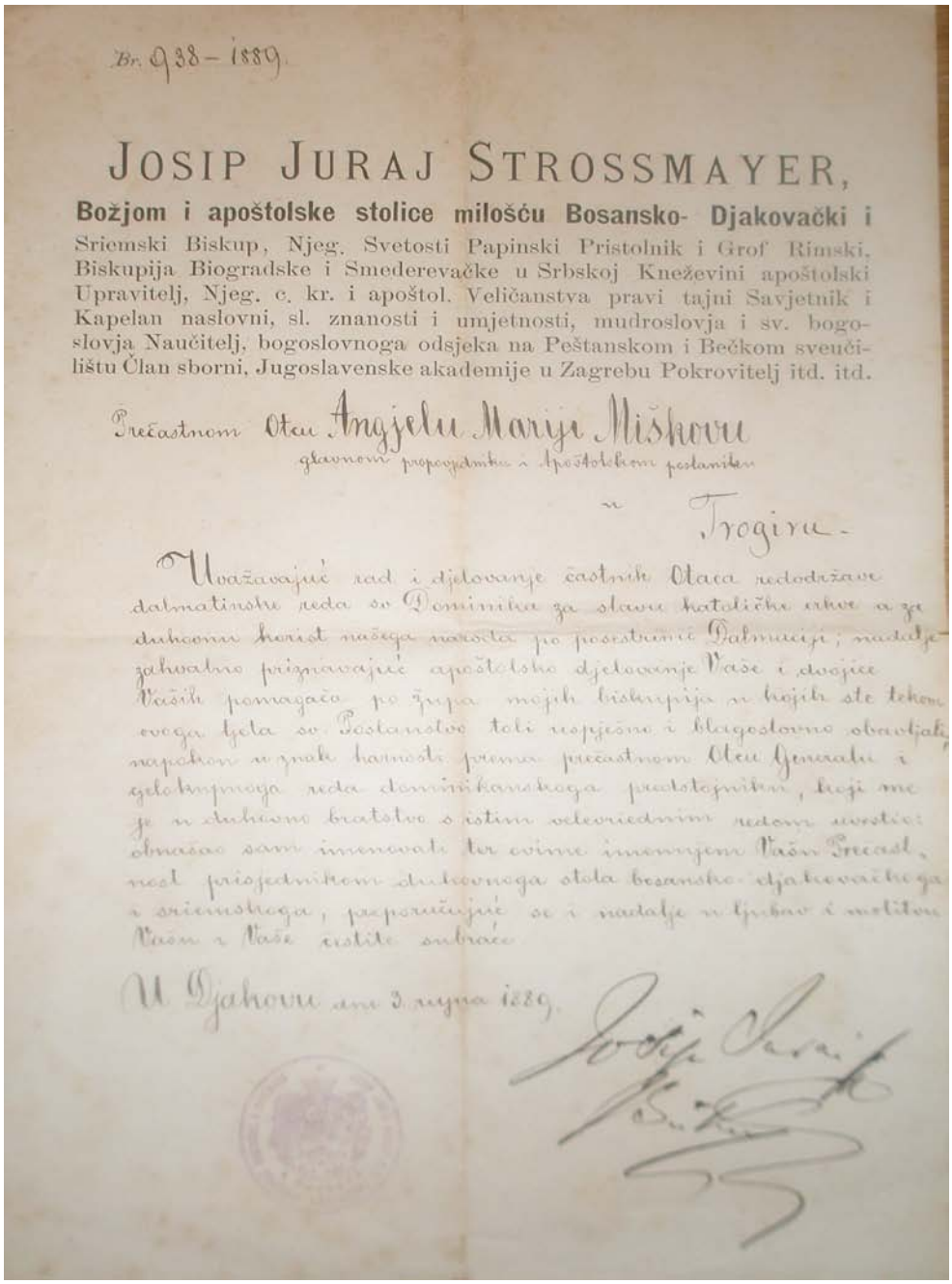

Br. 938 – 1889.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER,

Božjom i apoštolske stolice milošću Bosansko- Djakovački i Sriemski Biskup, Njeg. Svetosti Papinski Pristolnik i Grof Rimski, Biskupija Biogradske i Smederevačke u Srbskoj Kneževini apoštolski Upravitelj, Njeg. c. kr. i apoštol. Veličanstva pravi tajni Savjetnik i Kapelan naslovni, sl. znanosti i umjetnosti, mudroslovja i sv. bogoslovja Naučitelj, bogoslovnoga odsjeka na Peštanskom i Bečkom sveučilištu Član sborni, Jugoslavenske akademije u Zagrebu Pokrovitelj itd. itd.

Prečastnom Otcu Angjelu Mariji Miškovu
glavnom propovjedniku i Apoštolskom poslaniku
u Trogiru.

Uvažavajuć rad i djelovanje častnik Otaca redodržave dalmatinske reda sv Dominika za slavu katoličke crkve a za duhovnu korist našega naroda po posestrimi Dalmaciji; nadalje zahvalno priznavajuć apoštolsko djelovanje Vaše i dvojice Vaših pomagača po župa mojih biskupija u kojih ste tekom ovoga ljeta sv. Poslanstvo toli uspješno i blagoslovno obavljali, napokon u znak harnosti prema prečastnom Otcu Generalu i gelokupnoga reda dominikanskoga predstojniku, koji me je u duhovno bratstvo s istim velevriednim redom uvestio: obnašao sam imenovati ter ovime imenujem Vašu Prečastnost prisjednikom duhovnoga stola bosansko-djakovačkoga i sriemskoga, preporučujuć se i nadalje u ljubav i molitvu Vašu i Vaše čestite subraće.

U Djakovu dne 3. rujna 1889.

Dopis o imenovanju o. Miškova predsjednikom duhovnoga stola Bosansko–đakovačke i Srijemske biskupije (ADSK, MO, Spisi)

PRILOG 6.

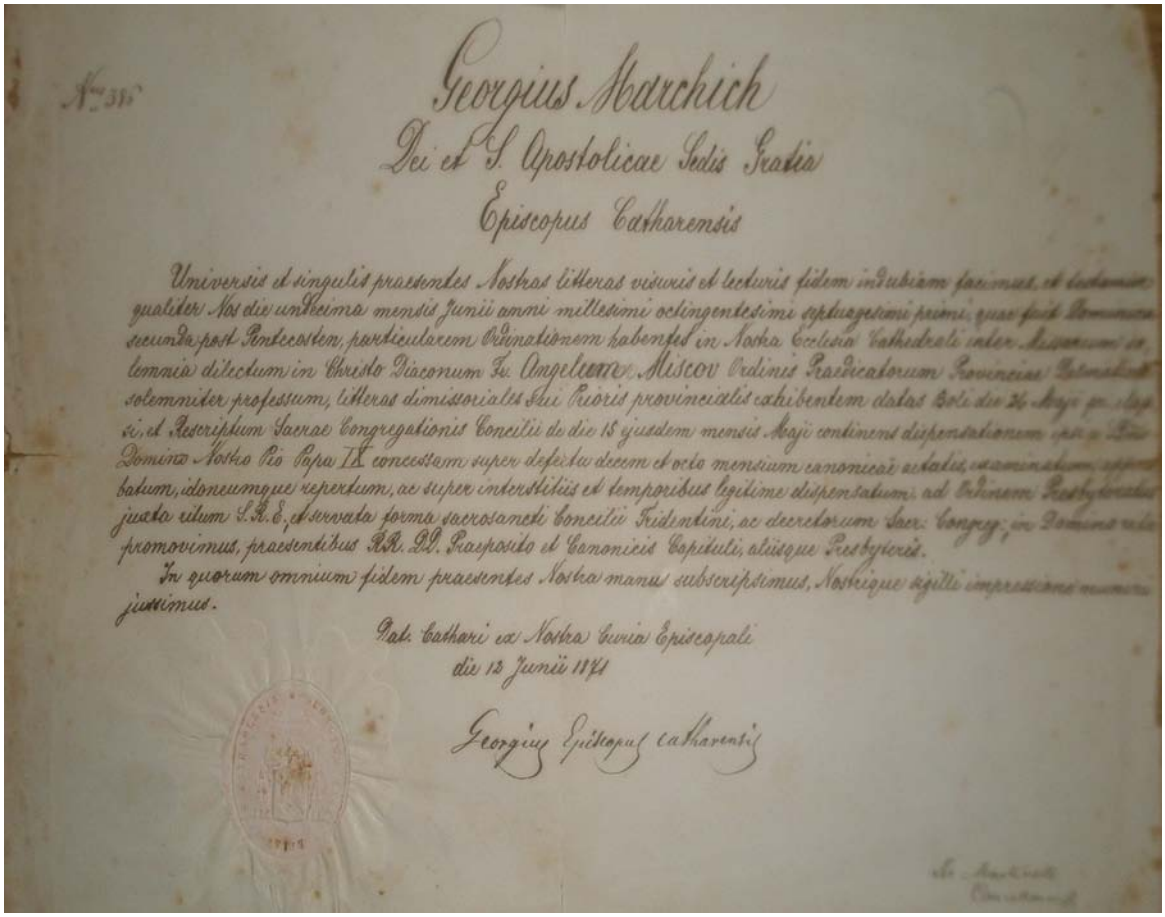

Nr. 31.

Georgius Marchich

Dei et S. Apostolicae Sedis Gratia

Episcopus Catharensis

Universis et singulis praesentes Nostras litteras visuris et lecturis fidem indubiam facimus, et testamur, qualiter Nos die undecima mensis Junii anni millesimi octingentesimi septuagesimi primi, quae fuit Dominica secunda post Pentecosten, particularem Ordinationem habentes in Nostra Ecclesia Cathedrali inter Missarum solemnia dilectum in Christo Diaconum Fr. Angelicum Miscov Ordinis Praedicatorum Provinciae Dalmatiae solemniter professum, litteras dimissoriales Sui Prioris provincialis exhibentem datas Boli die 26 Maji praeteriti, et Rescriptum Sacrae Congregationis Concilii de die 15 ejusdem mensis Maji continens dispensationem per a Sanctissimo Domino Nostro Pio Papa IX concessam super defectu decem et octo mensium canonicae aetatis, examinatum, approbatum, idoneumque repertum, ac super interstitiis et temporibus legitime dispensatum, ad Ordinem Presbyteratus juxta ritum S.R.E., et servata forma sacrosancti Concilii Tridentini, ac decretorum Sacr. Congreg., in Domino vero promovimus, praesentibus RR. DD. Praeposito et Canonicis Capituli, aliisque Presbyteris.

In quorum omnium fidem praesentes Nostra manu subscripsimus, Nostrique sigilli impressione munire jussimus.

Dat. Cathari ex Nostra Curia Episcopali
die 12 Junii 1871

Georgius Episcopus Catharensis

Potvrda o svećeničkom ređenju, Kotor, 12. lipnja 1871. (ADSK, MO, Spisi)

PRILOG 7.

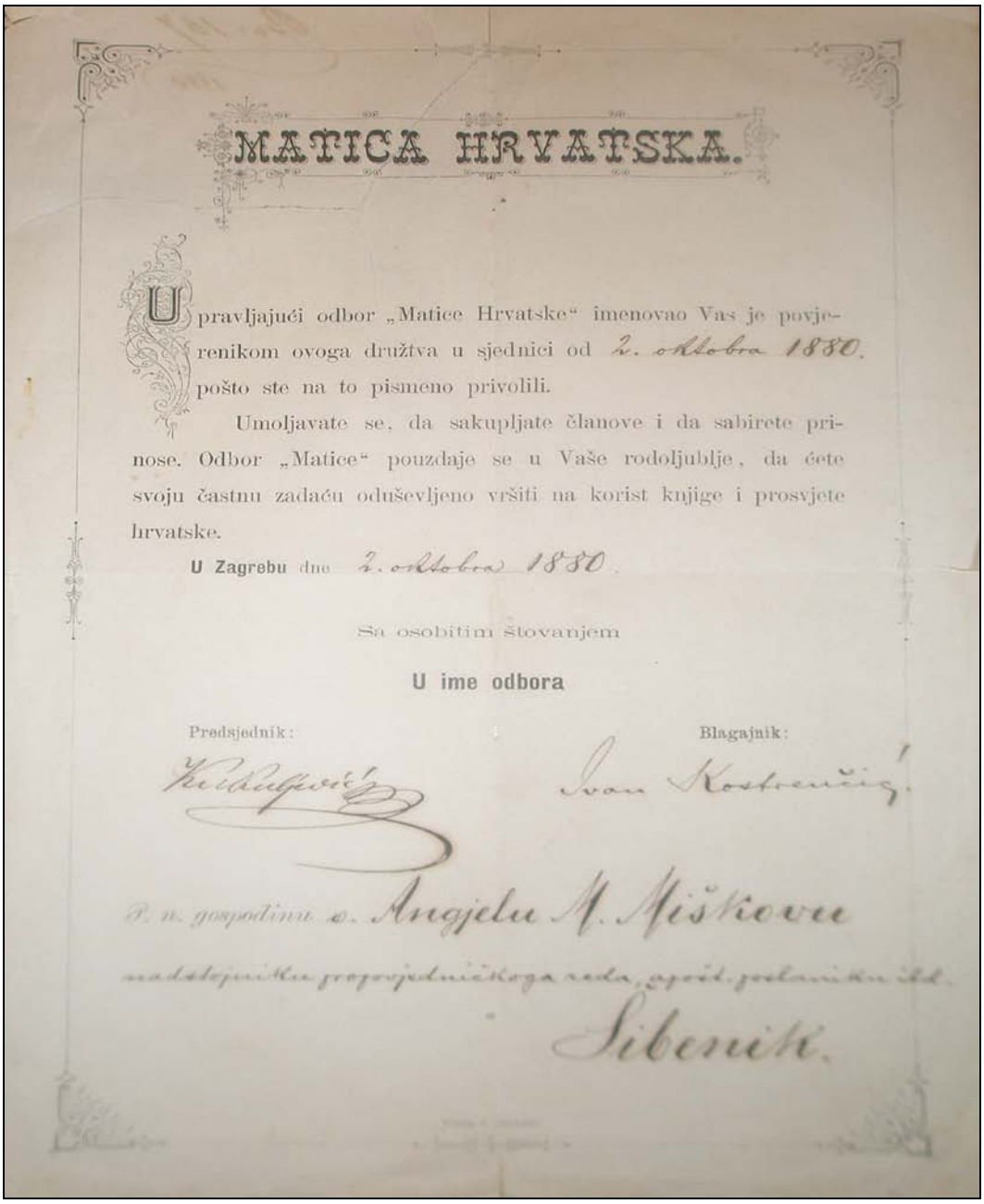

MATICA HRVATSKA.

Upravljajući odbor „Matice Hrvatske“ imenovao Vas je povjerenikom ovoga družtva u sjednici od 2. oktobra 1880. pošto ste na to pismeno privolili.

Umoljavate se, da sakupljate članove i da sabirete prinose. Odbor „Matice“ pouzdaje se u Vaše rodoljublje, da ćete svoju častnu zadaću oduševljeno vršiti na korist knjige i prosvjete hrvatske.

U Zagrebu dne 2. oktobra 1880.

Sa osobitim štovanjem

U ime odbora

Predsjednik: Blagajnik:

Ivan Kostrenčić

P. n. gospodinu o. Angjelu M. Miškovu

nadstojniku prozovjedničkoga reda, apošt. poslaniku itd.

Šibenik.

Izvještaj *Matice hrvatske* o imenovanju o. Miškova njezinim povjerenikom, 2. listopada1880. (ADSK, MO, Spisi)

PRILOG 8.

Govor radnicama u tvornici duhana u Senju, u Uskr(ni) Utor(ak) 1900.[*]

Hva(aljen) Isus! …

Poljubljena djetco! – Na želju Preč(asnog) g(ospodina) Senjskoga župnika, a dobrostivom privolom vrlo-ugodnoga g(ospodina) Ravnatelja ove kr(asne) tvornice duhana u gradu Senju, – ja kao Božji vjeroviestnik i ap(ostolski) poslanik, poklie sam dokončao svoje ap(ostolsko) poslovanje u ovom gradu, dolazim ovdje večeras k Vam, da se s Vami naročito u vitlo potrebitom poslu zadržim, i da Vam od Božje strane njekoliko spasonosnih rieči na Vašu duh(ovnu) korist progovorim.

Nu prije svega iztaknuti mi Vam je osobitu moju radost i zadovoljstvo, što sam ove korizme preugodno osjetio, kad sam za prvi put ovu tvornicu posjetio: pa kad me je vrlo – ugladjeni i prezaslužni Vaš g(ospodin) Ravnatelj izvolio osobno po svoj ovoj ogromnoj zgradji provesti; sve mi spratove, odaje i izbe ljubeznivo pokazati; Vaš rad, Vaš posao, Vaše zanimanje i Vašu zaslužbu protumačiti. Svemu sam se u istinu divio, ali ono što me se je najugodnije dojmilo, jest strogi doduše prenuždni red kojega sam ovdje opazio, pa visoki moral koji tu kraljuje, i uprav kršćanski duh koju tu diše.

To me sve nije iznenadilo, koliko me je upravo razveselilo, jer obično po tvornicama po svietu, čuje se da ni moral ni kršćanstvo nije toliko na uzvišenom stepenu, pače da u takovim mjestima u obće vlada velika razkalašenost, nećudoredje i sramota: tako da po gradovima u kojim se koja tvornica ma bilo koje vrsti zameće, oni kojim na srdcu leži spas duša i javno poštenje, znadu više puta i žaliti, ter vele: Doduše otim gradu velika dolazi materijalna korist, mnogi će si liepe zarade zaslužiti, novaca će se u mjestu sgrnuti; ali će se na žalost u gradu razkalašenost zavladati, poštenje, ćudoredje i vjera će propasti. Koliko je istine u svemu tomu, ja ne tražim. Kolikim pravom ti ljudi žale i boje se, niti to ne izpitivam. Samo hoću da to konstatujem, kako hv(ala) dragome Bogu, ništa svega toga u senjskoj tvornici duhana nema, već da pače, kako preugodno čujem od Vlč. gg. gradskih svećenika, ova tvornica pruža liepo jamstvo da će ona biti uvjek rasadištem vjere i poštenja, i da će svaka majka moći sliepački svoju kćer tu puštati, stalna da joj se djete neće pokvariti, već dapače sa pristojnom zaslužbom, još i mnogo čemu dobru se priviknuti i naučiti: a to sve zaslugom onoga muža kojemu je povjerena glavna uprava i uredba ove tvornice, naime vrlo – ugledna g(ospodina) Vidmara, kojemu zato idje svaka hvala, čast i priznanje.

To predpostaviv evo Vam sada mene, da Vam, shodnim riečima, pokažem: 1koja li je uzvišena čast djevojačko poštenje, pak 2kako svaka djevojka treba da to svoje poštenje očuva, a 3e kojim li sredstvima ona može najlaglje to svoje poštenje očuvati. Ako me budete djetco pomnjivo slušale, ter budete li moje večerašnje ričei k srdcu primile, pa se po njima ravnale, blago ti se Vam; – zato Vas liepo prosim da me pomno poslušate, i u sve što Vam rečem da zapamtite…

[*] ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Govor radnicama u tvornici duhana u Senju, u Uskr(ni) Utor(ak) 1900. Govor donosimo u originalu, a napisan je 1900. na petnaest stranica. Sadrži uvod, glavni i završni dio. Rukopis je čitak i s jasnim jezičnim izražavanjem te je dobro očuvan.

Počimljem …

Djetco moja! ja sam radostan što Vas ovdje na okupu vidim, a tim sam radostniji, što je Nj(egova) Presvietlost g(ospodin) Biskup sam izvolio Vas svojim posjetom počastiti, uz Prečastnu Gospodu Kanonike i Velečastnu gospodu Svećenike, – a tim se nadam da će oni svojim nazočtvom, dati i mojim slabim riečima, višu znamenitost, te da će zato na Vaše mladenačko srdce uspješnije djelovati.

Vi ste dakle, djetco, mislim sve, ili barem većim dielom, djevojke: i to prave, čiste, poštene djevojke. Nu a znate li Vi što je to djevojka? koji li je ures, koji li značaj, koja li uzvišena čast djevojke?

Djevojka je nježni cviet, koji svojom raznobojnom ljepotom i čistim svojim mirisom, veseli i prokadjuje kuću u kojoj boravi, mjesto u kojoj žive. Djevojka, a to prava, čista, neporočna djevojka, to je prava svetinja, koju i sam Bog rad imade, kojoj se Angjeli bratime, koju sv. Crkva časti i odlikuje, koju vas sviet sa najvećim poštivanjem treba da štuje.

Vidite. Isukrst trebalo da se na sviet rodi i to od jedne žene, ali izmedju kojih žena on je pošao tražiti si majku? izmedju djevica! On je htio da ga djevica po Duhu sv(etom) u svojoj djevičanskoj utrobi začme i da ga porodi: ali toliko je On djevičanstvo svoje majke cienio, da joj ga je u istom materinstvu sačuvao: ona ga je začela i rodila, ona Mu je majkom postala, ali svoga djevičanstva nije izgubila, svoj čisti lier je ipak neokaljan sačuvala. Ona je čista i neporočna i neockvrnjena djevica bila i ostala, kakva je bila prije poroda, takova je bila u samom porodu, takova je ostala poslie poroda. To je čudo veliko, ali je Bog to čudo učiniti htio, da nam pokaže koliko je to uzvišeno djevicom biti.

A Majka Božja sam nam sjajno očituje, koliko je ona do svoga djevičanstva držala, da bi bila pregorila i Božje materinstvo, samo da svoje djevičanstvo ne izgubi. I zbilja kad joj je ono Naviestnik Božiji Gabriel, naviestio to veliko i nečuveno otajstvo, da će ona začeti i poroditi Isukrsta Božjeg Sina, ter da će Božjom materom postati, jer da je našla velike milosti kod stvoritelja Boga, vidite, ona ipak nije na to odmah pristala, ona se ipak nije odmah te uzvišene časti primila; već kako no nam sv. Evangjelje kaže, ona se smutila, ona se zasramila i ona je zašutjela. A vidivši da Arkangjel još ne odstupa, već da čeka njezinu privolu i njezin odgovor, ona tad smućeno i smireno, pa i čedno odgovara: »A kako to more biti kada ja čovjeka ne poznajem?« Djetco moja pazite na te rieči … Djevojčici Mariji, kad je te rieči rekla, nije bilo već 14 godina, ona je već od malog djetinstva svoje djevičanstvo Bogu u crkvi svetčano zavjetovala bila, a to je prvi zaviet djevičanstva što se na svietu sbio, pa je ona vazda čista i neporočna bila i takova do konca svoga života ostati htjela, - čujuć sada tu viest, ona se uzbojala za svoje djevičanstvo i za svoj zaviet, pa kad je onako Arkandjelu odgovorila, htjela je tim riečima kazati: Volila bi i ne biti materom Božjom, ako moram svoje djevičanstvo žrtvovati, jer volim biti djevicom nego biti Materom Božjom. Tad je Arkandjel utješi i umiri, kad joj reče: »Neboj se Mario, ti ćeš po Duhu sv. začeti i poroditi, ti ćeš biti materom, ali nećeš svoje djevičanstvo izgubiti, ti ćeš ipak djevicom ostati.« Kad je to Maria djevojčica čula: »Eh, kad je tako – odgovori – budi meni po rieči tvojoj!« To jest, primam se biti materom Božjom pod samim tim uvjetim da moje djevičanstvo ne izgubim.

Evo Vam, djetco, uzora, što li je djevičanstvo pred Bogom, koliko ga Bog i Majka Božja cieni, i koliko je prid Bogom častna, čista i poštena djevojka.

Crkva pak sveta vazda je visoko cienila djevojačtvo, ona se vazda najbrižnije trsila za taj njezin nježni cviet, i posvetila joj vazda najnježniju materinsku brigu. Ona svaku čistu i poštenu djevojku nazivlje Isusovom zaručnicom: Ona svaku čistu i poštenu djevojku Božjim Angjelima prilikuje i prispodobljuje. Obilježje sv. Crkve jest djevičanstvo, pa zato Sv. Nauč(itelj) Auguštin govoreći o djevičanstvu, kaže: Ako je po apoštolovoj rieči, vasiona Crkva prava djevica, koliko časti i poštivanja ne zaslužuju djevojke koje su uda te crkve, kad

u svome tielu čuvaju onu čistoću koju im majka crkva čuva u svojoj vjeri. Zato kaže: da nikakva plodnost tiela, nemože da nadkrili čast djevičanstva.

Nu niti sam Bog, niti sama Crkva, djevičanstvo časti i poštuje, već i sami pogani u veliku su ga cienu imali i držali. Oni su u svojim hramovima Bogu na čast držali vazda i uviek gorući oganj, a da se taj sveti oganj nigda ne pogazi, povjeren je bio tako zvanim Vestalinkam, a to su bile same djevojke koje nisu nigda svoje poštenje okaljale, niti o sebi zla glasa dale: toliko su ih dakle i sami pogani cienili, kad su samo njima toli uzvišenu i častnu službu povjerili, naime da Sv. Oganj vazda živ čuvaju.

Zato sve, ja se usudjujem prispodobiti djevojačko poštenje svetim Moćima na oltaru, koje valja da svak časti i da im se svak klanja, u koje nesmi nitko zlobnim okom pogledati, niti se zlobnom rukom dotaknuti, jer tko bi se isto ogriešio onaj koji bi zlobno o djevojačkom poštenju govorio, koji bi na poštenu djevojku smradno oko bacio, ili bi se njezinog čista tiela dotakao.

Ponosite se slobodno, djevojke, svojim poštenjem, jer dok njega imadete, imadete neprocienjeno blago: poštena djevojka, to je dika, ponos i slava pred Bogom i pred ljudima, dočim djevojka koja je ili svoje poštenje pogazila, ili o sebi i svome poštenju sumnju daje, i prigodu da se o njoj zla misli i govori, to je smrad, to je gád, to je smeće! i pred Bogom i pred ljudima.

Djevojke! vaše poštenje stoji u Vašim rukama: ako ga Vi ne budete znale čuvati, neće Vam ga nitko očuvati. Vaše poštenje imade silnih neprijatelja na svietu. Više puta, onaj koji Vam se gradi najvećim prijateljem i strastveno u Vas zaljubljenim, koji Vam se udvara, koji Vam se klanja, koji za Vam uzastopce idje, koji Vam medenim riečima laska: – to je često puta Vaš najveći dušmanin, koji Vas jedino vara, koji Vam srdce truje, koji na Vaše poštenje kidiše. Čuvaj te se djeco, tih grabežljivih ptičurina, koji često oko Vas oblietaju.

Bdite uvike nad sobom, bježite od prigode, a kad Vas zla prigoda zaleti, i noktim i zubima branite sebe i svoje liepo poštenje. Spomenuti ću Vam samo uzor Vašega poštenja i obrane istoga. To je bila glasovita Sv. Uršula koju Crkva štuje 21. Listopada, i koja je dika, ponos, uzor, i slava svih poštenih djevojaka. Uršula je bila kći kršćanskoga Dionoka, koja je vrlo cienila svoje djevičanstvo, pa na kakovu udaju niti mislila nije. Dogodi se dakle, da njeki Konon vojskovodja britanski, protjera sve starosjedicoe iz njeke francuzke pokrajine i htjede tu novu engležku naselbinu postaviti, zato on u Dionoka kralja zaprosi njegovu kćerku Uršulu za svoju ženu, a opet za sve svoje vojnike prikupi na silu toliko djevojka, koliko je kod vojnika imao, i to u broju 11.000. Sve su se te djevojke tužne jadne i razplakane ukrcale u Londonu na veliku ladju i odputovale za Britaniu: kad na putovanju snašla ladju grozna morska oluja, i svi poginuli i potonuli osim djevojaka, same se djevojke spasile i ostale na ladji, ali ladja nakon toliko nevolja i muka pretrpljene stigne na njeke divlje otoke, gdje ju zatekli morski gusari Melga i Gaun sa svojim vojskama. Kad ovi vidili tu množiju mladih djevojaka, ko divlje zvieri svi oni vojnici na njih nasrnuli da im poštenje pograbe i da im djevičanstvo ocrkvnu. Kad Uršula to vidila, stala na vas glas sve one djevojke nagovarati, moliti i zaklinjati, da se na dadu ocrkvnuti, neka sve svoje poštenje neokaljano sačuvaju, neka vole smrt podnieti, nego dvoje djevičanstvo izgubiti. Vojnici svu svoju zvirinjsku silu upotriebili, svak je htio na silu po koju djevojku dobiti, svi razpaljeni putenom strasti, po dvojica po trojica silovali kukavne djevojke: ali djevojke po Uršulinom nagovoru otimale se, branile se, lavski se borile, i nedale se. A oni razkalašeni vojnici nemogav niti jednu svladati i predobiti, bjesnilom pobjesniše, pa svih do jedne, njih na broju 11.000 poklaše i poubijaše. I tako sve sretno i slavno duplom palmom djevičanstva i mučeničtva združiše se svojim nebeskim zaručnikom Isusom u raju. Etov Vam, djetco, liepog i junačkog primjera djevojačke odvažnosti i poštenja. Prije smrt, djetco, nego da svoje poštenje okaljate i izgubite: smrt je ništa, jedan put ipak valja umrieti, ali umrieti sveto i slavno to je smrt kršćanska: jer nakon te smrti, počima (?) život, i to život vjekovječni.

A znate li Vi djetco koji li je najljepši nakit i ures poštene kršćanske djevojke? Vi valjda mislite da je to liepota lica, vitkost stasa, pronicavo oko, rumeno lice, liepa besjeda, liepi okret, oholost, ponositost, odjeća, zlato, biserje, gjerdani i. t. d.? Nije djetco, nije to ono što diči jednu djevojku. Dika djevojke, jest: čednost, stidnost, sramežljivost, poniznost, i to u očima, na licu, u posmjehu, na ustima, na besjedi, u govoru, u svemu ponašanju, a nada sve pobožnost. Svaka poštena djevojka takova je; ako nije poštena, badava joj je, takove vanjštine ona neće nigda imati.

Djevojka ohola, raztrešena, koja nečedno gleda, koja se rado smije kad čuje nečisto govoriti, koju neće nigda rumenilo obliti, koja se rado nalazi u družtvu mladića, koja nerado u crkvu idje, koja se nerado moli, koja se u crkvi nepristojno ponaša, smije i razgovara, koja kod kuće otca i mater ne sluša, koja se s drugaricama zavadja, koja nepristojne rieči i sramotne govori, koja po noći tam i amo se skita i klatari; to nije nikakva djevojka, takva djevojka ako i nije još propala, ali je na rubu propasti, ta će uvijek nesretna ostati i biti.

Šta Vi mislite: ako pošteni mladić hoće da svoju sreću traži, i poštenu djevojku si za viernu drugaricu izabere, doisto neće je tražiti niti birati izmedju takovih djevojaka, već izmedju onih o kojim sam Vam prije govorio. A da se po nesreći namjeri na ovakvu, jaoh ti se njemu! dočim ako ga Bog namjeri na onakvu, sretan on i ona!

Po svemu tomu ja mislim, da ste Vi djevojke dobro shvatile i pojmile svoju čast i svoje dostojanstvo: nu sada ću Vam nešto progovoriti što se samih Vas tiče. Vi ste radnice; ali to nije nikakva sramota: rad je ljudska potreba, blago ti se onomu koji radi i koji raditi može, a zlo i naopako onomu koji ili ne radi, ili nema što da radi, ili nemože da radi. Svaki čovjek na svietu, valja da radi, pa bio on i najimućniji i najbogatiji, jer je u radu život, u dangubi je smrt.

Vi ste sretne, što ste se namjerile na ovu kuću, u kojoj nalazite liepa rada i poštene zarade, ovdje Vas ni sunce ne prži, niti Vas led bije, ovdje niti se znojite niti se preveć umarate, udobno sjedite, rukama radite a grlom
pjevate, kud će te bolje zaželiti? na koncu pak osmosatnog dnevnog rada, ipak znadate da ste svoju dnevnicu pošteno zaslužile.

Ovdje se Vi još učite mnogo čemu. Prije svega učite se redu. Djetco moja, red je glavna stvar u ljudskomu životu, gdje je reda tu i rad bolje uspjeva, u kući u kojoj vlada red, tu sve pjeva; iz ove dakle kuće, Vi ćete taj divni red u svoje kuće prenieti, pa kad jednom domaćice budete, blagosivat će te ovu kuću u kojoj ste se redu naučile.

Ovdje je strogost: a jaoh da strogosti nema! Kad bi svaka od Vas radila što htjela, eto gotova nereda. Strogost je ona koja uzdržava red. Da su roditelji strožiji u uzgajanju djetce, i djetca bi bolja bila: djetca su u obće zločesta i nepokorna, jer su im roditelji preveć popustljivi. Tu se Vi dakle učite o svojem trošku, kako Vam je jednom strogimi i sobom i drugim biti.

Ovdje je posluh, a posluh je sveta stvar. Na svietu svak valja da poslušan bude, sin otcu, sluga gospodaru, činovnik svome predpostavljenomu, žena mužu, svi valja da su poslušni. Gdje je posluh, tu je svaki red i Božiji blagoslov. Oh koliko će te Vi, djetco sretne jednom biti, ako se tome posluhu priviknete, ako se naučite slušati! Tko zna slušati, sam on znade dobro zapovjedati, ali tko se nije posluhu naučio, taj će uviek biti nesretan pače okrutan zapovjednik, i jaoh ti onomu kojim on bude vladao.

Ovdje se još i šuti! pjeva se al se ne govori: a to je baš za Vas liepo i koristno: da se priviknete šutnji; kaže se da su žene u obće brbljavice, jer da neznaju šutiti. Nu ja to ne govorim, ali znam da rado govore, a da bi manje govorile bile bi pametnije; kad se preveć govori, nije moguće da svaka rieč uredna bude, a Duh sv. nadodaje, da tu nije bez grieha.

Još ovdje ste djetco u zaklonu od hrgjave prigode: a to je po Vas i po Vaše poštenje najveća sreća. Prigoda je propast svakomu ali navlastito djevojki, da bi se svaka djevojka prigode čuvala, nebi nijedna svoje poštenje pogazila, ter ako je koja u sramotu pala, to joj je

prigoda dala. Vi ovdje ako sdušno i marljivo radite, ako na sami rad mislite, nećete imati kad da na zlo se svrnete, i tako Vas neće ne prigoda iznenaditi.

Naravno gdje se radi, gdje se pjeva, gdje je red, gdje se šuti, gdje je strogost i posluh, i gdje nema hrgjavih prigoda, tu je posve lako očuvati si čistoću, poštenje i djevičanstvo. Zato djetco moja, marljivo se svemu tomu priučite, tomu se svemu priviknite: nemojte se nigda ni na red, ni na strogost tužiti, jer je to Vami najveća potreba i najveća korist, ako želite uviek biti prave i poštene djevojke, a jednom kad Vam Bog sreću dade, te se udomite, da budete prave, marljive i radišne domaćice, vierne drugarice, i dobre kršćanske majke.

Sreću si samu ne tražite, sreću će Vam sam Bog dati i poslati: ako je Vi same budete tražili bez Boga, možete u izboru pogriešiti; ali ako Vam je sam Bog dade, nebojte se, ona je prava sreća. Nebudite lakovierne, nedajte se namamiti na medene rieči, ne vjerujte svakomu i ne brzu ruku, ne darujte naprečac nitkomu svoje srdce, ne vjerujte svačijoj ljubavi. Poštena djevojka neka se u zabiti taji, pošteni mladić će je po mirisu njezinog poštenja i u zabiti naći. Ne gubite svoje vrieme u ljubakanju, to je štetno Vašem poštenju i Vašoj pravoj sreći: Kad Vas prava sreću snadje, Bogu je u ruke dajte i preporučite, Bogu se molite i Boga vapite, da Vas on do sreće dovede, i da svoj čisti vienac do Božjeg oltara svjež donesete, da tako tada obilni Vas Božiji blagoslov svojim sudjenim združi.

Djetco: eto ja sam Vam podobne savjete dao, kako da sretne budete: ako me poslušate sretne ćete i biti. A to Vam od srdca želim i to Vam nazivljem.

Medjutim ko prave, čestite, čiste, neporočne kršćanske djevojke živite. Dok ste u ovoj kući, čuvaj te svoj ugled, svoju čast i svoje poštenje, a ujedno ugled, čast i poštenje ove kuće, koju Vi nesmijete svojim nepoštenjem ocrniti. A kad bi se za nesreću našla ona ikoja od Vas, koja bi svojim sumnjivim ponašanjem, svojim nepoštenim življenjem ugled ove tvornice ogadila i omrčila, ja molim g(ospodina) Ravnatelja neka bi odmah tu gubavu ovcu iz ovoga tora prognao i odtjerao, da nebi druge ogubavile, pa bila ona makar kako inače i vriedna i valjana i radišna.

Nu nije dosta da dok ste Vi ovdje unutri, da dobre, čedne, poslušne, radišne, skromne i poštene budete: to treba da se i vani takove pokažete.: da i vani svojim se poštenjem i urednim ponašanjem ponosite. Neću da zato izgledate kao kakve koludrice, pa da hodate prekrštenih ruku, oborenih očiju i zavezane glave, to ne! možete slobodno i veselim licem i nevinim posmjehom na ulici biti: nu samo tako da Vam se ništa zamjeriti može, da Vas nebi tko razkalašenim i raztrešenim djevojkama smatrati mogao. Budite uviek vesele, ali u prigodi i na svoje vrieme ozbiljne.

Sada pri koncu ću Vam nekoliko spasonosnih opomena dati, kojih budete li se držali i mene poslušali, današnji će Vam dan u sladkoj uspomeni ostati.

U kući prije svega, poslušne i pokorne uviek budite otcu i materi, nemojte ih nigda srditi, nemojte ih na grieh navadjati, ako Vam je kadgod ili težko ili krivo, ustrpite i hvala Bogu barem u sebi recite. Svako jutro i svaku večer Bogu se pomolite ili barem Gospu pozdravite i njoj svoje poštenje i svoje djevičanstvo preporučite.

Ovdje u tvornici, vazda marljive, radišne i ponizne budite. Poglavare pokorno slušajte, radite, i ako Vam je kadkad rad težak, ne tužite se, već Bogu zahvalite, da Vam ga je dao; sa drugaricama uviek u ljubavi budite, nemojte se nenavidati, niti jedna drugu zlobiti ni ogovarati: kad rad počmete ili kad ga svršite, liepo se zlamenom sv. križa prekrstite, pa prije rada recite: Bože pomozi! A poslie rada recite! Bogu hvala!

Vani, na putu, budite čedne, skromne, ne larmajte, već kako se pristoji poštenoj djevojci tako se ponašajte, s mužkarcima se poništo ne družite, a u večer kasno ne izlazite, nije noć za poštene djevojke, noć je tatica djevojačkog poštenja.

Kad čujete na podne ili na večer zvono zvoniti, vazda se prekrstite i Gospu pobožno pozdravite. Sv. Misu svake nedjelje i svakog svetačnika pomnjivo poslušajte, a u crkvi uviek se čedno, skromno i pobožno vladajte, nemojte te se tu ni smijati ni razgovarati, već se pobožno i ponizno Bogu klanjajte i molite se.

Neka svaka od Vas bude svoju krunicu imala, pa Vas svjetujem da se sve dojedna u bratovštinu Sv. Ružarja upišete kod Preč(asnog) G(ospodina) Kan(onika) Vučića pa neka svake sedmice izmoli po 3 krunice, naime radostnu, žalostnu i slavnu; ali bi najbolje i najkoristnije bilo, da svaki dan po jednu krunicu redom izmolite, i to ako je moguće u družtvu, po 2 ili 3 ili više Vas. Ako je komu više pristoji krunica, to je djevojki, jer je krunica obiljžje njezinog djevičanstva. Ako Vi djetco budte svaki dan Majku Božju sv.
krunicom krunile, Majke božja će i Vas okruniti i na ovom svietu viencem poštenje, a na drugom viencem neumrle slave.

Ljubite djetco Majku Božju, ali je ljubite ko što ljubi kćerka majku svoju, i svako joj jutro svoje poštenje, svoju čistoću i svoje djevičanstvo preporučite.

Češće na sv. ispovjed i na sv. pričest pristupite, nemojte se zadovoljavati s onim barem jednom na godinu, jer je ono samo za lienčine zapovjedjeno, već Vi najmanje po 4 put na godinu svoju dušu sa sv. ispovjedju očistite i sa sv. pričesti okriepite: i to jednom o prolieću, drugu lieti, treću jeseni i četvrtu zimi: a to bi moglo biti o Uzkrsu, pa o Velikoj Gospi, pak Gospi od Ružarja napokon o Božiću. To nije ništa težko, pače to je posve lako, navlastito djevojki obavljati.

Pobožnost, djetco neka bude Vaše obilježje, budete li pobožne, vjerujte, biti ćete tada i poštene, i čedne, i krotke, i pokorne, i ponizne, i poslušne i radišne. A Bog će s Vama biti.

Čuvajte u sebi živu Vjeru: a neka Vam je vazada pred očima: Duša i Poštenje!

Pri koncu dužan sam Vam samo spomenuti; pa Vas liepo pohvaliti, za liepu i krasnu Vašu osnovu, da iz svojeg truda, prikupljate novac za jedan novi mramorni Oltar u Stolnoj Crkvi, zato će Vas dragi Bog obdariti: biti će Vam to i od koristi od poštenja. To će se dakle nazivati: Djevojački oltar što su svojim žuljevima Bogu na čast podigle radnice tvornice duhana u gradu Senju. Nego ja bi Vam jedna savjet još dao; naime: da kad se taj Oltar bude gradio, da svaka od Vas, koja je u tu svrhu svoj novčić dopriniela, neka napiše Gosp(odinu) Bogu i Majci Božjoj jedno pismo, u njemu neka prosi ono što od Boga i od M(ajke) Božje želi, neka te sve svoje potrebe i želje izkaže, pa neka nitkomu to pismo ne očituje, već neka ga svaka zatvori i zapečati, a nad kuvertom neka svoje ime i prezime napiše: pak kad svaka bude svoje pismo napisala, neka se sva ta pisma sakupe, pa neka se u jednu drvenu škatulju zatvore i zakova, a onda, neka Preč(asni) g(ospodin) Župnik, tu škatulju dade zakopati i zazidjati, u onaj novi Oltar što će te Vi podignuti. Tu će tako uviek stati ukopate i zatvorene Vaše želje i Vaše molbe i Vaše prošnje, a Vi ćete kadgod pred onaj oltar doći i kleknuti, i samo Bogu spomenuti ono što ste mu u pismu napisale. Mislim da će Vam ovaj moj savjet od velike koristi biti.

A sada, djetco moja, ja zaključujem moj govor, stavljajući Vam na dušu i na srdce, rieči što sam Vam progovorio; izvršite, djetco, sve što sam Vam večeras rekao: čuvaj te si dušu i poštenje svoje, budite dobre, poslužne i radišne, a najveće pobožne, a mene se kadgoda u Vašoj molitvi sjetite: ja ću se sjetiti i Vas.

Hvala preuglednom G(ospodinu) Ravnatelju ove tvornice koji je blagohotno dozvolio ovaj današnji duhovni sastanak, hvala Prečastnoj i Velečastnoj Gospodi, koja je izvolila tom sastanku učestvovati, hvala Vam svima na ustrpljenju kojim me slušate: a uz hvalu svima ostavljam bratski pozdrav i sveti Božiji blagoslov kojeg ću Vam sada podieliti, a uz to Vi klečećke, izmolite obćenu Ispovied itd.

PRILOG 9.

Slovo prigodom Tisućljetnice od uvedbe staroslovenskog Jezika u Liturgiju Zapadne Crkve, proslavljene od hrvatskoga naroda u Šibeniku dne 20 Lipnja 1880.[*]

Presvietli Gospodine! Velečastni Zastup(nici) Obćinski, čestita Gosp(odo) i pravovirni narode!

Ala ti je slavan naš mili narod! Mi katolici – hrvati sakupismo se ovdi danas u Božji hram da se slavom svojom podičimo i ponesemo, što će malo koji svietski narod doživiti. Danas prevaljiva ciela tisućnica dugih godinâ danâ od kad najmiliji i najdragocieniji biser narodni, staroslovenski nam jezik sjajem blišta u okrugu svieta: Bože moj pa da se ne dičimo i ne slavimo danas mi ponosni Sinovi Kat(oličke) Crkve i žarki rodoljubi i zgoljni Hrvati – Katolici, potomci velike Slavenske obitelji! tko će nam zaviditi te čestite slave i pristojne nam ponositosti? ah nek umukne, nek se zastidi svaki nam susid dušmanin, pri tolikoj našoj slavi! Tisuća je danas godinâ da svetčano Boga našega slavimo u narodnom jeziku, tisuća je danas godinâ da u Božjoj Službi bi zakonito i svetačano uveden naš staroslovenski jezik, tisućnica je danas slavne i svete naše Glagoljice. Nek se slobodno s nam ogledaje ostali narodi, na polje nek izadje i francuz, i talijanac i niemac, i englez i španjolac, svi ti slavni narodi, pa ako im duša steže nek se što takovim podiče i podnese! ah o tom je slavom, dobri Bog, same slavenske narode hotio uzveličati i obdariti. Pa da danas mi, potomci te slavne obitelji pred poštenim svietom slavno svoje čelo ne prikažemo, dično Ime svojih pradjedovâ ne proslavimo? sami sebe ne uzhitimo?

Današnje slavje i sviesti nas i bodri nas da se to većma zaljubimo u ona dva velika sveta načela što nam srdce uzbudjuju, i kojimi se ponosimo, i za koje se borimo, i koja jedino vode napredku uljudnosti: Vjera i Narodnost. Danas Slovinstvo pita života, i to kršćansko – narodna života, kô što nam veli primorska naša dika, i ako dobro razabire Vjeru od Narodnosti, niti ju Narodnosti podmeće, to ipak najvoli pravoj Vjeri uz Narodnost pravednu, jer od toga samoga sklada mogu mu procvasti najljepši plodovi ćudoredja, prosvjete i uljudnosti. Ovako mi dakle shvaćamo današnje naše slavje, zato se mi ovdi prikupismo, uz našeg dičnog Pastira, da bistro još jednom posvjedočimo, da su nam vavjek sveta i mila ona načela, koja su jedino vriedna nas na okupu držati, snažnih počiniti, načele prave Vjere, i Narodnosti pravedne.

Ako se, po Vjeri i po Narodu braćo, ako se velju danas usudjujem o poznatoj Vam stvari prozboriti, na to me nije nagnala tašta slava, već vruća želja da i ja maličak sudjelujem ovom narodnom slavju, pa da i sebe i vas obodrim nek se čvrsto držimo Vjere i Narodnosti. Cigli mi je jučerašnji dan za to opredjeljen bio, pa zato i nažalost slabo svoju ulogu moram vršiti, ali Vaša me dobrostivost ima me oprostiti. Ćirile i Metode sveti, predslavnici sv(etih) načela Vjere i Domovine, dvograne zviezde našeg duhovnog napredka, Vas dovikujem da što nevriednost moja nemože, pomaže Vaše pokroviteljstvo.

Kršćanstvo je, veli naš Pavlinović, na se primilo zadaću da popravi ono, što je ljudska oholost izkvarila za vremena gradnje Babelske kule, da ljubavlju tj. sveže narode, koje neznabožtvo bijaše razdvojilo i sneprijateljilo, ujedinjenje tj. roda ljudskoga u sve potrebe uljudnosti. Poluga uljudnosti jest jezik, to krvna braća Ćiril i Metod razabrali, toj svetinji

[*] ADSK, MO, Govori, A. M. MIŠKOV, Slovo prigodom Tisućljetnice od uvedbe staroslovenskog Jezika u Liturgiju Zapadne Crkve, proslavljene od hrvatskoga naroda u Šibeniku dne 20 Lipnja 1880. Rukopis je čitak i dobro očuvan, a sadrži pet stranica.

vidili privržene razne grane slavenskoga svieta, a da ih ujedine vezom iskrene ljubavi, i prave Vjere, tom se polugom poslužili.

Nu! moja braćo, božja Providnost kako bdije neprestano na spasenje svega ljudstva, bdije i nad životom pojedinih naroda. Zgode IX vjeka to nam potvrdjuju, mutan i krvav bijaše taj vjek osobito za slovinstvo, nad slovinstvo bo priklopili se ljuti dušmani, s Iztoka Grci, koji nudjajuć im Vjeru trgali vez ljubavi i jedinstva s vječnim Rimom, sijali razkol i med Slovene; a sa Zapadne strane franačka sila nudjaše robstvom i kršćanstvom, nudjali pravu Vjeru ali iz petnih žilâ nastojali da odnarode slovinstvo. Al je Bog inače godio i pogodio! na zadnjih obalâ slovinskih pokaza se Slovenim sjajna luč Ćiril i Metod, ta dva rodjena brata, ta dva Božja ugodnika, uvidili da Slaveni nemogu postati Niemci ni Grci, spremili se put Balkana, veličanstvenom mišlju, da dobiju Božjemu Carstvu najveće Evropejsko pleme, pleme Slovinsko.

Evo navršila već hiljada godinâ od kad ta slavna Solunska braća razpališe luč S(vete) Vjere u slavenskom svietu, te s njim upoznavši se, božijim duhom nadahnuti, u dušu mu zaviriše, te vidivši da ga ima sila božija, da mu nije do toga da se po svitu skita, i da tudje otimlje, već da svoje od tudjeg napadaja brani, da mu je najdraže na svom i medjusobno živiti, i da nam je Bog dao, i našu kapu, i našu ćud, narodne običaje, naš vlastiti jezik; poznali da nismo ni Grci na Latini, ni pritapci kojeg starog panja, nego čisto i bistro pleme od temelja. Utaman bi oni naše pradjedove tudjim jezikom obraćali, slabo bi kršćanstvu koristili, te što bi oni? Okrenuše se da se Bogu slovenskim jezikom mole. Te etoti sve se za njimi zavelo, narodi slovinski obratiše se, S(vetu) Vjeru prigrliše. No to svu svoju pozornost svratite slovesnki narodi, Bog se vašim vlastitim jezikom posluži, da Vas Vjerom prosvietli, da Vas spasu naputi.

Sitio se mudri Ćiril da se Kršćanstvo može osloniti na slovinsku narodnost, a istodobno uzčuvati joj jezik i običaje. Sitio se mudri Ćiril da je slovencu duboko u srdcu usadjena klica narodne ponositosti, pa da će uz narodnost i pravu Krstovu Vjeru snažno braniti i čuvati, da će sve što mu je svietovno prigoriti a svoje milje, svoje svetinje, Vjeru i Narodnost krvlju uzčuvati; prsi će svoje za to izložiti, svu snagu upotrebiti. Sitio se mudri Ćiril da nebi ičesa kršćanstvu nudio, kad bi se tom narodu kršćanstvo tudjim jezikom namećalo. Sitio se kako slavenska narodnost imala se toveć razgranjivati, kô što se i razgrana, ali nikad ter nikad da sebi nebi u drugu zar bolju i odličniju prometnula. I prije IX vjeka bio bi se naš narod prosvjetlio lučem sv(ete) Vjere, da su mu se samo sredstva upotriebila, što ih upotriebi Ćiril i Metod, naime da su mu pravu Vjeru njegovim jezikom nudjali.

Na to nenabidni susidi graknuše na sv(ete) ljude, da neuče po zakonu, i kod S(vetog) O(ca) Pape ih osvadiše i kao tobožnje krivovjerce ih potvoriše. Al se ne dade S(veti) Otac lahko zavesti, već ih liepo u Rim dočeka, nauk im potvrdi, jezik im posveti. Tko se nebi od nas braćo, doslovce milinjem sitio onih znamenitih rieči S(vetoga) O(ca) Pape Ivana VIII. kad po drugi put u rimskom saboru Apoštol naš Metod u oči klevetniku Ditmaru zasvidoči Pravu Vjeru i obrani snažno slovensko Bogoslužje. »Pismena slovenska – evoti zlatnih riči Isukrstova Namjestnika – narode smireno ih počuj i duboko ih u srdce zasici – pismena slovenska, izumljena od njeg dašnjega mudraca Konstantina – Ćirila, kojimi se služba Božja mudro naviešća sa svim pravom hvalimo, i zapovjedajmo da se u istom jeziku Krsta Gospoda našega slava i djela navješćuju; nit je išta protivno pravoj Vjeri i svetom nauku da se S(vete) Mise istim jezikom slovenskim pjevaju, i svi ostali čini i časi obredjuju.«

Kako otčinskom skrbi S(vetog) Otca Pape pohvališe, potvrdiše i zapovjediše slavensku Božju službu, koju mi glagoljicom poznajemo, eto ti nam nenavidnih susjeda dodijavati, dotle dodijavati, dok nam mal ne sasvim jezik sveti zaturiše: nije mi do toga, braćo da sad rane rastvaram na narodno – crkvenom životu, pa da ovo liepo slavje danas i maličak pomutim, hoću samo glavne izvore iztaknuti s kojimi nam susidi dodijaše: jedan ti veli da uz svoju Vjeru hoće i svog jezika; zalića te drugi da je latinski jezik svega svita, pa da čemu bi

smo mi sloveni taj sklad razmećali; narupi treći, da kad se on mudrac latimice drži, da možeš i ti slavenska neznalico njega se držati.

Svi napadali, svimi se borismo, i jedini koji uz nas stajali na braniku naših svetinjâ, to su ti Rimski Pape, kojima najviše bijaše do toga da nam narodna slava ne pomrča. Eno ti Adriana II. pak Ivana VIII. koji nam narodno Bogosluženje hvale i potvrdjuju: enoti Inocenca IV. koji Senjskom Biskupu uz dopuštenje da se glagoljicom služi u obredih S(vete) Mise, vrućno preporučuje da se budu potanko opsluživali starodavni običaji od slavljanskih apoštolâ ustanovljenih; enoti Urbana VIII. Inocenca X. Inocenca XI, glasovitog i mudrog Benedikta XIV. koji svi nastojaše da se sveta Glagoljica vierno občuva. Ele vavjek li ti se je viečni Rim skrbno brinuo za Slavenske narode, i i Tita, i Dujma i Anselma, te naše slave, dao nam da nas uvedu prosvjeti i uljudnosti. Bio je Papa Grgur VII. koji je okrunio hrvatskom krunom Zvonimira kralja naše krvi, a tim činom uveo naš hrvatski narod u kolo prosvjetljenih narodâ. To je sve braćo, povjestna živa istina, zato harnost našu vičnom Rimu valja da nosimo, ali pamtiti nam je dobro da što su Rimski Pape potvrdili staroslavensko Bogoslužje, i sudjelovanje slavnih naših apoštola braće Ćirila i Metoda, da zato ne (?) treba da smo harni s toga što ova skrb i njene spasonosne posliedice razprostrle se ne samo nad našom Hrvatskom, već nad cielim Slovenstvom. I Hrvat i Srb, Bugarin i Rus, Čeh i Poljak, Rusin, i Slovenac, sva ota plemena slovenska, zahvalit se imadu viečnom Rimu, što se mogu podičiti ovom zamašitom povlasticom; i ako je nažalost veliki broj ovih slavenskih plemenâ raztrgao vez ljubavi i jedinstva svojim dobrotvorom, potaknuti od Bizantinske lukavosti, kad-li tad-li, ugledavši se oni u svoje zaštitnike, u svoje slavne apoštole Ćirila i Metoda, bludnje će svoje pripoznati, povratit će se u naručaj ljubeznice naše Majke Katoličke Crkve. Tako će jedino Slovenstvo vršiti veliku zadaću, koja ga na ovom svietu čeka; kad će, alo samo tada Slovenstvo ozdraviti trulež zapadnih narodâ. Pa gle! što Ćiril i Metoda zamislili već od 10 vjekovâ, Pape Rimski, baštinici njihove velike misli gledaju i nastoje da oživotovre. Mimoišavši navedene ostale Pape, spomenut ću velikim oduševljenjem S(vetog) O(ca) Papu Pija IX. bl(ažene) usp(omene): zar se nezna koliko li on sile i nastojanja uloži da ne samo privede jedinstvu sva slovenska plemena, već da im svetinje njihove budu štovane, najskoli S(veto) Bogoslužje u staroslovenskom Jeziku. Još mi u srdcu, braćo zuji, ljubezne i zanosite one riči, neumrloga toga Pape, ka mi u sreću pade na 30 Svibnja g(odine) 1877 biti mu pred otčinskim nogam skupa u liepoj kiti zgoljnih Hrvatâ, kad on nas Hrvate hrabre i junake prizna i pohvali to u Vjeri to u branjenju svojih prava: kad nam on sladko opomene ljubav pram nama slavnih njegovih prešastnikâ; kad on čisto nam i bistro reče: i ja Vas ljubim mili moji Hrvati: nezaboravne riči dobrog Otca. Tko li ne zna kakva li otčinska skrb i briga slavno vladajućeg S(vetog) O(ca) Pape Lava XIII. za duhovni napredak i razvitak svih slavenskih plemenâ, osobito u ponosnoj Bosni i Kršnoj Hercegovini: Čini su to Gospodo! te uvjerimo se, da nas Rimski Pape ljube, da nam svetinje uzdržavaju i čuvaju. Držimo se dakle, držimo se uzko i čvrsto viečnog Rima, ne raztrgnimo vez ljubavi koja nas spaja (?) Isusovom glavom na zemlji: Rim će nas braniti, i svetinje nam kao dosele sačuvati: Jezik, Običaje, Glagoljicu.

Te otim zaključujem slabo svoje slovo, kojega u sami dan na brzu ruku moradoh sastaviti: nisam ti narode ugodio, oprosta me ne liši, brat sam ti po Vjeri i po Narodu.

Veseli se uz to mili moj narode! pri današnjem slavju, saučestvuj pobožnoj ovoj svetčanosti ganutim srdcem i orosenim okom, počuj kako ti srdcem zadrma staroslovenska rič, kad no Božiji misnik zaglagolji »Slava Vavišnjih Bogu«.

Bogu se pomoli svojim jezikom, jer kada ti moliš što ne razumiš, slabo ti za Boga znadeš, moli se svojim jezikom, iskrenija i srdačnija će ti molitva iz dna srdca prodrti, do Božjeg Priestolja lakše će se ona uspeti.

Veseli se mili moj narode! i kad tvoj dični Pastir, Pres(vjetli) Biskup, nakon Božje Službe bude na te hrvatskim tvojim jezikom božiji blagoslov dovikivao i vapio, te bude ti ga

otčinskom desnicom dilio, kao smireni sinak na goloj zemlji prostrt kloni glavom, da na te obilnije nebeska rosa božjeg blagoslova bude padala.

Bogu se svome pak svojim jezikom zahvali da te je čestitije i slavnije obdario, negli je mnoge narode, kad ti Bogoslužje u tvom narodnom jeziku potvrdi, naredi, posveti.

A okrenuvši oko sjajnom Nebu, potraži one dvograne zvizde tvojih apoštola braće Ćirila i Metoda, uprtim ih okom gledaj, te ovako im se pomoli:

Ćirile i Metode sveti izposluj te nam kod Svevišnjega da onaj vez ljubavi koji nas spojene drži sa Isusom, ne raztrgne se u vik vika, a raztrgani vez ljubavi med slovinskih plemena, združite vi i spojite. Vjeru u nam utemeljite: Narodnost nam branite. Slava Ćirile i Metode, slava!

PRILOG 10.

Popis mjesta u kojima je o. Miškov sam ili sa svojom subraćom održao pučke misije*

1. Aljmaš, 1897.
2. Babina Greda, 1890., 1911.
3. Babino Polje (otok Mljet), 1901.
4. Baćina, 1884.
5. Bajmok, 1908.
6. Banići, 1900.
7. Banovci, 1897.
8. Bast, 1900.
9. Baška Voda, 1900.
10. Baška, 1893.
11. Benkovac, 1902.
12. Berak, 1892.
13. Betina, 1898.
14. Biograd na Moru, 1891., 1902.
15. Blato, 1882., 1899., 1901.
16. Bol, 1882., 1897., 1909.
17. Bošnjaci, 1891., 1912.
18. Bribir, 1906.
19. Brist, 1884.
20. Brlog, 1901.
21. Budrovci, 1900.
22. Budva, 1900.
23. Cerna, 1891.
24. Cista, 1910.
25. Cvitović, 1906.
26. Čakovec, 1899.
27. Čemerno, 1913.
28. Čerević, 1898.
29. Čonoplja, 1908.
30. Dalj, 1897.
31. Dobrota, 1900.
32. Dol na Hvaru, 1910.
33. Doli, 1900.
34. Donje Selo, 1883.
35. Donji Andrijevci, 1890.
36. Donji Miholjac, 1912.
37. Dragove, 1902.
38. Draškovec, 1897.
39. Drašnice, 1900., 1909.
40. Drenovci, 1895.
41. Drenje, 1892.

* LPD, 15–27.

42. Drvenik pokraj Makarske, 1884.
43. Drvenik, 1882.
44. Dubrava, 1897.
45. Dubrovnik, 1901.
46. Đakovački Selci, 1900., 1911.
47. Đakovo, 1889.
48. Filip Jakov, 1891.
49. Filipan, 1881.
50. Fojnica, 1913.
51. G. Lastav, 1900.
52. G. Mihaljevac, 1899.
53. G. Muć, 1880.
54. Garčin, 1890., 1904.
55. Gibarac, 1898.
56. Golubinci, 1894.
57. Goričan, 1897.
58. Gorjani, 1892.
59. Gornje Selo, 1883.
60. Goveđari (otok Mljet), 1901.
61. Grabovac, 1896.
62. Gradac, 1884.
63. Gradište, 1891., 1912.
64. Grohote, 1883.
65. Gromiljak, 1913.
66. Gundinci, 1890., 1911.
67. Herceg Novi, 1900.
68. Hreljin, 1905.
69. Hrtkovci, 1898.
70. Hvar, 1904., 1912.
71. Igrane, 1900., 1909.
72. Ilok, 1893.
73. Imotski, 1894.
74. Irig, 1894.
75. Ivankovo, 1891., 1912.
76. Janjina, 1897.
77. Jelsa, 1900.
78. Jesenice, 1898.
79. Jurišić, 1881.
80. Kamen, 1898.
81. Kamenica, 1898.
82. Kanfanar, 1881.
83. Kaniža, 1896.
84. Kaštel Sućurac, 1882.
85. Klakar, 1896., 1904.
86. Kliševo, 1900.
87. Koločep, 1900.
88. Komiža, 1901.
89. Komletinci, 1895., 1911.
90. Kompolje, 1901.
91. Kornić, 1893.

92. Kotoriba, 1897.
93. Kraljeva Sutjeska, 1913.
94. Kreševo, 1913.
95. Krnica, 1881.
96. Kukujevci, 1894.
97. Kuna (poluotok Pelješac), 1901.
98. Lađevac, 1906.
99. Lastovo, 1899.
100. Ledenice, 1906.
101. Legrad, 1897.
102. Lemeš, 1908.
103. Lešće, 1901.
104. Levanjska Varoš, 1896.
105. Lipovac, 1898.
106. Lopatinec, 1899.
107. Lovas, 1895.
108. Lovreć, 1896., 1910.
109. Lukšić, 1880.
110. Lumbarda, 1883.
111. Ljudevitov dol (dio Petrovaradina), 1898.
112. Macinec, 1899.
113. Mala Subotica, 1899.
114. Mali Iž, 1896.
115. Maradik, 1898.
116. Marijanci, 1911.
117. Medov Dolac, 1896.
118. Metković, 1913.
119. Mirce, 1909.
120. Morović, 1898., 1911.
121. Mostar, 1913.
122. Murter, 1898.
123. Nedelišće, 1899.
124. Nemetin, 1911.
125. Neorić, 1880.
126. Nijemci, 1895.
127. Nikinci, 1898.
128. Novaki, 1893.
129. Novi Slankamen, 1897.
130. Novi Vinodolski, 1906.
131. Novo Selo, 1884.
132. Nuštar, 1893.
133. Odvorci, 1896.
134. Ogulin, 1906.
135. Oprisavci, 1896.
136. Opuzen, 1913.
137. Orebić, 1901.
138. Osijek – donji, 1889., 1900.
139. Osijek – gornji, 1889., 1900.
140. Otočac, 1901.
141. Otok, 1891.

142. Pag, 1911.
143. Pakoštane, 1891.
144. Piškorevci, 1889., 1911.
145. Pitve, 1910.
146. Plavno, 1909.
147. Podace, 1884.
148. Podbablje, 1896.
149. Podcrkavlje, 1896., 1904.
150. Podgajci, 1911.
151. Podgora, 1900., 1909.
152. Podstrana, 1898.
153. Podvinje, 1896.
154. Poljica, 1900., 1910.
155. Pomorje, 1899.
156. Ponikve, 1899.
157. Postire, 1909.
158. Prelog, 1897.
159. Premantura, 1881.
160. Primošten, 1900.
161. Privlaka, 1891.
162. Proložac, 1894.
163. Prugovo, 1881.
164. Pučišće, 1909.
165. Punat, 1893.
166. Punitovci, 1892.
167. Pupnat, 1899.
168. Račinovci, 1898.
169. Radikovci, 1911.
170. Rajevo Selo, 1898.
171. Rakov Dol, 1895.
172. Rašćane, 1896.
173. Ražanac, 1902.
174. Retkovci, 1897., 1911.
175. Rogoznica, 1900.
176. Ruma, 1897.
177. Runovići, 1894.
178. S. Karlovci, 1894.
179. S. Mitrovica, 1894.
180. Sanvinčent, 1881.
181. Sarajevo, 1912.
182. Selca, 1884.
183. Selnica, 1899.
184. Semeljci, 1889.
185. Sibinj, 1890., 1904.
186. Sikirevci, 1890.
187. Silba, 1902.
188. Sinac, 1901.
189. Sinj, 1913.
190. Slakovci, 1895.
191. Slano, 1899.

192. Slavonski Brod, 1890., 1904.
193. Slivno, 1896.
194. Slivno Ravno, 1913.
195. Slobodnica, 1904.
196. Sonta, 1908.
197. Sot, 1895.
198. Sotin, 1893.
199. Srednje Selo, 1883.
200. Srinjane, 1898.
201. Stari Jankovci, 1891.
202. Stari Mikanovci, 1889.
203. Stivan (Sutivan), 1909.
204. Stobreč, 1898.
205. Strizivojna, 1900., 1911.
206. Strošinci, 1898.
207. Sućuraj, 1900.
208. Sumartin, 1884., 1909.
209. Supetar na Braču, 1908.
210. Susak, 1893.
211. Sv. Juraj u Trnju, 1897.
212. Sv. Marija, 1897.
213. Svib, 1896.
214. Svilaj, 1896.
215. Šarengrad, 1893.
216. Šibenik, 1901.
217. Široko Polje, 1900.
218. Štitar, 1891.
219. Štrigova, 1899.
220. Švica, 1901.
221. Tisno, 1898.
222. Titel, 1909.
223. Tivt, 1900.
224. Tordinci, 1893.
225. Tovarnik, 1893.
226. Trnava, 1892.
227. Trpanj, 1897.
228. Tučepi, 1909.
229. Tugare, 1898.
230. Vajska, 1908.
231. Vela Luka, 1899.
232. Veli Iž, 1896.
233. Velika Kopanica, 1890., 1911.
234. Veliki Ston, 1899.
235. Veliškovci, 1911.
236. Vidovec, 1897.
237. Viganj (Pelješac), 1902.
238. Vinišće pokraj Trogira, 1882.
239. Vinkovci, 1891., 1900.
240. Vinjani, 1894.
241. Vinjerac, 1902.

242. Vis, 1901.
243. Vodice, 1898.
244. Vođinci, 1900.
245. Vrbanj, 1910.
246. Vrbanja, 1895.
247. Vrbica, 1892.
248. Vrboska, 1900., 1910., 1914.
249. Vrisnik, 1910.
250. Vrpolje, 1892.
251. Vrsi, 1902.
252. Vrućica (poluotok Pelješac), 1901.
253. Vukovar, 1889., 1900.
254. Zagvozd, 1896., 1908.
255. Zaostrog, 1884.
256. Zaton, 1883.
257. Zemun, 1894.
258. Zlarin, 1900.
259. Žabalj, 1909.
260. Živogošće, 1900.
261. Žrnovnica, 1898.
262. Žrnovo, 1899.
263. Župa, 1896.
264. Županja, 1891., 1912.

Izvori i literatura

A) Izvori

a) Neobjavljeni:

1. Arhiv dominikanskoga samostana u Korčuli

- ADSK, MO, Djelca i kronike.
- ADSK, MO, Duhovne vježbe.
- ADSK, MO, Govori.
- ADSK, MO, Leksikoni.
- ADSK, MO, Propovijedi.
- ADSK, MO, Prijevodi.
- ADSK, MO, Spisi.
- ADSK, Zapisnik Samostana Sv. Nikole Reda Sv. O. Dominika na Korčuli od godine 1898–1952.

2. Arhiv dominikanskoga samostana u Splitu

- ADSS, Fond Gospina Krunica.
- ADSS, Fond V. Lujo Matijaca.

3. Arhiv Hrvatske dominikanske provincije

- AHDP, Fond A. M. Miškov.
- AHDP, Fond D. Domić.
- AHDP, Liber Provinciae Dalmatiae.
- AHDP, Spisi, 1879-80-81-82. i 1883-84-85.
- AHDP, Spisi, 1886-87-88-89.
- AHDP, Spisi, 1890-91-92.
- AHDP, Spisi, 1893-94-95-96-97.
- AHDP, Spisi, 1898-99-1900.

- AHDP, Spisi, 1901-02-03.
- AHDP, Spisi, 1904-05-06-07.
- AHDP, Spisi, 1908-09-10-11-1912.

4. Arhiv Kongregacije sestara dominikanki sv. anđela čuvara u Korčuli

- AKK, Fond Blažena Ozana. Prve Konstitucije i Pravila.
- AKK, Spisi Kongregacije.

5. Arhiv dominikanskoga samostana u Dubrovniku

- ADSD, Liber Consiliorum ab. anni 1884. usque ad 1907.

6. Arhiv franjevačkoga samostana u Fojnici

- Službeni spisi, 1913.

7. Arhiv župe sv. Stošije u Biogradu

- Spisi, 1880–1895.

8. Arhiv župe Veliškovci

- Crkveni spisi, 1911.

9. Arhiv župe Bošnjaci

- Brevis historia Memorabilium Parochiae R. katolichae Bošnjaciens (is) deducta Anni 1862.

10. Arhiv župe Ogulin

- Spomen knjiga za župu u Ogulinu, 1899.

11. Samostan bl Ozane Kotorske u Zagrebu

- A. M. MIŠKOV, Dalmatinska Kongregacija Svetih Anđela Čuvara Sestara Dominikanka utemeljena godine 1904-5. (Fotokopija rukopisa.)

B) Literatura / Objavljena djela

a) Priručnici, zbornici, enciklopedije, leksikoni

- A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica ili Gospino Ružarje*, Dubrovnik, 1928., 10. izd.
- A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica ili Gospino Ružarje*, Zadar, 1887.
- A. M. MIŠKOV, *Jesenska Ružica*, Senj, 1907., 9. izd.
- A. M. MIŠKOV, *Naputak, Pravilnik i Obrednik Svetih Apoštolskih poslovanja Braće pripovjedalaca Reda S. O. Dominika u Dalmaciji pod pokroviteljstvom Kraljice Presv. Ružarja, Sv. O. Dominika i Sv. Vincenca Fererja*, Zagreb, 1897.
- A. M. MIŠKOV, *Rukovodnik Braće i Sestara Prijsvetog Ružarja Bl. Div. Marije*, Split, 1884.
- A. M. MIŠKOV, *Svećenik kod bolestnika*, Zagreb, 1895.
- A. WALZ, *De rosario Mariae a Sixto IV ad s. Pium V*, Herder, Romae – Friburgi Brisgoviae-Barcinone, 1959.
- ARISTOTEL, *Nikomahova etika*, Zagreb, 1992.
- B. ŠULEK, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja O – Ž*, Zagreb, 1990.
- »Bulat, Gajo (Filomen)«, u: Hrvatska enciklopedija 2 Be-Da, Zagreb, 2000.
- *Danica*. Kalendar i ljetopis Društva svetojeronimskoga, Zagreb, 1869. 1882., 1883., 1884. i 1885.
- E. CACCIATO, *Dominik – propovjednik istine*, Korčula, 1984.
- F. ŠANJEK, *Dominikanci i Hrvati*. Osam stoljeća zajedništva (13–21. stoljeće), Zagreb, 2008.
- F. ŠANJEK, »Redovništvo u Hrvatskoj«, u: Za bolje svjedočenje evanđelja: Zbornik radova I. redovničkog tjedna [(Zagreb, 4. do 6. IX. 1973) ; (priredio: Lj. Maračić)].
- FAZINIĆ, *Kongregacija sestara Dominikanki* – dodatak u dijelu E. Cacciata, Dominik – propovjednik istine, Korčula, 1984.
- »Gruber, Cvjetko«, u: Hrvatski biografski leksikon, 5 Gn-H, Zagreb, 2002.

- J. BRATULIĆ i S. DAMJANOVIĆ, *Hrvatska pisana kultura. Izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća*, 2. svezak: XVIII. i XIX. stoljeće, Zagreb, 2007.
- J. J. FAZINIĆ, *Prilozi povijesti školstva na otoku Korčuli*, Korčula, 2010.
- J. KRIŠTO, *Stoljeće služenja Bogu, Redu i Narodu. Kongregacija sestara dominikanki Sv. anđela čuvara*, Korčula – Zagreb, 2005.
- J. VRANDEČIĆ, »Nacionalne ideologije u Dalmaciji u 19. stoljeću«, u: *Zbornik Dijalog povjesničara-istoričara* (4), Pečuh, 2000.
- »Klaić, Miho«, u: Hrvatska enciklopedija 5 Hu-Km, Zagreb, 2003.
- »Kostrenčić, Ivan«, u: Hrvatska enciklopedija 6, Kn-Mak, Zagreb, 2004.
- L. FANFANI, *De confraternitatibus. Aliisque associationibus Ordini FF. Praedicatorum propriis*, Romae, 1934.
- M. DIKLIĆ, »Hrvatski klub i nastanak stranke prava u Dalmaciji«, *Pravaška misao i politika* (ur. J. TURKALJ i dr.), Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2007.
- M. DIKLIĆ, *Don Ivo Prodan. Politička djelatnost i parlamentarni rad*, Matica hrvatska Zadar, Zadar, 2003.
- M. DIKLIĆ, Dvije pobjede don Ive Prodana na izborima za Carevinsko vijeće u Beču, Rad. Zavoda povij. znan. HAZU Zadru, sv. 45/2003.
- M. ŠAPINA, »Katolička župa Sikirevci«, *Diplomski rad*, Zagreb, 1985.
- Mihovil Pavlinović, *Hrvatski razgovori* (priredio: N. STANČIĆ), Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Globus, Zagreb, 1994.
- N. LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka*, Kotor, 1965.
- N. LUKOVIĆ, *Život Blažene Ozane Kotorke*, Zagreb, 1928.
- N. STANČIĆ, Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji. *Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869*, Zagreb, 1980.
- N. ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama*. Naša sloga 1870.–1915., Zagreb, 2005.
- S. KRASIĆ, *Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni*, Đakovo, 1996.
- S. KRASIĆ, *Dominikanci. Povijest Reda u hrvatskim krajevima*, Zagreb, 1997.
- S. KRASIĆ, *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498.–1998.*
- S. TUGWELL, *'Introduction', in Early Dominicans:* Selected Writings, New York, 1982.
- S. TUGWELL, *Sveti Dominik i Red propovjednika*, Zagreb, 2004.
- »Smičiklas, Tadija«, u: Hrvatska enciklopedija 10, Si-To, Zagreb, 2008.

- Šime PERIČIĆ, »O broju Talijana/talijanaša u Dalmaciji XIX. stoljeća«, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 45 (2003.).
- T. AKVINSKI: Izabrano djelo (ur. A. GAVRIĆ i dr.), Zagreb, 2005.
- »Vojnović, Konstantin (Kosta)«, u: Hrvatska enciklopedija, 11 Tr-Ž, Zagreb, 2009.
- »Vranković, Ivan«, u: Hrvatska enciklopedija 11 Tr-Ž, Zagreb, 2009.
- W. A. HINNEBUSCH, *Dominikanci: kratka povijest Reda*, Zagreb, 1997.
- W. A. HINNEBUSCH, *The History of the Dominican Order*, vol. 2, New York, 1973.
- WALZ, *Compendium Historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae, MCMXXX.
- Z. DŽANKIĆ, »Bratovština sv. krunice u Dubrovniku«, u: *Velika Proteturica*. Duhovna baština Dubrovnika posvećena Bogorodici, Zagreb, 2009.
- Z. DŽANKIĆ, *Dominikansko učilište u Dubrovniku 1886.–1967.*, Zagreb, 2007.

b) Časopisi, vjesnici i glasnici

- »I. Radimo…«, u: *GK*, I (1895.), sv. I.
- »II. Molimo…!«, u: *GK*, I (1895.), sv. II.
- A. ALFIREVIĆ, »Katolička crkva i rodoljublje«, *Hrvatska straža* 1 (1903), 63.
- A. FAZNIĆ, »Moja sjećanja na pok. O. Anđela M. Miškova«, *AM* XII (1983.) 1 (36) 4.
- A. FAZINIĆ, Korespodencija Strossmayera s hrvatskim dominikancima, posebni otisak iz: *Nova et Vetera*, god. XXXV.–1985., Sarajevo, 1985.
- A. M. MIŠKOV, »Moj životopis«, *AM* (2004.) 54.
- A. M. MIŠKOV, »Životopis Bl. Hosane Crnogorkinje tretorednice sv. Dominika«, u: *GK*, VI (1900.) sv. I.–VI.
- A. PAVLOVIĆ, »Poglavari Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu«, *Diacovensia* XIV (2006.) 2.
- A. PRIZMIĆ, »Lik i djelo o. Anđela Maria Miškov-a O. P. reformatora ss. Dominikanka i osnivača Kongregacije Sv. Anđela Čuvara – Korčula«, *AM* II (1973.) 5.
- »Ap. Poslanstva po Slavoniji«, u: *GK*, III (1897.) sv. XII.
- »Bratovština presv. Ružarja i ap. poslovanja u Tiesnomu«, u: *GK*, IV (1898.) sv. VII.
- »Bratovštine presv. Ružarja«, u: *GK*, VII (1901.) sv. XI.
- »Bratovštine Presv. Ružarja«, u: *GK*, VIII (1902.) sv. VI.
- »Bratovštine Presv. Ružarja u Slavoniji«, u: *GK*, VI (1900.) sv. XI, 345.

- »Bratovštine Ružarja po Hrvatskoj«, u: *GK*, III (1897.) sv. XII.
- »Bratovštine Ružarja po Slavoniji«, u: *GK*, III (1897.) sv. XII.
- »Bratovštine sv. Ružarja po Slavoniji«, u: *GK*, IV (1898.) sv. I.
- »Bruno Cadoré, Učitelj Reda propovjednika dao je 12. listopada intervju za novinsku agenciju Zenit« *VHDP* XLVI (2010.) 104.
- »Četvrta godina poslanstava«, *GBBS* XX (1892.) 24.
- D. LJ. MITROVIĆ, »Projekt zavičajnici – portreti malo spominjanih, prešućivanih i zaboravljenih«, *Informatica museologica* 36 (2005.) 1–2.
- »Decretum«, u: *GK*, I (1895.) sv. VII.
- »† Dominik Domić«, *VHDP* V (1968.) dodatak br. 12.
- »Dominikanci i ap. poslanstva u našoj domovini«, u: *GK*, XI (1905.) 1.
- »Dopis. Beli na otoku Cresu dne 21. prosinca 1894.«, u: *GK*, I (1895.) sv. II.
- »Dopis«, *GBBS* XVII (1889.) XIV.
- »Duševni i vjerski preporod u Djakovačkoj biskupiji«, u: *GK*, IV (1898.) sv. III.
- »'Gospina Krunica' na izmaku svoje druge godine«, u: *GK*, II (1896.) sv. XII.
- »Gospina krunica narodima je spasonosna«, u: *GK*, II (1896.) sv. I.
- »Gospina Krunica«, *KL* 48 (1894.) 47.
- »'Gospina Krunica'«, u: *GK*, XIII (1907.) 4–5.
- »Govor M. P. O. Angjela M. Miškova Redodržavnika Dominikanaca prigodom zadušnice za blag. Biskupa Strossmayera u crkvi sv. Nikole u Korčuli 2. svibnja 1905.«, u: *GK*, XI (1905.) 6.
- »I opet riječ o družtvu sv. Jeronima«, *KL* XXXIX (1888) 3.
- I. DEVČIĆ, »Društvena pravda, solidarnost i ljubav od enciklike Rerum novarum do Centesimus annus«, u: BS, 62 (1993) 3–4.
- I. IŠTVANOVIĆ, »Sv. poslanstva u Nuštru«, *GBBS* XXI (1893.) 23.
- »Iz hvarske biskupije«, *LDB* XVII (1917.) 11.
- »Iz sv. poslanstva«, u: *GK*, VI (1900.) sv. III.
- J. BUTURAC, »Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868–1968«, u: *BS*, XXXVIII (1969.) 3–4.
- J. TURKALJ, »Stranka prava i izbori za Hrvatski sabor na području bivše Vojne krajine 1883. godine«, u: *Časopis za suvremenu povijest*, 36 (2004.) 3.
- J. VICULIN, Zadruga »vječne krunice« (Vječnog Ružarija), u: *GK*, 26 (1942.) 4.
- »Još o sv. Poslanstvima u Imotskoj krajini«, u: *GK*, II (1896.) sv. VII.

- »Korizmena poslanica od 04. veljače 1896. Sveta pokora i pokajanje«, *GBBS* XXIV (1896.) 3.
- M. BIŠKUP, *Hrvatski dominikanci XIX. i XX. stoljeća širitelji štovanja Majke Božje*, Štovanje Bogorodice u Hrvata u XIX. i XX. stoljeću, Zagreb, 1990.
- M. BOGOVIĆ, »Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske II Novi vijek«, u: *Fontes*: izvori za hrvatsku povijest, (2001.) 7.
- M. Dj-c. »Semeljci, 20. kolovoza. (Društvo presv. krunice)«, *GBBS* XX (1892.) 16.
- M. MATAUŠIĆ, »Odnos katoličke Crkve prema novijim idejnim strujanjima u hrvatskim zemljama 1848–1900.«, u: *BS*, 55 (1985.) 1–2.
- »M. P. Don Frano Jeričević, kateketa na c. k. Velikoj Realci i Profesor u privatnoj gimnaziji u Biskupskom Sjemeništu«, *LBSM* (1914.) VI–VII.
- M. PAVIĆ, »Retkovci u veljači 1911.«, *GBBS* XXXIX (1911.) 5.
- »Medjimurje. (Pučke misije)«, *KL* 48 (1897.) 23.
- »Medjumursko Poslanstvo«, u: *GK*, III (1897.) sv. VII.
- »Misije u biskupiji«, *GBBS* XL (1912.) 21.
- »Misije u biskupiji«, *GBBS* XXVIII (1900.) 20.
- »Misije u Modruškoj biskupiji«, u: GK, XII (1906.) 12.
- »Misije u Sotinu«, *GBBS* XXI (1893.) 23, 183.
- »Misije u Tovarniku«, *GBBS* XXI (1893.) 23.
- »Misije u vrhbosanskoj nadbiskupiji«, *Vrhbosna katoličkoj prosvjeti* XXVII (1913.) 10.
- »Misije«, *GBBS* XXVIII (1900.) 19.
- »Misije«, *GBBS* XXVIII (1900.) 21.
- »Misije«, *GBBS* XXVIII (1900.) 22.
- »Naši misijonari«, u: *GK*, VIII (1902.) sv. XI.
- »Nekrologija«, u: *GK*, III (1897.) sv. IV.
- »Notitiae Dioeceseos«, *Collectio actuum officialium curiae Archiepiscopalis Jadrensis* XXI (1902.) 4–5. (NAZ).
- »Obraćenje protestanta: – plod sv. poslanstva«, u: *GK*, IV (1898.) sv. I.
- »Odlikovanje«, u: *GK*, IX (1903.) 5.
- »Okružnica Preuzvišenoga Gosp. J. J. Strossmayera biskupa Bosansko-Sriemskoga, o Sv. Poslanstvima i o Gospinoj krunici«, u: *GK*, I (1895.) sv. I.
- »Ordins Praedicatorum«, u: *GK*, I (1895.) sv. XI.

- P. STRČIĆ, »Prilog proučavanju života i djela fr. Anđela Marije Miškova«, *VHDP* XXXII (1995.) 77.
- »Povratak poslanika«, u: *GK*, VII (1901.) sv. XI.
- »Pravilnik Zadruge Vječnog Ružarja u Dalmaciji«, u: *GK*, I (1895.) sv. VII.
- »Prijenos Gospina Kipa u Zlarin«, u: *GK*, VII (1901.) sv. IX.
- »Program Gospine Krunice«, u: *GK*, I (1895.) sv.I, 4–1.
- »Promjena urednika«, u: *GK*, VIII (1902.) sv. XII.
- »Prva epoha kongregacije«, *AM* (1997.) 3.
- »Prva epoha kongregacije«, *AM* (1997.) 3.
- »Pučke misije«, *GBBS* X (1890.) 21.
- »Pučke misije«, *GBBS* XIX (1891.) 1.
- »Pučke misije«, *GBBS* XVIII (1890.) 23.
- »Pučke misije«, *GBBS* XVIII (1890.) 24.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXI (1893.) 21.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXIII (1895.) 22.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXIV (1896.) 23.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXIV (1896.) 24.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXV (1897.) 23.
- »Pučke misije«, GBBS XXVI (1898.) 1.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXVI (1898.) 2.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXVI (1898.) 7.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXIII (1895.) 23.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXIV (1896.) 20.
- »Pučke misije«, *GBBS* XXIV (1896.) 22.
- »I. Pučke missije«, *Okružnica Biskupije Senjske i Modruške ili Krbavske*, Senj, 14. rujna 1906., br. 4.
- R. SKENDEROVIĆ, »Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu podunavskih Hrvata tijekom 19. i početkom 20. stoljeća«, *Scrinia slavonica* 6 (2006.).
- »Radite i Molite«, u: *GK*, I (1895.), sv. I.
- »Revni širitelji zadruge 'Vječnoga Ružarja' u Slavoniji«, u: *GK*, IX (1903.) 1.
- S. PIPLOVIĆ, »Crkve u Dalmatinskoj zagori iz XIX. stoljeća«, u: *CCP*, XXXIII (2009.) 64.
- S. POTKONJAK, »Vid Vuletić Vukasović i spasiteljska etnologija«, u: *Studia ethnologica Croatica*, 16, (2004.) 1.

- S. VITKOVIĆ, »Crkva i kultura u Hrvata na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće«, u: *BS*, 55 (1986.).
- »Sarajevo. Pučke misije«, *Vrhbosna katoličkoj prosvjeti* XXVI (1912.) 20, 21. i 22.
- »Službene Viesti«, *LBSM* (1896.) VII.
- »Službene Viesti«, *LBSM* (1898.) XI.
- »Službene Viesti«, *LBSM* (1899) I.
- »Službene Viesti«, *LBSM* (1900), II. i III.
- »Službene Viesti«, *LBSM* (1908.) IX.
- »Spomenica pobožne zadruge 'Vječnog Ružarja', ustanovljene u Dalmaciji 1888, a od Sv. Rimskoga Sbora za proštenje potvrdjene 27 studenoga 1894.«, u: *GK*, VIII (1902.) sv. I–V.
- SRIEMAC, »Pučke misije 1893. iz Sriema«, *GBBS* XXII (1894.) 3.
- St. M. »Drenovci, u prosincu (Sv. poslanstva)«, *GBBS* XXIII (1895.) 24.
- »Strossmayer i dominikanski red«, u: *GK*, XI (1905.) 5.
- »Sv. Ap. Poslanstva u Zadarskoj nadbiskupiji«, u: *GK*, II (1896.) sv. IX.
- »Sv. Poslanstva na Bolu«, u: *GK*, III (1897.) sv. VI.
- »Sv. Poslanstva na Hvaru«, u: GK, X (1904.) 4.
- »Sv. Poslanstva po Lici«, u: *GK*, VII (1901.) sv. X.
- »Sv. Poslanstva po Slavoniji«, u: *GK*, II (1896.) sv. I.
- »Sv. Poslanstva u Imotskoj krajini«, u: *GK*, II (1896.) sv. VI.
- »Sv. Poslanstva u Medjumurju«, u: *GK*, V (1899.) sv. VIII.
- »Sv. Poslanstva u Poljicima«, u: *GK*, V (1899.) sv. I.
- »Sv. Poslanstva u Šibeniku«, u: *GK*, VII (1901.) sv. IX.
- »Sv. Poslanstva u Trpnju i u Janjini«, u: *GK*, III (1897.) sv. II.
- »Sv. Poslanstva u Zlarinu, Primoštenu i Rogoznici«, u: *GK*, VI (1900.) sv. IX.
- »Sv. poslanstva«, *GBBS* XXII (1894.) 23.
- »Sv. Poslanstva«, *GK*, VI (1900.), sv. VII.
- »Sv. Poslanstva«, *LBSM* (1909.) I.
- »Sv. Poslanstva«, *LBSM* (1913.) XI.
- »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, IV (1898.) sv. VI.
- »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, V (1899.) sv. II.
- »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, V (1899.), sv. X.
- »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, VI (1900.) sv. II.
- »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, VI (1900.) sv. V.

- »Sv. Poslanstva«, u: *GK*, VII (1901.) sv. V.
- »Sv. Poslanstvo u Medjumurju«, u: *GK*, III (1897.) sv. VI.
- »Sv. Poslanstvo u Sućurju na Hvaru«, u: *GK*, VI (1900.) sv. XII.
- »Svećenici koji su djelovali u Dubrovačkoj biskupiji zadnja dva stoljeća«, *Naša Gospa*, XV (2009.) 40.
- »Sveti Otče!«, u: *GK*, I (1895.) sv. I.
- »Šolta, koncem Svibnja 1883.«, *LBSM* (1883.) V.
- T. VEREŠ, »Pučki misionar koji se istrošio za Boga O. Anđeo-Marija Miškov (1848–1922) dominikanac«, u: *Subotička Danica*, Subotica, 1997.
- »U nedjelju 13 tek.završilo se je u Lušiću prvo s. Poslanstvo obavljeno u Dalmaciji od zaslužnih Ot. S. Dominika«, *LBSM* (1880.) VI. (NAS).
- »Uspjeh poslanstva«, u: *GK*, II (1896.) sv. VIII.
- V. KRALJIĆ, »Medjimurje. Duhovne vježbe za puk u gornjem Medjimurju«, *KL* (1899.) 30, 238–239.
- V. LONČAREVIĆ, »Katolički oblikovatelji kulture: Marko Vežić – zaboravljen, a vrstan književnik!«, *Glas Koncila* I (2011.) 9.
- »Viečno Ružarje u Dalmaciji«, *LBSM* XI (1889.) 99.
- »Vječno Ružarje u Medjumurju«, u: *GK*, III (1897.) sv. IX.
- »Vlastoručni zapisi o. Miškova«, *AM* (1997.) 2.
- »Vlastoručni zapisi o. Miškova«, *AM* (1997.) 2.
- Z. DŽANKIĆ, »Dominikanske bratovštine u Dubrovniku«, u: *CCP*, 56 (2005.).
- Z. MATIJEVIĆ, »Kazalo osoba«, *Fontes*: izvori za hrvatsku povijest, (2008.) 14.
- Z. STRIKA, »Zadar – novo nadbiskupsko i metropolijsko središte Dalmacije u kontekstu političkih prilika 12. stoljeća«, u: *CCP*, 52 (2003.).
- Z. ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, »Dva posljednja stoljeća nadležnosti pečuške biskupije u sjevernoj Slavoniji i Baranji«, *Scrinia Slavonica* 9 (2009), 469.
- »Zadruga Vičnog Ružarja u Dalmaciji«, *LBSM* V (1891.) 71.
- »Zadruga Vječnoga Ružarja u Dalmaciji«, u: *GK*, I (1895.) sv. II.
- »Zadruga Vječnoga Ružarja u Dalmaciji«, u: *GK*, I (1895.) sv. V.
- »Zaključak sv. Poslanstava u Djakovačkoj biskupiji«, u: *GK*, IV (1898.) sv. IV.
- »Zavjetovanje sestara«, u: *GK*, XIII (1907.) 1.

▪

c) Akti i katalozi

- Acta Capituli Acta Capituli Provincialis Provinciae Dalmatiae, Ordinis Praedicatorum, Lacrome 1894.
- Acta Capituli, Ragusi 1919.
- Acta Capituli, Ragusii 1914.
- Acta Capituli, Ragusii die 6 Julii MDCCCLXXVIII.
- Acta Capituli, Sibenici 1947.
- Acta Capituli, Spalati 1882.
- Acta Capituli, Spalati 1902.
- Acta Capituli, Zagreb, 1934.
- Acta Capituli, Zagreb, 1938.
- Acta Capituli, Zagreb, 1942.
- Catalogus conventuum et fratrum Provinciae Dalmatiae Ordinis fratrum Praedicatorum, Ragusii 1926.
- Catalogus conventuum et fratrum, Zagreb, 1933.
- Catalogus S. ord. Praed., MCMX.

e) Šematizmi

- Schematismus fratrum et sororum Provinciae Dalmatiae Sacri Ordinis Praedicatorum Ragusii A. D. 1905.
- Schematismus, Spalati A. D. 1906.
- Shematizam hvarske biskupije, Posvećeno o. biskupu i ordinariju mons. Celestinu Bezmalinoviću prigodom 20-te godišnjice biskupskog posvećenja 1956–1976.

f) Novine / Listovi

- »Društvo Sv. Jerolima. Jednostavan način da se dobiju novi članovi za društvo«, *DAN* Split, XVI (1918) 41.
- »Kako se živi u samostanu bijelih duvna?«, *Novi list* 291, 6. kolovoza 1910.
- »Naši dopisi, Korčula, 5. o. m.«, *Smotra dalmatinska* XXXI., br. 21, 13. ožujka 1918.
- »O. A. M. Miškov«, *Novo doba* (1922.) br. 176.

- »O. fra Andjeo M. Miškov. Preminuo jedan zaslužni narodni svećenik«, *Hrvatski glasnik* Chicago, 31. kolovoza 1922.
- »Pobožnost«, *Pučki list* III (1893.) 3.
- »Reportaža o ocu Miškovu i zavodu Angjela čuvara«, *DAN* Split, 34, 22. kolovoza 1912.
- »U spomen o. Miškovu«, *Narodna svijest* IV (1922.) 35.
- »Zavod za višu naobrazbu djevojčica«, *Narodni list* br. 82, Zadar, 12. listopada 1910.
- Ž. KUSTIĆ, »Krunicom za slobodu«, *Jutarnji list* 7, 8. listopada 2008.

g) Sveto pismo

- Jeruzalemska Biblija, KS, Zagreb, 1994.

h) Mrežne stranice

- http://freeforumzone.leonardo.it/lofi/Movimento-Domenicano-del-Rosario-p-Mauro-Persici-O-P-/D8351325.html
- http://www.1catholicchurch.com/prayers/rosary/rosary-history.htm
- http://www.bautz.de/bbkl/q/quadrupani_c_a.shtml.
- http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bferrf.html
- http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bfosco.html
- http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmarcgg.html
- http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzaf.html
- http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzichy.html
- http://www.galerijaivanamestrovica.com/?p=21.
- http://www.josip-stadler.org/zivotopis.html
- http://www.matica.hr/HRRevija/revija2008_1.nsf/AllWebDocs/Zumberacka__magistrala
- http://www.mojzumberak.com/vijest.php?id=222
- http://www.smn.it/rp001.htm
- http://www.suboticka-biskupija.info/zupe.php?op=display&zid=117
- http://www.suboticka-biskupija.info/zupe.php?op=display&zid=72
- http://www.subotick-biskupija.info/zupe.php?op=display&zid=109
- http://www.zadarskilist.hr/sekcije/nadanasnjidan/0812

- http://www.zenit.org/article-16620?l=french
- http://www.zupa-sveti-juraj.hr/dokumenti/Zupa_Sveti_Juraj_Povijest/051-087_1790. -1918. htm

Kazalo osobnih imena

A

Alfirević, Ante, 39.
Aliuš, Franjo, 90.
Ambrozije, (sv.), crkveni naučitelj, 279.
Anaković, Frano, 77.
Anišić, Stjepan, 76.
Ante, kuhar, 17.
Antun Pavlović, 128.
Antun, (sv.), opat, crkvica, 23.
Anzelinović, Šimun, 52.
Apolonija, (sv.), 152.
Aristotel, 156, 276.
Augustin Kažotić, (bl.), biskup i teološki pisac, 43, 114.
Augustin, (sv.), 173, 183, 223, 257, 271, 281, 289.

B

Babogredac, Mato, 91.
Bačić, Ambroz, 144.
Bakač, Laurenicije, 92–93, 109, 110.
Baldić, Frano, 8, 9, 14, 17.
Ban, Danijel, 115.
Barač, Anton, 79.
Bašković, Ivan, 128.
Beban, Ante, 6.
Beban, Niko, 9.
Beban, Tomica, 6–8.
Becić, Ivan, 88.
Belavić, 81.
Belić, Jacint, 58, 111.
Benko, Tomislav, 79.
Benussi, Nemessija, 33.
Bernard, (sv.), 172, 264, 278, 295.
Bertić, Josip, 91.
Biošić, Mate, 128.
Bisanti, Ivo, 204.
Bisanti, Jerko, 205.
Bisanti, Tripun, 202.
Biskup Diego iz Osme, 21.
Biškup, Marijan, teolog, 9.
Bjažić, Ivan, 30.
Bjažić, Ivan, 68.
Bodlović, Vinko, 56–57, 63, 65–66.
Bogetić, Antun, 90.
Bogović, Mile, biskup, 105.
Bojanić, Anđeo, 10, 12.
Bolica, Margarita, 204.
Bonaventura, (sv.), 224.
Bonora, Ludovik, 11.
Boschi, Grgur, 128.
Bralić, Vica, 29–30.
Brašnić, Antun, 86.
Bratulić, Josip, 148, 234.
Briglević, 74.
Brnetić, Hinko, 97.
Broz, J., 107–108.
Brozović, Petar, 107.
Buccelli, Pijo, 9.
Bucchia, Pavao, biskup, 197.

Buconić, Paško, biskup, 148.
Bučić, Dominik, 69.
Budimac, 81.
Budmani, Pero, 139.
Budrović, Pija, 30–31.
Bukić (Bucchia), Aleks, 200.
Bukić (Bucchia), Roža, 204.
Bukić (Bucchia), Tripo, 204.
Bukić (Bucchia), Visko, 202.
Bulat, Gajo, 25, 36.
Buntjelić, Antun, 59.
Buntjelić, Niko, 59.
Bunjik, 86.
Bunjik, Stjepan, 88.
Butorac, J., 236–237.
Buzolić, Stiepo (Stjepan), 244.

C

Cacciapuoti, Antonin, 10.
Cacciato, Elvira, 22, 42.
Cadoré, Bruno, učitelj Reda, 246.
Cappella, Pavao, 204.
Carev, Fulgencije, biskup hvarski, 64, 127.
Carević, Vice, 15.
Carminati, Antun, 6, 9.
Cepelić, Milko M., 94, 128, 134.
Cerva-Crijević, Serafin, povjesničar, 43, 198.
Chardon, Augustin, 125, 129.
Cimerman, Frano, 101.
Citterio, Aquilino, 221.
Cormier, Jacint Marija, učitelj Reda, 32.
Crasset, Jean (Ivan), 225–227.
Crvenković, Nikola, 92.

Č

Čačić, Pajo, 75.
Čeliković, Josip, 77.
Činček, Florijan, 80.
Čolnić, Antun, biskup bosanski i srijemski, 72.
Čordašić, Antun, 89.
Čulić, Josip, 84.
Čulić, Katarina, 27

Ć

Ćiril i Metod (sv.), 62, 244.

D

Dabić, 75.
Dalmacije, (bl.), 10.
Damjanović, Agneza (Janju), 30.
Damjanović, S., 148.
Demora, G., 124.
Devčić, Ivan, nadbiskup riječki, 166.
Didolić, Tomo (mlađi), zastupnik u Dalmatinskom saboru, 63, 300.
Diklić, M., 38, 243.
Dimitrije, (sv.), samostan, 22.
Dj-c, M., 72.
Domić, Dominik, 52, 55, 57, 60, 63, 65–67, 76, 97–99, 106–107, 111–116, 300.

Domić, Jacint, 53, 57, 60, 66, 68, 90, 99, 101.
Dominik, (sv.), crkva, 23, 68.
Dominik, sv., osnivač Reda propovjednika, 25, 32, 37–38, 42–44, 114, 122, 202, 227, 246.
Dorkić, Frano, 7.
Draganja, Vinko, 126, 140, 144.
Drašković, Josip, grof od Trakošćana, 72.
Drašković, Suzana, grofica, 72.
Duboković, Nikola, 244.
Dumić, Franjo, 87.
Dungjerović, Stjepan, 84.
Dvornik, Matej D., nadbiskup zadarski, 96–97, 128.

DŽ

Džankić, Zvonko, 28, 52, 55, 122–123, 144, 149.

Đ

Đivanović, Augustin, 12, 31, 49, 151.
Đurđević, Augustin, 10

E

Ehrenreich, Ferdinand, 102.
Elz de Bellasi, grofica, 80.
Ercegović, student, 69.
Eugen III., papa, 172.

F

Fabijan, Julij, 101.
Fabijanović, Franjo, 86.
Fanfani, L., 123–125, 129–131.
Farčić, Augustin, 9.
Fazinić, Josip Jozo, 33–34.
Fazinić, Marija Dominika, 30–31.
Fazinić, Vice, 36.
Faznić, Anđelko, 18, 22, 28, 70.
Faznić, Josip, 28.
Feretić, Franjo, biskup krčki, 99.
Ferković, Andria, 83.
Filip Neri, 223.
Filipović, Đuro, 86.
Filipović, Ferdo, 78.
Filipović, Franjo, 71.
Forlani, Kažimir, 7.
Fosco, Antun J., biskup šibenski, 16, 24, 67, 242.
Fosco, Nikola, 7.
Franetović, Dalmacije, 10, 17, 49, 52, 63, 66.
Franki, Antun, 244.
Franjo Asiški, (sv.), 42.
Franjo Saleški, 223.
Friedl, Emil, 126.

G

Gadó, Matija, 102.
Gajdek, Toma, 237–238.
Galović, Marijan, 96.
Gavran, Marija, 289.

Gavrić, Anto, 156.
Glavina, Ivan, biskup porečko-pulski, 58.
Gojanović, Grgo, 68.
Golub, Ivan, 101.
Golubičić, Ivan, 79.
Granić, Mihovil Jerko, 50.
Greguričević, Jakob, 75.
Grgić, Bariša, 244.
Grginčević, Stjepan, 87.
Grgur Veliki, (sv.), papa i crkveni naučitelj, 167, 264, 281.
Grgur X., papa, 149.
Grimani, Josip, 128.
Gruber, Cvjetko, 144.
Grubonja, Toma, 202.
Gučetić, Nikolina, dubrovačka plemkinja, 22.
Gutal, Matej, 77.
Guthi, Julion, 58.

H

Haab, Ludovik, 109.
Hadum, Mate, 6.
Hartl, 84.
Haulik, Juraj, nadbiskup zagrebački, 236.
Hejsler (Hajsler), Jakob, 89.
Henč, Anastazije, 89.
Henrich Kuhen de Bellasi, grof, 80.
Hergar, Stjepan, 101.
Hinnebusch, W., A., povjesničar, 42, 227.
Hinorani, Antin, 76.
Höpperger, 71.
Horvat, Josip, 73.
Hranilović, Ilija, križevački biskup, 148, 150.
Humbert iz Romansa, učitelj Reda, (bl.), 42, 227–230.

I

Ignacije, (sv.), 264.
Illić (Ilić, Ilijić), Andrija, biskup hvarski, 62.
Ipšić, Rajmund, 49, 51–52, 58–59, 66.
Iskra, Karlo J., 102.
Ištvanović, I., 80.
Ivačić, Ivan, 8.
Ivan (fra), 205.
Ivan iz Parme, 227.
Ivan Nijemac, učitelj Reda, 42, 114.
Ivan Stojković, teolog, 43.
Ivan Zlatousti, (sv.), crkveni naučitelj, 167, 253, 256, 263.
Ivanišević, Mate, 144.

J

Jagić, Vatroslav, 139.
Jagodić, Juraj, 92.
Jagodić, 74.
Jaić, Gustav, 81.
Jakov, (sv.), crkva, 69.
Jakševac, Antun, 88.
Jamometić, Andrija, diplomat i reformator, 43.
Janeš, Bruno, 110.
Jelić, Jerolim, 128.

Jeričević, Frano, 144.
Jeronim (sv.), društvo, 234, 236–242, 302, 307.
Jeronim, (sv.), crkveni otac i naučitelj, 169, 171, 188, 253, 278, 280, 284.
Jurić, Imelda, 29–32.
Jurić, Roza, 30.
Jurišić, Hrvatin G., (fra), 51.
Jurjević, Marin, 239, 241.

K

Kadija, Mirko, 101.
Kalođera, Marko, biskup splitski, 50, 52, 59, 126, 148, 198, 205.
Karadžić, Vuk, 139.
Kardinal Baroni, 186.
Karlo Boromejski, (sv.), 171.
Karmelić, Pijo, 11.
Karninčić, Petar, 17.
Kašić, Bartol, 151–152.
Katalinić, Dominik, 7.
Kaurić, Josip, 71.
Kellek, Stjepan, 85.
Kenđelić Ivan, 101.
Klaić Miho, 25, 36.
Korajac, Vilim, 83.
Kosović, Antun, 128.
Kostrenčić, Ivan, 235, 236.
Kovačević, Bruno, 81.
Kovačić, Ana, 127.
Kovačić, Ivan, 127.
Kraljić, V., 103, 104.
Krapac, Ivan Krstitelj, bosansko-srijemski biskup, 32, 36, 94, 95.
Krasić, Stjepan, povjesničar, 21, 22, 43, 60.
Krišto, Jure, 22–35.
Krševan, 244.
Kučera, Oton, 236.
Kuhner, Josip, 76.
Kuhner, Petar, 81.
Kukanić, 106, 107.
Kukuljević, Ivan, 235.
Kulundžić, Petar, 88.
Kurir, Frano, 7.
Kustić, Živko, 132.

L

Lardić, Berni, 204.
Lav XIII., papa, 16, 88, 113, 126, 131, 136–137, 139–140, 143, 148, 150, 166, 285, 286.
Lazarević, Česlav, 12.
Lenava, Đuro, 59.
Leon Veliki, (sv.), papa i crkveni naučitelj, 292.
Leskovac, Antun, 74.
Liebald, Julij, 76.
Liguori, Alfonz Marija, 223–225.
Lipošinović, Silverij, 81.
Livaković, Niko, 8.
Lončarević, V., 144.
Lovrić, Josip M., 144.
Lovrić-Caparin, Blaž, 7.

Lovrić-Caparin, Marko, 7.
Lovrić-Caparin, Perina, 7.
Luketin, Šime, 51.
Lukić, Božo, 78.
Luković, Niko, 198–203.

LJ

Ljubas, Janko, 116.
Ljubičič, Božo, 111.

M

Maffioli, Antun, 128.
Marčelić, Josip, dubrovački biskup, 29, 59.
Margetić, Marko, 63.
Marić, Đ., 78.
Marija Ana Miškov, 7.
Marinović, Ante, 81.
Markić, Juraj, biskup kotorski, 11.
Markov, Martin, 101.
Marković, F., 234–235.
Maroli, Anton, 126.
Martin iz Zadra, teolog, 43.
Martin, (sv.), samostan, 23, 26, 27.
Martinović, Antun, 128.
Mataušić, Mirko, 36.
Mateljan, Anđeo, 143.
Matijaca, Alojzije, 11–12, 50.
Matijaca, Ivan, 14, 50.
Matijaca, Lujo V., 14, 126–127, 300.
Matijević, Stanislav, 85.
Matijević, Zlatko, 27, 145.
Matutinović, Andrija, 69.
Maupas, Petar Dujam, šibenski biskup i zadarski nadbiskup, 9, 96.
Maurović, Antun, biskup senjski i modruški, 105–106.
Menini, Roberto, 49.
Merli, Toma, 11.
Meštrić, Gabrijel, 102.
Meštrović, Ivan, kipar, 87.
Meštrović, Mihovil, 92.
Mihaljević, V., 132.
Mikrut, Vladimir, 96.
Miler, Pajo, 82.
Milić, Antun, 51.
Milić, Ivo, 97.
Milić, Zdenko, 97.
Milinković, Anđela, 30–31, 33.
Millin, Josip, 128.
Milošević, Anton, 104.
Mirić, Ivan, 68.
Mirić, Metoda, 30.
Mišić, Alojzije, 116.
Miškov, Ante, 6.
Miškov, Ivan, 6.
Miškov, Ivan, 6.
Miškov, Mate, 7.
Mitrović, D. Lj., 145.
Mondini, Dominik, 7, 17.
Moreno, Garcia, 222.
Moscattelo, Petar, 12.
Mrakovčić, Josip, 99.
Mrakovčić, Marko, 99.
Murat, Andrija, 138–139.
Murk, Stjepan, 101.

N

Nakić, Filip F., biskup splitsko-makarski, 16, 55, 138, 151.
Nikola, (sv.), samostan, 15., 18–20, 26, 28, 60, 239.
Nikolić, Mihovil, 6, 9.
Novak, 81.
Novak, Anđeo, 54, 57–59, 63, 66, 86, 97.
Novalli, Albert, 11.

O

Oreb, Josip, 144.
Orlandini, Anđelko, 20, 55, 61–62, 65, 67, 104–105, 111.
Oršić, Matej, 99.
Osek, Marija, 150.
Osek, Petar, 150.
Ozana, Kotorska, (Hožana, Kata, Katuša, bl. Jovana) (bl.), 28, 37–38, 156, 197–206, 222.

P

Pap, Viktor, 90.
Papafava, Luka, 66.
Parčić, Dragutin, 151–152.
Pasculli, Rafo, 9, 17.
Pauk, Bonaventura, 29–30.
Paus, Josip, 89.
Pavao Bari, 203.
Pavao Dalmatinac, 42.
Pavić, M., 95.
Pavlinović, Mihovil, 25, 31, 36.
Pavlović, A., 75–76, 83, 84, 88.
Pavlović, Augustin, 26, 60.
Pecek, Juraj, 101.
Peran, Ozana (Hozana), 29, 32.
Peričić, Šime, 36.
Pesente, Antonin, 11.
Petar Damjanski, 186.
Petrić, Dominik, 12.
Petrić, Mate, 107.
Petrinčić, Alfons, 12, 49, 62, 151.
Petronije Martini, 124.
Picciolato de Grisogono, Jelisava, 23.
Pinica, Bonaventura, 7.
Pintarić, 107.
Pio IX., papa, 12., 16, 125, 130, 131.
Pio V., papa, 197.
Pio X., papa, 205.
Pio XI., papa, 194.
Piplović, Stanko, 51.
Pirulov, Filip (Pilip), 8.
Pisani, Marin, 204.
Pisturić, Antonin, 59, 67, 70, 126.
Plančić, Nikola, 68.
Pletikosić, Stipe, 51.
Pojić, Milan, 13.
Posilović, Juraj, hrvatski metropolit i zagrebački nadbiskup, 32, 100, 103, 105, 236.
Potkonjak, S., 145.

Pracny, Tomislav, 145.
Predmersky, Andrija, 114.
Prešić, Dinko, 113–114.
Prizmić, Anđelika, 9, 12, 20, 28.
Prodan, Ivo, 243.
Pulišić, Vinko, šibenski biskup, 22, 28, 30-31.

Q

Quadrupani, Dragutin, 231.

R

Radatović, Vinko, 144.
Radičić, Tomo, 12.
Radić, Reginald, 12.
Radimiri, Krsto, 16.
Radonić, Blaž, 83.
Rajčević, Grgur, nadbiskup zadarski, 96, 152.
Rampolla, M., 139.
Ranjina, Klement, teolog i propovjednik, 43.
Ravlić, J., 234.
Razzi, Serafin, 200.
Reit, Antun, 92.
Ricci, Timoteo, 124, 125.
Riesel, Franjo, 78.
Riesel, Sebastian, 77.
Rihtarić, Matija, 144.
Rogić, Tomislav, 108.
Rossini, Ulderik, 235.

S

Salvati, vrhovni pohoditelj Dominikanske dalmatinske provincije, 15.
Sedmak, Ćirila (Dominika), 29, 31.
Sedmak, Metodija (Katarina), 29, 31.
Serkulj (Srkulj), Stjepan, 76.
Sidonije Apolinar, 277.
Siminiati, Stjepan, 128.
Sirovica, Dinko, 145.
Skarpa, Juraj Vicko, 235.
Skarpa, Vinko, 67.
Skenderović, Robert, 81, 145.
Sladović, Imelda, 30, 31.
Slavka, kotorska plemkinja, 202.
Smičiklas, Tadija, 234, 235, 300.
Smoljan, Faust, 128.
Smoljanović, Antun, 76.
Soldo, Josip A., (fra), 51.
Sparožić, Ivan, 99.
Sprenger, Jakov, 122.
Srakić, Marin, biskup, 85, 89.
Sriemac, 79, 81, 82, 121.
St., M., 85.
Stadler, Josip, nadbiskup Vrhbosanske nadbiskupije, 113–115.
Stančić, Nikša, 25.
Stojaković, Franjo, 89.
Stojanović, Jakov, 77.
Stojanović, Mihovil, 83.
Stojanović, Mile, 91.
Strčić, Petar, akademik, 2, 12.
Strika, Z., 96.

Strossmayer, Josip, J., biskup bosansko-srijemski, 16, 28, 32, 34, 36, 38, 70–73, 77, 85, 88, 90, 134, 138, 148, 152–154, 237, 303.
Stručić, Dragutin (Karlo), 84.
Suić, 113.
Summa, Mihalj, nadbiskup skopski, 72.
Suria, Antun, 68.
Svirčević, Ivan, 76.

Š

Šabarić, 82.
Šajnović, Marko, 84.
Šanjek, Franjo, akademik, 2–3, 12, 22, 26, 43.
Šapina, M., 75.
Šašmalović, Aleksandar, 83.
Šestak, Josip, 72.
Šetić, N., 235, 245.
Šimić, Mate, 244.
Šimunković, Kata, 33.
Šimunović, Ivan, 7.
Šoljan, Anđeo, 27, 30, 144.
Štiglić, Martin, 154.
Šulek, Bogoslav, 219.
Šuljak, Andrija, 76.

T

Tabulov-Trut, Niko, 68.
Teoli, Antonio, 196.
Terci, Josip, 87.
Thaler, kraljevski sudac, 73.
Thurmayer, Robert, 80.
Tkalčić, Anka, 300.
Toma Akvinski, 10–11, 149, 156, 188, 223, 258–259, 263, 268, 276–278, 280, 282–283, 294.
Toma Beban, 7.
Tombor, Ivan, 71.
Tomić, 75.
Tomljenović, Krešimir, 92.
Tonković, Ivan, 53.
Topalović, Božo, 78.
Trausmüller, 81.
Trbojević, Mihajlo S., 144.
Tripepi, A., 131.
Tripun, (sv.), crkva, 201, 203.
Trojanis, Božo, 29.
Tugwell, Simon, 42, 227.
Turkalj, Jasna, 38, 144.

U

Uccellini, Frano, biskup kotorski, 104.
Urpani, Ivo, 107.

V

Valinger, Josip, 78.
Vannini, Kata, 222.
Varga, Ivan, 101.
Városyi, Julij, kaločko-bački nadbiskup, 109–111.
Vereš, Tomo, 6, 9, 50, 110, 153–155.
Veža, Jerko, (fra), 63.
Vežić, Marko, 144.

Viculin, Jordan, 124, 129–130.
Vidak, Ludovik, 10.
Vidović, Ivan, 244.
Vinko Fererski, (sv.), 44, 46, 49, 196–197.
Vitković, Stanislav, 27.
Vlaho, (sv.), 18.
Vlahović, Jerko, 55, 60–61, 65, 69–70, 74, 76–77, 79, 82–83, 92–93, 96, 103, 106, 111–114.
Vlahović, Pavao, 78.
Vodopić, Mato, biskup dubrovački, 59, 148.
Vogrin, Ivan, 101.
Vojnović, Kosta, 145, 148.
Volarić, Frano, 99.
Voršak, A., 71.
Vrandečić, Josip, 36.
Vranković, Ivan, 25, 36.
Vučić, Roko, 128.
Vujević, Miroslav, 39.
Vuletić Vukasović, Vid, 145.

W

Walz, A., 123, 124.

Z

Zaffroni, Ivan, šibenski biskup, 23–24.
Zaninović, Jordan, biskup hvarski, 11–12, 15, 26–28, 31, 65–66, 126, 197.
Zannoni, Mate, šibenski biskup, 28, 67.
Zichyia, Julij, biskup pečujski, 111.
Zimmermann, Andrija, 79.
Zlovečera, Niko, 61.
Zubranić, Vicko, biskup dubrovački, 11.

Ž

Žetić, Pavao, 83.
Žic, Ivo, 100.
Živaković-Kerže, Z., 112.
Žižak, Alojz, 12.

Bilješke o autoru

Zvonko Džankić, dominikanac, rođen je 5. listopada 1967. u Lipi pokraj Tomislavgrada (BiH). Nakon završetka osnovnoga i srednjoškolskog obrazovanja te drvnotehnološkoga studija u Zagrebu, početkom Domovinskog rata dvije godine služi kao pripadnik oružanih snaga Republike Hrvatske. Akademske godine 1993./94., kao kandidat Hrvatske dominikanske provincije, upisuje filozofsko-teološki studij pri Katoličkomu bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i diplomira 1999. s temom iz crkvene povijesti. U razdoblju od 2000. do 2001. kao đakon, a kasnije svećenik, djeluje pri Hrvatskoj katoličkoj misiji Alozije Stepinac u Chicagu (SAD). Od 2002. do 2003. godine vrši službu župnoga vikara u župi bl. Augustina Kažotića u Zagrebu, a od lipnja 2003. do lipnja 2008. odgojnu službu u Hrvatskoj dominikanskoj provinciji.

U studenomu 2003. upisuje poslijediplomski studij iz specijalizacije crkvene povijesti pri Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i magistrira na istomu fakultetu u lipnju 2007. s temom: »Dominikanski Generalni i provincijski studij u Dubrovniku (1886.–1967.)«. Autor je dviju stručnih publikacija: *Dominikanska klasična gimnazija u Zagrebu 1941.–1945.*, Dominikanska naklada istina, Zagreb, 2005., i *Dominikansko učilište u Dubrovniku 1886.–1967.*, Dominikanska naklada istina, Zagreb, 2007., kao i dva izvorna znanstvena članka: »Dominikanske bratovštine u Dubrovniku«, u: *Croatica Christiana Periodica* 56 (2005.), str. 15–32, i »Bratovština sv. krunice u Dubrovniku«, u: *Velika Proteturica*. Duhovna baština Dubrovnika posvećena Bogorodici, Zagreb, 2009.

Urednik je više knjiga i publikacija. Sudionik je nacionalnoga Mariološkog kongresa u Dubrovniku od 27. do 28. travnja 2007. na kojemu je održao predavanje pod naslovom »Bratovština sv. krunice u Dubrovniku«. Član je Hrvatskoga mariološkoga instituta sa sjedištem u Zagrebu, uredništva časopisa *Croatica Christiana Periodica* i urednik elektronskoga izdanja, voditelj dominikanske naklade »Istina« i web urednik mrežnih stranica Hrvatske dominikanske provincije.